22889 fd
BIBLIOTECA

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

ÎNDRUMĂTOR
ÎN
ARHIVELE STATULUI
JUDEȚUL MUREȘ

Vol. I

ÎNDRUMĂTOARE ARHIVISTICE

19

BUCUREȘTI — 1984

63.645/1985

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
FILIALA ARHIVELOR STATULUI JUDEȚUL MUREȘ

ÎNDRUMĂTOR ÎN ARHIVELE STATULUI JUDEȚUL MUREȘ

Vol. I

ÎNDRUMĂTOARE ARHIVISTICE

19

63645 | 1985

BUCUREȘTI — 1984

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

902.5(498.4)(026)

Lucrarea a fost avizată
de Comisia ştiinţifică pentru probleme arhivistice
în şedinţa din 3 noiembrie 1983.

Lucrarea a fost întocmită de:

IOAN RANCA
VIOREL GRAMA, ION MOLDOVAN,
IONEL MUREŞAN, ALEXANDRU PÁL-ANTAL

Apare prin grija *Serviciului publicaţii şi valorificare*
Redactor: MIOARA TUDORICĂ

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

INTRODUCERE

Spaţiul cuprins în graniţele judeţului Mureş cunoaşte o veche tradiţie de durabilă şi plăcută adăstare în preajma arhivelor luate ca simbol al trecutului, tocmai pentru că din acest trecut îşi trage seva vitalităţii prezentul socialist, formînd o trainică temelie astfel şi pentru viitor.

Ca elemente de referinţă arhivele vor fi fost desigur utilizate în scopuri practice, juridice şi politice încă din epoca Principatului ardelean independent, dar preocupări concrete de ocrotire şi de evidenţă a lor prin aceste părţi cunoaştem abia din cea de a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, cînd cancelaria Mariei Tereza le iniţiază de altfel, pentru întreg imperiul austriac.

Tîrgul de pe Mureş, ridicat la rangul de oraş în secolul al XVII-lea, deşi cu o evoluţie urbanistică atenuată, prin poziţia sa geografică, în schimb atrage în el oferind caldă găzduire, unor noi categorii de orăşeni veniţi să-şi facă comerţul sau meşteşugurile, să slujească în administraţie sau în armata ce-şi avea garnizoana aici.

Reşedinţa unor instituţii cu renume în Principat, între care Tabla Regească se distinge cu deosebire, Tîrgu Mureşul beneficiază concomitent de activitatea autorităţii Scaunului Mureş, a aceleia a Magistratului sau a Consiliului orăşenesc, ambele ca organe de autoadministrare locale cît şi a două vechi şi importante instituţii şcolare, Colegiul reformat şi Gimnaziul crăiesc romano-catolic.

Într-un asemenea climat şi preocuparea pentru arhive, incipientă cum va fi fost, a găsit condiţiile propice ale unei afirmări corespunzătoare, fără însă să treacă la etapa instituţionalizării unor atare preocupări.

Cu toate acestea, abia după unirea Transilvaniei cu România s-a creat cadrul necesar dezvoltării şi modernizării mai rapide a aparatului de stat şi în acest context, al lărgirii reţelei de unităţi de Arhive în mai multe zone ale ţării, printre care şi la Tîrgu Mureş, fără însă să se fi realizat atunci ceva concret în acest sens.

Abia în noile condiţii create dezvoltării ştiinţei şi culturii după actul de la 23 August 1944, ideea înfiinţării unui serviciu de Arhive în oraşul de pe Mureş prinde din nou, de data aceasta, un contur real.

În temeiul Hotărîrii Consiliului de Miniştri nr. 472 din 29 mai 1951 vechiul deziderat al întemeierii Arhivelor mureşene devine realitate, în Tîrgu

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Harta judeţului Mureş.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mureș înființîndu-se la începutul anului următor (1 ianuarie 1952) un serviciu regional al Arhivelor Statului.

În cele mai bine de trei decenii de la înființare, Arhivele mureșene, purtînd succesiv denumirea de serviciu regional sau filială județeană, s-au impus între instituțiile de cultură locale sau zonale, cîștigîndu-și un prestigiu binemeritat.

Depozitare al unui valoros patrimoniu documentar-istoric, Arhivele mureșene participă activ la viața științifică, încorporînd în patrimoniul științific-național valorile ce le deține, aducîndu-și astfel contribuția la progresul general al științei și culturii. Astfel, în ultimele două decenii cînd fondurile documentare păstrate au început să fie incluse în circuitul științific, s-au pus în valoare documente privind epopeea românilor sub Mihai Viteazul, răscoala lui Horea, Suplex Libellus Valachorum, Revoluția de la 1848—1849, cucerirea independenței de stat în 1877 și Marea Unire din 1918, ale căror informații au fost încorporate în patrimoniul științific național.

La începutul celui de al IV-lea deceniu de activitate a Arhivelor mureșene cînd, ca urmare a construirii noului edificiu, patrimoniul documentar a sporit simțitor, în depozitele filialei se află 821 fonduri și colecții arhivistice.

Ținînd seama de proveniența lor, de la organizații (instituții sau întreprinderi) sau de la persoane fizice cît și de profilul activității creatorilor lor, fondurile și colecțiile de documente se pot grupa tematic astfel :

— fonduri administrative 147
— fonduri statistice 10
— fonduri de cultură și artă 17
— fonduri de ordine publică 9
— fonduri de justiție 43
— fonduri de sănătate 8
— fonduri de ocrotiri sociale și binefacere 9
— fonduri de finanțe și bănci 33
— fonduri meșteșugărești 18
— fonduri industriale 35
— fonduri agricole 30
— fonduri silvice 7
— fonduri comerciale 15
— colecții speciale 14
— fonduri personale și familiale 27
— fonduri de altă natură 383

Principalele fonduri arhivistice sînt Scaunul Mureș, Comitatul Tîrnava și Primăria orașului Tîrgu Mureș. În ordinea importanței urmează cele patru prefecturi : Mureș, Tîrnava Mare și Tîrnava Mică cît și Prefectura cezaro-crăiască a Cercului Mureș, apoi 31 de preturi de plasă, 100 de primării comunale, trei primării orășenești, sfatul popular regional și patru sfaturi populare raionale.

Nu mai puțin importante sînt fondurile privind învățămîntul. În această categorie menționăm două inspectorate școlare județene, două institute de învățămînt superior, Colegiul reformat din Tîrgu Mureș, șase licee,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cinci gimnazii, două școli confesionale, comunale și șapte școli de stat și particulare de diferite profile unele datînd chiar din secolul al XVII-lea.

Un important izvor de informații oferă cercetătorului fondurile din ramura justiției, între care, cele create de Tribunalul provincial regesc penal din Tîrgu Mureș, Curtea de Apel, cinci tribunale, zece judecătorii, Avocatura de stat a județului Tîrnava Mare, 18 notari publici și notariate de stat, șase procuraturi și un arbitraj de stat.

Fondurile privind industria provin de la numeroase întreprinderi și ateliere din județ și municipiile Tîrgu Mureș și Sighișoara. Din totalul de 32 de fonduri din această categorie, două aparțin chimiei, 13 prelucrării lemnului, 12 industriei ușoare, trei industriei constructoare de mașini, unul industriei alimentare și patru industriei locale.

Istoricul organizării și dezvoltării agriculturii în cuprinsul județului Mureș este reflectat de fondurile create de cele trei camere și patru ocoale agricole, cinci comisii județene de reformă agrară și două consilierate agricole județene. Organizarea mai recentă a acestui important sector al economiei noastre socialiste poate fi urmărită consultîndu-se noile preluări de fonduri între care trei colecții de planuri topografice și cadastrale, două servicii veterinare, trei gospodării agricole de stat și șapte întreprinderi agricole de stat.

Ca titlu de comparație pentru calitatea informațiilor economice, cercetarea poate beneficia de datele însumate în arhivele instituțiilor de finanțe și credit totalizînd 23 de fonduri. Sînt surprinse schimbările de ordin politic și economic care au loc de la o epocă la alta, cît și politica financiară înainte de 23 August 1944 precum și reorganizarea pe baze noi a instituțiilor financiare în anii socialismului.

În ultimii ani filiala și-a îmbogățit baza documentară cu 12 fonduri familiale, 12 fonduri personale și trei colecții provenite de la familii și persoane care prin activitatea lor politică, socială, economică și culturală și-au legat numele de trecutul municipiului și al județului Mureș.

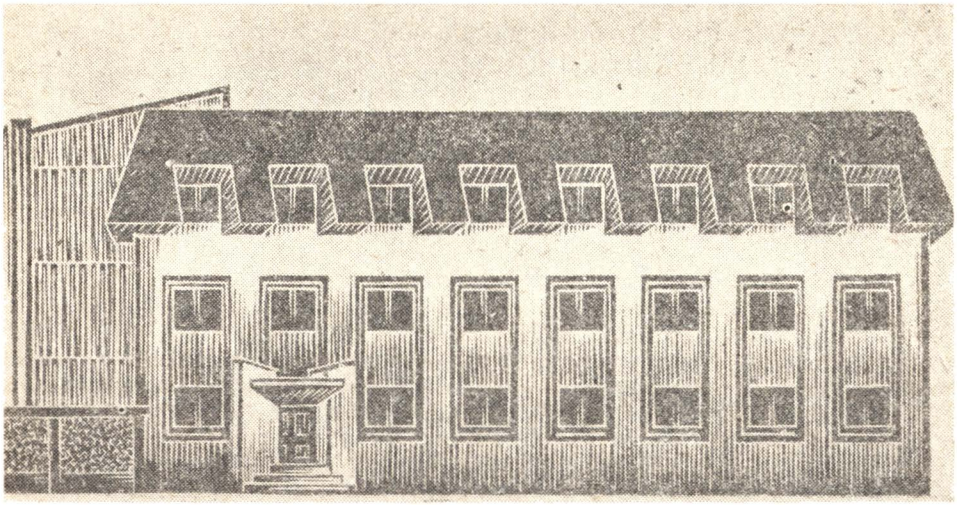
Arhivele instituțiilor de cult provin din depunerile făcute de deținători și creatori ca urmare a perimării în timp a rostului lor practic și din necesitatea mai bunei lor conservări. Fondurile de acest gen provin de la patru protopopiate și 105 parohii ortodoxe, opt protopopiate și 76 parohii greco-catolice, două mănăstiri și două parohii romano-catolice, apoi de la 132 de parohii reformate, un consistoriu districtual, 14 parohii evanghelice și de la 24 de parohii unitariene. În timp, ele datează din secolul al XIV-lea pînă la începutul secolului nostru.

La fondurile și colecțiile menționate mai sus amintim deși în număr mai restrîns, pe cele din ramurile statistică, cultură și artă, sănătate, ocrotiri sociale și de binefacere, ordine publică, meșteșuguri, silvicultură, sport și turism, cooperație și altele, asupra cărora nu insistăm.

*

Acumularea în cele peste trei decenii de activitate a Arhivelor mureșene a unei atare baze documentare a ridicat cu acuitate necesitatea prezentării lor într-un *Îndrumător* care să introducă pe cercetătorul avizat în sfera de teme și probleme ce-i stau la dispoziție în elaborarea lucrărilor lui. Cum însă

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Sediul Filialei Arhivelor Statului județul Mureș.

varietatea mare a fondurilor și colecțiilor și volumul acestora nu pot fi cuprinse într-un singur volum s-a conceput editarea a două volume în care să fie prezentată.

În structura lui actuală, județul Mureș încorporează teritorii cu un bogat istoric, care au jucat de-a lungul timpului, un rol important în necurmatele lupte pentru eliberarea socială și națională a poporului român. Axat în principal pe teritoriul din Valea Mureșului, care i-a dat și numele, i se adaugă cu timpul zone din fostele județe Tîrnava Mică, Tîrnava Mare și Turda, corespunzînd geografic unor spații din văile ambelor Tîrnave și din Cîmpia Transilvaniei care, fiecare la rîndul lor, sînt bogate în evenimente cu o remarcabilă rezonanță în trecutul istoric al țării.

De altfel, chiar și o privire sumară pe lista fondurilor și a colecțiilor deținute de Arhivele mureșene, evidențiază caracterul lor preponderent istoric, fiind creații ale unor organisme și instituții, adînc ancorate în timp, de aceea am asociat unei atare baze documentare și schița sumară a trecutului instituțiilor și organismelor ale căror creații sînt.

Îndrumătorul în Arhivele Statului din județul Mureș a fost elaborat astfel încît să prezinte într-o formă concisă fondurile și colecțiile filialei evidențiindu-se cu destulă amănunțime paleta lor tematică, anii pe care se întind documentele, volumul, respectiv cantitatea lor, numărul unităților de arhivistice (dosare și registre) și limba în care sînt scrise documentele.

Structura volumului este următoarea :

I. Introducere
II. Fonduri administrative
III. Fonduri industriale
IV. Fonduri agricole

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

V. Fonduri comerciale
VI. Fonduri învăţămînt şi cultură
VII. Fonduri familiale şi personale
VIII. Colecţii.

Oferind cercetării ştiinţifice acest util instrument de informare, colectivul de autori vine şi în acest mod în întîmpinarea celor ce se apleacă să soarbă din izvorul veridic al cunoaşterii faptelor, facilitîndu-le înţelegerea aşa cum au fost ele şi redîndu-le astfel, cunoscînd că istoriografia nu are din aceasta decît de cîştigat.

IOAN RANCA
Şeful Filialei Arhivelor Statului judeţul Mureş

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

LISTA PRESCURTĂRILOR

A.M.N. — Acta Muzei Napocensis
Arh. St. — Arhivele Statului
Acad. R. S. România — Academia Republicii Socialiste România
ed. — ediţia
Edit. — Editura
etc. — etcetera
f. — fila
inst. — institut
inv. — inventar (-e)
jud. — judeţ
loc. cit. — locul citat
n. n. — nota noastră
nr. — număr
op. cit. — opera citată
p. — pagina
Tg. Mureş — Tîrgu Mureş
sec. — secolul
u.a. — unitate (-tăţi) arhivistică (-ce)
vol. — volumul.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

FONDURI ADMINISTRATIVE

COMITATUL TÎRNAVA

Comitatul Tîrnava a fost unul dintre cele dintîi comitate înfiinţate în Transilvania. Documentar este menţionat sub numele „castrum Cuculinese" la sfîrşitul secolului al XII-lea, în anul 1197, într-un document a cărui autenticitate este discutabilă.[1] Originea numelui comitatului poate fi pusă şi în legătură cu rîul Tîrnava de unde îşi trăgea numele „castrum Cuculiense", cu variantele Ki-Kellui, Kikellö, Küküllö.[2] La sfîrşitul veacului al XIII-lea, într-un document din anul 1281, este atestată denumirea de „comitatus de küküllu".[3] În anul 1310 apare pentru prima dată un arhidiacon cu numele de Ioan de Kükülö, iar mai tîrziu, în anul 1331, se semnalează şi primul comite, ca şef administrativ al comitatului, numit „magister Ders, comes de Küküllö".[4]

În secolul al XV-lea ştirile în legătură cu întinderea comitatului sînt mai numeroase. La miazăzi se învecina cu localitatea Blaj, la apus cu Petrilaca Română din comitatul Alba de Jos, spre nord cu Ungheni, Lăureni şi Crăciuneşti, situate de-a lungul Nirajului, iar spre răsărit cu localităţile Vaidacuta, Andreeni şi Mureni din scaunul Odorhei, iar între cele două Tîrnave se mărginea cu localităţile Velţ, Bălcaciu, Jidvei, Bazna şi Băgaciu.[5]

Raportat la celelalte comitate şi scaune cu care se mărginea comitatul Tîrnava se învecina în partea de sud-vest cu comitatul Alba de Jos şi scaunul Mediaş ; la sud cu scaunul Sighişoarei, la vest cu comitatul Alba de Sus, la est cu scaunul Odorhei iar la nord cu scaunul Mureş şi comitatul Turda.[6]

În perioada amintită comitatul avea patru cetăţi : Cetatea de Baltă, Uioara, Micăsasa şi Bahnea, patru oraşe tîrguri şi 141 sate.[7] Cetatea de Baltă împreună cu opt sate din jur a fost o bună perioadă în stăpînirea dom-

---

[1] Pascu Ştefan, *Schiţă istorică a judeţului Tirnava Mare*, în „Monografia judeţului Tirnava Mare", Sighişoara, 1943, p. 144.

[2] Marienburg I, Lucas, *Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen*, p. 75, Zwenter Band. Hermanstadt, 1813, p. 75.

[3] Pascu Ştefan, *op. cit*, p. 145.

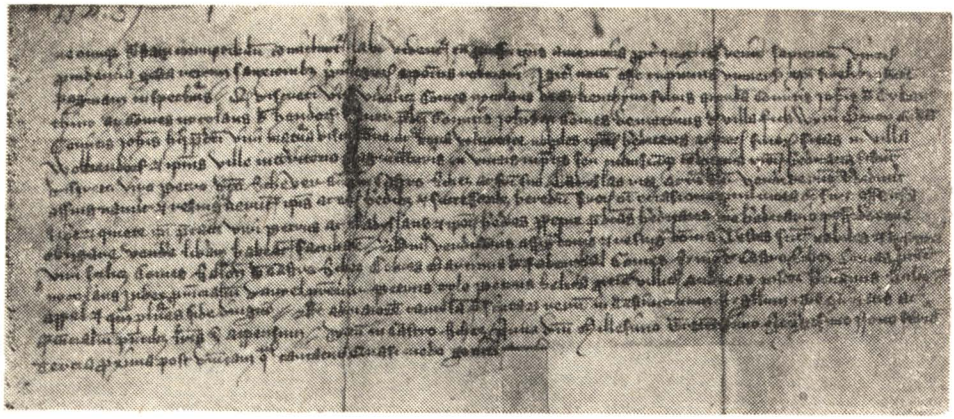
[4] *Idem.*

[5] Csánki Dezsö, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, (Geografia istorică a Ungariei în epoca huniazilor), V, Budapest, 1913, p. 839.

[6] *Idem.*

[7] Meruţiu Vasile, *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş pînă în Banat*, Cluj, 1929, p. 141.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1369, aprilie 10, Sighişoara. Contract pentru cumpărarea unui teren din localitatea Vulcan (cel mai vechi document original din fondurile filialei).

nitorilor Moldovei Ştefan cel Mare şi Petru Rareş.[8] La sfîrşitul secolului al XV-lea comitatul avea un număr de patru oraşe: Bahnea, Bălcaci, Tîrnăveni şi Micăsasa.[9]

Încă de la înfiinţarea sa, comitatul a avut sediul la Cetatea de Baltă, reşedinţă care însă nu era stabilă. În primele decenii ale veacului al XVIII-lea[10] actele sînt adresate cînd Cetăţii de Baltă, cînd la Tîrnăveni. Din anul 1746, pentru o bună perioadă de timp, actele erau destinate la Tîrnăveni, iar din anul 1772 ordinele guberniale au fost expediate prin Bălăuşeri, la Gănești, reşedinţă care în documente figurează pînă în anul 1780, cînd se statorniceşte la Tîrnăveni,[11] unde rămîne pînă în anul 1848, cu excepţia perioadei 1784—1790 cînd reşedinţa oficială a Comitatului Tîrnava unit cu Scaunul Mureş se afla la Tîrgu Mureş.[12] Împărţirea comitatului pe plase este menţionată în documente în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Astfel, într-o listă privind repartizarea impozitelor militare pe localităţi, din anul 1703, apare Plasa de jos[13], care cuprindea 65 de localităţi, iar în listele contribuabililor pe anii 1703—1756 au fost impuse un număr de 48 de localităţi aparţinînd plasei de sus[14]. Între anii 1715—1723 documentele sînt semnate de comitele suprem Keresztes M. şi vicecomitele Anton de Rethi, iar în anii 1723—1731 funcţia de comite suprem a deţinut-o Ştefan Kornis.[15]

---

[8] *Idem*, (vezi şi N. Iorga *Histoire des Roumains de Transilvanie et de Hongrie*, I, 2-e edition, Bucadest, 1940, p. 134).

[9] Csánki Dezsö, *op. cit*, p. 862, 864, 865.

[10] Arh. St. Tg. Mureş, fond Comitatul Tîrnava, acte politico-adm. dosar nr. 7/1725. dosar nr. 9/1728—1729.

[11] *Ibidem*, dosar 892, 1356, 1999, 2000.

[12] Menţionăm că în perioada 1784—1790 actele erau adresate oraşului Tîrgu Mureş, dar unele ordine erau destinate vicecomitelui din Tîrnăveni, mai ales cele care priveau teritoriul fostului comitat Tîrnava (Arh. St. Tg. Mureş, fond Comitatul Tîrnava, acte pol.-adm., dosare 619—629).

[13] *Ibidem*, dosar nr. 5/1703—1756, p. 69.

[14] *Ibidem*, f. 20—21.

[15] *Ibidem*, f. 22 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Din anul 1723 în documente apar menţionaţi funcţionarii comitatului. Astfel, în repertoriul cuprinzînd contribuţiile localităţilor, ordinea ierarhică a funcţiilor era : comite suprem, delegaţii adunării generale sau marcale, viceoficialii (doi vicecomiţi), perceptorii, notarii, doi comisari de staţiuni militare, satrapii (paznicii comitatului), conscriptorii, tabelarii, inspectorii şi comisarii de magazine militare. [16]

Între anii 1738—1756 apar listele privind contribuţiile militare ale localităţilor din ambele plase, care cuprind numai o parte din satele din fiecare plasă. [17]

Prin ordinul din 3 iulie 1784, emis de Iosif al II-lea, comitatul Tîrnava prin unirea cu scaunul Mureş a primit denumirea de Comitatul Tîrnava unit cu scaunul Mureş. În documente noua titulatură apare începînd cu data de 20 septembrie 1784. [18]

Prin protocolul adunării generale a Comitatului Tîrnava unit cu Scaunul Mureş, din 21 septembrie 1784, noua unitate administrativă a fost împărţită în trei cercuri : a) cercul superior, b) cercul inferior şi c) cercul Mureş. Din protocol rezultă că funcţionarii aleşi de adunarea generală erau : un perceptor general la nivelul comitatului ; şase asesori, trei pentru comitatul Tîrnava şi trei pentru scaunul Mureş ; cîte un perceptor general şi un jude de fiecare cerc, un notar pentru scaunul Mureş şi un vicenotar fiscal, un medic şi un chirurg. La nivelul plaselor existau cîte un vicejude nobiliar şi cîte un comisar de plasă.

Cercurile erau împărţite în plase, iar acestea, la rîndul lor, cuprindeau un număr variabil de localităţi. Cercul superior al comitatului Tîrnava avea cinci plase : Dumbrăveni, cu un număr de 14 localităţi, 2. Zagăr, cu 12 localităţi, 3. Bahnea cu 15 localităţi, 4. Tirimia, cu 13 localităţi, 5. Iernut, cu 16 localităţi. [19] Cercul inferior al comitatului Tîrnava avea de asemenea cinci plase : 1. Dîrlos, cu nouă localităţi, 2. Micăsasa, cu 11 localităţi, 3. Cetatea de Baltă, cu 10 localităţi, 4. Seuca, cu 13 localităţi, 5. Biia, cu 10 localităţi. [20] Cercul Mureş era împărţit în opt plase : Abud, cu 17 localităţi, Şilea Niraiului, cu 16 localităţi, Sărăţeni, cu 12 localităţi, Găleşti, cu 16 localităţi, 5. Căluşeri, cu 20 localităţi, 6. Band, cu 15 loaclităţi, Samşud, cu 15 localităţi, Valea, cu 16 localităţi. [21]

În perioada care a urmat după revenirea la organizarea de dinainte de anul 1784, în baza rescriptului imperial din 28 ianuarie 1790, au fost luate o serie de măsuri pentru revenirea la vechile rînduieli, situaţie în care comitatul Tîrnava a fost împărţit în două cercuri : superior şi inferior, fiecare cerc fiind împărţit în cîte trei plase, [22] organizarea fiind în vigoare pînă în anul 1848. Potrivit împărţirii administrative de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea comitatul Tîrnava avea în componenţa sa două cercuri, şase plase şi 112 localităţi. [23]

---

[16] *Ibidem*, f. 1.
[17] *Ibidem*, f. 119 şi urm.
[18] Ibidem, Scaunul Mureş, *Documentele organelor reprezentative*, dosar 19/1784, f. 7-9.
[19] Ibidem.
[20] Ibidem, f. 9.
[21] Ibidem, f. 10.
[22] Ibidem.
[23] Marienburg, I. Lucas, *op. cit.*, p. 71—85.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Organizarea administrativ-judecătorească a comitatului Tîrnava a fost asemănătoare cu a celorlalte comitate din Transilvania. În fruntea comitatului era comitele suprem, iar organele cele mai importante erau adunarea generală și scaunele de judecată. Acestea au funcționat tot timpul existenței comitatului, cu excepția perioadei 1763—1787 cînd a funcționat Tabla continuă. În legătură cu această perioadă trebuie precizat că potrivit ordinului din 4 ianuarie 1763 guberniul Transilvaniei a dispus să nu se mai țină ședințele Scaunului general de judecată, ci numai adunările generale. Acest ordin preciza că adunarea generală își restrînge atribuțiile numai la rezolvarea treburilor curente ale comitatului și numirea funcționarilor.[24] Această măsură avea să pregătească terenul pentru desființarea scaunelor de judecată și înființarea noului organ judecătoresc, Tabla continuă. În același an, la 11 noiembrie, prin ordinul emis de Maria Tereza, se dispunea desființarea scaunelor de judecată și înființarea tablelor judiciare continue în fiecare comitat și scaun fără excepție. Unele acte din această perioadă au fost adresate tablei continue iar altele scaunelor de judecată avînd loc de destinație localitatea Cetatea de Baltă.[25]

Practica judiciară a Tablei continue a fost fixată prin instrucțiuni. Astfel, prin ordinul gubernial din 27 februarie 1772[26] se fixau zilele de judecată și se ordona să se publice și ordinea în care aveau loc procesele, menționîndu-se în același timp că adunările marcale să-și rezolve cît mai repede procesele rămase în restanță.[27] Începînd cu anul 1772 actele care se adresau Tablei continue aveau loc de destinație localitatea Gănești.[28]

Activitatea Tablei continue s-a desfășurat pînă în anul 1790, cu excepția perioadei 1787—1790, cînd au fost înființate două table districtuale, una la Tîrgu Mureș și alta la Cluj.[29]

Reorganizarea administrativ-teritorială a comitatului Tîrnava după anul 1848 a produs schimbări importante de structură. Noua reorganizare teritorial-administrativă din anul 1849 a făcut ca o parte din fostul teritoriu al comitatului să intre în componența districtului Alba Iulia, cea mai mare parte a fost înglobată în districtul Sibiului, iar o mică parte a intrat în componența districtului Odorhei.[30]

Pe baza „Ordinațiunii comisiunii cezaro-regești..."[31] din 26 iunie 1854 dintr-o parte a fostului teritoriu al comitatului Tîrnava au fost înființate plasele Iernut, Mureș și Dumbrăveni.

Potrivit împărțirii administrative din anul 1873, comitatul Tîrnava avea un număr de patru plase, cu reședința la Tîrnăveni, Dumbrăvenii fiind oraș liber regesc. Cele patru plase erau următoarele: 1. Bălăușeri, cu reședința la Chendul Mare, cu 28 localități, 2. Iernut, cu reședința la Cipău, cu

---

[24] Arh. St. Tg. Mureș, fond Comitatul Tîrnava, Acte pol.-adm., dosar 260/1763, f. 10. f. 10.

[25] Ibidem.

[26] Ibidem, dosar 407/1772, f. 12.

[27] Ibidem.

[28] Ibidem.

[29] Pescariu Olivia, *Comitatul Alba de Sus*, în „Revista Arhivelor", nr. 1, 1970, p. 43.

[30] *Culegere de prea înalte patente imperiale...* (Traducere oficială românească a colecției *Sammlung der fur Siebenbürgen)*, Sibiu, 1850, p. 37—41.

[31] *Buletinul Guberniului Provincial pentru Marele Principat Transilvania*, secțiunea II, mănunchiul IV, Sibiu, 1854, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

22 localităţi, 3. Biia, cu reşedinţa la Făget, cu 25 localităţi, 4. Tîrnăveni, cu sediul la Tîrnăveni, cu 26 localităţi [32].

Prin reforma administrativă din anul 1876 cea mai mare parte a fostului comitat Tîrnava a intrat în componenţa noului comitat Tîrnava Mică, la care s-a adăugat un număr de şase localităţi din fostul scaun al Mediaşului : Curciu, Băgaciu, Bazna, Proştea Mică (Tîrnăvioara), Proştea Mare (Tîrnava) şi Velţ. [33]

Între funcţionarii comitatului, comitele suprem era cel mai mare în ierarhie, fiind reprezentantul guberniului. În calitatea sa de autoritate supremă în comitat el îndeplinea o dublă funcţiune şi anume veghea asupra îndeplinirii ordinelor şi dispoziţiilor guberniale de orice natură, iar în al doilea rînd era răspunzător faţă de autorităţile militare din comitat. Începînd cu anul 1763 comitele împreună cu Tabla continuă avea atribuţii să vegheze asupra administraţiei generale, precum şi asupra cauzelor care trebuiau să fie înaintate Tablei continue, problemele economice fiind lăsate pe seama vicecomitelui. Problemele politice în cea mai mare parte erau rezolvate de vicecomitele ordinar pentru întreg comitatul, iar la cercuri de către vicecomitele substitut. Acesta îşi manifesta activitatea în trei domenii : administrativ-politic, economic, judecătoresc. În atribuţiile lor intrau dispoziţiile pentru arestarea celor vinovaţi în cazuri de denunţuri sau plîngeri în cazuri mai grave, iar în cazuri de crime comise de ţărani şi de oamenii de condiţie liberă dispuneau ca aceştia să fie supuşi cercetării de către vicejuzii ordinari. Vicejudele substitut avea obligaţia de a consemna abuzurile nobililor şi ale domnilor de pămînt faţă de iobagii lor. [34] În domeniul economic atribuţiile vicejudelui substitut erau restrînse, mare parte din acestea fiind legate de supravegherea îndeplinirii obligaţiilor de către populaţie faţă de stat. Între sarcinile cu caracter economic se înscriu acelea cu privire la grija pentru întocmirea tabelelor de impuneri care erau executate de comisarii plaselor. Tot el avea datoria de a încheia în cercul lui socotelile semestriale, să strîngă chitanţele pe care trebuia să i le prezinte subordonaţii lui, juzii săteşti. De asemenea, ţinea evidenţa contribuţiilor în natură pentru armata staţionară şi încheia situaţii despre chitanţele respective pe care, după centralizare, le înainta perceptorilor cercuali. [35]

În domeniul judecătoresc, vicecomitele substitut împreună cu judele nobililor se ocupa de probleme privitoare la cercetări la faţa locului, supraveghea diviziunile de terenuri, cîrciumăritul, hotărnicii, pînă la executarea sentinţelor judecătoreşti emise de Tabla continuă sau, de la caz la caz, de Tabla regească.

În perioada administraţiei militare din anii 1849—1861, comitatele fiind desfiinţate, în fruntea districtelor au fost instalaţi dregători de district care erau şi comandanţi militari investiţi de împărat cu puterea executivă şi în treburile civile, acestea fiind executate în fapt de către un comisar districtual. [36] În atribuţiile acestuia intrau executarea în bune condiţiuni a lucrărilor curente ale administraţiei civile din district, precum şi în cetăţile

---

[32] Meruţiu, *op. cit.* p. 143.
[33] *Ibidem*, p. 144.
[34] Pescariu O., *op. cit.*, 40—41.
[35] *Idem.*
[36] *Culegere de preînalte patente imperiale...*, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

libere [37] şi terenurile taxale, fiind subordonat nemijlocit comisarului imperial plenipotent, către care făcea dare de seamă şi de la care primea ordine. [38]

Comisarul districtual era obligat să aplice toate „îndreptările" (ordinele) referitoare la comandantul militar, sfătuia în acelaşi timp pe comandantul militar în treburile cele mai importante privind administraţia civilă. La rîndul lui, comandantul militar avea dreptul să tragă la răspundere pe comisarul districtual pentru anumite nereguli. [39]

Instrucţiunea pentru dregătorii de districte mai preciza separarea justiţiei de administraţie fiind fundamentată pe temeiul Constituţiei din 4 martie 1849. În temeiul articolelor din constituţie, comandantul militar şi comisarul districtual avea grijă ca toate proclamaţiile şi ordinele imperiale să fie publicate în toate limbile locuitorilor. [40]

Comandanţii militari şi comisarii de district mai aveau obligaţia, ca în bună înţelegere, să vegheze şi să urmărească cu stricteţe distrugerea tuturor actelor şi proclamaţiilor emise de către revoluţionarii români şi maghiari. [41]

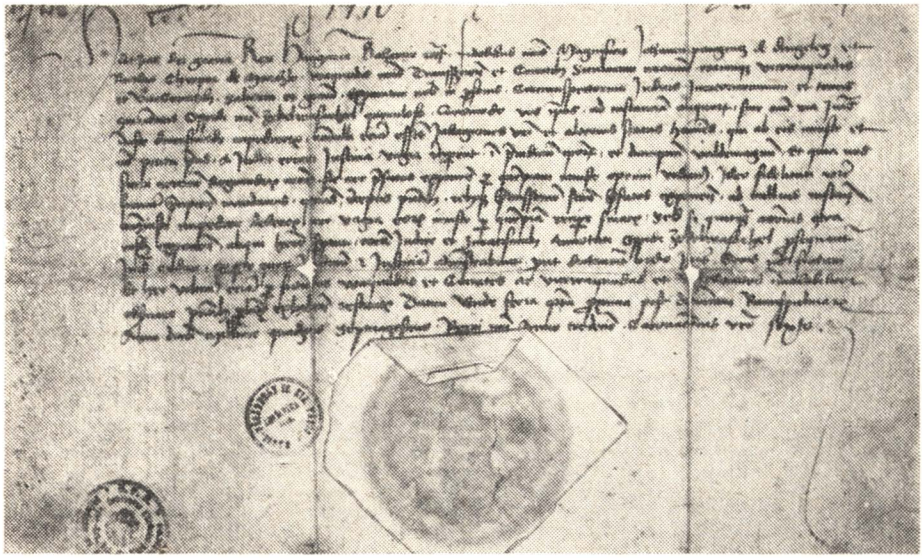
Între prevederile instrucţiunii mai figurau şi unele măsuri care priveau drepturile naţionalităţilor la folosirea limbii materne în anumite împrejurări şi locuri, dar comandantul militar avea obligaţia să corespondeze cu dregătoriile civile numai în limba germană. [42]

Documentele din fondul Comitatul Tîrnava au fost preluate la Filiala Mureş în anul 1969 de la fosta filială din Blaj. Datorită faptului că majoritatea instrumentelor de evidenţă contemporane lipsesc, s-a procedat la gruparea documentelor în patru serii şi anume : a) Acte politico-administrative, b) Oficialitatea comitatului, c) Instanţele juridice, d) Tabele de impuneri. Documentele din seria Acte politico-administrative pe perioada 1691—1849 au fost ordonate pe ani, iar în cadrul anilor pe probleme. Dintre acestea reţin atenţia copia diplomei leopoldine din 14 decembrie 1691 prin care se stabileau raporturile Transilvaniei cu Imperiul habsburgic, [43] conscrierea contribuabililor, numiri de demnitari, confirmări de privilegii, [44] repartizarea dărilor militare şi încasarea lor, [45] fixarea obligaţiilor pentru întreţinerea armatei, [46] cărăuşii militare şi strîngerea impozitelor în natură şi în bani [47], fabricarea silitrei, extragerea şi transportul sării [48], epidemii şi epizootii [49], memorii şi plîngeri împotriva nobililor, măsuri de securitate privind confiscarea armelor aduse din Moldova şi Ţara Românească, [50] emigrări spre ţările

---

[37] *Ibidem*, p. 43.
[38] *Ibidem*, p. 46.
[39] *Ibidem*, p. 49—50.
[40] *Ibidem*, p. 51.
[41] *Idem.*
[42] *Idem.*
[43] Arh. St. Tg. Mureş, fond Comitatul Tîrnava Acte politico-administrative, dosar 1/1961.
[44] *Ibidem*, dosar 2.
[45] *Ibidem*, dosar 5, 16, 21, 51, 129, 153 etc.
[46] *Ibidem*, dosar 55, 66, 72, 77.
[47] *Ibidem*, dosar 25.
[48] *Ibidem*, dosar nr. 21, 32, 67, 141.
[49] *Ibidem*, dosar 69, 147 şi urm.
[50] *Ibidem*, dosar, 21, 32, 67, 141.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1470, aprilie 18, Buda. Matei Corvin acordă locuitorilor din Tîrgu Mureş (Székely Vásárhelyi) dreptul de jurisdicţie proprie.

române [51], situaţii şi rapoarte privind starea economică şi religioasă a preoţilor, convertirea la catolicism a ortodocşilor, probleme şcolare, [52] măsuri de securitate în interesul relaţiilor dintre state. [53]

De la Scaunul general de judecată s-au păstrat protocoalele pe perioada 1720—1765, 1791—1847. Acestea oferă informaţii cu privire la judecarea cauzelor penale ale nobililor şi cauzelor civile care depăşeau suma de 100 florini. De la Scaunul parţial de judecată s-au păstrat protocoalele pe perioada 1711—1763, iar de la Scaunul filial al cercului superior al comitatului pe perioada 1750—1763.

Din perioada de după anularea reformelor iozefine s-au păstrat protocoale scaunului parţial al cercului inferior pe anii 1791—1820 şi ale Scaunului filial al cercului inferior pe anii 1721—1820.

Protocoalele adunărilor generale s-au păstrat parţial şi fragmentar, ele fiind inventariate la grupa actelor politico-administrative. Ele există pe anii: 1792—1794, 1800—1801, 1808—1809, 1812—1815, 1817—1819, 1822, 1824—1825, 1837, 1838, 1841—1843. Aceste protocoale conţin informaţii cu privire la hotărîrile adunărilor, numele plaselor, cercurilor şi localităţilor din care se compunea comitatul, alegerea de deputaţi în dietă şi altele.

Protocoalele Tablei continue s-au păstrat pe anii 1764—1790 în care se consemnau dezbaterile cu caracter penal şi civil precum şi anumite dispoziţii cu caracter public.

Între anii 1849—1861 pe teritorul fostului comitat Tîrnava au funcţionat două plase: Iernut şi Tîrnăveni. De la comisariatul cercului Tîrnăveni

[51] *Ibidem*, dosar 69, 147.
[52] *Ibidem*, dosar 40, 83, şi urm.
[53] *Ibidem*, dosar 90.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

s-au păstrat documente pe perioada 1850—1854, iar de la pretura plasei Tîrnăveni pe anii 1855—1861. De asemenea, s-au păstrat documente create de pretura plasei Iernut pe perioada 1854—1861.

Consiliul municipal al comitatului Tîrnava a fost creat după anul 1861, cînd s-a revenit la regimul liberal al administrării Translivaniei. Există documente pe perioada 1861—1876, acestea fiind inventariate cronologic şi pe probleme. Informaţiile din această parte structurală se referă la dezbateri şi hotărîri luate în probleme de administraţie. [54]

De la comitele suprem al comitatului Tîrnava s-au păstrat documente pe anii 1862—1871, conţinînd informaţii cu privire la : administrarea comitatului, numiri de personal, salarizarea funcţionarilor, taxe şi impozite, alegeri de deputaţi pentru parlament şi acte privind venituri şi cheltuieli. [55]

Oficialitatea comitatului Tîrnava a creat documente care s-au păstrat pe perioada 1861—1871, acestea fiind ordonate cronologic şi pe probleme. Documentele create de oficialitate oferă informaţii cu privire la mişcări sociale, proteste, plîngeri şi reclamaţii privind impozitele şi taxele, chestiuni urbariale [56], probleme şcolare, probleme confesionale [57], epidemii şi epizootii, măsuri sanitar-veterinare, creşterea animalelor, [58] comerţ şi meserii, acordarea de brevete comerciale şi meşteşugăreşti. [59]

Vicecomitele comitatului a creat documente care s-au păstrat pe perioada 1872—1876. Acestea au un caracter în cea mai mare parte administrativ, referindu-se la reglementarea dreptului de cîrciumărit, salarizarea funcţionarilor, bugete şi acte contabile, [60] urmărirea răufăcătorilor, [61] probleme orfanale şi tutelare. [62]

Din seria acte politico-administrative se remarcă în mod deosebit informaţiile referitoare la răspîndirea răscoalei lui Horea [63] pe teritoriul comitatului, îndeosebi în localităţile Boian, Chinciuş, Soala, Hetiur, Boian, Săcel, Viişoara, Vidacut şi altele, cît şi colectarea de bani de la ţărani pentru ajutorarea răsculaţilor. [64]

Anii extremi 1691—1875, cantitatea 44,5 m.l., inv. nr. 368, 519 u.a. ; inv. 369, 2086 u.a. ; inv. nr. 370, 317 u.a. ; inv. nr 371, 599 u.a., limbile latină, maghiară şi română.

LISTA LOCALITĂŢILOR DIN COMITATUL TÎRNAVA CARE AU TABELE DE IMPUNERE

Numele localităţii	Anii
Adămuş	1784—1790, 1791—1848
Agrişteu	1848

[54] Ibidem, Consiliul municipal, dosar 1—4
[55] Ibidem, dosare 21, 22, 37 etc.
[56] Ibidem, Oficialitatea comitatului, dosare 176, 184.
[57] Ibidem, dosare 264, 265.
[58] Ibidem, dosare 270—273.
[59] Ibidem, dosare 274—275.
[60] Ibidem, Vicecomite, dosare 570, 579 etc.
[61] Ibidem, dosar 586.
[62] Ibidem, dosar 583.
[63] Ibidem, Acte politico-administrative, dosar 617.
[64] Ibidem, dosare 620—621.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Numele localității	Anii
Alma	1787—1789, 1848
Bahnea	1784—1785, 1793—1797, 1804
Bernadea	1794—1800, 1802—1807, 1848
Biia	1785—1786, 1792—1793, 1798, 1800
Boiu	1784—1785, 1848
Boziaș	1784—1790, 1791—1800, 1848
Căpîlna de Jos	1785—1790, 1791—1800
Căpîlna de Sus	1784—1785, 1800, 1805, 1807
Cerghid	1784—1787, 1790—1791, 1792, 1794—1798, 1800, 1801, 1802, 1803, 1838—1840, 1846—1848.
Cerghizel	1784—1785, 1789—1790, 1792—1800, 1801. 1802, 1803, 1848.
Ceauș	1793—1799, 1802, 1803, 1804—1806.
Chendu Mare	1790—1791
Chendu Mic	1790—1791
Cornești	1789—1790, 1792, 1793, 1794, 1796—1799, 1802, 1803.
Coroisînmartin	1784—1785.
Crăiești	1784—1790, 1791—1800, 1848.
Daia	1784—1785, 1793—1799, 1802—1807, 1848.
Delenii	1784—1787, 1790—1791, 1792, 1794, 1798, 1800, 1848.
Dîmbău	1784—1790, 1791—1799, 1800, 1801—1803, 1848.
Dîrlos	1793—1800, 1802—1807, 1848.
Domald	1784—1785, 1795—1796, 1804—1806, 1848.
Gănești	1785—1786, 1788—1789, 1793—1794, 1796, 1841—1845, 1847, 1848
Giacăș	1788—1789.
Gogan	1779—1780.
Gogan-Varolea	1793, 1795—1800, 1802—1807, 1848.
Hetiur	1784—1785
Jacul (Jacodu Român)	1784—1785.
Jidvei	1784—1790, 1790—1791, 1792—1800 1848.
Laslea	1793—1794, 1796—1798, 1804, 1806, 1807.
Lepindea	1793—1800, 1802—1807, 1848.
Lodroman	1784—1785, 1788—1789, 1792—1794, 1795—1796, 1798—1799, 1845—1846, 1848, 1850, 1857, 1858.
Lunca	1788—1789, 1792—1797, 1799—1800, 1841, 1847, 1848, 1850—1851, 1852—1855, 1857—1858.
Ogra	1784—1785, 1789—1790, 1790—1800, 1801—1803, 1805, 1848.
Pănade	1786—1793, 1795—1797, 1805, 1848.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Numele localităţii	Anii
Păucea	1788—1800, 1848.
Satu Nou	1784—1785, 1789—1803, 1805, 1848.
Săcel	1784—1785.
Sălcud	1799, 1848.
Seleuş	1806—1807, 1848
Senereuş	1848.
Şoard	1784—1785, 1845, 1847.
Şona	1784—1786, 1788—1800, 1848.
Suplac	1784—1785, 1793—1800, 1830, 1840, 1846—1847, 1848.
Tăuni	1853, 1857—1858, 1859.
Tirimia	1789—1798, 1800, 1803, 1848.
Tirimioara	1784—1785.
Tîrnăveni	1785—1786, 1788—1789, 1799, 1801, 1804.
Tigmandru	1848.
Vaidacuta	1784—1785, 1789—1800, 1802—1803, 1805, 1848.
Valea Sasului	1785—1800, 1848.
Veseuş	1786—1791, 1793—1799, 1801, 1805,
Viişoara	1793—1797, 1802, 1804, 1805—1807 1848.
Zagăr	1848.

PRINCIPALELE LUCRĂRI ELABORATE PE BAZA DOCUMENTELOR DIN FOND

Damian, Ioan, Deac, Al., *Spitalul Tîrnăveni la a 75-a aniversare*, sub red. dr. Enescu C., Tîrgu Mureş, 1973.

Moldovan, Liviu, *Audieri de martori privitor la fuga în Muntenia a unor iobagi români din satul Cornești, comitatul Tîrnava în 1767*, în „Ştefan Meteş la 85 de ani", Cluj-Napoca, 1977.

Moldovan, Liviu, *Conscripţii şi recensăminte în Transilvania (sec. XVII—XIX). Metodologie şi valoare documentară*, în „Revista de statistică", nr. 8, 1970.

Ploeşteanu, Grigore, *Legăturile permanente ale ţinuturilor mureşene şi tîrnăvene ale Transilvaniei cu Ţara Românească şi Moldova în evul mediu*, în „Mitropolia Ardealului", Sibiu, nr. 10—12, 1978.

Prodan, David, *Răscoala lui Horea*, I—II, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979.

Ranca, Ioan, *Antecedentele politice ale adunărilor naţionale de la Blaj din 30 aprilie şi 15 mai 1848*, în „Studii — Revistă de istorie", nr. 3, 1972.

Ranca, Ioan, *Aspects de l'affirmation de la conscience nationale de peuple romaine pandant l'insurection de Horea*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 7, 1968.

Ranca, Ioan, *Contribuţii la studierea formării conştiinţei naţionale a românilor din Transilvania. Momentul răscoalei lui Horea*, în „Apulum" XIX,, Alba Iulia, 1976.

Ranca, Ioan, Moldovan, Liviu, *Contribuţii privind răspîndirea răscoalei lui Horea în partea centrală şi răsăriteană a Transilvaniei*, în „Studii — Revistă de istorie", nr. 2, 1968.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ranca, Ioan, *Protocolul taberei nobililor de la Gănești (16 noiembrie—11 decembrie 1784)*, în „Revista Arhivelor", nr. 2, 1969.

BIBLIOGRAFIE

Benkő, Josephus, *Transilvania Sive Magnus Transilvaniae Principatus*, I—II, Viena, 1778.

Bielz, E. A., *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens eine phisikatische — statistich — topographische Bescheibung dieses Landes*, Hermanstadt, 1857, „Buletinul oficial al R.P.R.", 1950, nr. 77.

Corpus Juris Hungarici, 1875—1876, évi törvényczikkek (Articolele de legi din anii 1875—1876), Budapest, 1896, și pe anii 1869—1871, 1884—1886.

Csanki, Dezső. Magyarország történelmi foldrajza a hunyadiak korában (Geografia istorică a Ungariei în epoca huniazilor), V, Budapest, 1913.

Dansa, Elek, *Erdélyhoni jogtudomány* (Știința dreptului din Transilvania), I—III, Cluj, 1861.

Marienburg J. Lucas, *Geographie des Gross fürstenthums Siebenbürgen*, I—II, Hermanstadt, 1813.

Meruțiu Vasile, *Județele din Ardeal și din Maramureș, Evoluția teritorială*, Inst. de arte grafice „Ardealul", Cluj, 1929.

SCAUNUL MUREȘ

Scaunul Mureș unul dintre scaunele secuiești din epoca feudalismului, a fost timp de cinci secole autoritatea administrativ-teritorială pentru spațiul cuprins între cursul rîurilor Mureș, Niraj și partea superioară a Tîrnavei Mici. Existența lui e certă încă din secolul al XIV-lea. Ca organ al autonomiei locale dispunea de atribuții largi, ce se extindeau asupra problemelor militare, judecătorești, administrative, sanitare și altele.

Adunarea generală (Congregatio Generalis, Közönséges Gyülés, Girás szék Marchalis szék) a fost organul principal al activității publice a scaunului, fiind convocată de patru ori pe an ; ea hotăra în privința ridicărilor la oaste, efectua alegerile funcționarilor, desemna delegații la Dietă, dîndu-le instrucțiuni, și delibera, în general, în toate treburile de interes comun.

În urma înmulțirii cazurilor procesuale, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, a luat ființă, pe lîngă Adunarea generală și Scaunul de judecată [1]. Acest scaun se întrunea de regulă la Miercurea Nirajului, miercurea, de unde a primit denumirea de Scaunul de la Miercurea (Szereda-szék) [2].

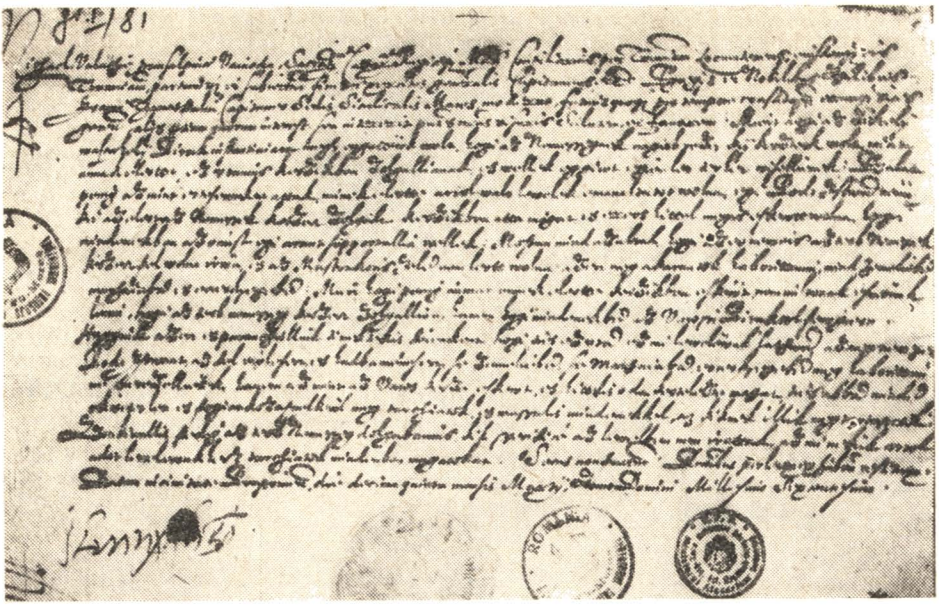
În prima parte a secolului al XVII-lea, organizarea judecătorească a scaunului primește o nouă structură :

— Scaunul de la Miercurea, devine vicescaun de judecată (Vice Sedes, vice Szék). În atribuțiile lui intrau delictele mai mici, defăimările, cauzele de

[1] Dieta din 1562, ținută la Sighișoara, a prevăzut ținerea de scaune de judecată în fiecare scaun secuiesc care să se întrunească din 15 în 15 zile (cf. *Székely oklevéltár* (Diplomatariul secuiesc), vol. II, Cluj, 1876, p. 163).

[2] Din lipsă de izvoare n-am reușit să stabilim exact data apariției scaunului de la Miercurea. Cea mai veche mențiune documentară este din 1631 (cf. Arh. St. Tg. Mureș, fond Scaunul Mureș, Protocoale judiciare nr. 1/1610—1683, p. 212—213).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1600, martie 15, Braşov. Mihai Viteazul dispune magistratului din Tîrgu Mureş să-l primească pe Ştefan Bodo în rîndul nobililor din oraş.

valoare mai mică de 100 de florini, apelurile de la juzii regeşti şi de la forurile dominale şi săteşti.

— Din Adunarea generală se desprinde Scaunul general de judecată (Sedria generalis, Derék szék) dezbătînd ca prima instanţă procesele de moşteniri ale nobilimii şi cauzele de valoare mai mare de 100 de florini şi ca a doua instanţă apelurile transmise de la vicescaun.

— Cauzele procesuale ale iobagilor şi, în general, ale nenobililor le rezolva o altă instanţă, Scaunul filial (Sedria filialis, Fiú szék). În cazuri extraordinare au fost aleşi de către adunarea generală „circulatori" (judecători ambulanţi), care deplasîndu-se din sat în sat judecau pricinile penale cît şi alte cazuri.

Dregătorul principal al scaunului era căpitanul (capitaneus, főhadnagy, főkapitány)[3]. El era conducătorul militar şi administrativ al scaunului şi prezidentul adunărilor generale şi al scaunelor de judecată, avînd un rol important şi în executarea sentinţelor.

Al doilea dregător al scaunului era judele scaunal (iudex terrestris). În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, locul lui a fost ocupat de judele regal (iudex regius, király biró), care ca reprezentant al regelui, îndeplinea iniţial sarcini de control şi supraveghere. După 1562, judele regal a devenit principalul dregător judecătoresc şi administrativ al scaunului, excepţie făcînd perioada 1601—1711 cînd activa împreună cu căpitanul la conducerea treburilor scaunului.

[3] Arh. St. Tg. Mureş, fond Scaunul Mureş. Protocoale judiciare nr. 1/1610—1683, p. 19 şi altele.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În urma înmulțirii sarcinilor de administrație la sfîrșitul secolului al XVII-lea a apărut și funcția vicejuzilor regali (vice iudex regius, vice király biró) [4]. Atribuțiile lor, ca și ale judelui suprem regal, erau de natură administrativă și juridică și se exercitau în cîte o circumscripție administrativă (circulus, kerület).

Notarul avea atribuții de natură scriptică, dar ca funcționar ales îndeplinea și alte sarcini. Prima atestare documentară a notarului este din anul 1596 [5]. De activitatea lui se leagă generalizarea, în secolul al XVII-lea, a practicii scrierii cancelaristice la scaun.

Căderea Transilvaniei sub stăpînirea habsburgică la sfîrșitul secolului al XVII-lea a adus schimbări esențiale în viața Scaunului.

Sfera de activitate a congregațiunii generale (adunarea generală) s-a restrîns mereu, sarcinile ei principale constînd din repartizarea și strîngerea impozitelor, cît și aprovizionarea și încartiruirea armatei imperiale.

În 1763—1764, sub pretextul reformării justiției, sub domnia Mariei Tereza, Curtea vieneză a desființat vechile scaune judecătorești. În urma reorganizărilor, locul Scaunului general de judecată, al celor două vicescaune (în 1731, pe lîngă cel din Miercurea Nirajului se mai înființează unul și în Tîrgu Mureș) și a Scaunului filial a fost luat de Tabla continuă, iar administrarea scaunului a fost exercitată de funcționari numiți și plătiți de guberniu.

Formal, organul reprezentativ al autonomiei a fost menținut, dar în realitate și-a pierdut puterea. Pînă în 1790, cînd reformele lui Iosif al II-lea s-au revocat, adunările generale s-au ținut numai cu ocazii deosebite, ca de exemplu, cu prilejul reorganizării administrative din 1784, cît și cu ocazia alegerilor de funcționari.

Tot în secolul al XVIII-lea a avut loc și perfecționarea sistemului fiscal și al administrației publice statornicite de imperiali. Astfel, Scaunul ca unitate teritorial-administrativă s-a împărțit în două circumscripții compuse la început din nouă, apoi din opt plase [6]. Plasele s-au constituit din cercurile perceptorale înființate în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea denumite multă vreme după numele perceptorilor. Transformîndu-se în plase administrative, ele au preluat denumirea cîte unei localități, în fruntea cărora stăteau cîte un comisar de plasă (dulo commissarius dulo biztos) și cîte un comisar perceptoral, zis rectificator (rectificator commissarius).

În urma reorganizării administrative a Transilvaniei din anul 1784, Scaunul Mureș a fost unit cu comitatul Tîrnava. Astfel, între septembrie 1784 și mai 1790, noua autoritate teritorială a purtat oficial denumirea de „comitatul Tîrnava unit cu scaunul Mureș", iar una dintre circumscripții o constituia vechiul scaun Mureș. În fruntea comitatului ca autoritate de supraveghere și control, se afla comitele suprem, iar conducerea administrației propriuzise revenea vicecomiților. În urma separării, în anul 1785, a atribuțiilor administrative de cele judecătorești, Tabla continuă, iar din 1787 Sedria judiciară, înființată în locul acesteia, se ocupa numai cu probleme judecătorești, iar

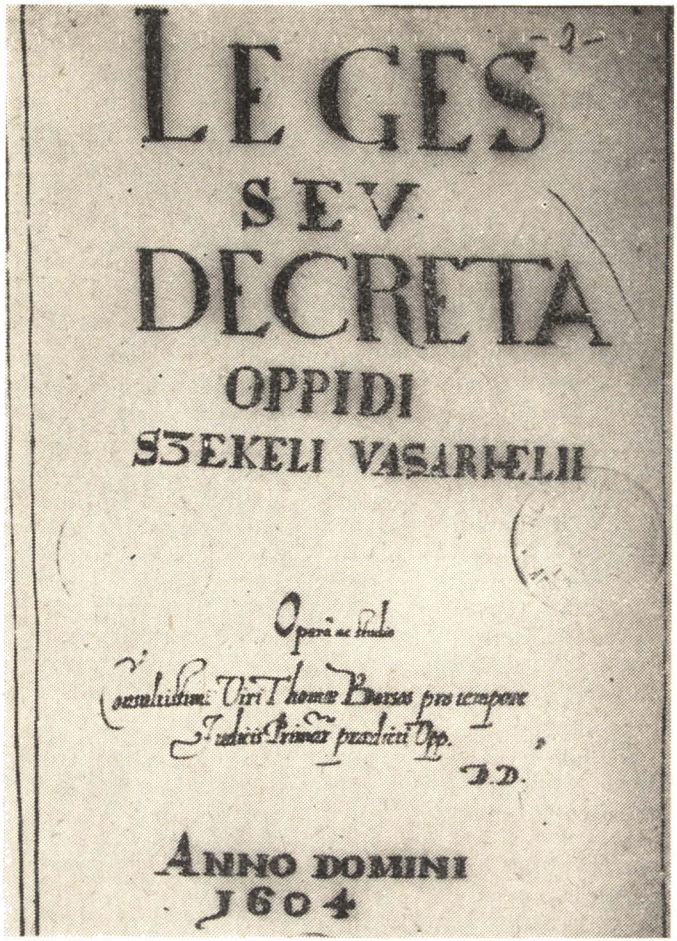
---

[4] Pál-Antal, Alexandru, *Scaunul Mureș, Istoricul instituțiilor scaunale (sec.XIV—1849)*, în „Revista Arhivelor", nr. 2, 1967, p. 135.

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem*, p. 139.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

LEGES
SEV
DECRETA
OPPIDI
SZEKELI VASARHELII
Opera ac studio
Judicis Primar praedicti Opp.
ANNO DOMINI
1604

Pagina de titlu a legilor sau decretelor organului de autoadministrare a Tîrgu Mureşului.

treburile administrative au revenit oficialităţii constituite din corpul funcţionarilor.

În mai 1790 s-a revenit la vechea organizare administrativă, iar în 1791 au fost reînfiinţate instanţele judecătoreşti existente înaintea anului 1764. Funcţionarea lor a fost reglementată pe lîngă „constituţiile" scaunului, şi de legile din 1791—1792 (legile : XII/1791 — despre Adunările generale ; LII/1791 — despre orfani ; XCVI/1792 — despre Scaunele filiale şi vicescaune ; XCVII/1792 — despre Scaunul general de judecată). [7]

Conform Legii XII din 1791, în competenţa Adunării generale, ce se întrunea de patru ori pe an, intra alegerea funcţionarilor, desemnarea depu-

[7] *Corpus Iuris Hungarici, 1540—1848, évi erdélyi törvények.* (Legile din Transilvania, 1540—1848), Budapest, 1900, Edit. Franklin, p. 511—514, 539—542, 589—592.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

taţilor la Dietă şi însărcinarea lor cu instrucţiuni, toate chestiunile administrative şi economice care cădeau, potrivit legilor, în atribuţia scaunului şi necesitau consimţămîntul sau deliberarea „comunităţii nobilimii". În Adunările generale s-au dezbătut ordinele guberniale şi rescriptele imperiale trimise pentru deliberare ori publicare, chestiuni de interes public, problemele comunelor, plîngerile şi cererile particularilor, cît şi cazurile judecătoreşti înaintate aici.

La Adunările generale puteau lua parte numai nobilii. Chiar şi starea a doua de odinioară, aceea a primipililor, era exclusă de la acest drept. Secuii liberi nu puteau participa la alegerea oficialităţilor lor decît prin reprezentanţi din fiecare sat. [8]

Spre deosebire de celelalte scaune secuieşti, unde scaunele generale erau numai foruri de apel, cel al Mureşului dezbătea ca primă instanţă chestiuni de hotărnicii ale posesiunilor şi comunelor din scaun, cauzele penale ale nobililor, procesele de violenţă, contrazestre, tutelă, zălogire etc. cu valoare mai mare de 100 de florini, precum şi toate celelalte cazuri care nu intrau în competenţa altor instanţe. Totodată, Scaunul general era forul de apel al instanţelor inferioare.

Scaunul filial şi vicescaunul, care s-au reînfiinţat în 1791, şi-au desfăşurat activitatea tot ca organe colegiale, întrunindu-se periodic. Competenţa lor a rămas în mare cea pe care au avut-o înainte de 1764.

Perioada de după 1790 a adus în structura scaunului trei modificări demne de menţionat: 1) în baza Legii LII din 1791 s-a format Sedria orfanală; 2) în 1795, numărul circumscripţiilor s-a ridicat la trei; 3) la începutul anului 1806, cele două vicescaune s-au unificat, avînd sediul la Tîrgu Mureş.

Revoluţia burghezo-democratică din 1848 a însemnat o cotitură şi în administraţia scaunului Mureş. Primul pas pe drumul reformării administraţiei l-a constituit înlocuirea Adunării generale, fortăreaţa nobilimii, cu Comitetul reprezentativ (képviselő bizottmány), format pe lîngă nobili, şi din cetăţeni aleşi.

Ţinînd cont de împrejurările deosebite, s-a suspendat activitatea instanţelor vechi, creindu-se în locul lor, la începutul anului 1849, tribunale şi alte autorităţi revoluţionare; comisariatul guvernamental, comisia militară guvernatoare şi comisia poliţienească. În urma acestor schimbări, la 11 mai 1849 a avut loc transformarea scaunului în comitat cu denumirea de comitatul Mureş. În fruntea comitatului stătea comitele suprem, funcţie care n-a fost ocupată, şi doi vicecomiţi. Comitatul a fost împărţit în două plase, plasele în cîte patru cercuri, în fruntea cărora stăteau pretorii.

Comitatul astfel organizat a funcţionat doar cîteva luni. Prin înfrîngerea revoluţiei, soarta lui a fost pecetluită. Începînd din toamna anului 1849, timp de 12 ani, Transilvania a fost sub administraţie imperială directă, organele locale vechi fiind înlocuite cu autorităţi militare. Teritoriul scaunului Mureş de odinioară, a format mai întîi cercul Tîrgu Mureş din cadrul districtului militar Odorhei iar din toamna anului 1854, trei plase (Tîrgu

[8] Arh. St. Tg. Mureş, fond Scaunul Mureş. Documentele adunărilor generale, nr. 160 (protocolul din anii 1820—1829), p. 378.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mureș, Ghindari și Mădărașul de Cîmpie) din prefectura cezaro-crăiască Tîrgu Mureș.

În spiritul rescriptelor și instrucțiunilor urmate de „diploma din octombrie" 1860 a fost restabilită administrația din 1848[9]. S-a reînființat Comitetul reprezentativ din 1848, cu 923 de membri, s-a ales noua oficialitate (tișztség), au fost declarate ca ilegale tribunalele urbariale, perceptoratele cezaro-crăiești, notariatele de stat, instituția jandarmeriei, oficiile de colectarea tutunului și serviciile edilitare si ignorată aplicarea codurilor penale și civile austriece în vigoare.

Pentru zdrobirea opoziției organelor locale, Curtea din Viena a lichidat la începutul anului 1862 comitetele reprezentative și a obligat corpul funcționarilor opoziționiști să demisioneze. Pe parcursul aceluiași an au fost reorganizate mai întîi oficialitatea, apoi instanțele judecătorești și comitetul permanent, ca organ reprezentativ.

Prin pactul dualist austro-ungar din 1867, Transilvania și-a pierdut ultimele rămășițe ale autonomiei sale. Pînă la introducerea și în Scaunul Mureș la sfîrșitul anului 1871 a noii administrații a funcționat în continuare administrația din timpul regimului „liberal".[10]

Din 1871 (în temeiul Legii IV din 1869), justiția s-a separat de administrație și activitatea în acest domeniu a Scaunului a încetat.

Administrația reorganizată în temeiul legii municipalităților (legea XLII/1870)[11] a menținut principiul descentralizării. Administrarea Scaunului a fost asigurată de organele reprezentative ale municipalității scaunale și de corpul funcționarilor. Municipalitatea Scaunului era reprezentată de Comitetul municipal (törvényhatósági bizottság), care exercita toate drepturile autonomiei locale. Pe lîngă Comitet au activat comisia permanentă (pentru pregătirea chestiunilor mai importante ale autonomiei în vederea dezbaterii în adunarea generală), comisia de validare (pentru a stabili legalitatea calității de membru în comitet), comisia permanentă de verificare (pentru judecarea cazurilor de apel la comisia de validare) și comisia de propuneri (pentru desemnarea candidaturii funcționarilor).

Tot atunci locul oficialității a fost preluat de Oficiul vicejudelui regal (alkirálybirói hivatal), desființîndu-se circumscripțiile și modificîndu-se împărțirea plaselor.

S-a schimbat și rolul judelui suprem regal, care nu mai făcea parte din structura municipalității, ci a devenit reprezentantul guvernului, avînd sarcina de a verifica exercitarea autonomiei scaunului și a veghea la executarea rescriptelor.

După toate acestea, pînă la înlăturarea ultimelor rămășițe ale vechii organizări scaunale n-a rămas decît un pas. Aceasta s-a întîmplat în sep-

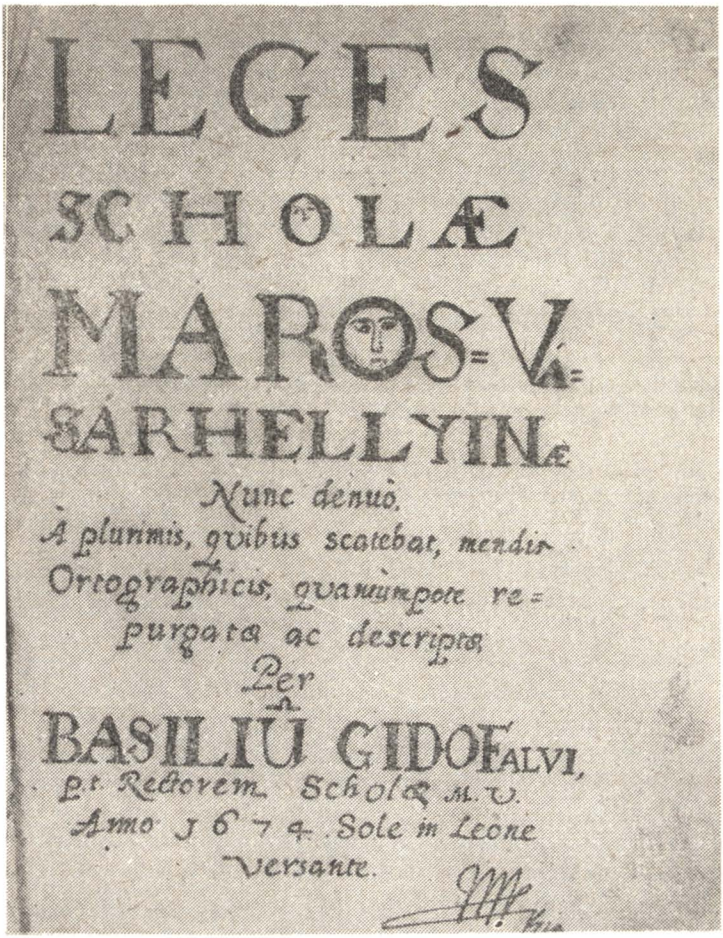
---

[9] Pentru evoluția administrației Scaunului între anii 1861 și 1876 vezi Pál-Antal, Alexandru, *Scaunul Mureș între anii 1861 și 1876*, în „Revista Arhivelor", nr. 1, 1971, p. 27—46.

[10] Arh. St. Tg. Mureș, fond Scaunul Mureș, Organele reprezentative, nr. 366, f. 172—190.

[11] *Corpus Juris Hungarici, 1869—1871 évi törvényczikkek* (Articole de legi din anii 1869—1871), Budapest, Edit. Franklin, 1896, p. 211—220.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

LEGES
SCHOLÆ
MAROS-V.
SARHELLYINÆ
Nunc denuò.
À plurimis, quibus scatebat, mendis
Orthographicis, quamumpote re-
purgata ac descripta
Per
BASILIUM GIDOFALVI,
p.t. Rectorem Scholæ M.V.
Anno 1674. Sole in Leone
Versante.

Pagina de titlu a regulamentelor Colegiului reformat din Tîrgu Mureș.

tembrie 1876, cînd — între altele — s-a desființat și fostul Scaun Mureș, locul fiind luat de Comitatul Mureș-Turda.

*

Deși existența Scaunului Mureș este atestată încă din secolul al XIV-lea, despre arhiva lui putem vorbi numai din secolul al XVII-lea, fiindcă după uzanța vremii funcționarii au păstrat documentele asupra lor și le-au tratat ca atare. Pe cele mai importante — protocoalele și registrele lustrale — le-a păstrat notarul Scaunului. Acestea există abia din secolul al XVII-lea. Pe lîngă ele mai găsim și cîteva documente din secolul al XVI-lea, dar ele au ajuns ulterior în arhiva scaunului.

După construirea în 1745—1746 a clădirii Scaunului la Tîrgu Mureș, a obținut și arhiva un sediu permanent. În 1770 arhiva se afla în două ca-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mere, așezată pe polițe cu 45 de cutii într-una și 30 în cealaltă.[12] Știm, de asemenea, că documentele, grupate pe teme erau așezate în cutii pe care se puseseră etichete. Erau grupate separat: articolele de legi, registre lustrale, conscripții, anchetări, hotărîri, dispoziții, rapoarte, ordine guberniale și rescripte camerale. Documentele aveau și un repertoriu.

Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai ales din timpul lui Iosif al II-lea, prin birocratizarea administrației, arhiva a crescut cu repeziciune. Ordonarea și manipularea ei au devenit o preocupare permanentă, pe care notarul n-a mai putut-o satisface singur. Lucrările de ordonare a actelor le-au efectuat mai întîi diurniștii, iar după 1795 arhivarii aleși. O mențiune deosebită se cuvine activității arhivarului Ákosfalvi Szilágyi Károly, care timp de 27 de ani (1820—1847)[13] a ordonat arhiva Scaunului, a realizat indicele alfabetic la 348 de protocoale și repertorii și a întocmit instrumente de evidență la actele anterioare anului 1847, care pot fi folosite și azi.

În toamna anului 1848, arhiva a fost devastată. După un an a ajuns în arhiva Tablei regești, apoi la judecătoria de plasă din Tîrgu Mureș.[14] Materialul răvășit a fost în mare parte ordonat din nou în 1852, iar o parte a actelor procesuale a fost reinventariată.

Scaunul reînființat în 1861 și-a preluat vechea sa arhivă, cît și actele autorităților absolutiste desființate. Prima selecționare a arhivei s-a făcut în 1870, următoarea în 1882—1883, ambele fiind inițiate din cauza lipsei de spațiu. Au fost selecționate actele emise după 1848.

În lipsa unei instrucțiuni de selecționare pe criterii științifice, cît și din cauza nepriceperii, s-au distrus și multe acte de valoare documentară, mai ales din anii 1861—1876.[15] Cele rămase s-au păstrat după sistemul claselor și al numerelor de bază.

Între timp, documentele din epoca feudalismului au fost reinventariate. Această operație s-a încheiat în anul 1883. Actele administrative au fost grupate de probleme mari, întocmindu-li-se și un repertoriu. Pe lîngă repertoriul actelor administrative, restrîns doar la 5.286 de poziții, s-au inventariat separat protocoalele și actele proceselor penale ale scaunului și arhivele judecătoriilor absolutiste, care în 1891 au fost predate tribunalului regesc din Tîrgu Mureș.

În anii celui de-al doilea război mondial și imediat după război, arhiva Scaunului a suferit noi transformări. Reordonarea ei a început în 1958 de către Sfatul popular al Regiunii autonome maghiare, care o deținea. Între anii 1961 și 1968, în mai multe etape, arhiva în curs de ordonare a

---

[12] Illésy János, *Az erdélyi levéltárak 1770-ben* (Arhivele din Transilvania în 1770), în „Századok" (Secole), Budapest, 1904, p. 441.

[13] În Pál-Antal Alexandru, *op. cit.* la p. 146, figurează greșit 1827—1846, inexactitate pe care prin prezenta o rectificăm.

[14] Arh. St. Tg. Mureș, fond Scaunul Mureș. Acte prezidențiale, 1870, nr. 145.

[15] Instrucțiunea de selecționare s-a întocmit doar în 1912 cf. L. Moldovan *Un vechi regulament de selecționare a arhivelor județene*, în „Revista Arhivelor", nr. 2, 1958, p. 275—276

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

fost preluată de Arhivele Statului din Tîrgu Mureș, care i-a încheiat ordonarea în anul 1968.

Deoarece repertoriul din 1883 nu satisfăcea exigențele cerute de un instrument de evidență, cu ocazia ordonării a fost neglijat. În schimb, s-a urmărit restabilirea vechii ordini a actelor cu ajutorul instrumentelor contemporane de evidență.

Actele administrative anterioare anului 1784 și cele procesuale s-au ordonat după evidențele de arhivă făcute în prima parte a secolului trecut, iar restul după registrele de intrare-ieșire. În ceea ce privește actele lipsă, cu ocazia ordonării s-au întocmit liste ale acestora, care au fost anexate registrelor și repertoriilor. Protocoalele, lustrele, tabelele de impuneri și alte acte fără instrumente de evidență au fost inventariate.

Limba documentelor la început este latina, apoi actele din secolele XVII—XVIII au fost scrise în latină și maghiară, iar în perioadele 1786—1790 și 1850—1861 corespondența oficială a fost purtată în limba germană. După anul 1790, limba latină a fost treptat înlocuită cu cea maghiară, iar după 1861 a fost folosită doar cea din urmă. Începînd cu sfîrșitul secolului al XVIII-lea găsim și documente scrise în limba română, mai ales circulare și citații (de obicei tipărite), cît și unele documente emise de foruri eclesiastice .

Arhiva scaunului Mureș constituie un tezaur de date surprinzător de bogat pentru istoria regiunii. Prin prelucrare și valorificare, ea constituie o contribuție însemnată la cunoașterea trecutului.

Arhiva Scaunului Mureș este constituită din 19 serii de documente și anume :

I. Actele administrative pe anii 1575—1785.
II. Actele comitatului Tîrnava unit cu scaunul Mureș (1785—1790).
III. Acte prezidențiale (ale județului suprem regal) (1790—1849).
IV. Actele oficialității (1790—1849).
V. Actele vicejuzilor regali (1790—1849).
VI. Documentele adunărilor generale (1691—1848).
VII. Lustre și conscripții militare (1614—1848).
VIII. Conscripții fiscale (1692—1849).
IX. Protocoale judiciare (1610—1848, 1861).
X. Acte procesuale (1586—1849).
XI. Documentele sedriei orfanale (1785—1849).
XII. Documentele organelor revoluționare (1849).
XIII. Documentele organelor reprezentative (1861—1876).
XIV. Acte prezidențiale (ale judelui suprem regal) (1861—1876).
XV. Acte administrative (1861—1876).
XVI. Documentele vicejuzilor de circumscripție (1862—1871).
XVII. Contabilitatea scaunului (1868—1876).
XVIII. Documentele Tribunalului scăunal (1862—1871).
XIX. Instrumentele contemporane de evidență.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

I. Actele administrative pe anii 1575—1785.

Seria se compune din :

— Documente din anii	1575—1691	(1 pachet)
— Ordine şi dispoziţii din anii	1692—1784	(42 pachete)
— Documente referitoare la răscoala lui Horea	1784—1785	(3 pachete)

Documentele din anii 1575—1691, puţine la număr, au ajuns în arhiva Scaunului probabil ca piese constitutive ale unor procese şi se referă la : înnobilări, confirmări de privilegii nobiliare, introduceri în posesie, contacte de vînzare-cumpărare, iobăgiri, donaţii, rectificări de hotare etc.

Actele dintre anii 1692 şi 1784 sînt rezultatul dezvoltării organice a arhivei, în majoritate ordine guberniale, restul fiind corespondenţă administrativă, mai ales rapoarte. Ele se referă la organizarea şi funcţionarea administraţiei, activitatea funcţionarilor, prerogative nobiliare, chestiuni orfanale, urmărirea celor care tulbură liniştea publică, comerţ de cereale şi vite, prohibiţia fierberii rachiului, epizootii, calamităţi naturale, extirparea animalelor dăunătoare, impunerea şi strîngerea dărilor, gestiunea casieriei Scaunului şi altele.

Răscoala populară din 1784, condusă de Horea, cu un larg ecou în Scaunul Mureş, a alarmat nobilimea de aici. Tabla continuă a comitatului Tîrnava unit cu Scaunul Mureş a format o comisie specială care a creat o grupă aparte de acte, cum sînt : ştiri şi înştiinţări despre răscoală, mobilizarea şi organizarea în trupe ale nobililor, arestarea şi interogarea străinilor suspecţi şi a instigatorilor locali, ordine, rapoarte şi procese-verbale emise pentru menţinerea liniştei publice, cît şi registrul de intrare-ieşire al comandantului taberei nobiliare „insurecţionale", stabilită la Găneşti din octombrie—decembrie 1784 etc.

Documentele din secolele XVI—XVII şi cele referitoare la răscoala lui Horea sînt aşezate în ordine cronologică şi inventariate. Dintre actele anilor 1692—1784, ordinele guberniale şi rescriptele imperiale au fost trecute, la începutul secolului trecut, într-un repertoriu (repertorium) care se poate folosi cu uşurinţă şi astăzi. Semnul de identificare (cota) al actelor cuprinse în acest repertoriu este N.D. (Numerus Depositi). Restul actelor între anii 1692 şi 1784 sînt inventariate.

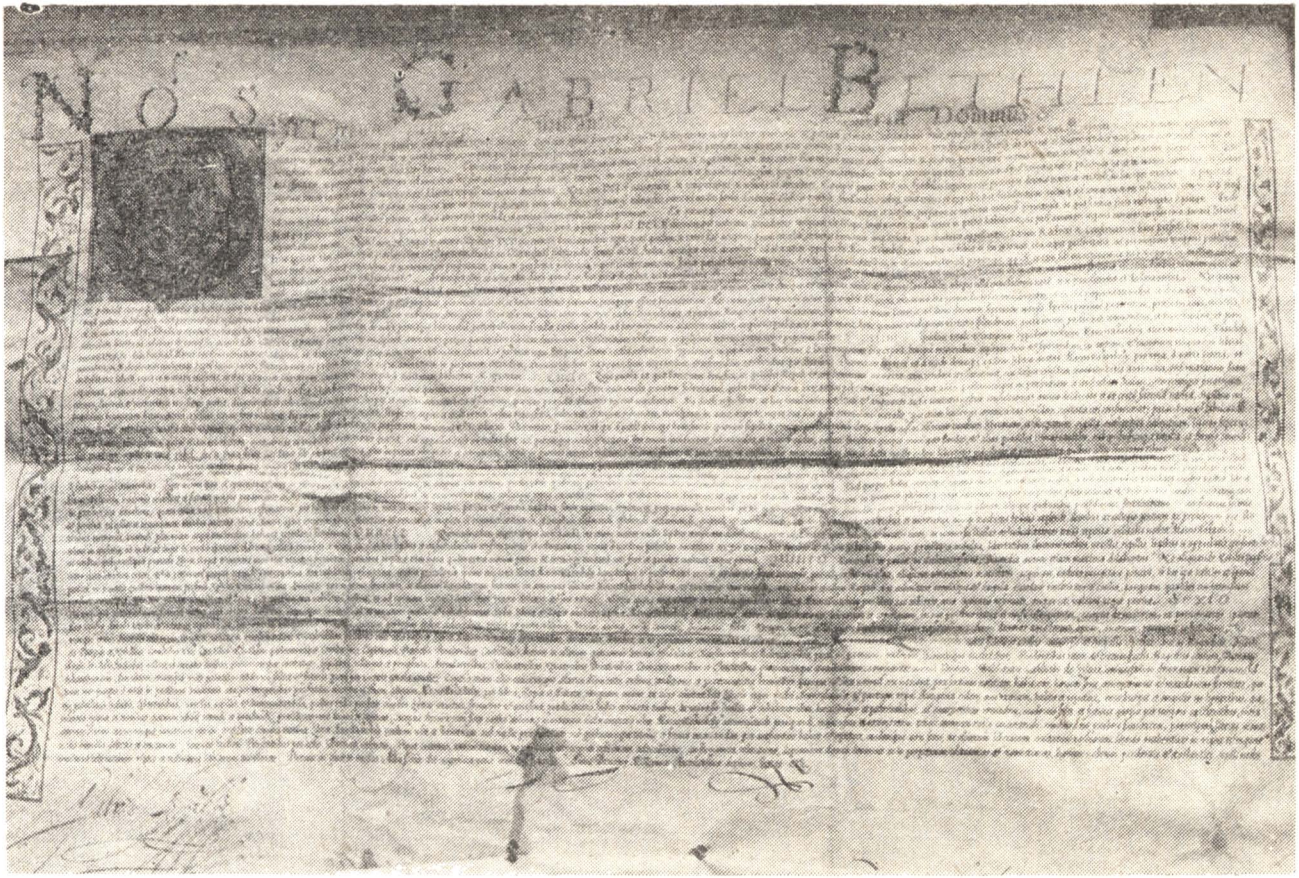
În repertoriul ordinelor guberniale figurează şi trei documente din anii 1533—1691, care însă lipsesc. Astfel, cel mai vechi act al arhivei nu este din 1533, cum figurează în evidenţa contemporană, ci din 1575.

II. Actele comitatului Tîrnava unit cu scaunul Mureş (1785—1790).

Documentele din perioada 1785—1790 se împart în două categorii, actele oficialităţii şi cele ale instanţelor judiciare :

— Actele oficialităţii pe anii	1875—1790	(16 pachete)
— Actele judiciare pe anii	1786—1790	(6 pachete)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1616, aprilie 29, Alba Iulia. Principele Gabriel Bethlen acordă localității Tîrgu Mureș rangul de oraș liber regesc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Actele oficialității se referă la : chestiuni de administrație, măsuri îndreptate spre asigurarea ordinii și liniștei, urmăriri, probleme religioase, școlare și orfanale, întreținerea drumurilor, măsuri de prevenire împotriva epizootiilor de vite, stîrpirea animalelor dăunătoare, impuneri etc.

Actele judiciare cuprind : corespondența relativă la chestiuni procesuale, instrucțiuni, execuții de hotărîri judecătorești, proteste împotriva execuțiilor, somații pentru prezentarea de dovezi, cît și plîngeri (suplicatio), prim-răspunsuri ale apărării (replica), răspunsuri (responsio), răspunsuri din turul doi (duplica) etc.

Actele sînt ordonate după numerele de înregistrare. Evidențele lor sînt registrele de intrare-ieșire (cele ale oficialității sub denumirea de „Protocolum politicum-economicum" sau „Gestions Protokoll", iar cele ale Tablei sub denumirea de „Protocolum juridicum. Actele care nu figurează în registrele de intrare-ieșire sînt inventariate, în completarea celor de mai înainte. Registrele de intrare-ieșire formau parte integrantă din serie dar fiindcă sînt și instrumente de evidență, sînt clasate și inventariate în seria acestora. Asemănătoare este situația și la registrele de intrare-ieșire ale celorlalte serii.

Menționăm că, în urma despărțirii Scaunului de Comitatul Tîrnava în 1790, documentele anilor 1784—1790 nu au fost împărțite între instituțiile succesoare, cum se întîmpla de obicei, ci au rămas la Scaun. În Arhiva Comitatului Tîrnava au ajuns doar acele acte puține la număr de care era nevoie la rezolvarea chestiunilor curente.

III. Actele prezidențiale (ale judelui suprem regal). (1790—1849), 54 pachete.

Seria este formată din actele păstrate de juzii supremi regali între anii 1790 și 1849 și depuse la arhiva scaunului, ele fiind surse indispensabile pentru cercetările referitoare la viața politică, administrativă, judecătorească, economică, socială etc. Tematica documentelor este variată : îndrumarea și supravegherea activității adunărilor generale, alegeri de funcționari și de deputați, respectarea prerogativelor stărilor și alte manifestări politice, respectarea administrației scaunului și controlul activității funcționarilor ; anchetarea problemelor de tutelă, a chestiunilor legate de încălcarea proprietății și a dreptului privat ; dirijarea și verificarea „insurecției" nobiliare (1809), a conscripției urbariale (1820) și a altor conscrieri ; ordine guberniale, instrucțiuni, rapoarte, procese-verbale, cereri etc. referitoare la revoluția de la 1848—1849 și la alte evenimente.

Actele sînt așezate în ordinea din registrele de intrare-ieșire împărțite în două grupe : a) ordine și rapoarte ; b) cereri și plîngeri. Actele necuprinse în registrele de intrare-ieșire sînt grupate în ordine cronologică și așezate în completarea acestora. Evidențele sînt registrele de intrare-ieșire, iar pentru unele perioade (1790—1804), 1830, 1848—1849) — inventarele vechi întocmite cu ocazia depunerii în arhivă a actelor. Acelea care nu figurează în registrele de intrare-ieșire sau în repertorii sînt inventariate piesă cu piesă, în ordine cronologică. Numărul lor de inventar este dat în continuarea numerelor de înregistrare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

IV. Actele oficialității (1790—1849, 299 pachete).

Majoritatea actelor cu caracter administrativ din această perioadă reflectă activitatea Oficialității * (Colegiul dregătorilor scaunului) care, ca principal for al administrației scaunale, le-a emanat. Ele se referă la : organizarea și funcționarea administrației Scaunului, sfera de activitate, sarcinile și problemele personale ale funcționarilor, întreținerea sediului Scaunului, gestiunea arhivei, alegerea și verificarea antistiilor comunale, chestiuni orfanale, urmărirea persoanelor suspecte și a dezertorilor, căutarea de animale dispărute sau furate, emigrare și imigrare, calamități naturale și incendii, acțiuni de colectare pentru sprijinirea săracilor, asigurarea liniștei și supravegherea siguranței publice, chestiuni iobăgești și urbariale, reglementări de vînătoare și pescuit, creșterea animalelor și pășunatul, epizootii și măsuri privind preîntîmpinarea ori lichidarea acestora și evaluarea pagubelor, stîrpirea păsărilor dăunătoare, întreținerea drumurilor și podurilor, întreținerea digurilor, cercetarea pagubelor pricinuite de ape, curățirea albiei apelor curgătoare, cercetarea pagubelor pricinuite de ape, comerțul cu cereale și fiertul rachiului, transportul sării și furturile de sare, tăierile de animale „de probă" (pentru stabilirea prețului cărnii), tarifele vamale, taxe de locuri și de poduri, comunicațiile și funcționarea rețelei de poștă, circulația bancnotelor și falsificările de bani, impunerile și încasările de impozite și taxe, scutirile de dări, contravenții fiscale, bugetul administrației scaunale, salarii și diurne de deplasări, lucrări publice, probleme școlare și de grădinițe, probleme sanitare și altele.

Actele sînt așezate în ordinea corespunzătoare a registrelor de intrare-ieșire, în două grupe : a) ordine și rapoarte, b) cereri (instantia). Actele care nu figurează în registrele de intrare-ieșire sînt puse în ordine cronologică. Evidențele sînt registrele de intrare-iesire (intitulate : „Protocollum politicum" sau „Tisztség jegyzőkönyve și respectiv „Instantiák protokolluma" sau „Instantiák jegpzőkönyve") cît și inventarele întocmite în completarea acestora.

V. Actele vicejuzilor regali (1790—1849, 3 pachete).

Actele vicejuzilòr regali, conducători ai celor trei circumscripții, nu au rămas în arhiva Scaunului decît fragmentar și presupunem că corespondența legată de activitatea lor oficială a ajuns în arhivele familiale. Conținutul actelor din această serie se referă la : încasări de datorii, executarea de hotărîri judiciare, supravegherea respectării religiilor și a moralei publice, deschiderea acțiunilor publice în chestiuni penale, sancționarea delictelor și contravențiilor mai mici, grija pentru încartiruirea armatei, îngrijirea drumurilor și efectuarea lucrărilor publice etc.

Documentele sînt ordonate și inventariate cronologic.

VI. Documentele Adunărilor generale (1691—1848).

Trecerea sub stăpînirea habsburgică a Transilvaniei se oglindește fidel în activitatea Adunării generale, organ principal local al autonomiei scau-

* Instituția similară vicecomitelui sau subprefecturii din timpul orînduirii capitaliste.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nului. Din primele două decenii (1691—1710) există doar fascicole nelegate şi cu mari lipsuri, conţinînd aproape în exclusivitate impuneri. Şi în protocoalele sistematice începute din 1710, problema cea mai des dezbătută este impunerea (publicarea şi stabilirea modului de executare a ordinelor guberniale, adică repartizarea dărilor, rectificarea şi încasarea lor, alegerea organelor — a perceptorilor şi comisarilor — specializate în aceasta, efectuarea conscripţiilor fiscale etc.). În afară de problemele fiscale, protocoalele şi actele Adunărilor generale se referă la alegerile de funcţionari şi de deputaţi, dezbaterea revendicărilor armaliştilor şi secuilor liberi pentru redobîndirea vechilor lor libertăţi, suportarea sarcinilor publice, probleme de agricultură (împărţiri şi rectificări de hotare, păşunatul, reglementarea sistemului de asolament şi cultivarea pămînturilor iobăgeşti), cît şi cele legate de culte. În cursul secolului al XVIII-lea, pe prim plan apar şi alte probleme de interes comun, cum sînt sănătatea publică, comunicaţiile şi întreţinerea drumurilor, măsuri de asistenţă socială (de exemplu problemele orfanale) şi altele. Se înmulţesc şi actele care oglindesc activitatea propriu-zisă a autorităţilor scaunale, cît şi problemele militare, cum sînt recrutările, iar în timpul războaielor napoleoniene, efectuarea insurecţiilor nobiliare. În afară de acestea întîlnim probleme de înnobilări, expunerea şi avizarea adreselor de interes comun, ale altor autorităţi, alegeri de deputaţi şi de funcţionari (acestea din urmă din doi în doi ani) şi altele a căror rezolvare necesita, în conformitate cu legile şi cu uzanţele de atunci, aprobarea sau hotărîrea comunităţii nobililor. Documentele seriei se compun din : protocoale de adunări generale pe anii 1710—1847 (19 volume) ; acte ale adunărilor generale şi extrase din protocoale pe anii 1691—1848 (8 pachete) şi copiile rescriptelor imperiale, circularelor guberniale şi ale hotărîrilor dietale pe anii 1733—1820 (8 volume).

Materialul este ordonat şi inventariat în două grupe, în cadrul aceluiaşi inventar : a) protocoalele şi actele Adunărilor generale ; b) rescriptele imperiale, circularele guberniale şi hotărîrile dietale.

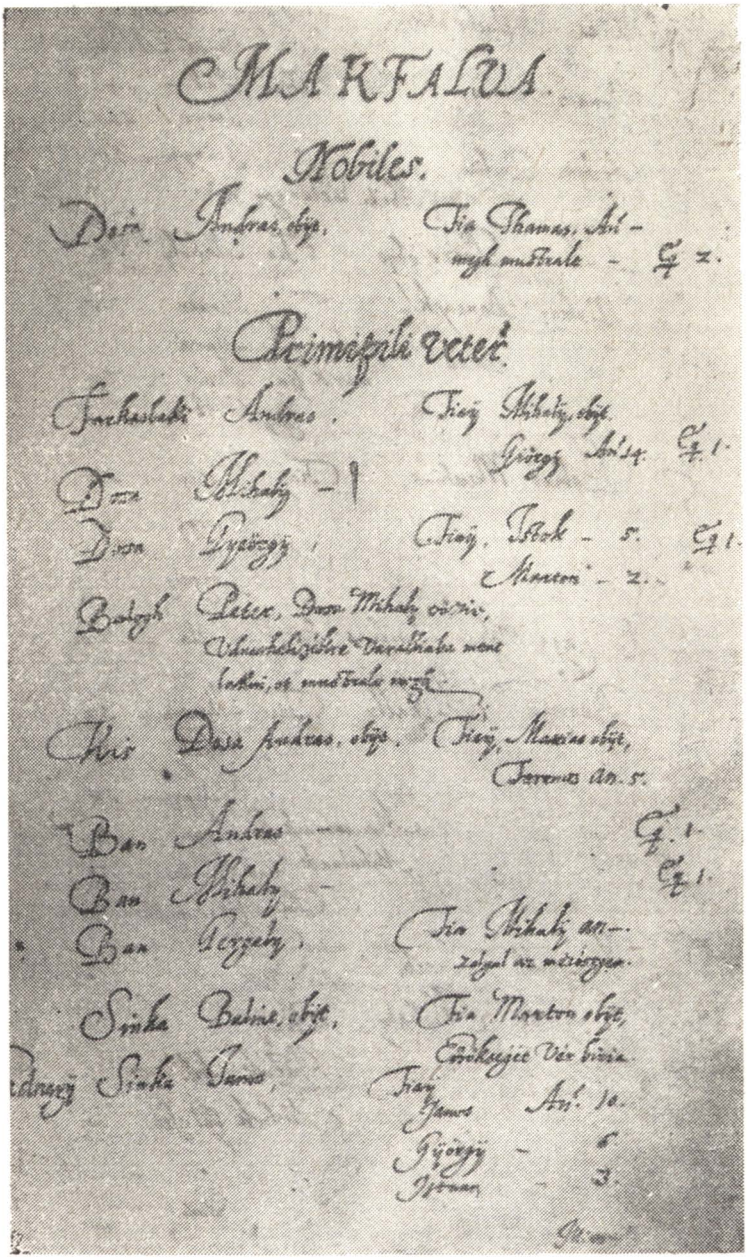
Protocoalele Scaunului din secolul al XVII-lea a se vedea la seria IX. Din perioada 1764—1783 nu sînt nici protocoale, nici acte. Lipseşte şi registrul de procese-verbale ale Comitetului reprezentativ din anul 1848.

VII. Lustre şi conscripţii militare (1614—1849)

Conscripţiile lustrale din secolul al XVII-lea, după scopul şi conţinutul lor, se grupează în două categorii : a) lustrele din anii 1614 şi 1635, care reprezintă populaţia pe stări sociale — două volume ; b) conscripţiile celor ridicaţi la oaste, pe arme şi companii din timpul lui M. Apafi — două volume. Tot între lustrele din secolul al XVII-lea se află şi lista stărilor nobile şi libere ale Scaunului, întocmită în anul 1711, cu ocazia reglementării dreptului de folosire a sării, cît şi conscrierea nobililor neimpozabili din 1715, întocmită în urma hotărîrii dietale din 1714 privind impunerea nobilimii mici.

Pe lîngă lustre, o grupă aparte de acte o formează conscripţiile insurecţiilor nobiliare şi ale recruţilor din anii 1744—1849 (5 pachete), listele depunerilor de jurămînt de fidelitate (homagium) din anii 1685—1837 (3 pachete), documentele „Deputăţiei permanente" (Permanens Deputatio)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

MARFALVA.

Nobiles.

Primipili vicei.

1635. Lustra militară a localităţii Ghindari (jud. Mureş).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

din 1809—1810 (11 pachete). Materialul arhivistic al „Deputăţiei permanente" conţine corespondenţa şi conscripţiile autorităţii organizatoare a ultimei insurecţii nobiliare, ce se referă la mobilizarea insurgenţilor, asigurarea aprovizionării, a echipamentului şi armamentului cît şi la dirijarea instruirii lor militare. Aceste documente oferă date importante despre situaţia stărilor din Scaun de la începutul secolului al XIX-lea, despre starea economică a ţărănimii libere, despre revolta izbucnită cu ocazia introducerii obligaţiilor militare (răscoala din Iedu), cît şi la activitatea politică a nobilimii Scaunului. „Homagiile" sînt liste cu numele nobililor şi secuilor liberi care au depus jurămîntul faţă de împărat. În acestea, semnăturile nobililor sînt validate şi cu peceţile lor, care se constituie într-o veritabilă colecţie preţioasă de peceţi.

Lustrele şi conscripţiile sînt ordonate şi inventariate cronologic.

Menţionăm că, lustra din 1614 din timpul lui Gabriel Bethlen este o copie autentificată în 1781 al cărei original se păstrează la Arhivele Statului Cluj, iar alte lustre din secolul al XVII-lea se află în Arhiva Naţională Ungară din Budapesta.

VIII. Conscripţii fiscale (1682—1849, 71 pachete).

Conscripţiile fiscale sînt de mai multe feluri : a) conscripţii menite să evalueze puterea economică a populaţiei contribuabile (cele din anii 1713, 1722 şi 1750) ; b) tabele de impuneri ; c) evidenţe despre încasarea dărilor d) situaţii despre restanţe ; e) liste privind repartizarea şi strîngerea „naturaliilor" (obligaţii în natură), necesare pentru aprovizionarea armatei ; f) tabelele de impuneri tipizate (tabellae rectificationis) ale regimului fiscal bethlenian introdus în 1754, care pentru anii 1777—1779 s-au păstrat în întregime, iar din 1818—1849 cu mari lipsuri) ; g) evidenţele perceptorilor regali. Tot aici se găsesc şi dările de seamă anuale ale juzilor comunali din anii de după 1790, cît şi conscripţia statistică a localităţilor din Scaun din 1831.

Conscripţiile sînt aşezate în ordine cronologică şi luate în evidenţă în două inventare. Într-unul sînt tabelele de impuneri tipizate şi în celălalt restul conscripţiilor fiscale.

Ţinînd cont de importanţa deosebită a conscripţiilor, dăm în anexă un tabel cu lustrele şi conscripţiile cele mai însemnate.

IX. Protocoale judiciare (1610—1848, 1861).

Seria se compune din protocoalele instanţelor judecătoreşti ale Scaunului, care au activat în secolele XVII—XIX.

1. Protocoalele din secolul al XVII-lea (1610—1690) 10 volume. Conţin procesele verbale ale dezbaterilor judiciare, protocoale ale adunărilor generale, ale scaunului general de judecată şi ale scaunului de la Miercurea (vicescaun) din anii 1610—1690 neseparate unele de altele cît şi protocoale ale cercetărilor penale (Protocollum in malefactoribus inquistionis) din anii 1632—1678. Volumele poartă pe copertă ca semn distinctiv cîte o literă a alfabetului (cele cu literele A—D fac parte din prima grupă,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cele cu E—I din a doua grupă). Cu ocazia ordonării arhivei, la începutul secolului al XIX-lea, fascicolele de procese-verbale găsite ulterior au fost cuprinse într-un volum. Tot atunci au fost întocmiți și indici alfabetici amănunțiți pentru fiecare volum.

2. Protocoalele Scaunului general de judecată (1718—1848, 1861) 95 volume.

Din perioada anterioară reorganizării instanțelor judecătorești ale autonomiilor locale din anii 1763—1764 de către Maria Tereza s-au păstrat trei protocoale ale Scaunului general de judecată. Acestea sînt procesele-verbale ale dezbaterilor și deliberărilor, ale proceselor care au avut loc la Scaunul general de judecată. După anul 1790, protocoalele s-au înmulțit și s-au diversificat. Pentru rezolvarea corespondenței s-a introdus registrul de intrare-ieșire, s-au creat protocoale pentru cauzele fiscale și criminale și pentru avocați. A apărut și „dictatura" sau „protocolul dictat" pentru evidența mersului dezbaterilor. Dar majoritatea protocoalelor o formau „protocollum"-urile Scaunului general de judecată, unde se află legate împreună cu deliberări și o bună parte a actelor care făceau parte integrantă din procese. Desființat în toamna anului 1848, Scaunul general de judecată își reia activitatea pentru scurt timp, în 1861, cînd înregistrările despre activitatea lui au fost consemnate la sfîrșitul registrului de intrare-ieșire din 1848.

3. Protocoalele Vicescaunului de judecată din Miercurea Nirajului (1727—1806) 26 volume.

Procesele verbale ale Vicescaunului anterioare anului 1727 nu sînt separate de protocoalele Adunărilor generale și ale Scaunului general de judecată. Procesele verbale din anii 1727—1763, ca și în cazul Scaunului general de judecată, sînt protocoale de dezbateri și deliberări. Registrele Vicescaunului de judecată din Miercurea Nirajului reînființat în 1791, care n-a funcționat decît pînă în anul 1806, sînt: protocoalele „dictate" (registrul de evidența dezbaterilor), cele „diurnale" (registre de intrare-ieșire), „matrix"-uri (evidențele proceselor dezbătute), cît și „protocoale de vicescaun". Tot aici se află și protocoalele Scaunului filial, din anii 1743—1764 și 1794.

4. Protocoalele Vicescaunului și Scaunului filial din Tîrgu Mureș (1752—1848, 1861) 80 volume.

Din perioada de început (1731—1751), procesele verbale ale vicescaunului din Tîrgu Mureș s-au păstrat doar parțial, aflîndu-se împreună cu cele create de vicescaunul de judecată din Miercurea Nirajului. Între anii 1752 și 1763 au fost redactate două protocoale pentru care arhivarul a întocmit indice alfabetic. În anul 1791, pe lîngă protocoalele de dezbateri, au apărut registrele de intrare, „protocoalele dictate", „matrix"-uri și protocoalele avocațiale. Din 1824 Scaunul filial a fost unit cu Vicescaunul, de la care dată protocoalele lor se intitulează "de vicescaun și scaun-filial". Vicescaunul a fost desființat la 4 iulie 1848, iar cel filial la 1 septembrie 1848. În 1861, cauzele dezbătute au fost consemnate în registrul de intrare-ieșire din 1848.

5. Protocoalele Tablei continue (1763—1790) 95 volume.

Tabla continuă, ca autoritate judecătorească, a exercitat atribuțiile Scaunului filial, ale Vicescaunului și ale Scaunului general de judecată, dar a rezolvat și sarcini administrative și chiar de Adunări generale. În proto-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1753. Sigiliul Scaunului Mureș.

coalele sale se găsesc, pe lîngă probleme privitoare la stări (de exemplu nobilitatea armaliștilor) și date privind numiri de asesori, impuneri la dări, împărțirea pămînturilor comune, ordonarea arhivei, chestiuni orfanale și alte treburi administrative. Dar majoritatea protocoalelor o formează actele procesuale : procesele de moșii, partaje, moșteniri, violențe, abuzuri, chestiuni penale. Pe lîngă protocoale, al căror număr se ridică la mai multe volume pe ani și care reprezintă întreaga activitate a Tablei, mai există registre de intrare-ieșire din anul 1773, evidențele rapoartelor trimise guberniului în 1772 și procesele-verbale ale ședințelor lunare (protocollum sessionis) din 1785. Protocoalele anilor 1785—1790 conțin numai chestiuni procesuale.

Deși în mai 1787 locul Tablei a fost preluat de Sedria judiciară, cu ocazia ordonării arhivei, actele acestora n-au fost separate, din care cauză nu s-a făcut nici prezentarea lor separată.

Protocoalele sînt ordonate cronologic, pe instanțe și inventariate distinct. Fac excepție protocoalele secolului al XVII-lea, care sînt luate în evidență la un loc cu protocoalele Scaunului general de judecată, formînd prima parte a acestora.

X. Acte procesuale (1586—1849).

Seria se compune din actele procesuale civile și penale (ale fiscului).

1. *Documentele procesuale civile (1586—1849)* — 502 pachete, sînt acte procesuale nepenale care nu au fost cuprinse în protocoale, au fost

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

manipulate ca „acte privitoare la particulari". Pe lîngă acestea, există şi acte avocaţiale, inventariate în 1852. Ele sînt: citări la judecată, ascultări de martori, contracte de vînzare-cumpărare, scrisori de chezăşie, de justificări, de partaj şi de zălogiri, testamente, conscripţii de averi, certificate medicale, proteste şi recursuri, sentinţe, instalări în posesie, înnobilări, contracte de arendări, hotărîri ale scaunelor ecleziastice, evaluări de partaje, revizuiri de procese, genealogii, licitaţii, împuterniciri, corespondenţă cu avocaţii, cheltuieli de judecată etc.

O bună parte a actelor proceselor civile conţin date de natură etnografică, date privind cultura materială (ca unelte, edificii gospodăreşti, mobilier etc.), cît şi date cu caracter economic (semănături, animale).

2. *Procese penale* (1790—1848) 64 pachete.

Această grupă este formată din actele acţiunilor publice în chestiuni penale. Conţinutul lor se referă la: tulburarea liniştei publice, insulta cultului, defăimare, păgubirea Vistieriei, omor, desfrîu, furt, tîlhărie, incendiere, violenţă, viol, şantaj, înşelătorie, falsificare de bancnote etc.

O parte a documentelor sînt ordonate şi ţinute în evidenţă, după instrumentele contemporane. Restul, care n-au avut instrumente de evidenţă contemporană, cît şi acelea care între timp s-au răvăşit şi n-au putut fi reintegrate la locul lor au fost grupate în ordine cronologică şi tematică ori pe procese (dacă a fost posibil) şi inventariate. Cota arhivistică a actelor şi respectiv a grupelor de acte se compune din litere şi numere. Acestea, la actele procesuale civile se deosebesc de la registru la registru, cum sînt: Fasc(iculus) Lit... şi nr.; N.D. sub Lit... şi nr. sau N.C. şi nr..., iar la procesele fiscale: N.D. şi nr...

XI. Documentele Sedriei orfanale (1785—1849) — *7* pachete.

De la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, Sedria orfanală a devenit o instituţie cu caracter permanent în cadrul Scaunului. Atribuţiile ei erau de tutelă şi curatelă, iar obiectul documentelor create îl formează: instrucţiunile guberniale şi ale Tablei regeşti referitoare la problemele orfanale, rapoartele juzilor orfanali, conscripţiile şi inventarele de bunuri, rapoartele şi socotelile de tutori şi curatori, conscripţiile de orfani etc. Actele sînt ordonate şi luate în evidenţă după inventarul contemporan. Cota arhivistică a actelor orfanale este N.C. (numerus currens) urmat de numărul propriuzis. Acte orfanale se găsesc în cantitate apreciabilă şi între actele Judelui suprem regal şi ale Oficialităţii.

XII. Documentele organelor revoluţionare din anul 1849.

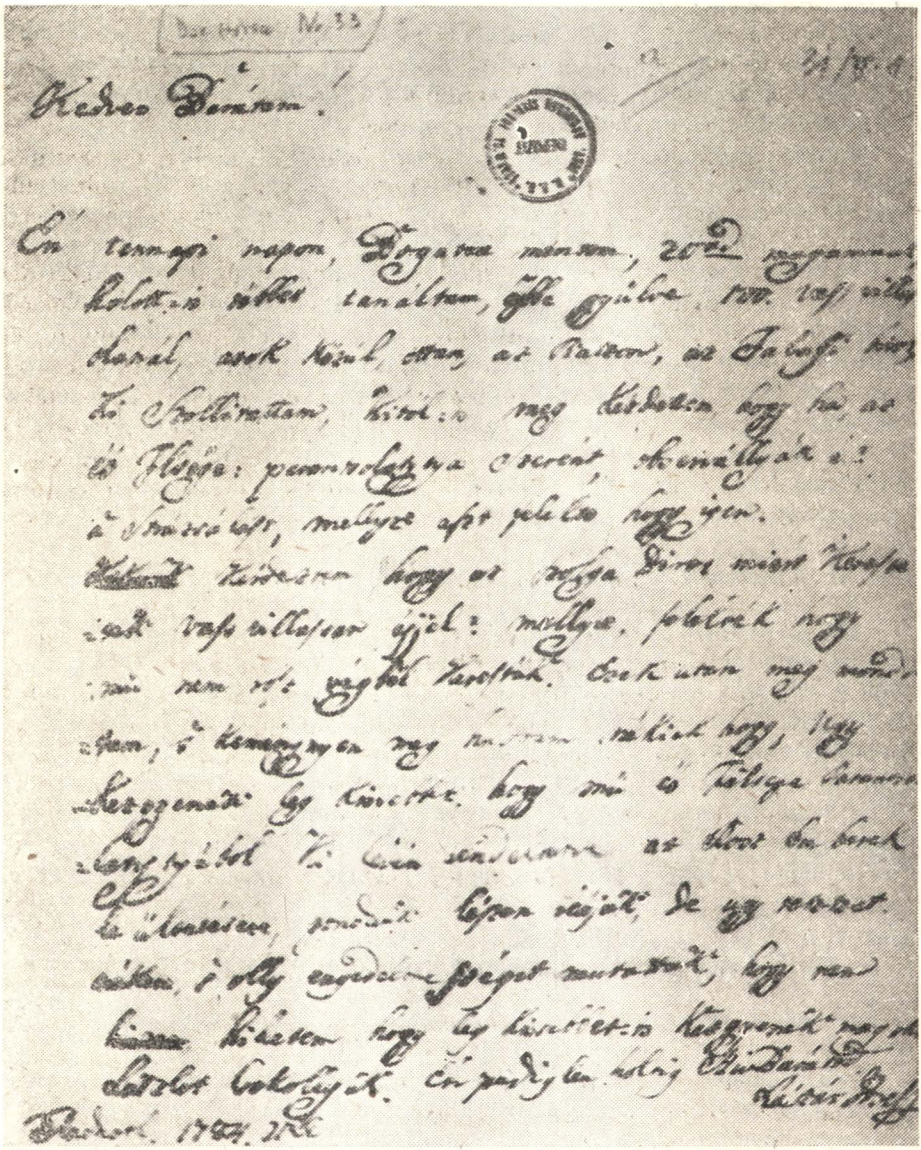
1. *Actele comisarului guvernamental* (februarie-martie *1849*) — *un pachet.*

Dintre actele comisarului guvernamental al Scaunului Mureş, vicecolonelul Dabóczy István, n-au ajuns în arhiva Scaunului, decît o parte (despre soarta restului actelor nu avem cunoştinţă). Acestea sînt: plîngeri adresate comisarului guvernamental pentru rezolvare (de exemplu împotriva

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

abuzurilor de putere), chestiuni de drept de proprietate, cît și rapoarte despre persoane arestate.

2. *Actele Comisiei militare guvernatoare din Tîrgu Mureș (ianuarie-mai 1849)* — un pachet. Comisia militară de guvernare, organ de administrație militară a Scaunului și al orașului Tîrgu-Mureș, a fost înființată în jurul datei de 20 ianuarie 1849. După mărturia documentelor rămase, în

1784, noiembrie 21, Iernut. Înștiințare despre mișcarea țăranilor din Bogata de Mureș.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sfera ei de acțiune intrau : încartiruirea armatei, dirijarea și sprijinirea comisiei de recrutare, depistarea tinerilor fugiți de recrutare, scutiri și recrutări, confiscări de arme, numiri de funcționari etc. Între actele Comisiei militare găsim și corespondență cu comandantul pieței (rapoarte și cereri).

3. *Actele Comisiei polițienești (ianuarie-iunie 1849)* — un pachet. Comisia polițienească a Scaunului Mureș, creată în împrejurări deosebite, ca organ de siguranță, s-a înființat la 20 ianuarie 1849, fiind subordonată direct comisarului guvernamental al Scaunului. În atribuțiile ei intrau : asigurarea ordinii și siguranței publice, anchetarea activității funcționarilor reacționari, verificarea executării instrucțiunilor, cercetarea crimelor și a cazurilor de altă natură etc. Comisia și-a încetat activitatea la 21 iunie 1849 (dată la care a fost făcută ultima înregistrare în registrul de intrare-ieșire).

Actele comisiei polițienești sînt formate din instrucțiuni, rapoarte, cereri și procese-verbale privitoare la : executarea dispozițiilor comisarului guvernamental, urmărirea dezertorilor, cercetarea pagubelor pricinuite particularilor, confiscări de arme, schimbarea membrilor reacționari ai consiliului orășenesc din Tîrgu-Mureș, anchetarea pagubelor cauzate de unitățile militare și altele.

4. *Actele vicecomiților (mai-octombrie 1849)* — un pachet. Și actele primului vicecomite, care a activat între mai și octombrie 1849, s-au păstrat doar în parte. Ele sînt formate din instrucțiuni, rapoarte, plîngeri și procese-verbale, privitoare la : menținerea ordinii, depistarea bunurilor dispărute, urmăriri, aprovizionarea și încartiruirea trupelor imperiale, epizootii, întreținerea de drumuri și introducerea administrației austriece. Tot în această serie se află și două registre de intrare-ieșire ale celui de-al doilea vicecomite, dar fără acte.

5. *Actele tribunalului penal (martie-iulie 1849)* — un pachet. Tribunalul penal a luat ființă la 21 martie 1849 prin dispoziția comisarului guvernamental, funcționînd ca instanță colegială, grupată în două comisii. După o activitate de cîteva săptămîni, el a fost suspendat, atribuțiile lui fiind îndeplinite de tribunalul civil ordinar. Din documentele create s-au păstrat registrele de intrare-ieșire ale celor două comisii și cîteva acte despre cercetări și hotărîri. Tot aici se găsește și registrul de intrare-ieșire al tribunalului penal nemilitar, care a activiat în iunie-iulie 1849.

6. *Actele tribunalului civil ordinar (aprilie-iunie 1849)* — un pachet. La 18 aprilie 1849, locul tribunalului penal de scurtă durată l-a luat tribunalul civil ordinar. Acesta și-a început activitatea la 23 aprilie, ocupîndu-se atît de cazurile civile, cît și de cele penale. Documentele păstrate sînt : citări la judecăți, arestări, corespondență cu Comisia polițienească și sentințe. Tribunalul a funcționat potrivit registrului de intrare-ieșire, pînă la 18 iunie 1849.

Actele Comisiei polițienești sînt păstrate în ordinea din registrul de intrare-ieșire, restul fiind grupate și inventariate tematic, separat pe autorități.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

XIII. Documentele ogranelor reprezentative (1861—1876).[15]

Comitetul reprezentativ, care a funcţionat în anii 1861 şi 1867—1871, s-a ocupat mai mult cu probleme politice şi de organizare administrativă. În prima perioadă, în 1861, comitetul a devenit bastionul nobilimii opoziţioniste şi a încercat să restabilească starea de dinaintea absolutismului, luînd o serie de măsuri. Între anii 1867 şi 1871, Comitetul se ocupă mai mult cu problemele de organizare a Scaunului, de alegeri parlamentare şi locale. În 1872, el a fost înlocuit cu comitetul municipal. Procesele verbale şi corespondenţa Comitetului se referă la: întocmirea de regulamente, organizarea teritoriului scaunului şi împărţirea lui în circumscripţii electorale, construirea şi întreţinerea drumurilor şi a edificiilor publice, organizarea lucrărilor publice, administrarea bunurilor municipalităţii, impunerea taxelor adiţionale, alegeri de funcţionari, verificarea funcţionarilor şi reglementarea salarizării lor, organizarea de instituţii, verificarea casieriilor şi contabilităţilor municipalităţii, administrarea proprietăţilor din regiunile muntoase ale Scaunului, rezolvarea petiţiilor comunale, iniţieri şi opinii de impuneri de interes local şi naţional şi altele. După septembrie 1876 şi-a desfăşurat activitatea în calitate de comitet municipal al comitatului Mureş-Turda. Documentele organelor reprezentative ale Scaunului din această perioadă sînt:

— Procese-verbale ale Comitetului reprezentativ	1861, 1867—1872	(3 volume);
— Acte, liste de alegători ale Comitetului reprezentativ	1361—1872	(6 volume);
— Procese-verbale ale Comitetului municipal	1872—1876	(6 volume);
— Actele Comitetului municipal	1872—1876	(1 pachet);
— Procese-verbale ale comisiei permanente	1872—1876	(1 pachet);

Seria este grupată şi inventariată în ordine cronologică. Procesele verbale ale Comitetului permanent din anii 1862—1866 lipsesc. Din această perioadă s-au păstrat doar listele alegătorilor de deputaţi pentru Dieta din 1863.

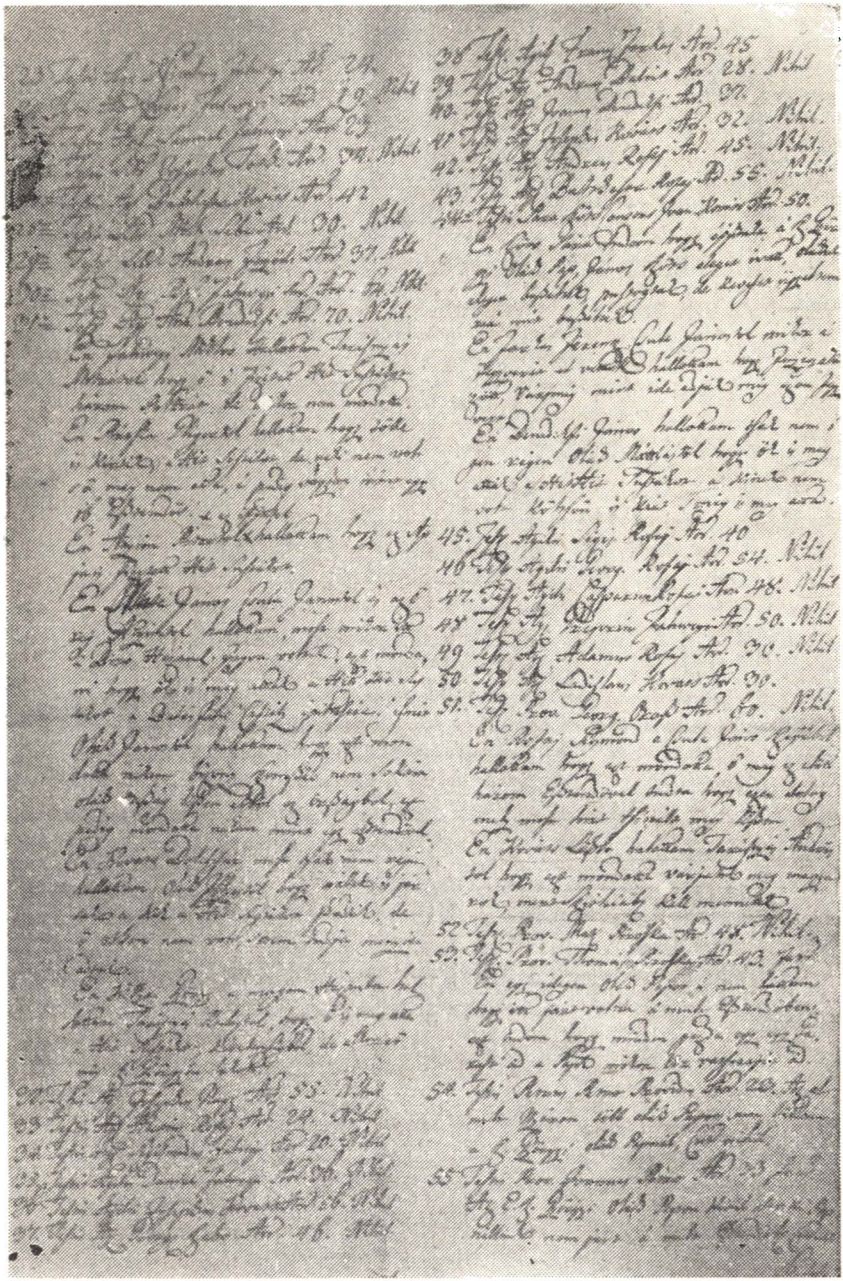
XIV. Acte prezidenţiale (ale judelui suprem regal) (1861—1876) 16 pachete.

Actele prezidenţiale sînt de fapt cele ale judelui suprem regal, care între anii 1861 şi 1871 a fost cel dintîi funcţionar al Scaunului, iar după aceea, ca reprezentant al guvernului, era autoritatea de supraveghere şi control. Actele prezidenţiale sînt ordine guberniale, respectiv ministeriale şi rapoarte ale autorităţilor scaunale privitoare la: organizarea administraţiei, alegeri, recrutări, impuneri, sănătate publică, comunicaţii, cazuri disciplinare, abuz de putere, chestiuni personale şi altele.

---

[16] Documentele autorităţilor absolutismului care au funcţionat în perioada septembrie 1849 — aprilie 1861 constituie fonduri arhivistice distincte de cel al scaunului Mureş. Prezentarea lor vezi la pag. 53 din prezentul volum.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fragment dintr-o ascultare de martori din 1785, din care reiese că un participant la răscoala din 1784 a declarat că Ardealul o să fie o țară românească

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Actele sînt ordonate pe ani şi în ordinea crescîndă a numerelor de înregistrare. Evidenţele sînt registrele de intrare-ieşire şi indicele lor alfabetice. Din anii 1862—1865, actele s-au păstrat sporadic.

XV. Actele administrative din anii 1861—1876 — 41 pachete.

Organul de administrare centrală a Scaunului era Oficialitatea. Acesta a funcţionat şi după restabilirea sa, în aprilie 1861, după practica de dinaintea anului 1849. Membrii ei, funcţionarii de frunte ai Scaunului, au rezolvat problemele ivite în şedinţe ţinute de 2—3 ori pe săptămînă. După aplicarea Legii XIII din 1870 privitoare la municipalităţi, în locul oficialităţii a fost creat oficiul vicejudelui regal. Actele lor, din cauza mai multor selecţionări, s-au păstrat doar fragmentar. Acestea sînt: ordine, rapoarte, situaţii şi tabele privitoare la administrarea Scaunului, cît şi la întreţineri şi construcţii de drumuri, reglementarea cursului unor ape, învăţămînt, sănătate publică, recrutări, sprijinirea autorităţilor fiscale în chestiuni de impuneri, repartizarea şi încasarea taxelor adiţionale etc.

Actele sînt aşezate în cadrul anilor în ordinea crescîndă a numerelor de bază (numerele la care au fost conexate toate actele referitoare la o chestiune). Evidenţele sînt registrele de intrare-ieşire şi indexele lor alfabetice şi numerice.

XVI. Documentele vicejuzilor regali de circumscripţie. — 1862—1871

În 1861 s-a restabilit şi vechea împărţire teritorială a Scaunului. Ca verigi intermediare între organele de reşedinţă ale Scaunului şi de plase au funcţionat din nou oficiile vicejuzilor regali. Vicejuzii regali ai celor trei circumscripţii (Mureş, Niraj şi Tîrnava), erau conducători şi controlori administrativi a cîte 2—3 plase. Marea majoritate a actelor lor s-a distrus, rămînînd doar registrele de intrare-ieşire şi cîteva acte răzlеţe şi anume:

— Registrele de intrare-ieşire ale
vicejudelui regal din circumscripţia Mureş — 1862—1871 (2 pachete)
— din circumscripţia Tîrnava — 1865—1871 (2 pachete)
— din circumscripţia Niraj — 1862—1871 (3 pachete)

Registrele de intrare-ieşire şi actele sînt grupate pe circumscripţii şi în cadrul acestora sînt inventariate în ordine cronologică.

XVII. Contabilitatea scaunului (1868—1876) — patru pachete.

Contabilitatea s-a înfiinţat în septembrie 1867. Anterior, treburile financiare ale Scaunului le rezolva direcţia financiară cezaro-crăiască. Sarcina contabilităţii era gestionarea sumelor încasate din contravenţii şi din răscumpărarea obligaţiilor de lucrări publice şi asigurarea salariilor pentru funcţionari. Actele păstrate de la contabilitate sînt jurnale, registre de intrare-ieşire şi chitanţe.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

XVIII. Documentele Tribunalului scaunal (1862—1871).

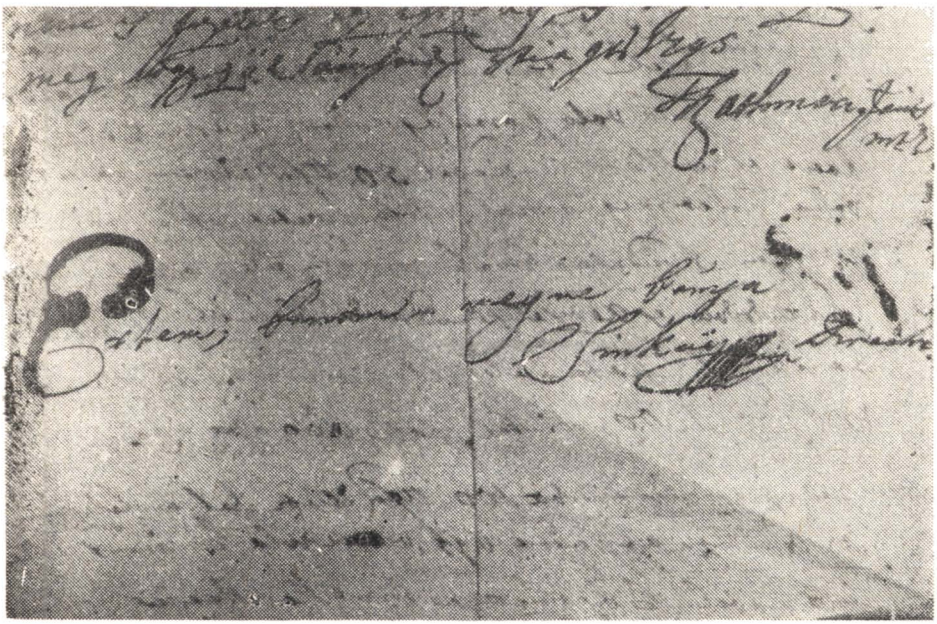
În 1862 în locul Vicescaunului şi Scaunului general de judecată s-a înfiinţat tribunalul, organizat după instrucţiunile aulice din Viena, care şi-a desfăşurat activitatea pe baza legilor austriece. Tribunalul a rămas instanţă scaunală, supravegheat de judele suprem regal, însă a activat independent de organele administrative, iar membrii lui erau jurişti de carieră. El judeca procese civile, penale, urbariale şi orfanale, iar între anii 1866 şi 1871, preluînd atribuţiile tribunalului penal din Tîrgu Mureş (desfiinţat în anul 1866) era, cu excepţia scaunelor săseşti, forul de apel în cauze penale pentru întreaga Transilvania. Instanţele inferioare în Scaun erau judecătoriile singulare delegate. Concomitent funcţionau patru judecătorii delegate, cîte una pentru două plase. Actele judiciare lipsesc, păstrîndu-se doar fragmente din corespondenţa prezidenţială şi din procesele urbariale şi registre de intrare-ieşire şi indexele de arhivă. Documentele tribunalului sînt :

— Registrele de intrare-ieşire şi actele prezidenţiale pe anii 1862—1871 (două pachete) ;

— Registrele de intrare-ieşire şi indexele alfabetice civile şi urbariale ale tribunalului pe anii 1862—1871 (35 volume) ;

— Actele tribunalului pe anii 1862—1871 (trei pachete) ;

— Registrele de intrare-ieşire şi indexele alfabetice ale judecătoriilor singulare delegate pentru plasele Abud-Sovata pe anii 1862—1871 (19 volume) ;

1795, noiembrie 3. Gheorghe Şincai ia cunoştinţă de o citare în proces.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

— Idem ale plaselor Band-Şamşud pe anii 1863—1871, (15 volume) ;
— Idem ale plaselor Găleşti-Călugeri pe anii 1862—1871 (7 volume) ;
— Idem ale plaselor Silea Nirajului—Iobăgeni pe anii 1862—1871 (18 volume.).

Materialul este ordonat cronologic în cadrul grupelor de mai sus şi inventariat.

XIX. Instrumente contemporane de evidenţă.

Instrumentele de evidenţă contemporane, după caracterul şi destinaţia lor sînt de două feluri :

a) repertoriile şi inventarele de arhivă ;
b) registrele de intrare-ieşire cu registrele lor ajutătoare.

Repertoriile şi inventarele au fost, şi după destinaţia iniţială, tot evidenţe de arhivă. Majoritatea lor erau întocmite de arhivarul Scaunului între anii 1820 şi 1847. Restul sînt opera comisiilor numite pentru preluarea actelor găsite la funcţionarii decedaţi, cît şi a celei desemnate pentru ordonarea arhivei scaunului în 1852. Indexurile, denumite de creatori „index" sau „repertorium", asigură găsirea documentelor pe baza unui cuvînt indice în dreptul căruia este indicată cota de arhivă (anul şi numărul) a actului căutat. Inventarele vechi, intitulate „conspectus" sau chiar „repertorium", însumează actele de obicei în ordine cronologică, indicînd numărul de ordine, data (sau numai anul), conţinutul şi cantitatea în bucăţi a actelor cuprinse sub aceeaşi poziţie. La sfîrşitul inventarelor sînt şi indice alfabetice, pentru uşurarea regăsirii actelor.

Registrele de intrare-ieşire, introduse pentru înregistrarea corespondenţei în anul 1773, sînt în bună parte folosite ca evidenţe de arhivă. Registrele de intrare-ieşire propriu-zise şi protocoalele administrative create înaintea anului 1849 redau pe larg atît conţinutul actelor, cît şi modul lor de rezolvare. Cele de după anul 1861 conţin informaţii mai sumare despre obiectul actelor, dar suficiente pentru identificarea lor. Evidenţele contemporane ale actelor anterioare anului 1849 în parte sînt indexuri şi inventare de arhivă şi în parte registre de intrare-ieşire.

Pentru perioada 1861—1876 sînt registre de intrare-ieşire, pe lîngă care au fost create şi registre auxiliare (indice alfabetice şi registre numerice de control, devenite mai tîrziu registre seriale de arhivă), care au fost folosite ca evidenţe de acte şi după depunerea acestora la arhivă. Instrumentele contemporane de evidenţă sînt următoarele :

— Repertoriul ordinelor guberniale pe anii 1692—1784 (un volum) ;
— Registre de intrare-ieşire şi indexe ale oficialităţii pe anii 1785—1790 (12 fascicole) ;
— Registre de intrare-ieşire prezidenţiale (jude suprem regal) pe anii 1804—1848 (112 fascicole) ;
— Repertoriile prezidenţiale pe anii 1790—1849 (5 volume) ;
— Registre de intrare-ieşire ale oficialităţii pe anii 1790—1849 (52 volume) ;

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

— Registre de intrare-ieşire ale Comisiei poliţieneşti pe anul 1849 (trei fascicole) ;

— Inventarele actelor procesuale pe anii 1586—1849 (11 volume)

— Conspectul actelor referitoare la orfani pe anii 1785—1848 (1 volum)

— Index general (indexul protocoalelor vicescaunelor şi scaunului general, al Tablei continue şi al Adunărilor generale pe anii 1710—1840 (un volum) ;

— Registrele de intrare-ieşire şi indexele actelor prezidenţiale (ultimul registru cuprinde şi înregistrări pe anii 1876—1880, pe anii 1861—1876 (38 volume) ;

— Registrele de intrare-ieşire şi indexele oficialităţii pe anii 1861—1872 (45 volume) ;

— Registre de intrare-ieşire şi indexele vicejudelui regal pe anii 1873—1876 (12 volume) ;

— Instrumentele contemporane de evidenţă nefolosite pe anii 1685—1878 (117 volume).

Anii extremi 1575—1876, cantitatea 125,8 m.l.

Evidenţe : Instrumente contemporane de evidenţă şi informare pe anii 1692—1876 şi inventarele nr. 49, 81, 90—94, 128—136, 155, 208.

LISTA
CONSCRIPŢIILOR MAI SEMNIFICATIVE DIN SCAUNUL MUREŞ *

Nr. crt.	Denumirea localităţii	Lustre			Constripţii			
					fiscale		statistice	
		1614	1635	1685	1722	1750	1777	1831
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Abud	+	+	+	+	—	+	+
2.	Acăţari	+	+	+	+	+	+	+
3.	Adrianu Mare	+	+	—	+	—	+	+
4.	Adrianu Mic	—	+	+	+	—	+	+
5.	Band	+	+	+	+	+	+	+
6.	Bărdeşti	—	+	—	+	+	+	+
7.	Bedeni	+	+	+	+	—	+	+
8.	Benefalva	—	+	S-a contopit cu Sîntana de Mureş				
9.	Bereni	+	+	+	+	+	+	+
10.	Berghia	+	+	+	+	+	+	+
11.	Beu	+	+	+	+	+	+	+
12.	Bîra	+	+	+	+	+	+	+
13.	Bolintineni	+	+	—	+	+	+	+
14.	Bozzaszegh	+	+	S-a contopit cu Nazna				
15.	Bozed	+	+	+	+	+	+	+
16.	Bozeni	+	+	+	+	+	+	+
17.	Budiu Mic	+	+	+	+	+	+	+
18.	Călimăneşti	+	+	+	+	—	+	+
19.	Călugăreni	+	+	+	+	+	+	+
20.	Căluşeri	+	+	+	+	+	+	+

* Semnul + indică existenţa, iar — lipsa conscripţiei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
21.	Ceuaşu de Cîmpie	+	+	+	+	+	+	+
22.	Chibed	+	+	+	+	−	+	+
23.	Ciba	+	+	+	+	+	+	+
24.	Cinta	+	+	+	+	−	+	+
25.	Cioc	+	+	+	+	−	+	+
26.	Cîmpeniţa	+	+	+	+	+	+	+
27.	Cîndu	+	+	+	+	+	+	+
28.	Corbeşti	+	+	+	+	−	+	+
29.	Cornăţel	+	+	−	+	+	+	+
30.	Cornești	+	+	+	+	−	+	+
31.	Corunca	+	+	+	+	+	+	+
32.	Cotuş	+	+	+	+	+	+	+
33.	Crăciunești	+	+	+	+	+	+	+
34.	Cristeşti	+	+	+	+	−	+	+
35.	Csittfalva	+	−	Dispărut				
36.	Cuieşd	+	+	+	+	+	+	+
37.	Culpiu	+	+	+	+	+	+	+
38.	Curteni	+	+	+	+	+	+	+
39.	Dămieni	+	+	+	+	+	+	+
40.	Drojdii	+	+	+	+	+	+	+
41.	Dumitreşti	+	+	−	+	+	+	+
42.	Eremieni	+	+	+	+	+	+	+
43.	Eremitu	+	+	+	+	+	+	+
44.	Ernei	+	+	+	+	+	+	+
45.	Fîntînele	+	+	+	+	−	+	+
46.	Foi	+	+	+	+	+	+	+
47.	Găieşti	+	+	+	+	−	+	+
48.	Gălăţeni	+	+	+	+	−	+	+
49.	Găleşti	+	+	+	+	+	+	+
50.	Gheorghe Dózsa (Doja)	+	+	+	+	−	+	+
51.	Chindari	+	+	+	+	−	+	+
52.	Ghineşti	+	+	+	+	−	+	+
53.	Griuşorul	+	+	+	+	+	+	+
54.	Gruişor	+	+	+	+	−	+	+
55.	Hărţău	+	+	+	+	+	+	+
56.	Herghelia	+	+	−	+	+	+	+
57.	Hodoşa	+	+	+	+	+	+	+
58.	Hoteşti	+	+	+	+	−	+	+
59.	Icland	+	+	+	+	+	+	+
60.	Ihod	+	+	+	+	+	+	+
61.	Ilieni	+	+	+	+	−	+	+
62.	Ilieşori	Aşezare nouă						
63.	Isla	+	+	+	+	+	+	+
64.	Ivăneşti	+	+	−	+	+	+	+
65.	Lăureni	+	+	−	+	−	+	+
66.	Lechincioara	Aşezare nouă			+	+	+	+
67.	Leordeni	+	+	+	+	−	+	+
68.	Livezeni	+	+	+	+	+	+	−
69.	Maia	+	+	+	+	+	+	+
70.	Maiad	+	+	+	+	+	+	+
71.	Mădăraşu de Cîmpie	+	+	+	+	+	+	+
72.	Măgheruani	+	+	+	+	−	+	+
73.	Mărculeni	+	+	+	+	−	+	+
74.	Mătrici	+	+	+	+	+	+	+
75.	Micești	+	+	−	+	−	+	+
76.	Miercurea Nirajului	+	+	+	+	+	+	+
77.	Mitreşti	+	+	+	+	+	+	+
78.	Moreşti	+	+	−	+	−	+	+

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9
79.	Moşuni	−	+	−	+	−	+	+
80.	Mureşeni	−	+	−	+	−	+	+
81.	Murgeşti	+	+	+	+	+	+	+
82.	Nazna	+	+	+	+	+	+	+
83.	Neaua	+	+	+	+	−	+	+
84.	Nicoleşti	+	+	+	+	+	+	+
85.	Oroiu Secuiesc	−	+	−	+	+	+	+
86.	Pănet	+	+	+	+	+	+	+
87.	Păsăreni	+	+	+	+	+	+	−
88.	Poienița	+	+	−	+	+	+	+
89.	Podeni	Aşezare nouă			+	+	+	+
90.	Porumbeni	+	+	+	+	+	+	+
91.	Remetea	+	+	−	+	+	+	+
92.	Rigmani	+	+	+	+	−	+	+
93.	Roteni	+	+	+	+	−	+	+
94.	Săbed	+	+	+	+	+	+	+
95.	Săcăreni	+	+	+	+	+	+	+
96.	Sărăţeni	+	+	+	+	−	+	+
97.	Simbriaş	+	+	+	+	+	+	+
98.	Sîncraiu de Mureş	+	+	−	+	−	+	+
99.	Singeorgiu de Mureş	+	+	−	+	+	+	+
100.	Singeorgiu de Pădure	+	+	+	+	−	+	+
101.	Sinişor	+	+	+	+	+	+	+
102.	Sinsimion	+	+	+	+	−	+	+
103.	Sintana de Mureş	+	+	−	+	−	+	+
104.	Sintana Nirajului	−	+	−	+	−	+	+
105.	Sintandrei	+	+	+	+	−	+	+
106.	Sîntioana de Mureş	+	+	+	+	+	+	+
107.	Sînvăşii	+	+	+	+	+	+	+
108.	Sovata	+	+	+	+	−	+	+
109.	Stejeriş	+	+	+	+	+	+	+
110.	Surda	−	+	+	+	+	+	+
111.	Suveica	−	+	+	+	−	+	+
112.	Şardu Nirajului	−	+	−	+	+	+	+
113.	Şăuşa Secuiască	−	+	−	+	+	+	+
114.	Şilea Nirajului	+	+	+	+	−	+	+
115.	Şincai	+	+	+	+	+	+	+
116.	Ştefăneşti	+	+	+	+	−	+	−
117.	Tîmpa	+	+	+	+	+	+	+
118.	Tofalău	+	+	−	+	+	+	+
119.	Torba	+	+	+	+	+	+	+
120.	Troiţa	+	+	+	+	−	+	+
121.	Ţiptelnic	+	+	−	+	+	+	+
122.	Ungheni	+	+	+	+	−	+	+
123.	Vadu	+	+	+	+	+	+	+
124.	Valea	+	+	−	+	+	+	+
125.	Vădas	+	+	−	+	+	+	+
126.	Vălenii	+	+	+	+	−	+	+
127.	Vălureni	+	+	+	+	+	+	+
128.	Vărgata	+	+	+	+	+	+	+
129.	Veţa	+	+	−	+	+	+	+
130.	Viforoasa	+	+	+	+	−	+	+
131.	Voiniceni	−	+	−	+	+	+	+

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Benkő, Josephus, *Transilvania Sive Magnus Transilvaniae Principatus*, I—II, Viena, 1778.

Benkő, Károly, *Marosszék ismertetése*, (Prezentarea scaunului Mureș), I—II, Cluj, 1868—1869.

(Sub redacția) Benkő, Samu, Demény Lajos și Vekov Károly, *Răscoala secuilor din 1595—1596*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1978, (și în limba maghiară).

Benkö, Samu, *Murokország. Müvelödés történeti barangolás szülöföldemen* (Țara morcovului), Edit. Kriterion, București, 1972.

Chertes A.-Pál-Antal, Al. *Conscripția generală a contribuabililor din Transilvania în anii 1721—1722*, în „Revista de statistică", 5, 1969.

Calendarum novum ad annum... in usum M. Principatus Transilvaniae et Partium adnexarum, Cluj, (a apărut anual pînă în anul 1847).

Connert, János, *A székelyek alkotmányának historiája különösen a XVI. és XVII. században*, (Istoria constituției secuilor în special în secolele XVI—XVII-lea), Odorheiul Secuiesc, 1906.

Corpus Juris Hungarici, 1540—1848, évi erdélyi törvények (Legile din Transilvania din 1540—1848), Budapesta, 1900.

Daicoviciu, C., ș.a., *Din istoria Transilvaniei*, I, Ed. II, București, 1963.

Demény, Ludovic, *Registrele militare — izvoare de demografie istorică și de cercetare a structurii sociale la secui din secolul al XVII-lea*, în Sub semnul lui Clio, Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu, Cluj, 1974.

* * * *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române*, C. Transilvania, I—III, Edit. Acad. R. S. România,Mucureşti, 1979—1982.

Dósa, Elek, *Erdélyhoni jogtudomány* (Știința dreptului din Transilvania), I—III, Cluj, 1861. 1861.

Dragomir, Silviu, *Studii și documente privitoare la revoluția Românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, I.—V. Sibiu, 1943—1954.

Egyed, Ákos, *Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyfelszabaditás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben, 1848—1914*, (Studii), Edit. Kriterion, București, 1981.

Erdély Nagyfejedelemség hivatalos tiszti néavtára az 1862-dik évre. (Lista oficialilor din oficiile Marelui Principat al Transilvaniei pe anul 1862), Cluj, f.a.

Föglein, Antal, *A vármegyei notárius* (Notarul comitatului), în „Levéltári közlemények" (Comunicări arhivistice) XIV/1936 ; Idem, *A vármegyei notáriusi tisztség kialakulásához* (Cu privire la formarea funcției de notar al comitatului), în „Turul", LI/1937, *idem, A vármegyei levéltárak Mária Terézia korában* (Arhivele de comitat în timpul Mariei Tereza), în „Levéltári közlemények" (Comunicări arhivistice), XIII/1935 ; *idem, A vármegyei levéltárak II. József korában* (Arhivele de comitat în timpul lui Iosif al II-lea), în loc. cit., XXVIII/1958 ; *ülem, A vármegyei levéltárak a XIX-század elsőfelében* (Arhivele comitatelor în prima jumătate a secolului al XIX-lea), în loc. cit. XXX/1960 ; *idem, A vármegyei levéltárosi állás kialakulása* (Formarea funcției de arhivar al comitatului), în loc. cit., XXXVII/1966 ; *idem, A vármegyei levéltárak állandó őrzőhelye* (Primul loc permanent de păstrare a arhivelor comitatelor), în loc. cit. XX—XXIII/1942—1945.

Gámán, Zs., *Helységnévtár. A királyhágón inneni rész (Erdély) minden községének betürendes névtára* (Indicator de localități. Nomenclatorul alfabetic al tuturor localităților din partea de dincoace de Piatra Craiului (Transilvania), Cluj, 1861.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Gárdonyi, Albert, *Vármegyei és városi levéltáraink a XVIII, században* (Arhivele noastre de comitate şi de oraşe în secolul al XVIII-lea), în „Levéltári közlemények" (Comunicări arhivistice), XX—XXIII/1942—1945.

Grama, V., *Contribuţia ţărănimii din Cîmpia Transilvaniei la revoluţia de la 1848*, în „Revista Arhivelor", 1979, (Supliment); *idem, Proclamaţia către români din anul 1848 de la Singeorgiu de Pădure*, în „Revista Arhivelor", 1973 (Supliment).

Imreh, István, *Szabad székelyek Erdély hübéri társadalmában* (Secuii liberi în societatea feudală transilvană), în „Korunk" 4, 1968, p. 503—510; *idem, Erdély hétköznapok, 1750—1850*. (Ardealul cel de toate zilele, 1750—1850), Edit. Kriterion, Bucureşti, 1979.

Illésy, János, *A megyei levéltárok állapota 1772-74-ben* (Situaţia arhivelor comitatense în 1772—74), în „Századok", (Secole), 1903; *idem, Az erdélyi levéltárak 1770—ben* (Arhivele din Transilvania în 1770), în loc. cit., 1904.

Istoria României, II—IV, Edit. Acad. R. P. Română, Bucureşti, 1962, 1964.

Kállay, Ferencz, *Historiai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről, hadi és polgári intézményiről a régi időkben* (Disertaţie istorică despre originea instituţiilor militare şi civile din vechile timpuri a nobilei naţiuni secuieşti), Aiud, 1829.

Kolosvári, Sándor, Óvári, Kelemen, *Corpus statutorum Hungariae municipalium*, I, Budapesta, 1885, (Textul constituţiilor scaunului Mureş).

Kronikás füzetek (Caiete de cronici), culegeri de Fodor István, seriile I—IV, Tîrgu Mureş, 1936—1939.

Kosári Domokos, *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába* (Introducere în izvoarele şi bibliografia istoriei Ungariei), Budapesta, 1970, vol. I.

Lenk v. Treuenfeld, Ignaz, *Siebenbürgens geographisch-topographisch-statistisch-hydrographisch- und ortographisches Lexikon*, I—IV, Viena, 1839.

Marienburg, Lucas Joseph, *Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen, I—II, Sibiu*, 1813.

Moldovan, L., *Instrucţiunile în limba română date în anul 1785 pentru înregistrarea (conscripţia) populaţiei din Transilvania*, în „Revista de statistică", 9, 1965.

Moldovan, L., *Conscripţii şi recensăminte în Transilvania (sec. XVII—XIX — Metodologie şi valoare documentară)*, în „Revista de Statistică", 8, 1970.

Moldovan, L., *Conscripţii şi recensăminte de populaţie din Transilvania şi importanţa lor documentară*, în D.G.A.S. „Culegere de referate", I, Bucureşti, 1971.

Moldovan, L., — Pop, I., *Viaţa şi activitatea lui Constantin Romanu-Vivu. Noi documente (1848—1849)*, în „File de sitorie", Muzeul judeţean Bistriţa, 4, 1976.

Orbán, Balázs, *A székelyföld leirása* (Descrierea Secuimii), IV, Pesta, 1870.

Pál-Antal, Al., *Scaunul Mureş. Istoricul instituţiilor scaunale* (sec XIV—1849), în „Revista Arhivelor", 2, 1967, p. 127—146; *idem, Arhiva scaunului Mureş*, în *„Studii de istorie a naţionalităţilor conlocuitoare din România şi a înfrăţirii lor cu naţiunea română". „Naţionalitatea maghiară"*, I, Edit. politică, Bucureşti, 1976, p. 19—55 şi în lb. maghiară.

Pál-Antal, Al., *Mărturii documentare privind mişcările ţărăneşti din anul 1809 în unele ţinuturi secuieşti*, în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureş, 1978.

Pál-Antal, Al., *Organizarea socială a secuilor în secolele XIV—XVII*, în D.G.A.S. „Culegere de referate", II, Bucureşti, 1974.

Pál-Antal, Al., — Chertes, A., *Agricultura în scaunul Mureş la începutul secolului al XVIII-lea*, în „Terra Nostra", III, 1973.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pál-Antal, Al., *Scaunul Mureș între anii 1861 și 1876*, în „Revista Arhivelor", 1, 1971, p. 27—46.

Pál-Antal, Al., Chertes Aurel, Populația Scaunului Mureș la începutul secolului al *XVIII-lea*, în „Studii și materiale", III—IV, Tîrgu Mureș, p. 179—222 (Prezentarea tabelelor conscripției din 1722).

Pailós, Albert, *Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely népoktatási intézményeinek története* (Istoria instituțiilor școlare din comitatul Mureș-Turda și Tîrgu Mureș), Tîrgu Mureș, 1896.

Pascu, Ștefan; *Voievodatul Transilvaniei*, I—II, Cluj-Napoca, 1971, 1979.

Pauler, Gyula, *Adatok a megyei levéltáraink ismeretéhez*, (Date privind cunoașterea arhivelor noastre comitatense), în „Századok" (Secole), 1881.

Popa, Traian, *Documente privitoare la trecutul românilor din scaunul Mureș*, I, Tîrgu Mureș, 1926.

Popa, Traian, *Inceputul școlii românești în vechiul scaun al Mureșului*, Tîrgu Mureș, 1927.

Popa, Traian, *Monografia orașului Tîrgu Mureș*, Tîrgu Mureș, 1932.

Prodan, D., *Răscoala lui Horea*, Edit. Șt. și Enciel., București, I—II, 1979; ed. II, 1984.

Puşcariu, I., *Disertațiune despre împărțirea politică a Ardealului*, Sibiu, 1864.

Ranca, I., *Afirmarea ideii de unitate națională și de continuitate a românilor pe Valea Superioară a Mureșului și pe Cîmpia Transilvaniei în anul 1848*, în „Marisia", VI, Tîrgu Mureș, 1976.

Ranca, I., *Antecedentele politice ale adunărilor naționale de la Blaj din 30 aprilie și 15 mai 1848*, în „Studii, Revistă de istorie", 3, 1972.

Ranca, I., *Aspectes de l'affirmation de la conscience nationale du peuple roumain pendant l'insurrection de Horea*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 6, 1968.

Ranca, Ioan, *Captivitatea lui Florian Micaș la Tîrgu Mureș în anul 1848*, în „Marisia", VII, Tîrgu Mureș, 1977.

Ranca, I., *Contribuții la studierea formării conștiinței naționale a românilor din Transilvania. Momentul răscoalei lui Horea*, în „Apulum", XIV, Alba Iulia, 1976.

Ranca, I., Moldovan, L., *Contribuții privind răspîndirea răscoalei lui Horea în partea centrală și răsăriteană a Transilvaniei*, în „Studii. Revista de Istorie",2, 1968.

Ranca, I., *Les antecedents politiques du Suplex des Roumains de Transilvania*, în „Revue Roumaine d'Histoire", București, nr. 1, 1970.

Ranca, I., *Gheorghe Șincai în anii reacțiunii absolutiste (1791—1799). In jurul unui proces de tutelă*, în „Limbă și literatură", XVII, p. 253—273.

Ranca, I., *Protestul românilor din Zarand și Chioar împotriva alipirii acestor teritorii la Ungaria în anul 1861*, în „Crisia", VII, Oradea, 1977.

Ranca, Ioan, *Protocolul tuberei nobililor de la Gănești (16 noiembrie—11 decembrie 1784)* în „Revista Arhivelor", 2, 1969, p. 117—126.

Spielmann, József, *Másoknak világitva*, (Luminînd pentru alții), București, 1969.

Schüler von Libloy, Friedrich, *Siebenbürgische Rechtsgeschichte* I—III, Sibiu, 1867—1868.

Szádeczky Kardoss, Lajos, *A székely nemzet története és alkótmánya* (Istoria și constituția națiunii secuiești), Budapesta, 1927.

Szabo, Miklós, *Frămîntări țărănești în Transilvania în timpul războaielor napoleoniene (1809)*, în „Studii și articole de istorie", 16, 1970, p. 115—118.

Szabó, Nicolae, *Notarul satului transilvănean în perioada de descompunere a feudalismului*, în „Lucrări științifice", II, Tîrgu Mureș, 1970, p. 231—236.

Szabó, Miklós, *Az erdélyi falujegyzői intézményről* (Despre instituția notarului sătesc din Transilvania), în „Művelődés történeti tanulmányok", București, 1979, p. 185—196, 240—241.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Szabó, Miklos, *Unele aspecte privind influența revoluției franceze de la 1789 asupra burgheziei și problema mișcării iacobinedin Transilvania (1789—1798)*, în „Marisia", X, Tîrgu Mureș, 1980, p. 179—196.
Szabó, Nicolae, *Dezvoltarea agriculturii țărănești din scaunul Mureș în secolul al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea (1722—1820)*, în „Cercetări de științe sociale", Tîrgu Mureș, 1982, p. 225—252.
* * * *Székely Oklevéltár* (Diplomatul secuiesc), vol. VI, Cluj, 1897, red. Szádeczky Lajos.
Texe, R., *Evoluția sistemului de registratură cu evidențele create în arhivele comitatelor din Transilvania și folosirea acestora ca instrumente de informare științifică*, în „Revista Arhivelor", 1964, nr. 2.

INSTITUȚIILE ADMINISTRATIVE DIN TIMPUL ABSOLUTISMULUI AUSTRIAC DIN TRANSILVANIA (1849—1861)

Înfrîngerea revoluției burghezo-democratice din 1848 a însemnat pentru Transilvania reintroducerea brutală a absolutismului. Una dintre primele măsuri ale Curții din Viena a fost reorganizarea administrativă. În toamna anului 1849 autonomiile locale ale comitatelor, scaunelor și districtelor de pînă atunci — considerate ca niște cuiburi de rebeli — au fost desființate. În locul lor au fost introduse instituții de stat de tip austriac, caracteristice centralismului absolutist, cu funcționari numiți care de regulă erau străini, necunoscînd problemele Transilvaniei, reprezentanți ai intereselor cercurilor conducătoare din Viena.

Mai întîi a fost introdusă o administrație militară considerată provizorie, dar menținută pînă la finele anului 1854, adică pe tot timpul existenței stării de asediu în principat. Prin publicațiunea guvernatorului civil și militar din 21 septembrie 1849 se comunica împărțirea Transilvaniei în șase districte militare, care după reședințele lor erau denumite : al Sibiului, al Albei Iuliei (Bălgradului), al Clujului, al Reteagului, al Odorheiului și al Făgărașului [1]. În fruntea administrației acestei unități teritorial-administrative stătea comandantul militar al districtului pe lîngă care pentru treburile civile, se afla comisarul (civil) districtual. Districtele militare erau împărțite în cercuri și acestea în subcercuri în care administrarea treburilor civile se încredința comisarilor de cercuri și respectiv de subcercuri. Numai administrația scaunelor săsești a rămas în mod provizoriu nereorganizată, dar inclusă în districtul Sibiului.

În anul 1850, din lipsă de local corespunzător, reședința districtului Reteag s-a mutat la Bistrița, iar cea a Odorheiului la Tîrgu Mureș [2].

Potrivit prevederilor publicațiunii din 21 septembrie 1849, toate hotărîrile care priveau întregul district, cum erau măsurile luate pentru menținerea liniștei și ordinei publice sau altele legate de puterea executivă, erau emanate

[1] *Culegere de preînalte patente împărătești ce au ieșit pentru Transilvania, asemenea și publicațiunilor și ordinațiunile cr. guberniu civil și militar 1849 iulie—1950 martie*, f. loc, 1849, nr. 15, p. 35—52.
[2] „Foaia legilor provinciale și a guvernului pentru țara de coroană Transilvania", 1850, nr. 34, p. 92, p. 173.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de comandantul militar al districtului. Comisarul districtual desemnat pe lîngă comandantul militar conducea şi supraveghea treburile administraţiei civile fiind subordonat direct comisarului provincial plenipotenţial de pe lîngă guvernatorul principatului. În acelaşi timp, el trebuie să fie în strînsă legătură cu comandamentul militar districtual. Sarcinile comandamentului şi al comisarului districtual erau : restabilirea şi menţinerea siguranţei publice, a ordinii şi liniştei publice, protejarea persoanei şi a averii, publicarea şi urmărirea respectării stricte a legilor, liniştirea şi împăcarea spiritelor, introducerea unei administraţii provizorii regulate şi pregătirea de măsuri pentru viitoarea reorganizare a provinciei, difuzarea publicaţiunilor în rîndul populaţiei etc. Comisarii erau obligaţi să sprijine pe comandanţii militari districtuali la confiscarea armelor, dezarmarea populaţiei, arestarea revoluţionarilor, confiscarea averilor lor şi de a lua toate măsurile pentru a trezi şi a instaura neîncetat respectul şi credinţa faţă de monarh, precum şi de a da ascultare şi a respecta legile, de a supraveghea chestiunile comunelor, a învăţămîntului public, a instituţiilor de binefacere, a construirii şi administrării clădirilor publice, a progresului agriculturii, industriei şi comerţului, a întreţinerii drumurilor publice etc.

Comisarii de cercuri şi de subcercuri erau numiţi de guvernator în înţelegere cu comisarul provincial, la propunerea comandantului militar districtual şi a comisarului districtual.

Comisarii de cercuri, subordonaţi direct comisarului districtual conduceau şi supravegheau administraţia politică a cercurilor. Sarcinile lor erau multiple, cea mai importantă fiind menţinerea administraţiei civile potrivit dispoziţiunilor comisarilor districtuali. Lor le erau subordonaţi toţi funcţionarii din unitatea administrată, exercitînd asupra lor chiar şi puterea disciplinară.

Comisarii de subcercuri răspundeau de administraţia civilă din raza lor de activitate şi împreună cu ceilalţi angajaţi sprijineau activitatea comisarilor de cercuri. La rîndul lor ei asigurau aplicarea legilor, statornicirea şi menţinerea ordinei publice, a liniştei şi securităţii, îndeplinirea tuturor ordinelor. Ei urmăreau instalarea în fruntea localităţilor a unor oameni devotaţi regimului, verificau mersul administraţiei comunale, a folosirii averilor şi a bunurilor comunale etc.

În sprijinirea activităţii comisarilor de la cele trei nivele s-a asigurat un număr de personal funcţionăresc, cît şi diurnişti, pentru efectuarea sarcinilor de birou şi de manipulare a actelor.

Prin ordinul Ministerului de Interne cezaro-crăiesc din 12 mai 1851, desfiinţarea districtului Făgăraş şi reorganizarea districtului Sibiu care urma s-a preconizat o nouă împărţire administrativă a Transilvaniei. S-a prevăzut să fie format din scaunele săseşti împreună cu fostele districte Braşov şi Bistriţa (celelalte urmau să fie : Alba Iulia, Cluj, Dej şi Tg. Mureş). Aceste cinci districte militare urmau de asemenea să fie împărţite în 36 cercuri etc. [3]. Pînă la urmă organizarea preconizată n-a fost aplicată [4]. A rămas în vigoare timp

[3] Idem, 1851, nr. 152, p. 318—327.

[4] Grimm, I. A., *Die politische Verwaltung in Grossfürstenthum Siebenbürgen*, vol. I, Hermannstadt, 1857, p. 36.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de cinci ani organizarea administrativă provizorie a Transilvaniei cu unele modificări mai puțin esențiale.

Districtul militar Odorhei a cuprins scaunele secuiești Ciuc, Mureș, Odorhei și Trei Scaune și unele părți din comitatele Alba de Sus și Tîrnava, însumînd o populație de aproximativ 350 mii oameni [5]. Noua unitate administrativă a fost împărțită în patru cercuri : Miercurea Ciuc, Odorhei, Sfîntu Gheorghe și Tîrgu Mureș. Cercul Miercurea Ciuc a fost subdivizat în subcercurile Gheorgheni, Frumoasa și Cozmeni ; cel al Odorheiului în subcercurile Cristur, Bezid cu sediul la Atid, Sîmbăteni și Merești, ultimele două cu sediul la Odorheiul Secuiesc ; cercul Sfîntu Gheorghe în subcercurile Aita Mare, Ozun, Boroșneul Mare și Tîrgu Secuiesc, iar cercul Tîrgu Mureș în subcercurile Cuieșd, cu sediul la Tîrgu Mureș, Călușeri, cu sediul la Ernei, Oaia, cu sediul la Păsăreni și Ghindari, cu sediul la Chibed.

În primii ani de după înfrîngerea revoluției din 1848 nefuncționînd instanțe judecătorești civile, decît cele militare și statariale, în urma ordinului guvernatorului nr. 5718 din 7 martie 1850, administrația districtului militar a fost împuternicită cu sarcini și în această privință (pentru cauzele mai mici), pînă la organizarea judecătorească a principatului [6].

După cinci ani de administrație militară, în toamna anului 1854 marele principat al Transilvaniei a fost împărțit în 10 prefecturi cezaro-crăiești [7]. Din punct de vedere administrativ, prefectura era subordonată locotenenței cezaro-crăiești a Transilvaniei, iar în privința finanțelor se afla în subordinea autorității fiscale provinciare. Subdiviziunile prefecturilor erau preturile de plase cezaro-crăiești. În funcție de atribuțiile pe care le îndeplineau, existau preturi mixte și preturi administrative. Preturile mixte — 69 la număr — pe lîngă atribuții administrative aveau și atribuții fiscale și judecătorești. Preturile administrative — în număr de 10 — aveau reședințe în orașele mai mari, care în afară de Zalău, erau și centre propriu zise de prefecturi [8].

Potrivit împărțirii administrative și judecătorești, zisă „definitivă" a Transilvaniei din districtul militar Odorhei s-au format două prefecturi : Tîrgu Mureș și Odorhei. Părțile cu centrele la Sfîntu Gheorghe și Tîrgu Secuiesc au fost incluse în prefectura cercului Brașov. Prefectura cercului Tîrgu Mureș avea șase preturi de plase : Tîrgu Mureș, Ghindari, Mădărașu de Cîmpie, Zau de Cîmpie, Iernut și Tîrnăveni. Dintre acestea prima avea numai atribuții administrative, celelalte erau mixte, administrativ-judecătorești.

În fruntea prefecturii stătea prefectul care avea în subordine un comisar locțiitor, comisari de prefectură, un medic cercual, secretari, registrator, canceliști, inspectori și subinspectori financiari, funcționari tehnici edilitari, cît și personalul de serviciu.

În atribuțiile prefectului intra conducerea și supravegherea activității politico-administrative și a funcționarilor din subordine, asigurarea liniștei, siguranței și ordinii publice de pe teritoriul cercului, conducerea conscripțiilor și recrutărilor militare ; aprobarea de autorizații pentru construcții de poduri, diguri, mori, stabilimente industriale, întreținerea drumurilor și podurilor,

---

[5] „Culegere de preînalte patente..." p. 38.
[6] „Foaia legilor provinciale", 1852, nr. 95, p. 327.
[7] Ibidem, 1854, I, nr. 136, p. 254—262.
[8] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

luarea de măsuri edilitare în legătură cu construcţiile, aprobarea de autorizaţii pentru funcţionarea cafenelelor, atelierelor, tîrgurilor săptămînale ; emiterea de brevete pentru calfe şi meseriaşi, supravegherea unor activităţi judecătoreşti ale preturilor din subordine (probleme orfanale, succesorale, întocmirea cărţilor funciare, starea închisorilor etc.), în chestiuni fiscale controlarea efectuării impozitelor directe etc. [9].

Pretura era autoritatea de execuţie în probleme politico-administrative, judecătoreşti şi financiare, fiind astfel subordonată organelor superioare ale acestor resorturi. În fruntea preturii stătea pretorul care era ajutat de adjuncţi, actuari, cancelişti şi personal de serviciu. Sfera de activitate a preturii se extindea [10] :

— în probleme administrative la : menţinerea siguranţei şi ordinii publice şi executarea legilor, administrarea comunelor, întreţinerea drumurilor şi podurilor, luări de măsuri în cauze de calamităţi naturale, executarea conscripţiilor şi recrutărilor militare, încartiruiri de armată, supravegherea presei, tipografiilor şi asociaţiunilor, împiedicarea funcţionării cultelor neadmise, eliberarea de paşapoarte etc.

— în probleme judecătoreşti (ca judecătorie de plasă) : judeca contravenţiile, efectua ascultări de martori şi descinderi la faţa locului, judeca procesele civile ; în unele cazuri îndeplinea funcţia de judecătorie de instrucţie, şi dădea concursul în toate cazurile dispuse de tribunal.

— în probleme financiare : întocmea, verifica şi ţinea evidenţa cadastrelor ; făcea investigaţii pentru stabilirea impozitului direct ; stabilea impozitele individuale etc.

Organizarea zisă „definitivă" a Transilvaniei a ţinut de la 30 noiembrie 1854 pînă la 15 aprilie 1861, cînd administraţia absolutistă a fost retrasă şi au fost reînfiinţate comitatele, scaunele şi districtele.

Organele cezaro-crăieşti, înfiinţate în toamna anului 1849 pentru evidenţa actelor create au introdus noi reguli de registratură şi de arhivare. În vederea asigurării evidenţei curente a actelor de către toate instituţiile administrative şi judecătoreşti, a fost generalizată folosirea registrului de intrare-ieşire şi a instrumentului auxiliar al acestuia — indicele alfabetic. Acum apare pentru prima dată registrul de intrare-ieşire la preturi şi judecătorii.

Pentru ţinerea evidenţei documentelor în arhivă s-a introdus sistemul arhivării actelor în baza registrelor de intrare-ieşire şi a instrumentelor auxiliare ale acestora. La organele inferioare ale administraţiei (subcercuri apoi preturi), actele au fost ţinute în ordinea numerelor de intrare-ieşire sau potrivit regulamentului de funcţionare din 1855 — pe clase, numerotate cu litere mari de la A la N [11].

Sistemul claselor nefiind obligatoriu la preturi, de regulă nici nu a fost aplicat, de acestea. La comisariatele cercuale a fost aplicat sistemul fascicolelor. În acest sistem actele au fost grupate la un loc pe probleme stabilite în prealabil, pe bază de nomenclator de fascicole. Astfel, la cercul Tîrgu Mureş nomenclatorul fascicolelor aplicat în anii 1850—1852 cuprindea 69 fasci-

[9] Ibidem, 1853, I, nr. 10, f. 34—45
[10] Ibidem, p. 25—34.
[11] Ibidem, 1855, nr. 53, p. 156—202.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cole [12]. În cadrul fascicolelor actele au fost păstrate în ordinea numerelor de înregistrare, iar în registrul de intrare-ieşire şi în indicele alfabetic s-a notat pentru fiecare act în parte, indicativul fascicolei în care se depunea.

La nivelul districtului militar actele au fost grupate după un sistem de clase pe fascicole, în care actele referitoare la aceleaşi chestiuni erau puse în fascicole, care au fost grupate şi păstrate în arhivă pe teme mari. Astfel de clase erau : legi şi regulamente, probleme de servicii şi cadre, chestiuni militare, chestiuni ecleziastice şi şcolare etc. În cadrul claselor actele au fost grupate pe probleme şi puse în coli de conexare, constituindu-se în fascicole. Fiecare fascicolă primea un număr roman (numărul clasei) şi un număr arab (numărul de ordine al fascicolei). Numărul clasei şi al fascicolei erau trecute într-o rubrică în registrul de intrare-ieşire în dreptul fiecărui act, prin care se asigura legătura dintre act şi evidenţa acestuia. Prefectura cezaro-crăiască Tîrgu Mureş, înfiinţată în locul districtului militar, a folosit sistemul simplu al fascicolelor de acte, aplicîndu-l şi retroactiv prin desfiinţarea evidenţei moştenite de la districtul Odorhei şi prin gruparea actelor create de acesta după noul procedeu.

Cu ocazia ordonării arhivelor instituţiilor susmenţionate a fost restabilit sistemul contemporan de evidenţă, astfel documentele se află grupate în cadrul fondurilor pe ani şi număr (de fascicolă la prefecturi şi de înregistrare la preturi).

Documentele districtului militar Odorhei şi ale instituţiilor subordonate şi respectiv succesoare, au avut o soartă vitregă, păstrîndu-se doar fragmentar. Actele prezidenţiale au fost concentrate la Guberniu încă în anul 1861, soarta lor ulterioară nefiindu-ne cunoscută [13]. Potrivit uzanţei vremii, documentele organelor desfiinţate au fost împărţite între instituţiile succesoare, după principiul teritorialităţii. Astfel, arhiva districtului militar Odorhei a fost divizată între prefecturile Odorhei şi Tîrgu Mureş, rămînînd la cea din urmă toate registrele de intrare-ieşire cu indicele lor alfabetice cît şi documentele referitoare la zona Mureşului. Mai tîrziu, cu ocazia selecţionărilor de arhivă efectuate de comitatul Mureş-Turda, o bună parte a documentelor preluate de la organele absolutiste din anii 1848—1861, au fost eliminate.

Documentele au fost depuse la Arhivele Statului de Sfatul popular al regiunii Mureş Autonomă Maghiară, între anii 1961—1968, împreună cu arhiva scaunului Mureş, în afară de actele preturilor Tîrnăveni şi Iernut. Fondurile create de acestea sînt următoarele :

1. *Prefectura cezaro-crăiască a cercului Tîrgu Mureş.* În prima parte (1849—1854) fondul cuprinde documentele Comandamentului districtului militar Odorhei (Udvarhelyer Militär Distrikt Commando), iar într-a doua, cele create de Prefectura cezaro-crăiască din Tîrgu Mureş (k. k. Maros Vásárhelyer Kreisamt). Documentele păstrate sînt : acte normative privind activitatea organelor administrative, efectuarea recensămintelor populaţiei, introducerea cadastrului şi a impozitului funciar ; circulare date organelor din subordine şi rapoartele acestora referitoare la impozite şi activitatea finan-

[12] Pál Antal, Alexandru, *Reglementări privind arhivele comitatelor din Transilvania* (1849—1918) mss., p. 3.

[13] Arh. St. Tg. Mureş, fond Scaunul Mureş, Acte prezidenţiale, 1870, nr. 145.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ciară în general, clarificări de drepturi ; statutele unor localităţi şi comunităţi (orăşeneşti, ale munţilor revendicaţi din secuime etc.) ; conflicte privind drepturi reale, datorii, pretenţii, chestiuni urbariale şi altele.

Anii extremi : 1849—1861, 7,60 m.l., evidenţa după instrumentele contemporane (inv. 97), lb. germană (unele acte în lb. maghiară).

2. *Pretura cezaro-crăiască a plasei Ghindari.* În perioada 1849—1854 a funcţionat ca oficiu subcercual cu denumirea : *Comisariatul cezaro-crăiesc subcercul Ghindari,* cu sediul la Chibed (k.k. Makfalvaer Unterbezirks Commissariat), organ administrativ pentru valea superioară a Tîrnavei Mici. Din noiembrie 1854 pînă în aprilie 1861 organul administrativ-judecătoresc al acestei zone este *Pretura cezaro-crăiască a plasei Ghindari* (k.k. Makfalvaer Beziksamt in Erdöszent György). Documentele se referă la problemele legate de : conflicte urbariale, drept de proprietate, folosinţa munţilor, lucrări publice, aprovizionarea cu sare, evidenţe ale celor care au slugi, evidenţe ale animalelor de jug, recensăminte ale populaţiei după ocupaţii şi ale clădirilor, întreţinerea drumurilor, despăgubiri pentru daunele provocate în timpul revoluţiei, sprijinirea învăţămîntului, întreţinerea bisericilor etc. Pe linie judecătorească pretura a creat documente privitoare la succesiuni şi alte drepturi reale.

Anii extremi : 1849—1861, 8,45 m.l., evidenţa după instrumentele contemporane (inv. 89 şi 157), lb. germană şi maghiară.

3. *Pretura cezaro-crăiască a plasei Gurghiu.* În perioada districtelor militare făcea parte ca şi Comisariatul cezaro-crăiesc cercual din districtul Reteagului, iar după organizarea administrativă din toamna anului 1854 ca pretură mixtă administrativ-judecătorească (k.k. Görgény Szentimreer Bezirksamt), din subordinea prefecturii cercului Bistriţa. Documentele s-au păstrat fragmentar. Pe lîngă registrele de intrare-ieşire şi indexele alfabetice ale preturii ca organ judecătoresc există doar unele documente referitoare la reclamaţii, conflicte urbariale ori licitaţii şi proteste în chestiuni de cîrciumărit.

Anii extremi : 1852—1861, 0,50 m.l., 28 u.a., inv. 88, lb. germană, română, maghiară.

4. *Pretura cezaro-crăiască a plasei Iernut.* Comisariatul cezaro-crăiesc subcercual Iernut a funcţionat în anii 1849—1854 care după reorganizarea din 1854 a devenit pretură (k.k. Randother Bezirksamt). Documentele create nu s-au păstrat. Există doar registrele de intrare-ieşire din anii 1851, 1854 şi 1856 şi indexe alfabetice pe anii 1851 şi 1854.

Anii extremi : 1851—1856, 0,20 m.l., 9 u.a., inv. 384, lb. germană.

5. *Pretura cezaro-crăiască a plasei Mădăraşul de Cîmpie* a funcţionat mai întîi ca şi Comisariatul cezaro-crăiesc subcercual Cuieşd (k.k. Mezö Kövesder Unterbezirks Commissariat) cu sediul în Tîrgu Mureş, apoi în perioada noiembrie 1854—aprilie 1861, ca Pretură cezaro-crăiască a plasei Mădăraşul de Cîmpie. (k.k. Mező Madaraser Bezirksamt), cu sediul tot la Tîrgu Mureş.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pentru prima perioadă există doar unele registre de intrare-ieşire şi indexe alfabetice, din anii 1858—1861 — pe lîngă registrele menţionate — sînt şi unele documente care se referă la conflicte urbariale, evidenţe ale animalelor de jug, autorizaţii de construcţii, verificări de socoteli financiare ale localităţii Band şi altele.

Documentele preturii ca organ judecătoresc sînt pe anii 1854—1861 şi privesc probleme orfanale (conscrieri de bunuri, acte succesorale, decontări, numiri de tutori), reclamaţii pentru achitări de datorii, anulări de contracte de amendă, cît şi registre de intrare-ieşire.

Anii extremi: 1849—1861, 2,35 m.l., inv. 96 şi 159, lb. germană şi maghiară.

6. *Pretura cezaro-crăiască a plasei Reghin.* Zona Reghinului în anii 1850—1852 a aparţinut de districtul Reteagului, cercul Reghinul Săsesc (k.k. Sz. Regener Bezirks Commissariat). După 1 ianuarie 1853 devine Comisariat subcercual din cercul Bistriţa, iar în perioada 1854 noiembrie—1861 aprilie. Reghinul era reşedinţă de pretură cezaro-crăiască subordonată prefecturii cercuale Bistriţa (k.k. Regener Bezirksamt). Documentele create se referă la problema lăsării la vatră, pedepse, instrucţiuni privind concediul acordat, financiare (instrucţiuni pentru achitarea impozitelor şi taxelor, împrumuturi, donaţii), probleme de drept de proprietate, autorizaţii de construcţii, întreţineri de drumuri şi diguri etc.

Documentele judecătoreşti pe anii 1854—1862 nu s-au păstrat.

Anii extremi: 1852—1861, 1 m.l., 108 u.a., inv. 140, lb. germană.

7. *Pretura cezaro-crăiască a plasei Tîrgu Mureş.* În perioada districtelor militare funcţiona ca oficiu cercual cu denumirea: *Comisariatul cercual cezaro-crăiesc din Tîrgu Mureş* (k.k. Maros Vásárhelyer Bezirks Commissariat), ca organ intermediar între district şi subcerc, cu o rază de activitate aproape identică cu cea a fostului scaun Mureş. După reorganizarea din 1854 devine *Pretura cezaro-crăiască a plasei Tîrgu Mureş* (k.k. Bezirksamt Maros Vásárhely). Documentele din fond se referă la: situaţia personalului, acordări de ajutoare, funcţionarea jandarmeriei, întreţinerea armatei, dezertori, preţuri de produse agricole, cultivarea tutunului, evaluări de pagube, epizootii, circulaţia bancnotelor, impozite restante, perceperi de taxe ilegale, funcţionarea morilor, întreţinerea digurilor şi drumurilor, mersul învăţămîntului public, evidenţa orfanilor etc.

Anii extremi: 1848—1861, 7,90 m.l., evidenţa după instrumentele contemporane (inv. 95) lb. germană şi maghiară.

8. *Pretura cezaro-crăiască a plasei Tîrnăveni.* Între anii 1849—1854 Tîrnăveni a aparţinut teritorial de districtul Alba Iulia. După reorganizarea din 1854 *Comisariatul cercual cezaro-crăiesc Tîrnăveni* a fost transformat în *Pretura cezaro-crăiască a plasei Tîrnăveni* (k.k. Dicsö Szent Mártoner Bezirksamt). Documentele create se referă la probleme privind conflictele urbariale, procese civile (drept de cîrciumărit, succesiuni), recrutări, întreţineri de clă-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

diri destinate administrației și jandarmeriei, impozite și taxe, subscrieri la împrumutul de stat, tîrguri, chestiuni orfanale, numiri de funcționari etc.

Anii extremi: 1850—1861, 2,20 m.l., 153 u.a., inv. 383 lb. germană unele documente sînt scrise și în lb. română și maghiară.

BIBLIOGRAFIE

Bielz, F. A., *Handbuch der Landeskunds Siebenbürgens. Eine physikalisch — statistisch — topographische Beschreibung dieses Landes*, Sibiu, 1857.

Culegere de preaînalte patente împărătești ce au ieșit pentru Transilvania, asemenea și publicațiunile și ordinațiunile c.r. guberniu civil și militar, 1849 iulie — 1850 martie, f. loc., nr. 15, din 21 septembrie 1845.

„Foaia legilor provinciale și a guvernului pentru țara de coroană Transilvania", nr. 34 din 25 aprilie 1850; nr. 52 din 13 iunie 1850; nr. 152 din 12 iunie 1851; nr. 95 din 1 martie 1852; nr. 226 din 20 noiembrie 1852; nr. 10 din 19 ianuarie 1853; nr. 136 din 4 iunie 1854; nr. 224 și 225 din 1 octombrie 1854; nr. 53 din 7 martie 1855.

Grimm, I. A., *Die politische Verwaltung in Grossfürstenthum Siebenbürgen*, vol. I—III, Sibiu, 1857.

PREFECTURA JUDEȚULUI MUREȘ

Comitatul Mureș-Turda s-a constituit la 4 septembrie 1876, în urma aplicării legii XXXIII din 1876, din fostul scaun Mureș și dintr-o parte a teritoriului fostului comitat Turda, împreună cu orașul Reghin, întregite cu localitățile Ercea, Sînmărtin, Milășel, Ulieș și Vătava provenind din comitatul Cluj și Rușii Munți și Morăreni din districtul Năsăud.[1] La început s-a numit *Comitatul unit Mureș-Turda* (Egyesült Maros-Tordamegye), după un scurt timp și-a pierdut atributul de *„unit"* rămînînd pînă la unirea Transilvaniei cu România, cu denumirea de *Comitatul Mureș-Turda*, iar de atunci pînă în 1925 *județul Mureș-Turda*, cu reședința la Tîrgu Mureș.

Inițial comitatul a fost împărțit în 12 plase (opt de la Scaunul Mureș și patru de la Comitatul Turda), între anii 1878—1884 numărul plaselor era

[1] Arh. St. Tg. Mureș, fond Scaunul Mureș, Documentele organelor reprezentative nr. 394, f. 36 *Corpus Juris Hungarici, 1877—1878, évi törvénycikkek* (Articole de legi din anii 1877—1878), 1896, Budapest, 1896, p. 5—6; Localitățile componente ale noului comitat provenite de la fostul Scaun Mureș sînt cele trecute pe lista anexă la prezentarea fondului Scaunul Mureș iar cele provenite de la fostul comitat Turda sînt următoarele: Adrian, Aluniș, Andreneasa, Apalina, Băla, Beica de Jos, Beica de Sus, Breaza, Brîncovenești, Cașva, Căcuciu, Chiherul de Jos, Chiherul de Sus, Chinari, Comori, Deda, Deleni, Dumbrava, Dumbrăvioara, Filea, Filpișul Mare, Glăjărie, Glodeni, Gornești, Gudea, Gurghiu, Habic, Hodac, Ibănești, Iara de Mureș, Ideciul de Jos, Ideciul de Sus, Idicel, Iernuțeni, Ilioara, Jabeniță, Lueriu, Lunca Bradului, Lunca Mureșului, Maiorești, Merișor, Meșterhaza, Moișa, Mura Mare, Mura Mică, Nadășa, Onuca, Orșova, Păcureni, Pădureni, Păingeni, Periș, Petelea, Petrilaca de Mureș, Pietriș Poarta, Pogăceaua, Răstoliță, Reghin Sat, Riciu, Rîpa de Jos, Săcalu de Pădure, Sămărtin, Singer de Pădure, Sînmihaiu de Pădure, Solovăstru, Teleac, Topliță, Toldal, Urisiu de Jos, Urisiu de Sus, Vălenii de Mureș și Voivodeni.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nouă și anume : Valea Mureșului cu 41 localități, Cîmpiei cu 12, Voivodeni cu 21, Aluniș cu 20, Gurghiu cu 21, Iara de Mureș cu 20, Becheciul cu 31, Valea Tîrnavei cu 16 și Valea Nirajului cu 28 de localități și orașul cu consiliu organizat Reghinul Săsesc. Din 1884 are loc o reorganizare a plaselor astfel : Mureșul de Jos, Mureșul de Sus, Miercurea Nirajului, Reghinul de Jos și Reghinul de Sus. În 1913 comitatul era organizat astfel : reședința în Tîrgu Mureș, oraș liber regesc cu drept de municipiu, un oraș — Reghinul Săsesc — cu consiliu organizat ; opt comune mari și 186 comune mici grupate în șase plase : Reghinul de Sus cu 25 localități ; Reghinul de Jos cu 41 ; Mureșul de Sus cu 34 ; Mureșul de Jos cu 36, Bandul de Cîmpie cu 20 și Miercurea Nirajului cu 48 de localități. [2]

Pînă în anul 1886 comitatul Mureș-Turda a fost organizat ca și restul municipalităților, potrivit prevederilor legii XLII din 1870. Municipiul reprezenta o comunitate constituită din întreaga populație a unui teritoriu determinat, care exercita în mod autonom administrarea acestui teritoriu.

În organizarea municipală, comunitatea municipiului, așa-zisul „public" al autonomiei locale a fost reprezentat prin *comitetul municipal* (törvényhatósági bizottság), organul suprem al municipalității, alcătuit din membri aleși și membri de drept. Pe lîngă membrii de drept din comitetul municipal făceau parte din oficiu ca membri și funcționarii : vicecomitele, primnotarul, jurisconsultul, președintele și asesorii sedriei orfanale, pretorii, casierul principal, medicul primar, inginerul șef, arhivarul, contabilul cît și primarul orașului Reghin. La înființare din comitetul municipal al comitatului Mureș-Turda făceau parte 143 membri aleși, 121 membri de drept și funcționarii. [3]

Pe lîngă comitetul municipal au funcționat mai multe comisii.

Comisia permanentă (állandó választmány) soluționa problemele de mai mică importanță ce intrau în competența adunării generale, în intervalele dintre adunările generale.

În afară de aceasta mai funcționau *comisia de validare* (igazoló választmány), *comisia permanentă de verificare* (állandó bíráló választmány), *comisia de propuneri* (kijlőlő választmány) și *comisia centrală* (központi választmány).

În fruntea municipalității județene stătea *comitele suprem* numit de suveran la propunerea ministrului de interne. El era reprezentantul guvernului, nu făcea parte din organismul municipiului și nici nu avea răspundere față de acesta. Funcționarii municipalității comitatense erau cei de la reședința acesteia — și cei exteriori — de la preturi. La constituire în anul 1876 corpul funcționăresc al comitatului se compunea din 36 de persoane. Funcționarii de la reședința comitatului erau : vicecomitele, primnotarul, doi vicenotari, jurisconsultul, președintele sedriei orfanale, trei asesori orfanali, doi tutori și un notar al sedriei orfanale, casierul, contabilul, arhivarul, medicul șef, trei medici, inginerul, inginerul silvic, controlorul și doi medici veterinari. [4] Funcționarii exteriori erau pretorii (din 1886 devin primpretori),

---

[2] Arh. St. Tg. Mureș, fond *Scaunul Mureș, Documentele organelor reprezentative*, nr. 394, f. 375 ; fond Prefectura județului Mureș, Procese verbale ale organelor reprezentative, nr. 43/1914, f. 17—19.

[3] Ibidem. fond Scaunul Mureș, Documentele organelor reprezentative, nr. 394, f. 364—366.

[4] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

al căror număr varia după numărul plaselor existente, la început 12, apoi 9 etc.

Vicecomitele era primul funcționar ales, care conducea administrația din comitat și lua măsurile necesare în toate cazurile în care nu era nevoie de hotărîrea adunării generale. Aparatul funcționăresc era servit de personalul manipulant și auxiliar.

În urma modificării din 1913 a regulamentului de funcționare a comitatului, personalul comitatens era următorul : a. *corpul funcționarilor de la centru*, format din : vicecomite, primnotar, al doilea primnotar, patru vicenotari, jurisconsult, medicul primar, prim-arhivar, președintele sedriei orfanale, patru asesori orfanali și cinci practicanți administrativi. b. *corpul funcționarilor exteriori* : șase primpretori, 12 pretori și șase medici de plasă ; c. *personalul auxiliar și manipulant :* directorul de birou, patru funcționari de birou cu sarcina de registratură, nouă funcționari auxiliari de birou la centru și șapte funcționari de birou la preturi, d. *personalul de serviciu :* supraveghetor, manipulatorul șapirografului, șapte oameni de serviciu la centru, șase la preturi, cinci dorobanți și un om de serviciu cu termen limitat, în total 86 de persoane. [5]

Îndrumarea și supravegherea comunelor de pe teritoriul municipalității se exercita de primpretori, ajutați de 1—2 pretori.

În scopul coordonării activității organelor administrației de pe teritoriul municipiului s-a format, în baza legii VI din 1876, *comitetul administrativ* (közigazgatási bizottság). Acesta era constituit din zece membri numiți (și anume : comitele suprem, în calitate de președinte, vicecomitele, primnotarul, jurisconsultul, președintele sedriei orfanale, medicul primar, inspectorul financiar, primul funcționar al oficiului edilitar de stat de pe teritoriul municipiului, inspectorul școlar, procurorul, directorul regional al poștei și telegrafului) și din zece membri aleși de adunarea generală a comitetului municipal al comitatului. Deși comitetul administrativ nu era organ special al municipalității județene, faptul că activitatea lui era strîns legată de cea a municipalității, documentele create au fost păstrate împreună cu cele ale comitatului.

Comitetul administrativ coordona activitatea organelor locale de stat de pe teritoriul comitatului. Se ocupa îndeaproape de lucrările publice, construirea de drumuri, poduri și de căi ferate, de activitatea învățămîntului, a poștei, a închisorilor, a sănătății publice, dezvoltarea agriculturii și a industriei și altele. În materie disciplinară era for de apel, hotărînd totodată și în alte chestiuni apelate potrivit legilor în fața sa. Deși comitetul se bucura de o largă autonomie locală, aceasta suferea un proces nuanțat de îngrădire din partea puterii centrale. Hotărîrile lui privind patrimoniul comitatului, stabilirea bugetului, înființarea de oficii noi și altele, puteau deveni executorii numai după ce au fost confirmate de Ministerul de Interne.

Legea XXI din 1886 privind municipalitățile a adus modificări în organizarea comitatului. Cu această ocazie s-a extins și autoritatea guvernului de a interveni în problemele interne și mai ales financiare, iar dreptul comitatului de a se împotrivi unor măsuri guvernamentale a devenit doar

[5] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Mureș, Procesele verbale ale organelor reprezentative, nr. 43/1914, f. 20—21.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

iluzoriu. Tot atunci se lărgesc și atribuțiile comitelui suprem, deoarece el putea controla orice organ de stat de pe teritoriul comitatului, cu excepția organelor judecătorești. El trebuia consultat la orice numire, avansare a funcționarilor de stat mai importanți, putea solicita rapoarte de la orice organ al municipiului și altele.

Actul istoric din 1 decembrie 1918 de unire a Transilvaniei cu România a constituit și pentru organele administrației locale un eveniment crucial care s-a reflectat atît în modul de organizare cît și în conținutul documentelor create. Mai întîi a fost preluată de la vechea administrație conducerea județului, cînd, la 9 ianuarie 1919, comitele suprem a fost înlocuit cu prefectul numit de Consiliul Dirigent, [6] fiind concomitent suspendat comitetul municipal, fostul organ reprezentativ al comitatului. Apoi în urma intrării în vigoare a legii de unificare administrativă din anul 1925 [7] s-au pus bazele unei noi organizări a administrației locale.

Potrivit legii de unificare administrativă teritoriul României a fost împărțit în județe, comune — rurale și urbane — și plase. Dintre acestea, județul și comuna erau unități cu personalitate juridică, aveau patrimoniu propriu și organe de conducere proprii, în timp ce plasele erau circumscripții administrative ale județului care controlau activitatea autorităților comunale.

Județul era condus de *consiliul județean*, constituit din consilieri aleși și consilieri de drept, precum și de *„delegațiunea" permanentă județeană*. În fruntea județului se afla prefectul și subprefectul ca reprezentanți ai puterii centrale, iar aparatul funcționăresc își desfășura activitatea compartimentat.

Cu această ocazie denumirea municipalității se simplifică devenind *județul Mureș*, [8] iar și sub aspect teritorial localitățile Ghindari, Cioc, Hotești, Ștefănești, Chibed, Sîngeorgiu de Pădure, Fîntînele, Călimănești și Viforoasa au trecut la județul Odorhei. Plasa Teaca, comunele Milașul Mare, Crăiești, Ruseni din plasa Ormeniș și Sîngeorgiu de Cîmpie din plasa Sărmaș, din județul Cluj ; Tirimia Mare, Tirimia Mică, Satul Nou, Cerghidul Mare și Cerghidul Mic din județul Tîrnava Mică, Grebenișul de Cîmpie, Șăulia, Oroiul de Cîmpie, Șăușa, Șăușa de Cîmpie, Petea, Vaidei, Oarba, Sînmărghita, Dileul Românesc și Dileul Unguresc din județul Turda, cît și Sărmaș și Subcetate din județul Ciuc, au trecut la județul Mureș. În noua organizare județul se compunea din 11 plase, două comune urbane și 237 comune rurale. [9]

Prin legea de organizare a administrației locale din 1929 [10] — care a abrogat pe cea de unificare administrativă — cît și prin cele care i-au urmat, prefecturii i s-au adus modificări de organizare interioară. Prin legea administrativă din 27 martie 1936 [11] și regulamentul ei de funcționare din 25 ianuarie 1937 [12], în fruntea județului va fi menținut prefectul județului,

---

[6] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Mureș, Procesele verbale ale organelor reprezentative, nr. 830, p. 12.

[7] „Monitorul oficial", nr. 128 din 14 iunie 1925, p. 6849—6920.

[8] Ibidem, nr. 220 din 7 octombrie 1925, p. 10929.

[9]. Ibidem, nr. 223 din 10 octombrie 1925, p. 11315.

[10] Ibidem, nr. 170 din 3 august 1929, p. 6186—6254.

[11] Ibidem, nr. 73, din 27 martie 1936, p. 2612—2649.

[12] Ibidem, nr. 40, din 18 februarie 1937, p. 1452—1504.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în calitate de demnitar politic, ca reprezentant al guvernului și ca șef al administrației județene. El era șeful poliției și jandarmeriei din județ, putea lua toate măsurile privind ordinea și siguranța publică, dispunînd și de forța armată. În această perioadă administrația județului era încredințată consiliului județean ca organ deliberativ, delegației consiliului județean și președintelui acestuia ca organe executive. Între timp consiliul județean a fost suspendat de mai multe ori fiind înlocuit cu comisiunea interimară pînă cînd prin decretul regal din 15 februarie 1938, competența lui a fost preluată de prefect. [13]

În urma dictatului de la Viena din 1940, județul Mureș a făcut parte din nordul Transilvaniei aflat sub administrația horthystă timp de patru ani. După o perioadă de tranziție de administrație militară (între 12 septembrie—26 noiembrie 1940), prefectura Mureș a fost reorganizată după principiile legislației administrative anterioare unirii Transilvaniei cu România, adică în municipiu, reluîndu-și denumirea veche : județul Mureș-Turda (Maros-Torda vármegye).

Imediat după eliberare s-a trecut la crearea noilor organe locale ale administrației de stat, punînd în fruntea acestora elemente democratice. S-a organizat FND-ul condus de P.C.R., prefectul, subprefectul și primpretorii fiind numiți de consiliul F.N.D. După 6 martie 1945 și organele locale din județul Mureș s-au integrat definitiv în aparatul de stat democrat-popular. Totodată s-a reintrodus, cu unele modificări, forma de organizare a prefecturii din perioada anterioară dictatului de la Viena.

Potrivit regulamentului de organizare din 1946 prefectura județului Mureș avea următoarele servicii, secții și birouri : [14]

1. *Cabinetul prefectului*

2. *Secția Mobilizării, organizării națiunii și teritoriului* (MONT) ; Biroul MONT—A.P.

Biroul invalizi, orfani și văduve de război (IOVR)

3. *Biroul contencios*

4. *Serviciul administrației generale*

a. Secția de studii și culturală
Biroul de studii și statistică
Biroul cultural și de propagandă
b. Secția administrativă
Biroul registraturii, arhivării și expedierii
Biroul administrației de stat

5. *Serviciul administrației și finanțelor locale.*

a. Secția administrației locale
Biroul control și tutelă
Biroul administrației comunale
b. Secția finanțelor locale
Biroul contabilității comunale
Biroul verificării conturilor

[13] Ibidem, nr. 39, din 17 februarie 1938, p. 915.
[14] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Mureș, nr. 13.369/1946.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

6. *Serviciul personal și intendență*
   a. Secția personalului județean și comunal
      Biroul personalului județean
      Biroul personalului comunal
      Biroul intendenței
   b. Secția personalului de stat

7. *Serviciul financiar*
   s. Secția contabilității județene
      Biroul venituri și fonduri speciale
      Biroul mișcării valorilor
   b. Secția ordonanță
      Biroul angajărilor
      Biroul ordonanțării

8. *Serviciul economic.*
   a. Secția bunuri
      Biroul bunuri județene și comunale
      Biroul ateliere și garaje
      Biroul licitații și recepții
   b. Secția inventare
      Biroul inventar județean
      Biroul inventare comunale

9. *Serviciul tehnic.*
   a. Secția drumuri
      Biroul de studii
      Biroul de drumuri
   b. Secția construcții
      Biroul de studii
      Biroul de construcții
   c. Secretariat

În vederea schimbării compoziției de clasă a organelor locale și a creării unor noi organe s-a introdus reforma administrativă din 4 aprilie 1947 care a prevăzut instituirea comisiilor interimare.[15] *Comisia interimară a județului Mureș* s-a înființat la 14 iulie 1947 avînd 20 de membri, în majoritate muncitori și țărani.[16] În competența comisiei interimare intrau: inițiativa și hotărîrea în problemele cu caracter local gospodăresc, măsuri privitoare la aprovizionarea populației și înfrînarea speculei, stabilirea planurilor de activitate, așezarea impozitelor, votarea bugetului și altele.

Noua Constituție din aprilie 1948 prevedea prin articolul 56 că organele locale ale puterii de stat sînt consiliile populare locale, pe baza căreia s-a trecut la crearea *comitetelor provizorii*, organe tranzitorii, menite să exercite, pînă la alegerea sfaturilor populare, atribuțiile acestora și să pregătească alegerile noilor organe.

---

[15] „Monitorul oficial", nr. 93 din 4 aprilie 1947, p. 3218—3219.

[16] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Mureș, Procesele verbale ale organelor reprezentative, nr. 856/1947 f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Comitetul provizoriu al județului Mureș s-a constituit în locul prefecturii la data de 9 aprilie 1949 funcționînd pînă la 8 septembrie 1950, cînd a avut loc raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române.

*

Actele create în activitatea organelor comitatului și apoi a prefecturii au fost ținute în evidență pe baza registrelor de intrare-ieșire și a instrumentelor auxiliare ale acestora, potrivit practicii epocii, după sistemul numărului de bază. Excepție a făcut perioada 1898—1920 timp în care oficiul vicecomitelui și comitetul administrativ au aplicat, la constituirea arhivei, sistemul claselor numerelor de bază.

Potrivit sistemului claselor numerelor de bază, corespondența generală, adică a oficiului vicecomitelui, a fost grupată în 22 „subclase" însemnate cu litere mari de la A la Y, iar cele ale Comitetului administrativ în 14 clase însemnate cu cifre romane de la I la XIV. Acest sistem a fost preluat de la comitatul Tîrnava Mare, fără modificări esențiale.[17] Începînd cu anul 1921 s-a revenit la sistemul mai simplu, al numerelor de bază, sistem care a fost aplicat pînă la desființarea prefecturii.

La constituirea sa în anul 1876 comitatul a moștenit arhivele instituțiilor predecesoare : a scaunului Mureș, a prefecturii cezaro-crăiești a cercului Tîrgu Mureș a preturilor cezaro-crăiești din 1849—1861, a Oficiului cercului de sus al comitatului Turda etc. Acest fapt i-a creat încă de la început probleme de păstrare și de selecționare a arhivei.

Pentru înlesnirea orientării în arhivă documentele depuse au fost grupate mai întîi în șapte „clase" de acte și anume : I. Legi, regulamente ale organelor superioare, II. Chestiuni dezbătute la adunări generale, procese-verbale ale adunărilor generale ; III. Toate problemele disciplinare ; IV. Restul actelor rezolvate de administrația centrală a comitatului ; V. Actele sedriei orfanale ; VI. Actele preturilor și VII. Actele persoanelor particulare depuse spre păstrare cu aprobarea vicecomitelui, cu evidențe separate (taxa de păstrare pentru documentele depuse la arhiva comitatului era stabilită la 4 crăițari anual).[18] Din anul 1886 numărul claselor s-a redus la patru. Pînă la introducerea în 1898 a sistemului numerelor de clase, documentele au fost ordonate și păstrate atît la arhiva curentă cît și la arhiva „istorică" potrivit seriilor astfel constituite.

Din lipsă de depozite de arhivă, documentele au fost păstrate în încăperi improprii, neamenajate corespunzător. Dintr-o sesizare din anul 1897 a Arhivelor Naționale făcută Ministerului de Interne aflăm că „arhiva comitatului este complet neglijată, aruncată grămadă în încăperile fostei închisori, practic în stare neutilizabilă".[19] În urma dispoziției Ministerului de Interne au fost destinate pentru păstrarea arhivei unele încăperi ale sedriei orfanale.

---

[17] Ibidem, nr. 19/1897, f. 235, 258—259. Prezentarea claselor vezi la Prefectura Tîrnava Mare, p. 80—82.

[18] Ibidem, fond Scaunul Mureș. Documentele organelor reprezentative nr. 394/1876, f. 385.

[19] Ibidem, fond Prefectura județului Mureș, Procese verbale ale organelor reprezentative, nr. 19/1897, f.157.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pentru rezolvarea lipsei de spațiu au fost luate măsuri și anterior sesizării menționate mai sus. Mai întîi au fost separate documentele judecătorești de cele administrative din anii 1790—1871 (data separării justiției de administrație) și predate, în anul 1891, Tribunalului regesc din Tîrgu Mureș. Din anul 1880 s-a trecut la selecționarea arhivei.[20] În lipsa unor acte normative clare în privința selecționării, primele acțiuni s-au rezumat doar la separarea actelor considerate mai puțin importante de restul documentelor și păstrarea lor într-un loc aparte. În 1884 luînd în considerare raportul comisiei numite pentru verificarea selecționării arhivei comitatului se procedează la scoaterea din arhivă și valorificarea prin licitație a corpurilor delicte depuse acolo, a exemplarelor în plus ale foilor oficiale din anii 1849—1860, unele acte administrative referitoare la chestiuni mărunte separate de restul arhivei, aflate în stare de răvășire.[21]

După apariția în 1885 a *Regulamentului de selecționare* a arhivei comitatului, în anul 1886 s-a efectuat o nouă selecționare mai cuprinzătoare, aprobată de Ministerul de Interne în anul următor. Regulamentul din 1885 s-a referit mai mult la modalitatea efectuării selecționării și mai puțin la stabilirea categoriilor de documente care urmau să fie eliminate și respectiv, păstrate permanent. În legătură cu documentele cu caracter permanent s-a specificat doar că pe lîngă actele cu valoare istorică (cele anterioare anului 1711) să fie păstrate și cele de interes public sau privat.[22] Cu ocazia acestor acțiuni au fost supuse selecționării mai întîi arhivele preluate de la instituțiile predecesoare din anul 1849 încoace (instituțiile neoabsolutiste dintre anii 1849—1861 și scaunul Mureș din anii 1861—1876), apoi actele mai vechi de 10 ani ale preturilor, cît și chitanțe, urgentări și alte asemenea dintre documentele Oficiului vicecomitelui.

Selecționări mai riguroase au avut loc după anul 1913, efectuate pe baza unui alt regulament care stabilea de data aceasta și termenele de păstrare ale documentelor.[23] Astfel au fost eliminate prin selecționări anuale acte privitoare la impozite, infracțiuni și paza publică, corespondența vicecomitelui, apoi a subprefectului și a primpretorilor create în cadrul administrației generale care nu au fost nominalizate la actele neselecționabile și altele. Aceste selecționări pot fi urmărite în documente pînă în anul 1927 inclusiv. Pentru evidență selecționările au fost menționate și în registrele de intrare-ieșire, la rubrica „numărul actului" fiind aplicată ștamplia „s-a selecționat".

După cel de al doilea război mondial în urma unor mutări de arhivă, a acțiunilor de recuperare a hîrtiei refolosibile din arhivă, cît și a lipsei de personal de specialitate, arhiva prefecturii s-a răvășit în mare parte. Acțiunea de ordonare și selecționare a fost începută sub îndrumarea Arhivelor Statului, în anul 1961. Astfel, între anii 1961—1967, a avut loc reordonarea întregii arhive, cît și selecționarea documentelor din anii 1921—1950. Actele de depunere au fost întocmite în 22 octombrie 1968 și în 30 decembrie 1969. Ulterior, cu procesul verbal de predare-preluare din 21 septembrie 1982,

---

[20] Ibidem, nr. 2/1880, f. 213, 330; nr. 3/1881, f. 14, 59; nr. 4/1882, f. 16—17; nr. 5/1883, f. 5.; nr. 6/A/1884, f. 54; nr. 7/1885, f. 157, 205 și nr. 9/1887, f. 6.

[21] Ibidem, nr. 6A/1884, f. 54.

[22] Ibidem, nr. 7/1885, f. 157.

[23] Regulamentul a fost publicat de Moldovan Liviu în „Revista Arhivelor", nr. 2 1958, p. 275—276 sub titlul: *Un vechi regulament de selecționare a arhivelor județene.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

au mai fost depuse la Arhivele Statului și ultimele documente din acest fond deținute de Consiliul popular județean Mureș conținînd state de plată și decizii de numiri.

Muzeul regional din Tîrgu Mureș, printr-o acțiune de depistări de documente în anul 1966, a separat din fond, care se păstra încă la Sfatul popular regional, documente privind mișcarea muncitorească dintre anii 1924—1940, și care în urma intervenției Serviciului regional al Arhivelor Statului din Tîrgu Mureș, au fost integrate la fond.

Arhiva Prefecturii județului Mureș în cantitate de 209,80 m.l. este ordonată pe următoarele serii :

1. Cabinetul comitelui suprem pe anii 1876—1918
2. Oficiul comisarului guvernamental pe anii 1914—1918
3. Comitetul administrativ pe anii 1876—1918
4. Comisia de administrarea pădurilor pe anii 1881—1918
5. Procesele verbale ale organelor reprezentative pe anii 1876—1950.
6. Oficiul vicecomitelui pe anii 1876—1918.
7. Jurisconsultul pe anii 1877—1918 și 1941—1943.
8. Contabilitatea pe anii 1877—1920.
9. Reuniunea agricolă a comitatului Mureș-Turda pe anii 1879—1918.
10. Comisia pentru sprijinirea dezvoltării industriei pe anii 1899—1918.
11. Cursul de administrație comunală pe anii 1900—1919.
12. Institutul de pensii pentru notarii comunali și cercuali pe anii 1890—1948.
13. Comisia pentru lucrări agricole pe anii 1916—1918.
14. Sedria orfanală pe anii 1877—1917.
15. Prefectura județului Mureș-Turda pe anii 1919—1925.
16. Prefectura județului Mureș pe anii 1926—1940.
17. Biroul MONT, pe anii 1920—1949.
18. Documente referitoare la personal, pe anii 1907—1950.
19. Comandantul militar administrativ al județului Mureș-Turda din 1940.
20. Biroul prefecturii județului Mureș-Turda pe anii 1940—1944.
21. Comitetul administrativ pe anii 1941—1944.
22. Subcomisia economică pe anii 1941—1944.
23. Oficiul subprefecturii pe anii 1940—1944.
24. Contabilitatea pe anii 1940—1944.
25. Organizația de asistență socială pe anii 1940—1944.
26. Prefectura județului Mureș pe anii 1944—1949.
27. CASBI pe anii 1945—1949.
28. Biroul de amnistie pe anii 1945—1947.
29. Oficiul economic pe anii 1945—1948.
30. Comisia județeană pentru colectarea cerealelor pe anii 1948—1949.
31. Comitetul provizoriu al județului Mureș, 1949.
32. Instrumente contemporane de evidență pe anii 1876—1950.

Cabinetul Comitelui suprem al Comitatului Mureș-Turda (Maros-Torda vármegye Főispáni Fllivatala). Deși documentele comitelui suprem s-au păs-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

trat cu lipsuri pentru perioada 1884—1902 constituind corespondență în bună parte cu caracter politic, purtată cu guvernul cît și cu diferitele organe din subordine, furnizează prețioase informații privind viața politică a vremii. Evenimentele cu o deosebită însemnătate pentru istoria poporului român : războiul de independență din anii 1877—1878 și unirea Transilvaniei cu România din 1 decembrie 1918, sînt reflectate în multe rapoarte, informări, ordine ori înștiințări.

Actele comisarului guvernamental (*Maros-Torda* vármegye kormánybiztosa), constau din corespondența din august-decembrie 1914 care se referă la activitatea organelor puterii de stat în condițiile izbucnirii primului război mondial, cît și din registrele de intrare-ieșire pe anii 1915—1918.

Documentele *Comitetului administrativ* (Közigazgatási Bizottság), din anii 1876—1918, însumează pe lîngă informații privind mersul și starea administrației, date privind ordinea publică, sănătatea publică, învățămîntul, comunicațiile, finanțele, silvicultura și altele. Menționăm în acest sens rapoartele lunare și semestriale ale șefilor de resorturi, privind situația din domeniul lor de activitate, acte cu caracter normativ, probleme agricole, de construcții, de folosirea dreptului de apă și altele. Actele comitetului administrativ pe anii 1896—1908, 1911—1912 și 1917 sînt cu lipsuri iar procesele verbale de ședință se află inventariate la seria : Organe reprezentative.

Actele *Comisiei pentru administrarea pădurilor* (Maros-Torda vármegye Közigazgatási Erdészeti Bizottsága) sînt formate din registre de procese-verbale ale comisiei din anii 1883—1902, procese-verbale de ședințe ale comisiei de judecată silvică din anii 1882—1902, registre de intrare-ieșire ale comisiei din anii 1881—1902, instrucțiuni și planuri de amenajamente și de exploatări de păduri cu documentațiile respective (hărți, lucrări de verificare, referate), concursuri organizate pentru plantări de păduri, defrișări de păduri, schimbări de ramuri de cultură, ordine și rapoarte privind administrarea pădurilor și altele.

Procesele verbale ale Organelor reprezentative se compun din registrele de procese-verbale ale adunărilor generale ale comitetului municipal pe anii 1876—1918, extrase din procesele verbale de ședințe ale comitetelor reprezentative comunale ; procese-verbale de ședințe ale comisiei permanente din 1877—1887, ale comisiei de validare din 1877, 1884, 1892 și 1895, instrucțiuni și procese-verbale de alegeri de deputați și evidențe despre proprietarii care plătesc cel mai mult impozit ; procese-verbale ale comisiei permanente de verificare din anii 1877, 1888—1897, 1900—1901 și 1913 ; registrele de intrare-ieșire ale Comisiei centrale din 1884—1897, 1902—1909, 1917—1919 ; registrele de procese-verbale ale ședințelor Comisiei centrale din anii 1892—1902, 1906 și 1910—1914 ; registrele de procese-verbale ale ședințelor Comitetului administrativ din anii 1879, 1881—1886, 1892, 1894—1896, 1898—1902, împreună cu o parte a conceptelor de procese-verbale ale Comisiei și subcomisiei județene pentru propuneri de numiri și înaintări din anii 1924—1938, registrul de procese-verbale pentru Comitetul școar județean pe anii 1924—1928, 1936—1940, 1941—1948, registrele de procese-verbale ale consiliului județean din anii 1926—1927, 1929—1931, 1933—1938 ; registrele de procese-verbale ale Delegației permanente din anii 1926—1938, ale Comisiei interimare din 1930—1933 și 1947—1948, registrul de procese-verbale

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de şedinţe ale Micii adunări a comitetului municipal judeţean din 1942, regulamentul de funcţionare şi lista membrilor Comitetului municipal al judeţului Mureş-Turda din 1941, rapoarte ale subprefectului despre situaţia judeţului din 1943 şi registrul de procese-verbale ale Comitetului provizoriu al judeţului Mureş din anii 1948—1950.

Documente grupate în seria procese-verbale ale Organelor reprezentative redau variatele aspecte ale vieţii politice, probleme majore ale activităţii economice şi sociale din judeţ.

Seria *Oficiul vicecomitelui* (Alispáni Hivatal) cuprinde de fapt corespondenţa administraţiei comitatului cu o arie tematică mai largă referitoare la activităţi administrative, politice (documente din anii 1877 şi 1918), financiare, de statistică şi altele. Menţionăm că integritatea acestei serii de acte a suferit în primul rînd în urma selecţionărilor repetate efectuate în trecut.

Actele jurisconsultului (Tiszti ügyész) sînt reduse ca număr şi se referă la procese privind comasări de hotare (la Ungheni), reglementarea dreptului de cîrciumărit, proporţionalizarea terenurilor din Topliţa (1890), revizuirea reformei agrare din Ercea (1941) etc.

În seria *documentelor contabilităţii* sînt dări de seamă ale casieriei, jurnale de încasări şi cheltuieli, registre de depuneri, planuri de cheltuieli, registre de depuneri, dări de seamă financiare, planuri de cheltuieli ale comunelor, bugetele comitatului, ale unor fonduri sau fundaţii şi ale comunelor, state de plata salariilor, cartea mare a vicecomitelui, evidenţa cu averile comunelor, evidenţa taxelor depuse pentru fondul de pensii, conturi de gestiuni şi altele.

Reuniunea agricolă a comitatului Mureş-Turda (Maros-Torda vármegyei Gazdasági Egyesület) s-a înfiinţat în anul 1879 în scopul sprijinirii dezvoltării agriculturii prin rezolvări de probleme agricole, aprecieri, verificări de specialitate şi a reprezentat interesele agricultorilor în faţa autorităţilor. Documentele create se referă la studierea condiţiilor agricole, măsuri pentru promovarea noului în domeniul agriculturii, înfiinţarea de cercuri agricole, organizarea de tîrguri, expoziţii agricole şi întîlniri, sprijinirea acţiunilor de verificare a produselor agricole şi animaliere, corespondenţă administrativă, procese-verbale de şedinţe etc.

Comisia pentru sprijinirea dezvoltării industriei (Maros-Torda megye és Marosvásárhely sz. kir. város Iparfejlesztő és Közigazgatási Bizottsága), organ al administraţiei locale înfiinţat în scopul înlesnirii creării unei industrii viabile în comitatul Mureş-Turda şi în oraşul Tîrgu Mureş. S-au păstrat procesele verbale de şedinţe pe anii 1904—1909, darea de seamă de activitate pe 1905, corespondenţa privind dezvoltarea industriei casnice, a producţiei de in şi cînepă, deschiderea unui atelier comun pentru meseriaşi în Tîrgu Mureş, înfiinţări de fabrici (de cărămizi la Sîngeorgiu de Pădure, a unei topitorii de in) etc.

Cursul de administraţie comunală (Községi Közigazgatási Tanfolyam) înfiinţat pentru pregătirea notarilor comunali şi cercuali cu sediul la Tîrgu Mureş a promovat o bună parte a cadrelor necesare administraţiei comunale din Transilvania în primele două decenii ale secolului al XX-lea. Documentele create se referă la : procese-verbale de şedinţe ale corpului didactic, corespondenţă privind înscrieri, examene, inventare de cărţi, evidenţe de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

frecvențe, rapoarte de activitate și altele (registrele de intrare-ieșire din anii 1913—1914, matricolele din anii 1900—1916 și 1942—1943, procese verbale de examene din anii 1913—1918 și evidențele certificatelor de absolvire pe anii 1901, 1903—1904 se află la Arhiva Națională Ungară din Budapesta).[24]

Seria actelor Institutului de pensii pentru notarii comunali și cercuali (Maros Torda vármegye községi illetve körjegyzői Nyugdijintézete), cuprinde: procese-verbale de ședințe ale comitetului de administrare a institutului de pensii, situații despre membri, corespondență privind pensionări, regulamentele de funcționare din 1903, 1906, 1913 și registrele cartea mare a fondului de pensii.

Comisia pentru lucrări agricole (*Maros-Torda* Vármegye Gazdasági Munkabizottsága), organ comitatens înființat în timpul primului război mondial cu scopul asigurării bunului mers al lucrărilor agricole, a creat documente referitoare la organizarea și sarcinile comisiei, procese-verbale de ședință, repartizarea pentru munci agricole și întreținerea prizonierilor de război, repartizarea și folosirea cailor militari și a atelajelor, fișe de evidență despre prizonierii trimiși în comitat și altele.

Din documentele *Sedriei orfanale* (árvaszék) s-au păstrat puține documente, și anume: regulamente de funcționare a Sedriei orfanale, evidențe despre orfani, acte de moșteniri, procese-verbale ale sedriei orfanale, acte privind administrarea fondurilor orfanale și altele.

Documentele din anii 1919—1925 ale cabinetului prefecturii, ale comitetului administrativ, ale subprefecturii etc. au fost ordonate pe probleme și luate în evidență în inventarul *Prefectura județului Mureș-Turda*. Documentele perioadei imediat următoare unirii Transilvaniei cu România reflectă aspecte multiple ale vieții economice, sociale, politice sau culturale. Un număr însemnat de documente relatează despre mișcarea muncitorească din Valea Mureșului Superior de după primul război mondial, despre acțiunile greviste ale muncitorilor forestieri din Tîrgu Mureș, Reghin și Toplița din 1920, 1924—1925 și alte acțiuni. Alte acte se referă la măsuri privind menținerea ordinei și siguranței, la organizarea administrației românești, dispoziții și rapoarte privind arendări forțate de terenuri, organizări de alegeri probleme școlare, sanitare și multe altele.

Actele *Prefecturii județului Mureș pe anii 1926—1940* reflectă aceleași multiple aspecte ale vieții economice, social-politice ori culturale. Astfel, poate fi urmărită evoluția economiei agrare, schimbarea profilului social și al potențialului economic al județului, dezvoltarea relațiilor capitaliste. În privința industriei și comerțului acestea ne apar în funcție de perioada de avînt sau de criză. Despre viața politică din județ, despre mișcarea muncitorească, cît și despre politica partidelor burgheze aflate la putere vorbesc actde confidențiale și procesele verbale de ședințe ale consiliului județean, actde care se referă la alegeri locale și parlamentare etc.

Documentele referitoare la personal sînt registre de evidență ale personalului prefecturii și ale notarilor, cărțile de lichidare ale notarilor, evidențe

[24] *Levéltári leltárak. 58. Magyar Országos Levéltár. A Belügyminisztériumi levéltár, 186.—1945 (1949).* Repertorium (Inventare arhivistice. 58. Arhivele Naționale Ungare. Arhiva Minsterului de Interne. 1863—1945 (1949), Repertoriu, întocmit de Szinai Miklós, Budapesta, 197[illegible]. p. 524—525.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de pretori și alt personal, statele de plată, decizii de numiri pentru perioada 1945—1948 și altele.

Actele *Biroului Prefecturii județului Mureș-Turda* din anii 1941—1944 s-au păstrat doar în parte, lipsind documentele cu caracter confidențial. Cele rămase se referă la unele aspecte privind partidele politice, cercetări și evidențe despre bunurile bisericilor greco-catolice, rapoarte privind mișcarea populației românești etc.

Actele create de *Comitetul administrativ, de Subcomisia economică, de Subprefectură și de Contabilitate* din anii 1941—1944 prin conținut sînt asemănătoare cu seriile de acte similare dinainte de anul 1918 purtînd desigur particularitățile vremii în care au fost create.

Seria *Organizația de asistență socială* (*Maros-Torda* Vármegyei Közjóléti Szövetkezet), păstrată fragmentar, conține acte referitoare la activitatea organizatorică, acordări de ajutoare săracilor, construirea topitoriilor de in din Ghindari și Miercurea Nirajului și sprijinirea acțiunilor de calificare în meserii a angajaților.

Actele *Prefecturii județului Mureș*, pe anii 1944—1949 conțin date despre democratizarea aparatului de stat după 23 August 1944, acțiunile de reconstrucție întreprinse în tot cuprinsul județului înfăptuirea reformei agrare din anul 1945, ampla activitate pentru dezvoltarea forțelor de producție, a consolidării regimului democrat-popular.

Actele din seria *CASBI* conțin lucrările de administrare a bunurilor absenteiștilor, fișe de evidențe, cereri pentru repartizări, închirieri, restituiri de bunuri etc.

Seria *Oficiul economic* cuprinde decizii, ordine și instrucțiuni, tabele cu ateliere și întreprinderi industriale, inventare de mori naționalizate aprovizionarea economatelor, cereri, reclamații etc.

Seria *Comisia județeană pentru colectarea cerealelor* se referă la colectări de cereale, floarea soarelui, autorizații de funcționare etc.

Din documentele *Comitetului provizoriu* menționăm : inventare de averi comunale (ale patrimoniului public), procese-verbale de preluări bunuri, inventare de mori naționalizate, situații cu realizări ale serviciilor etc.

Instrumentele contemporane de evidență sînt : registrele de intrare-ieșire ale *comitelui suprem* pe anii 1876—1879, 1897, 1899, 1900, 1904, 1906—1914 și 1918 ; indexe alfabetice ale comitelui suprem pe anii 1897—1905, 1909—1913, 1917—1918 ; registre de intrare-ieșire ale *comisarului guvernamental* din anii 1914 și 1916 ; registre de intrare-ieșire pentru actele confidențiale ale *vicecomitelui* pe anii 1902—1911, 1915—1917 ; registre de intrare-ieșire și indexe alfabetice ale Oficiului vicecomitelui din anii 1876—1918 ; registre seriale pe anii 1876, 1878, 1881, 1888—1890, 1892, 1893, 1897—1918 ; registre de intrare-ieșire ale *Comitetului administrativ* pe anii 1876—1879, 1881—1882, 1884—1886, 1888—1889, 1892—1895, 1902—1917 ; indexe alfabetice ale Comitetului administrativ pe anii 1877—1878, 1881, 1884—1887, 1903, 1904, 1906—1917 și indexe seriale pe anii 1878, 1899—1917 ; registre de intrare-ieșire și indexele alfabetice ale *Prefecturii pe anii 1926—1940 ;* registrele numerice ale arhivei pe anii 1926, 1928—1938 ; registul de intrare-ieșire al *prefectului* pe anul 1941 ; registrele de intrare-ieșire ale *Comitetului administrativ* din anii 1941—1943 ; indexul alfabetic și numeric pe anii 1941—1944 ; registrele de intrare-ieșire și indexul alfabe-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tic al *subcomisiei economice* pe anii 1941—1944 ; registrele de intrare-ieşire, indexele alfabetice şi numerice ale subprefectului pe anii 1940—1944 ; registrele de intrare-ieşire şi indexele alfabetice ale *prefecturii* pe anii *1945—1949* şi registrele de intrare-ieşire ale *comitetului provizoriu* pe anul 1949.

Menţionăm că documentele din anul 1950 aproape în întregime se află arhivate împreună cu actele Sfatului popular al regiunii Mureş, înfiinţat după perioada de funcţionare a Comitetului provizoriu al judeţului Mureş la 8 septembrie 1950.

Anii extremi: 1876—1950, cantitatea : 209,80 m.l. Evidenţă : instrumentele contemporane de evidenţă şi inventarele 310—312, 314, 320, 349—354, 396—399, 421—423, 459—460 şi 980.

BIBLIOGRFIE

Barabás Endre, *Maro-Torda vármegye és Marosvásárhely közgazdasági leirása* (Descrierea economică a comitatului Mureş-Turda şi a oraşului Tîrgu Mureş), Budapesta, 1907.

Botezan, Liviu — Stoica, Adrian, *Situaţia ţărănimii din comitatul Mureş-Turda şi lupta ei pentru eliberarea socială şi naţională în anii 1914—1918*, în „Marisia", V, Tîrgu Mureş, 1975.

Chiorean, Ioan, *Contribuţii mureşene la sprijinirea războiului de independenţă a României*, în „Marisia", VI, Tîrgu Mureş, 1976, p. 355—364.

Corpus Juris Hungarici. *Magyar törvénytár, 1869—1871 évi törvényczikkek ;* (Articole de legi din 1869—1871), Edit. Franklin, Budapesta, 1896, p. 211—221 ; *idem*, din anii 1875—1876, p. 320—335, 481—488 ; *idem*, din anii 1884—1886, p. 367—404.

Gál, Cornelia, *Lupta înfrăţită a oamenilor muncii români şi maghiari din judeţul Mureş, sub conducerea comuniştilor împotriva exploatării şi asupririi, pentru dreptate socială şi naţională, oglindită în documentele Muzeului judeţean Mureş I.*, în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureş, 1978.

Independenţa României, Documente, vol. I, *Documente şi presă internă*, Edit. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1977.

Indicator statistic al satelor şi unităţilor administrative, Bucureşti, 1932.

Magyarországi Rendeletek Tára (Culegeri de dispoziţii din Ungaria), 1902, vol. I—II, Budapesta, 1902.

Meruţiu, V., *Judeţele din Ardeal şi Maramureş, pînă în Banat*, Cluj, 1929.

Moldovan, Liviu, *Un vechi regulament de selecţionare a arhivelor judeţene*, în „Revista Arhivelor", nr. 2, 1958.

„Monitorul Oficial", nr. 128, 220 şi 223/1925 ; 170/1929, 73/1936, 40/1937, 93/1947.

Nistor, Ioan, *Contribuţia locuitorilor de pe valea superioară a Mureşului la susţinerea cauzei războiului de independenţă naţională*, în „Marisia", VII, Tîrgu Mureş, 1977.

Pál-Antal, Al., *Consiliul naţional maghiar din Tîrgu Mureş şi atitudinea sa faţă de Unirea Transilvaniei cu România*, în „Marisia", IX, Tîrgu Mureş, 1979.

Pál-Antal, Al., *Reglementări privind selecţionarea arhivelor din Transilvania anterioară anului 1918*, mss. (1979), p. 1—18 ; *idem*, *Reglementări privind arhivele comitate lor din Transilvania* (1849—1918), mss. 1980, p. 1—14.

Pauler, Gyula, *Adatok megyei levéltáraink ismeretéhez* (Date privind cunoaşterea arhivelor noastre comitatense), în „Százsdok" (Secole), 1881.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pallós, Albert, *Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely népoktatási intézményeink története* (Istoria instituţiilor şcolare din comitatul Mureş-Turda şi Tîrgu Mureş), Tîrgu Mureş, 1896.

Ranca, I, *Un episod al solidarităţii tribunilor transilvăneni cu independenţa de stat a României, în „Revista Arhivelor"*, nr. 2, 1977.

Ranca, I., Chioreanu, I., *Date privind activitatea consiliilor naţionale române şi mişcările ţărăneşti din judeţul Mureş-Turda în noiembrie 1918*, în „Apulum", 1969, VII Alba Iulia.

Rus, Traian, *Problema agrară şi situaţia ţărănimii în judeţul Mureş-Turda, în perioada 1919—1921*, în „Marisia", VII, Tîrgu Mureş, 1977.

Rus, Traian, *Frămîntări ţărăneşti în judeţul Mureş, în perioada 1922—1940*, în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureş, 1978.

Stirban, Marcel, *Aspecte ale situaţiei social-economice a ţărănimii din Transilvania între anii* 1919—1921, în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureş, 1978.

Ştirban, Marcel, *Raporturile dintre ţărani şi marii proprietari în cîteva judeţe din Transilvania (1919—1921) reconstituite în temeiul unor documente din arhivă*, în „Marisia", IX, Tîrgu Mureş, 1979.

Texe, R., *Evoluţia sistemului de registratură cu evidenţele create în arhivele comitatelor din Transilvania şi folosirea acestora ca instrumente de informare ştiinţifică*, în „Revista Arhivelor", nr. 2, 1964.

PREFECTURA JUDEŢULUI TÎRNAVA MARE

Comitatul Tîrnava Mare a luat fiinţă în toamna anului 1876, în urma aplicării legii XXXIII/1876 privitoare la reforma administrativ-teritorială, avînd denumirea în limba maghiară de Nagyküküllő vármegye.

Noul comitat s-a constituit din scaunele săseşti Rupea, Sighişoara împreună cu oraşul Sighişoara, Cincul Mare şi Mediaş împreună cu oraşul Mediaş, cît şi din unele părţi ale comitatului Alba de Sus şi ale scaunului Nocrich, după cum urmează [1] :

— *Din scaunul Rupea :* Mercheasa, Homorod, Ungra, Ticuşul Vechi, Dacia, Jilbert, Ticuşul Nou, Cobor, Hălmeag, Fişer, Lovnic, Felmer, Rupea, Caţa, Viscri ;

— *Din scaunul Sighişoara :* Sighişoara, Roadăş, Buneşti, Criţ, Saschiz, Cloaşterf, Meşendorf, Daia, Ţelina, Hendorf, Netuş, Apold, Şaeş, Daneş, Seleuş, Prod, Laslea, Hoghilag ;

— *Din scaunul Cincul Mare :* Cincul Mare, Şoarş, Rotbav, Baholţ, Calbor, Cincşor, Seliştat, Bărcut, Mobile, Merghindeal, Dealul Frumos, Bruiu, Veseud, Vărd, Proştea, Ruja, Agnita, Iacobeni, Noiştat, Somartin, Gherdeal, Prejmer.

— *Din Scaunul Mediaş :* Mediaş, Axente Sever, Vorumlac, Biertan, Buzd, Agîrbiciu, Aţel, Haşag, Copşa Mică, Moardăş, Moşna, Şeica Mare,

[1] *Corpus Juris Hungarici*, 1875—1876 évi törvényczikkek (Articole de legi din anii 1875—1876), Budapest, 1896, p. 482 ; *idem, 1877—1878 évi törvényczikkek* (*Articole de legi* din anii 1877—1878), p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Șeica Mică, Nemșa, Copșa Mare, Richișul, Șaroșul, Alma, Dupușul, Valchid, Ighișul Nou, Bratei, Șoala ;

— *Din scaunul Nocrich :* Pelișor și Apoșul.

— *Din comitatul Alba de Sus :* Ghijasa de Jos, Bîrghiș, Ghijasa de Sus, Coveș, Ighișul Vechi, Zlagna, Vecerd, Augustin, Racoșul de Jos, Dopca, Hoghiz, Fîntîna, Crihalma, Dăișoara, Mateiaș, Grînari, Bogata-Olteană, Paloș, Ormeniș, Văleni, Mălîncrav, Beșa, Albești, Florești, Vînători, Criș, Retișul, Roandola, Șapartoc, Noul Săsesc, Mihai Viteazul, Vulcani, Buia, Calvasăr, Mighindoala, Stenea, Metiș, Motișul, Boarta, Petișul, Răvășel, Șalcău, Mihăileni, Veseud-Șeica.

La înființare comitatul Tîrnava Mare cuprindea 125 de localități cu o populație mixtă română, germană și maghiară însumînd aproximativ 130.000 suflete [2]. În prima jumătate a secolului XX, populația a evoluat astfel : în 1910 avea 141.704 suflete, în 1930 — 155.282, iar în 1941 — 164.646. Pe naționalități se împărțeau după cum urmează : români 56.696 în 1910, 66.989 în 1930 și 70.704 în 1941 ; germani : 54.180 în 1910, 58.164 în 1930 și 60.141 în 1941, maghiari : 23.307 în 1910, 24.367 în 1930 și 20.446 în 1941 ; alții 7.521 în 1910, 5.762 în 1930 și 13.275 în 1941 [3].

Localitățile componente ale comitatului la început au fost împărțite în șapte plase (Bîrghiș-Agnita, Cincul Mare, Jilbert, Rupea-Hoghiz, Criș, Brateiu și Buia-Șeica Mare) și două orașe cu consiliu organizat : Sighișoara și Mediaș [4]. În anul 1883 are loc o reîmpărțire teritorială a comitatului, cu care ocazie numărul plaselor se reduce la patru și anume : Cincul Mare cu 31, Rupea cu 31, Sighișoara cu 28, și Mediaș cu 33 localități [5].

Din anul 1899 comitatul are cinci plase (Criș cu 25, Rupea cu 26, Agnita cu 23, Buia-Brateiu cu 27 și Cincul Mare cu 19 localități și două orașe cu consiliu organizat [6].

În 1925 în urma aplicării legii de unificare administrativă a avut loc și revizuirea împărțirii teritoriale cu care ocazie comunele Bruiu, Șomărtinul, Gherdeal, Șona, Rodbav, Șoarș, Cobor, Boholț, Calbor, Felmer, Cincul Mare, Cincșor, Toarcla și Hălmeag au trecut la județul Făgăraș ; Hoghilag și Prod la Tîrnava Mică iar Hășag la județul Sibiu. În același timp au fost încorporate la județul Tîrnava Mare localitățile Boiu Mare, Dîrlos, Soardu, Hetiur și Țopa de la Tîrnava Mică ; Bendorf de la Sibiu ; Arghita, Beia și Draos de la Odorhei, cît și Cuciulata și Lupșa de la Făgăraș [7]. Astfel teritoriul județului s-a redus la două comune urbane și 117 comune rurale. Acestea din urmă

---

[2] *A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei* (Datele mai importante ale recensămîntului populației săvîrșit la începutul anului 1881 în țările coroanei ungare), vol. II, Budapest, 1882, p. 181.

[3] *Monografia județului Tîrnava Mare*, Sighișoara, 1943, p. 90.

[4] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Tîrnava Mare. Procese-verbale ale Organelor reprezentative nr. 1/1878—1880, f. 259.

[5] *Ibidem*, nr. 3/1883, f. 41—42.

[6] *„Hivatalos értesítő". Nagy-Küküllővármegye rendeleteinek, szabályrendeleteinek, körözvényeinek stb. közleménye* (Foaia oficială. Publicația ordinelor, regulamentelor, circularelor etc, ale comitatului Tîrnava Mare), Segesvár, anul VIII, nr. 32/10 august 1899, p. 137.

[7] *„Monitorul Oficial"*, nr. 220/7 oct. 1925, p. 10931.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

au fost împărțite în șase plase : Agnita cu 18, Daneș cu 23, Hendorf, cu 16, Mediaș cu 17, Rupea cu 29 și Șeica Mare cu 15 localități [8].

În anul 1929, prin aplicarea legii pentru organizarea administrației locale s-a făcut o nouă împărțire administrativă. Prin efectul decretului regal nr. 4036 din 7 decembrie 1929 [9] comunele Bărcut, Merghindeal, Seliștat, Lovnic, Ticușul Vechi și Văleni au trecut la județul Făgăraș ; comunele Bunești și Ghijasa de Jos la județul Sibiu ; comuna Ormeniș la județul Trei Scaune. În același timp comuna Jacul a trecut de la județul Tîrnava Mică la Tîrnava Mare. Prin decretul regal nr. 152 din 20 ianuarie 1930 s-a desființat plasa Hendorf, iar reședința plasei Sighișoara s-a mutat de la Daneș la Sighișoara [10].

În perioada 1940—1944 comuna Drăușeni a fost trecută la județul Odorhei iar comunele Bodogaia, Eliseni, Feleag, Mureni, Săcel, Săcuieni, Uilac, Dîrju, Mujna și Petecu din județul Odorhei au intrat la județul Tîrnava Mare formînd, cu alte 12 comune, plasa Odorhei-Saschiz [11].

Din anul 1946, în urma reîmpărțirii comunelor urbane (reședință) și rurale pe plase, localitățile din județ au fost grupate astfel : plasa Agnita cu 21 comune, Mediaș cu o comună urbană și 17 comune rurale, Rupea cu 25, Saschiz cu 11, Seica Mare cu 15, iar Sighișoara cu 20 comune [12].

Teritoriul comitatului a fost administrat, potrivit prevederilor legii XLII din 1870 și apoi, pînă la aplicarea legii de unificare administrativă a României din 1925, a legii XXI din 1886, de organele municipalității județene cu o largă autonomie locală [13].

Organul suprem al municipalității, reprezentantul comunității comitatense, a fost *comitetul municipal* (törvényhatósági bizottság). Acesta se compunea, potrivit regulamentului de organizare al comitatului din 1899, din 303 membri, dintre care 138 erau viriliști (membri de drept, care plăteau cel mai mare impozit din comitat), 138 membri aleși și 27 funcționari [14]. Comitetul își exercita atribuțiile în adunări generale convocate obișnuit de două ori pe an, fiind ajutat în activitate și de comisii speciale [15].

Administrația municipală în intervalele dintre adunările generale a fost exercitată de corpul funcționarilor aleși periodic, din șase în șase ani, în afară de medici, căpitanul de poliție, contabilii, arhivarii, registratorii, medicii veterinari și scribii care au fost numți pe viață de comitele-suprem.

Comitele suprem (főispán) se suprapunea corpului funcționăresc. El era numit la propunerea ministrului de interne, de suveran și era reprezentantul puterii executive de stat supraveghind în afara justiției, întreaga activitate din comitat [16].

---

[8] *Idem*, nr. 223/10 oct 1925, p. 11430.

[9] *Monografia județului Tîrnava Mare*, p. 174.

[10] *Idem*, p. 175.

[11] *Ibidem*.

[12] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județul Tîrnava Mare, dosar 525/1946.

[13] Competența municipalității este reglementată în art. 2—20 ale legii XXI din 1866, Vezi în *Corpus Juris Hungarici, 1884—1886 évi törvényczikkek* (Articole de legi din anii 1884—1886), Budapest 1897, p. 373—381.

[14] *„Hivatalos értesitő..."* 1899, nr. 32, p. 137—141.

[15] Prezentarea lor vezi la Prefectura județului Mureș din acest volum p. 61

[16] Atribuțiile comitelui suprem mai pe larg vezi la legea XXI din anul 1886 publicată în *Corpus Juris Hngarici, 1884—1886, évi törvényczikkek* (Articole de legi din anii 1884—1886), Edit. Franklin, Budapest, 1897, p. 390—394.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Corpul funcționarilor se compunea din funcționari de la centru și cei exteriori, grupați, potrivit regulamentului amintit, astfel :

a) *funcționarii de la reședință :* vicecomitele, primnotarul, trei vicenotari, juristconsultul, președintele sedriei orfanale, trei asesori orfanali, notarul orfanal, medicul primar, casierul, controlorul, contabilul orfanal, revizorul principal de socoteli, doi subrevizori de socoteli, funcționarul cu evidența orfanală, arhivarul (levéltárnok), un practicant în administrația de la centru și unul în revizoratul de socoteli.

b) *personalul auxiliar și manipulant* : arhivarul orfanal (árvaszéki irattárnok), registratorul administrativ, registratorul orfanal, șeful de birou, expeditorul orfanal, 10 scribi și 6 diurniști.

c) *personalul de serviciu* : un pîrcălab, 10 oameni de serviciu și un dorobanț la comitele suprem și unul la vicecomite.

d) *personal exterior :* cinci primpretori, șase pretori, cinci practicanți administrativi, cinci medici de plasă și doi medici veterinari de plasă, cinci scribi, cinci diurniști și cinci oameni de serviciu.

În fruntea administrației municipale se afla *vicecomitele* care conducea întreaga administrație din comitat — fiind responsabil de faptele sale — și rezolva problemele de contencios administrativ, verifica lunar casieria comitatului despre care făcea informări adunării generale, controla activitatea oficială a tuturor funcționarilor comitatenși și administrativi etc. [17]

Primnotarul era referentul adunării generale, conducătorul proceselor verbale ale adunărilor generale, ale comisiei de verificări (számonkérőszék) și ale comitetului administrativ, era locțiitorul vicecomitelui. Numai el avea dreptul de a elibera extrase oficiale din procesele verbale ale adunărilor generale. *Vicenotarii* rezolvau adresele repartizate lor pe care trebuiau să le prezinte pentru verificare vicecomitelui și împlineau funcții de secretari la diferite comisii. *Jurisconsultul* era consilierul comitatului în chestiune de drept, supraveghea respectarea legilor, a uzanțelor cu putere de lege și a regulamentelor comitatului etc. Reprezenta municipalitatea la procese și divergențe de natură judecătorească, redacta contractele și alte documente, avînd grijă ca acestea să fie în spiritul legalității etc. *Medicul primar* urmărea evoluția sănătății publice luînd măsuri la apariția epidemiilor pentru combaterea lor, era referent în probleme sanitare, verifica anual farmaciile, era medicul comisiei de recrutare etc. *Arhivarul* era custodele și administratorul arhivei avînd sarcina de a depozita și a păstra în ordine documentele de arhivă. Actele depuse spre păstrare de particulari trebuia să le țină în dulapuri încuiate avînd pentru ele o evidență separată. Tot el conducea registrul numeric (al arhivarului), al actelor depuse la arhivă, întocmea indici alfabetici în scopul orientării în arhivă, la solicitarea registraturii efectua depistări de documente, cercetări asupra conținutului lor și făcea referate pe marginea acestora etc.

În cadrul organelor comitatului funcționa și *Sedria orfanală* (árvaszék). Aceasta era o autoritate colegială compusă dintr-un președinte, doi-trei asesori, notar și personalul auxiliar. Sedria orfanală aducea hotărîri în ședințe cu majoritate de voturi, care nu puteau fi atacate decît pe cale juridică și erau executate pe linie administrativă.

[17] Reglementarea atribuțiilor vicecomitelui și ale celorlalți funcționari vezi în Regulamentul de organizare a comitatului din 1899 publicat în „Hivatalos értesitő...", 1899, nr. 32, p. 137—141.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Sedria orfanală se ocupa cu probleme orfanale, de tutelă şi curatelă ; numiri de tutori şi curatori, supravegherea administrării averilor orfanale şi ale persoanelor trecute sub curatelă, probleme de minorat etc. Activitatea ei a fost reglementată prin legile XX din anul 1877 şi VI din anul 1885 şi prin ordinele Ministerului de Interne Ungar nr. 123.000, 128.000 şi 129.000 din anul 1902, conform cărora sedriile orfanale erau organe administrative şi îşi desfăşurau activitatea ca organe locale ale administraţiei şi nu ca instanţe judecătoreşti. Gestiunea casieriilor tutelare cît şi funcţionarea fondurilor orfanale pînă în anul 1902 aparţinea organelor de resort ale comitatelor, iar după această dată administraţiei financiare de stat.

Sedria orfanală a comitatului Tîrnava Mare s-a înfiinţat odată cu comitatul, în 1876, desfăşurîndu-şi activitatea în cadrul acestuia pînă în anul 1925, cînd a fost trecută pe lîngă justiţie.

Numărul funcţionarilor, al personalului auxiliar şi de serviciu al municipalităţii comitatului era 65 în anul 1883 şi 95 în anul 1899 [18].

Coordonarea activităţii organelor administraţiei locale de pe întregul teritoriu al comitatului a fost asigurată de *Comitetul administrativ* (közigazgatási bizottság), care şi-a desfăşurat activitatea în baza legii VI din anul 1876 [19].

Comitatul Tîrnava Mare a funcţionat ca municipiu pînă la aplicarea legii de unificare administrativă a României din 1925. În urma unirii Transilvaniei cu România activitatea Comitetului municipal a fost suspendată, din 11 ianuarie 1919 funcţia comitelui suprem a fost înlocuită cu cea a prefectului numit de Consiliul Dirigent, apoi de guvern în locul oficiului celui dintîi fiind instituit *cabinetul prefectului* [20]. Tot atunci denumirea oficiului vicecomitelui se schimbă numindu-se în continuare *Subprefectura judeţului Tîrnava Mare*, titulatură ce va fi folosită pînă în anul 1926.

Potrivit prevederilor legii de unificare administrativă din 1925 judeţul îşi rezolva interesele locale prin *consiliul judeţean* format la 1 august 1926 din 24 membri aleşi şi 16 membri de drept, la care se mai adăugau prefectul şi subprefectul [21]. Consiliul îşi desfăşura activitatea în sesiuni convocate de două ori pe an şi era ajutat de comisiuni speciale care activau în domeniile administrativ şi financiar, lucrări publice, agricultură, comerţ şi industrie, culte şi învăţămînt, sanitară şi de evidenţă socială [22]. Raportorii comisiunilor formau *delegaţiunea permanentă*, organ prin care consiliul judeţean supraveghea, controla şi îndruma administraţia serviciilor judeţene, precum şi aceea a comunelor din judeţ. Pentru administrarea judeţului, prefectura era organizată pe servicii, şeful administraţiei fiind prefectul.

---

[18] Arh. St. Tg. Mureş, fond Prefectura judeţului Tîrnava Mare, Procesele verbale ale organelor reprezentative, nr. 3., f. 41—42 ; „*Hivatalos Értesítő...*" 1889, nr. 32, p. 137—141.

[19] Corpus Juris Hungarici, 1875—1876, évi történyczikkek (Articole de legi din anii 1875—1876), Edit. Franklin, Budapest, 1896, p. 320—335.

[20] Arh. St. Tg. Mureş, fond Prefectura judeţului Tîrnava Mare, Instrumente contemporane de evidenţă nr. 484, f. 1.

[21] Arh. St. Tg. Mureş, fond Prefectura judeţului Tîrnava Mare, 1926, nr. 196, f.1.

[22] Organizarea şi activitatea organelor administraţiei judeţene vezi în legea pentru unificare administrativă din 1925 publicat în „*Monitorul Oficial*" nr. 128 din 14 iunie 1925, p. 6849—6920.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În perioada următoare administrația județului a suferit mai multe modificări de organizare internă care au dus la restrîngerea autonomiei locale și la instaurarea centralismului-birocratic de stat. Astfel, legea pentru organizarea administrației locale din 3 august 1929 a abrogat pe cea de unificare administrativă din 1925, care este abrogată la rîndul său de legea administrativă din 27 martie 1936 [23]. Potrivit acestor legi administrația județului era încredințată *consiliului județean* ca organ deliberativ și *delegațiunii consiliului județean* (apoi delegațiunii județene) ca organ delibertativ și executiv al prefectului.

Între timp, în urma deciziei Ministerului de Interne nr. 4571 din 18 martie 1932 [24], consiliul județean a fost suspendat pînă în aprilie 1935 și înlocuit cu *comisiunea interimară*, iar prin decretul regal nr. 867 din 15 februarie 1938 a fost desființat, atribuțiile sale fiind trecute în competența prefectului [25]. În timpul războiului mondial pe lîngă prefect funcționa un *consiliu de prefectură* (din 7 mai 1941 începînd) transformat apoi în *consiliu de colaborare*, compus din șefii tuturor autorităților din județ, „cu menirea să coordoneze și să armonizeze activitatea tuturor serviciilor din județ și să asigure aplicarea reală pe teren a tuturor măsurilor luate de puterea centrală" [26].

Aparatul funcționăresc al prefecturii își desfășura activitatea compartimentat. Potrivit regulamentului de funcționare din 1937, funcționau următoarele servicii: biroul mobilizării și organizării națiunii și teritoriului (MONT), contenciosul, serviciul administrativ, serviciul financiar și contabilitate, serviciul tehnic și al drumurilor, serviciul sanitar și de ocrotire socială și serviciul veterinar și zootehnic [27].

Imediat după 23 August 1944 s-a trecut la înlocuirea elementelor reacționare din fruntea organelor de stat locale și la alegerea elementelor democratice, devotate intereselor poporului. S-au numit prefect, subprefect și primpretori democrați, acțiune urmată și de înlocuirea personalului funcționăresc. Astfel, în scurt timp vechiul organ al puterii locale de stat a devenit instrument al luptei revoluționare cu caracter democratic.

În condițiile dezvoltării continue a țării, a transformărilor revoluționare, vechiul sistem administrativ prin însăși structura sa nu mai corespundea. Organizarea noii administrații s-a realizat prin crearea unor noi organe ale puterii locale de stat. Ca primă măsură a fost aplicarea prevederilor reformei adiminstrative din 4 aprilie 1947 care a prevăzut instituirea comisiilor interimare [28]. *Comisia interimară a județului* Tîrnava Mare s-a format din 20 de membri, în majoritate muncitori și țărani și și-a început activitatea la 26 august 1947 funcționînd pînă la constituirea comitetului provizoriu [29]. În competența ei intrau: inițiativa și hotărîrea în problemele cu caracter lo-

---

[23] „Monitorul oficial", nr. 170 din 3 august 1929, p. 6186—6254; *idem*, nr. 73 din 27 martie 1936, p. 2612—2649.

[24] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Tîrnava Mare, 1932, dosar 176, p. 133.

[25] „Monitorul oficial", nr. 39, din 17 februarie 1938, p. 915.

[26] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Tîrnava Mare, 1941, dosar nr. 328, p. 1.

[27] „Monitorul Oficial" nr. 40 din 18 februarie 1937, p. 1452—1504.

[28] „Monitorul Oficial", nr. 93 din 4 aprilie 1947, p. 3218—3219.

[29] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Tîrnava Mare, 1947, dosar 1044, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cal-gospodăresc, măsuri privitoare la aprovizionarea populației și înfrînarea speculei, stabilirea planurilor de activitate, așezarea impozitelor, votarea bugetului și altele.

Următoarea etapă în organizarea noii administrații a constituit-o crearea *comitetelor provizorii*, organe transitorii menite să exercite, pînă la alegerea sfaturilor populare, atribuțiile acestora și totodată să pregătească alegerile noilor organe. Comitetele provizorii constituiau atît organe ale puterii de stat cît și ale administrației locale de stat și — potrivit legii nr. 17 din 15 ianuarie 1949 [30] — îndeplineau următoarele sarcini: asigurarea participării maselor populare la conducerea treburilor statului; menținerea disciplinei și respectarea legilor și hotărîrilor Consiliului de Miniștri, precum și ale organelor sale; organizarea și îndrumarea activității economice de interes local, îndeplinirea planului local și participarea la realizarea planului de stat; ridicarea nivelului politic și cultural al maselor populare prin înființarea și dezvoltarea instituțiilor de cultură, lichidarea analfabetismului, stimularea culturii fizice și a sportului de masă; protecția sănătății publice; organizarea aprovizionării populației, combaterea speculei și a sabotajului economic. Prin urmare competența lor era mult mai extinsă față de cea a organelor administrative anterioare, fiindcă serviciile exterioare ale organelor administrative centrale de resort au trecut sub conducerea comitetelor provizorii.

Comitetul provizoriu al județului Tîrnava Mare, s-a constituit în locul prefecturii la data de 10 aprilie 1949, fiind format din: președinte, vicepreședinte, secretar și doi membri [31] și a funcționat pînă la 8 septembrie 1950 cînd a avut loc raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române.

*

Documentele create de organele comitatului și apoi ale prefecturii au fost ținute în evidență — potrivit practicii epocii — pe baza registrelor de intrare și ieșire și ale instrumentelor auxiliare acestora, după sistemul numărului de bază. Excepție a făcut perioada 1892—1925, timp în care Oficiul vicecomitelui (respectiv subprefectura) și comitetul administrativ au aplicat la constituirea arhivei sistemul claselor numerelor de bază, potrivit căruia corespondența generală (oficiul vicecomitelui a fost grupată în 22 subclase, însemnate de la literele A la Y [32]. Aceste grupe erau următoarele:

A. Acte privind presa, personalul, mișcările politice și naționale, administrația munților.

B. Publicarea legilor, regulamentelor de organizare, alegeri, înființări și desființării de funcții, modificări la împărțirea teritoriului pe plase.

C. Actele altor municipalități trimise pentru a fi sprijinite cu memorii, convocatoare și procese verbale ale adunării generale, rapoarte anuale și semestriale ale vicecomitelui.

D. Probleme militare: chestiuni de competență, mobilizare, clasificarea cailor, evidențe despre prețurile cărnii.

---

[30] „Monitorul Oficial", nr. 12 (partea I-a) din 15 ian. 1949, p. 551—556.

[31] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Tîrnava Mare, 1949, dosar 1825, f. 2.

[32] *Ibidem*, fond Prefectura județului Mureș, Documentele Organelor reprezentative, 1897, nr. 19, f. 235, 258—259 și documentele din anul 1892 ale oficiului vicecomitelui și ale Comitetului administrativ de la Prefectura județului Tîrnava Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

E. Probleme de pescuit, numiri de consuli, chestiuni legate de pensia funcționarilor.

F. Numiri de ofițeri de stare civilă, publicații de căsătorii, înregistrări ulterioare de stare civilă.

G. Acte privind drumurile publice, regulamente legate de acestea, chestiuni privind căile ferate și telefoanele.

H. Acte privind industria, taxele de tîrguri, comisiile de validare și de verificare.

I. Hotărîri comunale care necesită aprobare din partea municipalității, chestiuni privind comunele, procesele verbale de verificări ale comunelor.

K. Chestiuni privind dreptul de apă, taxele de drumuri, poduri și trecătoare, acte sanitar-veterinare, stațiuni de montă, ajutoare date honvezilor pașoptiști, chestiuni bisericești, școlare și de fundațiuni.

L. Chestiuni legate de pașapoarte, adeverințe, comerț ambulant, colecte, siguranța publică, închisoare, chestiuni legate de servitori, de poliția publică, de construcții, de permise de port armă, de vînzare de băuturi spirtoase și de moralitate publică, indigenat.

M. Chestiuni privind spitalizări, competența comitatului în astfel de probleme.

N. Sănătate publică, supravegherea și controlul personalului sanitar, organizarea circumscripțiilor sanitare.

O. Verificare financiară a municipalității, ale preturilor de plase și ale comunelor, taxe de industrie, dări de seamă comitatense, ale casieriei și ale tutorilor, cheltuieli pentru întreținerea deținuților și pentru escortări.

P. Bugetele și conturile de gestiuni comitatense și comunale, gospodărirea comitatensă, impozitele adiționale, taxele pentru administrarea pădurilor, amenzile silvice, taxele de petreceri.

Q. Arendarea locurilor de vînătoare, aprovizionarea cu rechizite de birou, lucrări de statistică, comisia de pensii a funcționarilor și notarilor cercuali, procurări de corpusuri de legi și regulamente.

R. Bugetele și conturile de gestiuni ale fondului pentru drumuri, situații cu urmăririle financiare, taxele de drumuri, taxele adiționale pentru căi ferate, administrarea sumelor din fondul funcționarilor comitatenși și al notarilor cercuali, avansuri de plată, facturi de deplasări, salariile medicilor de circumscripții.

S. Chestiuni legate de poliția de cîmp, de agricultură și de creșterea animalelor de prăsilă, acte referitoare la cei cu drepturi politice pierdute, chestiuni ale reuniunilor, circulare și hotărîri ale comisiei silvice transpuse pentru executare.

T. Chestiuni disciplinare, comisia de verificare, verificări de birou, examinări de notari comunali și cercuali, comisia centrală.

V. Schimbări de nume, manipulare și corectarea exemplarelor II ale registre lor de stare civilă.

Z. Probleme legate de institutul de asigurări contra incendiilor.

Y Acte negrupabile în subclasele A—Z.

Actele Comitetului administrativ au fost grupate în următoarele 14 clase, însemnate cu cifre romane :

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

I. Rapoarte lunare, trimestriale, semestriale și anuale.

II. Probleme privind lucrări publice, circulație, telegraf, telefon, poștă, mașini și cazane.

III. Chestiuni orfanale apelate.

IV. Chestiuni de poliție de cîmp, de agricultură și de creșterea animalelor.

V. Probleme de învățămînt, culte și reuniuni.

VI. Rapoarte împotriva repartizării taxelor comitatense, comunale și de drumuri.

VII. Chestiuni legate de impozite și taxele de stat.

VIII. Contravenții de pădure, siguranța publică, chestiuni legate de slugi.

IX. Chestiuni de stare civilă și militare.

X. Chestiuni disciplinare și cele legate de institutul de asigurare contra incendiilor.

XI. Acte negrupabile la clasele I—X.

XII. Registrul de procese-verbale ale comisiei de păduri.

XIII. Registrul de procese-verbale de contravenții.

XIV. Registrul de procese-verbale ale contenciosului administrativ.

La constituirea sa în 1876 comitatul a moștenit arhivele instituțiilor predecesoare: ale instituțiilor absolutiste cezaro-crăiești din anii 1849—1861 și ale scaunelor Rupea, Sighișoara, Cincul Mare, Mediaș și Nocrich cît și a comitatului Alba de Sus pe anii de după 1861. Acest fapt i-a creat probleme de păstrare și de selecționare a arhivei. În lipsă de încăperi destinate arhivei, documentele au fost păstrate în subsolul reședinței comitatului, unde — din cauza umidității excesive a unora din depozite — o parte din documente au suferit distrugeri irecuperabile. Mai tîrziu a fost amenajat pentru arhivă unul dintre bastioanele cetății Sighișoarei care a servit ca depozit pentru o parte din documentele prefecturii și altor fonduri arhivistice pînă în anul 1970, cînd acestea au fost transportate la sediul Arhivelor Statului din Tîrgu Mureș.

În vederea descongestionării depozitelor de arhivă primele măsuri au fost luate la un deceniu după înființarea comitatului Tîrnava Mare. Obiectul selecționării l-au constituit mai întîi actele dintre anii 1848—1876 preluate de la fostul comitat Alba de Sus și de la scaunele săsești [33]. După informațiile obținute din registrele de intrare-ieșire reiese că în 1889 lucrarea a fost întreruptă. După un deceniu, în schimb, a avut loc o mare acțiune de selecționare a arhivei proprii a comitatului și anume a vicecomitelui, a comitetului administrativ și a celui economic pe anii 1876—1898 [34].

În perioadele următoare au fost supuse selecționării documentele dintre anii 1900—1924, cu care ocazie se presupune că au fost distruse și o seamă de documente de valoare documentar-istorică.

Arhiva prefecturii a fost depusă la Arhivele Statului în mai multe etape. În anul 1958 fosta filială a Arhivelor Statului din Sighișoara a preluat documentele din anii 1876—1944, de unde — după desființarea acesteia, ca urmare a reorganizărilor administrative — au fost mutate în depozitele Ar-

[33] Arh. St. Tg. Mureș, fond Prefectura județului Tîrnava Mare, Instrumente contemporane de evidență, nr. 133/1888, f. 231.

[34] Ibidem, nr. 686—688—690. Vezi și Pál Antal Alexandru, *Reglementări... privind selecționarea arhivelor comitatelor din Transilvania (1849—1918)* mss., p. 6—8.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

hivelor Statului din Tîrgu Mureș. Mai tîrziu, în anii 1978, 1981 și 1983 fondul a fost întregit cu noi preluări de la Comitetul executiv al Consiliului popular al municipiului Sighișoara. Acestea erau documentele prefecturii pe anii 1945—1950 și statele de plată pe anii 1892—1950.

Documentele din prima tranșă de preluare — pe anii 1876—1944 — au fost ordonate și inventariate la Arhivele Statului din Tîrgu-Mureș în anii 1969—1973 cu care ocazie s-au selecționat documentele din anii 1921—1944. Documentele pe perioada 1945—1950 au fost inventariate și selecționate la Consiliul popular al municipiului Sighișoara înaintea depunerii lor la Arhivele Statului.

Documentele din acest fond sînt variate și complexe atît în privința genurilor actelor, cît și a informațiilor furnizate. Ele au fost grupate în următoarele serii de acte :

1. Procese-verbale ale organelor reprezentative pe anii 1878—1918.
2. Comitetul administrativ pe anii 1876—1920.
3. Comisia de administrare a pădurilor pe anii 1882—1920.
4. Oficiul vicecomitelui pe anii 1876—1918.
5. Documente contabil-financiare pe anii 1876—1920.
6. Sedria orfanală pe anii 1876—1922.
7. Cabinetul prefectului pe anii 1919—1925.
8. Subprefectura pe anii 1919—1925.
9. Prefectura (inclusiv comitetul provizoriu) pe anii 1926—1950.
10. Oficiul economic pe anii 1940—1950.
11. Instrumente contemporane de evidență pe anii 1876—1920.

Actele comitelui suprem, deși datorită poziției și atribuțiilor creatorului aveau o deosebită importanță în privința vieții politice din zonă, nu s-au păstrat. Există doar registrele de intrare-ieșire.

Actele Comitetului administrativ însumează informații privind alegeri de membri în comitet, evidența personalului de stat cu jurămîntul depus, circulare și ordine administrative, statorniciri de semne de hotar între comune, dreptul de crîșmărit, reglementări pentru transportul de animale și de plante vii, înființări de oficii de poștă și telegraf, mașini cu aburi, bugete și conturi de gestiuni ale școlilor, probleme legate de cetățenie, exproprieri de terenuri etc. (protocoalele de ședințe se află la procesele verbale ale organelor reprezentative).

Dintre actele Comitetului administrativ lipsesc o seamă de documente eliminate printr-o selecționare nechibzuită încă din vremea comitatului. Astfel rapoartele lunare și semestriale ale șefilor de instituții, acțiuni de sprijinire și de întreținere a școlilor etc. azi nu mai pot fi consultate și valorificate științific din această cauză.

O activitate aparte a Comitetului administrativ o constituie administrarea pădurilor. Aceasta a fost reglementată prin legea XXXI din anul 1879 [35]. Potrivit acestei legi administrarea pădurilor era parte completivă a administrației de stat, care reglementa în interes public menținerea, plantarea, întreți-

[35] *Corpus Juris Uungarici, 1879—1880, évi törvényczikkek* (Articole de legi din anii 1879—1800). Edit. Franklin, Budapest, 1896, p. 105—141.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nerea, folosirea și reîmprospătarea, adică administrarea pădurilor. Rolul administrației de stat în această privință era în parte muncă de lămurire, educare, protejare și de dezvoltare și, în parte, de poliție de pădure.

Administrarea pădurilor pe teritoriu o exercita Comitetul administrativ al comitatului care avea ca organ consultativ de specialitate Inspectoratul silvic regal ca reprezentant al ministerului de resort. În cadrul comitetului administrativ cu rezolvarea problemelor silvice, ca for de primă instanță în sensul mai larg al cuvîntului, se ocupa Comisia de administrare a pădurilor (Közigazgatási Erdészeti Bizottság). Ea se ocupa nu numai cu pădurile statului, ci și cu cele comunale, potrivit legii XIX din anul 1898 [36] și cu acelea ale foștilor urbarialiști, luate în regie de către stat.

În urma unirii Transilvaniei cu România sarcinile privind administrarea pădurilor a trecut asupra organelor de gospodărire a pădurilor prevăzute în Codul silvic din 1910, aplicat în tot cuprinsul României din anul 1924 [37], iar vechile organe de administrare a pădurilor au fost desființate.

Documentele comisiei se compun din corespondența pe anii 1882—1920 și din planurile de amenajamente ale pădurilor comunale, ale composesoratelor foștilor urbarialiști și ale școlilor și bisericilor, împreună cu schițe și hărți, cu lucrări de verificare ale planurilor de amenajamente, cît și cu planuri de plantări de păduri din anii 1883—1920.

Procesele verbale ale organelor reprezentative anterioare unirii Transilvaniei cu România sînt, de asemenea, cu lipsuri. *Procesele verbale de adunări generale* ale Comitetului municipal comitatens sînt pe anii 1878—1885, 1888—1889, 1893—1894, 1898, 1900, 1903—1908, 1910—1911, 1913—1915 și 1917 ; cele ale *Comisiei administrative* din anii : 1884—1886, 1888—1890, 1892, 1895, 1897, 1899 și 1902 ; cele ale *Comisiei centrale* din anii 1877, 1880 și 1884—1910. Procesele verbale ale organelor reprezentative din perioada 1919—1950 se află inventariate la un loc cu restul documentelor prefecturii, la sfîrșitul fiecărui an. Ele, chiar cu lipsurile existente, redau problemele majore ale activității economice și sociale din județ.

Actele vicecomitelui, rămase în urma selecționărilor repetate din trecut, sînt cele privitoare la : personal, regulamentele de funcționare, înființarea și desființarea unor funcții, acte ale municipalităților din alte comitate trimise pentru sprijinire, rapoarte ale vicecomitelui, recrutări și mobilizări pentru armată, activități de stare civilă (organizarea stării civile de stat, schimbări de nume), chestiuni privind dreptul de apă, acte sanitar-veterinare (măsuri împotriva epizootiilor, procurări de animale de prăsilă), chestiuni bisericești și școlare (rapoartele preturilor despre învățămîntul de stat etc.), supravegherea și controlul personalului sanitar, măsuri de combatere a epidemiilor, bugete și conturi de gestiuni comunale și școlare, administrarea fondurilor proprii, evidențe privind lucrările publice etc. Între documentele din anul 1918 s-au păstrat și cele referitoare la activitatea consiliilor naționale județene (român și german) și alte documente de importanță deosebită care reflectă evenimentele premergătoare Unirii Transilvaniei cu România.

[36] *Ibidem, 1898, évi törvényczikkek* (Articole de legi din anul 1898), Edit. Franklin, Budapest, 1899, p. 94—111.

[37] Hamangiu, C., *Codul General al României,* vol. XIII—XIV, București, f.a., p. 576.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documentele financiar-contabile sînt : socoteli alodiale şi jurnale de casă ale comunelor şi diferitelor fonduri băneşti (ale fostelor scaune săseşti desfiinţate în 1876, de spitale, de drumuri, de salarii, de pensii şi altele), evidenţe despre cheltuielile făcute la construcţii publice, situaţii ale conturilor pasive şi active, inventare de averi comunale, regulamente de funcţionare comunale, ale spitalului şi altele.

Dintre actele create de *Sedria orfanală* există registre de procese-verbale de şedinţă pe anii 1878—1883, 1885, 1889—1897, 1900—1902 şi 1910 ; registrele de intrare-ieşire pe anii 1876—1883, 1885—1920 ; indexele alfabetice pe anii 1876—1884, 1886—1895, 1897—1904, 1906—1908, 1910—1914, 1916 şi 1918—1919 ; bilanţul fondurilor orfanale din 1903 şi 1918 ; balanţa de casă din 1904, 1905 ; centralizatoare de fonduri, registre de încasări, depuneri individuale, registre de ordonanţări, registre cartea mare şi registre de dobînzi.

Actele *cabinetului prefecturii* sînt din anii 1919—1921 şi reflectă în primul rînd viaţa politică deosebit de activă, creată în judeţ de unirea Transilvaniei cu România. Dintre anii 1922—1925 s-au păstrat doar registrele de intrare-ieşire, registrul de procese-verbale şi deliberări din 1925 şi unele acte răzleţe.

Documentele *subprefecturii* pe anii 1919—1925 au căzut în bună parte victima selecţionărilor nechibzuite ale epocii, păstrîndu-se aproape în exclusivitate doar acte cu caracter financiar : bugetele judeţului şi localităţilor din subordine, conturile de gestiuni ale fondurilor judeţene şi ale comunelor, state constatînd prezenţa şi achitarea retribuţiunilor şi acte de contabilizare a socotelilor. Pe lîngă acestea mai există registrele de intrare-ieşire, unele tabele nominale despre orfani, văduve şi invalizi de război, dările de seamă lunare privind mersul administraţiei şi al situaţiei sanitare din 1923, ordine privind preţurile, transferări şi numiri de notari, înfiinţări de uniuni culturale şi profesionale.

Documentele prefecturii începînd din 1926 sînt păstrate, în comparaţie cu perioada anterioară, mult mai compact şi în bună stare. Prin multitudinea informaţiilor însumate ele oferă date preţioase despre variatele aspecte ale istoriei văii Tîrnavei Mari pe o perioadă de un sfert de secol. Acestea sînt acte normative, ordine, circulare şi instrucţiuni, rapoarte, informări, statistici, procese verbale şi alte genuri de acte. În ceea ce priveşte viaţa economică menţionăm situaţii privind agricultura, statistici agricole, terminarea lucrărilor de reformă agrară, convertirea datoriilor agricole, înfiinţări de stabilimente industriale, organizarea şi administrarea întreprinderilor comerciale, liste de preţuri maximale şi altele. Privitoare la finanţe amintim : repartizarea şi plata impozitelor şi taxelor, apeluri adresate împotriva exceselor fiscale, întocmirea bugetelor, bugete şi conturi de gestiuni, state de plată şi altele.

Viaţa politică poate fi reconstituită atît cu ajutorul proceselor verbale de şedinţe ale organelor reprezentative cît şi din alte acte referitoare la evenimentele din judeţ, la activitatea partidelor politice, a poliţiei şi jandarmeriei, alegerile comunale, judeţene etc. De asemenea, există informaţii referitoare la mişcarea muncitorească : greva muncitorilor din Mediaş din 1926, confiscări de manifeste muncitoreşti, activitatea căminelor munictoreşti, ajutorarea şomerilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Alte documente se referă la învățămînt (aplicarea legii învățămîntului, dări de seamă ale comitetelor școlare, evidența cadrelor didactice) ; la cultură (statistici despre biblioteci și cinematografe, statute ale unor reuniuni) ; la sănătate și asistență socială (statistici sanitare, mișcarea epidemiilor, construcții de spitale, crucea roșie, ajutorarea familiilor sărace), statistică (de populație și clădiri, mișcarea populației, recensăminte de animale etc.), turism (evidențe despre turiști străini în județ), la armată (încorporări, încartiruiri de trupe) și altele.

Administrația județului este amplu reflectată în documente, atît sub aspectele legate de aplicarea legislației administrative, cît și activitatea prefecturii și a instituțiilor din subordine : regulamente, procese-verbale și rapoarte despre mersul administrației, inventare de averi, numiri, detașări, transferări de personal etc.

După 23 August 1944 informațiile documentare se lărgesc cu actele care oglindesc transformările revoluționare petrecute cum sînt : epurarea aparatului administrativ, evidențe despre pierderi suferite în timpul războiului, refacerea economiei, reîntoarcerea prizonierilor de război, aprovizionarea armatelor aliate, aplicarea legii sabotajului, activitatea consiliului politic județean, a organelor de control cetățenesc, ale sfaturilor populare comunale, ale comisiilor interimare și al comitetului provizoriu pînă la înființarea sfaturilor populare. Tot aici se găsesc informații privitoare la activitatea serviciului sanitar, a inspectoratului școlar, administrarea bunurilor grupului etnic german, CASBI și ale biroului armistițiului.

Documentele *oficiului economic* pe anii 1940—1950 au fost preluate ulterior, cu un inventar separat, de la Consiliul popular al municipiului Sighișoara. Acestea se referă pentru prima perioadă la activitatea Oficiului județean de aprovizionare urmată de cea a oficiului economic și însumează date privind aplicarea legii circulației cerealelor, recensăminte și colectări de cereale, liste de prețuri, situații, tabele cu necesarul de cereale și al mijloacelor de transport, aprovizionarea populației și a economatelor, mișcări de cereale și de animale, sabotaj economic, colectări, mori țărănești etc.

Instrumentele contemporane de evidență sînt registrele de intrare-ieșire și indexele alfabetice ale comitetului suprem, registrele de intrare-ieșire ale actelor prezidențiale ale vicecomitelui pe anii 1903—1918, registrele de intrare-ieșire și indexele alfabetice pe anii 1876—1918 ale vicecomitelui și comitetului administrativ, registrele numerice de arhivă pe anii 1892, 1905 și 1911, registrele de intrare-ieșire și indexele alfabetice ale cabinetului prefectului pe anii 1919—1921 și ale subprefecturii pe anii 1919—1920.

Anii extremi : 1876—1950, cantitatea 287,70 m.l., inv. 365, 403—405, 414, 415, 670, 942 și instrumente contemporane de evidență, lb. română, maghiară și în mică parte germană.

BIBLIOGRAFIE

Corpus Juris Hungarici, 1875—1876, évi törvényczikkek (Articole de legi din anii 1875—1876), Budapesta, Edit. Franklin, 1896, p. 320—335 ; 481—488 ; *Idem*, din anii 1877—1880, p. 105—141 ; *Idem*, din anul 1898, p. 94—111 ; *Idem*, din anii 1884—1886, p. 367—404.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Hamangiu, C., *Codul General al României*, vol. XIII—XIV, Bucureşti, f. a., p. 576.

„*Hivatalos Ertesitő: Nagyküllö vármegye rendeleteinek, szabályrendeleteinek köröz-ek vényeinek stb. közleménye* (Foaia oficială. Publicaţia pentru ordine, regulamente, circulare etc .ale comitetului Tîrnava Mare), Sighişoara, an. VIII, nr. 32.

„*Monitorul Oficial*", Bucureşti, nr. 128 din 14 iunie 1925; *idem*, nr. 220 din 7 octombrie 1925; *idem*, nr. 223 din 10 octombrie 1925; *idem*, nr. 170 din 3 august 1929; *idem*, nr. 73 din 27 martie 1936; *idem*, nr. 40 din 18 februarie 1937; *idem*, nr. 39 din 17 februarie 1938; *idem*, nr. 93 din 4 aprilie 1947; *idem*, din 15 ianuarie 1949.

* * * *Monografia judeţului Tîrnava Mare*, Sighişoara, 1943.

Popa, Vasile, *Starea de spirit a populaţiei în perioada de aplicare a legii de reformă agrară din 1921 în judeţul Tîrnava Mare*, în „Marisia", VII, Tîrgu Mureş, 1977.

Ştirban, Marcel, *Raporturile dintre ţărani şi marii proprietari în cîteva judeţe din Transilvania (1919—1921) reconstituite în temeiul unor documente de arhivă*, în „Marisia", IX, Tîrgu Mureş, 1979, p. 405—441

PREFECTURA JUDEŢULUI TÎRNAVA MICĂ

În urma reorganizării administrativ-teritoriale a comitatelor din Transilvania în baza legii nr. XXXIII din 19 iunie 1876, Comitatul Tîrnava * s-a desfiinţat, partea cea mai mare a localităţilor vechiului comitat constituindu-se într-o nouă unitate administrativă purtînd denumirea de comitatul Tîrnava Mică **, căreia i s-au adăugat şi enclavele scaunului Mediaş, existente în fostul Comitat Tîrnava. Conform legii din anul 1876 reşedinţa Comitatului Tîrnava Mică a fost fixată în oraşul Dumbrăveni [1] pînă în anul 1879 cînd, potrivit legii nr. XXVI, aceasta a fost mutată în oraşul Tîrnăveni [2].

Definitivarea liniei de demarcaţie a teritoriului noului comitat Tîrnava Mică s-a efectuat în baza legii nr. 1 din 13 martie 1877, potrivit căreia comitatul se compunea din localităţile din fostul comitat al Tîrnavei, localităţile Curciu, Băgaciu, Boianul de Sus (Bazna), Velţ, Tîrnava şi Tîrnăvioara din fostul scaun al Mediaşului şi oraşul Dumbrăveni [3].

Din punct de vedere teritorial-administrativ comitatul era împărţit în patru plase: [4] *Dumbrăveni* cu 36 comune, *Iernut* cu 24 comune, *Tîrnăveni* cu 30 comune şi *Valea Lungă* cu 27 comune.

În anul 1881 populaţia comitatului Tîrnava Mică era de 92.214 locuitori din care după limba maternă 44.372 români, 21.604 maghiari, 16.976

* A se vedea istoricul şi prezentarea fondului Comitatul Tîrnava.

** În limba maghiară: Kis-Küküllő megye = Comitatul Tîrnava Mică. Pînă în anul 1918 se va folosi terminologia de comitat, iar după Unirea Transilvaniei cu România va fi adoptată denumirea de judeţ consacrată în România.

[1] *Magyar törvénytár, 1875—1876 évi törvényczikkek* (Colecţia de legi ungare. Articolele de legi din anii 1875—1876), Budapest, 1896, p. 482.

[2] *Ibidem*, 1879—1880, p. 93.

[3] *Ibidem*, 1877—1879, p. 6.

[4] *A Magyar Korona országáiban, az. 1881, évi elején végrehajtott Népszámlálas főbb eredményei* (Ţările de sub coroana ungară. Datele principale ale recensămîntului populaţiei din anul 1881), Budapest, 1882, p. 135—138.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

saşi 5.876 alţii [5]. Inconsecvenţa şi tendenţiozitatea recensămîntului efectuat de autorităţile maghiare reiese clar din compararea cifrelor oferite de statistica populaţiei după limbă maternă şi cele privind statistica după confesiunile religioase. Aşa de plidă populaţia de confesiune greco-catolică şi ortodoxă număra la un loc 50.147 locuitori existînd o diferenţă de 5.775 persoane faţă de numărul românilor recenzaţi după limba maternă, adică o diminuare cu 5% care au fost recenzaţi la naţionalitatea maghiară. În continuare şi în recensămintele ulterioare din anii 1900 şi 1910 persistă fenomenul de a mări artificial numărul populaţiei de naţionalitate maghiară [6].

Administrarea teritoriului comitatului Tîrnava s-a efectuat în baza legii XLIII din anul 1870 care fixa atribuţiile şi competenţa municipalităţii comitatense, organizarea şi desfăşurarea adunărilor generale, atribuţiile prefectului şi ale consiliului municipalităţii [7]. Prin legea XXI din anul 1886 organele municipalităţii comitatense au fost investite cu o largă autonomie locală [8]. Organul suprem al municipalităţii comitatense era comitetul municipal (törvényhatósági bizottság) în care puteau fi aleşi membri de naţionalitate maghiară, aveau împlinită vîrsta de 24 de ani, locuiau de cel puţin 2 ani pe teritoriul comitatului şi plăteau impozit, nu erau faliţi sau în stare de faliment şi nu au fost condamnaţi. Alegerea membrilor comitetului municipal comitatens se făcea în proporţie de 1 la 500 locuitori [9]. Comitetul îşi exercita atribuţiile în cadrul adunărilor generale care se convocau în mod obişnuit de două ori pe an fiind ajutat în desfăşurarea activităţii sale curente de comisii speciale [10].

Administraţia municipală comitatensă îşi exercita activitatea în intervalele dintre adunările generale prin corpul funcţionarilor aleşi periodic, din şase în şase ani. Erau exceptaţi medicii, căpitanul de poliţie, contabilii, arhivarii, registratorii, medicii veterinari şi scribii care erau numiţi pe viaţă de către comitele suprem [11].

Structura teritorial-administrativă a comitatului Tîrnava Mică a rămas neschimbată pînă în anul 1921 cînd localităţile Tîrnăveni şi Dumbrăveni au fost declarate oraşe cu consiliu, iar plasele au fost organizate astfel [12]: 1. *Plasa Dumbrăveni,* cu reşedinţa la Dumbrăveni, era compusă din 5 comune mari, 13 notariate şi 31 comune mici. 2. *Plasa Iernut,* cu reşedinţa la Iernut, era compusă din 2 comune mari, 8 cercuri notariale şi 22 comune mici. 3. Plasa *Tîrnăveni,* cu reşedinţa la Tîrnăveni, avea în componenţă un număr de 7 comune mari, 10 notariate şi 22 comune mici.

---

[5] *Ibidem,* p. 138.

[6] *Magyar statisztikai közlemények, 1910 évi népszámlálás,* elsö rész (Comunicări statistice ungare. Recensămîntul populaţiei din anul 1910, partea I-a), Budapest, 1912, p. 412—413.

[7] *Magyar törvénytár, 1869—1871 évi történyczikkek* (Colecţia de legi ungare, Articole de legi din anii 1869—1871), Budapest, p. 211.

[8] *Ibidem,* 1884—1886, Budapest, 1897, p. 369.

[9] *Ibidem,* p. 382.

[10] Activitatea acestora vezi la Prefectura judeţului Mureş din acest volum.

[11] Amănunte în legătură cu corpul funcţionarilor vezi Prefectura judeţului Tîrnava Mare din acest volum.

[12] Impărţirea administrativă a teritoriilor alipite pe judeţe, plăşi, voloste, notariate şi comune, Imprimeria Statului, Bucureşti, 1921, p. 5456.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Prin legea de unificare administrativă din 14 iunie 1925 teritoriul României a fost împărțit din punct de vedere administrativ în județe, iar acestea, la rîndul lor, în comune rurale care erau alcătuite din unul sau mai multe sate și comune urbane care puteau fi reședințe sau nereședințe de județ [13]. Comunele și județele erau persoane juridice avînd deplina capacitate pentru tot ce privea inițiativa și administrarea intereselor locale exercitînd atribuțiuni în limitele legilor. Prefectul era capul administrației județene în care calitate executa hotărîrile consiliului și ale delegației permanente județene și împreună cu acestea controla administrația județeană precum și pe aceea a comunelor din județ cu excepția municipiilor [14]. Consiliul județean consta în proporție de trei cincimi din membri aleși ceilalți fiind membri de drept. Numărul membrilor consiliilor județene era de 36 consilieri în județele care aveau o populație mai mare de 400.000 locuitori și 30 membri în cele mai mari de 200.000. Din rîndul consilierilor de drept făceau parte : primarul, revizorul școlar, reprezentanții cei mai înalți în grad ai Ministerelor Sănătății Publice și Ocrotirilor Sociale, Agriculturii și domeniilor și de Lucrări Publice, administratorul financiar, consilierul agricol, protoereul cultului care avea cei mai mulți credincioși în județ, cîte un reprezentant al camerelor de agricultură, comerț și industrie și muncă, șeful serviciului contencios și un reprezentant al cooperației [15].

Pe lîngă consiliul județean se alegeau și cinci comisii și anume : 1. administrativă, financiară și de control. 2. de lucrări publice. 3. economică. 4. cultelor și învățămîntului. 5. sanitară și de asistență socială, care aveau ca atribuții de a studia toate chestiunile care intrau în competența consiliului județean [16]. Raportorii celor cinci comisii de specialitate formau delegația permanentă județeană care se pronunța asupra oricărei chestiuni de competența consiliului cu excepția votării bugetului, a probării socotelilor, a împrumuturilor, actelor de dispoziții, concesionări de servicii și altele [17]. Administrația județeană se făcea prin serviciile administrativ, financiar și de contabilitate, statistic, tehnic al drumurilor și construcțiilor, sanitar și al ocrotirilor sociale, veterinar și zootehnic, învățămîntului, cultură, economic și contencios. Funcționarii județeni erau : a) *administrativi* din care făceau parte secretarul consiliului județean, directorii sau șefii diferitelor servicii, șefii de birou, impiegații și asimilații lor, b) de specialitate din care făceau parte personalul învățămîntului primar și profesional, al contenciosului și personalul inferior sanitar veterinar, tehnic, financiar, economic și agricol [18].

În anul 1930 județul Tîrnava Mică avea un număr de trei orașe : Dumbrăveni, Blaj și Tîrnăveni [19] acesta din urmă fiind și reședința județului. În anul 1933 sediul reședinței de județ s-a mutat la Blaj.

---

[13] Hamangiu C., Codul general al României, 1922—1926, vol. XI—XII, București, fără an, p. 338.
[14] *Ibidem*, p. 339.
[15] *Ibidem*, p. 356.
[16] *Ibidem*, p. 358.
[17] *Ibidem*, p. 362.
[18] *Ibidem*, p. 363.
[19] Recensămîntul general al populației României din 31 decembrie 1930, vol. II, București, 1938, p. 442—446.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În anul 1943 județul Tîrnava Mică, se compunea dintr-un oraș de reședință, Blaj, două orașe nereședință Tîrnăveni și Dumbrăveni, numite comune urbane, și 127 comune rurale compuse din 131 sate [20].

După 23 August 1944 județul Tîrnava Mică cunoaște înnoirile primei etape a revoluției democrat-populare. În anul 1948, la 25 ianuarie, populația totală a județului era de 158.207 locuitori din care 18.788 în mediul urban iar 139.419 în mediul rural. Pe naționalități populația județului se prezenta astfel : 103.642 români (65%), 32.368 maghiari (15%), 16.424 germani (7,5%) și alții (12,5%) [21].

Prin legea nr. 17 din 15 ianuarie 1949, în temeiul art. 56 din Constituția R.P.R. s-au înființat consiliile populare [22], la nivelul comunelor, plaselor și județelor care purtau denumirea de sfaturi populare, organe larg reprezentative care aveau sarcini de bază referitoare la transpunerea în viața locală a principiilor orînduirii socialiste, asigurarea participării maselor populare la conducerea treburilor obștești, apărarea și sporirea bunurilor comune ale poporului, executarea planului și a bugetului local, participarea la realizarea planului economic de stat și altele. La 8 septembrie 1950 prin legea pentru raionarea administrativă a teritoriului R.P.R., județul Tîrnava Mică s-a desființat, circa 90% din teritoriul fostului județ fiind înglobat în regiunea Mureș [23].

Documentele din fondul Prefecturii județului Tîrnava Mică au fost inventariate cronologic pe următoarele serii : — Acte prezidențiale pe anii 1885—1915, — Vicecomite pe anii 1877—1910, — Comisia administrativă pe anii 1879—1918, — Serviciul contabilității pe anii 1877—1914, — Serviciul economic pe anii 1878—1891 8 u.a., — Acte orfanale pe anii 1877—1889, — Serviciul juristconsult pe anii 1882—1914. După cum se observă o parte din documentele pe perioadele amintite lipsesc datorită vitregiei vremurilor. Documentele din perioada 1919—1950 au fost ordonate cronologic și pe numere de bază, regăsirea lor fiind facilitată de indexele alfabetice (păstrate parțial) și registrele de intrare-ieșire păstrate integral pe perioada 1919—1950 care țin loc de inventar. În cadrul fondului au fost constituite seriile : — Bugete comunale și conturi de gestiune pe perioada 1908—1949 ; Oficiul economic pe perioada 1943—1946 și Oficiul pentru administrarea și supravegherea bunurilor inamice (CASBI) pe anii 1945—1948.

Documentele din perioada 1876—1921 se referă la probleme de organizare a localităților județului, a plaselor și comunelor. Informații prețioase se pot obține din ordinele și rapoartele cu privire la asigurarea ordinii cu ocazia diferitelor evenimente ca vizite ale unor personalități politice străine [24], alegeri [25], cereri ale preoților români pentru acordarea de ajutoare în vederea construirii de biserici [26], probleme de învățămînt și înființări de școli ro-

---

[20] Împărțirea administrativă a României, București, 1943, p. 407.

[21] Golopenția A. Georgescu, D. C., *Populația R.P.R. la 25 ianuarie 1948. Rezultatele provizorii ale recensământului* în „Probleme economice", nr. 2/1948, p. 44.

[22] Monitorul Oficial, 1949, partea I-a, nr. 12, p. 551.

[23] Împărțirea administrativă a teritoriului R.P.R., București, 1950, p. 291—299.

[24] Arh. St. Tg. Mureș, fond. Prefectura județului Tîrnava Mică, Acte prezidențiale, dosar 8/1889.

[25] Ibidem, dosar 9/1889, 17/1890 și urm.

[26] Ibidem, dosarele : 31/1891 ; 260/1900 ; 304/1903 ; 319 ; 322/1905.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mâneşti, numiri de învăţători [27], liste de persoane care au emigrat în România, Germania şi America [28].

Mişcările intelectualităţii pe linia afirmării drepturilor naţionale ale românilor din comitatul Tîrnava Mică sînt prezente în unele documente din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea şi în special în primul deceniu al secolului al XX-lea. Între acestea se remarcă activitatea desfăşurată de participanţii la serbările Astrei de la Sibiu din 19—20 august 1905.

Răscoala ţăranilor din 1907 din România a produs un viu ecou în rîndul populaţiei din comitatul Tîrnava Mică, ca de altfel în întreaga Transilvanie. Ilustrativ în acest sens este ordinul Ministerului de Interne din Ungaria în care după ce anunţa izbucnirea unei răscoale ţărăneşti de mari proporţii în România se ordona ca autorităţile să ia măsuri pentru intensificarea supravegherii românilor [29], spre a nu se alătura celor din România.

În seria de documente a vicecomitelui, au fost inventariate documentele care se referă la probleme de recensămînt al populaţiei [30], organizarea şi funcţionarea comisiei pentru defalcarea averii publice din localităţile fostului scaun al Mediaşului, care au fost înglobate în comitatul Tîrnava Mică, situaţii şi tabele privind împărţirea administrativă [31]. Reglementarea raporturilor dintre marii proprietari de pămînturi şi foştii urbarialişti fac obiectul a numeroase reclamaţii, plîngeri şi proteste [32]. Informaţii preţioase se găsesc şi în legătură cu unele construcţii arhitectonice. Astfel s-a păstrat documentaţia cu privire la construirea palatului administrativ-judeţean din Tîrnăveni. Alte documente se referă la reclamaţii împotriva impozitului suplimentar, la angajări de antreprenori pentru construirea palatului, tranzacţii băneşti şi altele [33].

Mişcarea memorandistă din anii 1892—1894 a avut un ecou deosebit în comitatul Tîrnava Mică unde românii formau populaţia majoritară. În acest sens sînt de remarcat acţiunile întreprinse de autorităţi pentru conscrierea preoţilor necunoscători ai limbii maghiare, activizarea organizaţiilor partidelor politice româneşti (P.N.R.), mişcările românilor din localităţile de pe Tîrnava Mică, pentru drepturi naţionale şi altele [34]. Dintre acestea se remarcă memoriul redactat de avocatul Romulus Boilă şi înaintat Ministerului de Interne din Budapesta prin care solicita dreptul pentru români de a arbora drapelul cu culorile româneşti, roşu, galben şi albastru, cît şi pentru dreptul de a nu fi stingheriţi sau persecutaţi în purtarea portului naţional românesc şi altele [35].

Problemele legate de agricultură, producţia vegetală şi animală, combaterea dăunătorilor, aclimatizarea unor soiuri de viţă de vie şi pomi fructiferi, congrese ale societăţii de agricultură şi producătorilor de lapte, fac obiectul a numeroase rapoarte, dări de seamă şi instrucţiuni care oferă in-

[27] Ibidem, dosar 50/1891.
[28] Ibidem, dosar 294/1903 ; 311/1904.
[29] Ibidem, dosar 358/1907.
[30] Ibidem, vicecomite, dosar 11/1877 ; 16/1878.
[31] Ibidem, dosarele 13/1878 ; 43/1879 ; 61/1880 ; 72/1881.
[32] Ibidem, dosarele 66/1880 ; 69/1880 ; 99/1882 ; 146/1886.
[33] Ibidem, dosarele 178/1888 ; 181/1888 ; 184/1889 ; 258/1891 ; 287/1892.
[34] Ibidem, dosar 418/1894.
[35] Ibidem, dosar 1851/a/1910.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

formații prețioase în domeniul ameliorării terenurilor agricole și crearea unor noi rase de animale [36]. Unele documente din fond, în special din primele decenii ale secolului al XX-lea fac referiri la organizarea mișcării muncitorești și socialiste, revendicări ale muncitorilor pentru repaus duminical și ordinele autorităților care vizau reprimarea unor asemenea manifestări [37].

Pe parcursul ordonării și inventarierii documentelor din fond, în anii 1973—1978 a fost, din necesități practice, constituită o serie de bugete comunale și conturi de gestiune ale localităților din județul Tîrnava Mică pe perioada 1908—1950. Aceste documente au fost ordonate cronologic și alfabetic pe localități. Ele pot oferi informații legate de probleme de venituri și cheltuieli în toate domeniile ce priveau localitatea respectivă, informații utile pentru întocmirea monografiilor locale.

Anii extremi: 1876—1950; cantitatea 118 m.l.; inventare nr. 335, 416—419, 485—487; instrumente contemporane de evidență 1920—1950, limbile: română, maghiară.

PRINCIPALELE LUCRĂRI PUBLICATE PE BAZA DOCUMENTELOR DIN FOND:

T. Antohi, Șt. Pascu și alții, *XXX Monografia județului Tîrnava Mare*, Tipografia Miron Neagu, Sighișoara, 1943, Alexandru Deac, Ioan Damian, *Spitalul din Tîrnăveni la a 75-a aniversare*, sub red. dr. Enescu Constantin, Tg. Mureș, 1973.

BIBLIOGRAFIE

Împărțirea administrativă a teritoriului R.P.R., București, 1950; *Împărțirea administrativă a României*, București, 1943.

Suciu, Coriolan, *Monografia județului Tîrnava Mică*, Blaj, 1943. *Magyar statsztikai közlemények, 1910, évi népszámlálás*, elesö rész (*Comunicări statistice ungare, Recensămîntul populației din anul 1910*, partea întîia), Budapesta, 1912.

Corpus Juris Hungarici, Magyar törvénytá, 1869—1871 évi törvényczikkek (*Colecția de legi ungare, Articole de legi din anii 1869—1871*), Budapesta, și pe anii 1875—1876, 1884—1886.

Golopenția, A. Georgescu, D. C., *Populația R.P.R. la 25 ianuarie 1948. Rezultatele provizorii ale recensămîntului*, în „Probleme economice", nr. 2, 1948.

Recensămîntul general al populației României din 31 decembrie 1930, vol. II, București, 1938.

Meruțiu, Vasile *Județele din Ardeal*, Cluj, 1929.

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI TÎRGU MUREȘ

Arhiva creată de Magistratul orașului Tîrgu Mureș, constituind unul din fondurile cele mai importante ale filialei, atît prin vechimea docu-

[36] Ibidem, dosarele 110/1883; 276/1892; 337/1893; 353/1893; 1601/1908.
[37] Ibidem, 1571/1907, 1599/1908.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mentelor cît, mai ales, prin conținutul acestora, s-a format de-a lungul mai multor secole, în procesul activității organului său de autoadministrare.

Situat în zona centrală a Podișului Transilvaniei, pe cursul mijlociu al rîului Mureș — o adevărată axă comercială a Transilvaniei —, favorizat de condiții pedo-climatice corespunzătoare desfășurării vieții social-economice, orașul Tîrgu Mureș este atestat ca așezare omenească stabilă din cele mai vechi timpuri. Descoperirile arheologice efectuate în ultimele decenii au scos la iveală dovezi incontestabile care atestă existența unei așezări omenești sedentare pe teritoriul actualului oraș și în împrejurimi, încă din perioada neoliticului (5500—2000 î.e.n.) [1].

Vestigiile arheologice atestă de asemenea continuitatea unei populații autohtone stabile atît în perioada romană, cît și postromană, avînd o cultură materială de factură dacică și romană evidentă [2].

Valurile de migratori din primul mileniu al erei noastre, deși au frînat timp îndelungat dezvoltarea forțelor de producție de pe teritoriul patriei noastre, n-au putut opri procesul istoric, firesc, de dezvoltare a poporului român. Pătrunderea ungurilor în Transilvania (sec. XI—XII) s-a desfășurat treptat, nu fără a întîmpina opoziția populației autohtone care se afla organizată în această perioadă în cnezate și voevodate.

Deși localitatea este amintită documentar prin jurul anului 1300, apoi în 1316, 1323 și în 1332 ca Novum Forum Siculorum, respectiv Forum Siculorum (Noul Tîrg al Secuilor sau Tîrgul Secuilor) [3] ea trebuia să fi existat și anterior acestor ani. În alte documente, de mai tîrziu, localitatea este amintită, mai rar, și sub denumirea de Agropolis sau Neumarct [4]. În acest timp, în secolul al XIV-lea, Tîrgu Mureș era doar un tîrg (forum, oppidum) [5].

Numele localității a suferit mai multe schimbări, de-a lungul timpului, din Novum Siculorum, în anul 1370 este atestat ca Székelyvásárhely (Tîrgu Secuiesc), apoi din 1616, prin diploma principelui Gabriel Bethlen i s-a acordat numele de Marosvásárhely (Tîrgu Mureș), nume care s-a păstrat pînă astăzi [6]. De fapt numele de Marosvásárhely este cunoscut documentar încă din anul 1608, pomenit ca „Székely Vásárhely vagy Marosvásárhely" [7], ceea ce dovedește că atunci se foloseau ambele denumiri.

Concomitent cu dezvoltarea meșteșugurilor tîrgul de pe Mureș se impune ca un centru social, economic și politic tot mai important din Transilvania, locuitorii săi obținînd o serie de privilegii de la regii Ungariei, apoi de la voievozii și principii Transilvaniei. Urmărind să obțină o independență economică și politică cît mai mare față de Scaunul Mureș, cetățenii orașului

---

[1] Vlasa, N., *Cultura Criș în Transilvania*, în A.M.N., vol. III. 1966, p. 16.

[2] *Istoria României*, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., București, p. 625, 635.

[3] Pál-Antal Sándor, *Marosvdásárbely: 1332?* (Tîrgu Mureș: 1332?), în „A Hét" nr. 10, din 4 martie 1983; Kelemen Lajos, *Művészettörténeti tanulmányok*, (Studii de istoria artei), Edit. Kriterion, București, 1982, p. 36; Popa Traian, *Monografia orașului Tîrgu Mureș*, Tg. Mureș, 1932, p. 15.

[4] Popa, Traian, *op. cit.*, p. 16.

[5] Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Edit. Dacia, Cluj, 1972, p. 239.

[6] Popa, Traian, *op. cit.*, p. 16. Suciu Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, Edit. Academiei R.S.R., București, p. 196.

[7] Arh. St. Tîrgu Mureș, fond Primăria municipiului Tîrgu Mureș, Acte Politice, nr. 84/1604.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cer şi obţin în anul 1470, din partea regelui Matei Corvin, o diplomă prin care li se asigura dreptul de jurisdicţie proprie [8]. Ulterior, tot pe la sfîrşitul secolului al XV-lea, localitatea şi breslaşii ei obţin noi privilegii, care vor favoriza dezvoltarea forţelor de producţie şi în general viaţa social-economică şi politică a tîrgului. În anul 1486 locuitorii obţin o reconfirmare a dreptului de jurisdicţie proprie, iar în 1493 voievodul transilvănean Ladislau Losonczi recunoaşte privilegiile breslei măcelarilor care trebuie să se fi constituit cu mult înainte [9]. Ca urmare a dezvoltării sale economice, Tîrgu Mureşul se impune şi ca centru politic important în Transilvania, încă din secolul al XV-lea, aci întrunindu-se în numeroase rînduri dietele Transilvaniei [10].

Tot de la începutul secolului al XV-lea Tîrgu Mureşul este cunoscut şi ca centru important din Scaunul Mureş, după toate probabilităţile în urma hotărîrii regelui Sigismund, din anul 1427, prin care decide ca în fiecare scaun secuiesc să fie cîte un oraş [11]. Rolul politic important pe care oraşul l-a avut în secolul al XVI-lea este dovedit şi de legăturile avute cu domnitorii români Petru Rareş şi Mihai Viteazul. În anul 1538, în timpul refugiului din faţa invaziei otomane, Petru Rareş se opreşte pentru scurt timp la Tîrgu Mureş, unde este primit cu multă cinstire de judele — primar al oraşului, iar ca recunoştinţă, mai tîrziu, în 1541, domnul moldovean va lua sub protecţia sa pe locuitorii oraşului. („Accepimus oppidum Wassarhel in tutelam nostram") [12].

Mihai Viteazul a avut de asemenea apropiate legături cu tîrgumureşenii cărora le-a întărit unele privilegii, luîndu-i totodată sub protecţia sa [13]. Pentru loialitatea sa faţă de Mihai Viteazul oraşul va avea de suferit din partea trupelor generalului Basta care l-au jefuit şi incendiat în anul 1601 [14]. Primejdiile la care erau expuşi orăşenii în repetate rînduri, din cauza numeroaselor confruntări militare, i-au determinat în anul 1602 să ia hotărîrea de a ridica o cetate orăşenească a cărei construcţie se va încheia pe la mijlocul secolului al XVII-lea (1653), cu mari sacrificii şi cheltuieli din partea locuitorilor [15].

Un rol deosebit de important în dezvoltarea oraşului l-au avut breslele, meşteşugarii tîrgumureşeni fiind recunoscuţi pentru priceperea lor nu numai în împrejurimi, ci în toată Transilvania. Din rîndul membrilor breslelor se alegeau de regulă şi juzii primari ai oraşului, unii dintre ei distingîndu-se pentru priceperea cu care au condus administraţia oraşului (Borsos Tamás din breasla blănarilor, Nagy Szabó din breasla croitorilor) [16].

Breslaşii au fost de fapt principalii contribuabili la sarcinile fiscale ale oraşului impuse de forurile centrale ale statului feudal, prin munca şi chel-

---

[8] Arh. St. Tg. Mureş, fond. Primăria municipiului Tg. Mureş, Acte politice, nr. 2/1470.
[9] Ibidem, nr. 5/1485, Popa, Traian, *op. cit.*, p. 311.
[10] Popa, Traian, *op. cit.*, p. 55.
[11] Ibidem, p. 30.
[12] *Székély oklevéltár* (Colecţia de documente secuieşti) 1876, p. 69.
[13] Arh. St. Tg. Mureş, fond, Primăria municipiului Tîrgu-Mureş, Acte politice, nr. 75/A/1599.
[14] Hossu, Onisie, *Tîrgu Mureş*, Edit. Sport-Turism, Bucureşti, 1981, p. 2.
[15] Popa Traian, *op. cit.*, p. 35.
[16] *Ibidem*, p. 35, 312.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tuielile lor s-au realizat cetatea oraşului şi principalele edificii ale oraşului medieval [17].

În urma politicii antiotomane dusă de Gheorghe Rákóczi al II-lea, o puternică oaste otomonă năvăleşte în Transilvania, în anul 1658, dar oraşul scapă fără prejudicii mari, deşi mult timp s-a crezut contrariul [18].

Un rol important l-a avut oraşul şi în timpul răscoalei antihabsburgice (1703—1711), condusă de Francisc Rákóczi al II-lea, care a fost ales principe al Transilvaniei în dieta de la Tîrgu Mureş (5 aprilie 1707). Mulţi dintre orăşenii şi ţăranii din împrejurimi s-au alăturat noului principe pentru înlăturarea stăpînirii habsburgice instaurată cu puţin timp înainte [19].

Deşi nu a fost cuprins în aria răscoalei din 1784, oraşul a devenit un centru important de concentrare a gărzilor nobiliare care au persecutat populaţia rurală din împrejurimi. Tot aici au suferit grele pedepse unii ţărani din satele apropiate, bănuiţi de a fi participat sau simpatizat cu răsculaţii [20].

Prin mutarea Curţii de apel (Tabla regească) de la Mediaş la Tîrgu Mureş, în anul 1754, viaţa social-politică a oraşului cunoaşte o dezvoltare deosebită, aci concentrîndu-se un număr relativ mare de intelectuali, cu pregătire aleasă care, desigur, au fost receptivi la evenimentele politice din ţară şi de peste hotare. În perioada imediat premergătoare revoluţiei din 1848—1849, la Tîrgu Mureş îşi făceau practica de jurişti peste 200 de tineri români, maghiari şi saşi, printre ei aflîndu-se Avram Iancu, Papiu Ilarian şi Ioan Oros, care au jucat un rol important în timpul revoluţiei. Prin existenţa acestor tineri „cancelişti" la Tîrgu Mureş se explică şi antrenarea populaţiei oraşului în cursul evenimentelor revoluţionare, încă din seara zilei de 21 martie 1848 [21]. Tot aici, la Tîrgu Mureş, în ziua de 26 martie 1848, s-a ţinut o adunare a cancelîştilor români în casa în care locuia Avram Iancu. Cu această ocazie s-a luat hotărîrea ca toţi cei prezenţi să ridice poporul român la o mare adunare naţională, la Blaj, unde urma să se stabilească programul reformelor revoluţionare, atît sociale, cît şi naţionale.

După istorica adunare de la Blaj, din 3/15—5/17 mai, la care au participat şi mii de ţărani români din Cîmpie, de pe Mureş şi Tîrnave, lupta ţărănimii pentru libertate socială şi naţională cîştigă multă vigoare şi limpezime, un exemplu în acest sens constituindu-l şi afirmaţia lui Ioan Munteanu din Mădăraşul de Cîmpie, din apropierea oraşului Tîrgu Mureş, care reîntors de la Blaj spunea consătenilor săi că : „De acum Ardealul nu mai e Ardeal, ci România" [22].

---

[17] *Ibidem*, p. 308.

[18] Pál-Antal Sándor, *Vásárhelyi várvédelem 1658-ban?* (Apărarea cetăţii Tîrgu Mureş în 1658 ?), în „A Hét" nr. 19, din 6 mai 1983 ; Popa, Traian, *op. cit.*, p. 117 ; Hossu, Onisie, *op. cit.*, p. 21 ; Fodor, István *Krónikás füzetek. A céhek világából* (Caiete de cronică. Din lumea breslelor), Tg. Mureş, 1938, p. 16.

[19] Popa, Traian, *op. cit.*, p. 130—131.

[20] *Ibidem*, p. 134—139 ; Ranca, Ion, *Frămîntări în Tîrgu Mureş în timpul răscoalei lui Horea*, în „Studii şi materiale", vol. II/1967, Tîrgu Mureş, p. 109—117.

[21] Bözödi György, *1848 márciussa Marosvásárhelyen* (Martie 1848 în Tîrgu Mureş), în „Korunk", nr. 3/1958, p. 316.

[22] Arh. St. Tg. Mureş, fond Scaunul Mureş, Oficialitate, nr. 1199/1848, vezi şi Ranca, Ioan, *Afirmarea ideii de unitate naţională şi de continuitate a românilor de pe Valea Mureşului şi de pe Cîmpia Transilvaniei în anul 1848*, în „Marisia", nr. 6/1976, p. 273—290.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lipsa de înțelegere a doleanțelor sociale și naționale legitime ale românilor din partea nemeșimii, persecuțiile la care au fost supuse satele românești din partea gărzilor militare, un centru al acestor gărzi fiind în orașul Tîrgu Mureș, au determinat un curs nefavorabil evenimentelor revoluționare. Țărănimea din jurul orașului Tîrgu Mureș refuza să mai dea ascultare ordinelor oficiale, mulți dintre ei îndreptîndu-se spre Năsăud pentru a depune jurămînt de credință și a lupta sub steagul împăratului [23]. Pentru adeziunea lor la cauza revoluționară a poporului român mulți participanți vor suporta grele pedepse corporale și luni de zile de carceră, iar prefectul Constantin Romanu-Vivu, viceprefectul Ștefan Moldovan și tribunul Vasile Pop au fost condamnați și executați la marginea orașului.

Mureșenii au fost prezenți, de asemenea, în toate evenimentele politice mai de seamă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea : în mișcarea antihabsburgică din anii 1851—1854, s-au aflat printre semnatarii Pronunciamentului de la Blaj, din 1868, și-au exprimat adeziunea prin grai și sprijin material la războiul de independență a României, s-au afirmat în mișcarea memorandistă din 1892.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea Transilvania cunoaște, deși lent și sporadic, un progres în dezvoltarea industriei capitaliste, cu predilecție în industria ușoară. Printre centrele industriale mai importante ale Transilvaniei se număra și orașul Tîrgu Mureș unde, pînă la 1900, sînt înființate un număr de 18 întreprinderi mai mari, avînd între 20 și 100 de salariați [24]. Concomitent cu dezvoltarea industriei, în oraș s-a făcut simțită și mișcarea muncitorească, organizată la început în asociații profesionale (Asociația calfelor de meseriași din 1868 și Asociația de autoeducare din 1897), apoi secția locală a P.S.D. (înființată în 1903) remarcîndu-se printr-o vie activitate organizatorică [25]. Lupta muncitorimii tîrgumureșene pentru drepturi economice și politice a cunoscut o puternică afirmare, prin greve, proteste, demonstrații, mitinguri de solidaritate cu mișcarea muncitorească din alte centre, începînd cu anul 1871 și pînă aproape de începutul primului război mondial [26].

În cursul evenimentelor revoluționare din toamna anului 1918 s-au afirmat și tîrgumureșenii. Proletariatul din oraș a declarat greva generală, iar sub influența acesteia soldații din garnizoana orașului au părăsit cazarma și s-au îndreptat apoi spre sate răspîndind idei revoluționare [27]. În Tîrgu Mureș a luat ființă garda națională română, în 18 noiembrie, sub conducerea căpitanului Nicolae Cîndea [28]. Într-o atmosferă de viu entuziasm

---

[23] *Ibidem.*

[24] *Județele patriei — Mureș*, p. 52.

[25] Arh. St. Mureș, fond Primăria municipiului Tîrgu Mureș. Poliția orașului, nr. 5129/1903 și 1415/1905.

[26] Fuchs, Simion, *Din istoria dezvoltării industriei și a muncitorimii din Tîrgu Mureș la sfîrșitul secolului al XIX lea*, în „Studii de istorie"..., Edit. Academiei, R. S. România, p. 95—119.

[27] Pál-Antal Alexandru, *Consiliul național maghiar din Tîrgu Mureș și atitudinea sa față de unirea Transilvaniei cu România*, în „Marisia", nr. 9/1979, p. 383—397.

Ranca, I., Chioreanu I., *Date privind activitatea Consiliilor naționale române și mișcările țărănești din fostul județ Mureș-Turda în noiembrie 1918*, în „Apulum", nr. VII. 1969, p. 411—422.

[28] *Județele patriei — Mureș*, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

un mare număr de mureşeni s-au îndreptat la sfîrşitul lunii noiembrie spre Alba Iulia, alături de alţi locuitori ai Transilvaniei, pentru a participa la Marea Adunare Naţională din 1 decembrie 1918, care avea să consfinţească constituirea statului naţional unitar român, deziderатul secular al neamului nostru.

Desăvîrşirea statului naţional unitar român a realizat un larg cadru pentru dezvoltarea rapidă a forţelor de producţie, creînd, totodată, condiţii pentru intensificarea activităţii forţelor progresiste, a mişcării muncitoreşti revoluţionare. În aceste împrejurări, determinat şi de situaţia precară a economiei epuizată de război, proletariatul din Tîrgu Mureş se afirmă printr-o susţinută luptă de clasă. La greva generală din 1920 participă peste 7000 muncitori din cele 30 de întreprinderi din oraş şi împrejurimi (20—28 octombrie), iar la istoricul congres de înfiinţare a P.C.R. din 1921 muncitorimea din Tîrgu Mureş şi Valea Superioară a Mureşului este reprezentată de patru delegaţi, mai tîrziu arestaţi şi implicaţi şi ei în procesul din Dealul Spirii [29]. În anul următor, 1922, au fost înfiinţate şi la Tîrgu Mureş secţia locală a P.C.R. şi organizaţia revoluţionară de tineret care vor organiza şi conduce direct în anii următori lupta proletariatului şi a tineretului revoluţionar tîrgumureşean pentru revendicări economice şi politice, împotriva politicii de fascizare a ţării şi împotriva războiului antisovietic la care a fost angajată şi România.

În perioada septembrie 1940—septembrie 1944, a fost instaurat în Transilvania de nord, în urma odiosului dictat de la Viena (30 august 1940), regimul horthyst, care prin teroare şi intimidare urmărea să anihileze orice formă de manifestare a spiritualităţii româneşti, ceea ce a determinat un adevărat exod al populaţiei româneşti, impus prin expulzări şi refugiu silit, reprezentînd cifra de 22 195 de persoane (20% din totalul populaţiei). Populaţia rămasă în această zonă, inclusiv cea de naţionalitate maghiară, profund nemulţumită de regimul aspru şi auster, atît din punct de vedere economic, cît şi politic, al administraţiei horthyste, a ripostat prin diferite forme de protest şi nesupunere, fapt dovedit şi de numeroasele procese care au avut loc la Tribunalul penal din Tg. Mureş.

Revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din august 1944 a deschis calea eliberării întregului teritoriu al ţării de sub dominaţia fascistă, precum şi calea realizării celor mai adînci reforme social-economice şi politice din istoria ţării.

În 28 septembrie 1944, batalioanele 3 şi 7, din Corpul I de munte român, pătrund în Tîrgu Mureş, eliberînd astfel oraşul. Curînd după eliberare organizaţia judeţeană a P.C.R. a trecut hotărît la ample acţiuni pentru mobilizarea maselor în vederea preluării puterii politice de către forţele democratice şi pentru refacerea economiei judeţului greu afectată de război. În ziua de 14 noiembrie, vechea conducere a oraşului a fost înlăturată. Primele măsuri pentru refacerea economiei oraşului şi a judeţului au fost luate însă de către Consiliul sindicatelor muncitoreşti din Tg. Mureş, încă din 29 octombrie 1944 [30].

[29] *Ibidem*, p. 57—58.
[30] Arh. St. Tg. Mureş, fond Prefectura judeţului Mureş, dosar 363/1944.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Reformele revoluționare care au urmat, mai cu seamă naționalizarea principalelor mijloace de producție (11 iunie 1948), trecerea economiei pe baze socialiste, realizarea planurilor cincinale, la care mureșenii și-au adus o importantă contribuție, au situat azi orașul Tîrgu Mureș printre principalele centre urbane industriale ale țării, ocupînd locuri fruntașe în realizarea unor produse industriale de bază pentru economia națională [31].

*

Începuturile organizării administrației locale a Tîrgu Mureșului nu pot fi încadrate într-un anumit timp. Se pare însă că localitatea a beneficiat de primul privilegiu încă de la începutul secolului al XIV-lea. Este cert însă că în anul 1470 localitatea dispunea de un organ administrativ propriu, de vreme ce Matei Corvin, ia sub protecția sa „Noul Tîrg al Secuilor", desigur în urma unor intervenții pe lîngă rege a acestui organ [32].

Încă de la sfîrșitul secolului al XV-lea, localitatea se bucură de noi și noi privilegii, după cum s-a arătat, ceea ce presupune că avea un organ administrativ în măsură să facă demersurile necesare pentru acordarea acestor privilegii. Din această perioadă ne apar de fapt și primele documente din arhiva orașului, privilegiile, care erau păstrate cu multă grijă, fiind folosite deseori pentru apărarea drepturilor de autodeterminare în conflictele cu nobilii care-și doreau menținerea privilegiilor nobiliare în cadrul orașului [33].

Organul de conducere directă a orașului, Magistratul orășenesc, a cunoscut de-a lungul timpului o serie de modificări, în procesul activității curente. La început era format dintr-un primar și cinci jurați, aleși anual. În fața acestui Magistrat cetățenii orașului își încheiau tranzacțiile, legalitatea acestora fiind asigurată prin privilegiile acordate de regii Ungariei, de voievozii și principii Transilvaniei, orașului și organului său de conducere, fapt dovedit de existența în arhivă a mai multor contracte, testamente, cereri ale cetățenilor, sentințe ale magistratului etc.

Din secolul al XVI-lea în cadrul magistratului orășenesc, ca urmare a lărgirii activității acestui organ, apare oficiul notarului, în grija căruia va reveni, în bună parte, și arhiva [34].

În anul 1560 regele Ioan Sigismund revidimează orașului, deci organului său de autoadministrare, dreptul de a judeca singur pricinile cetățenilor săi, cu excepția celor de ordin religios, iar din anul 1581 Magistratul are dreptul de a judeca și unele pricini ale nobililor din oraș [35], drepturi care lărgesc mult sfera de activitate a magistratului. Ca urmare și numărul membrilor săi se ridică la opt : primar, notar și șase jurați, aleși de Comunitatea juraților (organul reprezentativ al populației orașului) care, la rîndul ei, era aleasă de către locuitorii orașului. Se constată documentar un proces de formare a oficiilor noi, o cristalizare a cutumelor juridice, a modului de

[31] *Județele patriei — Mureș*, p. 10.

[32] Arh. St. Tg. Mureș, fond Primăria municipiului Tîrgu Mureș, Acte politice, nr. 2/1470.

[33] Popa, Traian, *op. cit.*, p. 30—33.

[34] Szabó Nicolae, *Arhiva Sfatului popular al orașului Tîrgu Mureș (sec. XV—XIX)*, în „Revista Arhivelor", nr. 1/1960, p. 236.

[35] Arh. St. Tg. Mureș, fond Primăria municipiului Tîrgu Mureș, Acte politice, nr. 26/1581.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rezolvare a treburilor comunității, a regulamentelor de funcționare a Magistratului și a comunității juraților [36].

Începînd cu anul 1604, legile interne ale orașului, regulamentele organului de autoadministrare sînt înscrise în „Cartea orașului". Tot aci sînt cuprinse deciziile mai însemnate ale comunităților juraților, instrucțiunile referitoare la activitatea funcționarilor și formulele de jurămînt ale acestora, componența Magistratului și a Comunității juraților [37].

Din anul 1606 apar registrele de procese-verbale judiciare, apoi listele de împărțire a pămînturilor obștești, listele cu terenurile deținute de cetățenii orașului, începînd cu anul 1623, listele de specificare a cheltuielilor orașului, tabelele de contribuție ale cetățenilor etc. [38].

De la sfîrșitul secolului al XVII-lea, Transilvania fiind subordonată Imperiului habsburgic, magistratul și comunitatea juraților ajung, treptat, să-și piardă autonomia fiind puse tot mai mult în subordinea autorităților de guvernămînt austriece. Acest fapt se poate constata din numărul tot mai mare de ordine guberniale, rescripte guberniale, dispoziții ale Comisariatului suprem provincial, din corespondența Magistratului cu aceste foruri superioare, din listele de repartizare a impozitelor și corespondența legată de acestea etc.

La începutul secolului al XVIII-lea organul executiv al orașului era compus dintr-un primar, 11 senatori și un notar, autoritate cunoscută frecvent sub denumirea de magistrat sau senat (Magistratus, a város tanácsa, Szenátus), iar comunitatea juraților era compusă din 42 de jurați („Esküdtek közössége"). Funcționarii principali constituiau magistratul orașului, iar cei din suboficiile administrației erau aleși din rîndul comunității juraților sau al locuitorilor orașului.

Ca urmare a extinderii atribuțiilor organului de conducere a orașului, numărul funcționarilor acestuia crește încă în cursul secolului al XVIII-lea. Astfel, în anul 1735, numărul funcționarilor principali din cadrul magistratului era de 14, iar al funcționarilor secundari era de 17. Componența și structura Magistratului orașului se schimbă între anii 1763—1764, ca urmare a propunerilor unei comisii guberniale pentru reformă administrativă.

Din anul 1770, în cadrul Magistratului orașului se înființează Oficiul arhivarilor [39].

În anul 1790 magistratul orașului era compus tot din 14 membri (primarul, 11 senatori, notarul principal și vicenotarul) iar Comunitatea juraților tot din 42 de membri, din cadrul căreia se numeau oratorul, pretorii orașului, căpitanii străzilor, administratorii contribuțiunilor, administratorii pădurilor, podurilor, administratorii veniturilor orașului, responsabilii cu încartituirile, arhivarul etc. [40]. Această organizare s-a menținut și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

---

[36] Szabó Nicolae, *op. cit.*, p. 237.

[37] Arh. St. Tg. Mureș, fond Primăria municipiului Tirgu Mureș, Protocoalele Comunității juraților, nr. 109.

[38] *Ibidem*, Acte alodiale nr. 1/1623, Acte politice, nr. 65/1606.

[39] Szabó, Nicolae, *op. cit.*, p. 238.

[40] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Alegerea funcţionarilor Magistratului se făcea din doi în doi ani, de către Consiliul oraşului, propunerile trebuind însă să fie confirmate prin guberniu.

Din anul 1702 în oraş se stabilesc iezuiţii care mai tîrziu vor pretinde ca jumătate din juraţi să fie romano-catolici. Această pretenţie este satisfăcută însă abia în anul 1731, cînd Guberniul ordonă ca jumătate din consilieri să fie dintre romano-catolici, iar cealaltă jumătate dintre reformaţi, primarul de asemenea trebuind să fie reales în acelaşi fel în cicluri de cîte doi ani [41].

Primarul prezida lucrările magistratului care rezolva treburile curente ale oraşului în trei şedinţe săptămînale : lunea, miercurea şi vinerea. Hotărîrile Magistratului puteau fi atacate numai prin Tabla regească [42].

Magistratul oraşului avea atribuţii şi de judecătorie, instanţa aceasta compunîndu-se din doi consilieri, un prim-notar, un avocat şi doi juraţi care dezbăteau şi rezolvau procesele de mai mică importanţă, hotărîrile ei putînd fi contestate prin consiliul oraşului.

Transformările radicale intervenite în viaţa social-economică şi politică a Transilvaniei după revoluţia burghezo-democratică din 1848—1849 au declanşat un proces de modernizare şi în administraţie, care acum trebuia pusă în concordanţă cu noile realităţi.

În urma legilor de reorganizare administrativă din anii 1870 şi 1886, agendele oraşului erau conduse de : congregaţia, comisia administrativă, consiliu, sedria orfanală, primar, prefectul de poliţie, judecătoria comunală şi biroul populaţiei [43]. Funcţionarea acestor organe a fost precizată apoi, în anul 1890, prin regulamentul oraşului [44].

De la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, în cadrul consiliului au intervenit mai multe organizări, izvorîte din imperativul unor noi necesităţi, mai cu seamă după unirea Transilvaniei cu România, cînd a devenit absolut necesară unificarea administrativă pe întreg teritoriul statului român. În anul 1924 consiliul oraşului se compunea din următoarele oficii : Oficiul primarului (primar, secretariat, registratura primarului) ; Secţia I (chestiuni financiare) ; Secţia II (chestiuni de cetăţenie, apartenenţă, nume, militare, certificarea drepturilor de pensie, judecătoria comunală) ; Secţia III (salubritate publică, spitalul de epidemii, cimitire, chestiuni farmaceutice, baia comunală, stabilimentul de natăţie) ; Secţia IV (discotecă, concerte, administraţia palatului culturii, conservatorul de muzică etc.) ; Secţia V (ajutorarea săracilor, chestiuni filantropice) ; Secţia VI (chestiuni economice, ferma oraşului, pădurea şi abatorul oraşului, preţuri maximale, exproprieri, arendare, secţia industrială ca a doua instanţă) ; Secţia VII (oficiul ingineresc al oraşului, canalizare şi drumuri, curăţenia publică, plantaţii şi grădina oraşului) ; Secţia VIII (oficiul ingineresc al oraşului, alinierea străzilor, chestiuni edilitare, concesiuni de edificare) ; Sedria orfanală a oraşului ; Ofiţerul stării civile ; Jurist-consultul oraşului ; Medicul-primar al oraşului ; Registratura generală ; Contabilitatea orăşenească ; Casieria oraşului ;

[41] Popa, Traian, *op. cit.*, p. 33.
[42] *Ibidem*, p. 34.
[43] *Ibidem.*
[44] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Serviciul accizelor şi administrarea taxelor de barieră ; Percepţia orăşenească ; Direcţiunea uzinei de apă şi Direcţiunea comercială a uzinelor oraşului [45].

Pe lîngă aceste oficii, pentru bunul mers al treburilor oraşului, mai funcţiona : Comitetul administrativ al oraşului, Comisia de control a penitenciarului, Comisia de impozite, Comitetul şcolar comunal, Comisia uzinelor, Consiliul igienic al oraşului şi Delegaţia de apel în cauze tutelare. Tot în subordinea administraţiei locale, ca servicii executive externe, se aflau şi Prefectura poliţiei (prefect de poliţie, judecător de poliţie, serviciul administrativ, serviciul de urmăriri criminale, biroul populaţiei, personalul de pază, corpul de gardă, serviciul special de siguranţă, controlul străinilor), şi Casa pentru săraci a oraşului [46].

Odată cu reforma administrativă din 1925, cu completările din 1929, administraţiei oraşului i se aduc unele modificări în conformitate cu prevederile noilor legi administrative. În articolul 11 din Legea administrativă din 1925 se preciza : „Primarul este capul administraţiei comunale. El execută toate hotărîrile Consiliului şi ale delegaţiei permanente comunale şi împreună cu aceasta supraveghează mersul administraţiei comunale" [47].

În anul 1936 organul de conducere al oraşului era format din : o comisie interimară (preşedinte, doi vicepreşedinţi, şase membri şi un secretar general) ; Serviciul administrativ ; Serviciul cultural şi de asistenţă comunală ; Serviciul contencios ; Serviciul financiar şi de contabilitate ; Serviciul bunurilor ; Serviciul tehnic al construcţiilor şi căilor de comunicaţie ; Serviciul uzinei apă-canal şi altor uzini ; Serviciul sanitar ; Serviciul veterinar ; Comandamentul pompierilor ; Secţia administraţiei generale ; Secţia personal ; Secţia economică ; Casieria ; Secţia venituri de la uzine ; Biroul financiar şi de constatare ; Biroul taxelor nescrise în roluri ; Biroul taxelor înscrise în roluri ; Biroul industrial şi de poliţie comunală ; Oficiul stării civile ; Biroul prezidenţial ; Biroul mobilizării ; Conservatorul ; Pinacoteca ; Tipografia oraşului. Pe lîngă aceste organe mai funcţionau : Consiliul igienic, Comitetul şcolar, Comisia pentru combaterea speculei, Comisia de asistenţă socială, Comisia financiară, Comisia pentru controlul casieriei, formată din membrii comisiei interimare [48].

În perioada septembrie—noiembrie 1940 conducerea oraşului a fost preluată de un comandament militar, iar din decembrie 1940 pînă în septembrie 1944 aceasta a fost asigurată de Consiliul oraşului organizat după modelul anterior anului 1918. După eliberarea oraşului s-a revenit la organizarea anterioară anului 1940.

Cu mici modificări această formă de organizare a conducerii oraşului s-a păstrat pînă la crearea comitetelor provizorii şi apoi a sfaturilor populare locale (3 decembrie 1950), ale căror atribuţii au fost reglementate prin „Decretul pentru organizarea şi funcţionarea sfaturilor populare", din 28 decembrie 1950.

---

[45] *Almanahul oraşului Tg. Mureş pe anul 1924*, Tipografia Ardealul, Tg. Mureş, 1924, p. 247—250.

[46] *Ibidem*, p. 252—255.

[47] Hamangiu, C., *Codul general al României*, vol. XI—XII, Bucureşti, 1922—1926, p. 339.

[48] Dandea, Emil, *Dare de seamă despre starea generală a municipiului Tg. Mureş şi activitatea administrativă pe anul 1936*, Tîrgu Mureş, 1937.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Odată cu crearea sfaturilor populare, întreaga organizare a administrațiilor locale a fost profund restructurată, acestea fiind organele locale ale puterii de stat, alese prin vot universal, egal, direct și secret, prin care poporul își exercită puterea de stat în județe, orașe și comune. În cadrul comitetelor executive ale sfaturilor populare, activitatea se desfășoară pe secțiuni, în funcție de ramurile de activitate.

*

Se poate presupune că primele documente privilegiale, din secolele XV și XVI, ca și cele următoare, comunitatea orășenească le-a obținut după demersuri la forurile superioare ale statului feudal și nu fără cheltuieli substanțiale. Este lesne de înțeles, deci, motivul pentru care au fost păstrate cu deosebită grijă, din generație în generație, pînă în zilele noastre. În lipsa unui local propriu al organului de autoconducere a orașului, atît întrunirile membrilor Magistratului, cît și documentele privilegiate, se țineau în casa judelui-primar al orașului, acestea din urmă fiind transmise, cu ocazia fiecărei alegeri, de la un jude-primar la succesorul său. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului următor, odată cu instituirea funcției de notar, destinat a răspunde de întocmirea și păstrarea scriptelor administrației orășenești, locul de păstrare al arhivei se stabilește la locuința acestuia și apoi mai tîrziu, în localul propriu al „Consiliului orașului" [49].

Existența unui local propriu pentru organul de autoadministrație se pare că a constituit o preocupare importantă pentru locuitorii orașului de vreme ce, în anul 1649, Consiliul municipal hotărăște că judele-primar nu mai are dreptul de a convoca pe membrii consiliului în locuința proprie, ci numai în „Casa consiliului". Tot dintr-un spirit de deosebită grijă pentru interesul obștesc în anul următor (1650), Consiliul orășenesc ia decizia ca cheile de la imobilul „Casei consiliului" și al „Conservatorului", unde au fost depozitate și păstrate documentele privilegiale, să fie date în grija primarului și a patru membri din consiliul municipal, accesul fiind posibil numai în prezența celor cinci.

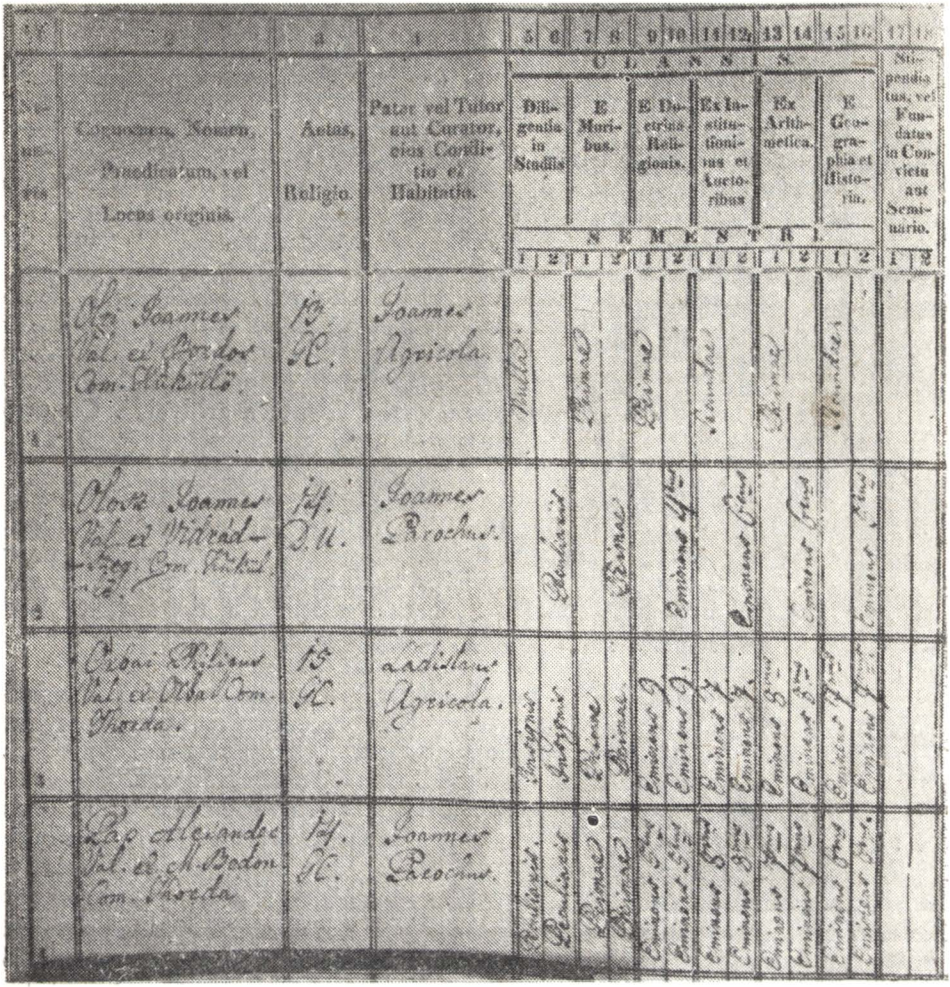
La începutul secolului al XVIII-lea, cetatea orașului, împreună cu toate dependințele și clădirile din interiorul ei, a fost ocupată de trupele austriece și transformată în cazarmă, inclusiv „Casa consiliului". Abia în anul 1770 orașul a reușit să-și ridice un nou local pentru organul de autoadministrare. În acest răstimp, desigur, arhiva orașului a trebuit să suporte multe pierderi din lipsa unui local propriu.

În noul local s-au destinat încăperi speciale pentru arhivă, ferite de incendiu, cu uși și geamuri prevăzute cu obloane de fier. Aici se păstrau, separat de arhiva curentă, privilegiile, scrisorile de donație, protocoalele, conscripțiile și în general cele care prezentau importanță deosebită pentru interesele orașului.

Pînă în prima jumătate a secolului al XVI-lea, actele depozitate în arhivele orașelor din Transilvania, fiind relativ puține, nu ridicau probleme deosebite pentru evidența lor. Abia după această perioadă, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, s-a simțit nevoia unei sistematizări a documente-

[49] Pentru perioada secolelor XV—XVIII și prima jumătate a secolului al XIX-lea s-au folosit datele publicate de Szabó Nicolae, *op. cit.*, p. 239—245.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pagină dintr-o matricolă şcolară, unde figurează înscris Alexandru Papiu Ilarian.

lor în vederea regăsirii lor. În secolul al XVI-lea se constată primele încercări de ordonare şi inventariere a arhivelor oraşelor mai mari de atunci din Transilvania ; Sibiu, Bistriţa, Braşov şi Cluj. La Tîrgu Mureş o asemenea încercare a avut loc abia în prima jumătate a secolului al XVII-lea, ţinînd seama de unele semne de clasificare a unor documente din secolele XV—XVI şi primele decenii ale secolului al XVII-lea. Este cazul doar a 21 documente la care s-a aplicat acest sistem, fiind notate cu următoarele semne : A.1583, B.1581, C.1519 etc.

Întrucît documentele cuprinse în categoriile A—C sînt privilegii cu caracter judiciar, iar cele din categoriile D—L privilegii cu caracter economic, se poate trage concluzia că această primă ordonare şi evidenţă a

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

documentelor aveau în vedere o clasificare pe probleme mari, dar fără a ţine seama de ordinea cronologică.

Această încercare a rămas însă la o fază inițială, cu toată nevoia strîngentă a unei evidenţe a documentelor. Notarii oraşului din secolul al XVII-lea au folosit chiar unele documente mai vechi, destul de importante, drept coperte pentru actele întocmite de ei, ceea ce a provocat daune destul de mari integrităţii arhivei, la care se adaugă şi faptul că unele documnente, scoase din arhivă cu ocazia unor procese, n-au mai fost rearhivate.

Abia în 29 aprilie 1767, probabil în contextul general al reformelor administrative şi judiciare din anii 1763—1764, curtea imperială, constatînd necesitatea existenţei unor evidenţe în arhive, ordonă ca pe lîngă fiecare magistrat orăşenesc să fie înfiinţat un oficiu al arhivarilor [50]. În urma acestui rescript imperial guberniul Transilvaniei ordonă magistratului oraşului Tîrgu Mureş, la 10 iulie 1767, să ia măsuri pentru numirea a două persoane care să se ocupe de ordonarea şi întocmirea unei evidenţe a arhivei [51]. Cu toate acestea, magistratul oraşului n-a întreprins nici o măsură concretă, decît după repetarea ordinului [52].

În 20 aprilie 1770, cu aprobarea guberniului, este numit primul arhivar oficial al oraşului care ocupa totodată şi funcţia de orator, în persoana lui Nagy Bányai Székely Lázár. Al doilea arhivar este ales în acelaşi an, iar la începutul anului următor, în şedinţa din 4 ianuarie 1771 a consiliului municipal, primarul oraşului a pus în vedere senatorilor să depună la arhivă toate actele oficiale pe care le deţin, pentru a fi ordonate şi luate în evidenţă [53].

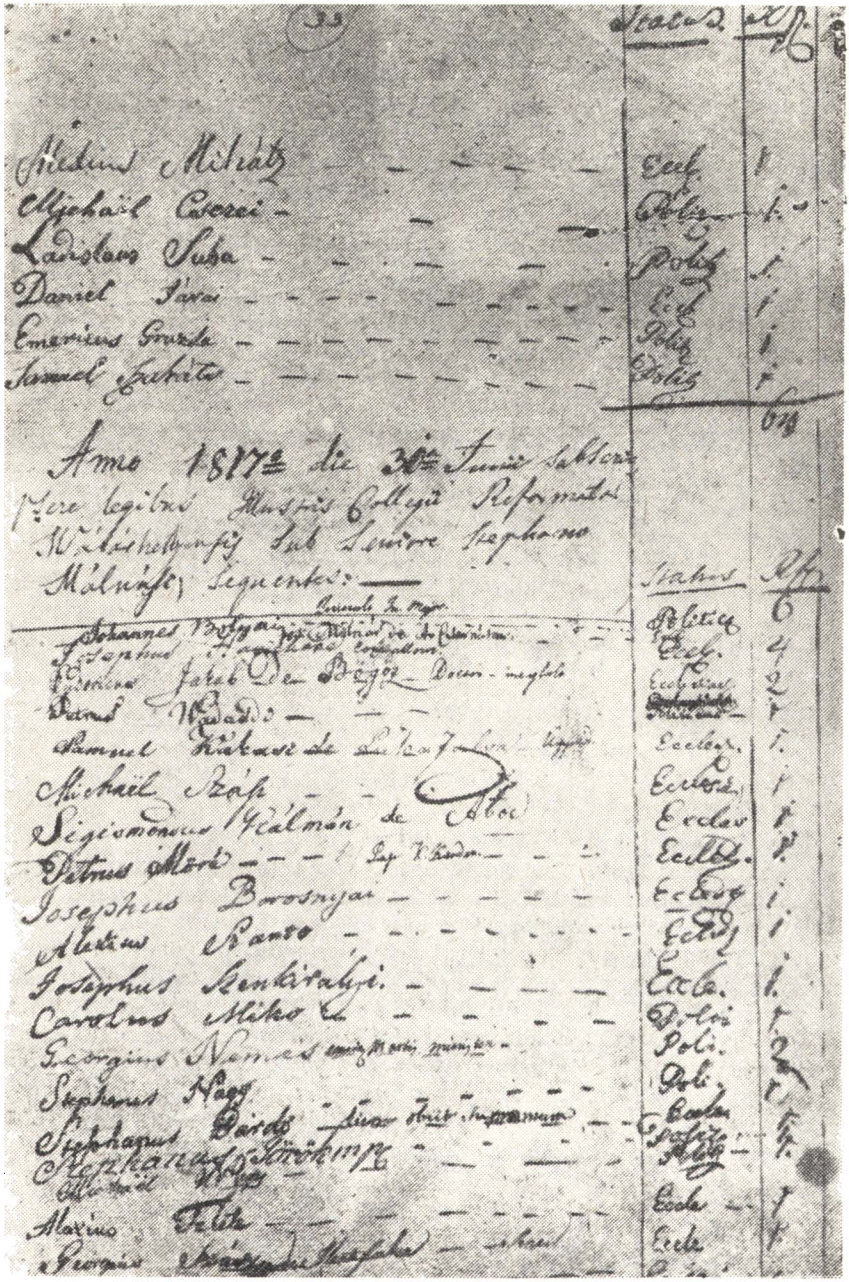
Obligaţiile de ordonare şi înregistrare a actelor din arhivă erau prevăzute în „Instrucţiunile arhivarilor", cît şi în formula de jurămînt a arhivarilor pe care aceştia trebuiau să-l depună în faţa Consiliului oraşului [54].

Munca de ordonare şi înregistrare a documentelor din arhivă s-a desfăşurat însă anevoios, atît din cauza nepriceperii arhivarilor, cît şi din cauză că aceştia erau folosiţi la treburile curente ale magistratului (la casierie, licitaţii, conscrieri de impozite etc.) [55]. La această lipsă de interes pentru arhivă se adaugă şi faptul că în 1785, cu ocazia reformelor iozefine, al doilea post de arhivar a fost desfiinţat. Situaţia arhivei a devenit îngrijorătoare pentru magistratul oraşului abia la începutul secolului al XIX-lea cînd o comisie, formată din doi senatori, constată că s-au investit mulţi bani pentru arhivă dar „actele pînă în prezent nu sînt în întregime înregistrate aşa cum trebuie" [56]. Ca urmare, magistratul ordonă să se adune toate actele care prezintă importanţă pentru oraş, şi la 20 mai 1802 ordonă înregistrarea tuturor actelor, în primul rînd a celor referitoare la orfani şi a celor care privesc comunitatea oraşului [57].

---

[50] Arh. St. Tg. Mureş, fond Primăria municipiului Tîrgu Mureş, Acte politice, nr. 1248/1769.
[51] *Ibidem.*
[52] Szabó Nicolae, *op. cit.*, p. 242.
[53] *Ibidem.*
[54] *Ibidem.*
[55] *Ibidem.*
[56] *Ibidem*, p. 243.
[57] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pagină din protocolul Colegiului reformat din Tîrgu Mureș în care figurează înscris János Bolyai.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Cantitatea relativ mare de documente care exista la începutul secolului trecut în arhiva oraşului, nevoia regăsirii lor pentru rezolvarea unor treburi curente ale oraşului, a determinat Magistratul oraşului să acorde o atenţie sporită arhivei şi evidenţei acesteia. Astfel, în anul 1806 se ia hotărîrea de a-i trimite pe Virág Dániel, pentru doi ani, la Guberniu, în scopul de a-şi însuşi modul de ordonare şi înregistrare a actelor. După această practică, fiind numit arhivar al oraşului, Virág Dániel va începe o muncă asiduă de înregistrare sistematică a documentelor, avînd în vedere ordinea cronologică, în indexe alfabetice, care constituie şi în prezent evidenţa actelor vechi din arhiva oraşului [58].

În anul 1811 Virág Dániel este avansat în funcţia de notar al oraşului, dar primeşte însărcinarea de a-l instrui pe noul arhivar, Szilágyi Dániel, asupra principiilor de ordonare şi înregistrare a arhivei oraşului. Noul arhivar al oraşului va continua, în perioada 1811—1816, munca predecesorului său pentru ordonarea şi înregistrarea actelor politice, din anii 1790—1816, a actelor judiciare din anii 1785—1816 şi a decretelor guberniale din anii 1772—1790 [59].

Din anul 1816 este numit arhivar al oraşului Áts József, dar acesta nu dovedeşte priceperea necesară în această calitate, astfel că Magistratul oraşului primeşte oferta vechiului arhivar, Szilágyi Dániel, de a continua munca de înregistrare a actelor pentru suma de 500 forinţi.

Prin munca conştiincioasă a acestui arhivar, în perioada 1811—1816 şi 1818—1822, au fost ordonate şi înregistrate peste 40.000 de documente din arhiva primăriei oraşului Tg. Mureş [60].

Potrivit principiilor de ordonare şi înregistrare adoptate de aceşti arhivari, documentele din arhivă au fost clasate în patru grupe : actele politice, actele alodiale, actele judiciare şi actele de contribuţii. Actele politice, dintre anii 1470—1637, au fost indexate de arhivarii care au funcţionat între anii 1770—1808, iar cele pînă în anul 1822 de către ceilalţi arhivari. Tot în anul 1822 Magistratul oraşului a luat hotărîrea ca arhivarii să răspundă de evidenţa fiecărui act [61].

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea cantităţile mari de acte, create de-a lungul anilor, au ridicat problema selecţionării şi înlăturării maculaturii care nu mai prezenta importanţă documentară sau practică.

Pe plan local problema selecţionării a fost declanşată în anul 1883 prin ordinul comitatului Mureş-Turda care, aducînd la cunoştinţă Consiliului oraşului Tîrgu Mureş că intenţionează să-şi selecţioneze arhiva, cere ca, dacă Consiliul oraşului consideră de cuviinţă să păstreze unele acte din această arhivă, să le ia înainte de selecţionare [62]. Consiliul orăşenesc, în şedinţa din 2 octombrie 1883, consideră însă că selecţionarea arhivei este o necesitate şi pentru oraş, dar doi consilieri ridică obiecţii : că selecţionarea trebuie făcută de oameni competenţi, cu discernămînt istoric şi juridic şi pînă la scrierea istoriei oraşului, fiecare document poate fi important [63].

---

[58] *Ibidem.*
[59] *Ibidem*, p. 244.
[60] *Ibidem.*
[61] *Ibidem.*
[62] Arh. St. Tg. Mureş, fond Primăria municipiului Tîrgu Mureş, Consiliu, nr. 7270/1883, f. 2—3.
[63] Ibidem, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Au fost se pare primele confruntări privind selecționarea arhivelor pe plan local, ridicînd problema criteriilor de selecționare. Aceste criterii, după toate probabilitățile, au fost mult dezbătute, concluziile fiind precizate apoi prin ordinul Ministerului de Interne nr. 73 394/17 octombrie 1888, care cerea să se păstreze toate documentele privind drepturile publice, indiferent de epocă, indexele și registrele de evidență a documentelor și toate documentele cu importanță istorică, „...care deși acum, nu, mai tîrziu vor fi folositoare". Se cerea totodată ca documentele propuse pentru înlăturare să fie trecute într-o listă care urma să fie aprobată de Ministerul de Interne [64].

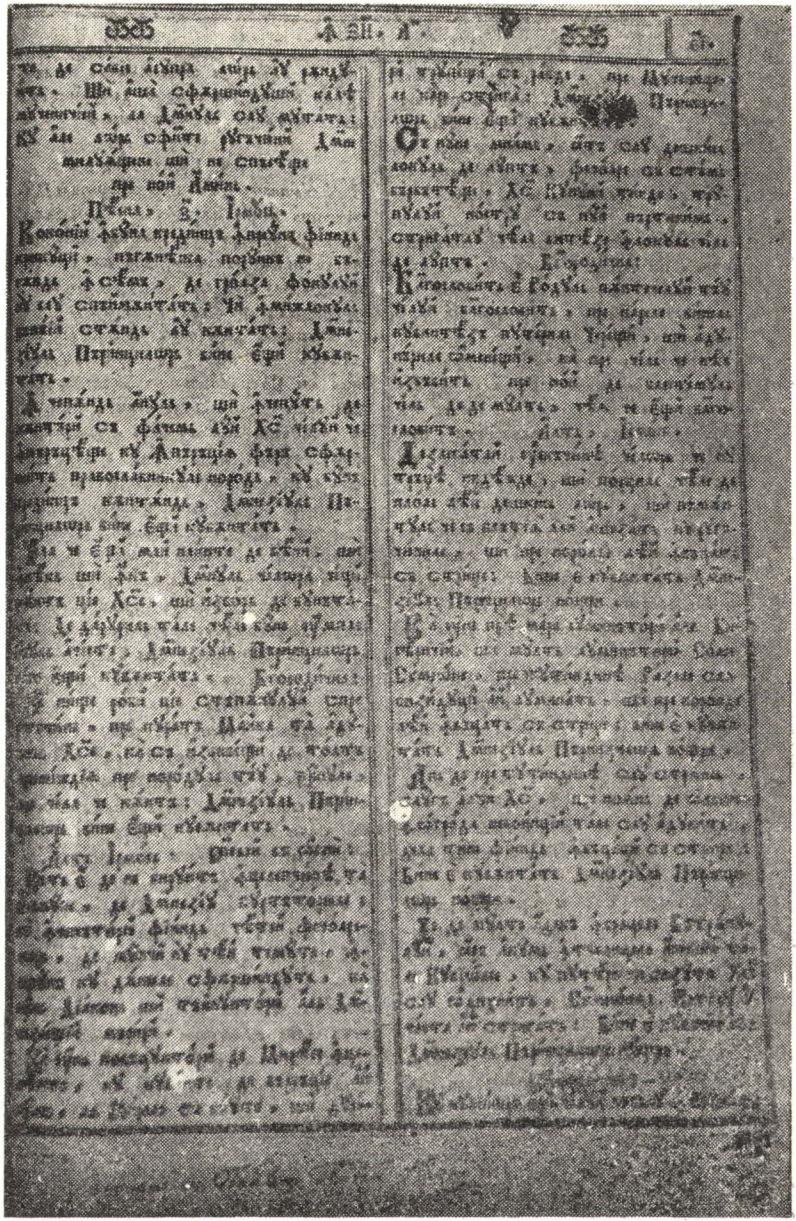
Selecționarea arhivei orașului începuse însă înainte de data acestui ordin. Despre modul de desfășurare a acestei prime selecționări a arhivei ne informează un memoriu către consiliul orașului înaintat de Szábó Farkas, profesor pensionar și Szabó Lázár, funcționar pensionar, care au făcut această selecționare între anii 1888—1889. Întrucît consiliul orașului le-a refuzat plata pentru selecționarea arhivei, aceștia argumentează că : a) au început selecționarea arhivei din perioada 1849—1859, așa cum le-a cerut primarul, fără ca să aibă cunoștință de un act ministerial normativ privitor la criteriile de selecționare și de necesitatea întocmirii unei liste cu documentele propuse pentru eliminare, b) lucrarea au efectuat-o în timp ce puteau fi observați de toți funcționarii primăriei, c) munca de selecționare a arhivei este o sarcină extrem de dificilă întrucît presupune cunoașterea limbii latine, iar unele documene trebuie citite de 2—3 ori, pentru a li se putea stabili conținutul, d) este foarte dificil a stabili valoarea unui document în perspectivă avînd în vedere că documentele conțin informații privitoare și la cultură, culte religioase etc. e) Comitatul Mureș-Turda plătește pentru această muncă trei forinți pe zi de persoană și nu aproximativ 60 de crăițari cu cît au fost angajați ei. În concluzie declarau că sînt dispuși să continue munca de selecționare, dar în răstimp de doi-trei ani și cu o retribuție corespunzătoare [65]. Nu s-a putut însă stabili dacă cei doi funcționari au continuat munca de selecționare după acest memoriu. Se știe însă că această muncă a fost reluată în anii 1905—1908. Faptul reiese din raportul către consiliu al arhivarului orașului, Doboczi István, care arăta că Biás István, pe atunci funcționar la poștă, a lucrat la selecționarea arhivei timp de 21 zile, în perioada august—octombrie 1905, reținînd 1430 de acte cu valoare documentară [66]. Tot în același an, Biás István cere consiliului să dispună mutarea arhivei în noul sediu al Consiliului, unde va continua selecționarea întrucît această muncă este necesară, dat fiind faptul că în arhivă sînt foarte multe acte fără valoare care ocupă un spațiu de depozitare în mod nejustificat [67].

Selecționarea arhivei orașului a continuat pînă la începutul anului 1908, cînd se depune la Consiliu un proces-verbal încheiat la 5 februarie 1908 și o listă cu documentele lipsite de valoare, înlăturate.

Procesul verbal încheiat consemna că s-a selecționat arhiva în anii 1800—1873. Conform listei inclusă în procesul verbal, rezultă că au fost înlăturate următoarele categorii de documente : anexele deconturilor contabile ale gospodarului orașului, deconturile contabile ale grădiniței de copii,

[64] Ibidem, nr. 4558/1890, f. 2.
[65] Ibidem, f. 25—28.
[66] Ibidem, nr. 526/1905, p. 3—4.
[67] Ibidem, nr. 1664/1905, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Insemnare autografă a lui Petru Maior pe o carte.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

actele justificative ale casieriei orașului, anexele documentelor pentru stabilirea și încasarea impozitelor, „chestiuni fără importanță ale poliției", precum și cele ale judecătoriei, actele de constatare a unor infracțiuni de mică importanță, acte de credite și deconturi diverse etc. În continuare se cerea să se facă demersurile necesare pentru aprobarea lucrărilor de selecționare [68]. Trebuie să remarcăm însă că cu ocazia acestei selecționări din fond au fost înlăturate și documente de valoare care, întîmplător, au fost descoperite și recuperate de Kelemen János și depuse în arhiva Muzeului Ardelean din Cluj-Napoca și care au fost preluate ulterior de Filiala Arhivelor Statului din localitate, unde se află și în prezent. Asupra conținutului acestor documente, înlăturate arbitrar, vom face referiri în cele ce urmează.

După înființarea Serviciului regional al Arhivelor Statului din Tîrgu Mureș (1952), acesta a preluat întregul fond arhivistic pînă la anul 1944 inclusiv.

În noile condiții și cu personal calificat activitatea de selecționare a fost reluată în anii 1960—1966, de către colectivul Arhivelor Statului Tg. Mureș, selecționînd documentele din fond create în perioada 1900—1940 (1 sept.) Au fost eliminate astfel documente ca : foi de înmînare, acte justificative și cheltuieli mărunte, chitanțe, facturi, procese-verbale de constatare a unor infracțiuni mărunte, evidențe ale unor acțiuni de profilaxie sanitar-veterinară (vaccinări), evidențe de plată a impozitelor curente, note contabile, dispoziții de plată, evidențe ale lucrărilor de curățenie a străzilor orașului etc.

În anul 1978 a fost preluată, după selecționare, și arhiva din anii 1945—1950, cît și cea creată de Sfatul popular în perioada 1951—1968, evidența acestor părți de arhivă fiind ținută după inventare cronologice.

Arhiva orașului a fost readusă la structura inițială și se prezintă astfel : documentele din perioada feudală sînt ordonate pe serii de acte și indexate, cele din perioada modernă după registre de evidență, iar cele contemporane după inventare cronologice.

Actele privilegiale ale orașului cuprind un număr de 30 de documente din perioada 1482—1765, majoritatea fiind scrise pe pergament, avînd sigilii atîrnate. Ca instrument de evidență au un inventar întocmit după criteriul cronologic. Cel mai vechi document din această serie este datat în 1482, reprezentînd un privilegiu emis de regele Matei Corvin prin care acordă orașului Tîrgu Mureș dreptul de a ține trei tîrguri pe an. Celelalte privilegii se referă la : acordarea dreptului de jurisdicție proprie, dreptul de circiumărit, scutiri de dări și sarcini diferite, confirmarea de drepturi asupra unor terenuri etc. Tot în această serie se află și documentul din 29 aprilie 1616, prin care Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, ridică orașul la rangul de oraș liber regesc, stabilindu-i totodată și stema. Trebuie avut însă în vedere că alte acte cu caracter privilegial, privind orașul se află în seria actelor politice.

Actele politice reprezintă seria cea mai bogată sub aspect documentar pentru perioada feudală, întrucît reflectă aproape toate evenimentele mai importante din istoria orașului și chiar a Transilvaniei. Dintre acestea remarcăm ordinele guberniale privind repartizarea sarcinilor fiscale, recrutările militare, încartiruirile trupelor militare, măsurile de profilaxie sa-

[68] *Ibidem*, nr. 914/1908, f. 1—4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nitară, regimul străinilor, limitarea vagabondajului, repararea drumurilor și podurilor, paza și ordinea publică, regimul plecărilor în străinătate și al legăturilor economice și comerciale cu Țara Românească și Moldova, regimul taxelor de vamă etc. Alte documente se referă la : raporturile Magistratului cu breslele și cu cetățenii orașului, privilegiile acestor bresle, prețurile unor produse agricole, construcțiile de interes public și particulare care s-au făcut, evidențele și descrierea unor imobile din oraș etc.

Prezintă un interes științific deosebit documentele legate de principalele momente din istoria poporului român ca : răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan din 1784, revoluția din 1821 și revoluția din 1848—1849, aceasta din urmă fiind bogat reflectată, sub variate aspecte. Alte documente, începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sînt în măsură să furnizeze o serie de informații legate de lupta populației românești din această zonă pentru cucerirea de drepturi sociale, politice și culturale. O valoare deosebită o prezintă cele zece documente, care fac parte din fond provenite de la Mihai Viteazul atestînd legăturile domnitorului român cu orașul Tîrgu Mureș. Prin documentul din 3 noiembrie 1599 emis la Alba Iulia, domnitorul ia sub protecția sa pe locuitorii orașului. Celelalte documente se referă la confirmarea unor tranzacții, recunoașterea primirii unor sume de bani, recunoașterea nobilității etc.

Cerectarea documentelor acestei serii, ca și a celor care urmează presupune cunoașterea limbilor maghiară, latină și germană, precum și familiarizarea cu paleografiile acestora. Aceste documente în cantitate de 56 m.l., din perioada 1470—1873, sînt înregistrate în ordine cronologică în 27 de indexe alfabetice, alcătuite la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în cursul celui următor, pe măsura constituirii arhivei din această perioadă.

Indexele sînt întocmite în limba latină și maghiară, cuprinzînd și unele completări în limba română, făcute în perioada interbelică de arhivarii orașului. Ele cuprind rezumatul pe scurt al documentelor, acesta fiind trecut în ordine alfabetică după prima literă a unui cuvînt de bază (ex. Decretum, Divisio, Decima, Disunitus, sau după numele unor persoane etc.). În dreptul rezumatului fiecărui document este menționat anul și numărul de ordine sub care se păstrează documentul respectiv, regăsirea lui fiind ușoară. Fiecare index cuprinde evidența unor documente din mai mulți ani (ex. primul index cuprinde actele din anii 1470—1699, cel de al doilea, pe cele dintre anii 1700—1769 etc.)

Actele alodiale, din perioada 1623—1873, în cantitate de aproximativ 21 m.l., se referă la gospodărirea bunurilor orașului (pămînturi, mori, poduri de vamă, taxe), repartizarea anuală a terenurilor comunale pentru exploatarea lor de către cetățeni. Documentele sîn ordonate cronologic și luate în evidență în patru indexe.

Socotelile alodiale cuprind evidența din perioada 1771—1857, în cantitate de 4,30 m.l., fiind rezultatul activității gospodarilor orașului, a perceptorilor alodiali și a inspectorilor de păduri, cîmp etc. Aceștia trebuiau să dea anual socoteală în fața Magistratului despre felul cum au administrat bunurile orașului. În acest scop trebuiau să țină la zi anumite conturi în registre, care în prezent fac obiectul seriei de documente și cuprind evidențe despre perceperea și cheltuielile generale ale orașului, socotelile alodiale ale percep-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

torului, socotelile casieriei orașului, socotelile gospodarului etc. Aceste registre au fost ordonate cronologic și inventariate astfel.

Tabele de impuneri. Locuitorii orașului Tîrgu Mureș au avut în evul mediu diferit obligații atît față de suverani, cît și pentru întreținerea organelor locale, pentru realizarea unor construcții publice etc. Primele evidențe de acest fel păstrate sînt din anul 1611, iar după anul 1637, acestea ni s-au păstrat anual cu mici excepții, pînă în anul 1860. Dintre acestea unele se referă la cheltuielile pentru construcția cetății orașului, altele la răscumpărărilor unor obligații, stabilirea impozitului ordinar pe locuitori, impozitele pentru achitarea haraciului etc. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în Transilvania a fost introdus sistemul de impunere bethlenian, pe baza căruia s-au stabilit formulare tip, numite tabele de rectificare, care se întocmeau anual. Documentele din această serie, în cantitate de 3,30 m.l., sînt deosebit de utile pentru studierea evoluției demografice a orașului, furnizînd date despre structura socială a populației, ocupațiile și averea acesteia, pentru o lungă perioadă de timp. Documentele sînt ordonate și inventariate cronologic.

Conscripțiile și recensămintele reprezintă de asemenea prețioase informații privitoare la evoluția demografică a orașului pentru o lungă perioadă de timp, 1750—1944. Conscripțiile aveau în vedere înregistrarea doar a capilor de familie, cu specificarea profesiunii și averii (de exemplu pentru anii 1750, 1833, 1835, 1836, 1838, 1843 etc.) pe cînd recensămintele urmăreau înregistrarea tuturor persoanelor existente, pe categorii sociale, pe sexe, pe grupe de vîrstă, cuprinzînd totodată și date privind profesiunea, averea etc. (de exemplu pentru anii 1785—1786, 1850, 1869, 1896 etc.) De la mijlocul secolului al XVIII-lea habsburgii, interesați, din cauza cheltuielilor tot mai mari, să obțină venituri sporite din impozite, au căutat să perfecționeze mereu sistemele de conscriere a întregii populații a localităților, pe baza acestora, în funcție de venituri, stabilind și sumele de contribuții pe fiecare cap de familie. Pe de altă parte aceste conscrieri, după recensămîntul din anii 1785—1786, se dovedeau foarte utile în vederea recrutărilor militare.

Pentru orașul Tîrgu Mureș prima conscriere mai amănunțită a populației, care ni s-a păstrat s-a întreprins în anul 1750, în care se menționează și suprafețele de teren agricol pentru fiecare cap de contribuabil.

O altă înscriere a populației orașului, fiind de fapt primul recensămînt efectuat pe principii moderne s-a desfășurat în perioada anilor 1785—1786, pe lîngă avere înregistrîndu-se toți membrii de familie, pe sexe, stare civilă, iar copiii în două categorii de vîrstă.

Documentele acestei serii, în cantitate de 7 m.l., au fost ordonate și apoi inventariate cronologic pe cartiere, străzi și, mai tîrziu, pe imobile.

Protocoalele și registrele orașului au fost ordonate și inventariate cronologic, în două serii: 1) cele care cuprind procesele verbale de adunări generale ale organelor reprezentative ale orașului (1767—1945) cît și statutele și regulamentele orașului de după anul 1604 și 2) protocoalele magistratului orășenesc ca instanță juridică (1606—1861), protocoalele de ședințe ale Magistratului ca organ de administrație (1764—1926, 1941—1943), procesele verbale ale delegației permanente (1926—1937), procesele verbale ale Comitetului administrativ (1876—1943), diferitele evidențe ale Poliției ora-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

şului Tîrgu Mureş (1877—1919) şi ale autorităţii industriale a oraşului (1858—1945). Seriile cuprind 32 m.l.

Actele procesuale s-au constituit în urma activităţii instanţelor juridice ale oraşului, desfăşurată în baza vechilor privilegii. Actele acestor instanţe, cele din perioada 1785—1839 şi 1852—1871, în cantitate de 58 m.l. fiind grupate separat, iar cele anterioare fiind cuprinse în cadrul actelor politice, pot furniza date importante cu privire la raporturile juridice, social-economice şi politice ale societăţii din aceste perioade de timp, precum şi informaţii de ordin cultural. Menţionăm printre aceste acte şi dosarul procesului lui Gheorghe Şincai din Tîrgu Mureş, din anii 1795—1796.

Documentele sînt ordonate cronologic şi au ca instrumente de evidenţă contemporană indexe alfabetice cu menţionarea cotelor sub care se pot găsi documentele.

De la *Căpităniа poliţiei oraşului Tîrgu Mureş* s-au păstrat doar documentele din anii 1902—1925 (aproximativ 25 m.l.), dar registrele de intrare există din anul 1811, indexele alfabetice din anii 1903—1905 şi indexele seriale din anii 1904—1923.

Din această serie de documente se pot remarca pentru valoarea lor informaţională regulamentele poliţieneşti, dările de seamă anuale, circularele şi dispoziţiile forurilor superioare referitoare la probleme industriale, sanitare, paza şi ordinea publică, evidenţele despre migrări, rapoarte privind activitatea partidelor şi organizaţiilor politice burgheze. Continuă să prezinte interes ştiinţific, deşi au mai fost cercetate, documentele referitoare la problemele de muncă : nemulţumiri sau plîngeri ale muncitorilor faţă de patroni, întruniri muncitoreşti, organizare muncitorească etc.

Căpităniа poliţiei oraşului avînd rolul şi de primă instanţă industrială, documentele create de aceasta ne relevă interesante aspecte privind rezolvarea unor litigii între stat şi industriaşi sau între muncitori şi patroni. Tot în competenţa acestui organ se afla şi rezolvarea cazurilor de accidente de muncă, evidenţa cazurilor de boli contagioase şi unele evidenţe de interes demografic etc.

Evidenţa documentelor se păstrează după registrele de intrare-ieşire, indexele alfabetice şi seriale, cu excepţia documentelor din anii 1913—1914, pentru care, neexistînd instrumente contemporane de evidenţă, li s-a întocmit un inventar.

Actele *Consiliului oraşului*[69] continuă de fapt arhiva creată de organul administrativ al oraşului din anul 1874, după criteriul registraturii generale, evidenţa actelor păstrîndu-se după numărul de bază ce rezultă din registrele de intrare-ieşire, indexele alfabetice şi indexele seriale. Acest sistem de evidenţă s-a păstrat pînă în anul 1945 inclusiv. Arhiva creată după anul 1946, pînă în anul 1968 este ordonată şi inventariată cronologic pe dosare.

Această serie de acte se remarcă, de asemenea, printr-un bogat aport informativ privind viaţa economică, social-politică şi culturală a oraşului pentru perioada respectivă. Sînt semnificative în acest sens următoarele genuri de documente : deciziile Consiliului orăşenesc, corespondenţa cu orga-

[69] După anul 1848 a intrat tot mai mult în uzanţă denumirea de „Városi tanács" (Consiliul oraşului), care desemna de fapt organul executiv al oraşului, adică Magistratul orăşenesc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nele superioare de stat, cu instituții similare, cu firme industriale și comerciale, apoi cea privind chestiuni economice, edilitare, sociale și culturale, dările de seamă și bugetele anuale ale Consiliului orășenesc, corespondența și diferitele situații despre construcția liniei ferate Tîrgu Mureș—Războieni (1871), electrificarea orașului din anul 1898, introducerea gazului metan la începutul acestui secol, asfaltarea străzilor, canalizarea și aprovizionarea cu apă a orașului etc.

Se găsesc de asemenea multe documente referitoare la industrializarea orașului și, paralel cu aceasta, la apariția și dezvoltarea mișcării muncitorești, care a avut o prezență marcantă în contextul mișcării muncitorești de pe teritoriul patriei noastre.

Aceste documente au stat la baza unor lucrări publicate referitoare la multiplele acțiuni greviste, demonstrații, manifestații ale muncitorimii tîrgumureșene conduse de către organele locale ale PCR și ale organizației tineretului comunist în perioada interbelică.

Ele mai conțin, de asemenea, prețioase informații referitoare la eforturile oamenilor muncii pentru reconstrucția obiectivelor economice care au avut de suferit în timpul celui de al doilea război mondial, precum și pentru democratizarea vieții social-politice din perioada postbelică.

Modernizarea vieții economice și a orașului în general, în ultimele două decenii ale secolului trecut și pînă în anul 1945 este bogat reflectată de seria *Actelor tehnice*, create de secțiile tehnice ale primăriei orașului care au fost constituite ca serie aparte în arhivă. Din acestea remarcăm următoarele genuri de acte : planuri, schițe și devize tehnice pentru construcția cazărmii orașului, a primăriei orașului, a palatului culturii și a altor edificii și construcții de interes obștesc (uzina de apă, gaz, uzina electrică, baia de abur, fabrica de cărămizi etc.) Alte documente se referă la folosirea apei rîului Mureș, la mori, fabrica de spirt și fabrica de bere, introducerea curentului electric și a gazului metan, asfaltarea străzilor, canalizarea orașului etc., făcînd dovada interesului crescînd pentru modernizarea vieții economice și sociale a orașului.

Deosebit de importante sînt și documentele create de către Sfatul popular al orașului Tîrgu Mureș în 1950—1968, care stau mărturie măreților realizări obținute de oamenii muncii de pe aceste meleaguri în epoca construcției socialiste.

Alături de aceste serii de acte, amintite mai sus, în fond se mai găsesc și serii mai mici, care completează sursa informativă generală : Actele Comisiei administrative (1876—1910) ; Acte electorale (1863—1944) ; Acte culturale (1880—1945) ; Actele jurisconsultului (1884—1936) ; Acte militare (1861—1944).

Cercetătorul interesat de conținutul acestei arhive trebuie să țină seama că o mică parte din aceasta (0,60 m.l., din anii 1748—1870, 69 u.a.) se află la Filiala Arhivelor Statului Cluj. Din conținutul acestor documente selectăm doar cîteva : decrete aulice, procese-verbale ale adunărilor Magistratului orășenesc, diverse genuri de documente privind administrația publică a orașului (salarizări, recensăminte, pază publică, veniturile orașului, contribuții și taxe, socoteli contabile și controale financiare), arendări de moșii, vămi, acte de proprietate asupra terenurilor agricole, diverse acte privind breslele din Tîrgu Mureș, repararea drumurilor, podurilor, morilor și stăvilarelor, un

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

protocol al orașului pentru cauze judecătorești, documente privind probleme militare (recrutări, încartiruiri, rechiziționări, aprovizionări) etc. Toate acestea completează informațiile documentare asupra orașului Tîrgu Mureș pentru perioada sus-amintită.

Limbile în care sînt scrise documentele : română, latină, maghiară și germană.

Anii extremi : 1470—1968 ; 608, 80 m.l. Evidențe : Inventarul instrumentelor contemporane de evidență și inventarele nr. 107—122 ; 154, 164, 319, 455—458, 381, 406, 695—696.

BIBLIOGRAFIE

Bözödi, György, *1848 március Marosvásárhelyen* (Martie 1848 în Tîrgu Mureș), în „Korunk" nr. 3, Tîrgu Mureș, 1958 p. 320—329.

Benkő, Károly, *Marosszék ismertetése* (Prezentarea scaunului Mureș), vol. I—II, Cluj. 1868—1869.

Dankanits, Ádám, *Începuturile urbanizării Tîrgu Mureșului* în „Studii și materiale", vol. II., Tîrgu Mureș, 1967, p. 91—95.

Fodor, István, *Krónikás füzetek* (Caiete de cronică), Tîrgu Mureș, 1937—1938.

Fuchs, Simion, *Din istoria dezvoltării industriei și a muncitorimii din Tîrgu Mureș la sfîrșitul secolului al XIX-lea,* în „Studii de istorie", Edit. Academiei R.S.R., București, 1968, p. 95, 119.

Kelemen, Lajos, *Művészet történeti tanulmányok* (Studii de istorie a artei), vol. II. Edit. Kriterion, București, 1982.

Kolosvári S., Ovári K., *„Erdélyi Törvényhotóságok" jogszabályai"* (Norme juridice ale municipalităților transilvănene) Budapest, 1885.

Moldovan, Ioan, *Date demografice privind orașul Tîrgu Mureș în perioada anilor 1700—1778,* în „Marisia" nr. X., Tîrgu Mureș, 1980, p. 141—151.

Moldovan, Liviu, *Conscripții și recensăminte în Transilvania (sec. XVII—XIX Metodologie și valoare documentară,* în „Revista de statistică", 1970, nr. 8, p. 86—92.

Moldovan, Liviu, Pop, Ioan, *Viața și activitatea lui Constantin Romanu-Vivu. Noi documente (1848—1849),* în „File istorie", Muzeul de istorie Bistrița, nr. 4, 1976, p. 384—359.

Moldovan, Liviu, *1752 Procesul împotriva femeii Farkas Borbála din Tîrgu Mureș, acuzată pe vrăjitorie și arderea ei pe rug,* în „Vatra", 1977, nr. 6, p. 6 ; nr. 7 ; p. 6 ; nr. 8, p. 7.

Moldovan, Liviu *Societatea de istorie, arheologie și etnografie din Județul Mureș (1924—1941). Date biografice despre Elie Cîmpeanu, unul din întemeietorul ei,* în „Marisia" nr. 6, 1976, p. 489—505.

Moldovan, Liviu, *Procesul lui Gheorghe Șincai împotriva lui Lajos Pfennigsdorf și a soției sale Maria Hantzi din Tîrgu Mureș pentru dispariția unor galbeni,* în „Vatra" nr. 5, p. 7, 8, 14 ; nr. 6 p. 14 ; nr. 7, p. 9 nr. 8, p. 10—1978.

Moldovan, Liviu și Grama Viorel, *Constantin Moisil (1876—1958) și acțiunea sa pentru înființarea unei subdirecții regionale a Arhivelor Statului la Tîrgu Mureș,* în „Marisia" nr. VII, 1977, p. 305—314.

Moldovan, Liviu, *Gheorghe Șincai,* în „Vatra", nr. 2, 1979, p. 9.

Orbán, Balázs, *A Székelyjöld leirása* (Descrierea secuimii), vol. IV. *Maroszék* (Scaunul Mureș), Pesta, 1870, p. 1—220.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pálmay, József, *Maros-Torda vármegye nemes családai* (Familii nobile din comitatul Mureș-Turda), Tîrgu Mureș, 1904.
Popa, Traian, *Monografia orașului Tîrgu Mureș*, Tîrgu Mureș, 1932.
Ranca, Ion, *Frămîntări în Tîrgu Mureș în timpul răscoalei lui Horea*, în „Studii și materiale", nr. 2, 1967, Tîrgu Mureș p. 109—117.
Ranca, I. și Moldovan, L., *Contribuții privind răscoala lui Horea în partea centrală și răsăriteană a Transilvaniei*, în „Studii Revistă de istorie" tom. 21, nr. 2, 1968 București, p. 281—288.
Ranca, Ion, *Aspects de l'affirmation de la conscience nationale du peuple roumain pendant l'insurrection de Horea*, în „Revue roumaine d'histoire", tom. VII, nr. 6, 1968, București, p. 915—930.
Ranca, Ion, *Contribuții la studierea formării conștiinței naționale a românilor din Transilvania. Momentul răscoalei lui Horea*, în „Apulum" nr. XIV, 1976, p. 251—267.
Ranca, Ion, *Petiția de reforme constituționale a tinerimii intelectuale din Tîrgu Mureș, din 24 martie 1848 și caracterul ei.*, în „Mehedinți" — istorie și cultură" vol. 1, 1979, Mehedinți, p. 71—77.
Ranca, Ion, *Les antécedente politiques du supplex des roumains de Transylvanie* „Revue Roumaine d'histoire" vol. I. 1970, București, p. 63—81.
Revoluția de la 1848—1849 din Transilvania. Documente, vol. I—II, Edit. Acad. R.S.R., București, 1977, 1979.
Szabó, Nicolae, *Arhiva Sfatului popular al orașului Tîrgu-Mureș (sec. XV—XIX)*, în „Revista Arhivelor", nr. 1, 1960, București, p. 236—245.
Szabó, Károly Szádeczky Lajos, Barabás Samu, *Székely oklevéltár* (Colecție de documente secuiești", vol. I—VIII, Cluj, Budapesta, 1872—1934.

PRIMĂRIA ORAȘULUI REGHIN

Reghinul este situat pe Valea superioară a Mureșului, la 32 km. nord de Tîrgu Mureș, fiind o așezare cunoscută încă în perioada romană [1]. Localitatea este atestată documentar pentru prima dată sub numele de *Regun*, într-un act din 1228 [2]. Avînd o așezare avantajoasă, la încrucișarea unor drumuri importante [3], reședință din anul 1300 a unui decanat bisericesc, iar din 1332 a unui Capitlu, avînd din 1427 drept de tîrg (*oppidum Regen*) [4], locali-

[1] Lenk von Treuenfeld Ignaz, *Siebenbürgens geographisch, topographisch, statistisch Lexikon* (Lexiconul geografic, topografic și statistic al Transilvaniei), vol. IV, Viena, 1839, p. 126.
[2] Várju Elemér, *Oklevéltár a Tomainemzetségbeli Losonczi Bánffy család történetéhez* (Colecția de documente referitoare la istoria familiei Losonczi Bánffy din neamul Tomai), vol. I, Budapest, 1908, p. 8; *Documente privind istoria României C. Transilvania*, vol. I (1075—1250), București, Edit. Acad. R.P. Române, 1951, p. 233; Suciu Coriolan, *Dictionar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968, p. 74; Matei Alexandru, *Contribuții documentare la istoria orașului Reghin*, în „Marisia", VIII, 1978, p. 271 (note); Pascu Ștefan *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1979, p. 316.
[3] Pascu Ștefan, *op. cit.*, II, p. 316.
[4] Chiorean Ion, *Din moștenirea culturală a Reghinului (sec. XIII—XVIII)* în *Reghinul cultural — studii și articole*, coord. dr. Gr. Ploeșteanu și M. Șara, Tg. Mureș, 1982, p. 11; Suciu Coriolan, *op. cit.*, II, p. 74.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tatea colonizată de saşi, a cunoscut o dezvoltare economică şi culturală devenind un centru important al Văii superioare a Mureşului.

Alături de agricultură şi viticultură, apar şi se dezvoltă meşteşugurile. În 1484 din cei 714 membri ai Frăţiei Sf. Ioan a calfelor de cizmari (Bruderschaft) cu sediul la Sibiu, 14 erau din Reghin. În cazul măcelarilor numărul mare al acestora îi obligă, în vederea eliminării concurenţei, ca la 1570 să se organizeze în breaslă. Exemplul lor este urmat spre sfîrşitul secolului al XVI-lea de cizmari, curelari şi pielari, care se unesc într-o singură breaslă, pentru a-şi apăra în comun interesele, numărul meşteşugarilor din fiecare branşă fiind prea mic pentru a se organiza în bresle separate [5].

Realizarea unui surplus de produse meşteşugăreşti a făcut posibil comerţul cu alte localităţi sau zone mai depărtate. Unii negustori străini au găsit Reghinul ca loc prielnic statornicirii, iar piaţa oraşului favorabilă intereselor proprii. Este cazul negustorilor greci veniţi în Reghin din Imperiul Otoman, cu deosebire din Macedonia, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea [6]. În anul 1804 este menţionată aici existenţa unei „Companii comerciale greceşti", dovada unui schimb intens de mărfuri [7].

Încă pe la anul 1501, este atestată cetatea de la Reghin (*castrum Reghwen*) [8], modestă ca importanţă, care n-a reuşit să se impună în sistemul militar defensiv al Transilvaniei datorită apropierii ei de cetatea Gurghiu, mai veche şi bine fortificată. Localitatea şi-a dobîndit autonomia faţă de autorităţile comitatului Turda fiind recunoscută ca *loca taxalia* [9].

Din punct de vedere demografic, din urbariul anului 1554 [10], al celor 48 de sate din jurul Reghinului, rezultă că 27—28 erau sate româneşti şi circa 20 săseşti şi maghiare. Faptul ne dovedeşte că majoritatea absolută a populaţiei era în această parte a comitatului Turda, românească, aproape 60% faţă de numai 40% saşi şi maghiari împreună. În oraş — denumit Reghinul Săsesc — majoritatea populaţiei au format-o însă saşii. La menţinerea acestei majorităţi a contribuit practica feudală a comunităţilor închise şi politica de exclusivism promovată de administraţia localităţii. Locuitorii români şi maghiari au întemeiat o altă localitate în imediata apropiere — Reghin-Sat — atestată documentar în 1358 [11]. Separarea localităţilor surori a fost pur administrativă, graniţa dintre ele constituind-o doar un pîrîu. Treptat a sporit şi numărul locuitorilor români din Reghinul Săsesc de la cca. 100 de persoane grupate în 20 de familii în 1733, la 850 în 1859 [12].

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea, viaţa culturală a comunităţii româneşti reghinene a fost dominată de activi-

---

[5] Pascu Ştefan, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Cluj, 1954, p. 103, 129, 130, 135 şi 139.

[6] *Semantismul venerabilului cler al Arhidiecesei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia şi Făgăraş pre anul domnului 1900*, Blaj, f.a., 497.

[7] Popa M. Ariton, *Mică monografie a Reghinului*, 1931, p. 2, la Arh. St. Tg. Mureş, *Colecţia manuscrise*, mss. 254.

[8] Pascu Ştefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1979, p. 288.

[9] Lenk von Trenenfeld Ignaz, *op. cit.*, IV, p. 126.

[10] Pascu Ştefan, *op. cit.*, II, p. 455—456.

[11] *Ibidem*, p. 464 ; Suciu Coriolan, *op. cit.*, II, p. 74.

[12] Popa M. Ariton, *op. cit.*, p. 1 ; *Sematismul venerabilului cler...*, p. 497 ; Boitos Olimpiu, *Reghinul săsesc*, în „Societatea de mîine", 1925, nr. 40, p. 693.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tatea remarcabilă a lui Petru Maior, care între anii 1784—1809 a fost preot unit în Reghin-Sat și concomitent protopop al Gurghiului [13]. În acest răstimp cărturarul a desfășurat o remarcabilă activitate de luminare a maselor populare. La îndemnul său, românii reghineni au ridicat o biserică în oraș, terminată în 1811[14].

Din rîndul populației românești s-au desprins unele elemente burgheze înstărite, comercianți și proprietari ca Teodor Șerban Lupu, Nicolae Marinovici, George Marinovici, Petre Grecul ș.a. care au susținut școala, presa instituțiile cultural-naționale românești și mișcarea de emancipare politică a românilor din Transilvania. Teodor Șerban Lupu a construit pe spesele sale, în anul 1835, un edificiu pentru școala românească din Reghin [15], care funcționa încă din 1785. O nouă școală va fi construită în oraș în 1885 [16]. Aceste instituții au devenit cele mai bune școli triviale, apoi primare din Transilvania.

La 1848 Reghinul a fost cuprins în vîltoarea evenimentelor revoluției burghezo-democratice. Pentru menținerea ordinii publice s-a format o gardă civilă, comandată de Toma Fritsch [17]. În vederea clarificării atitudinii populației românești, față de revoluție, protopopul Mihai Crișan a organizat adunări ale românilor în zilele de 15, 21 aprilie și la 8 mai 1848. La această ultimă adunare, ținută în curtea bisericii săsești din Reghin, au participat reprezentanții românilor din peste 150 de localități din ținut, care au aprobat un program de revendicări din 11 puncte, apropiate de cele ale „Petițiunii naționale" adoptată la Blaj în Adunarea națională de la 3/15 mai 1848. Participanții au răspîndit ideile adunării de la Blaj în rîndul țăranilor români din împrejurimi care s-au manifestat împotriva uniunii cu Ungaria [18]. În lunile septembrie-octombrie 1848, orașul a fost ocupat de trupele colonelului imperial Carol Urban, comandantul Regimentului II de grăniceri români din Năsăud [19].

După adunarea din 15—16 octombrie de la Lutița (Agyagfalva) mișcarea revoluționară a secuilor a luat amploare, ei ridicîndu-se împotriva trupelor habsburgice. În urma bătăliei, începută la 30 octombrie, trupele imperiale din Reghin și garda civilă au fost înfrînte, iar la 1 noiembrie 1848,

---

[13] Popa M. Ariton, *op. cit.*, p. 1—2, *Șematismul venerabilului cler...*, p. 479 și 497—498 ; Boitoș Olimpiu, *op. cit.*, p. 693 ; Ceaușeanu Alexandru, *Vremuri de osîndă. Revoluția de la 1848—1849 din perspectiva unui orășel ardelenesc*, extras din revista „Țara Bîrsei", Brașov (1934), p. 5 ; Netea Vasile, *Sub stindardul „Astrei". Două decenii de activitate culturală în despărțămîntul Reghinului, 1919—1939*, Cluj, 1939, p. 8—10 ; Albu Nicolae, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, București, 1971, p. 137—138 ; Protare Maria, *Petru Maior ; un cărtor de conștiințe*, București, 1973, p. 96—130 ; Ploeșteanu Grigore, *Aspecte ale vieții culturale din Reghin în epoca modernă* în *Reghinul cultural — studii și articole*, Tg. Mureș, 1982, p. 25—26.

[14] *Șematismul venerabilului cler...*, p. 498 ; Popa M. Ariton, *op. cit.*, p. 2.

[15] Boitoș Olimpiu, *op. cit.*, p. 693 ; Albu Nicolae, *op. cit.*, p. 138—140 ; Ploesteanu Grigore, *op. cit.*, p. 26.

[16] *Șematismul venerabilului cler...*, p. 498 ; Popa M. Ariton, *op. cit.*, p. 5 ; Ploeșteanu Grigore, *op. cit.*, p. 28.

[17] Ceaușeanu Alexandru, *op. cit.*, p. 5.

[18] Ranca Ioan, Punctele *„Petițiunii Națiunii Române" în discuția adunării populare din 8 mai 1848, din Reghin, premergătoare adunării naționale de la Blaj*, în „Revista Arhivelor", anul L, vol. XXXV, Supliment, București, 1973, p. 53—64.

[19] Ceaușeanu Alexandru, *op. cit.*, p. 9—31 ; Branea Ștefan, *Cronica evenimentelor din anii 1848—1849* în Ceușeanu Alexandru, *op. cit.*, p. 66—70.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

drept represalii, orașul a fost incendiat [20]. Spre sfîrșitul anului 1848 Reghinul a devenit centrul Prefecturii și al Legiunii a XII-a comandată de Constantin Romanu-Vivu [21].

După revoluția burghezo-democratică de la 1848—1849, orașul a cunoscut o perioadă de dezvoltare, ajungînd să fie ridicat, pentru puțin timp însă, în 1863, la rangul de oraș liber regesc [22].

În timpul incendiului din 1848 „s-au nimicit actele din arhiva ambelor Reghine", după cum menționează Ariton M. Popa, autorul unei schițe monografice a localității [23]. Este deci explicabil că înainte de această dată documentele referitoare la activitatea Consiliului orășenesc sînt sporadice și lacunare. Se știe însă că Reghinul nefiind supus autorității comitatului Turda, ci Universității săsești din Sibiu, conducerea sa (*universitas oppidii*) era organizată după modelul localităților cu același statut din Transilvania. Includerea sa în rîndul orașelor a implicat modificări esențiale și la nivelul conducerii sale. Astfel, Magistratul orașului, ca organ executiv era format din primar (Bürgermeister) și din 6 sau 7 consilieri-senatori printre care figurau: un notar-șef, un vicenotar și un arhivar. Numirea în posturi se făcea pe bază de alegeri periodice [24].

Conform ordinului de constituire a Consiliului orășenesc din 1755, ca reprezentant legislativ al orașului, acesta trebuia să se compună din 20 de bărbați (*viginti viratus*). Dintre aceștia se alegeau un responsabil economic (cu clădiri publice, drumuri, poduri) un maestru de încartiruire, doi perceptori și doi inspectori agricoli. Membri Magistratului nu puteau fi și membri în Consiliul orășenesc, fiecare instituție avînd sfere de activitate distincte [25].

Documentele din fondul Primăriei orașului Reghin, preluate la Arhivele Statului în 1969, au fost create în anii 1829—1950, cele emise înainte de revoluția din 1848—1849 fiind puține. Conținutul acestora se referă la obligațiile fiscale ale locuitorilor sau sînt constituite din evidențe și situații financiare, chitanțe, acte de încasări, majoritatea dintre ele scrise în limba germană.

În perioada de refacere economică și edilitară a orașului din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cantitatea documentelor emise de Primărie crește, fapt ce demonstrează diversificarea în aceeași măsură a atribuțiilor ei. Numeroase acte se referă la administrarea ajutoarelor bănești acordate ca împrumut pentru reconstrucție [26].

Situarea orașului în apropierea pădurilor de pe versanții care străjuiesc Valea superioară a Mureșului și Valea Gurghiului a favorizat pe locuitorii care se ocupau cu exploatarea și cu transportul buștenilor pe apă. Aceste

---

[20] *Ibidem*; Moldovan Liviu-Pop Ioan Gh., *Orașul Reghin și localitățile din jur după revoluția de la 1848—1849*, în „Vatra", 1974, IV, nr. 42(9), p. 5; Ploeșteanu Grigore, *op. cit.*, p. 23

[21] Nistor Ioan Silviu, *Contribuții mureșene la Marea Unire din 1918*, Cluj-Napoca, 1981, p. 35.

[22] *Beiträge zur Kenntniss Sächsisch-Reens* (Contribuții la cunoașterea Reghinului Săsesc), Sibiu, 1870, p. 210—211.

[23] Popa M. Ariton, *op. cit.*, p. 2.

[24] *Beiträge zur Kenntniss Sächsisch-Reens*, p. 216.

[25] *Ibidem*, p. 217.

[26] Arh. St. Tg. Mureș, fond Primăria orașului Reghin, dosar 9/1953, f. 9, 10, 18 și dosar 4/1856.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

activităţi au contribuit la dezvoltarea economică şi edilitară a oraşului. Nu întîmplător, datorită nevoilor impuse de reconstrucţie, în 1853 a fost creată prima societate pentru comerţul cu plute „Marea companie" [27]. Mureşul a constituit o sursă de venituri pentru cei care transportau lemn de construcţii pînă la Arad, de unde acesta lua drumul Ungariei, Austriei, Italiei, Bulgariei, Turciei etc. [28]. Astfel Reghinul a dobîndit un loc de frunte în comerţul cu lemne din Transilvania. Pe piaţa locală, atît la tîrgurile obişnuite, săptămînale, cît şi cele mari, organizate de patru ori pe an, comercianţii cu lemne aveau o clientelă permanentă. Multe documente din fond se referă la preţul materialelor lemnoase pe piaţa oraşului, preţuri stabilite de comun acord cu Consiliul orăşenesc precum şi la personalul unităţilor de exploatare a lemnului [29].

Printre documentele aparţinînd anului 1870 găsim şi planul noii clădiri a Primăriei, viitorul sediu al Consiliului orăşenesc [30]. Recunoaşterea importanţei economice şi politice a Reghinului este exprimată şi de Legea nr. XLII din 1870 prin care a fost inclus în categoria municipiilor [31]. Localitatea îşi va păstra acest rang pînă la noua organizare administrativ-teritorială din 1876, cînd prin Legea XX este adusă din nou în rîndul oraşelor cu consiliu propriu [32].

Componenţa Consiliului orăşenesc, organul legislativ al municipiului, atît în domeniul administraţiei de stat cît şi al celei locale, este modificată prin Legea nr. XVIII din 1871 [33]. În cadrul Consiliului sînt cuprinşi: primarul (Bürgmeister), căpitanul poliţiei, consilierii, primnotarul şi notarul, primjurisconsultul şi avocaţii, asesorii orfanali, contabilul şi casierii, şeful pazei, tutorele legal, arhivarii, medicii, inginerii şi şeful administraţiei pădurilor. Profitînd de conjunctura creată de dualismul austro-ungar, încheiat în 1867, apoi de unele prevederi ale Legii sus-amintite, care reglementau dreptul locuitorilor de a alege la 100 de suflete cîte un deputat în conducere [34], mai întîi maghiarii, apoi şi românii din Reghin, îşi trimit reprezentanţii în Consiliul orăşenesc; dar protocoalele de şedinţă ale acestuia oglindesc şi în continuare preponderenţa deputaţilor saşi.

Organizarea meseriilor pe baze noi şi evoluţia unor unităţi economice spre structura industrială modernă au fost impulsionate prin Legea VIII din 1872 [35], prin care s-a desfiinţat sistemul breslelor. Începînd cu anul 1873 în oraş s-au dezvoltat puternice ateliere, apoi întreprinderi de prelucrare a lemnului [36]. Prima maşină cu aburi a fost utilizată în Reghin încă din 1870 iar în 1874 a apărut prima întreprindere industrială — Fabrica de spirt „I. Far-

---

[27] *Beiträge zür Kenntniss Sächsisch Reens...*, p. 107.

[28] Bugnariu Alexandru, *Reghin, arcade peste vremuri* în *Reghinul cultural — studii şi articole*, Tg. Mureş, 1982, p. 7.

[29] Arh. St. Tg. Mureş, fond citat, dosarele 56/1893, 690/1917—1918.

[30] *Ibidem*, dosar 24/1970.

[31] *Corpus Juris Hungarici 1869—1871 évi törvényczikkek* (Colecţia de legi uzuale maghiare. Articole de legi din anii 1869—1871), Budapest, 1896, p. 221.

[32] *Ibidem*, legile din 1875—1876, Budapest, 1896, p. 440.

[33] *Ibidem*, legile din 1869—1871, Budapest, 1896, p. 286.

[34] *Ibidem*, p. 283.

[35] *Ibidem*, legile din 1872—1874, Budapest, 1896, p. 22—32.

[36] Bugnariu Alexandru, *op. cit.*, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

kas" apoi alte fabrici de țigle, cherestea, de căruțe etc. [37]. Industrializarea urbei este atestată de documentele ce conțin autorizații și brevete industriale, autorizații pentru micii meseriași și micii comercianți, de eliberarea adeverințelor de funcționare, de încheierea a numeroase contracte de ucenicie. Evidența salariaților este redată de registrele calfelor de meseriași, industriași și ucenici, de registrele cărților de lucrători și de muncă, de statele de salarii etc. salarii etc.

Dezvoltarea ramurii de prelucrare a lemnului a avut urmări vizibile în ceea ce privește zestrea edilitară a Reghinului. Din lemn au fost durate majoritatea edificiilor private și construcțiile publice ale orașului. În 1882 a fost construit podul cu vamă între Reghin și Iernuțeni, la care Primăria orașului a trebuit să participe cu o pătrime din cheltuieli [38]. În 1907 a fost înființată societatea pe acțiuni „Industria forestieră" [39].

Numărul membrilor Consiliului orășenesc a fost în permanentă creștere, prin cooptarea altora noi în raport cu diversificarea atribuțiilor sale. Legea nr. XII din 1886 [40] a redus dreptul de vot al funcționarilor cu responsabilități mărunte și limitat Consiliul orășenesc la următoarea componență: primarul, ca președinte; căpitanul poliției, consilierii, primnotarul, jurisconsultul și medicul orașului ca membri. Această organizare s-a menținut pînă la instaurarea administrației românești după Marea Unire din 1918.

Genurile de documente create în această perioadă au fost: situații financiare, evidențe de proprietăți, centralizatoare privind taxele, planuri de construcție, procese-verbale de ședință și hotărîri ale Consiliului orășenesc. Acestea se referă la ridicarea unor edificii publice și private, la organizarea unor servicii către populație, la menținerea ordinii publice, la construirea unor obiective strategice și la îmbogățirea patrimoniului cultural al orașului.

Ca semn al aprecierii activității culturale și naționale desfășurate în aceste părți de Despărțămîntul local al „Astrei" înființat în 1874, adunările generale ale societății din 1875 și 1890 s-au ținut la Reghin [41]. Dacă la 1876 exista în oraș o singură tipografie, în 1898 sînt atestate două, și anume: tipografia „W. Schebesch" și tipografia „Burhardt Rudolf", ambele cu cîte o legătorie [42]. În 1910 a fost organizată și biblioteca Despărțămîntului „Astrei" prin grija președintelui acestuia Ioan Harșia [43].

Menționăm că în această perioadă dintre românii reghineni s-au afirmat și alte personalități, precum au fost: Ioan Pop Maior, Absolon Todea, Mihai Orbonaș, Marcu Cetățeanu, Patriciu Barbu, Sever Barbu, Ariton M. Popa, Alexandru Ceușianu ș.a., luptători pentru progresul social-economic și cul-

[37] Ploeșteanu Grigore, *op. cit.*, p. 23.

[38] Arh. St. Tg. Mureș, fond citat, dosar 38/1882.

[39] Thirring Gusztáv, *A magyar városok statisztikai évkönyve* (Anuarul statistic al orașelor maghiare), Budapest, 1912, p. 540.

[40] *Corpus Juris Hungarici 1884—1886 évi törvényczikkek* (Colecția de legi uzuale maghiare. Articole de legi din 1884—1886), Budapest, 1897, p. 421.

[41] Netea Vasile, *op. cit.*, p. 11; Ploeșteanu Grigore, *op. cit.*, p. 31—32; Idem, Adunările generale ale „Astrei" de la Reghin, în „Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu", Cluj, 1974, p. 542—545; Nistor Ioan Silviu, *op. cit.*, p. 36.

[42] Ploeșteanu Grigore, *Aspecte ale vieții culturale...*, p. 31.

[43] Șara M., *Inițiative și realizări în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în „Reghinul cultural — studii și articole", Tg. Mureș, 1982, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tural al românilor, împotriva asupririi sociale și naționale, pentru egalitate și dreptate.

Reghinul a devenit în preajma Marii Uniri din 1918, centrul politic și cultural al românilor din județul Mureș-Turda [44]. La 5 noiembrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român din oraș în următoarea componență : avocatul Augustin Chețan, ca președinte, protopopul ortodox, viitorul episcop de Argeș, Vasile Duma, ca vicepreședinte, protopopul greco-catolic Ariton M. Popa, ca secretar general, avocatul Ioan Harșia, ca secretar, Ioan Varga, ca notar, iar Iosif Popescu, Iosif Sipoș, Petru Ciobotar, Sever Barbu, George Maior, Victor Mera și Teodor Popescu ca membri [45]. La 14 noiembrie 1918, C.N.R. județean și-a lărgit componența la 40 de persoane, incluzînd membri exteriori, președinți ai comisiilor cercuale și comunale [46], care și-au adus contribuția la unirea Transilvaniei cu România.

După 1 decembrie 1918 în urbanistica și în administrația orașului au avut loc transformări însemnate, făcîndu-se simțite măsurile luate pentru atragerea Reghinului în orbita economiei naționale și pentru integrarea sa în sistemul unitar al administrației statului român. Le înregistrează corespondența cu organele de stat, planurile tehnice de constituire a unor obiective industriale, contractele de muncă și de ucenicie, apoi brevetele și autorizațiile de edificare a unor clădiri comunale și particulare și cele de înființare a sistemului urban de apeducte și canalizare.

Personalul muncitor din unitățile productive și neproductive ale orașului s-a organizat în sindicate, în cadrul cărora au fost inițiate primele forme de luptă împotriva exploatării. Cu ajutorul documentelor putem cunoaște componența și activitatea „Sindicatului funcționarilor și angajaților comunei urbane Reghin", „Sindicatul funcționarilor comunali", „Sindicatul cultivatorilor de sfeclă de zahăr", „Sindicatul funcționarilor publici din plasa Reghinului de Sus", „Sindicatul funcționarilor publici din Reghin" [47]. Organizațiile sindicale au contribuit la cimentarea relațiilor dintre muncitori și la ascuțirea spiritului lor revoluționar. Un ordin al Prefecturii județului Mureș-Turda trimis primăriei orașului Reghin la 4 iunie 1923 cerea suspendarea activității sindicatului de la Fabrica de cherestea din Deda pentru motivul că în cadrul acestuia au pătruns și muncitori tineri „îndemnați de cei mari — se menționează în ordin — acești minori, necruțînd nici pe cei de școală, au întemeiat sindicatul" [48]...

Prin Decretul 2465 din 25 noiembrie 1925, denumirea localităților Reghinul Săsesc și Reghinul-Sat a fost simplificată ca urmare a unificării lor, conferindu-se Reghinului denumirea ce o poartă și azi [49]. În anul 1925, orașul a găzduit pentru a treia oară adunarea generală a „Astrei" [50].

Deosebirea fundamentală dintre reforma agrară cu caracter burghez din 1921 și cea înfăptuită în 1945, în zorii socialismului, poate fi ușor sesi-

[44] Matei Alexandru, *op. cit.*, p. 275 (note).

[45] Nistor Ioan Silviu, *op. cit.*, p. 38.

[46] *Ibidem*, p. 40—42 ; Popa Traian, *Monografia orașului Tg. Mureș*, Tg.-Mureș, 1932, p. 193—200.

[47] Arh. St. Tg. Mureș, fond citat, dosar 445/1946, 500 și 507/1947, 508/1948.

[48] *Ibidem*, dosar 175/1925, f. 10.

[49] „Monitorul Oficial", nr. 220 din 7 octombrie 1925, p. 10924—10925.

[50] Netea Vasile, *op. cit.*, p. 21—25 ; Boitoș Olimpiu, *op. cit.*, p. 693—694 ; Ploeșteanu Grigore, *Adunările generale ale „Astrei"...*, p. 547—548 ; Șara Marin, *op. cit.*, p. 54.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

zată în documentele fondului, care au servit întocmirii unor lucrări de specialitate asupra acestei probleme. Exemplificative pentru reforma agrară din 1921 sînt hotărîrile Comisiei de ocol privind satisfacerea cererilor de împroprietărire și cazurile de respingere a acestora [51].

Dezvoltarea intensivă a agriculturii a fost favorizată și de solul fertil al Văii Mureșului. Nu de puține ori însă revărsarea apelor rîului a fost cauza unor imense distrugeri și grave pagube materiale ceea ce a determinat Primăria orașului să ia măsuri împotriva inundațiilor. Atît Mureșul cît și afluenții din zonă au favorizat pe morari, furnizînd energia mecanică necesară funcționării morilor hidraulice [52].

În domeniul industriei, în 1938, anul de vîrf al economiei capitaliste, sînt organizate serviciile comunale ale orașului, uzina electrică își mărește capacitatea în raport cu necesitățile de consum, este atestată baia publică și existența mai multor cămătării [53].

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a deschis calea unor transformări înnoitoare în toate domeniile de activitate. Una din preocupările locuitorilor, agricultura, atît sub aspectul cultivării plantelor, cît și sub cel al creșterii animalelor, este reflectată preponderent în dosarele fondului.

Abundente în informații sînt registrele agricole ce reflectă existentul forțelor de muncă și inventarul agricol al familiilor de agricultori, procesele verbale ale Comisiei de stat a orașului pentru colectarea cerealelor apoi declarațiile de predare a cotelor obligatorii pentru export către „Romcereale" [54].

Tabelele împroprietăriților prin Legea nr. 187 din 1945, tabelele debitorilor pentru răscumpărarea locurilor de casă și cele ale expropriaților, vin să confirme caracterul democratic al acestei reforme prin scopurile și finalitatea ei. În 1946 pe teritoriul orașului Reghin erau executate circa 96% din lucrările de reformă agrară. Astfel, din cele 1503 jugăre, expropriate pînă în 1947, cînd s-a raportat închierea acestor lucrări, 1445 jugăre și 1204 stînjeni au fost expropriate pînă în 1946 [55].

Datele statistice ne arată că au fost expropriate 215 moșii din care la un număr de patru proprietari li s-a lăsat în continuare cîte un lot în folosință : unuia 50 ha., altor doi cîte 60 ha., iar ultimului 25 jugăre, pe bază de moștenire. Categoriile de terenuri expropriate au fost : arabile — 937,99 jugăre, fînețe 251,1352 jugăre, vii 63,1153 jugăre, livezi 63,87 jugăre, terenuri intravilane, grădini, locuri de case, curți, parcuri și locuri virane 85,1372 jugăre, pășuni, bălți, drumuri și terenuri neproductive 42,1006 jugăre, păduri 27,353 jugăre. Cu terenul expropriat au fost împroprietărite 318 familii cu loturi pentru cultură și 461 cu locuri de casă ; dintre acestea pentru un număr de 17 locuitori, care au deținut pînă atunci o suprafață mică, li s-a adăugat teren prin exproprierea locurilor vecine. În total s-au atribuit locuitorilor 812 jugăre pentru loturi de cultură și 60 jugăre locuri de casă. Restul terenului expropriat a revenit unităților economice [56].

---

[51] Arh. St. Tg. Mureș, fond citat, dosar 187/1924.
[52] Ibidem, dosar 239/1933, 243/1924.
[53] Ibidem, dosar 285, 287, 291 și 293/1938.
[54] Ibidem, dosar 317/1939, 519/1947—1951, 537/1948.
[55] Ibidem, dosar 389 și 404/1945, 432/1946.
[56] Ibidem, dosar 474/1947, f. 2—3.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În 1946, personalul administrativ al Primăriei orașului Reghin era format din 33 de persoane și 9 specialiști [57]. Instituția a fost preocupată în această perioadă cu înzestrarea întreprinderilor cu mașini de tip industrial pentru a ocupa cît mai deplin forța de muncă locală și pentru a mări producția bunurilor de consum, precum și cu dotarea agriculturii cu mașini agricole [58].

Actul naționalizării principalelor mijloace de producție este bine reflectat de evidențele întreprinderilor naționalizate și de ordinele date pentru schimbarea denumirii acestora [59]. Conform unei statistici din 1949, pe lîngă uzina electrică ce furniza 21.000 KWh, ca întreprinderi industriale mai sînt menționate presa de ulei „Republica", întreprinderea dărăcitoare de lînă „Horea", unificată apoi cu „Republica" și stația C.F.R. [60] Tot în 1949 a apărut la Reghin primul motor Diesel [61].

Documentele referitoare la vînzările și licitațiile de materiale lemnoase pe piața orașului, la exploatările forestiere și la autorizațiile emise în sprijinul acestora, la aprovizionarea locuitorilor cu lemne de foc și de construcții, fac dovada valorificării lemnului și totodată a intensificării plutăritului. Exploatarea faunei pădurilor și apelor este oglindită de documentele privind arendarea dreptului de vînătoare, revizuirea armelor de vînătoare, reglementarea vînatului și pescuitului în plasa Reghin [62].

De asemenea, se fac numeroase referiri la situația comerțului local: organizarea și întreținerea tîrgurilor săptămînale și anuale, fixarea prețurilor maximale pentru produsele alimentare și meșteșugărești, înființarea unei comisii în cadrul Primăriei pentru stabilirea acestora, organizarea unor vînzări la licitații, inițierea și menținerea legăturilor de colaborare cu firme comerciale din țară și străinătate [63].

Preluarea activității Primăriei orașului Reghin de către Comitetul provizoriu al Sfatului popular orășenesc, a fost legiferată la 13 ianuarie 1949 [64]. Acest comitet a funcționat pînă în decembrie 1950, cînd au fost create sfaturile populare [65].

Anii extremi: 1829—1950; u.a. — 691; m.l. 7.30, inv. nr. 248 și 258.

BIBLIOGRAFIE:

Albu Nicolae, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, București, 1971.
Beiträge zur Kenntniss Sächsisch-Reens (Contribuții la cunoașterea Reghinului Săsesc, Sibiu, 1870.

[57] Ibidem, dosar 445/1946, f. 15.
[58] Ibidem, dosar 395/1945, 522 și 544/1948, 667/1950.
[59] Ibidem, dosar 543, 545 și 547/1948, 566, 587 și 600/1949.
[60] Ibidem, dosar 610/1949.
[61] Ibidem, dosar 600/1949.
[62] Ibidem, dosarele: 170/1922, 239/1933, 245/1935, 254 și 256/1936, 272, 278 și 280/1938, 313/1939, 475, 489 și 583/1947, 605/1949.
[63] Ibidem, dosarele: 185/1924, 202/1926, 207/1927, 226/1930, 285 și 292/1938, 294/1939, 482 și 501/1947, 277/1949, 622 și 656/1950.
[64] „Monitorul Oficial", nr. 12, 1949, ianuarie 15.
[65] „Buletinul Oficial", nr. 115, 1950, decembrie 14.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Boitoş Olimpiu, *Reghinul Săsesc* în „Societatea de mîine", 1925, II, nr. 40, p. 693.
Branea Ştefan, *Cronica evenimentelor din anii 1848—1849*, în Ceuşianu Alexandru, *Vremuri de osîndă. Revoluţia de la 1848—1849 din perspectiva unui orăşel ardelenesc*, extras din revista „Ţara Bîrsei, (1934), p. 60—80.
Bugnariu Alexandru, *Reghin, arcade peste vremuri*, în *Reghinul cultural — studii şi articole*, Tg.-Mureş, 1982, p. 7—10.
„Buletinul Oficial" nr. 115 din 14 decembrie 1950.
Ceusianu Aleaxndru, *Vremuri de osîndă. Revoluţia de la 1848—1849 din perspectiva unui orăşel ardelenesc*, extras din revista „Ţara Bîrsei", Braşov (1934).
Chiorean Ioan, *Din moştenirea culturală a Reghinului (sec. XIII—XVIII)*, în „Reghinul cultural — studii şi articole", Tg.-Mureş, 1892, p. 11—16.
Corpus Juris Hungarici (Colecţia de legi uzuale maghiare). Articole de legi din anii 1869—1871, 1872—1874, 1875—1876, 1884—1886, Budapest, 1896—1897.
Documente privind istoria României C. Transilvania, vol. I (1075—1250), Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1951.
Lenk von Treuenfeld Ignaz, *Siebenbürgens geographisch, topographisch, statistisch Lexikon* (Lexiconul geografic, topografic şi statistic al Transilvaniei), vol. IV, Viena, 1839.
Matei Alexandru, *Contribuţii documentare la istoria oraşului Reghin*, în „Marisia", VIII, 1978, p. 271—342.
Moldovan Liviu — Pop Ioan Gh., *Oraşul Reghin şi localităţile din jur după revoluţia de la 1848—1849*, în „Vatra", 1974, IV, nr. 42(9), p. 5.
„Monitorul Oficial" nr. 220 din 7 octombrie 1925; nr. 12 din 15 ianuarie 1949.
Netea Vasile, *Sub stindardul „Astrei". Două decenii de activitate culturală în despărţămîntul Reghinului*, 1919—1939, Cluj, 1939.
Nistor Ioan Silviu, *Contribuţii mureşene la Marea Unire din 1918*, Cluj-Napoca, 1981.
Pascu, Ştefan, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Cluj, 1954.
Idem, *Voievodatul Transilvanici*, vol. II, Cluj-Napoca, 1979.
Ploeşteanu Grigore, *Adunările generale ale „Astrei" de la Reghin*, în „Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Prof. Ştefan Pascu", Cluj, 1974, p. 541—549.
Idem, *Aspecte ale vieţii culturale din Reghin în epoca modernă* în *Reghinul cultural — studii şi articole*, Tg. Mureş, 1982, p. 23—40.
Popa M. Ariton, *Mică monografie a Reghinului*, 1931, la Arh. St. Tg.-Mureş, *Colecţia manuscrise*, mss. 254.
Popa Traian, *Monografia oraşului Tîrgu Mureş*, Tg.-Mureş, 1932.
Protare Maria, *Petru Maior: un ctitor de conştiinţe*, Bucureşti, 1973.
Ranca, Ioan, *Punctele „Petiţiunii Naţiunii Române" în discuţia adunării populare din 8 mai 1848 din Reghin premergătoare adunării naţionale de la Blaj*, în „Revista Arhivelor", an. L, vol. XXXV, Supliment, Bucureşti, 1973.
Suciu Coriolan, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. II, Bucureşti, 1968.
Szabó Mihai, *File din istoria presei şi a tiparului din Reghin* în *Reghinul cultural — studii şi articole*, Tg. Mureş, 1982, p. 41—51.
Sara Marin, *Iniţiative şi realizări în perioada dintre ecele două războaie mondiale*, în „Reghinul cultural — studii şi articole", Tg.-Mureş, 1982, p. 52—59.
Şematismul venerabilului cler al Arhidiecesei metropolitane greco-catolice româneşti de Alba-Iulia şi Făgăraş pre anul domnului 1900, Blaj f.a.
Thirring Gusztáv, *A Magyar városok statisztikai évkönyve* (Anuarul statistic al oraşelor maghiare), Budapest, 1912.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Varju Elemér, *Oklevéltár a Tomaînemzetsébeli Losonczi Bánffy család tőrtenetéhez* (Colecţia de documente referitoare la istoria familiei Losonczi Bánffy din neamul Tomai), vol. I, Budapest, 1908.

PRIMĂRIA ORAŞULUI TÎRNĂVENI

Localitatea Tîrnăveni este situată la 40 km. în direcţia sud-vest faţă de Tîrgu-Mureş, pe rîul Tîrnava Mică, într-o regiune favorizată de factorii geografici. Ea înglobează din 1948 şi localitatea Boziaş iar din 1968, Botorca. Este aşezată la intersecţia unor importante căi rutiere care o leagă cu localităţile Tîrgu Mureş, Iernut, Mediaş, Blaj, şi prin acestea cu alte oraşe ale Transilvaniei.

Descoperirile arheologice din perimetrul oraşului atestă continuitatea de vieţuire şi de civilizaţie încă din epoca neoliticului [1]. Teritoriul locuit de daci a făcut parte, după cucerirea romană, din provincia Dacia Superior, ulterior din provincia Dacia Apulensis. Populaţia românească, rezultat al etnogenezei daco-romane, a locuit dens bazinul Tîrnavei Mici, fiind organizată şi aici în comunităţi puternice.

După cucerirea Transilvaniei de către regatul feudal maghiar, acest ţinut fertil şi „pămînt slăvit" — *terra Dycheu* — al Tîrnăvenilor a fost ocupat de maghiari şi saşi, românii fiind nevoiţi să întemeieze o altă aşezare în apropiere, Boziaşul. Prima menţiune documentară a localităţii Tîrnăveni, datează din anul 1278 cînd comitele Moys, „fiul lui Albert cel Mare, în numele său şi al fraţilor săi, anume Ioan şi Albert, a dat, a donat şi a dăruit un pămînt al său, cumpărat, numit Tycheu Sent Martun (Diciosînmărtin) aşezat lîngă Tîrnava Mică, servitorului său Pavel" [2]. Ulterior localitatea este menţionată într-un document din 1322 cu prilejul unui litigiu între parohiile Diciosînmărtin şi Deleni în problema încasării dijmelor papale [3].

Către sfîrşitul secolului al XIV-lea, Diciosînmărtinul a aparţinut voievodului Transilvaniei, Losoncz Ladislau [4], iar în secolul al XV-lea a trecut în stăpînirea nobilului Ladislau Kezdi şi a familiei sale [5]. În urma cedării Cetăţii de Baltă de către Matei Corvin lui Ştefan cel Mare, Diciosînmărtinul, făcînd parte din domeniul acesteia, a ajuns sub stăpînirea marelui domn, iar

---

[1] Damian, A. Ioan, *Monografia istorică a oraşului Tîrnăveni*, Tîrnăveni, 1972, p. 5—6, la Arh. St. Tg. Mureş, *Colecţia de manuscrise*, mss. 191.

[2] *Documente privind istoria României C. Transilvania*, vol. II (1251—1300). Edit. Acad. R. P. Române, 1952, p. 189. Suciu Coriolan, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. II Bucureşti, 1968, p. 197.

[3] *Documente privind istoria României C. Transilvania*, vol. II (1321—1330', Edit. Acad. R.P.R., 1953, p. 56 ; Suciu Coriolan, *op. cit.*, p. 197.

[4] Csánki Dezső, *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában* (Geografia istorică a Ungariei în timpul Huniazilor), vol. V, Budapest, 1913, p. 864.

[5] *A római szent biradalmi grőf széki Teleki család levéltára* (Arhiva familiei contelui Teleki de Szék din sfîntul Imperiu roman), Budapest, 1895, vol. I (1206—1437), p. 479—480; vol. II (1438—1526), p. 184.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mai tîrziu sub stăpînirea lui Petru Rareș [6]. Între timp, în 1517, coroana l-a dăruit vicevoievodului Transilvaniei, Ioan Zápolya [7].

Localitatea a cunoscut o dezvoltare economică tot mai accentuată, astfel că în 1502 este menționată ca tîrg-oppidum Dychewzenth (Marthon) [8]. Alături de agricultură și comerț au început cu timpul să se practice și alte meșteșuguri impuse de nevoile vieții. În secolul al XVI-lea sînt menționați aici meșteri fierari, rotari, cizmari, croitori ș.a. În 1573 cizmarii din Diciosînmărtin au obținut un privilegiu din partea autorităților principatului [9], confirmat în 1586 de Ștefan Báthori [10]. Progresul economic a fost însoțit de o importantă creștere demografică. Totodată, la sfîrșitul secolului al XVI-lea are loc o fărîmițare a domeniului care includea Diciosînmărtinul, prin parcelări și donații sau datorită marii fluctuații a proprietarilor [11]. În secolul următor, între anii 1610—1668, el a devenit centrul comitatului Tîrnava, localitatea făcînd parte din cercul de jos al acestuia [12].

Printre oficiali întîlnim și numele unor locuitori români ai tîrgului, care însă nebucurîndu-se de nobilitate, nu puteau ocupa dregătoriile înalte ci doar slujbe obișnuite. Recunoscuți prin meritele lor și promovați mai tîrziu în rîndurile micii nobilimi provinciale, prin conferirea de diplome, ei au alcătuit o pătură intermediară între nobili și iobagi. Un exemplu în acest sens l-a constituit familia Maior din Diciosînmărtin, înnobilată în timpul lui Ferdinand al III-lea la 20 aprilie 1656, nobilitate recunoscută apoi de Mihai Apafi la 21 iunie 1692. Descendenții acestei familii au dat oameni de seamă în istoria culturii românești, cum au fost: Petru Maior sau Titu Maiorescu [13].

La începutul secolului al XVII-lea, ca urmare a răscoalei curuților din 1703—1711 și a holerei din 1709, Diciosînmărtinul a înregistrat, pentru scurt timp, un declin economic. Redresarea aduce cu sine un nou spor demografic [14]. La 1733 numărul locuitorilor români este de 160 de suflete [15]. O parte din pămînturile localității sînt stăpînite de Samuel Rákoczi descendent al familiei princiare [16].

După ce anterior Diciosînmărtinul și Cetatea de Baltă au fost alternativ centre ale comitatului Tîrnava, în perioada 1746—1772 reședința comitatului s-a statornicit la Diciosînmărtin. Aici își avea reședința Tabla continuă, înființată în 1763 și își desfășurau activitatea funcționarii comitatului. În 1772 Tabla continuă s-a stabilit la Gănești, apoi în 1780 din nou la Tîrnă-

---

[6] Ionescu I., *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*, București, 1972, p. 130.

[7] *Székely oklevéltár* (Documente despre secui), vol. III, ed. Szabó Károly, Cluj, 1890, p. 192.

[8] Suciu Coriolan, *op. cit.*, p. 197; Pascu Ștefan, *Voivodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1979, p. 151.

[9] Pascu Ștefan, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1954, p. 235.

[10] Szádeczky Lajos, *Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon* (Dezvoltarea industriei și istoria breslelor din Ungaria), vol. II, Budapest, 1913, p. 328.

[11] Damian A. Ioan, *op. cit.*, p. 42.

[12] *Ibidem*, p. 70.

[13] *Ibidem*, p. 71.

[14] *Ibidem*, p. 73—74.

[15] *Semantismul venerabilului cler al Arhidiecesei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș pre anul domnului 1900*, Blaj, f.a., p. 298.

[16] Damian A. Ioan, *op. cit.*, p. 68.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

veni, alternanța aceasta fiind în funcție de reședința personală a comitelui suprem.

La 13 iulie 1784 Transilvania a fost reîmpărțită în 11 comitate pentru a curma excesiva autonomie a comitatelor și scaunelor, organe nobiliare reprezentative ale celor trei națiuni constituționale ale Marelui Principat al Transilvaniei. În aceste condiții, Comitatul Tîrnava a fost unificat cu Scaunul Mureș (luînd denumirea de Comitatul Tîrnava), iar Diciosînmărtinul a fost transformat din „oppidum" în sat aparținător de plasa Seuca [17].

Răscoala lui Horea a înregistrat un puternic ecou în aceste părți. Pentru asigurarea ordinei s-a organizat o tabără nobiliară la Gănești, care a funcționat ca organ înarmat al „Comisiei mixte delegată pentru combaterea răscoalei" cu sediul la Tîrgu Mureș. Toți iobagii suspectați de solitaritate cu răsculații, au fost prinși, anchetați, pedepsiți sau trimiși în închisori. La 10 decembrie 1784 tabăra nobilimii s-a deplasat la Tîrnăveni, unde a rămas pînă după înăbușirea răscoalei [18].

Odată cu introducerea vechii administrații, în 1790, Diciosînmărtinul a redevenit reședința comitatului. Tîrnava, menținînd și acest rang pînă la izbucnirea revoluției burghezo-democratice din 1848—1849.

Localitatea și împrejurimile sale au receptat ideile acestei revoluții, întreaga zonă, fiind cuprinsă de flăcările ei. Numeroși reprezentanți ai țărănimii oprimate și intelectuali români au participat la adunările naționale de la Blaj și au fost implicați în evenimentele politico-militare.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a crescut importanța administrativ-politică a tîrgului Diciosînmărtin în cadrul ținutului, devenind, în 1850 sediul cercului Blaj, în 1861, al comitatului Cetății de Baltă, apoi în 1876 al comitatului Tîrnava Mică. Locuitorii se îndeletniceau cu agricultura, viticultura (s-a creat și un oficiu viticol) și cu diferite meșteșuguri. În 1880 a fost întemeiată prima instituție bancară. În domeniul cultural menționăm existența unei școli de stat, a unei școli de fete și a unei tipografii. Constituit în 1890 Despărțămîntul Tîrnăveni al „Astrei" a devenit, pentru locuitorii din împrejurimi, un adevărat focar de cultură. În 1891 a apărut aici ziarul „Kis-Küküllö (Tîrnava Mică). ún aceași perioadă s-a înregistrat și un spor demografic, populația crescînd de la 1212 locuitori, în 1857, la 3360, în 1900.

Mișcarea națională a românilor din Diciosînmărtin s-a manifestat cu putere și în timpul „Memorandumului". La conferința extraordinară a Partidului Național Român din 20—21 ianuarie 1892 de la Sibiu, au participat doi delegați din Diciosînmărtin : Zaharie Branu și Nicolae Todor.

Activitatea economică și politică a românilor s-a intensificat la începutul secolului al XX-lea. Din 1907 datează Institutul de credit și ecomonii „Vulturul". În același an își are începuturile și mișcarea muncitorească, pe care autoritățile locale încearcă s-o înăbușe, interzicînd întrunirile. În 1910 apare publicația „Românul Tîrnăvean".

---

[17] *Ibidem*, p. 89.

[18] Ranca Ioan, *Protocolul taberei nobililor de la Gănești*, în „Revista Arhivelor", XII, 1969, nr. 2, p. 118—125 ; Prodan David, *Răscoala lui Horea*, vol. II, București, 1979, p. 169.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În 1912 la Congresul de protest de la Alba-Iulia împotriva înființării episcopiei greco-catolice maghiare de la Hajdudorog care avea ca scop intensificarea procesului deznaționalizării românilor din Transilvania, a participat din partea Diciosînmărtinului avocatul Romul Boilă, care este ales printre notarii adunării. Romul Boilă a fost ales și în fruntea delegației de 15 personalități din localitate la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, unde devine membru în Consiliul Dirigent [19]. În zilele premergătoare adunării, a luat ființă și în Diciosînmărtin un Consiliu Național Român care în timpul evenimentelor de la 1918, a condus întreaga mișcare națională a românilor din zona Tîrnavei Mici. Pentru păstrarea ordinii și pentru primirea armatei române a fost constituită pe plan local o gardă națională românească formată din 40 de persoane [20].

Evenimentele de la sfîrșitul secolului XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea le găsim reflectate și în documentele create de Primăria orașului Tîrnăveni în perioada 1891—1950. Ele continuă consemnarea istoriei localității și a zonei Tîrnavei Mici, de acolo de unde, documentele fondului Comitatului Tîrnava (create în anii 1691—1875 și prezentate în acest volum) au întrerupt-o. Materialul arhivistic al Primăriei orașului Tîrnăveni a fost depus spre păstrare permanentă la Arhivele Statului Tîrgu Mureș, în 1979.

Mare parte din aceste documente reflectă activitatea de conducere, de îndrumare și control a instituției, așa cum sînt : registrele de ședință ale Consiliului orășenesc, indexele alfabetice ale hotărîrilor luate, registrele de intrare-ieșire a corespondenței, deciziile primăriei și registrele de evidență ale acestora, procesele-verbale ale Comitetului Executiv și ale comisiilor interimare, ordinele Consiliului de patronaj, registrele de îndrumare și control ale întreprinderilor și instituțiilor din oraș și deciziile Comitetului provizoriu din anii 1949—1950. Mai importante pentru istoria acestei instituții sînt registrele referitoare la personalul și la organizarea ei [21]. Importante sînt și documentele care oferă informații legate de situația economică a orașului, de implicațiile pe care le-au avut evenimentele politice din perioada amintită asupra acesteia. Printre atribuțiile Primăriei s-au numărat și cele de ordin financiar : fixarea bugetului de venituri și cheltuieli ale orașului, a bugetului general. În cadrul acestei activități s-au întocmit registre financiare, conturi de gestiune etc. Fondurile bănești necesare dezvoltării social-edilitare a orașului au fost asigurate din impozitele luate persoanelor fizice și întreprinderilor, din taxele comunale și de consumație [22]. Grăitoare în acest sens sînt tabelele de impozite, registrele și matricolele de impunere. Pentru a avea permanent o situație exactă a contribuabililor s-a recurs periodic la efectuarea recensămîntului populației, la inventarierea bunurilor Primăriei, a avutului public, a bunurilor imobiliare ale orașului [23].

---

[19] Damian A. Ioan, *op. cit.*, p. 119.

[20] Ibidem, p. 116.

[21] Arh. St. Tg. Mureș, fond Primăria orașului Tîrnăveni, dosarele 35/1925—1927, 50/1928—1936, 267/1947, 303/1949, 315/1949—1954.

[22] Ibidem, dosarele 18—21/1921, 67—68/1930—1934, 80/1933, 122/1938, 266/1947—1948.

[23] Ibidem, dosarele 29/1924, 41/1926—1933, 54/1928, 91/1934—1944, 105/1936, 136/1939, 138/1939—1945; 140—142 și 146/1939, 153 și 156/1940—1941, 159/1941, 176/1942, 212/1944, 243/1945, 248/1945—1953, 279 și 285/1947, 297/1948, 300 și 302/1949.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dezvoltarea pe calea industrializării este surprinsă de proiectele și devizele de lucrări, de planurile și autorizațiile de construcții, de tabelele cu atelierele și întreprinderile industriale din oraș și de contractele încheiate pentru exploatarea bogățiilor subsolului cu firme specializate din străinătate [24].

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis calea dezvoltării economico-sociale și culturale a orașului Tîrnăveni, pe făgașul noilor cuceriri ale poporului nostru. Documentele surprind realizarea cea mai importantă în domeniul economiei, naționalizarea principalelor mijloace de producție, înfăptuită în 1948 [25]. În anii de început ai socialismului au apărut noi instituții de învățămînt și cultură iar cele vechi și-au transformat profilul și preocupările în raport cu necesitățile obiective ale societății [26].

O deosebită importanță pentru înțelegerea transformărilor survenite în organizarea și funcționarea Primăriei orașului Tîrnăveni o au actele normative elaborate de organele administrației centrale și județene, care ocupă un spațiu însemnat printre documentele fondului.

Preluarea activității acestei instituții de către Comitetul provizoriu local a fost legiferată la 13 ianuarie 1949 [27]. Acesta a funcționat pînă în decembrie 1950, cînd s-a legiferat înființarea sfaturilor populare [28]. Puținele documente create în timpul Comitetului provizoriu reflectă acțiunile întreprinse pentru consolidarea societății socialiste și pentru lărigirea bazei sale materiale [29].

Anii extremi: 1891—1950, u.a. 364 ,m.l. — 10 ; inv. nr. 732.

BIBLIOGRAFIE

A római szent biradalmi grőf széki Teleki család levéltára (Arhiva familiei contelui Teleki de Szék din sfîntul Imperiu roman), vol. I (1206—1437), vol. II (1438—1526), Budapest, 1895.

„Buletinul Oficial" nr. 115 din 14 decembrie 1950.

Csánki Deszö, Magyaroszág történeti földrajza a hunyadiak korábon (Geografia istorică a Ungariei în timpul Huniazilor), vol. V, Budapest, 1913.

Damian A. Ioan, *Monografia istorică a orașului Tîrnăveni,* Tîrnăveni, 1972 la Arh. St. Tg. Mureș, *Colecția manuscrise,* mss. 191.

Documente privind istoria României C. Transilvania, vol. II (1251—1300), Edit. Acad. R.P.R., 1952 ; Secolul al XIV-lea, vol. II (1321—1330), Edit. Acad. R.P.R., 1953.

Ionescu I., *Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900),* București, 1972.

„Monitorul Oficial" nr. 12 din 15 ianuarie 1949.

[24] Ibidem, dosarele 13/1920—1933, 14/1920, 51/1928, 113/1937—1938, 125/1938, 137/1939, 150—151/1940—1941, 182/1943, 187/1943—1945, 202/1943, 241/1945, 251/1946, 304/1949.

[25] Ibidem, dosar 286/1948.

[26] Ibidem, dosarele 87/1933, 194/1943, 213/1944.

[27] „Monitorul Oficial", nr. 12, 15 ianuarie 1949.

[28] „Buletinul Oficial" nr. 115, 14 decembrie 1950.

[29] Arh. St. Tg. Mureș, fond citat, dosar 324, 326 și 327/1950.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pascu Ştefan, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Cluj, 1954.
Idem, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 1979.
Prodan David, *Răscoala lui Horea*, vol. II, Bucureşti, 1979.
Ranca Ioan, *Protocolul taberei nobililor de la Găneşti 16 noiembrie—11 decembrie 1784*, în „Revista Arhivelor", 1969, nr. 2, p. 117—126.
Suciu Coriolan, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. II, Bucureşti, 1968.
Szádeczky Lajos, *Iporlajlődés és a czéhek története Magyarországon* (Dezvoltarea industriei şi istoria breslelor din Ungaria), vol. II, Budapest, 1913.
Székely oklevéltár (Documente despre secui), vol. III, ed. Szabó Károly, Cluj, 1890.
Şematismul venerabilului cler al Arhidiecesei metropolitane greco-catolice româneşti de Alba-Iulia şi Făgăraş pre anul domnului 1900, Blaj, f.a.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

FONDURI ECONOMICE

A. INDUSTRIE

BRESLE ŞI ASOCIAŢII INDUSTRIALE

Primele meşteşuguri distincte sînt cunoscute în Transilvania din secolul al XII-lea, ca urmare a separării lor de agricultură, fiind expresia dezvoltării forţelor de producţie şi a creşterii tot mai accentuate a nevoilor de produse meşteşugăreşti. Întîia lor atestare documentară se face într-un act de donaţie din anul 1169 în care sînt pomeniţi cîţiva cojocari, fierari, pielari, tăbăcari, morari, lemnari, brutari etc. [1]

În cursul secolelor XIII şi XIV creşterea nivelului forţelor de producţie se accentuează şi mai mult determinînd o şi mai mare diviziune a muncii între sat şi oraş. Meşteşugarii caută să se pună tot mai mult la adăpost faţă de abuzurile feudalilor pentru a-şi putea dezvolta meşteşugurile nestingheriţi, orientîndu-se spre noile centre, tîrguri sau oraşe, care din secolul al XIII-lea se vor bucura de unele privilegii şi de protecţia regilor Ungariei. Un astfel de centru meşteşugăresc devenise şi Tîrgu Mureşul în această perioadă, favorizat fiind de condiţiile geografice şi naturale prielnice procurării materiei prime, precum şi de zona relativ dens populată, ceea ce asigura o piaţă de desfacere pentru produsele meşteşugăreşti.

La început meşteşugarii lucrau independent şi-şi vindeau produsele în acelaşi mod. Cu timpul însă se face simţită nevoia unor asociaţii interprofesionale menite să apere interesele meşteşugarilor dintr-o anumită branşă în raport cu interesele celorlalţi factori ai statului feudal sau cu alţi meşteşugari.

Din aceste consideraţii s-au înfiinţat breslele meşteşugăreşti, „...corporaţii de tip feudal, constituite în vederea reglementării producţiei, a desfacerii produselor meşteşugăreşti, a procurării materiei prime, a înfiinţării de noi ateliere în vederea rezolvării concurenţei din partea meşterilor străini, a ţăranilor fugiţi la oraş, în sfîrşit în vederea apărării intereselor profesionale ale meşterilor în faţa oricărei primejdii. Breslele cuprindeau pe meşterii calificaţi din aceeaşi branşă sau din branşe înrudite, fiind asociaţii profesionale, care se conduceau după statute proprii, administrate de un consiliu de meşteri" [2].

Atît în Tîrgu Mureş, cît şi în alte oraşe din Transilvania, breslele n-au apărut simultan, ci pe măsura dezvoltării forţelor de producţie, cînd meşteşugarii locali erau în măsură să producă pentru piaţă, şi cînd numărul meşte-

[1] Pascu, Ştefan, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1954, p. 20—22.
[2] *Ibidem*, p. 258.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rilor care practicau același meșteșug crescuse în asemenea măsură încît periclitau existența semenilor lor, prin venirea lor de la sate sau din alte orașe [3].

Datele precise ale înființării breslelor din diferite centre ale Transilvaniei nu se cunosc, decît în puține cazuri, însăși statutele lor cele mai vechi recunoscînd că ele existau și înaintea întocmirii acestora. Se apreciază totuși că ele au început să se înfiripe în Transilvania în primele decenii ale veacului al XIV-lea, ceea ce considerăm valabil și pentru localitatea Tîrgu Mureș. Se știe astfel că, în anul 1376, au fost reînnoite statutele breslelor din patru orașe ale Transilvaniei : Sibiu, Sighișoara, Sebeș și Orăștie, bresle care la acea dată aveau deja vechime [4], ceea ce ne determină să credem că și în Tîrgu Mureș, fiind considerat „tîrg", existau meșteșugari care se aflau probabil într-o fază incipientă de organizare în bresle.

Breslele formate din meșteșugari sau comercianți trebuiau să îndeplinească, pe lîngă funcțiile economice și o serie de funcții sociale, politice, militare și chiar religioase, funcții cerute de însăși organizarea socială a comunităților din acea epocă. Funcțiile economice ale breslelor aveau în vedere asigurarea unor produse meșteșugărești de bună calitate și într-o cantitate îndestulătoare pentru piață, asigurarea aprovizionării meșteșugarilor cu materii prime de calitate, asigurarea forței de muncă din cadrul breslelor, mijlocirea desfacerii produselor de breaslă la prețuri cît mai convenabile etc.

Legăturile economice dintre membrii breslei au determinat, implicit, și anumite relații sociale între aceștia, fiind reglementate amănunțit prin statute. Breslelor și membrilor lor, în general, pentru păstrarea onoarei breslei, li se cerea cu strictețe cinste, modestie, încredere și o viață morală ireproșabilă, celor care se făceau vinovați de încălcarea unei asemenea conduite aplicîndu-li-se pedepse sau amenzi. Tot breslei îi revenea sarcina să ajute pe membrii bolnavi, aflați în imposibilitate de a munci, să ocrotească pe văduvele meșterilor sau pe orfanii acestora, înlesnindu-le ucenicia și calificarea în branșa respectivă. Se prevedeau chiar amenzi pentru cei ce aduceau într-un fel sau altul prejudicii morale unui confrate de breaslă.

Pe măsura creșterii puterii economice a breslelor și a întăririi lor acestea vor ocupa un loc tot mai important în viața politică a orașelor și chiar a țării. Treptat, începînd cu secolul al XIV-lea, breslele vor acapara tot mai mult puterea politică din orașe, prin reprezentanții oligarhiei de breaslă. Astfel, printre juzii primari mai destoinici ai orașului Tîrgu Mureș s-au numărat și Borsos Tamas (la începutul secolului al XVI-lea) provenind dintre membrii breslei blănarilor cît și Francisc Nagy Szabó din breasla croitorilor (de mai multe ori jude-primar pe la mijlocul secolului al XVII-lea).

Breslele constituiau totodată și nucleul forței militare a orașelor, fiecare bărbat din cadrul lor, capabil să poarte arme, fiind înzestrat cu arcuri, săgeți, platoșe, săbii sau puști, era obligat să participe la exercițiile militare și în caz de pericol să participe la apărarea zidurilor cetății.

Un rol important l-au avut breslele și în viața religioasă a membrilor lor, aceștia fiind obligați să participe la toate slujbele și procesiunile organizate de biserica de care aparțineau.

---

[3] *Ibidem*, p. 77.
[4] *Ibidem*, p. 85—86.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Nu trebuie de asemenea omis că din fondurile breslelor şi cu forţa lor de muncă s-au construit multe ziduri de apărare, fortificaţii, cetăţi sau edificii de interes obştesc în oraşele transilvănene.

Iniţial, la baza organizării breslelor a stat o simplă asociaţie profesională în scop de cooperare. Cu timpul organizarea breslelor devine mai complexă, fiind reglementată prin statute care la rîndul lor au fost modificate de mai multe ori, în funcţie de împrejurări şi de schimbările înregistrate în evoluţia relaţiilor sociale şi de producţie, fiind de obicei emise sau întărite de regi, voievozi şi principi [5].

În secolele XV—XVII breslele, principalul factor de producţie meşteşugăresc, au avut un rol progresist, stimulator, pentru dezvoltarea forţelor de producţie şi a disciplinei în producţie. În această perioadă breslele au căutat să obţină de la regii Ungariei, voievozii sau principii Transilvaniei, o serie de privilegii protecţioniste pentru limitarea sau interzicerea exportului de materii prime, în scopul asigurării breslelor cu acestea.

Din secolul al XVIII-lea însă breslele, prin sistemul lor închis de producţie, prin nivelul scăzut al tehnicii şi producţiei, devin anacronice, paralel cu apariţia primelor elemente ale producţiei capitaliste. Ca urmare, statul va interveni tot mai mult în organizarea lor prin reforme menite să le adapteze într-o oarecare măsură la noile condiţii ale relaţiilor sociale. În acest scop Carol al VI-lea a pus breslele, în anul 1731, sub controlul autorităţii de stat iar în timpul domniei Mariei Tereza s-a iniţiat concentrarea tuturor statutelor, privilegiilor şi regulamentelor de breaslă în scopul uniformizării lor. Guberniul Transilvaniei a fost obligat să facă o serie de intervenţii privind regimul administrării veniturilor breslei, calificarea ucenicilor, micşorarea cheltuielilor făcute cu ocazia unor petreceri etc. [6].

Iosif al II-lea, preocupat de îmbunătăţirea condiţiilor pentru dezvoltarea industriei, conştient de caracterul perimat al sistemului breslelor, a luat de asemenea măsuri pentru lichidarea unor obiceiuri sau tradiţii care contraveneau interesului public. Dintre aceste măsuri mai radicală a fost cea din anul 1785, cînd a dispus libertatea practicării oricărei meserii şi în afara breslelor. Acest ordin, ca şi altele, a fost însă anulat după moartea sa în urma intervenţiilor breslelor [7].

Războaiele cu Franţa au suspendat un timp măsurile de reorganizare a breslelor, pînă în anul 1802, cînd Francinc I, dă un nou regulament pentru bresle în scopul reformării acestora. În anul 1805, s-a dispus din nou adunarea tuturor vechilor privilegii ale breslelor, pentru a fi uniformizate urmînd ca, pînă la elaborarea unui regulament definitiv, să se aplice unul provizoriu. Acesta subordona breslele comisarilor şi autorităţilor locale, reglementa modul de depunere a examenului de calfă, permitea şi evreilor să practice meserii acolo unde nu erau bresle etc.

În anul 1807 guberniul Transilvaniei a elaborat o normă din 54 de articole pentru breslele din oraşele libere regeşti, ale căror regulamente trebuiau astfel modificate încît să corespundă prevederilor acestui act normativ. Prin

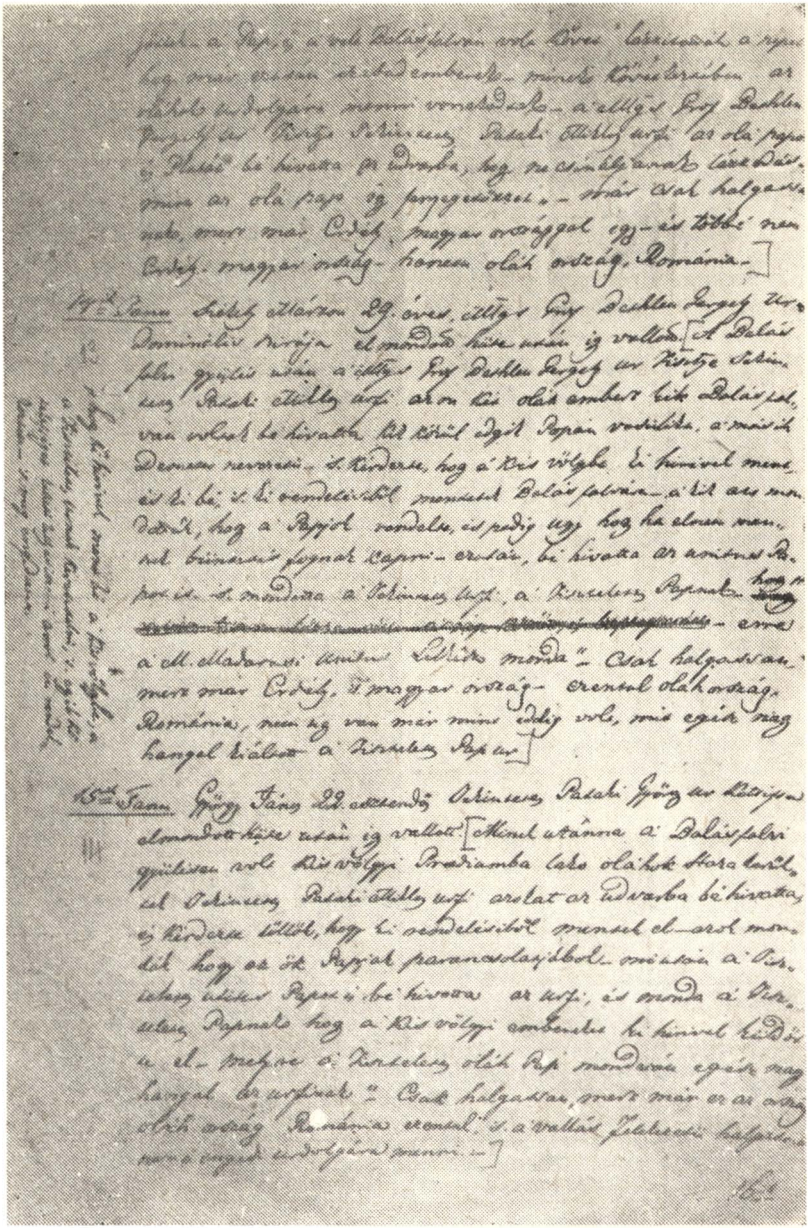
---

[5] În privinţa organizării breslelor a se vedea: Pascu, Ştefan *op. cit.*, p. 258—376; Popa, Traian, *Monografia oraşului Tîrgu Mureş*, Tîrgu Mureş, 1932, p. 306—310.

[6] Szádeczki, Lajos, *Iparfejlödés és a czéhek története Magyarországon* (Dezvoltarea industriei şi istoria breslelor din Ungaria), Budapest, 1913, vol. I, p. 159—160.

[7] *Ibidem*, p. 161.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ascultare de martori din anul 1849, în care se consemnează că Munteanu Ioan din Mădăraşul de Cîmpie (jud. Mureş) a afirmat că „ţara aceasta (Ardealul) va deveni România".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

această normă breslele erau subordonate comisarilor de bresle și consilierilor orășenești și se fixau o serie de prevederi privind organizarea breslelor, ținerea adunărilor generale de breaslă, stabilirea taxelor și amenzilor, calificarea ucenicilor etc.

În anul 1813 se reia acțiunea de reformare a breslelor trimițîndu-se la comitate un model de regulament uniformizat pentru toate breslele care trebuia adoptat și aplicat de toate breslele din teritoriu. În spiritul acestui regulament comitatele trebuiau să ia o serie de măsuri pentru lărgirea dreptului de practicare a meseriilor [8].

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea activitatea industrială a fost reglementată tot mai direct prin ordine și dispoziții ale forurilor superioare de stat. În anul 1857 breslele sînt frustate de cel mai important privilegiu al lor, monopolul exclusiv de a elibera certificate de calfă, monopol care a fost preluat de autoritățile administrative locale [9].

Șirul măsurilor de reformare a breslelor s-a încheiat în anul 1872, prin legea nr. VIII, care transforma breslele ce îndeplineau condițiile cerute de lege în asociații industriale, iar pe cele care nu îndeplineau aceste condiții le-a desființat.

Noile asociații industriale, degrevate de severele relații de producție din cadrul breslelor, aveau ca scop doar „stimularea intereselor industriale comune ale membrilor asociațiunii", prin promovarea dezvoltării meseriilor, asigurarea calificării ucenicilor, asigurarea locurilor de muncă, întrajutorarea materială în caz de nevoie etc. [10].

Acest sistem de organizare a micilor meseriași, în asociații sau corporații industriale, va exista pînă la începutul deceniului al șaselea al secolului nostru, cînd va fi înlocuit cu sistemul cooperației meșteșugărești.

Asociația industrială a blănarilor din Tîrgu Mureș.

Primele începuturi de organizare a blănarilor din Tîrgu Mureș în breaslă se pot presupune în secolul al XV-lea, cînd se pare că constituiau aceeași breaslă cu măcelarii [11]. Blănarii din Tîrgu Mureș apar ca breaslă aparte doar în anul 1513 cînd li se eliberează un privilegiu de către regele Ungariei Vladislau al II-lea, prin care le acordă dreptul prerogativ de a cumpăra piei crude, interzicînd totodată exportul acestora. Aceste privilegii au fost reînnoite de regii Ungariei sau principii Transilvaniei în anii 1519, 1559, 1608, 1611, 1674 etc.

Documentele acestui fond arhivistic se referă în cea mai mare parte la reglementările privind achiziționarea pieilor crude, în această chestiune blănarii avînd îndelungate și grele conflicte cu măcelarii și negustorii din Tîrgu Mureș. Sub acest aspect fondul abundă în plîngeri, petiții, audieri de martori, decizii ale forurilor superioare prin care se încerca reglementarea dreptului blănarilor pentru procurarea pieilor crude. Sînt frecvente documentele privitoare la fixarea prețurilor pieilor crude și la interzicerea exportului

[8] *Ibidem*, p. 164—167
[9] *Ibidem*, p. 169.
[10] Arh. St. Tg. Mureș, fond Asociația industrială a blănarilor, dosar 5, f. 1—3.
[11] Popa, Traian, *op. cit.*, p. 311.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

acestora pentru protejarea breslelor blănarilor din Transilvania. Există de asemenea multe situații periodice cu socotelile veniturilor și cheltuielilor breslei care pot da o imagine despre starea economică a acesteia. Problemele diverse cu care erau confruntați blănarii din Transilvania reies și din copiile protocoalelor de ședință ale Uniunii breslelor blănarilor din Sibiu, care era constituită deja în 1742. Mai există apoi liste cu ucenicii, calfele și meșterii din breasla și mențiuni privind taxele diverse care se plăteau de către aceștia, certificate de moralitate ale acestora etc. Cele mai importante documente din acest fond rămîn însă statutele și privilegiile, reînnoite din timp în timp, care ne pot da prețioase informații despre organizarea breslei, producția și desfacerea produselor de breaslă. Din 1872 și această breaslă s-a transformat în asociație industrială a meșterilor blănari. De la asociație ni s-au păstrat statutele din 1872, respectiv 1875, evidențe privind bunurile asociației, corespondență cu autoritățile locale privind acordarea locurilor de vînzare în piață, convenții privind transportul mărfurilor, procese-verbale de ședință ale asociației etc.

Anii extremi: 1489—1924 ; inv. 29 și 41 ; 894 u.a.

Asociația industrială a șelarilor, caretașilor, tapițerilor și vopsitorilor din Tîrgu Mureș.

Data înființării breslei șelarilor din Tîrgu Mureș nu se cunoaște pînă în prezent. Se presupune însă că a luat ființă mult mai tîrziu decît celelalte, cam pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau începutul celui următor. Cel mai vechi document din acest fond care atestă existența acestei bresle este din anul 1832. În anul 1872, șelarii din Tîrgu Mureș, neputînd să constituie singuri o asociație conform legii nr. VIII, s-au asociat cu caretașii și vopsitorii formînd asociația industrială cu numele de mai sus. Date privind organizarea breslei, la jumătatea secolului al XIX-lea, pot fi culese din statutele breslei (1842—1862), precum și din cele 20 de norme de conduită pentru calfele aflate în perioada de practică. Fondul documentar al acestei bresle mai este asigurat de procesele-verbale ale adunărilor generale, registrul de venituri din taxele puse pe membri. Un statut al acestei asociații industriale, din anul 1873, se află în fondul Asociației profesionale a industriașilor de trăsuri din Tîrgu Mureș și împrejurimi, preluat probabil ca model.

Anii extremi: 1832—1893 ; inv. 30 ; 9 u.a.

Breasla năsturarilor din Tîrgu Mureș.

După un protocol al acestei bresle, cu însemnări din anii 1670—1774, recent achiziționat de filială, se poate presupune că ea a luat ființă chiar în anul 1670, cînd, la 16 februarie, consiliul orașului a aprobat un regulament de funcționare a acesteia. Ulterior, în 1676, principele Mihai Apafi aprobă statutul breslei împletitorilor de nasturi. care cuprindea 36 de articole referitoare la primirea ucenicilor, a calfelor și despre raporturile dintre aceștia și meșterii patroni. Breasla s-a desființat în anul 1872, fără să se transforme în asociație industrială.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documentele acestui fond, create între anii 1653 şi 1872, cuprind, pe lîngă statute şi acte privilegiate, corespondenţă cu diferite oficialităţi şi cu alte bresle, semnificativă pentru caracterizarea vieţii meşteşugăreşti din această perioadă. Sînt importante în acest sens informaţiile asupra organizării interne a breslei, asupra relaţiilor ei cu magistratul oraşului şi cu celelalte bresle din oraş.

Există de asemenea surse de informare privind conflictele interne dintre membrii breslei şi asupra pregătirii profesionale a ucenicilor.

Pe lîngă documentele propriu-zise ale acestei bresle, care ne-au parvenit doar parţial, există în copie şi un regulament al calfelor năsturarilor din Cluj (1687) şi un statut al breslei croitorilor de şepci de pîslă din Tîrgu Mureş (1653) care au servit probabil ca model la elaborarea statutului şi a regulamentelor proprii ale breslei.

Anii extremi: 1653—1872; inv. 26; 45 u.a.

Asociaţia industrială a cizmarilor din Tîrgu Mureş.

Cel mai vechi document care atestă existenţa breslei cizmarilor din Tîrgu Mureş este un privilegiu dat de principele Gabriel Bethlen în favoarea acesteia, în anul 1629, ceea ce presupune că la acea dată ea exista, avînd în vedere că în unele din principalele oraşe ale Transilvaniei ca Sibiu, Sighişoara, Sebeş, Orăştie, asemenea bresle existau încă din secolul al XIV-lea. Din anul 1484 se cunoaşte chiar existenţa unei „Frăţii (Brudershaft) a Sf. Ioan" a calfelor de cizmari cu sediul la Sibiu, din care făceau parte meşteşugari din aproape toate oraşele din Transilvania [12]. Cel mai vechi statut al breslei provine însă din anul 1651, confirmat de principele Gheorghe Rákóczi al II-lea, din care rezultă modul de organizare a breslei din acel timp. Activitatea breslei este preluată după anul 1872 de către Asociaţia industrială a cizmarilor, după cum rezultă şi din procesele verbale de şedinţă existente în fond.

De la această breaslă şi asociaţie ne-au rămas mai multe documente, cele mai valoroase fiind privilegiile, statutul din 1651, registrele cu procese-verbale ale adunărilor generale (1871—1877) şi registrele jurnale de casă (1871—1899).

Anii extremi: 1629—1949; inv. 24 şi 32; 172 u.a.

Asociaţia industrială a măcelarilor din Tîrgu Mureş.

Deşi a avut un rol important în viaţa economică a oraşului pentru o lungă perioadă de timp, fiind una dintre cele mai puternice bresle, pînă în prezent nu s-a putut stabili data exactă a înfiinţării acesteia. Cel mai vechi document care pomeneşte de această breaslă este o diplomă din anul 1493 prin care i se recunosc privilegiile [13].

Documentele provenite de la această breaslă şi asociaţie reprezintă doar o foarte mică parte din fondul arhivistic, din care remarcăm un re-

[12] Pascu, Ştefan, *op. cit.*, p. 129.
[13] Popa, Traian, *op. cit.*, p. 311.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

gistru de evidență a meșterilor, început de breaslă în 1852 și continuat apoi de asociația industrială. Informațiile privind această breaslă însă pot fi completate cu documentele aflate în Colecția Muzeului județean Mureș care de asemenea este în patrimoniul filialei.

Anii extremi: 1777—1937; inv. 37 și 38; 24 u.a.

Asociația industrială a frînghierilor din Tîrgu Mureș.

Breasla frînghierilor s-a înființat după toate probabilitățile în 1579 [14]. Organizarea și funcționarea acestei bresle, pentru perioada 1708—1872, se poate cunoaște în bună măsură dintr-un registru în care a fost transcris statutul acesteia din 1708, precum și din o serie de procese-verbale ale adunărilor meșterilor breslași.

Din partea asociației industriale nu s-a păstrat decît o diplomă de apreciere a doi meșteri, în urma participării la expoziția din anul 1889 de la Tîrgu Mureș.

Anii extremi: 1708—1889; inv. 35; 3 u.a.

Asociația industrială a meseriașilor constructori din Tîrgu Mureș și împrejurimi.

Această asociație a avut ca predecesoare breasla zidarilor și dulgherilor din Tîrgu Mureș, dar de la care s-au păstrat documente doar din anii 1839—1850, fără a se cunoaște însă data înființării acesteia. În anul 1872 aceasta s-a transformat în asociație industrială. Din documentele create de breaslă ni s-a păstrat doar un privilegiu, în copie, iar de la asociație un registru de procese-verbale ale adunărilor generale (1876—1896), jurnale de casă, registre matricole ale meseriașilor, documentații privind gestiunea asociației etc. Asociația a funcționat pînă în anul 1950.

Anii extremi: 1839—1950; inv. 33, 34; 16 u.a.

Asociația industrială a tîmplarilor din Tîrgu Mureș.

Se știe doar că breasla tîmplarilor exista în anul 1615, întrucît în acel an principele Gabriel Bethlen a acordat o serie de privilegii unor bresle din Tîrgu Mureș, printre care și pentru tîmplari, privilegii ce vor fi confirmate apoi în anul 1762, de împărăteasa Maria Tereza. De fapt de la breaslă ne-a rămas doar acest document, restul documentelor aparținînd asociației profesionale a tîmplarilor. Această parte din fondul arhivistic ni se prezintă aproape complet, remarcînd ca surse de informare științifică statutele asociației, cu schimbările survenite de-a lungul timpului, procesele verbale ale adunărilor generale, dările de seamă periodice etc. Chestiunile profesionale, starea materială a meseriașilor, aprovizionarea cu materii prime și desfacerea produselor meșteșugărești, pregătirea profesională a ucenicilor, relațiile aso-

[14] *Ibidem*, p. 313.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ciaţiei cu autorităţile de stat centrale şi locale, sînt amplu reflectate de documentele acestui fond.

Anii extremi: 1762—1949; inv. 23; 80 u.a.

Asociaţia industrială a patronilor pantofari din Tîrgu Mureş.

Data exactă a înfiinţării acestei asociaţii nu s-a putut stabili cu certitudine pînă în prezent. După toate probabilităţile şi aceasta a fost înfiinţată tot în anul 1872. Asociaţia a funcţionat pînă în anul 1952 cînd pantofarii din Tîrgu Mureş s-au organizat într-o cooperativă meşteşugărească.

Din arhiva acestei asociaţii ne-a rămas doar o mică parte. Alături de statutele asociaţiei, marea majoritate a actelor acestui fond se referă la: probleme profesionale dezbătute în diferite adunări generale sau congrese zonale ale asociaţiilor de pantofari, gestiunea asociaţiei, apărarea intereselor profesionale ale membrilor, asigurări sociale etc. Semnificative sînt de asemenea informaţiile privitoare la conflictele de muncă între calfe şi patroni.

Anii extremi: 1920—1952; inv. 36; 47 u.a.

Asociaţia industrială a comercianţilor din Tîrgu Mureş.

Nici în cazul acestei asociaţii nu avem informaţii precise pînă în prezent asupra datei înfiinţării. Se pare că s-a înfiinţat doar la începutul anului 1901, întrucît fondul începe cu acest an şi documentele sînt constituite şi păstrate an de an cu rigurozitate şi e puţin probabil să se fi făcut vreo selecţionare anterioară acestui an. Asociaţia a funcţionat pînă în 1952 cînd s-a desfiinţat.

Din documentele acestui fond, păstrate în mare măsură, remarcăm: bilanţurile şi dările de seamă anuale, procesele verbale de şedinţă ale adunărilor generale, evidenţele despre autorizaţiile şi brevetele de funcţionare a micilor comercianţi, actele legate de înfiinţarea, în anul 1903, a unei şcoli serale pentru ucenicii comercianţi, registrele cotizaţiilor, registrele de casă şi de intrare-ieşire a corespondenţei, tabelele nominale cu membrii asociaţiei etc. Existenţa sistematică, pe ani, a documentelor ne determină a considera că este unul din fondurile care s-a păstrat aproape integral.

Anii extremi: 1901—1952; inv. 39; 480 u.a.

Asociaţia industriaşilor de trăsuri din Tîrgu Mureş.

Asociaţia a luat fiinţă în anul 1918 reunind în cadrul ei pe rotarii, fierarii, vopsitorii şi tapiţerii care se ocupau de trăsuri şi a funcţionat pînă prin anul 1949. Se pare că asociaţia aceasta este succesoarea unei bresle mai vechi (a fierarilor), de vreme ce în fond există cîteva fotografii şi insigne din 1937, făcute cu ocazia aniversării a 400 de ani de la constituirea breslei.

Deşi s-a păstrat doar parţial, fondul arhivistic al asociaţiei oferă importante surse de documentare referitoare la: organizarea şi funcţionarea acesteia, demersurile pentru procurarea materiei prime, organizarea calificării ucenicilor, acţiunile social-culturale organizate de asociaţie, stabilirea de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Piața orașului Tîrgu Mureș la mijlocul secolului al XIX-lea.

prețuri. Sînt de asemenea importante informațiile asupra asociației din registrele de procese-verbale ale adunărilor generale și din registrele de evidență gestionară. În acest fond se mai află un statut al Asociației șelarilor, caretașilor, tapițerilor și vopsitorilor din 1873.

Anii extremi: 1873—1949; inv. 31; 57 u.a.

Corporația industrială din Miercurea-Niraj și împrejurimi.

Corporațiile industriale din Transilvania au fost înființate pe baza legii nr. XVII din 1884. Aceste corporații industriale se puteau constitui în fiecare localitate cu condiția ca 2/3 din meseriași să fie de acord cu constituirea. Pentru a putea funcționa fiecare corporație avea obligația să-și întocmească un regulament de funcționare care trebuia avizat de autoritatea industrială locală (în acest caz de pretor), apoi de camera de comerț și industrie, de vicecomitele comitatului și Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului.

Scopurile corporațiilor erau următoarele: ținerea ordinei și armoniei între meseriași, sprijinirea autorităților industriale locale, promovarea intereselor meseriașilor, aplanarea conflictelor dintre patroni, pe de o parte, și calfe și ucenici pe de altă parte, prin comisiile de împăciuire din cadrul acestora.

Conducerea corporațiilor era asigurată prin adunările generale ale membrilor care alegeau o antistie permanentă (din cel puțin 12 membri) formată dintr-un președinte, notar, casier, contabil, jurist și membri.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Această corporație industrială a fost constituită de patronii de ateliere din Miercurea-Niraj și împrejurimi. Anul înființării nu s-a putut stabili pînă în prezent însă documentele fondului îi atestă funcționarea continuă din 1904 pînă în 1950.

Documentele fondului cuprind în general contracte de ucenicie și brevete industriale, evidențe gestionare, registre de evidență a ucenicilor, calfelor și patronilor, registre cu procese-verbale de ședințe etc.

Anii extremi: 1904—1950; inv. 25; 31 u.a.

Asociația industrială a cizmarilor din Reghin.

Este continuatoarea, din anul 1872, a breslei cizmarilor din Reghin a cărei primă atestare provine din anul 1560. Din documentele acestui fond se pot remarca: o diplomă din anul 1728 emisă de împăratul Carol al VI-lea, prin care se recunoștea existența breslei, un registru de cotizații ale membrilor breslei din anii 1771—1798, un statut al breslei din 1837, cîteva registre de evidență a membrilor breslei, respectiv asociației, două registre cu procese-verbale ale adunărilor generale și un registru de casă.

Anii extremi: 1728—1949; inv. 169; 9 u.a.

Cercetătorul interesat, să studieze aspectele vieții meșteșugărești din perioada feudală și modernă din orașul Tîrgu Mureș și din județul Mureș trebuie să țină seama că numai de la o mică parte dintre breslele care au funcționat în oraș și în alte centre ale județului ne-au rămas fonduri arhivistice, și acestea cu mari lipsuri, care pot fi însă completate în mare măsură cu documentele din fondul Primăriei orașului Tîrgu Mureș (actele administrative) și din alte fonduri și colecții documentare. Așa de exemplu în seria „Acte politice" există un document care atestă funcționarea în anul 1764 a nouăsprezece bresle în Tîrgu Mureș: a croitorilor, țesătorilor, tăbăcarilor, cizmarilor, măcelarilor, curelarilor, năsturarilor, lăcătușilor, fierarilor, frînghierilor, olarilor, dogarilor, rotarilor, tîmplarilor, agricultorilor, lecarilor, săpunarilor, bărbierilor și a Sfintei Fecioare Maria (Boldogasszóny Czeh), ultima avînd ca scop întrajutorarea în caz de boală sau înmormîntare [15]. Tot în același an, 1764, sînt menționați în oraș cordovanii români, „chemați mai înainte cu un secol de breasla cizmarilor să pregătească piele de cordovan", care la începutul secolului al XIX-lea s-au constituit în breaslă aparte [16]. Bogate informații, cu caracter statistic, privind breslele din Tîrgu Mureș se găsesc și în seria „Conscripții și recensăminte" din fondul Primăriei municipiului Tîrgu Mureș.

De asemenea, trebuie ținut seama că la Arhivele Statului din Cluj-Napoca se păstrează documente provenind de la următoarele bresle și aso-

[15] Arh. St. Tg. Mureș, fond Primăria municipiului Tîrgu Mureș, Acte politice, nr. 801/1764.

[16] Ibidem. Protocoale și registre (consiliu), nr. 111, p. 33. A se vedea și Popa, Traian, *op. cit.*, p. 313—314.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ciaţii industriale din Tîrgu Mureş : bărbierilor (1748—1889, 8 u.a.), cizmarilor (1822—1823, 2 u.a.), croitorilor (1602—1942, 19 u.a.), lăcătuşilor (1684—1892, 13 u.a.), tinichigiilor (1880, 1 u.a.). Alte informaţii despre breslele din Tîrgu Mureş se găsesc şi în colecţia de documente feudale preluate de filială de la Biblioteca judeţeană din Tîrgu Mureş [17].

Bogate informaţii privind breslele din Sighişoara se află în Colecţia de documente preluate de la Muzeul din Sighişoara care este prezentată separat în cadrul acestui volum.

Merită a fi luate în considerare indicaţiile şi trimiterile făcute de Szádeczki Lajos, care, cu ocazia documentării pentru studiul privind istoria breslelor din Ungaria şi Transilvania, menţionează că a găsit o serie de statute, privilegii sau regulamente ale breslelor din diferiţi ani. Astfel, pentru cele din Tîrgu Mureş au fost depistate statute, regulamente sau privilegii ale : tîmplarilor (1788, 1819), pieptănarilor şi strungarilor (1783), năsturarilor (1670, 1676, 1730), fierarilor (1641, 1642, 1758), aurarilor (1632), cuţitarilor (1629, 1651), frizerilor (1628), olarilor (1616, 1642, 1765), şelarilor (1615, 1762), dogarilor (1607, 1633, 1769), rotarilor (1601, 1640, 1651, 1667, 1779, 1788), tăbăcarilor şi cizmarilor (1584, 1700, 1716, 1744, 1788), croitorilor (1620, 1632), lăcătuşilor (1581, 1653), frînghierilor (1579, 1589, 1684, 1769, 1781, 1788), curelarilor (1537, 1615, 1657), măcelarilor (1493, 1538, 1717, 1720, 1760, 1781, 1858), morarilor (1819), zidarilor (1824), săpunarilor (1749), agricultorilor (1751), blănarilor (1520, 1608, 1747, 1764), Sfînta Fecioara Maria (1782). Pentru cele din Sighişoara ale : cizmarilor (1411, 1520), tăbăcarilor (1376, 1496, 1640, 1690), fierarilor (1478, 1614), rotarilor (1490—1539), curelarilor (1510, 1706), şelarilor (1510), blănarilor (1513, 1519, 1634, 1640), ţesătorilor (1536, 1589, 1615), dulgherilor (1540), aurarilor (1561, 1615), frînghierilor (1567, 1624, 1662, 1685), mănuşarilor (1568, 1770), croitorilor (1568), morarilor (1587, 1588, 1597, 1621, 1671), pieptănarilor (1589, 1614), tîmplarilor (1631, 1766), lăcătuşilor (1643), săpunarilor (1663, 1712), cuţitarilor (1665, 1747), dogarilor (1677, 1752), ceaprăzarilor (1678), pălărierilor (1688, 1740), postăvarilor (1712), năsturarilor (1714), zidarilor (1757). Pentru cele din Reghin ale : cizmarilor (1560, 1675, 1728, 1730), croitorilor (1505, 1580), blănarilor (1640), măcelarilor (1641), curelarilor (1654), ţesătorilor (1669), olarilor (1670), fierarilor (1699, 1730), dogarilor (1713), frînghierilor (1725), tîmplarilor (1728), lăcătuşilor (1731), cuţitarilor (1769). În Tîrnăveni este amintită o singură breasla în anii 1573 şi 1586 [18]. De o reală valoare în documentarea la această temă este fără îndoială şi bibliografia indicată de Szadeczki Lajos, în lucrarea menţionată (p. 345—376).

Marea majoritate a documentelor acestor fonduri sînt scrise în limbile maghiară, latină, iar unele şi în limba română.

---

[17] vezi şi Moldovan, Liviu, *Colecţia documentelor feudale a bibliotecii Teleki-Bolyai din Tîrgu Mureş*, în „Revista Arhivelor", nr. 1/1971, p. 74.

[18] Szadeczki, Lajos, *op. cit.*, vol. II, p. 328, 331—333, 337.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pascu, Ştefan, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1954.

Popa, Traian, *Monografia oraşului Tîrgu Mureş*, Tîrgu Mureş, 1932.

Szádeczki, Lajos *Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon* (Dezvoltarea industriei şi istoria breslelor din Ungaria), Budapesta, 1913, vol. I şi II.

COMBINATUL CHIMIC TÎRNĂVENI

Înfiinţat prin contopirea la 1 septembrie 1948 a Întreprinderii chimice „Nitrogen" din Tîrnăveni cu Uzina metalurgică „Mica" din aceeaşi localitate [1], Combinatul chimic Tîrnăveni constituie azi o unitate de referinţă în peisajul industrial socialist.

S.A.„Nitrogen" la rîndul ei a fost întemeiată în urma convenţiei încheiate la 10 mai 1916 între Societatea Ungară U.E.C. de gaz metan, Banca de Credit Ungară şi Banca Comercială Ungară, pentru producerea de exploziv, gaze de luptă şi îngrăşăminte chimice al căror component principal era clorul. Capitalul investit a fost de 9 milioane coroane la început, 50 milioane de coroane în 1922 şi 20 milioane lei în 1933 [2].

Întreprinderea a intrat în funcţie după 2 ani, după ce au fost efectuate principalele lucrări la construcţii : uzina electrică, uzina de carbid şi de electroliza sării.

Potrivit statutelor societăţii din 1922, scopul ei era fabricaţiunea de nitraţi şi alte produse chimice, în primul rînd îngrăşămînt artificial şi prelucrarea produselor secundare, rezultate din fabricarea produselor de acest fel [3]. În 1935 scopul societăţii a fost definit astfel : fabricaţiunea de tot felul de îngrăşăminte artificiale, produse chimice şi articole ceramice, precum şi prelucrarea industrială a produselor secundare ce ar rezulta din fabricaţiunea produselor de acest fel [4].

La început se folosea carbură de calciu, cianamina şi soda caustică, apoi amoniac şi acid azotic. Chiar de la început s-a trecut şi la producerea de carbid, necesar pentru sudură autogenă, combinatul fiind şi astăzi singura unitate de acest gen din ţară şi din ţările vecine. Paralel s-a fabricat şi cianamina de calciu ca îngrăşămînt agricol. În 1938 uzina de cianamină, nefiind rentabilă, a fost desfiinţată. Între timp se fabricau şi alte produse chimice ca : nitrogen, monoclorbenzen, aluminat de calciu, sulfat de sodiu, acid clorhidric şi altele.

Întreprinderea a activat ca societate pe acţiuni. Numărul acţiunilor era de 250.000 bucăţi, a cîte 200 coroane în 1922. Organele de conducere erau : adunarea generală, direcţiunea şi consiliul de supraveghere (cenzori).

---

[1] Arh. St. Alba Iulia, fond Camera de comerţ şi industrie Alba, Oficiul registrului comerţului judeţul Tîrnava Mică, dosarul nr. M/160 f. 1—60 vezi şi „Monitorul oficial", nr. 204, din 3 septembrie 1948.

[2] Ibidem, dosar nr. N. 109, f. 104, 114.

[3] Ibidem, f. 114.

[4] Ibidem, f. 90.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Adunarea generală o formau acționarii, care se întîlneau anual sau de cîte ori era necesar. În adunarea generală se dezbăteau : raportul direcțiunii, încheierea anuală a direcțiunii, raportul consiliului de supraveghere, se aduceau deciziuni asupra rapoartelor, se alegeau sau se desărcinau membrii direcțiunii și ai consiliului de supraveghere, hotărau în chestiunea capitalului, a statutelor, a încheierii de contracte și altele.

Direcțiunea, compusă din cel puțin șase membri (președinte, vicepreședinte și membri), administra treburile societății și numea un comitet executiv sau consiliu de administrație care conducea direct afacerile societății. În 1931 conducerea firmei se compunea dintr-un director general, trei directori și trei procuriști [5].

Direcțiunea generală avea inițial sediul la Budapesta. Pentru întreprinderea din Tîrnăveni s-a înființat o sucursală aici la 20 aprilie 1927 [6]. În 1936 Societatea Anonimă Română „Mica" a cumpărat de la Soicetatea Anonimă Ungară „Nitrogen" firma din Tîrnăveni [7], și la 9 martie 1938, aceasta își mută sediul direcțiunii la București și-i schimbă denumirea în *„Nitrogen" Societate anonimă română pentru produse chimice, metalurgice și îngrășăminte agricole.* S.A.R. „Mica", noul stăpîn al firmei, se ocupa cu exploatarea de orice mine și mai ales cu prelucrarea minereului de aur, argint, plumb și cupriu, cît și cu valorificarea gazelor de bioxid de sulf. Între 1937—1938 societatea a construit pe lîngă fabrica „Nitrogen" un topitor pentru minereurile exploatate, a căror gaze (bioxid de sulf) au fost folosite de „Nitrogen" pentru fabricarea acidului sulfuric, urmărindu-se să nu se mai trimită pentru prelucrare minereurile la Freiburg în Germania [8]. Noua unitate n-a fost contopită cu S.A. Nitrogen ci a funcționat pînă după naționalizare ca firmă separată sub denumirea de *„Mica" Societate anonimă română minieră. Uzinele metalurgice Tîrnăveni.*

După naționalizarea și unificarea celor două firme, noua unitate va primi pentru scurt timp denumirea : Întreprinderile chimice „Nitrogen" Tîrnăveni (sept.-oct. 1948). În noiembrie 1948 își schimbă denumirea în Uzinele chimice Tîrnăveni, din 1951 devine Combinatul chimico-metalurgic, din 1953 Combinatul chimic nr. 2, între anii 1954—1968 Combinatul chimic „Karl Marx" [9], iar între anii 1969—1972 Grupul industrial de chimie Tîrnăveni, azi purtînd denumirea de „Combinatul Chimic".

La naționalizare combinatul avea următoarele sectoare de producție : clor-amoniac, carbid-aluminiu, chimico-metalurgic și faianță, fabricînd 40 de produse. După naționalizare s-a trecut treptat la perfecționarea utilajelor existente, sistematizarea și modernizarea unor instalații prin înlocuirea utilajelor, depășite moral și uzate fizic, cu utilaje perfecționate.

Imediat după naționalizare a început construirea uzinei de bicromat de sodiu. Prin aceasta s-a urmărit crearea unei unități noi care să facă față cerințelor interne și să producă inclusiv pentru export.

---

[5] Ibidem, f. 28.

[6] Ibidem, f. 104

[7] *„Monitorul oficial"*, nr. 156 din 8 iulie 1936, pag. 5928.

[8] Arh. St. Alba Iulia, fond Camera de comerț și industrie Alba Iulia. Oficiul registrului comerțului județul Tîrnava Mică, dosar 160, f. 103.

[9] Arh. St. Tg. Mureș, fond Combinatul chimic Tîrnăveni, dosar 125/1948, f. 1, 22, 52.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pe parcurs se pune tot mai mult accentul pe eficiența economică a activității întreprinderii și pe dezvoltare. S-a renunțat la fabricarea unor produse nerentabile ca : amoniac, clorat de potasiu și superfosfat. În același timp profilul producției s-a lărgit cu noi și noi instalații și produse (oxid de zinc, hîrtie foto etc.), capacitatea de producție crescînd mereu. În prezent unitatea produce în principal : carbid, bicromat de sodiu, sulfat de aluminiu și plăci de faianțe.

Documentele create au fost inventariate și selecționate eșalonat în deceniul al șaptelea de către personalul combinatului, cu ocazia inundațiilor din mai 1970, unitatea fiind în apropierea rîului Tîrnava Mică, a fost grav afectată. În anul 1971, 11 unități arhivistice, din anii 1920—1944 (dări de seamă, fotografii), au fost luate de Muzeul de istorie a R.S.R. [10].

Fondul arhivistic a fost depus la Arhivele Statului la 20 noiembrie 1978 și cuprinde documente care furnizează informații referitoare la înființarea S.A. „Nitrogen" și „Mica", la procesul de producție, la transformările survenite în activitatea combinatului. Documentele semnificative prin conținut sînt : rapoartele și dările de seamă ale consiliului de administrație, procesele-verbale ale adunărilor generale, bugetele, contractele colective, actele de plată ale personalului, contractele economice și corespondență referitoare la construcții, producție și desfacerea mărfurilor.

După naționalizarea din 1948 informațiile documentare se înmulțesc consemnînd creșterea și diversificarea volumului producției, modernizarea combinatului, specializarea cadrelor, cum sînt planuri și dări de seamă de producție, de prețuri de cost și de rentabilizări ; situații, rapoarte privind forța de muncă, state de funcțiuni, documentații privind organizarea producției și a muncii și altele.

Anii extremi : 1917—1968, cantitatea 11, 20 m.l., 376 u.a. inv. 667—668.

BIBLIOGRAFIE

„Monitorul oficial" nr. 156, din 8 iulie 1936 ; nr. 292 din 15 decembrie 1938, nr. 192, din 20 august 1948, nr. 204, din 3 septembrie 1948.

RAFINĂRIA DE ȚIȚEI TÎRGU MUREȘ

Spațiul cuprins în zona de curbură a Carpaților, respectiv estul Transilvaniei, cît și centrul ei Cîmpia, unde rămășițele relațiilor feudale de producție și-au făcut simțită prezența pînă tîrziu, a rămas din acest motiv, față de alte regiuni, sub aspectul industrializării capitaliste, mult în urma mediei dezvoltării generale economice a întregii țări.

În această zonă, îndeosebi în văile Mureșului și ale Oltului, masiv împădurite încă, (în pofida marilor exploatări practicate anterior) care au rămas în proprietatea magnaților sau a obștilor secuiești, pătrunderea capi-

[10] Cf. Procesului verbal înregistrat la Muzeul de Istorie a R. S. România sub nr. 2578 din 6.V.1979.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

talului şi în general dezvoltarea industriei mari a fost vehement frînată, situaţia continuînd să rămînă aşa pînă în deceniul al treilea al secolului nostru cînd, reforma agrară înfăptuită după unirea Transilvaniei cu România, a pus capăt acestei îndelungi stagnări economico-sociale.

Pătrunderea timidă a capitalismului în agricultura acestei zone a determinat menţinerea nestînjenită a economiei naturale şi dezvoltarea unei industrii casnice, iar datorită acestui fapt şi acumularea capitalului a fost puternic frînată. Aceasta explică supravieţuirea în perioada de după revoluţia de la 1848—1849, a industriei meşteşugăreşti [1].

Aceste condiţii economice au defavorizat în aceeaşi măsură şi centrele urbane ale zonei, între care situaţia cea mai sugestivă în acest sens o prezintă Tîrgu Mureşul. Între factorii de stagnare industrial-economică, izolarea economică de vechea Românie şi de restul regiunilor Transilvaniei poate fi considerată primordială. Aceasta pe fondul izolării impuse de politica vamală austriacă. Şi izolarea geografică menţinută pînă nu demult, determinată de o reţea de comunicaţii rutiere şi feroviare deficitare, au contribuit la dezvoltarea relativ, lentă a industriei capitaliste din Tîrgu Mureş şi împrejurimi [2].

La toate acestea s-au adăugat convulsiile generate de crizele economice, între care cea din 1873 anul de vîrf al „crahului mare" din Viena, au avut un efect distrugător chiar asupra modestelor încropiri de tip capitalist ale epocii. Urmîndu-i, la mai bine de un deceniu, criza de supraproducţie din 1884—1888 şi adăugîndu-se efectele războiului vamal dintre Austro-Ungaria şi România dintre 1886—1891, este evident că apariţia întreprinderilor de tip capitalist cu capital stabil şi în ramuri de vîrf ale epocii a fost mult întîrziată, însăşi industria tîrgmureşeană constituind un exemplu clar în această direcţie. Dînd expresie acestei realităţi nefaste ziarul „Maros Torda" din Tîrgu Mureş din 5 ianuarie 1886 schiţînd perspectivele noului exerciţiu financiar scria: „Este neîndoielnic că locuitorii din răsăritul şi sudul Ardealului, care din timpuri vechi sînt în relaţii cu vecinii lor români, din cauza introducerii noilor tarife vamale vor suferi pagube substanţiale" [3]. În realitate în aceşti ani, pînă la 1891 exceptînd industria forestieră, nu se semnalează vre-o înfiinţare de fabrică sau construcţia vreunui edificiu mai semnificativ.

Cu referire la efectele războiului vamal ca expresie a politicii vamale la care ne-am referit, Camera de Comerţ şi Industrie din Tîrgu Mureş publica în raportul său pe anul 1893 constatarea că „Industria noastră, din cauza efectului nimicitor al sistemului vamal comun şi a închiderii pieţelor din România, a decăzut într-o măsură aşa de mare, că un nivel mai scăzut nici nu se poate închipui" [4].

---

[1] I. Ranca, *Schiţă a istoriei economice a centrului şi a răsăritului Transilvaniei pînă la 1918* (mss. în posesia autorului şi Simion Fuchs, *Din istoria dezvoltării industriei şi a muncitorimii din Tîrgu Mureş la sfîrşitul secolului al XIX-lea*, în „Studii de istorie" sub redacţia Simion Fuchs, Bucureşti, 1968, p. 96—117.

[2] Simion Fuchs, *op. cit.*, p. 97.

[3] *Ibidem.*

[4] Simion Fuchs, *op. cit.*, p. 106.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

*

Schițînd în cele de mai sus, condițiile dezvoltării economice a centrului și răsăritului Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cu efecte similare de lungă durată pînă în deceniul trei al secolului nostru, vom înțelege de ce în Tîrgu Mureș și în zona lui de influență, dezvoltarea industrială în acest timp cunoaște stagnările, întreruperile și apoi, convulsiile determinate de crize într-o altă intensitate și cu un specific aparte.

De aceea, în peisajul industrial pauper și unilateral al dezvoltării Tîrgu Mureșului sfîrșitului de veac, Rafinăria de țiței înregistrată ca firmă în 1880 ca fiind proprietatea lui Ieremias Baruch, vine să umple un gol și să întregească astfel o nouă ramură, mai modernă, inexistentă în modesta zestre industrială a orașului de pe Mureș. De altfel, în anul 1880, de fapt se completează numai cu o nouă activitate, rafinarea, obiectul unei întreprinderi mai vechi de comercializare și depozitare, care la început, prin 1861, importa în condițiile unei legislații vamale vitrege, petrol, benzină și derivate ale țițeiului din România, pe care le desfăcea, în condiții avantajoase în localitățile, rămase în urmă și ele din zona de curbură a Carpaților și din centrul Transilvaniei [5].

Ieremias Baruch, industriașul mureșean, îmbogățit în industria forestieră, poseda în acest timp două din cele mai mari fabrici de spirt din împrejurimi, folosind mașini cu aburi și între 80—100 de lucrători. Urmărind cu asiduitate sporită acumularea de capital și înzestrat cu un remarcabil spirit întreprinzător, Ieremias Baruch vede în perspectivă dezvoltarea tehnicii motoarelor cu ardere internă, a automobilismului în general, viitorul strălucit și necontestat pînă azi al producerii și comerțului de carburanți și lubrifianți, atunci cînd trece la modernizarea rafinăriei sale de țiței din Tîrgu Mureș.

Această optică se menține, dovedindu-se rentabilă, deoarece și după aproape trei decenii, în condiții fundamental schimbate, după unirea Transilvaniei cu România, în anul 1923 doi descendenți ai familiei Baruch, fii sau nepoți ai fondatorului rafinăriei sînt încă între proprietarii, respectiv conducătorii rafinăriei.

În acest an capitalul social al Rafinăriei este de 2.000.000 lei constînd din 20.000 de acțiuni nominative de cîte 100 lei. În fruntea ei, ca directori se afla Franz Rappaport și Ladislau Pogány. La 30 aprilie 1923 bilanțul a fost echilibrat, atît activul cît și pasivul fiind de 7.155.685 lei [6].

Trei ani mai tîrziu, în anul 1926 capitalul social al firmei continuă să se mențină la 2.000.000 lei iar capitalul învestit la 29.000 lei aur. Rafinăria are o putere instalată de 98 h.p manevrată de 80 de lucrători. Capacitatea maximă de prelucrare este de 12.000 tone țiței și păcură cu produse finite : benzina, petrolul, motorina, uleiuri lubrifice și asfaltul [7].

După cedarea nordului Transilvaniei către Ungaria hortistă, Rafinăria de petrol din Tg. Mureș a fost achiziționată de capitalul italian FIAT, care deținea 85% din acțiuni restul de 15% era maghiar. Firma purta de-

[5] *Ibidem, op. cit.*, p. 112.
[6] Compass, *Anuar român pentru industrie și comerț*, 1923—1924 anul II. Cluj, 1924, p. 367.
[7] *Indicatorul industriei românești*, 1927, București, 1927, p. 296.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

numirea de S.A. Maghiaro-Italiana pentru industria de petrol din Ardeal Tg. Mureş str. Principele Carol nr. 26 [8].

În anii 1940—1944 producţia a trecut pe picior de război, rafinăria primind materia primă prin mîna germană, din România. Retragerea autorităţilor horthyste din oraş, ca urmare a intrării armatei române a însemnat totodată şi sfîrşitul rafinăriei de ţiţei din Tîrgu Mureş care a fost incendiată fiind distrusă din temelii, în noaptea de 27—28 septembrie 1944. În incendiu s-a mistuit şi arhiva aşa încît, a ajuns în posesia posterităţii doar un fragment de fond. Fondul este inventariat avînd 40 u.a. în cantitate de 0,50 m.l.

Anii extremi: 1917—1952, cantitatea 40 u.a., 0,50 m.l., inv. 80, lb. română, maghiară.

BIBLIOGRAFIE

* * * *Compass Anuar român pentru istorie şi comerţ, 1923—1924*, anul II, Cluj, 1924.
Fuchs, Simion, *Din istoria dezvoltării industriei şi a muncitorimii din Tîrgu Mureş la sfîrşitul secolului al XIX-lea*, în „Studii de istorie", sub redacţia Simion Fuchs, Bucureşti, 1968.

FABRICA DE ZAHĂR DIN TÎRGU MUREŞ *

Piatra de temelie a fabricii a fost pusă în urma consfătuirii din luna iulie 1893 care a avut loc în localul teatrului de vară din Tîrgu Mureş. La această consfătuire a participat un mare număr de cetăţeni din Tîngu Mureş şi localităţile din jur, majoritatea din aceştia fiind proprietari de terenuri agricole. Ea s-a înfiinţat ca societate pe acţiuni fiecare acţiune avînd valoarea de 200 coroane. Asemenea acţiuni se puteau dobîndi şi prin cedarea unor terenuri în scopul cultivării sfeclei de zahăr [1]. O altă categorie de acţionari erau diverse persoane care dispuneau de capital şi de la o fabrică de maşini şi utilaje din Sangerhausen (azi în R.D.G.) care a livrat utilaj tehnologic în contul acţiunilor [2].

Încă de la înfiinţare întreprinderea s-a numit „Fabrica de zahăr din Tîrgu Mureş şi împrejurimi, Societate pe acţiuni a cultivatorilor sfeclei de zahăr" fiind înregistrată în registrul firmelor la 19 decembrie 1893 [3].

Pe lîngă activitatea principală, de producătoare de zahăr, fabrica avea de îndeplinit sarcina de a stimula şi rentabiliza cultivarea sfeclei de zahăr

[8] Arh. St. Tg. Mureş, fond Rafinăria de ţiţei Tg. Mureş, dos. 18.

* În prezent are denumirea : Întreprinderea de industrializare a sfeclei de zahăr. Documentele preluate de filiala noastră sînt pînă în anul 1967, an în care fabrica avea denumirea din titlu.

[1] „Marosvidék", an. XXIII, 13 iulie 1893.

[2] Arh. St. Tg. Mureş, *Monografia fabricii de zahăr din Tîrgu Mureş, 80 de ani de activitate*, mss. nr. 168, p. 2. (Colecţia de manuscrise a bibliotecii filialei Mureş).

[3] Arh. St. Tg. Mureş, fond Tribunalul judeţului Mureş-Turda, Secţia firmelor nr. 4 firme sociale), vol. I, p. 204.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

în rîndul agricultorilor din această zonă [4]. Presa locală din Tîrgu Mureș, printre care și ziarul „Marosvidék", a salutat cu multă căldură înființarea fabricii consemnînd în același context stadiul slab al dezvoltării industriei în oraș, care se limita la o fabrică de spirt în stare falimentară, o fabrică de bere și una de cărămizi avînd cuptoare rudimentare [5].

La 27 noiembrie 1893, consiliul municipal al orașului Tîrgu Mureș hotărește să atribuie cu titlu gratuit în favoarea fabricii de zahăr suprafața de 15 iugăre și 500 stînjeni pătrați în următoarele condiții : sediul fabricii să fie în orașul Tîrgu Mureș, iar societatea anonimă să achite obștii tîrgumureșene, în cazul lichidării, ori a insolvabilității sale, cîte 500 coroane aur, ori hîrtii de valoare echivalente pentru fiecare iugăr cedat. În primul an de producție fabrica a realizat, din 25.200 tone sfeclă, o producție de 3280 tone zahăr brut, din care s-a livrat la export cantitatea de 600 tone, restul fiind dirijată spre fabricile de zahăr dotate cu rafinării [6].

La început utilajele de bază se rezumau la 10 cazane de aburi, 8 mașini cu aburi avînd o putere instalată de 302 C.P., iar iluminatul era asigurat de o instalație de curent electric. În ceea ce privește utilajul tehnologic, acesta se compunea din : 1 mașină de spălat sfeclă, 2 mașini de tăiat sfecla, 2 baterii de difuzie, cu cîte 10 vase și 3 aparte de vacuum. În total fabrica avea un număr de 400 de muncitori în trei schimburi, din care 300 erau bărbați, 60 funcționari și 40 minori [7].

În anul 1896 a cunoscut gradul de perfecționare a utilajelor pentru prelucrarea sfeclei de zahăr fapt care a determinat mărirea capacității de prelucrare a sfeclei de zahăr în vederea consumului [8] și corespunzător mărirea numărului de muncitori. Încă din anul 1897 se constată pătrunderea în rîndul muncitorilor a ideilor socialiste fapt recunoscut de presa locală, care referindu-se la ideile lui Marx și Lassalle arăta : „Această specie a socialismului a început să cucerească într-un mod periculos în ultima vreme în orașul nostru... Cîțiva agitatori, împreună cu cîțiva flăcăi de croitori, pantofari și tinichigii au făcut o agitație în așa măsură încît numărul socialiștilor atinge astăzi 600—700 persoane" [9].

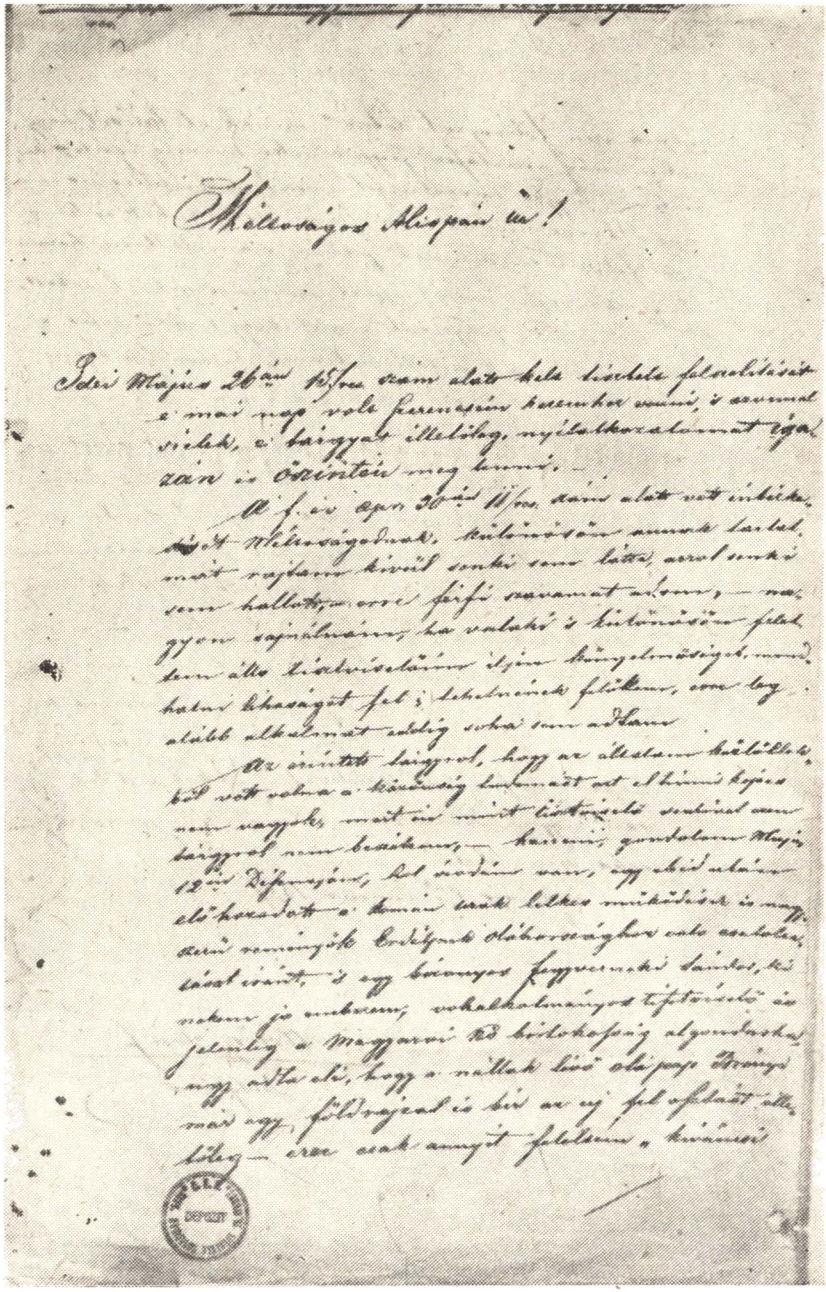
La începutul secolului al XX-lea fabrica de zahăr, cu toate perfecționările aduse utilajelor de prelucrare, face față din ce în ce mai greu concurenței în special cu capitalul austriac. În aceste condiții fabrica s-a expus manevrelor bancare ale grupului austriac care a ajuns să dețină majoritatea acțiunilor industriei zahărului din fostul imperiu habsburgic. În anul 1912 au avut loc grave calamități naturale cu efecte dezastruoase pentru producția de sfeclă [10].

După primul război mondial, fabrica de zahăr din Tîrgu Mureș, reluîndu-și activitatea, întîmpină greutăți în special legate de reutilarea tehnologică.

---

[4] Arh. St. Tg. Mureș, *Monografia fabricii de zahăr din Tg. Mureș*, mss. 168, p. 2.
[5] Ibidem.
[6] Ibidem, p. 3.
[7] Ibidem, p. 4.
[8] „Marosvidék", an. XXVI, 01.02.1896, p. 39.
[9] Arh. St. Tg. Mureș, *Cinci decenii din activitatea Fabricii de zahăr din Tg. Mureș*, mss. nr. 521, p. 16.
[10] Arh. St. Tg. Mureș, *Monografia fabricii...*, mss nr. 168, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1877 iunie 8, Vălenii de Mureș. Raport pretorial despre acțiunile românilor din zona Gurghiului jud. Mureș) pentru unirea Ardealului cu România.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În primii ani de după război, prin lucrările de reconstrucție și dezvoltare a capacității de prelucrare, se ajunge în perioada 1920—1922 de la o prelucrare zilnică de 500—600 tone, la 800—850 tone sfeclă [11]. Cu toate acestea tehnologia fabricării zahărului rămîne pe seama utilizării unui foarte mare volum de muncă manuală [12]. La 30 aprilie 1921 fabrica a avut un bilanț activ de 5.342.607 lei [13].

În anul 1923 fabrica de zahăr deținea un capital social de 750.000 lei avînd un consiliu de administrație format din 8 membri, un director, un administrator tehnic și un comitet de cenzori format din 3 membri [14]. Numărul muncitorilor din perioada 1921—1928 varia între 350—400 anual. În anul 1929 personalul fabricii se compunea din : — funcționari, 12, din care femei 2 ; — funcționari tehnici, 11 de sex masculin din care 10 cetățeni români și 1 ceh ; — muncitori meseriași, 28 bărbați ; — zilieri, 63 bărbați 5 femei. În timpul campaniei numărul personalului lucrător era de 485 din care : 6 meseriași, 4 inspectori de uzină [15], — zilieri, 414 bărbați și 61 femei. Potrivit regulamentului de lucru din anul 1923 muncitorii erau cu angajament permanent și temporar. Tot aici erau prevăzute zile de repaus care erau : duminicile, alte sărbători conform calendarului, și 1 Mai [16].

În condițiile avîntului economic de după primul război mondial se constată o activizare a mișcării muncitorești. Între acțiunile întreprinse de muncitorii fabricii se înscrie lupta pentru încheierea unui contract colectiv de muncă, garantarea cîștigurilor săptămînale și asigurarea unui nivel minim de trai [17]. Astfel din anul 1923 datează primul contract colectiv de muncă, care a intrat în vigoare la începutul anului 1924. În anii următori reînnoirea contractului colectiv de muncă s-a realizat cu mari sacrificii ajungîndu-se la arbitrarea diferendelor dintre muncitori și patronat, de către Inspectoratul muncii [18].

În anii crizei de supraproducție din 1929—1933 fabrica a cunoscut din plin efectele acesteia. În anul 1932 fabrica își încetează activitatea, neputînd fi pusă în funcțiune nici în anul 1933 [19].

Din darea de seamă anuală rezultă că direcțiunea fabricii a fost nevoită să reducă din nou terenul de cultură deoarece o mare parte din stocul de zahăr nu a putut fi plasat [20]. Raportul consiliului de administrație din anii 1932—1933 face aceeași remarcă subliniind că din cauza crizei fabrica nu va putea fi pusă în funcțiune nici în a nul 1934 [21]. Cu mari greutăți în

---

[11] Ibidem, p. 6.
[12] Ibidem, p. 7.
[13] *Compass. Anuar român pentru industrie și comerț*, Institut de arte grafice, Cluj, 1924, p. 365.
[14] *Almanahul orașului municipal Tîrgu Murcș*, redactat de Julius Ghila și Tr. Porzek, Tip. „Ardealul" Tg. Mureș, 1924, p. 301.
[15] Arh. St. Tg. Mureș, fond Fabrica de zahăr Tg. Mureș, dosar 76, f. 28.
[16] Ibidem, dosar 46 f. 1—2.
[17] Ibidem, *Monografia fabricii...*, mss. nr. 168, p. 16.
[18] Ibidem, p. 17.
[19] Arh. St. Tg. Mureș, fond Camera de comerț și industrie Tg. Mureș, dosar 20, f. 30.
[20] Ibidem, p. 50.
[21] Ibidem, p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

anul 1934 fabrica şi-a reluat producţia [22], şi tot din acest an fabrica a începeput să producă zahăr cubic [23].

La începutul anului 1935 lucrătorii au înaintat conducerii un memoriu prin care cereau să fie satisfăcute revendicări ca : [24] durata lucrului de 8 ore pe zi, sărbătorile să fie reglementate prin lege, concediile plătite, salariul minimal şi altele.

Datorită consecvenţei cu care muncitorii au luptat pentru apărarea drepturilor, la 2 mai 1935 a fost încheiată o convenţie, între reprezentanţii muncitorilor şi conducerea fabricii prin care lucrătorilor le-au fost asigurate unele drepturi ca : [25], ziua de muncă de 8 ore, plătirea orelor suplimentare, asigurarea concediilor şi altele.

Criza economică din anii 1929—1933 a avut repercusiuni şi asupra preţului zahărului [26]. Datorită rezultatelor economice favorabile din perioada de avînt după anul 1935 s-a putut asigura muncitorilor un minim de confort amenajîndu-se un grup social [27].

Din cauza împrejurărilor grele privind desfacerea zahărului pe piaţă, la 22 februarie 1940 adunarea generală a fabricii a hotărît fuzionarea acesteia cu INDUMIN — Societate anonimă pentru întreprinderi industriale şi miniere cu sediul în Bucureşti. [28]

În anul 1944 trupele germane în retragere au distrus principalele utilaje ale fabricii. [29] Cu eforturi şi sacrificii, în primii ani de după Eliberare fabrica este pusă treptat în funcţiune cu toate greutăţile inerente cauzate de distrugerile de război.

În anul 1948 în baza legii [30] privind naţionalizarea principalelor mijloace de producţie fabrica trece în patrimoniul statului. După naţionalizare a purtat denumirea de Fabrica de zahăr „Bernath Andrei" [31].

Printr-o adresă din 25 iunie 1948 destinată sindicatului salariaţilor fabricii, preşedintele Consiliului de Miniştri, dr. Petru Groza, mulţumeşte în numele guvernului, muncitorilor pentru salutul lor călduros trimis cu ocazia naţionalizării. [32]

După naţionalizare, fabrica a trecut prin mai multe etape de reorganizare şi modernizare. În perioada anilor 1948—1960 s-au adus o serie de îmbunătăţiri utilajelor ajungîndu-se ca în anul 1960 să se prelucreze zilnic 1500 tone de sfeclă [33].

În urma Plenarei P.M.R. din noiembrie 1958 s-a trecut la modernizarea fabricii şi mărirea capacităţii ei ajungîndu-se în 1963 să se prelucreze 3000 tone de sfeclă [34].

---

[22] Ibidem, p. 84.
[23] Ibidem, p. 111.
[24] Arh. St. Tg. Mureş, fond Fabrica de zahăr Tg. Mureş, inv. nr. 58, dosar nr. 82, f. 28—30.
[25] Ibidem, dosar nr. 131, p. 9.
[26] Arh. St. Tg. Mureş, *Cinci decenii* nr. 321, p. 9.
[27] Ibidem, p. 10.
[28] Ibidem, fond Camera de comerţ şi industrie Tg. Mureş, dosar 20, f. 245—246.
[29] Ibidem, *Monografia fabricii...* mss, nr. 168, p. 13.
[30] „Monitorul oficial", partea I, nr. 133/1948.
[31] Arh. St. Tg. Mureş, fond Fabrica de zahăr Tg. Mureş, dosar 375, f. 33.
[32] Ibidem, p. 35.
[33] Ibidem, *Monografia fabricii...* mss. nr. 168, p. 19.
[34] Ibidem, p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Astăzi, Întreprinderea pentru industrializarea sfeclei de zahăr, noua denumire a fabricii din anul 1972, este în continuă dezvoltare și modernizare.

Dintre documentele mai importante încă de la înființarea fabricii se remarcă acelea privitoare la producătorii de sfeclă de zahăr care au încheiat contracte cu fabrica, privind închirierea unor terenuri [35], hotărîri privind exproprierile unor terenuri pentru construcția unor trasee de cale ferată [36].

Dintre documentele care se referă la dotarea și utilarea fabricii se pot aminti instrucțiunile privind funcționarea unor utilaje, apoi statutele Uniunii fabricanților de zahăr din Transilvania, devize privind construirea locuințelor muncitorești, alocarea unor sume de bani în scopul propagandei pentru încurajarea producătorilor de sfeclă [37].

Din perioada dintre cele două războaie mondiale reținatenția informații privind utilarea și modernizarea fabricii [38], documentații privind construirea unor trasee de căi ferate [39]. Un grup aparte de documente din perioada 1924—1934 se referă la contractele colective de muncă, contestații și reclamații privind nerespectarea clauzelor contractelor, memorii ale muncitorilor privind respectarea programului de 8 ore de muncă, plata orelor suplimentare și respectarea sărbătorilor legale [40]. Reținatenția numeroaselenemulțumiri ale muncitorilor din perioada crizei economice cînd administrația fabricii a redus substanțial salariile [41], iar în anul 1935 conflictul dintre muncitori și conducerea fabricii ca urmare a nerespectării contractului colectiv de muncă [42].

În perioada de sfîrșit a crizei și reluarea activității fabricii, numeroase documente se referă la greutățile întîmpinate în legătură cu scăderea prețului zahărului, concurența dintre fabricile de zahăr, reducerea suprafețelor cultivate cu sfeclă de zahăr [43], fenomene care au contribuit la fuzionarea fabricii cu INDUMIN S.A.R. [44].

Din perioada 1940—1944 reținatenția informații cu privire la reducerea activității fabricii, scăderea salariilor, diminuarea numărului muncitorilor, construirea unor adăposturi antiaeriene și altele [45].

După 23 August 1944, documentele oferă informații privind reconstruirea fabricii și autoutilarea ei, creșterea producției de zahăr, naționalizarea fabricii și trecerea ei în patrimoniul statului [46].

După actul naționalizării de la 11 iunie 1948, documentele oferă informații privind investițiile statului pentru reutilarea și modernizarea continuă a fabricii, creșterea capacității de prelucrare și a producției de zahăr, asigurarea unor condiții optime de muncă muncitorilor prin introducerea unor măsuri ca urmare a Rezoluției C.C. al P.M.R. din 22—24 decembrie prin care

---

[35] Ibidem, fond Fabrica de zahăr... inv. nr. 58, dosar 27.
[36] Ibidem, dosar 5.
[37] Ibidem, dosar 38—42.
[38] Ibidem.
[39] Ibidem, dosar nr. 70.
[40] Ibidem, dosar 81—85 ;
[41] Ibidem, dosar 90.
[42] Ibidem, dosar 131 ;
[43] Ibidem, dosarele 166, 170, 202.
[44] Ibidem, dosar 211.
[45] Ibidem, dosar 211, 241, 243.
[46] Ibidem, dosar 375.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

s-a acordat o atenție deosebită organizării protecției muncii. Circulara nr. 201 din 15 septembrie 1949 prevedea întocmirea unor planuri pentru organizarea protecției muncii, instruirea periodică a personalului lucrător, folosirea judicioasă a fondurilor bănești, destinate acestui scop și înființarea unui compartiment care să se ocupe special de protecția muncii [47]. Din anul 1949 se observă o preocupare pentru creșterea suprafețelor cultivate cu sfeclă astfel că la sfîrșitul anului a fost recepționată o cantitate de 1.001.625 chintale sfeclă de pe o suprafață totală de 1890 ha, cu o medie de 151 chintale/ha [48], cît și mărirea capacității de prelucrare a sfeclei de zahăr la 1500 tone în 24 ore [49]. Tot în anul 1949 statistica lucrătorilor ne oferă informații cu privire la componența națională, apartenența politică și categoriile personalului pe sexe și profesiuni [50]. Preocuparea conducerii fabricii pentru creșterea calificării personalului muncitor este ilustrată de situația nominală potrivit căreia în anul 1956 existau în fabrică un număr de 30 de absolvenți ai școlilor medii tehnice [51], iar alți lucrători erau înscriși pentru a urma cursuri de specializare conform programei de învățămînt avînd obiect tehnologia industrială [52].

Documentele din fond oferă informații prețioase în legătură cu evaluările și realizările obținute la cultura sfeclei de zahăr în unitățile cooperatiste, întovărășiri agricole și individuale pe anii 1957—1959, cît și măsurile luate de conducerea fabricii pentru creșterea conținutului de zahăr la culturile de sfeclă, perfecționarea tehnologiei de fabricație și altele [53].

De asemenea, unele informații din fond oferă cercetătorului date cu privire la creșterea prelucrării zilnice a sfeclei. Așa de pildă în campania din anii 1965—1966 s-a realizat o prelucrare medie de 2626 tone pe zi față de 2407 tone planificat. În același context informațiile oferă măsurile luate de conducere pentru perfecționarea instalațiilor de epurare a apelor reziduale și instruirea personalului pe linia protecției muncii [54].

Anii extremi: 1893—1966, cantitatea 46 m.l., 1505 u.a.; inv. nr. 58, 666, limbile română și maghiară.

BIBLIOGRAFIE

Almanahul orașului municipal Tg. Mureș, redactat de Iulius Ghila și Tr. Porzek, Tip. „Arădealul" Tg. Mureș, 1924.

Anuar român pentru industrie și comerț, Institutul de arte grafice, Cluj, 1924.

„Cinci decenii din activitatea Fabricii de zahăr Tirgu Mureș", mss. nr. 321 (Colecția de manuscrise a bibliotecii filialei Mureș).

Fabrica de zahăr din Tirgu Mureș, mss. 168 (Colecția de manuscrise a bibliotecii Filialei Mureș).

[47] Ibidem, fond Fabrica de zahăr.. inv. nr. 666, dosar 6/1949, f. 99—102.
[48] Ibidem, f. 195.
[49] Ibidem, f. 230.
[50] Ibidem, dosar 7, f. 102—104.
[51] Ibidem, dosar 9/1956, f. 7.
[52] Ibidem, f. 85.
[53] Ibidem, dosar 65/1963, f. 93—124.
[54] Ibidem, dosar 91/1966, f. 99—101.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Filiala Arhivelor Statului Mureș (Micromonografie), DGAS București, 1982.
„Monitorul oficial", nr. 67, 1940 ; nr. 133 bis, 1948.
„Marosvidék", (Ținutul Mureșului), anul XXIII, 13 iulie 1893 ; anul XXVI, 1 februarie 1896.

FABRICA DE PRODUSE CERAMICE „MUREȘENI" TÎRGU MUREȘ [1]

Nevoia sporită de materiale de construcții care se făcea tot mai simțită la mijlocul secolului trecut, a determinat înființarea la Tîrgu Mureș a primei mari întreprinderi de materiale de construcții „Asociația fabricii de cărămizi și țigle din Tîrgu Mureș", în anul 1857, întreprindere înființată ca societate pe acțiuni de un grup de capitaliști [2]. Această fabrică se pare că nu a funcționat prea mult timp întrucît în anul 1885 se pomenește de înființarea unei noi fabrici de cărămizi, tot în cartierul Sîngeorgiu de Mureș.

Producția acestei fabrici nesatisfăcînd necesarul de cărămizi și țigle, în această perioadă de avînt în construcții, determină un alt grup de capitaliști, în frunte cu Bors Frigyes, să înființeze între anii 1890—1893 o altă fabrică de cărămizi, în cartierul Mureșeni, actuala Fabrică de produse ceramice care a fost înregistrată sub numele de „Báro Bors Megyesfalvi gyárai" (Fabrica din Mureșeni a baronului Bors). Din anul 1894 se și fac demersurile pentru legarea fabricii, printr-o linie de garaj, cu linia ferată Războieni-Tîrgu Mureș, linie ce a și fost construită în scurt timp.

Tot în această perioadă și Primăria municipiului Tîrgu Mureș înființează o fabrică de cărămizi și țigle în apropierea localității Corunca.

Din anul 1900 fabrica din Murușeni a trecut în proprietatea lui Straetz Hermann, pînă în anul 1912, cînd a dat faliment. În anul 1918 (1 august) a fost preluată de Banca Agricolă din Tîrgu Mureș și redeschisă sub numele de Fabrica de cărămizi și țigle din Mureșeni, Societate Anonimă, acționar principal fiind Bürger Albert, pînă în anul 1922, cînd acesta și-a vîndut acțiunile Băncii de scont din Tîrgu Mureș, fostă sucursală a Băncii anglo-române.

Între anii 1930—1933 fabrica deși și-a încetat producția, n-a reușit însă să-și vîndă produsele din cauza crizei economice. În anul 1934 și-a reluat activitatea, producînd anual aproximativ 7 milioane bucăți cărămizi și țigle. Din anul 1935 în fabrică s-a introdus gazul metan care era folosit atît la ardere cît și ca combustibil pentru un motor cu gaz de 220 CP pentru acționarea agregatelor. Fabrica a funcționat apoi an de an, în timpul sezonului, adică de pe la sfîrșitul lunii martie pînă către sfîrșitul lunii octombrie.

În ceea ce privește fabrica de cărămizi și țigle din cartierul Sîngeorgiu de Mureș, aceasta a funcționat pînă în anul 1908 cînd a fost părăsită. Și-a reluat activitatea în 1912, fiind înregistrată sub numărul 416, din 22 februarie 1912, în registrul firmelor sociale din cadrul Tribunalului din Tîrgu

[1] Principalele date privind istoricul întreprinderii au fost culese din *Monografia Fabricii de produse ceramice „Mureșeni"*, Tîrgu Mureș (manuscris).

[2] Fuchs Simion, *Din istoria dezvoltării industriei și a muncitorimii din Tîrgu Mureș la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în „Studii de istorie", Edit. Acad. R. S. România, 1968, p. 108.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mureş, sub numele de Tégla és agyagárugyár. Részvény társaság, (Fabrica de cărămizi şi lut. Societate anonimă), după 1918 purtînd această din urmă denumire. Scopul societăţii era fabricarea şi valorificarea cărămizilor, ţiglelor şi altor „mărfuri de lut" [3]. Întreprinderea funcţiona numai sezonier (aprilie-octombrie), producînd aproximativ 4 milioane bucăţi cărămizi şi ţigle, anual.

La 11 iunie 1948 ambele fabrici au fost naţionalizate, dar au rămas întreprinderi independente pînă în anul 1952 cînd au fost unificate sub o singură conducere, primind denumirea de Fabrica de cărămizi şi ţigle Mureşeni, Tîrgu Mureş. Cu această denumire a funcţionat pînă în anul 1973, cînd, în baza Decretului 164/1973, fabrica a intrat sub coordonarea Întreprinderii de produse ceramice din Sighişoara, primind denumirea de Fabrica de produse ceramice Mureşeni, Tîrgu Mureş, denumire sub care funcţionează şi în prezent.

Datorită marilor investiţii care s-au făcut an de an pentru modernizarea utilajelor fabricii, producţia acesteia a crescut într-un ritm susţinut ajungînd să producă de la 15.342.000 bucăţi cărămizi şi ţigle în anul 1948, la 109.000.000 în anul 1973.

Fondul arhivistic al acestei fabrici, preluat de filială în anul 1980, conţine foarte puţine documente din perioada 1894—1947 (18 u.a.), care cuprind contracte pentru construirea liniei ferate de garaj, jurnale şi situaţii contabile, registre de evidenţă a personalului, cîteva state de plată a salariilor şi documentaţii tehnice pentru investiţii. Documentele create însă după anul 1947 sînt mult mai bogate în informaţii privind planurile şi realizările obţinute de fabrică an de an. Există ample informaţii asupra lucrărilor de investiţii şi asupra dezvoltării bazei materiale şi tehnice a unităţii, date privind personalul fabricii, situaţii sintetice contabile şi dări de seamă anuale din care reies realizările fabricii de-a lungul anilor.

Asupra fondului s-au efectuat mai multe selecţionări, în anii 1960—1982, înlăturîndu-se documentele lipsite de valoare practică sau documentară, ale căror termene de păstrare au expirat ca : facturi, foi de parcurs, note contabile şi actele justificative aferente, registre de casă, rapoarte lunare şi trimestriale privind producţia, fişe analitice, extrase de cont, fişe de magazie, deconturi de cheltuieli, corespondenţă operativă contabilă, bonuri de materiale etc.

Documentele sînt scrise în limbile română şi maghiară.

Anii extremi : 1894—1960 ; inv. nr. 851 ; 813 u.a.

FABRICI ŞI ATELIERE PARTICULARE DE INDUSTRIE UŞOARĂ

Cu ocazia preluării unor fonduri de documente de la unele întreprinderi mai mari din judeţ, s-au depistat şi unele fonduri mai mici aparţinînd unor fabrici şi ateliere particulare de industrie uşoară, ca urmare a

[3] Arh. St. Tg. Mureş, fond Camera de comerţ şi industrie, Tg. Mureş, dosar 41, p. 1—8

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

unor comasări anterioare de întreprinderi. Astfel au rezultat următoarele fonduri arhivistice :

a) **Succesorii Fraţii Singer, Alexandru Schönfeld şi Izrael Stern din Tîrgu Mureş.**

Firma a fost înfiinţată în 1945 funcţionînd pînă în 18 iunie 1949, cînd a fost înglobată în Întreprinderea de stat „Robot" din Tîrgu Mureş. Avea ca obiect al activităţii turnarea de piese din metale neferoase şi producerea de ape gazoase. S-au păstrat doar parţial state de plată din anii 1945—1947 [1].

Anii extremi : 1945—1947 ; inv. 907, 3 u.a.

b) **Uzina chimică „Genero" S.C.R.L. (Societate cu răspundere limitată) din Tîrgu Mureş.**

A fost înfiinţată în 26 ianuarie 1945, funcţionînd pînă la data de 30 ianuarie 1948, cînd a fost înglobată în Cooperativa de consum „Victoria" a muncitorilor din Tîrgu Mureş. Avea ca obiect fabricarea şi comercializarea unor produse ca : clei, făină de oase, uleiuri minerale etc. [2]. S-au păstrat doar un jurnal de casă (1947), parţial state de plată (1946) şi un dosar de comasare a firmei.

Anii extremi : 1946—1948 ; inv. 906, 3 u.a.

c) **Fabrica de sticlă din Tîrgu Mureş S. A. (Societate anonimă).**

A fost înfiinţată în 18 ianuarie 1946, continuîndu-şi activitatea pînă în anul 1949. A avut ca obiect fabricarea de geamuri şi produse de sticlă [3]. S-au păstrat un registru cartea mare (1947—1948) şi, parţial, state de plată din anii 1947—1948.

Anii extremi : 1947—1948 ; inv. 905 ; 2 u.a.

d) **„ETAMOL" Răstoliţa S.A. (Societate anonimă).**

A fost înfiinţată în 13 ianuarie 1946 şi a funcţionat pînă în 1949. La 12 iunie 1948 a fost naţionalizată. Obiectul fabricii era extragerea de materiale tanante din scoarţa molidului precum şi extragerea altor materiale chimice din lemn şi comercializarea acestora [4]. S-au păstrat din fond : un registru cartea mare din anii 1947—1948, un registru privind cifra de afaceri (1946), acte contabile (1948) şi, parţial, state de plată din anii 1948—1949.

Anii extremi : 1946—1949 ; inv. 904 ; 4 u.a.

---

[1] Arh. St. Tg. Mureş, fond Camera de comerţ şi industrie Tg. Mureş, dosar 328.
[2] Ibidem, dosar 300.
[3] Ibidem, dosar 367.
[4] Ibidem, dosar 318 şi 404.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

e) Industria de piele „Cerb" Cohan Gheorghe din Tg. Mureş.

A fost înfiinţată în anul 1938 de Cohan Gheorghe şi Ranko Gheorghe, ultimul retrăgîndu-se din asociaţie în anul 1944. Activitatea a fost continuată de Cohan Gheorghe pînă în anul 1946, cînd firma a fost preluată de „Dermagant", Industrie de piele din Tîrgu Mureş [5]. Avea ca obiect prelucrarea pieilor şi confecţionarea mănuşilor din piele. S-au păstrat un inventar de bunuri preluate de „Dermagant" şi o listă cu contribuţiile făcute pentru reconstrucţia oraşului, ambele din 1946.

Anii extremi: 1946, inv. 895 ; 2 u.a.

f) Frîngheria mecanică „Istok Albert" din Sighişoara.

Întreprinderea a fost înfiinţată în anul 1934 [6] şi şi-a continuat activitatea pînă în anul 1949. Firma avea ca obiect confecţionarea de furtunuri pentru pompele de incendiu, frînghii, anumite sorturi de pînză pentru armată etc.

Din fond s-au păstrat doar o parte din corespondenţa cu diferite firme privind aprovizionarea cu materii prime şi desfacerea produselor, state de plată (parţial), un registru de evidenţă a impozitelor plătite etc., din perioada 1941—1949.

Anii extremi: 1941—1949 ; inv. 401 ; 9 u.a.

BIBLIOGRAFIE

Fuchs Simion, *Din istoria dezvoltării industriei şi muncitorimii din Tîrgu Mureş la sfîrşitul secolului al XIX-lea,* în „Studii de istorie", Edit. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1968, p. 95—120.

ÎNTREPRINDEREA DE PIELE ŞI MĂNUŞI DIN TÎRGU MUREŞ

În baza statutelor aprobate de adunarea generală de constituire, ţinută în ziua de 3 decembrie 1922, s-a hotărît înfiinţarea „Societăţii anonime pentru industria de piele brută din Tîrgu Mureş" cu un capital iniţial de un milion de lei. Membrii fondatori au fost Wilhelm Hirsch, Herman Rosner, Simon Marton, Eugen Rosenfeld şi Izrael Rosenblath [1]. Firma a fost înregistrată la Tribunalul judeţului Mureş din Tîrgu Mureş în ziua de 20 decembrie 1923, sub nr. 729 [2]. În anul 1925, la 25 aprilie, firma îşi schimbă numele în „Societatea anonimă pentru prelucrarea de piele brută Tîrgu Mureş", in-

[5] A se vedea şi prezentarea fondului Întreprinderii de pielărie şi mănuşi din Tîrgu Mureş.

[6] *Monografia judeţului Tîrnava Mare,* Tipografia Miron Neagu, Sighişoara, 1943, p. 291.

[1] Principalele date privind istoricul întreprinderii au fost culese din *Scurt istoric al Întreprinderii de piele şi mănuşi din Tîrgu Mureş* (manuscris).

[2] Arh. St. Tg. Mureş, fond Tribunalul judeţului Mureş, Registrul firmelor sociale, nr. 8, f. 97.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tervenind totodată schimbări în rîndul membrilor comitetului de direcţie. Obiectul firmei era cumpărarea şi vînzarea pieilor brute precum şi prelucrarea acestora, confecţionarea de articole din piele şi vînzarea acestora. În anul 1937 firma îşi schimbă din nou numele în „Industria de piele. Societate anonimă din Tîrgu Mureş" [3]. Obţinînd beneficii substanţiale proprietarii firmei hotărăsc în anul 1927 sporirea capitalului întreprinderii la 5,2 milioane lei, în vederea aprovizionării şi creşterii producţiei. Abia la cîţiva ani, după o perioadă de consolidare a întreprinderii pe piaţă, proprietarii hotărăsc, în 1930, să deschidă două sucursale, la Timişoara şi Bucureşti, dar cea din Timişoara, în anul 1931, este desfiinţată.

În 1931 proprietarii înfiinţează o secţie de confecţionat mănuşi. Neavînd specialişti în această branşă, aceştia angajează familia Rankó din Oraviţa (cinci membri, din care tatăl şi fiul erau specialişti în croit, iar soţia cu fiicele la cusut). Totodată s-a început angajarea de ucenici pentru a fi calificaţi în această branşă. Prin înfiinţarea acestei secţii, sub îndrumarea familiei Rankó, s-au pus bazele unei noi meserii în Tg. Mureş care în zilele noastre cunoaşte o dezvoltare deosebită. Primele începuturi însă nu au dat rezultate din cauza calităţii slabe a pieilor, mănuşile fiind nevandabile. Proprietarii nu au renunţat şi angajează un specialist din Germania, Dorner, cu fiul său, care vor reuşi să îmbunătăţească tehnologia tăbăcirii pieilor pentru mănuşi. Se angajează de asemenea noi ucenici cu durata de calificare de trei ani, astfel că întreprinderea, în anul 1933, dispunea de aproximativ 600 de salariaţi, tăbăcari, croitori şi cusători de mănuşi.

În 1934 întreprinderea cu alte două similare din Timişoara şi Oraviţa, au format un cartel pentru a-şi asigura anumite avantaje pe piaţă şi a împiedica fluctuaţia muncitorilor. Astfel, în anul 1935, ca urmare a unor conflicte de muncă, zece muncitori din întreprindere pleacă la Timişoara unde sînt angajaţi, dar pentru scurt timp, întrucît, în urma intervenţiei întreprinderii din Tîrgu Mureş, au fost nevoiţi să revină.

În anul 1934 s-au construit atelierele de piei lăcuite. Pentru producerea acestora este angajat un specialist din Germania, dar care, în 1937, se retrage predînd proprietarilor o reţetă de lacuri incompletă. Din această cauză produsele sînt compromise, proprietarii fiind nevoiţi să-l ameninţe cu darea în judecată pe fostul angajat, care, conform contractului, a trebuit să predea reţeta completă (pentru a asigura elasticitatea lacului).

Tot în anul 1934 se organizează o secţie de confecţionare a hainelor de piele, sub conducerea a doi croitori specialişti, aduşi din Oradea, realizînd lunar aproximativ 200 de bucăţi haine de piele pentru armată. Producţia acestei secţii nefiind însă rentabilă, în scurt timp a fost desfiinţată.

În anul 1935 întreprinderea a ajuns aproape în pragul falimentului din cauza unei comenzi mari de piele de cal din Argentina care s-a dovedit complet necorespunzătoare. Situaţia a fost salvată în urma unei inovaţii constînd din presarea pe suprafaţa pieilor a unor imitaţii.

În urma investiţiilor făcute întreprinderea ajunge să producă în 1938 aproximativ 130.000 m^2 piei şi 200.000 perechi de mănuşi, avînd aproximativ 1.000 de angajaţi. Dar tot în acest an începe declinul întreprinderii, în urma conjuncturii economice şi politice nefavorabile, la 1 august 1938 fiind

[3] *Ibidem*, f. 98.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

desfiinţată secţia de mănuşi. O parte din proprietari au încasat mari sume din creanţe şi au emigrat în Argentina. Întreprinderea a continuat să funcţioneze însă sub patronajul unui consiliu condus de Rosemberg Albert pînă în august 1940.

În urma Dictatului de la Viena, întreprinderea a fost luată sub controlul statului maghiar, fiind condusă de un comisar guvernamental, iar producţia a fost profilată pentru nevoile armatei.

După desfiinţarea secţiei de mănuşi (1938) maistrul Rankó Gheorghe şi Cohan Gheorghe au înfiinţat un atelier de confecţionare a mănuşilor pe actuala stradă Kossuth Lajos, sub denumirea de Industria de piele „Cerb" din Tîrgu Mureş, atelier care în 1942 este mutat în strada Primăverii, nr. 39. Rankó Gheorghe şi-a continuat activitatea pînă în anul 1944 cînd a emigrat în Austria.

Pe lîngă atelierul lui Rankó şi Cohan şi alţi mănuşari din Tîrgu Mureş au înfiinţat mici ateliere ca: atelierul „Mureşul" condus de Szász Martin, Vidresan Victor şi Németh Géza, atelierul lui Mendel Alexandru, atelierul lui Csutor Ladislau şi atelierul lui Kovács Dezideriu etc.

În perioada 1940—1944 întreprinderea a fost condusă de directorii numiţi de comisarul guvernamental, avînd denumirea de Magyar böripari rèszvènytársaság" (Societatea maghiară pe acţiuni pentru industrializarea pieilor), pînă în toamna anului 1944.

În timpul celui de al doilea război mondial producţia întreprinderii a scăzut mult din cauza lipsei de materii prime, cît şi din cauza recrutărilor, în anul 1942 lucrînd numai cu 195 muncitori. În anul 1943 un grav incendiu aduce mari pagube atît în produsele finite, cît şi prin distrugerea atelierelor şi uneltelor, fapt care atrage după sine concedierea muncitorilor pînă la reconstrucţia atelierelor.

În anul 1945 întreprinderea este preluată de CASBI, dar cu mari pagube în maşini şi unelte şi închiriată apoi lui Mendel Alexandru. Pe lîngă această întreprindere a fost înfiinţată, tot în 1945, o nouă firmă de prelucrare a mănuşilor în Tîrgu Mureş sub denumirea de „Dermagant". Industrie de piele. Societate cu răspundere limitată, Tîrgu Mureş, de către Cîmpean Ioan, Cohan Gheorghe şi László Pavel. Această întreprindere are însă mari dificultăţi cu aprovizionarea cu materii prime şi cu plata muncitorilor.

Prin actul naţionalizării din 11 iunie 1948, Întreprinderea Dermagant, atelierele Mendel Alexandru şi tăbăcăria lui Marton Iosif au trecut în proprietate de stat sub numele de Fabrica de pielărie „Dermagant", Întreprindere industrială de stat, Tîrgu Mureş, reunind în cadrul ei aproximativ 60 de muncitori. În anul 1950 a fost inclusă în cadrul întreprinderii Fabrica de talpă „Neptun" din Reghin care anterior aparţinea de Întreprinderea „Herbák János" din Cluj. Această secţie a fost transferată complet în anul 1954 la Tîrgu Mureş, în cadrul întreprinderii. După actul naţionalizării întreprinderea a cunoscut o continuă dezvoltare, ajungînd, în anul 1974, la o producţie globală de 217 milioane lei (1.653.000 perechi de mănuşi şi 992.000 m^2 de piele prelucrată). Tot în acel an întreprinderea lucra cu un personal de 3.800 persoane. În momentul de faţă, pe lîngă beneficiarii interni, întreprinderea întreţine relaţii cu peste 300 de firme străine din 23 de ţări, produsele ei fiind deosebit de apreciate.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Între anii 1951—1963 întreprinderea a funcționat sub numele de Întreprinderea de stat „Petőfi Sándor" Fabrica de piele și mănuși, Tîrgu Mureș. Între anii 1969—1971 funcționa ca Întreprinderea de pielărie și mănuși, Tg. Mureș din cadrul Combinatului de pielărie și mănuși, Cluj. Pentru scurt timp, între anii 1971—1973, întreprinderea patrona Grupul întreprinderilor din industria blănăriei și mănușilor Tîrgu Mureș care reunea și întreprinderile similare din Timișoara, Vidra-Orăștie, Oradea și București. Din anul 1973 unitatea funcționează independent sub numele de Întreprinderea de piele și mănuși, Tîrgu Mureș.

În anul 1981 s-a procedat la preluarea documentelor deținute sau create de întreprindere pînă în anul 1965. Cu această ocazie s-au preluat și documentele create de unele firme particulare din industria pielăriei din Tîrgu Mureș (Cohan Gheorghe, Industria de piele „Monopol" Tîrgu Mureș) din perioada 1925—1946, ca fonduri aparte.

Fondul arhivistic se prezintă, pentru perioada de după anul 1948, destul de complet reflectînd principalele aspecte ale activității productive din cadrul întreprinderii. Dintre categoriile de documente care se păstrează în fond remarcăm : procesele verbale de predare-primire a utilajelor și imobilelor cu ocazia naționalizării, statele de funcțiuni, dosarele de cadre ale personalului, evidențe privind executarea planurilor de investiții, planurile de muncă și dările de seamă anuale, normativele privind prețurile de cost, fișele de conturi sintetice, normele și standardele pentru produsele de piele, cartea tehnică a întreprinderii, cartea mare, statele de plată a retribuțiilor etc. Din perioada anului 1948 ni s-au păstrat doar cîteva evidențe privind angajații și bunurile întreprinderilor susamintite.

Asupra fondului arhivistic s-au efectuat mai multe selecționări, eliminîndu-se documentele lipsite de importanță documentară sau practică, ale căror termene de păstrare au expirat. Din categoria acestor documente menționăm : actele justificative de casă, notele contabile, fișele de pontaj, procesele-verbale de recepție, fișele analitice, dările de seamă contabile trimestriale, dispozițiile de livrare etc.

Anii extremi : 1945—1965 ; inv. 893 ; 1025 u.a.

BIBLIOGRAFIE

Scurt istoric al Intreprinderii de piele și mănuși din Tîrgu Mureș (manuscris).

ÎNTREPRINDERI DE EXPLOATAREA, PRELUCRAREA ȘI COMERCIALIZAREA LEMNULUI

Tîmplăria de artă Vigh Ștefan.

A fost un atelier care confecționa mobilă sculptată. Între documente există numeroase desene și fotografii care reprezintă diferite piese de mobilier cu sau fără tapițerie care au fost executate de Vigh Ștefan din Tîrgu

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mureş în stilul caracteristic epocii din prima jumătate a secolului al XX-lea. Se remarcă între desene [1] cele care reprezintă ciorchini de struguri şi frunze, lalele dispuse în formă de patrulater şi altele executate cu multă măiestrie şi simţ artistic, desene şi schiţe complete sau în ciornă care au stat la baza executării componentelor de mobilă. Se mai găsesc de asemenea şapte cataloage tipărite în care sînt expuse numeroase modele de mobilă, cît şi diferite scule necesare executării sculpturilor în mobilă. Fondul este pe perioada 1901—1956, dar lipsesc documentele pe perioada 1933—1955.

„Panel-furnir" S.A. pentru industrializarea şi comercializarea lemnului Bucureşti, Sucursala Tîrgu Mureş.

A creat documente de la care s-au păstrat pe perioada 1942—1949. Acestea conţin informaţii referitoare la planul de producţie, încasările obţinute, numele acţionarilor, procese verbale ale şedinţelor adunărilor generale ale fabricii. Fiind naţionalizată în anul 1948 a fost radiată din evidenţă la data de 2.02.1949 [2].

Fabrica de mobilă S.A. Székely şi Réthy din Tîrgu Mureş.

A luat fiinţă în anul 1907 cînd a fost înscrisă în registrul firmelor sociale, sub denumirea de „Székely şi Réti" [3]. Încă de la început fabrica se ocupa cu producerea, depozitarea şi desfacerea mobilelor [4]. În anul 1933 avea denumirea de „Székely şi Réti, Fabrică de mobile — Ardeleana S.A." avînd ca obiect „fabricarea şi vînzarea lemnului şi aranjarea locuinţelor", de unde se poate deduce că fabrica producea nu numai produse de mobilă ci şi orice produse din lemn necesare pentru imobilele de locuit [5].

În deceniul al treilea al secolului XX fabrica s-a dezvoltat în aşa măsură încît în anul 1928 avea un număr de 116 angajaţi, muncitori, calfe şi ucenici. Datorită condiţiilor tot mai grele de lucru, la 4 ianuarie 1928, un număr de 38 de lucrători ai fabricii au declarat grevă cerînd să li se plătească aparte munca suplimentară şi să se renunţe la dispoziţiile luate de direcţiune de a se percheziţiona lucrătorii la ieşirea din lucru. Acest conflict, dintre muncitori şi conducerea fabricii, a fost conciliat de Inspectoratul Muncii din Tîrgu Mureş hotărîndu-se calcularea şi plătirea separată a muncii suplimentare [6]. Nemulţumirile crescînde ale muncitorilor aveau să ducă la conflict, la 17 mai 1928 cînd au participat un număr de 35 lucrători organizaţi în sindicat. În urma grevei conducerea fabricii a fost nevoită să accepte revendicările greviştilor hotărîndu-se ca muncitorii să lucreze numai opt ore pe zi [7].

---

[1] Arh. St. Tg. Mureş, fond Tîmplăria de artă Vigh Ştefan, dosar 2.
[2] Ibidem, fond Camera de comerţ şi industrie a judeţului Mureş, dosar 422, p. 65.
[3] Ibidem, fond Tribunalul judeţului Mureş, Secţia firmelor nr. 5, p. 349.
[4] Ibidem, fond Fabrica de mobilă Székely şi Réti, dosar 28, p. 471.
[5] Arh. St. Tg. Mureş, Camera de comerţ şi industrie a jud. Mureş, dosar 422, f. 17—18.
[6] *Conflictele colective de muncă*, Editată de Ministerul Muncii Cooperaţiei şi Asigurădilor Sociale, „Curierul judiciar" S.A. 1929, p. 13.
[7] Ibidem, p. 52.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În anul 1929 fabrica avea un număr de 229 salariaţi din care 156 erau calfe de tîmplari şi lustruitori, 47 erau ucenici, 2 funcţionari, restul de 26 fiind servitori, paznici de noapte, conducători de ateliere, şefi de echipă şi alte meserii [8].

Radicalizarea conştiinţei de clasă a muncitorilor, şi creşterea nemulţumirilor din cauza scăderii salariilor a creat condiţii ca muncitorii de la Fabrica de mobilă şi din alte 28 de întreprinderi din Tîrgu Mureş să declare grevă la 1 aprilie 1939, printre revendicări figurînd şi majorarea salariilor şi încheierea unui nou contract colectiv de muncă. În urma tratativelor dintre reprezentanţii muncitorilor şi conducerea fabricii nu s-a realizat satisfacerea revendicărilor muncitorilor [9].

În anul 1940 se constată o scădere a numărului de lucrători ajungîndu-se de la 228 salariaţi în anul 1929, la 213 din care 98% erau implicaţi direct în procesul de producţie [10].

Documentele provenite de la Fabrica de mobilă Székely şi Réti din Tîrgu Mureş sînt pe perioada 1907—1948. Din cauza vicisitudinilor vremurilor lipsesc documente din perioada 1910—1916, iar din restul perioadei 1917—1948 s-au păstrat documente care se referă la : producţia de mobilă a fabricii, cronometrarea timpului de lucru, schiţe şi desene privind proiectarea elementelor de mobilă şi alte construcţii din lemn, procese verbale ale consiliului de administraţie al fabricii şi altele.

Între documentele mai importante reţin atenţia statutele de organizare şi funcţionare ale fabricii şi dările de seamă privind veniturile şi cheltuielile anuale. Astfel, din statutele societăţii Székely şi Réti, fabrică de mobile Ardeleana S. A. din anul 1933, rezultă că întreprinderea avea ca obiect „fabricarea şi vînzarea en detail şi en gros a obiectelor în legătură cu industria lemnului şi aranjarea locuinţelor", societatea putînd exercita orice „întreprindere de construcţii precum şi a face orice cumpărări şi vînzări de imobile". Capitalul social al societăţii din anul 1933, conform statutelor, era de 5.000.000 lei care consta din 500 bucăţi acţiuni deplin vărsate de cîte 1000 lei, dar se mai preciza că la cerere se puteau elibera şi acţiuni colective de 5, 10, 25, 50 şi 100 bucăiţ (acţiuni).

Potrivit aceloraşi statute, Consiliul de administraţie era format din 3—11 membri aleşi de adunarea generală pe timp de 2 ani. În ceea ce priveşte adunarea generală, aceasta putea aduce hotărîri valide în prezenţa acţionarilor care deţineau cel puţin 4/5 din capitalul social. Statutele mai prevedeau că adunarea generală avea ca principale atribuţii discutarea şi aprobarea sau modificarea bilanţului şi fixarea dividendelor, alegerea administratorilor şi cenzorilor şi să se pronunţe asupra retribuţiilor curente ale acestora, să hotărască desfiinţarea, gajarea sau locaţiunea uneia sau mai multor din în-

[8] Arh. St. Tg. Mureş, fond Fabrica de mobilă Székely şi Réti din Tg. Mureş, dosar 28, p. 277—280.

[9] *Conflictele colective de muncă din 1929*. Editat de Ministerul Muncii..., Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Bucureşti, 1940, p. 74.

[10] Arh. St. Tg. Mureş, fond Fabrica de mobilă Székely şi Réti din Tg. Mureş, dosar 28, p. 303—307.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

treprinderile principale, numirea directorului comercial-administrativ, a directorului tehnic, a procuriștilor și fixarea retrubțiilor acestora, acordarea de pensii și rente viagere în folosul funcționarilor societății [11].

Fondul mai oferă informații referitoare la calificarea muncitorilor, remunerarea salariaților, evidențe pe diferite perioade privind bilanțurile fabricii, cît și procesele verbale privind accidentele din procesul muncii și cîteva pliante cu reclame și anunțuri în legătură cu produsele fabricii. În anul 1948 a fost naționalizată.

Întreprinderea de produse finite din lemn Tîrgu Mureș

Este una din cele mai mari întreprinderi de industrializare a lemnului din județul Mureș. A luat ființă în anul 1948 prin naționalizarea fabricii de mobilă Toth Iosif, Szekély și Réti și tîmplăria lui Elek Ioan [12].

Imediat după naționalizare fabrica a primit denumirea de Întreprinderea de stat „Simo Géza" (prescurtat Iprolemn, „Simo Geza") Tîrgu Mureș pînă în anul 1950. Între anii 1951—1952 avea denumirea de Întreprinderea pentru exploatarea și industrializarea lemnului „Simo Géza" (IPEIL) Tîrgu Mureș. Între anii 1954—1959 a avut denumirea de IPROFIL „Simo Géza" iar în perioada 1960—1965 IPROFIL „23 August" Tîrgu Mureș. În prezent se numește I.P.L. „23 August".

Încă de la naționalizare, întreprinderea s-a remarcat prin producția de mobilă de diferite tipuri atît pentru intern, cît și pentru export. Este demn de subliniat faptul că întreprinderea în anii construcției socialiste s-a dezvoltat continuu. Mobila confecționată de această întreprindere se caracterizează prin particularitatea stilurilor sculpturale în forme și nuanțe variate care i-au dus faima în peste 100 țări ale lumii printre care se numără Uniunea Sovietică, Belgia, Olanda, Franța și R. F. Germania.

Documentele depuse la Arhivele Statului reflectă continua dezvoltare a întreprinderii în perioada 1948—1965. Între ele se remarcă probleme privind naționalitatea întreprinderii, măsuri privind raționalizarea prețurilor de cost, calificarea muncitorilor, schițe, planuri și desene care conțin proiectele diferitelor tipuri de mobilă, situații privind livrarea produselor finite la export. Printre primele documente create de întreprindere subliniem procesul-verbal și documentația tehnică, cu anexe, care conține informații privind naționalizarea întreprinderilor particulare amintite [13]. Începînd cu anul 1953 documentele oferă informații cu privire la preocuparea conducerii întreprinderii pentru asigurarea unor condiții optime de locuit pentru muncitori, prin construirea din fondurile statului a unor locuințe muncitorești [14]. Problema calității produselor, ridicarea pe o treaptă superioară a gradului de automatizare și perfecționare a mijloacelor de producție a stat în centrul preocupărilor

[11] *Ibidem*, p. 239—240.
[12] Arh. St. Tg. Mureș, fond IPL „23 August" Tîrgu Mureș, dosar 1/1948, f. 7—8. 112—120.
[13] Ibidem, dosar 1/1948.
[14] Ibidem, dosar 70/1953.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

prin realizarea a numeroase invenţii şi inovaţii [15], rentabilizarea producţiei şi scăderea preţului de cost [16].

Tîmplăria de artă Vigh Ştefan, anii extremi 1901—1962, cantitatea 0,10 m.l., 90 u.a., inv. nr. 50, limbile : română, maghiară şi germană. *„Panel Furnir" S.A. pentru industrializarea şi comercializarea lemnului Bucureşti, Sucursala Tg. Mureş*, anii extremi : 1942—1949, cantitatea 0,20 m.l., 15 u.a., inv. nr. 63, limbile română şi maghiară. *Fabrica de mobilă S.A. „Székely şi Réti" din Tg. Mureş, anii extremi* 1907—1949, cantitatea 0,90 m.l., 56 u.a., limbile : română şi maghiară. *Întreprinderea pentru produse finite din lemn Tg. Mureş, anii extremi :* 1948—1965, cantitatea 35 m.l., 814 u.a., inv. nr. 675, limbile : română şi maghiară.

BIBLIOGRAFIE

Conflictele colective de muncă, Editată de Ministerul Muncii..., „Curierul judiciar" S.A. Bucureşti, 1928 şi 1929.

Indicatorul industriei româneşti, Inst. de arte grafice „Tiparul românesc", Bucureşti, 1927.

ŢESĂTORIA DE MĂTASE SIGHIŞOARA

Întreprinderea a luat fiinţă în anul 1924 sub numele de „Sighişoara". Ţesătorie mecanică de mătase — Societate anonimă. Printre principalii acţionari ai întreprinderii se aflau Banca elveţiană de depozite din România, Bucureşti, Banca de petrol, mine şi industrie, Bucureşti, Banca mixtă pentru industrie şi ipotecă, Sighişoara, precum şi alţi acţionari particulari din Sighişoara şi Bucureşti, cu un total de 7340 acţiuni şi un capital pasiv de 9 milioane de lei [1]. Obiectul activităţii întreprinderii era producerea de ţesături din mătase naturală şi artificială, imprimată şi neimprimată.

Întreprinderea şi-a păstrat denumirea iniţială pînă în anul 1948 cînd, în urma naţionalizării, a devenit Ţesătoria mecanică de mătase „11 Iunie", Sighişoara. Cu această denumire a funcţionat pînă la 1 februarie 1961, dată la care ţesătoriile de mătase, bumbac şi lînă din Sighişoara au fost unificate în cadrul Întreprinderii industriale de stat „6 Martie". Din anul 1969 aceste ţesătorii şi Fabrica de confecţii „Tîrnava", Sighişoara, alături de Fabrica de confecţii „Mureşul" Tg. Mureş, au format Combinatul textil Sighişoara, pînă în anul 1971, cînd unitatea şi-a reluat activitatea independent sub denumirea de Ţesătoria de mătase Sighişoara.

Fondul arhivistic preluat de filială cuprinde doar parţial documentele create în perioada 1924—1953, însă destul de semnificative pentru a urmări, de-a lungul anilor, activitatea întreprinderii întrucît s-au păstrat, pe întreaga perioadă, procesele verbale de şedinţă ale consiliului de administraţie, cu bilanţurile anuale şi evidenţele anuale de contabilitate. S-au mai păstrat, de asemena, registrele de casă, jurnalele de contabilitate, inventare periodice şi

[15] *Ibidem*, dosar 153/1957.
[16] *Ibidem*, dosar 524, f. 198—199.
[1] Arh. St. Tg. Mureş, fond Ţesătoria de mătase Sighişoara, dosar 2, f. 2; dosar 3, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

bunuri ae întreprinderii, registrele de afaceri. În ceea ce privește evidența retribuirii angajaților, aceasta se păstrează numai din anul 1943, parțial. Documentele create după anul 1953, se află în exclusivitate încă în cadrul întreprinderii și au fost în mai multe rînduri selecționate, eliminîndu-se cele care nu mai prezintă importanță practică sau științifică (facturi, note contabile, acte justificative de casă, foi de parcurs etc.).

Anii extremi: 1924—1953; inventar 377, 378, 146 u.a.

B. AGRICULTURĂ

CONSILIERATELE AGRICOLE DIN JUDEȚELE TÎRNAVA MARE ȘI TÎRNAVA MICĂ

Prin Decretul pentru organizarea Transilvaniei și a celorlalte ținuturi locuite de români, din 13 decembrie 1918 [1], pentru cele 25 de județe pe care le administra, Consiliului Dirigent i-a revenit și misiunea de a prezenta în cel mai scurt timp proiectul de reformă agrară.

Pentru a-și pune în aplicare programul agrar, Consiliul Dirigent, prin intermediul Resortului de agricultură și comerț, unul din cele douăsprezece resorturi centrale care îl formau, a trecut la instituirea unor organe menite să coordoneze lucrările de reformă agrară. Astfel, în prima jumătate a anului 1919 pe lîngă prefecturile județene au funcționat referenții agricoli subordonați în același timp Resortului agriculturii din cadrul Consiliului Dirigent. În luna iulie 1919 au fost create consilieratele agricole județene, după modelul instituțiilor similare din provinciile surori [2].

Ele au funcționat ca organe executive și de informare ale Resortului agriculturii, apoi, după desființarea Consiliului Dirigent, în aprilie 1920, au trecut în aceeași dublă calitate sub autoritatea Direcției Generale a Reformei Agrare din Cluj, care reprezenta în Transilvania Casa Centrală a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor cu sediul la București. Prin Decretul-Lege nr. 1360 din 31 martie 1920 pe lîngă președinția Consiliului de Miniștri a fost instituit un Comitet Agrar sub tutela căruia a trecut și Casa Centrală a Cooperației și a Împroprietăririi Sătenilor [3]. În această situație, în luna iunie 1920, consilieratele agricole au ajuns, împreună cu forul lor provincial, Direcția Generală a Reformei Agrare, sub autoritatea și controlul secțiunii de la Cluj a Comitetului Agrar înființată la 27 mai 1920 [4].

Teritoriul unui consilierat a fost împărțit în circumscripții agricole, apoi din 1922, în regiuni agricole. Raza de acțiune a acestora era identică cu cea a unei judecătorii de ocol respectiv a unei plase. Atît regiunile agricole cît

---

[1] Hamangiu, C., *Codul general al Românici*, vol. VIII, 1913—1919. p. 1163—1164.

[2] Știrban Marcel, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca", XVIII, Edit. Acad. R. S. România, 1975, p. 230—234.

[3] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. IX—X, 1919—1922, p. 282—283.

[4] Știrban Marcel, *op. cit.*, p. 238—239, Idem, *Comitetul agrar secțiunea Cluj, 1920—1921*, în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 185—190.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

și consilieratele conlucrau cu preturile și primăriile comunale, informau prefecturile, subprefecturile, comisiile administrative etc. despre activitatea lor și le solicitau sprijinul în aplicarea politicii generale agricole a statului [5].

Personalul consilieratelor agricole s-a recrutat dintre foștii referenți agricoli, dintre inginerii agronomi transilvăneni sau dintre cei care au activat pînă atunci în cadrul consilieratelor din vechea Românie. Acest personal era format dintr-un consilier agricol, șeful instituției, dintr-un șef de cancelarie și din agronomi regionali. Cei care nu erau pregătiți prin școli sau prin cursuri de agricultură au fost numiți de fapt agenți agricoli, cu delegație de agronomi regionali.

Urmărind în special dezvoltarea agriculturii, consilieratele agricole aveau ca atribuții : participarea la pregătirea și aplicarea reformei agrare, organizarea muncilor agricole, constituirea cooperativelor de producție, valorificarea produselor agricole, înființarea obștiilor de arendare, procurarea uneltelor de producție, susținerea propagandei pentru o economie agrară intensivă și rațională și întocmirea de statistici cu caracter agrar [6]. Dintre toate acestea în anii 1919—1921, pe primul plan al activității s-a situat munca de pregătire a lucrărilor de reformă agrară și mai ales de aplicare a arendărilor forțate. Consilierii agricoli aveau calitatea de experți în comisiile locale, de reformă agrară, iar în cele județene erau membrii cu drept de vot și organe executive în problema aplicării arendărilor forțate [7].

Atribuțiile consilierilor agricoli sînt precizate în Decretul Lege nr. 3911 din 12 septembrie 1919 [8], apoi de unele ordonanțe, instrucțiuni, circulare și decizii date de forurile superioare. Decretul-Lege amintit stabilește structura și organizarea organelor de aplicare a reformei agrare. Lucrările practice ale comisiilor județene și comisiilor locale de reformă agrară au fost îndrumate și coordonate de consilieratele agricole județene.

Prin Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 30 iulie 1921 [9] și prin regulamentul de aplicare al ei, din 4 noiembrie, a aceluiași an [10], s-au creat organe specializate împuternicite să execute exproprierile și împroprietăririle. Comisiile județene de expropriere și cele de împroprietărire aveau în componența lor pe consilierii agricoli județeni, iar comisiile de ocol pentru expropriere și cele pentru împroprietărire, pe agronomii regionali.

Deși Legea din 23 iunie 1922 [11] și regulamentul ei de aplicare din 12 iulie 1922 [12], au redus componența comisiilor la cîte trei membri, printre aceștia au continuat să figureze și consilierii agricoli, în cazul comisiilor județene și agronomii regionali, în cazul comisiilor de ocol. Acest fapt face dovada misiunii consilieratelor agricole, de îndrumare și coordonare a lucrărilor de reformă agrară.

---

[5] Idem, *Consilieratele agricole din Transilvania...*, p. 232—238.
[6] *Ibidem*, p. 240.
[7] *Ibidem*, p. 241.
[8] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. IX—X, 1919—1922, p. 193—205.
[9] *Ibidem*, p. 733—756.
[10] *Ibidem*, p. 756—803.
[11] *Ibidem*. p. 891—896.
[12] *Ibidem*, vol. XIII—XIV, 1922—1926, p. 198—245.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Conform prevederilor Decretului nr. 4496 din 28 octombrie 1922 [13], republicat la 29 decembrie 1923 [14], Comitetului Agrar care pînă atunci fusese un organ consultativ, i se amplifică atribuţiile fiind transformat în organ judecătoresc. Prin acest act competenţa consilieratelor agricole judeţene şi a celorlalte organe însărcinate cu aplicarea reformei agrare a fost diminuată. În 1924 a fost desfiinţată Direcţia Generală a Reformei Agrare din Cluj, atribuţiile ei trecînd asupra Casei Centrale a Cooperaţiei şi Împroprietăririi Sătenilor cu sediul la Bucureşti [15]. Prin Legea din 25 martie 1925 [16] Comitetul Agrar a devenit singura instanţă de casare din ţară în probleme de expropriere şi împroprietărire. El a continuat să-şi exercite autoritatea asupra consilieratelor agricole judeţene prin Casa Centrală a Cooperaţiei şi Împroprietăririi Sătenilor.

Potrivit Legii pentru organizarea Ministerului Agriculturii şi Domeniilor din 4 mai 1927 [17] consilieratele agricole sînt declarate organe exterioare ale ministerului alături de serviciile agricole şi comitetele agricole judeţene nou înfiinţate. Pe lîngă fiecare cameră de agricultură regională a fost numit cîte un consilier agricol care era şi comisar al guvernului. Consilierii agricoli aveau sub autoritatea lor serviciile judeţene şi instituţiile exterioare ale ministerului de pe raza lor de activitate. Astfel, consilieratele agricole şi serviciile agricole judeţene, începînd cu această dată şi pînă la desfiinţarea consilieratelor, şi-au desfăşurat activitatea în paralel.

La înfiinţare, serviciile agricole judeţene au fost subordonate temporar Casei Centrale a Cooperării şi Împroprietăririi Sătenilor, apoi au trecut sub activitatea şi controlul Direcţiei Generale a Îndrumărilor Agricole din cadrul ministerului.

Legea pentru organizarea ministerelor din 2 august 1929 [18] a adus şi pentru Ministerul Agriculturii şi Domeniilor o serie de modificări în aparatul central. Casa Centrală a Cooperaţiei şi Împroprietăririi Sătenilor a fost desfiinţată, activitatea ei fiind continuată de Direcţia Aplicării Reformei Agrare. Astfel, consilieratele agricole judeţene au ajuns în subordinea acestei direcţii iar prin ea, Comitetului Agrar.

Treptat la funcţia lor iniţială, de coordonare a lucrărilor de reformă agrară, s-au adăugat alte atribuţii, similare cu cele ale camerelor de agricultură, legate de îndrumarea agriculturii în general şi de aplicarea legilor cu caracter agricol. Aceste similitudini, au determinat încercări de subordonare ale consilieratelor de către camerele de agricultură judeţene. Astfel, potrivit Legii pentru organizarea camerelor de agricultură din 1 iulie 1930 [19] consilieratele urmau să fie înglobate oficiilor agricole judeţene, noile organe de execuţie ale camerelor de agricultură, însărcinate cu desăvîrşirea lucrărilor de reformă agrară. Această înglobare ar fi însemnat îngrădirea posibilităţilor

[13] *Ibidem*, p. 357—359.
[14] *Ibidem*, p. 707—708.
[15] Petrini Emil, *Reforma agrară în Ardeal*, în „Viaţa agricolă", XX (1929) nr. 9—10 din 1—15 mai, p. 270, *apud*, Şandru D., *Reforma agrară din 1921 în România*, Edit. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1975, p. 81.
[16] Hamangiu C., *op cit.*, vol. XI—XII, 1922—1926, p. 1196—1197.
[17] „Monitorul Oficial", nr. 97, 1927 mai 5, p. 6183—6188.
[18] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. XVII, 1929, p. 877—905.
[19] *Ibidem*, vol. XVIII, 1930, p. 475—495.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

statului de a controla camerele de agricultură, care de fapt erau autonome De aceea, oficiile agricole județene n-au ajuns să fie create niciodată, îmbrățișîndu-se în schimb, ideea preluării activității consilieratelor agricole de către serviciile agricole județene, înființate în 1927, care au devenit noile organe de stat de execuție ale camerelor de agricultură.

Preluarea oficială a activității consilieratelor de către serviciile agricole județene, s-a produs prin Legea din 22 iulie 1931[20] promulgată prin Decretul 2677/1931 [21]. Astfel, a încetat activitatea consilieratelor agricole județene care au avut meritul de a contribui la consolidarea relațiilor de producție în agricultura țării și ce e mai important, la realizarea procesului de unificare în domeniul agrar a Transilvaniei cu vechea Românie.

Consilieratul agricol al județului Tîrnava Mare.

Documentele fondului au fost preluate în 1969 de la fosta filială a Arhivelor Statului Sighișoara odată cu fondul Camerei agricole a județului Tîrnava Mare, de care au fost apoi separate. În același an s-a efectuat selecționarea lor, fiind înlăturate cele lipsite de valoare științifică și practică. În prezent fondul conține 461 unități arhivistice create în perioada 1919—1932, totalizînd 10,30 m.l.

Județul Tîrnava Mare din punct de vedere economic avea un caracter predominant agricol, industria avînd o slabă dezvoltare. Astfel, în 1919, populația agricolă a județului era de 113.241 reprezentînd 76,3% din totalul locuitorilor ; 32,10% din suprafața județului o formau terenurile arabile, 30,6% pădurile, 16,26% fînețele, 15,05 % pășunile, 1,34% grădinile, 0,76% viile și 14,38% terenurile neproductive [22].

Consilieratul agricol, cu reședința la Sighișoara, a luat ființă în 1919, primul șef al instituției fiind Ioan Prescurea [23]. Acestei instituții i-au aparținut județele Tîrnava Mare și Odorhei pînă în 1927, cînd fiecare din ele își organizează consilierat agricol separat.

Materialul arhivistic constituie o sursă prețioasă de studiere și cunoaștere a situației agriculturii din județul Tîrnava Mare în perioada interbelică. Copiile lucrărilor de reformă agrară întocmite de Comisia județeană de expropriere și împroprietărire și de comisiile de ocol erau înaintate Consilieratului agricol. Astfel, sînt bine oglindite acțiunile care au precedat și au urmat înfăptuirii reformei agrare din 1921, cu adîncile lor implicații sociale. Din activitatea de coordonare și îndrumare a lucrărilor de reformă agrară, au rezultat acte care reflectă exproprierea și împroprietărirea, cît și preocupări pentru dezvoltarea agriculturii.

Fondul arhivistic reflectă activitatea comisiilor locale de reformă agrară concretizate în înfăptuirea lucrărilor de expropriere și împroprietărire. Numeroase dosare conțin situații statistice cu privire la terenurile expropriate întocmite pe localități și centralizate pe plăși.

---

[20] *Ibidem*, vol. XIX, 1931, p. 611—616.
[21] „Monitorul Oficial", nr. 167, 1931 iulie 22.
[22] Știrban Marcel, *Aspecte ale situației social economice a țărănimii în Transilvania între anii 1919—1921*, în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureș, 1978, p. 414—415.
[23] Idem, *Consilieratele agricole din Transilvania...*, p. 232.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Într-o situație similară se găsesc și lucrările de împroprietărire, păstrîndu-se atît dosarele pe moșii cît și situațiile statistice centralizate. Aici se găsesc tabelele cu cei îndreptățiți la împroprietărire, parcelările, contestațiile sau reclamațiile. Toate acestea stau mărturie pentru încetineala cu care a fost aplicată legea de reformă agrară și pentru frămîntările generate de încălcarea drepturilor țărănimii care și-a pus mari speranțe în această reformă. Chiar și actele ultimului an de activitate a Consilieratului agricol județean au ca principal obiect tot problema împroprietăririi.

Concluzii interesante se pot formula prin urmărirea paralelă a celor două dosare de expropriere și de împroprietărire, pentru aceeași moșie [24]. În multe cazuri, birocrația regimului burghezo-moșieresc a înțeles să tergiverseze punerea în posesie a țăranilor sub un pretext sau altul. Numeroase documente se referă la menținerea aspectelor contradictorii în ceea ce privește relațiile de producție în agricultură, exprimate prin arendarea pămînturilor moșierești în schimbul unei taxe în bani sau a dijmei în natură. La aceasta se mai adaugă obligația țăranilor de a răscumpăra loturile date prin împroprietărire, sarcină care adesea îi depășea. În corespondența Consilieratului agricol se găsesc multe date în legătură cu prețul pămîntului și cu achitarea ratelor din sumele datorate de țărani. Este consemnată înrăutățirea vieții țăranilor sub povara datoriilor mai ales în anii de început ai crizei economice cînd prețurile produselor agricole erau foarte scăzute. Insolvabilitatea țărănimii este evidentă, deoarece moșierii recurgeau la vînzarea prin licitație publică a bunurilor imobile provenite din împroprietărire [25]. Statisticile care înfățișează proprietățile agricole cu peste 100 jugăre cadastrale, rămase după expropriere, vin să demonstreze că reforma agrară din 1921 deși mai avansată decît reformele din alte țări a fost incompletă. În acest sens și cererile și reclamațiile țăranilor privind abuzurile unor organe însărcinate cu înfăptuirea reformei agrare sînt deosebit de elocvente [26].

O problemă care a frămîntat intens țărănimea a fost aceea a pădurilor și pășunilor comunale. Poate fi sesizată preocuparea satelor pentru a obține pășuni comunale, pentru administrarea și exploatarea acestora [27].

Cu toate neajunsurile menționate, actele relevă și aportul reformei agrare la îmbunătățirea situației unei părți însemnate a țărănimii, la dezvoltarea relațiilor capitaliste în agricultură.

Documentele sugerează dimensiunile sferei de activitate a instituției prin exercitarea și a altor atribuții în afara celor de coordonare a lucrărilor de reformă agrară. Conținutul lor permite studierea comparativă a producției obținute la hectar, pe genuri de culturi cu și fără introducerea uneltelor agricole perfecționate sau a mașinilor agricole, unele provenite din import. De asemenea poate fi urmărită dezvoltarea agriculturii sub aspect extensiv și intensiv, cultivarea plantelor tehnice și extinderea culturii acestora, procurarea semințelor și controlul lor. Sînt posibile investigații și în ceea ce pri-

[24] Arh. St. Tg. Mureș, fond Consilieratul agricol al județului Tîrnava Mare, dosarele 110 și 113/1926.

[25] Ibidem, dosarele: 49/1922—1925, 114/1923—1926, 140/1923—1927, 29/1924, 46/1925, 76/1925—1926, 91 și 93/1926, 153/1926—1927, 138 și 146/1927.

[26] Ibidem, dosarele: 52 și 68/1925, 108/1926.

[27] Ibidem, dosarele: 23/1923, 56 și 62/1925, 83, 86, 87, 95 și 96/1926, 121, 125, 144, 147—150/1927.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

veşte dezvoltarea pomiculturii şi a culturii plantelor medicinale, în domeniul viticulturii, pe baza statisticilor referitoare la proprietarii de terenuri viticole, sau în domeniul zootehniei, prin cercetarea recensămintelor animalelor domestice [28].

Propaganda agricolă şi îndrumarea agriculturii ocupă un loc însemnat în actele Consilieratului agricol. Ele furnizează informaţii privind numărul personalului de specialitate din judeţ, difuzarea unor instrucţiuni şi îndrumări pentru sporirea producţiei. În aceleaşi scopuri de propagandă agricolă s-au înfiinţat fermele model şi loturile model pe lîngă şcolile agricole. De asemenea, s-au iniţiat concursuri şi expoziţii la nivel judeţean [29].

Lucrările de mobilizare agricolă oferă date interesante privind existentul şi necesarul de forţă de muncă în agricultură, de unelte de muncă şi, legat de aceasta, numărul meseriaşilor care pot să asigure funcţionarea normală a uneltelor şi maşinilor agricole.

În sfîrşit, fondul se pretează la investigaţii şi în ceea ce priveşte loturile demonstrative, organizarea de conferinţe pe teme agricole la nivelul comunelor, cultivarea plantelor textile, arendarea dreptului de tîrg, exportul de produse cerealiere şi animaliere, preţul muncilor agricole, constituirea obştilor săteşti pentru arendarea şi cumpărarea pămînturilor, delimitarea islazurilor şi păşunilor comunale, şi nu în ultimul rînd, imigraţia către oraşe a populaţiei săteşti pauperizate [30].

Prin documentele pe care le conţine, fondul Consilieratului agricol al judeţului Tîrnava Mare, constituie o sursă de informaţii de prim ordin pentru elucidarea problemelor controversate din agricultura ţării noastre în anii interbelici.

Anii externi: 1919—1932; u.a. 461; 10,30 m. l.; inv. 356.

Consilieratul agricol al judeţului Tîrnava Mică.

Într-o situaţie statistică comunicată prefecţilor de judeţe de către Resortul de agricultură şi comerţ din cadrul Consiliului Dirigent, la 25 iulie 1919, printre cele 15 consilierate agricole judeţene era menţionat şi consilieratul format din judeţele Mureş-Turda şi Tîrnava Mică. La foarte scurtă vreme însă, judeţul Tîrnava Mică şi-a organizat consilierat agricol aparte prin dezlipirea de consilieratul judeţului Mureş-Turda. Reşedinţa sa a fost la Tîrnăveni iar primul consilier agricol, şeful instituţiei, a fost Paul Bogdan numit cu data de 1 septembrie 1919. Personalul subordonat era format din doi agronomi regionali care au primit avizul favorabil de numire la 8 septembrie 1919 [31].

Din punct de vedere economic şi judeţul Tîrnava Mică avea un caracter predominant agricol, industria fiind slab dezvoltată. Acest caracter este indicat şi de procentul mare al locuitorilor ocupaţi în agricultură. Po-

[28] Ibidem, dosarele: 11/1922—1923, 54/1925, 81, 90 şi 116/1926, 128/1927—1928, 155/1927.

[29] Ibidem, dosarele: 53/1925, 77, 80, şi 81/1926.

[30] Ibidem, dosarele: 82/1926, 218/1927—1928.

[31] Ştirban Marcel, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie", Cluj-Napoca, XVIII, Edit. Acad. R. S. România, 1975, p. 232—233 şi 236.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

trivit datelor statistice, în anul 1919, din cei 106.122 locuitori ai județului, 87,9% erau agricultori. În același an, pămîntul arabil ocupa cel mai mare procent adică 49,51% din suprafața totală de 172.210 ha. Urmau apoi pădurile cu 16,64%, fînețele 12,10%, pășunile 11,53%, grădinile de zarzavat 2,06%, viile 1,42%, stufărișurile 0,07% și terenurile neproductive 6,57% [32].

În județul Tîrnava Mică constituirea comisiilor locale, a început la 2 decembrie 1919. Pînă în a doua decadă a lunii februarie 1920 — după cum afirma consilierul agricol — au fost constituite comisii locale în 100 de comune, promițînd o încheiere pe întreg județul la 13 martie 1920. Este greu de crezut că după constituire, aceste comisii și-au început imediat activitatea, sau începînd-o, să dea lucrărilor de reformă agrară o formă finală, definitivă. Comisia județeană de expropriere și împroprietărire a județului Tîrnava Mică, a fixat de exemplu, un termen de pertractare pentru rezolvarea „modului de folosință a moșiei statului român" aflată pe hotarul comunei Cenade, pînă pe data de 21 martie 1921 [33].

Fondul arhivistic al Consilieratului agricol Tîrnava Mică a fost preluat în 1969 de la fosta filială a Arhivelor Statului Sighișoara, împreună cu arhiva Camerei agricole a județului Tîrnava Mare. El a fost constituit ca fond aparte în 1974, în prezent conținînd 68 unități arhivistice create între anii 1921—1929, totalizînd 0,40 m.l.

Chiar după înființarea lor, consilieratelor agricole li s-a cerut, pe lîngă acțiunea de coordonare a lucrărilor practice de reformă agrară, să desfășoare o vastă activitate de îndrumare a țăranilor în sensul cultivării în special a plantelor industriale, leguminoase și a nutreturilor artificiale, al lucrării mai raționale a pămîntului, al dezvoltării în general a agriculturii, viticulturii și apiculturii. În problema intensificării producției agricole, orientările teoretice au fost următoarele: cultura intensivă a pămîntului arabil prin culturi variate, sporirea plantelor industriale, folosirea uneltelor de producție perfecționate în locul muncii manuale, dezvoltarea ramurilor anexe, sporirea șeptelului de animale, industrializarea produselor și valorificarea acestora în mod avantajos prin organizarea piețelor de desfacere.

Într-adevăr, urmărind conținutul documentelor create de Consilieratul agricol al județului Tîrnava Mică, se detașează un bogat material ce reflectă procesul de aplicare mai întîi a arendărilor forțate apoi a legii de reformă agrară. Același fond arhivistic furnizează însă date prețioase în legătură cu situația proprietății agrare, forța de muncă folosită în agricultură, uneltele și mașinile agricole existente, situația șeptelului de animale, a semănăturilor de toamnă și primăvară cu producțiile obținute, participarea la acțiunea de mobilizare agricolă și cazurile de scutire, combaterea dăunătorilor viței-de-vie, întreținerea și exploatarea islazurilor, constituirea și activitatea composesoratelor de pășuni ș.a. [34].

---

[32] Idem, *Aspecte ale situației social-economice a țărănimii din Transilvania între anii 1919—1921*, în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureș, 1978, p. 415.

[33] Consiliul popular al jud. Cluj, fond Direcția regională a domeniilor, dosar 62/1920, f. 254 și dosar 6/1921 f. 1, apud Știrban Marcel, *Din activitatea comisiunilor locale și a comisiunilor județene pentru reforma agrară în anii 1919—1920 în cîteva județe din Transilvania*, în „Sargetia", X, 1973, p. 332—333.

[34] Arh. St. Tg. Mureș, fond Consilieratul agricol al județului Tîrnava Mică, dosarele: 3 a/1924, 36, 40 și 41/1928, 5/1927—1929, 57/1926.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Marea majoritate a documentelor se referă la lucrările de reformă agrară din anul 1921. În ceea ce privește terenurile arabile sînt consemnate lucrările de expropriere și împroprietărire din Bălăușeri, Bernadea, Căpîlna de Sus, Chendu Mare, Chendu Mic, Coroi, Cund, Curciu, Daia, Deaj, Domald, Gogan, Gogan-Varolea, Hărănglab, Hoghilag, Hundorf, Ibașfalău, Idiciu, Idrifaia, Laslăul Mare, Lepindea, Ormeniș, Pipea, Senereuș, Sîntioana, Suplac, Șmig, Șoard și alte localități ale județului [35]. În ierarhia cantitativă a lucrărilor de reformă agrară a urmat rezolvarea cererilor de împroprietărire cu loturi de casă, așa cum a fost cazul în localitățile Agrișteu, Alma, Bernadea, Căpîlna de Sus, Daia, Deaj, Geacăș, Șmig [36]. După cum se poate observa pe lîngă loturi de casă țăranii din unele localități au primit și pămînt arabil. În dosarele fondului se mai găsesc și informații referitoare la lucrările de împroprietărire cu pășuni, în comunele Măgheruș și Zagăr [37]. Despre modul cum au fost efectuate parcelările de terenuri deținem mărturii pentru majoritatea localităților amintite.

Comisiile locale de reformă agrară au întocmit în fiecare comună atîtea procese-verbale cîte proprietăți au fost cerute de către delegații sătenilor să fie expropriate, iar la fiecare proces-verbal au anexat extrasele de carte funduară. Lucrările comisiilor au avut la bază, pe de o parte declarațiile completate de vechii proprietari iar pe de altă parte datele din tabloul general statistic întocmit pentru fiecare comună. Acest tablou cuprindea nominal pe toți lucrătorii comunei, cu numărul casei, membrii familiei, starea materială și situația militară. Datele cuprinse în tabloul general statistic au servit la determinarea în trăsături generale a lipsei de pășune, locuri de casă, terenuri de cultură și fînaț. Documentele fondului cuprind procese verbale pentru comunele Agrișteu, Alma, Bălăușeri, Bernadea, Coroisînmărtin, Cund, Daia, Deaj, Ercea, Gogan, Gogan-Varolea, Hoghilag, Idiciu, Șmig și Zagăr întocmite de comisiile locale de reformă agrară, de agronomii regionali, sau de alte organe agricole [38]. Dosarul comunei Coroisînmărtin cuprinde tabele nominale referitoare la expropriere și împroprietărire.

În cazul comunelor Agrișteu, Alma, Bălăușeri, Bernadea, Daia, Deaj, Hoghilag, Lepindea, Ormeniș și Zagăr, procesele-verbale privind reforma agrară au fost însoțite de referate întocmite de agronomii regionali, prin care se confirmă sau infirmă obligația la expropriere sau dreptul la împroprietărire [39]. La Iernut de exemplu, unde pe domeniul bisericii romano-catolice „în primăvara anului 1919 sătenii muncitori de pămînt au lucrat la cultura porumbului în dijmă", Comisia județeană de reformă agrară hotărîse exproprierea întregului domeniu, hotărîre comentată și de ziarul „Patria" [40]. În opoziție cu cele două doleanțe, biserica romano-catolică dorea anularea hotărîrii comisiei județene, încercînd să dovedească că este vorba de o fermă model.

---

[35] Ibidem, dosarele: 1 și 1a/1921—1922, 2/1923—1923, 3a/1924, 8, 13 și 14/1924—1925, 16—18, 20—21, 28—32/1924—1926, 33/1924—1927, 6/1925, 43 și 44/1925—1928, 22 și 25/1926, 45/1926—1929, 32a/1927, 45 b, 51, 53, 55, 56, 60, 63—68/1927—1929, 39 și 42/1928, 58/1929.

[36] Ibidem, dosarele: 10—12/1925, 19/1926, 45a, 52, 61 și 62/1927—1929.

[37] *Ibidem*, dosar 9/1924—1925, 47 și 48/1927—1929, 42/1928.

[38] Ibidem, dosar 1a/1921—1922, 15/1924—1926, 22—25/1925, 45/1926—1929, 45b, 47—49, 51—56, 60—62, și 68/1927—1929.

[39] *Ibidem*, dosarele: 22—25/1926, 45 b, 47, 60—62 și 68/1927—1929.

[40] *Patria*, nr. 1, din 1 ianuarie 1920, p. 3, *apud*. Știrban Marcel, *op. cit.*, p. 333.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Resortul pentru Agricultură şi Comerţ din cadrul Consiliului Dirigent a oscilat între cele trei opinii, înclinînd chiar să dea cîştig de cauză stăpînilor domeniului. În acest moment intervine consilierul agricol al judeţului Tîrnava Mică, explicînd justeţea hotărîrii luate de către Comisia judeţeană de reformă agrară, şi arătînd urmările secoial-economice ce ar decurge din anularea hotărîrii. El încheie cu un hotărît avertisment adresat conducerii domeniului: „...nimenea nu poate asigura cum că s-ar putea menţine ordinea socială dacă domeniul Iernut nu ar fi expropriat. Nu se poate adminte — continuă consilierul — ca aplicînd legea pentru reforma agrară în tot cuprinsul ţării, sătenii din Iernut şi jur se vor mulţumi ca să mai muncească şi în viitor numai în parte, fără să fie împroprietăriţi" [41].

Alte hotărîri cuprinse în fondul arhivistic se referă la exproprierile din perimetrul regiunii agricole Dumbrăveni, la exproprierile şi împroprietăririle cu teren arabil, în localităţile Ormeniş şi Gogan-Varolea la împroprietăririle cu loturi de casă în satul Şmig, la evaluarea loturilor de păşunat în comuna Măgheruş [42].

O altă categorie de documente o constituie situaţiile statistice privind înfăptuirea reformei agrare, producţia agricolă pe judeţ şi numărul proprietarilor de moşii. Dintre acestea se remarcă rapoartele şi comunicările regiunilor agricole, înaintate Consilieratului agricol Tîrnava Mică în legătură cu aplicarea reformei agrare pînă la 1 ianuarie 1926 [43]. Pentru comunele în care au fost definitivate relativ lucrările reformei, există schiţe ale terenurilor expropriate şi atribuite noilor proprietari.

În unele localităţi ale judeţului, pînă la definitivarea lucrărilor de împroprietărire, terenurile expropriate au fost date în arendă. Exemplificative sînt documentele referitoare la arendarea unor terenuri în comunele Hundorf şi Pipea [44]. Fixarea unor preţuri mari de răscumpărare a pămînturilor primite prin împroprietărire şi neputinţa achitării lor de către ţăranii lipsiţi de posibilităţi materiale, au constituit aspectele finale ale reformei agrare.

Activitatea Consilieratului agricol Tîrnava Mică s-a desfăşurat pe baza actelor normative emise de Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, Direcţia creditului ipotecar etc. şi transmise regiunilor agricole Tîrnăveni şi Dumbrăveni, respectiv agronomilor regionali. Despre modul de executare a lor, stau mărturie dosarele de corespondenţă păstrate în arhiva Consilieratului agricol [45].

Tot în legătură cu activitatea şi organizarea acestuia, în dosarele fondului sînt înserate informaţii privind personalul instituţiei, efectuarea inspecţiilor, organizarea concursurilor pentru posturile de agronomi regionali şi a unor excursii pentru schimb de experienţă [46]. Un moment de referinţă în existenţa Consilieratului agricol Tîrnava Mică îl constituie organizarea sa

---

[41] Arh. St. Cluj-Napoca, fond Consiliul Dirigent — Resortul agriculturii, mapa 10/1919, f. 977 şi 12/1919 f. 179, *apud.* Ştirban, op. cit., p. 333.

[42] Arh. St. Tg.-Mureş, fond citat, dosarele: 2/1922—1923, 48, 51, 52 şi 68/1927—1929.

[43] *Ibidem*, dosar 27/1926.

[44] *Ibidem*, dosar 3a/1924, 46 şi 50/1927—1929.

[45] *Ibidem*, dosar 2/1922—1923, 4 şi 5/1924, 6/1925, 34/1927, 48—50/1927—1929, 36—40 şi 42/1928, 58 şi 59/1929.

[46] *Ibidem*, dosar 4/1924, 38/1928, 58 şi 59/1929.

[47] *Ibidem*, dosar 26/1926.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

teritorială și a regiunilor agricole din subordine, în urma reformei administrative din anul 1925 [47].

Anii extremi: 1921—1929; u.a.; 68 m.l.; 0,40 inv. 359.

BIBLIOGRAFIE

Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. VIII, 1913—1919, vol. IX—X, 1919—1922; vol. XI—XII, 1922—1926; vol. XIII—XIV, 1922—1926; vol. XVII, 1929; vol. XVIII, 1930; vol. XIX, 1931.

„Montiorul Oficial" nr. 97 din 5 mai 1927; nr. 167 din 22 iulie 1931.

Petrini Emil, *Reforma agrară în Ardeal* în „Viața agricolă", XX, (1929), nr. 9—10 din 1—15 mai, p. 270.

Șandru D., *Reforma agrară din 1921 în România*, București, Edit. Acad. R. S. România, 1975.

Știrban Marcel, *Aspecte ale situației social-economice a țărănimii din Transilvania, între anii 1919—1921*, în „Marisia" VIII, Tg. Mureș, 1978, p. 411—449.

Idem, *Comitetul agrar — secțiunea Cluj* în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 185—190.

Idem, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921* în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie", XVIII, Cluj-Napoca, Edit. Acad. R. S. România, 1975, p. 225—249.

Idem, *Din activitatea comisiunilor locale și a comisiunilor județene pentru reforma agrară în anii 1919—1920 în cîteva județe din Transilvania* în „Sargeția", X, 1973, p. 332—333.

SERVICIUL ZOOTEHNIC ȘI SANITAR-VETERINAR AL JUDEȚULUI TÎRNAVA MARE

În Transilvania odată cu elaborarea Legii nr. XLII din 1870 [1] referitoare la organizarea administrației județene, s-a stabilit ca medicii veterinari, reprezentanții serviciilor de specialitate, să fie în subordinea comiților supremi. Această subordonare a fost menținută și prin legile nr. XXI din 1886 [2] și nr. VII din 1883 [3] care vor fi abrogate prin Legea nr. XVIII din 1900 [4] cînd medicii veterinari sînt scoși dintre organele administrației locale și trecuți în cadrul administrației de stat. Astfel, iau ființă oficii regale ale medicilor veterinari de plasă și orășenești și oficii comitatense subordonate inspectoratelor sanitar-veterinare regale.

După formarea statului național unitar român, activitatea acestor oficii veterinare este preluată și continuată de serviciile zootehnice și sanitar-veterinare județene constituite în conformitate cu prevederile Decretului-Lege nr. 3746 din 3 septembrie 1919 [5], aplicat pe teritoriul Transilvaniei prin

[1] *Corpus Juris Hungarici, 1869—1971, évi törvényszikkek* (Colecția de legi uzuale maghiare. Articole de legi din anii 1869—1871), Budapesta, 1896, p. 211—221.
[2] *Ibidem*, legile din 1884—1886, Budapesta, 1897, p. 367—404.
[3] *Ibidem*, legile din 1887—1888, Budapesta, 1897, p. 169—201.
[4] *Ibidem*, legile din 1900, Budapesta, 1901, p. 81—92.
[5] Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. IX—X, 1919—1922, p. 166—167.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Decretul-Lege nr. 2344 din 8 iunie 1920 [6]. Ele se găseau sub autoritatea şi conducerea Direcţiei Generale Zootehnice şi Sanitar-Veterinare Bucureşti din Ministerul Agriculturii şi aveau ca atribuţii aplicarea dispoziţiilor legilor, decretelor-legi şi regulamentelor referitoare la poliţia sanitar-veterinară, la igiena alimentelor de origine animală, îmbunătăţirea raselor de animale etc. Din punct de vedere teritorial, Transilvania a fost împărţită în patru regiuni zootehnice şi sanitar-veterinare care subordonau serviciile de specialitate din mai multe judeţe. Directorii regiunilor erau organele de control ale serviciilor zootehnice şi sanitar-veterinare judeţene şi răspundeau de aplicarea, de către acestea a actelor normative ministeriale.

Prin Legea pentru unificarea administrativă din 14 iunie 1925 [7], serviciile zootehnice devin servicii ale administraţiei judeţene, pe lîngă prefecturile judeţene şi neavînd buget propriu.

Potrivit Decretului-Lege din 2 noiembrie 1936 [8], serviciile zootehnice şi sanitar-veterinare revin sub autoritatea şi controlul Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, fiind declarate organe exterioare ale acestuia. Luîndu-se ca model organizarea serviciilor agricole, pentru controlul, îndrumarea tehnică şi coordonarea activităţii serviciilor zootehnice şi sanitar veterinare din mai multe judeţe au fost create inspectoratele regionale. Personalul lor era compus dintr-un ispector general zootehnic, un secretar şi o dactilografă. Serviciile judeţene subordonate erau conduse de către medicii veterinari primari ai judeţelor şi aveau următoarea componenţă : serviciile de reşedinţă, circumscripţiile sanitar-veterinare şi agenţiile sanitare veterinare.

Serviciile de reşedinţă funcţionau la nivelul judeţelor avînd sediul pe cît posibil, în unul şi acelaşi local cu prefecturile judeţelor. Fiecare dintre ele, cuprindea un birou zootehnic şi un birou sanitar-veterinar. Biroul zootehnic se ocupa cu aplicarea dispoziţiunilor privitoare la dezvoltarea creşterii animalelor, potrivit planului de lucru anual şi normelor stabilite de Ministerul Agriculturii şi Domeniilor. Biroul sanitar-veterinar se ocupa cu aplicarea prevederilor legale referitoare la poliţia sanitar-veterinară, ţinînd legătura permanentă cu prefectura de judeţ şi cu toate autorităţile chemate să colaboreze la combaterea epizootiilor, la controlul stării sanitar-veterinare a animalelor şi a produselor animaliere.

Legea din 6 aprilie 1939 [9], menţine serviciile zootehnice şi sanitar-veterinare ca servicii exterioare ale Ministerului Agriculturii şi Domeniilor încorporate însă camerelor agricole judeţene (şi ele cu acelaşi statut) alături de serviciile agricole şi de serviciile silvice. Îşi păstrează însă libertatea de acţiune faţă de camerele agricole exercitîndu-şi atribuţiile de instituţii autonome în soluţionarea problemelor de specialitate.

În fiecare plasă s-a înfiinţat un ocol zootehnic şi sanitar veterinar pe lîngă care funcţiona un dispensar. Pentru satisfacerea nevoilor locale, comunele aveau medici veterinari comunali.

Precizări în legătură cu organizarea şi funcţionarea ocoalelor zootehnice şi sanitar-veterinare aduce Legea camerelor agricole din 25 aprilie 1940 [10].

---

[6] *Ibidem*, p. 357—358.
[7] *Ibidem*, vol. XI—XII, 1922—1926, p. 363.
[8] *Ibidem*, vol. XXIV, partea a II-a, 1936, p. 572—575.
[9] *Ibidem*, vol. XXVII, partea a II-a, 1939, p. 1326—1327.
[10] *Ibidem*, vol. XXVIII, partea I, 1940, p. 691—692.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Conform acesteia, ocoalele erau conduse de medici veterinari însărcinați să se folosească în activitatea lor de toate instituțiile și organele agricole de stat din raza ocolului ca: ferme, pepiniere, școli, centre agricole, comitete agricole etc. Legea amintită stabilea că serviciile zootehnice și sanitar-veterinare erau organe exterioare ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor și concomitent, organe de execuție ale camerelor agricole județene. Ele erau conduse de medicii veterinari primari ai județelor și aveau ca atribuții promovarea creșterii animalelor, combaterea bolilor la animale și poliția sanitară-veterinară; Șefii serviciilor zootehnice și sanitar-veterinare, aveau în subordine birourile și întreg personalul sanitar-veterinar din județ.

În lumina Decretului nr. 13 pentru organizarea Ministerului Agriculturii din 28 aprilie 1948 [11], care desființa camerele agricole județene, serviciile zootehnice și sanitar-veterinare sînt menționate, alături de cele agricole, ca organe tehnice exterioare ale ministerului, desfășurîndu-și activitatea la nivelul unui județ.

Începînd cu 13 ianuarie 1949, cînd s-a legiferat înființarea comitetelor provizorii serviciile zootehnice și sanitar-veterinare județene și-au desfășurat activitatea în cadrul secțiilor agricole ale acestora apoi, din decembrie 1950, ale sfaturilor populare [12].

*

Documentele create de serviciul zootehnic și sanitar-veterinar al județului Tîrnava Mare au fost păstrate pînă în anul 1969 la fosta filială a Arhivelor Statului Sighișoara fiind preluate la filiala noastră odată cu fondul Camerei agricole a județului Tîrnava Mare, de care au fost apoi separate.

Din punct de vedere al genului lor, documentele au fost inventariate pe trei categorii astfel: 1) materiale documentare propriu-zise (acte), la nr. 1—106; 2) instrumente contemporane de evidență, la nr. 107—109; 3) state de plată, la nr. 110—128.

Fondul documentar al serviciului zootehnic și sanitar-veterinar al județului Tîrnava Mare cuprinde 129 u.a., totalizînd 1,75 m.l. pe perioada 1921—1949.

Deși s-a păstrat o cantitate relativ mică de documente ele reflectă preocupările privitoare la ameliorarea raselor de animale, prevenirea și combaterea epizootiilor, organizarea activității sanitar-veterinare cu multiplele ei aspecte, activitatea de îndrumare a creșterii animalelor, asigurarea asistenței veterinare etc. Pe linia strădaniilor pentru îmbunătățirea raselor de animale, documentele vorbesc despre cumpărarea animalelor de reproducție: vieri, armăsari, berbeci, unele importate din alte țări, despre înființarea și funcționarea stațiunilor de montă sau despre procedeele de montă. Un rol dinamizator în îmbunătățirea raselor de animale l-a constituit organizarea și participarea la diferite expoziții și tîrguri de animale în județ și în țară. În același scop, serviciul desfășura o susținută propagandă zootehnică prin organizarea unor conferințe, concursuri agricole, alergări de cai, etc., contribuind astfel

[11] „Monitorul oficial", nr. 100, 1948 aprilie 29, p. 3882.

[12] *Ibidem*, nr. 12, 1949 ianuarie 15, p. 556. Vezi și „Buletinul Oficial" nr. 115, 1950 decembrie 14.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

la popularizarea celor mai productive rase de animale. Pentru protejarea acestora și pentru despăgubirea celor care au suferit pierderi în animale, acțiune întreprinsă de Camera agricolă județeană, s-a introdus sistemul asigurării animalelor [13].

Pentru acoperirea cheltuielilor determinate de acțiunile de îmbunătățire a raselor de animale s-a constituit un fond zootehnic județean, s-au acordat împrumuturi din partea statului, stimulîndu-se astfel creșterea animalelor domestice. Printre documente se întîlnesc numeroase situații statistice, propuneri și referate privind întocmirea chiar a unei hărți zootehnice, izvoare care permit delimitarea ariei de răspîndire a diferitelor rase de animale, cercetarea și cunoașterea drumului parcurs pentru aclimatizarea celor mai productive rase de animale. În cazul reședinței județului Tîrnava Mare a orașului Sighișoara, statisticile animalelor sînt întocmite pe circumscripții veterinare. Potențialul animalier al județului este sugerat de cifrele comparative privind numărul de animale existente în comune și plăși unde sînt înregistrate și îngrijorătoarele goluri din acest punct de vedere în anii celui de-al doilea război mondial. Asemenea statistici au fost întocmite în fiecare an, pentru a avea permanent o evidență precisă a animalelor din județ și pentru a putea lua din timp măsuri pentru creșterea numărului de animale domestice [14].

Reversul acestor acțiuni lăudabile ne este înfățișat de considerațiile asupra șubrezeniei bazei materiale a sectorului zootehnic, de lipsa unor grajduri sistematice, a personalului de întreținere specializat, menținerea condițiilor neigienice pentru creșterea animalelor etc. [15].

Fondul se pretează la investigații și în domeniul situației zootehnice pe întreaga țară, oferind prin intermediul actelor normative și a buletinelor informative lunare o imagine completă asupra existentului de animale și a situației epizotiilor [16].

O cantitate însemnată de documente se referă la activitatea de comercializare a animalelor, la importul și exportul acestora. Sînt surprinse fragmentar stipulațiile angajamentului sanitar-veterinar româno-german și ale convențiilor veterinare cu Grecia și cu Iugoslavia. Orice livrare de animale pentru străinătate era precedată de întocmirea unor procese-verbale de evaluare ale acestora. Menținerea sănătății lor implica asigurarea condițiilor optime de transport și de hrănire în timpul transportului. Nu lipsesc informațiile despre prețul animalelor, despre încheierea unor contracte de vînzare-cumpărare cu persoane din țară și străinătate [17].

Aspectul sanitar-veterinar beneficiază ca și cel zootehnic de o bogată documentație. Actele create amintesc despre acțiunile de prevenire și combatere a epizootiilor, despre situația statistică a acestora, despre manifestările

---

[13] Arh. St. Tg. Mureș, fond *Serviciul zootehnic și sanitar-veterinar al județului Tîrnava Mare*, dosarele: 5/1928, 25, 30 și 33/1933, 41 și 44/1934, 45/1935, 51/1936, 58/1937, 59 și 64/1938, 81/1936—1942, 93, 97, 98, 101 și 104/1944.

[14] Ibidem, dosarele: 4/1928, 14 și 18/1932, 20, 23 și 29/1933, 35 și 37/1934, 49/1936, 56/1937, 63/1938, 66, 70 și 72/1939, 74/1940, 86 și 89/1943, 93/1944.

[15] Ibidem, dosarele: 9/1931—1932, 24/1933.

[16] Ibidem, dosarele: 1/1928, 6/1933—1939, 17/1932, 32/1933, 68/1931—1939, 87/1943, 100/1944.

[17] Ibidem dosar 12—13/1932, 21, 26—27/1933, 34 și 40/1934, 53/1936, 54 și 55/1937, 62/1938, 65 și 69/1939, 68/1931—1939, 75/1940, 86/1943, 88/1942—1943, 92 și 95/1944.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

diferitelor boli, despre efectuarea vaccinărilor, despre controlul sanitar-veterinar al produselor animale, despre examinările veterinare periodice ale animalelor, despre acordarea unor certificate medico-veterinare ş.a. Referirile la răspîndirea bolilor infecţioase între animale şi la măsurile luate pentru vindecarea lor, constituie un material preţios pentru studiile de specialitate. În comunele judeţului s-au înfiinţat staţiuni de vaccinare, iar la reşedinţele plăşilor administrative, dispensare veterinare, făcîndu-sè adeseori mari eforturi pentru restrîngerea ori stingerea epizootiilor, mai ales că acestea afectau şi relaţiile comerciale cu străinătatea [18].

Multe documente privesc organizarea şi transformările interne ale Serviciului zootehnic şi sanitar-veterinar al judeţului Tîrnava Mare. Exemplificative în acest sens sînt numeroasele acte referitoare la personalul serviciului, la salarizarea angajaţilor, la susţinerea unor examene de capacitate, la inspecţiile şi controalele efectuate, la activitatea experţilor zootehnici, la practicarea liberă a meseriei de medic veterinar, la susţinerea ofensivei agricole etc. Interesante informaţii furnizează dosarele privind organizarea crescătorilor de păsări şi în general a crescătorilor de animale domestice, activitatea lor în cadrul societăţii „Transilvania pentru încurajarea creşterii şi îmbunătăţirii raselor de cai din provinciile române transcarpate", şi în cadrul Sindicatului pentru creşterea oilor [19]. Dările de seamă trimestriale şi anuale constituie tot atîtea izvoare pentru cunoaşterea activităţii desfăşurate în cadrul Serviciului zootehnic şi sanitar-veterinar al judeţului Tîrnava Mare. Greutăţile întîmpinate în anii celui de-al doilea război mondial sînt ilustrate de documentele care se referă la problemele militare ale medicilor veterinari, rechiziţiile de animale, statisticile animalelor tăiate, aprovizionarea cu unt a armatei etc. [20].

Fondul surprinde şi o parte din transformările înnoitoare care au survenit în domeniul zootehnic şi sanitar-veterinar, în anii de început ai revoluţiei socialiste din patria noastră.

Anii extremi: 1921—1949; u.a.—129; m.l.—7,75; inv. nr. 357.

BIBLIOGRAFIE

„Buletinul Oficial" nr. 15 din 14 decembrie 1950.

Corpus Juris Hungarici (Colecţia de legi uzuale maghiare). Articole de legii din anii 1869—1871, 1884—1886, 1887—1888 şi 1900, Budapesta, 1896—1901.

Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. IX—X, 1919—1922; vol. XI—XII, 1922—1926; vol. XXIV, partea a II-a, 1936; vol. XXVII, partea a II-a, 1939; vol. XXVIII, partea a I-a, 1940.

„Monitorul Oficial" nr. 100, din 29 aprilie 1948; nr. 12, din 15 ianuarie 1949.

[18] Ibidem, dosar 2/1928, 8/1932, 11/1932—1933, 20 şi 23/1933, 38/1934, 48/1936, 71/1939, 78/1941, 85/1943, 87/1942—1943, 96 şi 101/1944.

[19] Ibidem, dosarele: 9/1931—1932, 10/1932, 19/1932—1933, 24, 31 şi 33/1933, 41—43/1934, 47/1936, 60 şi 64/1938, 67/1939, 79/1941, 81/1936—1942, 90/1943, 105/1941—1945, 106/1945—1947.

[20] Ibidem, dosarele: 46/1935, 48/1936, 57/1937, 60/1938, 67/1939, 73/1939—1940, 80/1941, 82 şi 83/1942, 88/1942—1943, 90—92/1943, 95, 96, 99, 102 şi 103/1944.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COMISIILE DE EXPROPRIERE ŞI ÎMPROPRIETĂRIRE DIN JUDEŢELE MUREŞ ŞI TÎRNAVA MARE

Formarea statului naţional unitar român a prilejuit înfăptuirea reformei agrare, regăsită ca idee şi în textul rezoluţiei de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918 [1]. Decretul din 13 decembrie 1918, pentru organizarea Transilvaniei şi a celorlalte ţinuturi locuite de români [2] a încredinţat Consiliului Dirigent misiunea de a prezenta în cel mai scurt timp proiectul legii de reformă agrară pentru cele 25 de judeţe pe care le administra. Pînă la legiferarea lui s-a recurs la practica arendărilor forţate pentru asigurarea producţiei agricole ameninţată de scădere din cauza consecinţelor războiului şi pentru a atenua acţiunile ţăranilor, concretizate în ocuparea pămînturilor moşiereşti. Conducerea lucrărilor de arendare obligatorie a terenurilor din Transilvania a revenit Casei Centrale a Cooperaţiei şi Împroprietăririi Sătenilor cu sediul la Bucureşti prin Direcţia Genegală a Reformei Agrare din Cluj. [3]

În luna februarie 1919, Resortul pentru agricultură şi comerţ a terminat proiectul de reformă agrară la baza căruia a pus următoarele principii : suprafaţa disponibilă de pămînt, crearea de stabilimente industriale acolo unde reforma nu se putea realiza, crearea Băncii Comerciale Române pentru ajutorarea proprietarilor, negustorilor şi industriaşilor şi împroprietărirea prin despăgubire. [4] La 12 septembrie 1919 prin Decretul-lege nr. 3911 [5] a fost legiferată reforma agrară pentru Transilvania, Banat şi părţile ungurene. Pentru a veni în sprijinul vechilor proprietari şi al ţăranilor, statul a înfiinţat Banca Agrară cu un capital de 25 milioane lei, iar pentru a rezolva neînţelegerile dintre aceştia a fost creată Curtea de Apel cu sediul la Cluj.

În cadrul Consiliului Dirigent a fost instituit de asemenea un Consiliu Superior pentru reforma agrară compus dintr-un preşedinte, un copreşedinte, 12 membri permanenţi şi 20 nepermanenţi. Aceştia activau în trei secţiuni : 1 pentru Ardeal, 2 pentru Banat, 3 pentru părţile ungurene. El hotăra ca instanţă de apel în chestiunile de expropriere şi împroprietărire, putea să facă propuneri privind perfecţionarea legislaţiei agrare şi să hotărască măsura în care se puteau expropria terenurile aflate în proprietatea statului.

Organele subordonate Consiliului Superior erau comisiile judeţene şi comisiile locale de reformă agrară care aveau sarcina de a media neînţelegerile dintre proprietari şi săteni. În componenţa lor predominau reprezentanţii autorităţilor şi ai vechilor proprietari. Comisiile judeţene se compuneau dintr-un judecător, numit de preşedintele tribunalului, ca preşedinte, doi delegaţi numiţi de prefect, un delegat al Băncii Agrare, un inginer geometru, un inginer silvic iar la nevoie şi din alţi specialişti. Comisiile locale, erau constituite dintr-un judecător de ocol, ca preşedinte, consilierul agricol judeţean, proprietarul moşiei expropriate şi din doi delegaţi ai sătenilor.

---

[1] Hamagiu C., *Codul general al României*, vol. VIII, 1913—1919, p. 1162—1163.

[2] *Ibidem*, p. 1163—1164.

[3] Şandru D., *Reforma agrară din 1921 în România*, Edit. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1975, p. 81.

[4] Galea Aurel *Problema agrară din Transilvania în timpul Consiliului Dirigent (2 decembrie 1918—10 aprilie 1920)* în „Lucrări ştiinţifice ale Institutului pedagogic de 3 ani Tg. Mureş", vol. II, 1970, p. 238 şi 240.

[5] Hamagiu C., *op. cit.*, vol. IX-X, 1919—1922, p. 193—205.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Comisiile locale stabileau teritoriile expropriabile și întocmeau procesele verbale ale căror originale erau înaintate comisiei județene iar două copii Băncii Agrare și Resortului pentru Agricultură. Dacă procesul verbal conținea învoiala dintre proprietarul expropriat și săteni, comisia județeană trimitea la fața locului un delegat al Băncii Agrare, delimita definitiv porțiunea expropriată, au predat tovărășiilor înființate de bancă sau persoanelor fizice în arendă ori în parte, fixînd prețul pămîntului sau al altor bunuri mobile sau imobile expropriate.

Dacă procesul verbal luat de comisia locală conținea litigii între proprietarii expropriați și țărani, comisia județeană putea hotărî în acest sens. Dezbaterile comisiei se consemnau în procese-verbale care reflectau atît cererile proprietarilor cît și ale sătenilor. Hotărîrile luate erau publicate în „Gazeta Oficială" a Consiliului Dirigent. Cele referitoare la prețuri, puteau fi contestate în termen de 15 zile, la Curtea de Apel din Cluj, iar celelalte hotărîri, în același termen, la Consiliul Superior. Aceste două foruri aveau dreptul să adune noi dovezi și să consulte experți chiar la fața locului.

Organele însărcinate cu aplicarea reformei agrare aveau obligația să solicite judecătorilor de ocol și tribunalelor confruntarea cărților funduare cu realitatea din teren și înscrierea țăranilor împroprietăriți în cărțile funduare.

Potrivit prevederilor Decretului-Lege menționat se expropriau : toate proprietățile absenteiștilor, a străinilor, proprietățile date în stăpînire după 1 noiembrie 1917 pe baza ordonanței fostului guvern ungar, proprietățile mai mari de 30 de jugăre care au fost luate în arendă mai mult de 12 ani în perioada 1900—1918, proprietățile vechi mai mari de 200 și 500 jugăre. Exproprierea se făcea pe baza declarației proprietarului.

Pămînturile expropriate s-au parcelat în loturi de completare, loturi întregi și loturi de colonizare, din ele fiind împroprietăriți invalizii, orfanii și văduvele de război, țăranii fără pămînt și cei cu pămînt sub 5 jugăre. În cazul destinării unor terenuri pentru construcția de obiective industriale era necesar acordul prealabil al Resortului pentru agricultură. Pămîntul disponibil după împroprietărire putea fi folosit de Consiliul Superior de Reformă Agrară la crearea unor proprietăți mijlocii sau ferme model, la înființarea și completarea unor loturi școlare sau parohiale. Loturile distribuite țăranilor nu se puteau înstrăina pînă la 1 ianuarie 1930 și nu puteau fi grevate financiar în afara arendei fixate de Banca Agrară.

Prin Decretul-Lege nr. 1360 din 31 martie 1920, pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri a fost instituit un Comitet Agrar „pentru asigurarea înfăptuirii neîntîrziate și metodice a împroprietăririi țăranilor." [6] Sub autoritatea acestuia a trecut și Casa Centrală a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor. La 27 mai, același an, printr-o decizie ministerială s-au pus bazele secțiunii Comitetului Agrar pentru Transilvania cu sediul la Cluj. [7] Odată cu desființarea Consiliului Dirigent, în aprilie 1920, implicit și Consiliul Superior de Reformă Agrară din cadrul acestuia și-a încetat activitatea. Astfel, comisiile județene și cele locale, împreună cu Direcția Generală a Reformei

[6] *Ibiaem*, p. 282 –283.

[7] Știrban Marcel, *Comitetul Agrar-secțiunea Cluj, 1920—1921*, în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 185—190.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Agrare forul lor provincial, au trecut sub autoritatea secțiunii de la Cluj a Comitetului Agrar.[8]

În 1919 suprafața arendată forțat a fost de 184.139 jugăre, în 1920 de 740.669 jugăre, iar în 1921, înaintea votării Legii de reformă agrară, ea a crescut la 1.300.000 jugăre.[9] Prin aceasta s-a reușit ca o parte însemnată din pământul Transilvaniei să fie cultivat preîntîmpinîndu-se astfel diminuarea simțitoare a producției agricole.

Legea definitivă de reformă agrară pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 30 iulie 1921 [10], a modificat o serie de dispoziții ale Decretului-Lege din 1919, diminuînd numărul membrilor unor comisii și scurtînd termenele de apel. Exproprierea și împroprietărirea au intrat în competența unor organe specializate pentru fiecare din aceste lucrări.

Organele de aplicare ale exproprierii au fost: Comitetul Agrar, comisiile județene și comisiile de ocol pentru expropriere. Comitetul Agrar era organul consultativ al Ministerului Agriculturii în probleme de expropriere, împroprietărire, înființare de proprietăți mijlocii și dare în folosință a pământului expropriabil. El avea dreptul de a revizui hotărîrile comisiilor județene de expropriere pe parcursul unui an de la executarea lor și de a verifica tablourile întocmite de consiliile de ocol pentru împroprietărire.

Comisiile județene de expropriere se compuneau din cîte cinci membri: un consilier al Curții de Apel desemnat de Ministerul Justiției (în lipsă, un judecător desemnat de președintele tribunalului) ca președinte, un judecător de tribunal, un delegat al Casei Centrale a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor, consilierul agricol județean și un inginer topograf. Într-un județ puteau funcționa una sau mai multe comisii. Fiecare avea cîte un secretar. Hotărîrile comisiilor se luau cu majoritate de voturi rămînînd definitive și executorii, fără drept de opoziție, apel sau recurs.

Comisiile de ocol pentru expropriere aveau raza de activitate corespunzătoare cu cea a judecătoriilor de ocol. Ele erau compuse din cîte patru membri: judecătorul de ocol, ca președinte, un delegat al Casei Centrale a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor, agronomul regional și un inginer geometru. Secretarul comisiei conducea și Cartea funduară.

Ca organe de împroprietărire funcționau: comisiile județene, comisiile de ocol pentru împroprietărire și comitetele locale. Comisiile județene aveau în componența lor cîte patru membri: un judecător numit de președintele tribunalului (în lipsă, șeful judecătoriei de ocol) ca președinte, delegatul Casei Centrale a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor, consilierul agricol județean sau substitutul său și un inginer topograf. Într-un județ puteau funcționa una sau mai multe comisii. Fiecare avea unul sau mai mulți secretari. Aceste comisii judecau în ultimă instanță contestațiile ivite la întocmirea tablourilor de împroprietărire, fixau mărimea lotului tip din fiecare comună și efectuau tragerea la sorți a loturilor celor împroprietăriți.

Comisiile de ocol pentru împroprietărire se compuneau din cîte trei membrii: judecătorul de ocol sau substitutul său (în lipsa lor, prim-pretorul

---

[8] Idem, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie" Cluj-Napoca, XVIII, Edit. Acad. R. S. România, 1975, p. 238—239.

[9] Șandru D. *op. cit.* p. 61, vezi și Galea Aurel, *op. cit.*, p. 241.

[10] Hamagiu C., *op. cit.*, vol. IX—X, 1919—1922, p. 733—750.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sau pretorul), agronomul regional și delegatul Casei Centrale a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor. Ele aveau sarcina de a judeca listele de împroprietărire și de a revizui ordinea priorităților. Hotărîrile se luau cu majoritate de voturi și se înaintau comisiilor de împroprietărire.

Comitetele locale erau compuse din : primar, ca președinte, secretar comunal, preoți, învățători-diriginți și cîte 2—3 săteni aleși. Ele întocmeau tablourile de împroprietărire respectînd ordinea priorităților.

Modalitățile de lucru ale organelor de efectuare a expropierii și împroprietăririi sînt precizate în Regulamentul de aplicare a Legii pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 4 noiembrie 1921 [11]. Acest Regulament stabilea la nivelul Comitetului Agrar trei secții compuse din cel puțin șase membri fiecare : 1. pentru vechiul regat, 2. pentru Transilvania, 3. pentru Bucovina. Membri Comitetului Agrar puteau face parte în același timp din două secțiuni. Fiecare secțiune avea cîte un secretar. Secțiunea pentru Transilvania compusă din șapte membri, din care unul era președinte, avea sediul la Cluj.

Legea din 23 iunie 1922 [12] a micșorat componența comisiilor județene și a comisiilor de ocol reducîndu-le concomitent și atribuțiile. Comisiile județene de expropriere erau formate din trei membri : un consilier al Curții de Apel sau un judecător de tribunal, desemnat de Ministerul Justiției, ca președinte, consilierul agricol județean și un delegat al Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Fiecare comisie avea cîte un secretar, numit de președintele tribunalului dintre notari, practicanți sau din personalul grefei. Secretarii conduceau lucrările biroului comisiilor județene și asigurau ritmicitatea și calitatea tehnică a acestora.

Comisiile de ocol pentru expropriere, una sau mai multe pentru fiecare judecătorie de ocol, erau compuse tot din cîte trei membri : un judecător de ocol sau de tribunal delegat al Ministerului Justiției dintre judecătorii Curții de Apel, ca președinte, agronomul regional și un delegat al Ministerului Agriculturii și Domeniilor (de obicei un silvicultor). Președintele se deplasa în fiecare comună și verifica tablourile de împroprietărire. Comisiile de ocol fixau întinderea lotului tip din comune și prețul pămîntului. Ele aveau cîte un secretar, delegat de președintele tribunalului care conducea Cartea funduară, avînd aceleași atribuții ca și secretarul comisiei județene.

Hotărîrile comisiilor județene și ale celor de ocol pentru expropriere se pronunțau cu majoritate de voturi și erau valabile dacă la elaborarea lor participau cel puțin 2 membri, unul dintre ei fiind președintele, a cărui părere era hotărîtoare.

Noul Regulament de aplicare a Legii pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 12 iulie 1922 [13] preciza că secretarii și birourile comisiilor județene și a celor de ocol pentru expropriere puteau servi și comisiilor județene și de ocol pentru împroprietărire. Secretarii tuturor comisiilor erau ajutați la întocmirea lucrărilor de cîte un arhivar.

---

[11] *Ibidem*, p. 756—803.
[12] *Ibidem*, p. 891—896.
[13] *Ibidem*, vol. XIII—XIV, 1922—1926, p. 198—245.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Prin Decretul nr. 4496 din 28 octombrie 1922 [14], republicat cu modificări la 29 decembrie 1923 [15], Comitetul Agrar, care fusese doar un organ consultativ a fost transformat într-un organ judecătoresc superior. Competența comisiilor județene și a celor de ocol a fost limitată. Comitetul Agrar era compus din 12 membri, numiți pe termen de cinci ani, dintre magistrații și juriștii obișnuiți, dintre cei de la Înalta Curte de Casație și Justiție sau de la curțile de apel, dintre specialiștii în agronomie sau științe economice. Ministrul Agriculturii și Domeniilor era și președintele Comitetului Agrar. Cererile de revizuire a hotărîrilor organelor subordonate se adresau președintelui Comitetului în termen de două luni de la pronunțare. Hotărîrile Comitetului Agrar se elaborau cu majoritate absolută de voturi rămînînd definitive, executorii și inatacabile pe nici o cale, nici ordinară, nici extraordinară. Astfel s-a deschis calea arbitrajului, în favoarea moșierilor și a crescut neîncrederea țăranilor față de actul împroprietăririi [16]. Conform articolului 2 din Decretul amintit, secțiunile Comitetului Agrar pentru Transilvania și Bucovina au fost obligate să-și înainteze lucrările președintelui Comitetului Agrar din București. Prin Regulamentul din 27 februarie 1924 [17] a fost redusă componența celor trei secțiuni : pentru vechiul regat, la 6 membri, pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, la 5 membri iar pentru Bucovina, la 3 membri. În același an a fost desființtă Direcția Generală a Reformei Agrare din Cluj, artibuțiile ei fiind preluate de Casa Centrală a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor cu sediul la București [18]. Legea din 25 martie 1925 [19] a recompletat componența Comitetului Agrar întrucît a extins competența sa și asupra lucrărilor de reformă agrară din Basarabia. El s-a menținut ca singura instanță de casare din țară în materie de expropriere și împroprietărire. Casa Centrală a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor a rămas în subordinea sa pînă în 2 august 1929 cînd potrivit noii Legi de organizare a ministerelor, s-a desființat, activitatea ei fiind continuată de Direcția Aplicării Reformei Agrare nou creată [20].

Prin reforma agrară din 1921 s-au expropriat moșiile mai mari de 200, 300 și 500 de jugăre, în funcție de densitatea mare, mijlocie sau mică a populației. În regiunile cu populație deasă se puteau expropria, cu avizul Comitetului Agrar moșiile cu peste 100 de jugăre, și islazurile mai mari de 50 de jugăre. Puteau să se facă, în anumite cazuri, și exproprieri totale. Pînă la 1 ianuarie 1929 în Transilvania au fost expropriate 3.118.517 jugăre, din care 2.906.073 jugăre din moșiile particulare iar 212.477 jugăre din proprietățile statului. Din această suprafață 932.283 jugăre erau terenuri cultivabile, restul pășuni, parcuri, intravilane, embaticuri, mine, cariere, vii, livezi și păduri afectate pășunatului. Numărul celor înscriși pe tabelele de împroprietărire era de 454.673 dintre care 337.082 români, 117.591 alte naționalități

[14] *Ibidem*, p. 357—359.
[15] *Ibidem*, p. 707—708.
[16] Șandru D., *op. cit.*, p. 86.
[17] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. XIII—XIV, 1922—1926, p. 726—728.
[18] Emil Petrini, *Reforma agrară în Ardeal*, în „Viața agricolă", XX, (1929), nr. 9—10 din 1—15 mai, p. 270 *apud*, Șandru D., *op. cit.*, p. 81.
[19] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. XI—XII, 1922—1926, p. 1196—1197.
[20] *Ibidem*, vol. XVII, 1929, p. 877—903.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

iar dintre aceştia au fost împroprietăriţi 212.803 români, 82.640 unguri-secui, şvabi şi alte naţionalităţi conlocuitoare [21].

Conform prevederilor Legii din 2 noiembrie 1932 [22] şi a Regulamentului ei de aplicare din 24 decembrie, acelaşi an [23], instanţele de expropriere şi împroprietărire sînt desfiinţate, problemele izvorîte din reforma agrară trecînd în competenţa instanţelor judecătoreşti de drept comun : judecătoriile, tribunalele şi curţile de apel, ultimele, ca instanţe de casare. La această dată încetează şi activitatea Comitetului Agrar de la Bucureşti, atribuţiile lui trecînd asupra Consiliului Uniunii Camerelor de Agricultură.

La 2 noiembrie 1936 în urma reorganizării Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, continuarea lucrărilor de reformă agrară a intrat în competenţa Direcţiei Reformei Agrare [24]. Sarcinile acesteia erau legate de aplicarea actelor normative privind exproprierile şi împroprietăririle, înstrăinarea proprietăţilor statului, împroprietărirea veteranilor, stabilirea debitelor împroprietăriţilor şi a debitelor provenite din arendarea terenurilor statului, lichidarea operaţiunilor financiare ale proprietarilor expropriaţi ş.a.

La 6 aprilie 1939 a fost elaborată o nouă Lege pentru organizarea Ministerului Agriculturii şi Domeniilor [25]. Sarcinile Direcţiei Reformei Agrare, care a fost desfiinţată, au fost trecute Direcţiei Geniului Rural şi Serviciului Reformei Agrare din subordinea sa. Aflată în structura organizaţiei centrale a ministerului, Direcţia Geniului Rural se ocupa cu ameliorări funciare, maşini agricole, construcţii rurale, cadastru şi colonizări iar Serviciul Reformei Agrare cu probleme de exproprieri şi împroprietăriri.

Organele însărcinate cu aplicarea reformei agrare din 1921 urmau să-şi lichideze lucrările pe măsura desăvîrşirii ei. Însă marea lor majoritate nu şi le-au terminat nici după cel de-al doilea război mondial cu toate că reforma a avut un caracter mai avansat decît în alte ţări. Totuşi aceste organe au contribuit, la unificarea în domeniul agrar a Transilvaniei cu vechea Românie, şi la consolidarea relaţiilor de producţie capitaliste în agricultură.

Comisia de expropriere şi împroprietărire a judeţului Mureş.

Fondul arhivistic al acestei instituţii agricole a fost păstrat în arhiva Consiliului popular judeţean Mureş pînă în 1969 cînd a fost depus spre păstrare permanentă la Arhivele Statului Tîrgu Mureş.

Desfăşurîndu-şi activitatea timp de aproape două decenii, între 1922—1940, Comisia de expropriere şi împroprietărire a judeţului Mureş a creat o mare cantitate de documente din care se păstrează doar 321 unităţi arhivistice, totalizînd 6,30 m.l. Aceasta se datoreşte faptului că multe dosare au fost înaintate forurilor superioare de judecată în competenţa cărora intra rezolvarea litigiilor ivite pe tema aplicării Legii pentru reforma agrară, fără a mai fi restituite.

Reforma agrară din 1921 a fost determinată şi în cazul judeţului Mureş de necesităţile dezvoltării economice şi sociale a zonei, de soluţionarea do-

[21] Aurel Galea, *op. cit.*, p. 241—242.
[22] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. XX, 1932, p. 763—768.
[23] *Ibidem*, p. 877—882.
[24] *Ibidem*, vol. XXIV, partea a II-a, p. 549—552.
[25] *Ibidem*, vol. XXVII, 1939, partea a II-a, p. 1319—1330.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

leanţelor locuitorilor aşezărilor rurale pe care le-au formulat cu acuitate în timpul evenimentelor revoluţionare din toamna anului 1918 şi în anii 1919—1921. „Nădejdea o mai avem — se sublinia într-un memoriu al comunei Topliţa — numai în răsăritul nostru, România mare, căci prin reforma agrară se prevede adevărata noastră dezrobire din ghiarele asupritorilor care sugeau seva vieţii poporului nostru cu adevărată orgie de vampiri...".

Fiind convinşi de faptul că interesele lor vitale se vor rezolva numai prin înfăptuirea reformei agrare „care a fost creată de marele ideal naţional" ţăranii cereau ca prevederile ei să fie aplicate „în sensul interpretării legislatorului şi ca o dovadă a dezrobirii neamului" [26].

Cercetarea materialului arhivistic oferă posibilitatea documentării asupra întinderii proprietăţilor moşiereşti din judeţ în perioada interbelică, a suprafeţelor de teren aflate în proprietatea ţăranilor, a islazurilor comunale şi asupra situaţiei locuitorilor rurali.

Deşi exproprierea a început în toamna anului 1922 volumul cel mai mare de lucrări s-a efectuat începînd cu 1924, cînd de fapt s-au întocmit primele situaţii de sinteză, spre deosebire de celelalte judeţe ale ţării unde lucrările de expropriere pe baza legislaţiei din 1921, s-au desfăşurat mai ales în anii 1922—1923. Dacă la 1 mai 1924 suprafaţa expropriată atingea 57.933 jugăre, în anii următori curba care arată evoluţia suprafeţelor expropriate este în creştere. Astfel, la sfîrşitul anului 1924, suprafaţa expropriată se cifrează la 109.948,109 jugăre, în 1934 la 202.597,147 jugăre, ajungînd în 1937 la 207.335,954 jugăre. În anul 1934 din totalul de 331.740, 4512 jugăre care a căzut sub prevederile legii agrare, a fost expropriată o suprafaţă de 202.597,147 jugăre, adică 62,50% din pămînturile conscrise în vederea aplicării reformei agrare [27].

După stabilirea tuturor formalităţilor inerente începutului reformei, s-au acordat 745 jugăre, conform principiului priorităţilor, pentru invalizi, orfani şi văduve de război, în medie de la 0,5 pînă la 3 jugăre. Iniţial în judeţul Mureş s-au acordat celor îndreptăţiţi a primi pămînt 24.157 jugăre din moşiile expropriate. Restul de teren expropriat a fost parcelat în loturi a căror mărime n-a trecut de regulă de 5—7 iugăre. Din loturile parcelate s-au reţinut suprafeţele necesare pentru interesele culturale, economice, sociale, militare şi educative ale comunelor, fiind repartizate unor instituţii, societăţi culturale sau trecînd în rezerva de stat. Pentru construcţii de şcoli şi biserici în fiecare comună s-au expropriat cca. 21 jugăre [28].

De această prevedere au beneficiat în special comunele româneşti, unde în condiţiile stăpînirii dualiste, bisericile şi şcolile, au avut o situaţie precară. Cea mai mare suprafaţă a fost repartizată şcolilor şi personalului didactic, Cea mai mare suprafaţă de 2.288,321 jugăre a fost repartizată şcolilor şi personalului didactic. Pentru celelalte trebuinţe comunale, terenul a fost repartizat astfel : loturile zootehnice 850,467 jugăre, suprafaţa lor variind între 2 şi 20 jugăre ; construcţiile de drumuri 330,448 jugăre ; Societăţii culturale ASTRA — 19,650 jugăre ; Fundaţiei culturale „Regele Mihai", — 19,900 jugăre ;

[26] Arh. St. Tg. Mureş, fond Comisia de expropriere şi împroprietărire a judeţului Mureş, dosar 309/1927—1929, f. 1.

[27] Ibidem, dosar 268/1937, f. 46.

[28] Ibidem, dosar 290/1930—1937 ; 291/1930—1931, 294/1929, 299/1930—1939 ; 302/1928 f. 7—8 ; 306/1932—1938, 316/1925 f. 8—9, 319/1926 f. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Casei culturale „Principele Carol" — 27,257 jugăre ; terenurilor de sport şi tir 293,400 jugăre ; pentru construcţii de infirmerii — 8,16 jugăre, posturilor de jandarmi — 27,257 jugăre ; iar gărilor şi cantoanelor CFR — 89 jugăre [29].

Situaţia rezervelor de interes obştesc se prezintă pe ani, în felul următor : 1925 — 6.073,788 jugăre, 1927 — 9.495,418 jugăre, 1928 — 12,321,1056 jugăre, 1934—13.179,752 jugăre [30].

Fondul documentar creat de Comisia de expropriere şi împroprietărire a judeţului Mureş cuprinde procese-verbale privind exproprierile şi împroprietăririle, liste de îndreptăţiţi la împroprietărire, tabele cu cei împroprietăriţi, memorii ale proprietarilor şi ţăranilor, fişe cadastrale, planuri ale moşiilor expropriate, schiţe ale pămînturilor date ţăranilor [31]. Primele 267 unităţi arhivistice ale fondului conţin hotărîri privind exproprierile şi împroprietăririle în comunele judeţului.

Existenţa în judeţ a numeroase proprietăţi moşiereşti de pînă la 500 ha şi chiar mai mari, făcea ca majoritatea ţăranilor să fie lipsiţi de pămîntul necesar cultivării cerealelor şi creşterii animalelor. Problema şi-a găsit doar parţial rezolvarea prin reforma agrară din 1921, deoarece o bună parte din proprietăţile moşierilor au rămas în stăpînirea acestora, ceea ce a provocat mari nemulţumiri în rîndurile ţărănimii [32].

Conform datelor statistice se poate constata că loturile atribuite celor împroprietăriţi n-au depăşit decît în foarte rare cazuri 3 jugăre pe cap de familie. În general, pămîntul expropriat a fost teren arabil, majoritatea comunelor fiind situate în zonele propice agriculturii. Cîteva dintre comune ca Bilbor, Borsec, Corbu, trecute ulterior judeţului Ciuc, iar Deda, Gurghiu, Hodac, Ibăneşti, Rîpa de Jos, Stînceni, rămase în judeţul Mureş, aveau predominant teren prielnic păşunatului, locuitorii ocupîndu-se cu creşterea oilor sau lucrînd la pădure.

Categoria de ţărani formată din embaticari, taxalişti şi arendaşi a primit în general puţin sau foarte puţin pămînt. Într-o situaţie statistică întocmită la 20 octombrie 1937, apare cifra de 17,1340 jugăre atribuite acestora. O altă categorie de ţărani îndreptăţiţi la împroprietărire a constituit-o personalul silvic repartizat pe cantoane. Conform Regulamentului serviciului silvic şi Legii pădurilor, fiecare canton a primit trei jugăre „teren de hrană şi păşunat", cu dreptul de a păşuna cîte 5 vite pe această suprafaţă [33].

Loturile atribuite celor împroprietăriţi au fost, în cele mai multe cazuri, mai mici decît cele prevăzute de Legea de reformă agrară. Cel mai mare lot stabilit a fost de 5 jugăre, numărul ţăranilor care l-au primit fiind însă foarte mic. Explicaţia acestei situaţii trebuie căutată în întinderea relativ mică a suprafeţelor cultivabile expropriate în comparaţie cu păşunile şi pădurile. În 1928, de exemplu, situaţia împroprietăririi ţăranilor cu loturi tip se prezenta astfel : 30,77% dintre împroprietăriţi au primit cîte un jugăr cultivabil, 38,61% cîte două jugăre, 22,45% cîte trei jugăre, 6,52% cîte patru

[29] Ibidem, dosar 268/1937, f. 46 ; 270/1938 ; 288/1922—1932 ; 296/1938—1939.
[30] Ibidem, dosarele : 302/1928, f. 7—8 ; 316/1925, f. 8—9 ; 319/1926, f. 19.
[31] Ibidem, dosarele : 270/1938 ; 275/1930—1937 ; 283/1936 ; 284/1922—1925 ; 285/1930—1936 ; 286/1926—1930 ; 287/1931—1933, 289/1928—1930 ; 292/1924—1928 ; 293/1926—1928 ; 295/1924—1935 ; 312/1929.
[32] Ibidem, dosar 309/1927—1929 ; 312/1929.
[33] Ibidem, dosar 4/1923—1932, 268/1937, f. 46.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

jugăre iar 1,65% cîte cinci jugăre. Înseamnă că numai circa 8% dintre împroprietăriți au primit loturi în întindere de 4—5 jugăre. Media pe județ s-a cifrat la 2,20 jugăre, cu mult sub media pe țară.

Pe baza Legii pentru preferință din iulie 1930 în întregul județ au fost distribuite pentru împroprietărirea individuală 34.290,502 jugăre. Cum această întindere trebuia să asigure necesarul unui număr cît mai mare de îndreptățiți, rezultă că împroprietărirea s-a efectuat cu loturi mici, uneori chiar sub un jugăr fără ca pe această cale să se poată distribui pămînt tuturor celor îndreptățiți [34].

Numeroase documente ale fondului atestă faptul că suprafețele expropriate au cuprins și pășunile și pădurile. Suprafața pădurilor destinate, prin împroprietărire comunelor a fost estimată în 1934 la 72.081,175 jugăre, ceea ce reprezintă circa 35% din totalul pămîntului expropriat în județul Mureș. Dinamica împroprietăririi pe ani cu aceste suprafețe se prezintă astfel: 1925 — 55.080,1470 jugăre; 1927 — 63.495,208 jugăre; 1928 — 63.794,842 jugăre; 1934 — 72.081,175 jugăre [35].

Hotărîrile de împroprietărire cu pămînt cultivabil și locuri de casă în orașul Tg. Mureș și dezbaterile adunării generale a îndreptățiților care n-au fost împroprietăriți din oraș, sînt tot atîtea surse de documentare în legătură cu mersul lucrărilor de reformă agrară în perimetrul acestuia [36].

O altă categorie de documente se referă la arendări, la condițiile încheierii contractelor de arendare, la vînzarea terenurilor și la prețul acestora. Acolo unde țăranii și moșierii n-au căzut de acord asupra prețului, evaluarea pămîntului expropriat a căzut în sarcina Curții de apel din Tîrgu Mureș. S-au stabilit de către această instanță pînă la 1 matire 1926, de pildă, prețurile pentru 106 moșii expropriate în județul Mureș, 40 în Tîrnava Mare, 4 în Trei Scaune și 2 în Făgăraș [37]. Iată de exemplu una dintre sentințele pronunțate de Curtea de Apel în legătură cu prețurile definitive, din octombrie 1922: „Comisia județeană Tîrgu Mureș, prin sentința atacată cu apel a stabilit pentru terenul expropriat din moșia Nazna, proprietatea lui Gavril Mariaffi următoarele prețuri pe jugăr: teren arător clasa I — 1000 lei; clasa II — 800 lei, clasa III — 700 lei, teren pentru cosit, clasa I — 1200 lei, clasa II — 1000 lei, clasa III — 800 lei, teren pășune — 300 lei. În contra acestei sentințe proprietarul face apel (...) din care se constată că în comuna Nazna cu ocazia exproprierilor făcute în 1913 pentru construcția unui drum de fier, s-a plătit pentru un stînjen pătrat de teren arător de cea mai bună calitate 1 coroană 25, ceea ce face 2000 coroane pe jugărul de 1600 stînjeni pătrați (...). Curtea avînd în vedere că actele sînt din cele prevăzute de articolul 50 al reformei agrare, pentru stabilirea prețurilor... și astfel a fixat prețul de 2000 lei pentru terenul arător de prima categorie" [38].

Măsurile luate împotriva debitorilor, cele care reglementează metodologia lucrărilor de reformă agrară și raporturile dintre vechii și noii proprietari,

---

[34] Ibidem, dosar 302/1928, f. 13—14.

[35] Ibidem, dosarele: 281/1923—1932; 302/1928, f. 7—8; 316/1925, f. 13; 319/1926, f. 17.

[36] Ibidem, dosarele: 301/1923—1934; 313/1931.

[37] Ibidem, dosarele: 1/1922—1934, f. 125; 273/1930; 277/1921—1934; 278/1923—1934; 279/1922—1925; 280/1922—1924; 288/1922—1932; 296/1928—1939.

[38] Ibidem, dosar 279, 1922—1925, f. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sînt înserate în dosarele care cuprind buletinele Comitetului Agrar, instrucțiunile privind școlile cu profil agricol și materialele care au fost prezentate cu ocazia instruirii notarilor comunali în legătură cu întocmirea actelor primare referitoare la reformă, cum a fost aceea organizată în regiunea agricolă Band [39].

Din cauza neputinței țăranilor de a plăti sumele cu care au fost debitați, în special cei îndreptățiți la loturi de case, Ministerul Agriculturii și Domeniilor a cerut la 23 noiembrie 1937, Serviciului agricol al județului Mureș „a pune în vedere administrațiilor financiare din județ că toate cazurile unde împroprietăriții cu loturi de casă, nu-și pot plăti valoarea loturilor" să nu le mai scoată „în vînzare prin licitație execuțională". Aceste loturi urmau să fie luate de la cei în cauză și „atribuite îndreptățiților nesatisfăcuți" [40].

O importanță deosebită pentru determinarea măsurilor cantitative fixate prin reforma agrară, o au inventarele proprietăților, registrele statistice ale expropriaților și împroprietăriților, apoi tabelul proprietăților mai mari de 25 ha. [41].

Chiar dacă nu finalizată, în 1937, după cum rezultă dintr-o statistică din acel an [42], reforma agrară pentru județul Mureș era ca și încheiată, în mare parte fiind efectuată și lichidarea financiară. În total, au fost expropriate 732 de moșii dintre care 657, reprezentînd circa 150.000 jugăre, au fost parcelate și predate noilor proprietari, 66 moșii, reprezentînd circa 40.000 jugăre, măsurate și neparcelate și 9 moșii reprezentînd 5000 jugăre nemăsurate. La această suprafață expropriată, trebuie să adăugăm 4.451,1206 jugăre terenuri primite din partea altor județe odată cu reorganizarea administrativă din acea perioadă. În total, deci, au fost expropriate 207.335,954 jugăre. Din această suprafață au fost împroprietăriți 16.926 țărani din totalul de 24.630 cîți au fost înscriși inițial în tablourile de împroprietărire, rămînînd neîmproprietăriți 7704 țărani deoarece nu întruneau condițiile stabilite de lege.

La aceeași dată, 20 octombrie 1937, lichidarea financiară apărea în felul următor: din totalul de 732 moșii cîte au fost expropriate, aveau întocmit referat de 100%, 536 moșii în suprafață de 175.913,1348 jugăre pentru care trebuia să se plătească 90.154.605 lei, iar cu referat de 80% erau 37 moșii cu o suprafață de 13.921,283 jugăre, pentru care trebuia să se plătească 8.370.689 lei. În total, deci, s-au întocmit referate de plată pentru 573 moșii cu o suprafață de 189.835,31 jugăre în valoare de 98.525.294 lei. Pentru 159 de moșii nu erau întocmite referate de plată. Din această ultimă categorie pentru 44 de moșii nu s-a întocmit referat de plată deoarece s-a dat în schimbul lor pămînt, astfel că în octombrie 1937 urmau să se întocmească 115 referate integrale pentru tot atîtea moșii.

Din aceeași statistică reiese și situația debitărilor pînă în octombrie 1937. Mai rămîneau de debitat 1650 împroprietăriți pentru 8112 jugăre. În același timp mai trebuiau debitate comunele pentru 43.430 jugăre de islazuri, 38.207 jugăre de pășuni și 1404 jugăre teren neproductiv. Împroprietăriții au primit în medie cîte 2 jugăre fiecare, față de 3 ha media în Transilvania și 4,5 ha în

[39] Ibidem, dosarele: 297/1920—1930; 308/1923; 317/1925.
[40] Ibidem, dosar 58/1937, f. 55.
[41] Ibidem, dosarele: 299/1930—1939; 302/1928; 304/1930—1940; 315/1922—1939, 316/1925; 320/1927.
[42] Ibidem, dosar 268/1937, f. 46.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vechiul regat. Aproape toți și-au răscumpărat pământurile care le reveneau de drept fără plată, iar moșierimea a primit în schimb despăgubiri uriașe, întreaga reformă fiind pentru ei o afacere rentabilă [43].

Pînă în 1937 s-a distribuit țăranilor îndreptățiți 34.264,1490 jugăre adică 10,65% din suprafața expropriată. De aceste loturi au beneficiat doar 68,72% din țăranii îndreptățiți. 1808,517 jugăre au fost atribuite unui număr de 9037 țărani drept loturi pentru construirea de case. Ca și în cazul exproprierii, împroprietărirea a înregistrat o curbă ascendentă, ajungîndu-se de la 636,359 jugăre în 1925 la 34.264,1490 jugăre în 1937 [44].

Pînă la 20 octombrie 1937, țăranii și comunele au plătit suma de 109.790.613 lei pentru o suprafață de 160.545,224 jugăre repartizate astfel: 26.152,437 jugăre — loturi cultivabile; 1808,517 jugăre — loturi de casă; 44.898,1589 jugăre pășune comunală; 33.487,1291 jugăre — pădure; 17,1340 jugăre terenuri ale taxaliștilor; 180 jugăre pămînt neproductiv. Pînă în 1938 s-au definitivat relativ operațiile de debitare și cele de expropriere și împroprietărire pentru cele 189.835,31 jugăre, ceea ce reprezintă circa 92% din suprafața expropriată [45].

Gama informațiilor documentare menționate este completată de cele privind situația culturilor, a însămînțărilor, cantitatea și calitatea producției etc., care oferă o imagine de ansamblu asupra agriculturii din județul Mureș. De semenea, consecințele dezbaterilor din adunările generale ale țăranilor sau ale Comisiei județene de expropriere și împroprietărire pot fi ușor depistate în dosarele cu corespondență în registrul de intrare-ieșire al acesteia și în general în toate documentele fondului.

Anii extremi: 1922—1940; u.a. 321; m.l. 6,30; inv. nr. 285.

PRINCIPALELE LUCRĂRI PUBLICATE PE BAZA DOCUMENTELOR DIN ACEST FOND:

Traian Rus: *Problema agrară și situația țărănimii din jud. Mureș-Turda în perioada 1919—1921*, în „Marisia", VII, Tîrgu-Mureș, 1977, p. 267—284;

Idem, *Frămîntări țărănești în județul Mureș în perioada 1922—1940*, în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureș, 1978, p. 451—474;

Idem, *Aplicarea Legii de reformă agrară din 1921 în așezările județului Mureș*, în „Marisia", IX, Tîrgu Mureș, 1979, p. 443—474;

Idem, *Aplicarea legii de reformă din 1921 celor în drept*, în „Marisia", XI—XII, Tîrgu Mureș, 1981—1982, p. 393—411;

Tereza Șerban, *Aspecte ale aplicării reformei agrare din 1921 în județul Mureș*, în „Marisia" X, Tg. Mureș, 1980, p. 389—446.

Comisia de expropriere și împroprietărire a județului Tîrnava Mare.

Acest fond arhivistic cuprinde 144 unități arhivistice create în anii 1921—1946 însumînd 1,30 m.l.

---

[43] Ibidem, dosar 296/1938—1939.

[44] Ibidem, dosarele: 151/1926—1930, f. 100; 268/1937, f. 46; 282/1923—1940; 287/1931—1933, f. 24; 292/1924—1928; 293/1926—1928; 301/1923—1934; 302/1928, f. 13—14; 316/1925, f. 13.

[45] *Ibidem*, dosar 268/1937, f. 46.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

O parte din această cantitate a fost preluată o dată cu fondul Comisiei de reformă agrară din 1945 a județului Tîrnava Mare, în 1969, de la Consiliul popular al municipiului Sighișoara. O altă parte s-a păstrat în arhiva Judecătoriei Sighișoara pînă în 1980 cînd a fost depusă spre păstrare permanentă la Arhivele Statului Tîrgu Mureș, ea conținînd mai ales hotărîri judecătorești privind reforma agrară din 1921 [46].

Lucrările privind constituirea comisiilor locale de reformă agrară, legiferate prin Decretul-Lege 3911 din 12 septembrie 1919, au început în județul Tîrnava Mare încă în primele luni ale anului 1920. Aceasta se poate constata din rapoartele trimise din Sighișoara Resortului pentru agricultură iar după desființarea Consiliului Dirigent, Direcției Generale a Reformei Agrare din Cluj, la 15 martie, 7 aprilie și 11 mai 1920 [47].

O bună parte din informațiile cuprinse în propunerile de expropriere și împroprietărire, în procesele verbale, în hotărîrile Comisiei județene de expropriere și împroprietărire și a comisiilor de expropriere de pe lîngă judecătoriile de ocol din Sighișoara, Mediaș, Rupea și Agnita, în corespondența dintre aceste comisii, și în aceea cu Casa Centrală a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor, Consilieratul agricol județean, Comitetul Agrar — secțiunea Cluj, Direcția Generală a Reformei Agrare Cluj, cu tribunalul județean, judecătoriile de ocol, birourile de cărți funduare, cu ingineri operatori și silvici, cu alte personalități și instituții se referă la lucrările practice de expropriere și împroprietărire efectuate pe raza județului.

În majoritatea lor aceste documente privesc numărul și mărimea moșiilor din județ exproprierile de terenuri și a altor bunuri aparținătoare moșierilor sau parohiilor, măsurătoarea terenurilor expropiate, făcută unor proprietari în așa fel încît să rezulte că ar avea o întindere mai mică decît cea reală, împroprietărirea cu pămînt a țăranilor sau atribuirea de terenuri unor instituții, vînzarea și cumpărarea de pămînturi arabile între țărani, a loturilor de casă aflate în proprietatea statului și a altor bunuri, arendarea terenurilor primite prin reforma agrară etc.

Misiunea organelor judecătorești din județ a fost aceea de a încheia dosarele referitoare la reforma agrară, de a înscrie noii proprietari în Cărțile funduare, și de a rezolva contestațiile și cererile de revizuire ale celor îndreptățiți la împroprietărire [48].

Modul defectuos în care reforma agrară din 1921 s-a aplicat uneori, a generat nemulțumiri în rîndul sătenilor, care au reacționat cu fermitate. În acest sens sînt concludente apelurile lor împotriva hotărîrilor comisiilor de expropriere de pe lîngă judecătoriile de ocol, înaintate Comisiei județene de expropriere și împroprietărire care, în numeroase cazuri, nu a satisfăcut doleanțele celor nedreptățiți. Unor proprietari nu li s-a expropriat întreaga suprafață prevăzută de lege iar alții au fost exceptați de la expropriere. În dosarele fondului se află apeluri ale locuitorilor din Boarta, Meghindoala,

---

[46] In aparatul științific, trimiterile la inv. nr. 293 vor fi precedate de cifra I, iar trimiterile la inv. nr. 916 de cifra II.

[47] Știrban Marcel, *Din activitatea comisiunilor locale și a comisiunilor județene pentru reforma agrară în anii 1919—1920 în cîteva județe din Transilvania*, în „Sargetia", X, 1973, p. 334.

[48] Arh. St. Tg. Mureș, fond Comisia de expropriere și împroprietărire a județului Tîrnava Mare, dosarele : I-23/1922—1942 ; I-51/1938—1944 ; II-1/1922 ; II-53, 60 și 63/1932.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Bogata-Olteană, Crihalma, Drăuşeni, Grănari, Hoghiz, Homorod, Laslea, Mateiaş, Motişul, Rachişul, Saroşul, Ungra, Zlagna, ale unor instituţii ca Ocolul silvic Făgăraş sau Consilieratul agricol Tîrnava Mare, ale secţiunii societăţii Astra din Sighişoara, ale bisericii reformate din Racoşul de Jos, evanghelico-lutherane din Mediaş şi greco-catolice din Trapold [49].

Mărimea lotului tip atribuit ţăranilor împroprietăriţi din judeţul Tîrnava Mare a fost în medie de 4 jugăre. Conform articolului 10 al Legii de reformă agrară s-a stabilit ca terenurile celor colonizaţi după 1 ianuarie 1885 să se exproprieze pînă la limita lotului-tip fixat în judeţ pentru împroprietărire. Această prevedere a afectat pe coloniştii din mai multe comune ale judeţului, cum au fost cei din Albeşti, Apoşul etc. [50].

Între documentele fondului se disting şi lucrările privind „plata terenurilor împroprietărite şi taxe de măsurat", debitarea împroprietăriţilor şi fixarea termenelor de plată a răscumpărării. Fixarea preţurilor suprafeţelor expropriate şi date ţăranilor nu priveşte numai pămînturile arătoare ci şi islazurile, pădurile şi păşunile. Odată stabilită şi plata terenului primit prin împroprietărire, dosarul lucrării de reformă agrară intra în arhiva Comisiei de expropriere şi împroprietărire ca lucrare definitiv rezolvată [51].

Unele unităţi arhivistice se referă la organizarea Comisiei de expropriere şi împroprietărire a judeţului Tîrnava Mare, ca de exemplu alegerea membrilor propriu-zişi şi a membrilor supleanţi ce o constituiau. Activitatea diversă a acestora oglindită şi de corespondenţa numeroasă, se desfăşura pe baza actelor normative primite din partea forurilor superioare, mai ales din partea Casei Centrale a Cooperaţiei şi Împroprietăririi Sătenilor [52].

Problematica cuprinsă în documentele fondului nu se referă însă numai la cadrul judeţean al aplicării reformei agrare. Situaţia exproprierilor şi împroprietăririlor în Transilvania şi Bănat, apoi statisticile agrare pentru Transilvania, depăşesc acest cadru, surprinzînd în timp, treptele de înfăptuire ale reformei sub aspect general [53].

Prin urmare, aceste documente constituie o importantă sursă pentru cercetarea atît a aspectelor particulare ale reformei agrare din 1921 cît şi a celor de ordin general transilvănean.

Anii extremi: 1921—1946 ; u.a. 144 ; m.l. 1,30 ; inv. nr. 293 ; 916.

BIBLIGRAFIE

Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. VIII, 1913—1919 ; vol. IX—X, 1919—1922 ; vol. XI—XII, 1922—1926 ; vol. XIII—XIV, 1922—1926 ; vol. XVII, 1929 ; vol. XX, 1932 ; vol. XXIV, partea a II-a, 1936 ; vol. XXVII, partea a II-a, 1939.

[49] Ibidem, dosarele : I-12/1932 ; II-71/1921 ; II-18-21, 23-43 şi 54/1930 ; II-49/1931 ; 55, 57-59, 61 şi 62/1932.

[50] Ibidem, dosarele : I-1/1921 ; I-2/1935—1941 ; I-3/1927—1932.

[51] Ibidem, dosarele : I-5/1929 ; I-7/1928—1930 ; I-21/1927—1946 ; I-22/1923—1937 ; I-24/1927—1946 ; I-25/1928 ; I-26/1930—1938 ; I-28/1928—1930 ; I-29/1929—1931 ; I-31/1932—1933 ; I-33/1932 ; I-35/1922—1938 ; I-36/1933—1944 ; I-37/1932 ; I-39/1925—1927 ; I-40/1922—1936 ; I-41/1921—1938 ; I-48/1922—1930 ; II-51/1931 ; II-67/1933.

[52] Ibidem, dosarele : I-63/1922, II-6/1926, II-69/1921 ; II-72/1925, II-73/1928—1929 ; II-74/1929.

[53] Ibidem, dosarele : I-54/1925, I-62 şi 64/1923.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Galea Aurel, *Problema agrară din Transilvania în timpul Consiliului Dirigent (2 decembrie 1918—10 aprilie 1920)* în „Lucrări ştiinţifice ale Institutului pedagogic de 3 ani" Tîrgu Mureş, vol. II, 1970, p. 237—242.

Petrini Emil, *Reforma agrară în Ardeal* în „Viaţa agricolă" XX (1929), nr. 9—10 din 1—15 mai, p. 270.

Şandru D., *Reforma agrară din 1921 în România*, Bucureşti, Edit. Acad. R. S. România, 1975.

Ştirban Marcel, *Comitetul agrar — secţiunea Cluj, 1920—1921* în *„Sub semnul lui Clio" Omagiu Acad. Prof. Ştefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 185—190.

Idem, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie", Cluj-Napoca, XVIII. Edit. Acad. R. S. România, 1975, p. 229—246.

Idem, *Din activitatea comisiunilor locale şi a comisiunilor judeţene pentru reforma agrară în anii 1919—1920 în cîteva judeţe din Transilvania*, în „Sargeţia", X, 1973, p. 327—336.

CAMERELE AGRICOLE DIN JUDEŢELE MUREŞ, TÎRNAVA MARE ŞI TÎRNAVA MICĂ

Camerele de agricultură au fost înfiinţate la 14 iunie 1925 [1] cu scopul de a contribui la sporirea producţiei agricole, zootehnice şi silvice. Ele erau organe consultative şi administrative ajutătoare ale Ministerului Agriculturii şi Domeniilor subordonate Uniunii camerelor de agricultură cu sediul la Bucureşti.

Atribuţiile camerelor de agricultură au fost următoarele: de a reprezenta şi ocroti interesele agriculturii, zootehniei şi silviculturii; de a aviza prin Uniunea lor proiectele de legi şi regulamentele privind agricultura şi silvicultura, proiectele tehnice de irigaţii, drenaje, canalizări, îndiguiri, docuri, silozuri, împăduriri, corecţiuni de torenţi etc.; de a exercita patronajul asupra tuturor şcolilor agricole şi de a înfiinţa şcoli pentru necesităţile agriculturii, zootehniei şi silviculturii, staţiuni agronomice, ferme, pepiniere ş.a., de a colabora cu organele statului la aplicarea legilor privind agricultura; de a ţine evidenţa genealogică pentru rasele de animale locale; de a organiza expoziţii, concursuri, călătorii de studii, cursuri de popularizare, cîmpuri de experienţe; de a întocmi proiecte de lucrări tehnice şi de a organiza întreprinderi agricole, zootehnice şi silvice; de a asigura efectuarea expertizelor agricole, zootehnice şi silvice; de a colabora cu camerele de comerţ şi industrie şi cu camerele de muncă la înfiinţarea şi administrarea tîrgurilor de vite şi de produse agricole; de a înlesni agricultorilor aprovizionarea cu seminţe selecţionate, maşini unelte, reproducători; de a face tranzacţii comerciale; de a aduna datele statistice referitoare la agricultură, zootehnie şi silvicultură [2].

Potrivit Legii de constituire a camerelor de agricultură judeţene, acestea se compuneau din cîte 17 membri aleşi şi din cîte 11 membri de drept. Membrii aleşi aveau un mandat de 5 ani şi erau recrutaţi dintre specialiştii

[1] Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. XI—XII, 1922—1926, p. 795—806.
[2] *Ibidem*, p. 795—797.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

diferitelor ramuri ale agriculturii, zootehniei și silviculturii iar membri de drept reprezentau administrația locală fiind numiți la cameră pentru perioada cît își exercitau funcțiile în județ. Dintre membri aleși și de drept se alegea biroul camerei compus dintr-un președinte, doi vicepreședinți și un secretar. Deciziile și hotărîrile se luau cu majoritate de voturi.

Organele camerelor de agricultură erau: comitetul de direcție, secțiunile pentru agricultură, silvicultură, zootehnie, viticultură etc. și comisia de control. Comitetul de direcție era organul de conducere al camerei, avînd în frunte un președinte, un vicepreședinte și un secretar. Deliberările se luau cu majoritate de voturi. Secțiunile erau organe care puteau da curs lucrărilor curente și pregăteau pe cele de interes județean pentru a le supune comitetului de direcție. Comisia de control, din care făcea parte și administratorul financiar, era organul care verifica gestiunea camerei cel puțin odată pe trimestru [3].

Odată cu reorganizarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor, prin Legea din 4 mai 1927 [4], membri aleși ai camerelor de agricultură județene au intrat în componenta comitetelor agricole județene care funcționau pe lîngă prefecturile de județe. La fiecare cameră de agricultură regională a fost numit un consilier agricol care era comisarul guvernului pe lîngă cameră. Aceasta este începutul unei vaste acțiuni inițiate de stat pentru a-și impune influența și controlul asupra camerelor de agricultură și pentru a le transforma în organe proprii de execuție. Pînă atunci acestea au colaborat doar cu statul, fiind organe consultative și administrative ajutătoare ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor de unde primeau numai îndrumări.

Organizarea dată camerelor de agricultură în 1925 și 1927 s-a menținut pînă la apariția Legii din 1 iulie 1930 [5] care deși le-a declarat instituții publice autonome le-a transformat în organe de execuție ale statului.

În conformitate cu prevederile acestei legi, camerele de agricultură au primit următoarea organizare: comitetele agricole locale, camerele de agricultură județene, camerele de agricultură regionale și Uniunea Camerelor de Agricultură. Comitetele agricole locale la comune și sate erau organe de execuție ale camerelor. La rîndul lor, camerele de agricultură județene, cele regionale și Uniunea lor erau de fapt organe de execuție ale statului reprezentat prin Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

Organele acestor camere au fost clasificate în organe deliberative și de supraveghere — adunarea generală, consiliul de administrație, comisia de control — și în organe de execuție — oficiul agricol județean. Adunarea generală și consiliul de administrație erau organe de conducere din sînul cărora se numea comitetul de direcție care concentra în jurul său practic toată activitatea camerei de agricultură. Comisia de control se ocupa cu gestiunea camerei. Oficiul agricol județean urma să înglobeze consilieratele agricole județene, instituții de stat însărcinate cu aplicarea reformei agrare din 1921, care aveau atribuții similare cu ale camerelor de agricultură județene. Dar acest oficiu n-a ajuns să fie înființat deoarece prin Legea din 22 iulie 1931 [6]

[3] *Ibidem*, p. 797—802.
[4] „Monitorul Oficial", nr. 97, 1927 mai 5, p. 6183—6186.
[5] Hamangiu, C., *op. cit.*, vol. XVIII, 1930, p. 475—495.
[6] *Ibidem*, vol. XIX, 1931, p. 611—616.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

activitatea consilieratelor agricole este preluată de serviciile agricole județene înființate la 4 mai 1927. În această situație atributele de organe de execuție ale camerelor de agricultură sînt conferite serviciilor agricole județene.

Din aplicarea Legii din 1931 se poate constata măsura în care statul a reușit să-și exercite autoritatea asupra camerelor de agricultură. Serviciile agricole județene erau tot organe ale statului, dar în același timp, părți structurale ale camerelor de agricultură. Directorul serviciului agricol era reprezentantul guvernului pe lîngă cameră. El putea suspenda executarea oricărei hotărîri a camerei, a consiliului de administrație sau a comitetului de direcție raportînd despre aceasta direct Ministerului Agriculturii și Domeniilor.

Schimbări însemnate în organizarea camerelor de agricultură au mai avut loc la 23 martie 1932 [7], prin Legea pentru alegerea și funcționarea comitetelor agricole comunale, la 13 noiembrie 1933 [8], prin Regulamentul pentru organizarea și funcționarea inspectoratelor agricole, care a separat serviciile agricole de camere, și la 30 aprilie 1934 [9], cînd serviciile agricole au redevenit organe de stat de execuție ale camerelor de agricultură nou alese. Organizarea dată acestor camere, cuprindea : comitetele agricole locale, secțiile agricole județene, camerele de agricultură și Uniunea lor. Aceste dese schimbări, de la un an la altul, sînt legate de încercările statului de a evita consecințele crizei economice din 1929—1933 și de a redresa producția agricolă.

Prin Legea din 29 aprilie 1936 [10] pentru înființarea Consiliului Superior Economic, camerele de agricultură încetează pentru un timp de a mai fi organe ale statului, fiind trecute în rîndul camerelor profesionale. Organizarea lor a fost simplificată la următoarea schemă : comitetele agricole comunale, camerele de agricultură și Uniunea Camerelor de Agricultură.

Decretul-Lege din 2 noiembrie 1936[11] a făcut din nou distincție între camerele de agricultură și serviciile agricole județene, acestea din urmă fiind menționate ca servicii exterioare ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Această distincție s-a menținut pînă la apariția noii Legi pentru organizarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor din 6 aprilie 1939 [12] care readuce camerele de agricultură printre organele de execuție ale statului. Vechile camere de agricultură au fost dizolvate iar pînă la înființarea altora noi, au funcționat comisiile interimare. Ca simbol al modificării orientării și a stilului de muncă, instituțiile noi vor purta denumirea de *camere agricole*. Ele au însumat, de acum încolo, serviciile județene, subordonate inspectoratelor cu același profil, create pentru ținuturi. Astfel, serviciile agricole, zootehnice și sanitar-veterinare și cele silvice au încetat să mai funcționeze ca unități autonome, devenind părți structurale ale camerelor agricole. Șefii celor trei servicii, un secretar cu gradul de inginer agronom și patru agricultori numiți

[7] *Ibidem*, vol. XX, 1932, p. 221—222.
[8] *Ibidem*, vol. XXI, 1933, p. 913—919.
[9] *Ibdiem*, vol. XXII, 1934, p. 154—165.
[10] *Ibidem*, vol. XXIV, partea I, 1936, p. 504—626.
[11] *Ibidem*, vol. XXIV, partea a II-a, 1936, p. 572—577.
[12] *Ibidem*, vol. XXVII, partea a II-a, 1939, p. 1327.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pe timp de 3 ani formau comitetul de conducere al camerei. Unul dintre agricultori era președintele acesteia.

În calitate de servicii exterioare ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor, camerele agricole aveau atribuții de îndrumare și control asupra tuturor instituțiilor agricole județene aflate sub autoritatea acestuia. La nivelul plășilor, au fost create ocoalele agricole și ocoalele zootehnice și sanitar-veterinare subordonate serviciilor corespunzătoare din cadrul camerelor agricole.

Modificări în organizarea camerelor agricole le-a adus și Legea din 25 aprilie 1940 [13]. În fruntea fiecăreia se afla consiliul de administrație compus din 5 agricultori, numiți pe timp de 5 ani și 4 membri de drept: prefectul județului și șefii celor trei servicii componente. A fost înființat și al patrulea serviciu, cel administrativ, condus de un inginer agronom care era directorul administrativ al camerei și secretar al consiliului de administrație. La conducerea ocoalelor agricole și a celor zootehnice și sanitar-veterinare se aflau tot ingineri agronomi. Tot personalul agronomic, veterinar și silvic dintr-un județ se subordona serviciului cu același profil din cadrul camerei agricole județene.

Importante schimbări în organizarea camerelor agricole au mai intervenit după 23 August 1944 datorită cerințelor impuse de statul democrat popular. Comisiile județene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din 1945 au primit un sprijin substanțial din partea camerelor și ocoalelor agricole [14].

Camerele agricole supravegheau și administrau prin intermediul șefilor ocoalelor agricole, viile expropriate, pășunile și fînețele din masivele pădu roase și cele comunale, acordau îndrumarea tehnică necesară exploatării livezilor de către oștile țărănești, dădeau indicații privitoare la rezervele de stat de 5% din suprafața expropriată, fixau mărimea arenzilor etc. Ele au preluat mașinile agricole expropriate pînă la înființarea centrelor de închiriat mașini agricole și au transmis comitetelor comunale de împroprietărire și comisiilor de plasă pentru reforma agrară formularele tip ale proceselor-verbale de expropriere și împroprietărire, care constituiau actele pentru desăvîrșirea reformei.

Activitatea camerelor agricole s-a desfășurat pînă la apariția Decretului nr. 13 pentru organizarea Ministerului Agriculturii din 28 aprilie 1948 [15] fiind preluată și continuată într-o nouă concepție de Direcțiile agricole județene. Serviciile agricole au redevenit instituții autonome, alături de serviciile zootehnice și sanitar-veterinare. După înființarea comitetelor provizorii ale sfaturilor populare, atribuțiile Direcțiilor agricole județene au fost preluate de secțiile agricole din cadrul acestor comitete, apoi din decembrie 1950, din cadrul sfaturilor populare [16].

În decursul existenței camerelor agricole au intervenit numeroase schimbări în structura lor organizatorică, referitoare la numărul, calitatea și atribuțiile organelor componente, însă activitatea și multiplele probleme cu care se ocupau au rămas aceleași.

---

[13] *Ibidem*, vol. XXVIII, partea I, 1940, p. 683—693.

[14] *Reforma agrară și desăvîrșirea ei, București*, 1946, p. 27—54.

[15] „Monitorul Oficial", nr. 100, 1948 aprilie 29, p. 3883.

[16] *Idem*, nr. 12, 1949 ianuarie 15, p. 556. Vezi și „Buletinul Oficial", nr. 115, 1950 decembrie 14.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Camera agricolă a județului Mureș.

Fondul arhivistic al acestei instituții agricole teritoriale a fost păstrat de Consiliul popular al județului Mureș. În aprilie 1964 și în decembrie 1968 materialul arhivistic a fost selecționat, înlăturîndu-se ca nefolositoare documentele lipsite de importanță științifică sau practică. În decembrie 1969 fondul a fost depus spre păstrare permanentă la Arhivele Statului Tîrgu Mureș inventariat cronologic pe probleme, devenind astfel accesibil cercetării științifice. Ele conțin documente din anii 1925—1950 în cantitate de 5,75 m.l. totalizînd 292 u.a.

Fondul arhivistic cuprinde dări de seamă și rapoarte asupra activității camerei și ocoalelor subordonate, corespondență cu Ministerul Agriculturii și Domeniilor, cu alte instituții și întreprinderi din țară în legătură cu organizarea și desfășurarea lucrărilor agricole din județ, balanțe de verificare, evidențe, situații financiare și conturi de gestiune privind bugetul camerei și al ocoalelor, acte normative referitoare la personalul muncitor și la organizarea producției, state de plată, apoi registre de intrare-ieșire a corespondenței, registre de procese-verbale de evidență ale camerei și registre de casă. Ele pot servi la fundamentarea științifică a situației și evoluției agriculturii în județul Mureș între cele două războaie mondiale, la cunoașterea raporturilor sociale stabilite în procesul muncii în agricultură, la înțelegerea conținutului transformărilor înnoitoare după 23 august 1944.

Reținem în primul rînd atenția documentele privitoare la aplicarea legilor de reformă agrară din 1921 și 1945. Semnificative pentru cunoașterea situației economice și sociale a epocii în care și-a desfășurat activitatea Camera agricolă a județului Mureș, sînt situațiile statistice cu privire la exproprierile și împroprietăririle efectuate în baza acestor legi, precum și la evidența proprietăților agricole. Documentele nu omit aspectul tărăgănării distribuirii loturilor de pămînt țăranilor îndreptățiți la împroprietărire în conformitate cu legea reformei agrare din 1921. În ciuda prevederilor acestei legi, moșiile cu peste 100 ha s-au menținut, ceea ce ne demonstrează nedreapta repartiție a pămîntului în orînduirea capitalistă. Lucrările practice ale reformei agrare din 1921, nu erau încheiate nici la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Rezolvarea problemei țărănești avea să se înscrie printre principalele măsuri înfăptuite de guvernul democrat, imediat după instaurarea sa. Legiferarea reformei agrare din 1945 și trecerea neîntîrziată la aplicarea ei în județul Mureș ocupă un loc însemnat în documentele anilor 1945—1949 [17]. Ele scot în evidență greutățile pe care le presupune acțiunea de expropriere și munca de parcelare a loturilor de împroprietărire, efectuarea colonizărilor cu ocazia aplicării reformei agrare precum și mișcarea terenurilor prin vînzarea și cumpărarea lor de către noii proprietari.

Numeroase documente se referă la ponderea agricultorilor în totalul populației, înfățișînd totodată configurația topografică a județului, cu zonele sale de munte, de deal și de cîmpie prielnice, primele pentru pășunatul animalelor, cele din a doua categorie, viticulturii și pomiculturii, iar ultimele horticulturii și în general cultivării plantelor. Conform unei statistici din 1919,

[17] Arh. St. Tg. Mureș, fond Camera agricolă a județului Mureș, dosarele: 184/1945, 131 133-143, 190-192 și 195/1947, 132/1947—1948, 134-143 și 147/1948, 149/1949.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

majoritatea de 70,6% din totalul populației județului o formau țăranii agricultori. 27,97% din pămîntul județului era teren arabil (locul 8 în Transilvania), 46,53% era ocupat de pădurile de pe Valea Superioară a Mureșului și Valea Gurghiului (locul 2 în Transilvania), 7,39% de pășuni, 10,86% de fînețe iar restul de 7,25% îl formau grădinile, viile și terenurile neproductive [18]. Din aceste cifre rezultă că județul Mureș beneficia de o importantă bogăție silvică, pădurile extinzîndu-se pe aproape jumătate din suprafața totală a județului. Documentele create de Camera agricolă a județului Mureș ne vorbesc despre exploatarea abuzivă a pădurilor în anii interbelici și despre necesitatea trecerii la reîmpădurirea terenurilor defrișate [19].

Bilanțul primilor ani de activitate ai Camerei agricole din județul Mureș ne introduce în perioada stabilizării vremelnice și parțiale a capitalismului, cînd agricultura județului a înregistrat o anumită dezvoltare, extinzîndu-și suprafețele cultivate, mai ales a celor cu cereale, relevînd în același timp preocuparea pentru experimentarea celor mai eficiente soiuri de plante. Camera agricolă a înființat, în acest scop, cîmpuri de încercare a soiurilor, a acordat atenție selecționării și curățirii semințelor destinate însămînțării cît și folosirii îngrășămintelor chimice [20].

Nu peste multă vreme însă criza economică din anii 1929—1933, avea să reverse și asupra agriculturii județului, tot cortegiul ei de neajunsuri. Documentele amintesc despre scăderea prețurilor produselor agricole, repercutată asupra condițiilor de viață ale țăranilor cu proprietăți mici mai ales, care din cauza lipsei de bani, deveneau o pradă ușoară pentru cămătari. Asistăm la ruinarea multor gospodării țărănești, paralel cu sporirea profiturilor burgheziei sătești și a chiaburilor [21].

Chiar și după ieșirea din criză, în agricultură continuă să persiste aspecte contradictorii mai ales în ceea ce privește raporturile dintre țărani și moșieri. În documente se găsesc informații despre învoielile agricole stabilite în procesul muncii și cu ocazia arendării pămîntului. Țăranii, pe lîngă plata arenzii în bani, erau obligați și la dijma în natură, care se ridica uneori pînă la jumătate din recoltă [22].

Documentele fondului create în anii celui de-al doilea război mondial, relatează despre ruinarea micilor gospodării țărănești, despre distrugerea ori devastarea inventarului agricol etc. Aproape toată suprafața județului Mureș a făcut parte din acel teritoriu de nord al Transilvaniei care a fost rupt din trupul țării prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940 și predat Ungariei horthyste. Mobilizarea bărbaților pentru front a produs o mare lipsă a brațelor de muncă în agricultură iar rechiziționarea animlelor de tracțiune, a produselor animale și a cerealelor pentru armată a cauzat dezorganizarea producției și lipsa alimentelor [23].

În anii de după 23 August 1944 s-au produs transformări fundamentale în organizarea agriculturii, în raporturile de muncă și de proprietate din

---

[18] Știrban Marcel, *Aspecte ale situației social-economice a țărănimii din Transilvania între anii 1919—1921*, în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureș, 1978, p. 418.
[19] Arh. St. Tg. Mureș, fond citat, dosar 242/1949, 250/1950.
[20] Ibidem, dosar 217/1925—1929.
[21] Ibidem, dosar 218/1930, 220/1932.
[22] Ibidem, dosar 221/1934—1935, 222/1934—1948.
[23] Ibidem, dosar 205/1940.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cadrul acesteia, în calitatea producției, în repartiția bunurilor de folosință și consum. Camera agricolă a mijlocit dotarea gospodăriilor țărănești cu unelte agricole de calitate superioară, a înființat stațiuni de închiriat mașini agricole, a imprimat un conținut nou contractelor și învoielilor agricole, a purtat o grijă deosebită pentru procurarea de reproducători și semințe selecționate, pentru sprijinirea centrelor agricole și înzestrarea instituțiilor din agricultură cu personal corespunzător [24]. Desfășurarea activității în agricultură se desfășura pe baza planurilor de producție anuale. [25]

Camera agricolă a județului Mureș avea în subordine, în 1948, 12 ocoale agricole, cîte unul de fiecare plasă. După configurația geografică a județului ele puteau fi clasificate în : 1/plăși de munte : Gurghiu, Toplița ; 2/plăși de munte și deal : Deda, Miercurea Nirajului ; 3/plăși de deal : Sîngeorgiu de Pădure, Teaca ; 4/plăși de cîmpie : Band, Mureșul de Jos, Mureșul de Sus, Reghinul de Jos, Reghinul de Sus și Rîciu. Documentele fondului ne oferă date cu privire la ponderea acestor unități administrative în cadrul suprafeței agricole totale a județului, cît și la repartiția pămînturilor arabile pe genuri de culturi. Plășile enumerate totalizau 158.084 ha teren arabil dintre care 41.222 ha pentru semănăturile de toamnă, 110.447 ha pentru cele de primăvară și 6.417 ha ogoare [26]. Toamna erau semănate : grîul, secara, orzul, ovăzul iar primăvara aceleași cereale plus porumbul, fasolea, soia, mazărea, floareasoarelui, dovlecii, macul, cînepa, inul, cartofii, sfecla de zahăr, sfecla furajeră, zarzavaturile, tutunul, plantele de nutreț ș.a.

Documentele oglindesc situația terenurilor agricole după fiecare campanie agricolă, desfășurarea acestor campanii, precum și cantitatea și calitatea producției. [27]

Materialul arhivistic oferă constatări și amănunte interesante în legătură cu ramurile de producție înrudite cu agricultura. Astfel, găsim informații despre practicarea pomiculturii, despre organizarea pepinierelor pentru înmulțirea și răspîndirea soiurilor nobile de pomi fructiferi în județul Mureș, despre importul cu același scop al puieților, organizarea acțiunilor de apărare și combatere a insectelor și bolilor dăunătoare livezilor etc. Viticultura, o altă îndeletnicire proprie județului, este reprezentată în documente prin situațiile statistice privitoare la aria de răspîndire a viței de vie, la căutările în vederea ameliorării soiurilor, la vinificație, la calitatea vinurilor, la defacerea lor pe piață și la consumul acestora. Cu referire la horticultură, găsim documente care atestă marea producție de legume și zarzavaturi în luncile ferite ale Mureșului și ale altor cursuri de apă ale județului, metodele de conservare ale acestora etc. [28]

De o documentare mai amplă beneficiază zootehnia grație locului important pe care județul Mureș îl deținea din acest punct de vedere în țară. Situațiile statistice existente consemnează numărul animalelor domestice,

---

[24] Ibidem, dosarele 259/1945—1947 ; 146/1948 ; 239—240/1948—1949 ; 176, 216, 243, 246, 258, 275 și 279/1949 ; 252—256 și 290/1950.

[25] Ibidem, dosarele 68—70/1945, 167—171 și 198/1948, 172, 175, 271, 272, 281 și 288/1949 ; 244, 248, 283 și 285/1950.

[26] Ibidem, dosar 236/1948 f. 3.

[27] Ibidem, dosarele 229/1946—1949, 144, 173—174 și 287/1948, 213 și 245/1949, 247/1949—1950.

[28] Ibidem, dosarele 242 și 281/1949, 280 și 286/1950.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

indică zonele de răspîndire ale acestora și rasele mai frecvent întîlnite, descriu acțiunile de combatere a epizootiilor, precizează cantitatea și calitatea produselor animale livrate pentru consum [29]. Nu puține sînt însemnările despre participarea produselor agricole și a animalelor din județul Mureș la expoziții interne și internaționale despre organizarea tîrgurilor de animale etc.

Lista informațiilor furnizate de materialul arhivistic continuă cu cele privitoare la activitatea de mobilizare agricolă la predarea produselor către stat și la acțiunea de propagandă agricolă [30] Nu în ultimul rînd, amintim documentele al căror conținut se referă la activitatea asociațiilor de pășunat sau viticole și la dezvoltarea învățămîntului agricol în județul Mureș. [31]

În legătură cu dotarea materială a instituției se găsesc documente care dovedesc cumpărări de imobile pentru necesități interne sau, pe plan cultural, achiziții de cărți cu conținut de specialitate pentru biblioteca proprie [32].

Subdiviziunile fondului cuprind documente create de Direcția Agricolă Mureș (1948—1949) și de ocoalele agricole din plășile Mureșul de Sus (1945—1950), Mureșul de Jos (1945—1949), Band (1949—1950), Miercurea Niraj (1949—1950), Rîciu (1949—1950) și Sîngeorgiu de Pădure (1949—1950).

Anii extremi : 1925—1950 ; u.a, 292 m.l. — 5,75 ; inv. nr. 323.

Camera Agricolă a județului Tîrnava Mare.

Fondul acestei instituții agricole județene a fost depus la Arhivele Statului Mureș în octombrie 1969. În același an s-a procedat la selecționarea materialului arhivistic, înlăturîndu-se documentele lipsite de valoare științifică și practică. În prezent fondul cuprinde 941 u.a. totalizînd 18,20 m.l. pe anii 1925—1949.

Activitatea propriu-zisă a Camerei agricole a județului Tîrnava Mare, cu reședința la Sighișoara, începe abia în 1926. Din 1925 se păstrează doar cîteva documente referitoare la administrarea izlazurilor, proprietate a camerei, sau a islazurilor comunale. Materialele arhivistice ulterioare reflectă aspecte economice, sociale și politice multiple, de politică economică în general și de politică agrară în special. Aceste materiale, cercetate și puse în valoare, furnizează bogate și prețioase date pentru cunoașterea dezvoltării agriculturii din fostul județ Tîrnava Mare și, în același timp, contribuie la elucidarea și mai temeinică a problemelor evoluției agriculturii din țara noastră. Ele cuprind documente administrative, rapoarte, referate, ordine, circulare registre de gestiune și de contabilitate, dosare de reformă agrară, de administrație a pășunilor, diferite situații statistice agricole, corespondență ș.a.

Genul documentelor este variat după cum și problematica conținutului lor este largă și variată. Se poate menționa în primul rînd, bogăția de informații privind aplicarea unor măsuri legislative și dispoziții centrale cu caracter general. În această ordine de idei, semnalăm documentele al căror con-

[29] Ibidem, dosarele 241, 269, 270, 276, 279 și 282/1949, 241, 289—292/1950.
[30] Ibidem,dosarele 233/1939—1940, 235, 277 și 281/1949.
[31] Ibidem, dosar 188—189/1946—1947, 148/1948, 180/1948—1949.
[32] Ibidem, dosarele 219/1930—1933, 102—103/1946

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ţinut este legat de aplicarea reformei agrare din 1921 [33]. Înainte de toate, aceste documente ilustrează tergiversarea aplicării lucrărilor practice de reformă agrară. Astfel, în 1938 se mai lucra încă la parcelarea loturilor pentru cei îndreptăţiţi la împroprietărire. Documentele create după 1940, referitoare la arendări, la lucrările de stabilire a loturilor tip din fiecare comună, la vînzarea terenurilor primite prin reforma agrară, la exproprieri şi împroprietăriri, la licitaţiile de terenuri cultivabile şi de păşuni ş.a. demonstrează că nici în anii celui de-al doilea război mondial, operaţiunile legate de reformă nu erau încheiate.

Spre deosebire de reforma agrară burghezo-moşierească din 1921, materialul documentar referitor la înfăptuirea reformei agrare din 1945 oglindeşte caracterul esenţial diferit al acesteia. Documentele cuprind informaţii privind împroprietărirea coloniştilor în judeţul Tîrnava Mare, constituirea comitetelor locale pentru reforma agrară, activitatea comitetelor agricole comunale pentru efectuarea muncilor agricole, stimularea şi organizarea campaniilor de însămînţări, împrumuturile acordate ţăranilor împroprietăriţi, înfiinţarea centrelor de închiriat maşini agricole, administrarea bunurilor ce au aparţinut fostului Grup Etnic German etc [34]. În problema colonizărilor se fac referiri pline de interes la modalităţile concrete de colonizare, la împrumuturile de seminţe oferite coloniştilor şi la evidenţa nominală a lor pe centre de colonizare.

Referitor la relaţiile de muncă şi de proprietate din agricultura anilor interbelici şi la situaţia personalului agricol o mare parte a documentelor oglindesc situaţia grea a ţăranilor de pe moşiile marilor proprietari, lipsa braţelor de muncă sau repartizarea inegală a acestora, situaţia statistică a proprietarilor agricoli mişcarea proprietăţii rurale, situaţia numerică a muncitorilor pe unităţi administrative, angajamente ale agricultorilor. Nu lipsite de interes sînt documentele privitoare la învoielile agricole pentru executarea diferitelor munci, la activitatea comisiilor judeţene de învoieli agricole, la stabilirea preţurilor acestor învoieli în bani sau în natură [35].

Cea mai mare parte a materialului arhivistic se referă la producţia agricolă, atît în domeniul cultivării plantelor cît şi în cel al creşterii animalelor, la valorificarea produselor agricole şi animaliere. Documentele conţin ample informaţii privind experimentarea cultivării unor soiuri de grîu, clasificarea varietăţilor de grîu, standardizarea grîului, selecţionarea seminţelor, întinderea suprafeţelor însămînţate, producţia medie la hectar, adoptarea unor metode agrotehnice noi, asolamente, hidroamelioraţii, situaţia agricolă în ţară şi străinătate, preţul cerealelor pe diferite pieţe, înlăturarea speculei, consumul produselor agricole [36].

Începuturile şi evoluţia aspectelor crizei economice din 1929—1933 pot fi uşor sesizate din conţinutul ordinelor şi circulărilor Uniunii camerelor de agricultură în legătură cu sporurile de scumpete [37].

---

[33] Idem, fond *Camera agricolă a judeţului Tîrnava Mare, dosarele*: 4/1927, 46/1930, 226/1938, 301/1940, 333/1931—1941, 376 şi 388/1941, 411/1940—1942, 414/1942, 473/1931—1943, 498 şi 507/1943, 543/1926—1944, 564/1944.

[34] Ibidem, dosarele 664 şi 667/1946, 699/1947, 941/1946—1947.

[35] Ibidem, dosarele 196 şi 212/1938, 252/1939.

[36] Ibidem, dosarele 53—58/1930, 61/1931, 102/1931—1932, 245/1939.

[37] Ibidem, dosar 7/1927.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Sînt oglindite în documente probleme legate de cultura plantelor textile, a plantelor medicinale și oleaginoase, a căror producție s-a intensificat ca urmare a obligațiilor asumate prin acordul economic cu Germania hitleristă din 1939. Situațiile statistice privind cultura sfeclei de zahăr, a orezului, a plantelor de nutreț, a tutunului, a viței de vie, a cocsacîzului pentru extragerea cauciucului, a ricinului, a pomilor fructiferi, a legumelor, a zarzavaturilor și a pomilor sălbatici furnizează date referitoare la mărimea suprafețelor însămînțate, împădurite, cultivate cu viță de vie [38]. În mai multe comune din județ este atestată înființarea unor grădini de legume și zarzavaturi model.

O parte a documentelor ilustrează măsurile luate pentru îmbunătățirea producției agricole de tip capitalist și anume: organizarea loturilor demonstrative, a pepinierelor, înființarea unor stațiuni de experimentare a soiurilor, a stațiunilor de decuscutare sau de curățire a semințelor de trifoi și lucernă, a centrelor agricole cu date mai mult sau mai puțin bogate privind activitatea acestora. Ceea ce dă un caracter avansat agriculturii din județul Tîrnava Mare este introducerea și folosirea mașinilor agricole, acțiune menită să modifice structura producției agricole. De asemenea se observă o preocupare susținută pentru procurarea și folosirea îngrășămintelor chimice produse de firme specializate [39].

Chestiunile legate de creșterea animalelor se găsesc de asemenea reprezentate în materialul arhivistic prin: situații statistice privind numărul animalelor domestice, situații comparative privind efectivul de animale în diferite perioade, producția anuală de carne, lapte, pește, brînză, miere de albine, șeptelul de animale, valoarea animalelor și a produselor animaliere la diferite date, creșterea vitelor de rasă Bălțată Românească, a cailor, a păsărilor, a viermilor de mătase, combaterea epizootiilor, încheierea unor convenții veterinare în țară și străinătate etc [40].

O altă parte a materialului documentar se referă la procurarea animalelor de rasă, a reproducătorilor, a semințelor selecționate, la acțiunea de mobilizare agricolă, la rechiziționarea cerealelor, nutreturilor și a produselor animaliere pentru armată, etc., care contribuie și ele la elucidarea unor probleme necunoscute pînă în prezent [41].

Numeroase documente ilustrează organizarea, respectiv participarea la expoziții agricole și zootehnice atît în țară cît și în străinătate, participarea la concursuri pe teme legate de calitatea cerealelor (grîu, porumb), organizarea tîrgurilor de produse agricole, de animale, de struguri în general de mostre, activități care au avut meritul de a încuraja atît cultivarea plantelor cît și creșterea animalelor [42]. Pentru stimularea preocupării pentru obținerea unor

[38] Ibidem, dosarele 19/1928, 37 și 47/1930, 62, 63 și 80/1931, 130 și 140/1933, 158/1933—1934, 183, 190 și 191/1937, 199, 200 și 203/1938, 230/1939.

[39] Ibidem, dosarele 2/1936, 6/1927, 12/1928, 21, 27 și 30/1929, 36 și 49/1930, 74, 77, 89, 96, 97 și 99/1931 114/1932, 125 și 142/1933, 161/1935, 172/1936, 187 și 193/1937, 232, 264 și 271/1939 etc.

[40] Ibidem, dosarele: 16 și 18/1928, 22/1929, 95/1931, 131/1935, 150/1934, 162 și 164/1935, 195/1937, 209/1937—38, 230 și 258/1939 etc.

[41] Ibidem, dosarele: 9/1928, 29/1929, 33 și 51/1930, 87/1931, 186/1937, 241/1939.

[42] Ibidem, dosarele: 8/1927, 118, 121, 128/1933, 173/1936, 181 și 189/1937, 211/1938, 259, 268 și 270/1939.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

producții mărite la hectar, multe documente vorbesc despre organizarea concursurilor „Bunii gospodari", dotate cu premii substanțiale.

O categorie aparte o formează documentele referitoare la activitatea Camerei agricole ca de exemplu, în ceea ce privește întocmirea de buletine informative către forurile superioare, colaborarea la întocmirea unor proiecte de legi cu caracter agrar, colaborarea cu Camera de comerț și industrie sau cu Camera de muncă pentru edificarea unor imobile de folosință comună ori pentru plasarea personalului muncitor, întocmirea recensămintelor agricole, efectuarea schimbărilor organizatorice potrivit legislației, coordonarea activității ocoalelor agricole [43]. Alte documente oglindesc înființarea a numeroase societăți agricole de creștere a animalelor, a sindicatelor agricole, pomicole sau viticole organizate pe bază de statute și regulamente [44].

O atenție deosebită a fost acordată ridicării nivelului cultural al personalului camerei și în general a tuturor agricultorilor prin : organizarea învățământului agricol, sprijinirea elevilor și studenților din școlile și institutele agricole, organizarea unor cursuri de specialități cum au fost cele din comunele Albești și Biia, pregătirea unor conferințe pe teme de agricultură, participarea la congrese interne și internaționale, achiziționarea sau abonarea la unele publicații de specialitate etc [45].

Sînt reflectate în documente condițiile noi create în agricultură de victoria revoluției de eliberare socială și națională de la 23 August 1944 ca de exemplu : ajutorarea țăranilor împroprietăriți, organizarea campaniilor de lucrări agricole, activitatea centrelor de închiriat mașini agricole, întocmirea planurilor anuale agricole cu colaborarea tuturor instituțiilor de profil.

Pe lîngă documentele menționate, create de Camera Agricolă a județului Tîrnava Mare, s-au păstrat și 36 registre de procese verbale, registre de intrare-ieșire a corespondenței și registre cartea mare create în anii 1925—1949 [46]. Ultimele unități arhivistice conțin statele de plată ale personalului camerei și a ocoalelor agricole din județ, subordonate acesteia [47].

Anii extremi : 1925—1949, 18,20 m.l. u.a. 941, inv. 355.

Camera agricolă a Județului Tîrnava Mică.

Documentele acestui fond au fost depistate printre documentele Camerei agricole a județului Tîrnava Mare, preluate de la fosta filială a Arhivelor Statului Sighișoara. Ca urmare a inventarierii acestora din urmă fondul Camerei agricole a județului Tîrnava Mică a fost constituit ca fond aparte în iunie 1974. În prezent fondul totalizează 65 u.a. în cantitate de 0,40 m.l. cuprinzînd documente din anii 1938—1949.

Materialul arhivistic cuprinde rapoarte, referate, ordine, circulare, situații statistice, state de plată, corespondență etc, al căror conținut reflectă

[43] Ibidem, dosarele 3 și 5/1927, 194/1937 etc.
[44] Ibidem, dosarele 32/1930, 60 și 91/1931, 105/1932, 204/1938.
[45] Ibidem, dosarele : 17/1928, 24, 26 și 28/1929, 40, 42, 44 și 52/1930, 70, 75, 83, 90 și 104/1931, 129, 136, 138, 141/1933, 151—153/1934, 167/1935, 169/1936 ; 188/1937, 231/1939, 267/1937—1939.
[46] Ibidem, dosar 802—838/1925—1949.
[47] Ibidem, dosar 839—930/1931—1948.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

o problematică largă şi variată. Informaţii interesante se găsesc în primul rînd, în legătură cu aplicarea reformei agrare din 1921 pe teritoriul fostului judeţ Tîrnava Mică. Faptul că în 1938 — primul an din care filiala Arhivelor Statului Mureş deţine documente din acest fond [48] se mai lucra încă la desăvîrşirea reformei agrare, la exproprieri şi împroprietăriri, la rezolvarea contestaţiilor proprietarilor şi ale sătenilor, ilustrează tergiversarea aplicării lucrărilor practice ale reformei. Documentele oglindesc activitatea organelor însărcinate cu executarea exproprierilor şi împroprietăririlor, situaţia celor împroprietăriţi, stadiul lucrărilor de reformă agrară, eliberarea titlurilor de proprietate. Lucrările practice de reformă agrară înaintau foarte greu din cauza încetinelii cu care lucrau organele însărcinate cu aplicarea lor.

Mărimea loturilor tip din comunele fostului judeţ Tîrnava Mică nu a depăşit decît în foarte rare cazuri suprafaţa de 3 iugăre iar loturile de completare au măsurat între 0,5—1,5 iugăre întregind, de fapt, tot proprietatea pînă la 3 iugăre [49]. Aceasta înseamnă că în acest judeţ nu s-a atins decît aproape jumătate din suprafaţa de 7 iugăre stabilită prin lege loturilor tip din Transilvania.

Lichidarea lucrărilor de expropriere şi împroprietărire s-a extins pînă în anul 1944 [50]. Cu cît ne apropiem de această dată, numărul lucrărilor de reformă agrară ce-şi aşteptau rezolvarea definitivă, este mereu în descreştere, cele definitive, înregistrînd în fiecare an proporţii de masă.

La baza lucrărilor de reformă agrară nu a stat criteriul naţionalităţii celor expropriaţi sau a celor împroprietăriţi. Numele proprietarilor români, maghiari sau saşi figurează la un loc în listele de expropriere, după cum dreptate ori nedreptate în procesul de împroprietărire s-a făcut în egală măsură ţăranilor români, maghiari sau saşi.

Influenţa exercitată de vechii proprietari asupra comisiilor ce aveau menirea să hotărască definitiv în problema fixării preţurilor de răscumpărare precum şi alte criterii care au stat la baza acestei operaţiuni, au permis stabilirea unor sume ce s-au ridicat pînă la sute de mii sau milioane de lei, avantajoase pentru marii proprietari. După ce au plătit ani de-a rîndul o arendă în bani, ţăranii erau obligaţi să achite şi preţul de răscumpărare a pămîntului primit. Chiar redus la jumătate, acest preţ constituia o grea sarcină pentru ţăranul împroprietărit.

La fel ca în întreaga ţară, procesul exproprierilor şi cel al împroprietăririlor din judeţul Tîrnava Mică a cunoscut împotriviri în rîndul expropriaţilor şi nemulţumiri în categoria celor îndreptăţiţi la împroprietărire. Ocupările forţate ale pămînturilor moşiereşti de către ţărani, apoi conflictele rezolvate de instanţele special create, au fost frecvente, determinînd schimbări şi modificări ale hotărîrilor de expropriere sau împroprietărire date iniţial.

Nu în toate satele au existat proprietăţi expropriabile de aceea nici împroprietăririle nu s-au făcut în proporţii egale. Acolo unde nu exista pămînt supus exproprierii ţăranii erau obligaţi să se mulţumească cu ce pri-

---

[48] Restul materialului arhivistic se află la filiala Arhivelor Statului Alba Iulia.

[49] Ştirban Marcel, *Citeva aspecte din aplicarea reformei agrare (1919—1921) în fostul judeţ Tîrnava Mică*, în „Anuarul institutului de Istorie din Cluj", Edit. Acad. R. S. România, XIII, 1970, p. 269 şi 283.

[50] Arh. St. Tg. Mureş, fond Camera agricolă a judeţului Tîrnava Mică, dosarele: 9a/1940, 11 şi 19/1941, 26—27/1942, 37/1943.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sosea din satele vecine. În aceste cazuri, suprafețele primite au fost foarte reduse. Chiar și în satele în care se găsea pămînt moșieresc s-au întîmplat neîmproprietăriri sau împroprietăriri cu pămînt puțin datorită faptului că exproprierea nu a cuprins întreaga proprietate ci numai acea parte care depășea cota intangibilă. În aceste condiții, reforma agrară din 1921 nu a satisfăcut pe mulți țărani cu pămînt după nevoi sau în măsura dorită.

Nu același lucru se poate spune însă despre reforma agrară cu caracter democratic din 1945. Materialul arhivistic reflectă întreaga activitate și hotărîrile comitetelor locale de reformă agrară, ale Comisiei județene de îndrumare a aplicării reformei agrare, exproprierile și împroprietăririle efectuate pe plase și pe comune în cuprinsul județului Tîrnava Mică, acordarea titlurilor de proprietate, rezolvarea contestațiilor privind reforma agrară, constituirea comisiilor de plasă pentru verificarea împroprietăririlor.

O mare parte a materialului documentar se referă la probleme de producție agricolă, și anume : la experimentarea cultivării unor soiuri de grîu, porumb, secară, orz, ovăz, cartofi, la selecționarea semințelor, la întinderea suprafețelor însămînțate, la combaterea dăunătorilor, la producția medie pe hectar, la valorificarea cerealelor pe piață, la prețul acestora, la consumul de produse agricole etc. Planurile de muncă, dările de seamă întocmite și situațiile statistice privind agricultura județului constituie tot atîtea surse pentru determinarea cifrică a cantității produselor agricole. Obținerea unor producții ridicate s-a datorat în mare măsură folosirii mașinilor agricole și a îngrășămintelor chimice [51].

Unele documente conțin date privind cultura plantelor textile și industriale : in, cînepă, sfeclă de zahăr, a plantelor de nutreț, a viței-de-vie, a cocsacîzului, a pomilor fructiferi, a legumelor și zarzavaturilor, înființarea unor grădini de legume model și a culturilor demonstrative [52].

Se pot obține informații prețioase din materialul documentar în legătură cu creșterea animalelor, procurarea de reproducători, creșterea viermilor de mătase, a păsărilor, și a albinelor. În acest sens sînt utile situațiile statistice privind numărul animalelor domestice sau statisticile apicultorilor din județ [53].

Alte probleme ca de exemplu valorificarea produselor agricole și animaliere, comercializarea animalelor, a cerealelor, a produselor agricole, pomicole și silvice, se găsesc de asemenea reprezentate în materialul arhivistic. În aceeași ordine de idei putem semnala documentele referitoare la participarea la expozițiile agricole și de animale organizate atît în țară cît și în străinătate, la concursuri pe diferite teme, organizarea tîrgurilor de mostre, a unor excursii de studii sau schimb de experiență în interiorul și în afara granițelor țării [54].

Nu lipsesc informațiile documentare cu referire la organizarea învățămîntului agricol, participarea la cursuri de agricultură, sprijinirea elevilor și studenților școlilor și institutelor de agricultură, organizarea unor expuneri

---

[51] Ibidem, dosarele : 4/1939—1940 ; 2 și 5/1940, 13, 16, 19 și 61/1941, 21, 23, 30 și 31/1942, 35 și 38/1943 ; 45, 46, 48 și 51/1944.

[52] Ibidem, dosarele : 4/1939—1940, 5/1940, 16 și 61/1941, 21, 24 și 30/1942, 43 și 51/1944.

[53] Ibidem, dosarele : 19 și 61/1941, 21/1942.

[54] Ibidem, dosarele : 18 și 63/1941, 24—25/1942, 40/1943, 50/1944.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

și conferințe, participarea la congrese interne și internaționale, abonarea la unele ziare și reviste de specialitate, colecționarea unor lucrări pentru sprijinirea și îndrumarea agricultorilor [55].

Partea cea mai interesantă a materialului arhivistic o formează documentele ce se referă la relațiile de muncă și de proprietate. În această categorie consemnăm printre altele deciziile Comisiei județene de învoieli agricole prin care se stabileau prețurile maximale de arendă, proporțiile maxime de dijmă, prețurile minime și medii ale muncilor agricole, condițiile de dijmă și plată a personalului agricol permanent prin practicarea sistemului liberei tranzacții în agricultură, valoarea contractelor de arendare a pămîntului în dijmă și în bani și a arendării unor terenuri de vînătoare ș.a. [56].

Prin intermediul documentelor putem urmări involuția situației maselor populare în perioara cuprinsă între 1938 anul de vîrf al economiei burghezo-moșierești și 1944, sfîrșitul orînduirii capitaliste. Județul Tîrnava Mică era un județ predominant agricol în care industria era slab dezvoltată. Regresul agriculturii s-a produs rapid în condițiile începutului celui de-al doilea război mondial și a ocupației horthyste în Transilvania de Nord. Ne-o demonstrează acțiunile de mobilizare agricolă, precum și rechizițiile de produse agricole, animale, nutrețuri și produse animale pentru armată. Sînt atestate în documente greutățile economice prin care trecea țărănimea, lipsa de alimente pentru locuitori și a furajelor pentru animale, imposibilitatea țăranilor de a se aproviziona cu semințe din cauza prețurilor exagerate ale acestora. Mobilizările pentru front au contribuit la înrăutățirea situației economice în sectorul agricol și a situației sociale a țăranilor rămași acasă. Din cauza lipsei mijloacelor de subzistență, mulți dintre ei părăseau satele natale plecînd la orașe unde sperau să găsească de lucru [57]. În general țăranii au devenit recalcitranți, erau nemulțumiți de soartă și refuzau plata impozitelor și taxelor amenințînd pe agenții însărcinați cu încasarea lor. Ei aveau o ură înverșunată împotriva fasciștilor și a conducătorilor din țară pe care-i văd drept provocatori ai stării de mizerie. Desigur, guvernul profascist n-a întîrziat să ia măsuri represive împotriva lor [58].

Cu toate greutățile întîmpinate, documentele menționează organizarea agricultorilor în asociații agricole sau obști, pe ramuri de cultură ori zootehnice [59].

Organizarea agriculturii în noile condiții social-istorice de după 23 August 1944, ajutorul acordat de către stat țăranilor împroprietăriți, organizarea campaniilor de lucrări agricole etc. constituie conținutul documentelor create în primii ani ai socialismului. Aplicarea prevederilor legilor, regulamentelor, ordinelor și instrucțiunilor privind dezvoltarea agriculturii județului, apoi a celor legate de organizarea internă a camerei agricole ne edifică asupra conținutului nou al activității acesteia în acești ani [60].

Demne de remarcat prin valoarea lor deosebită sînt : registrul de procese-verbale de ședințe al camerei agricole, registrul de intrare-ieșire a co-

---

[55] Ibidem, dosarele : 18/1941, 22 și 24/1942, 50/1944.
[56] Ibidem, dosarele : 9/1940, 17/1941, 29 și 32/1942.
[57] Ibidem, dosarele : 6 și 8/1940, 12 și 14/1941, 28/1942.
[58] Ibidem, dosarele : 44 și 49/1944.
[59] Ibidem, dosar : 42/1944.
[60] Ibidem, dosarele : 1/1938, 3 și 7/1940, 10/1941, 20 și 22/1942, 33/1943.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

respondenței aparținînd Ocolului agricol Dumbrăveni, statele de plată ale aceluiași ocol agricol pe perioada 1941—1944.

Anii extremi: 1938—1949; 0,40 m.l.; 65 u.a.; inv. nr. 358.

BIBLIOGRAFIE

„Buletinul Oficial", nr.115, din 14 decembrie 1950.

Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. XI—XII, 1922—1926; vol. XVIII, 1930; vol. XIX, 1931; vol. XX, 1932; vol. XXI, 1933; vol. XXII, 1934, vol. XXIV, partea I și partea a II-a, 1936;, vol. XXVII, partea a II-a, 1939, vol. XXVIII, partea I, 1940.

„Monitorul Oficial", nr. 97 din 5 mai 1927; nr. 100 din 29 aprilie 1948; nr. 12 din 15 ianuarie 1949.

Reforma agrară și desăvîrșirea ei, București, 1946.

Știrban Marcel, *Cîteva aspecte din aplicarea reformei agrare (1919—1921) în fostul județ Tîrnava Mică*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj" Edit. Acad. R. S. România, XIII, 1970, p. 267—286.

Idem, *Aspecte ale situației social-economice a țărănimii din Transilvania între anii 1919—1921* în „Marisia", VIII, Tîrgu Mureș, 1978, p. 411—449.

SERVICIUL AGRICOL AL JUDEȚULUI TÎRNAVA MARE

Serviciile agricole județene au luat ființă prin Legea pentru organizarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor din 4 mai 1927 [1], fiind declarate servicii exterioare ale acestuia, alături de consilieratele agricole, create în Transilvania în iulie 1919 [2] și de comitetele agricole județene, nou înființate. Astfel, începînd cu această dată, serviciile agricole și-au desfășurat activitatea paralel cu consilieratele, pînă la desființarea lor. Consilierii agricoli aveau sub autoritate toate instituțiile exterioare ale ministerului de pe raza lor de activitate, inclusiv serviciile agricole. Ei îndeplineau și funcția de comisari ai guvernului pe lîngă camerele de agricultură regionale.

La înființare, serviciile agricole au fost subordonate temporar Casei Centrale a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor din cadrul Comitetului Agrar, instituit prin Decretul-Lege nr. 1360 din 31 martie 1920 pe lîngă președinția Consiliului de Miniștri [3], apoi, după desființarea acesteia, prin Legea pentru organizarea ministerelor din 2 august 1929 [4], au trecut sub autoritatea și controlul Direcției Generale a Îndrumărilor Agricole din cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor. În fruntea lor au fost numiți agronomii șefi ai județelor cărora li se subordonau agronomii șefi ai plășilor iar la comune, agenții agricoli.

---

[1] „Monitorul Oficial", nr. 97, 1927 mai 5, p. 6183—6188.

2. Știrban Marcel, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca." XVIII, Edit. Acad. R. S. România, 1975, p. 230—234.

[3] Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. IX—X, 1919—1922, p. 282—283.

[4] *Ibidem*, vol. XVII, 1929, p. 877—905.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Atribuţiile serviciilor agricole judeţene au fost : îndrumarea raţională a agriculturii, executarea ordinelor Ministerului Agriculturii şi Domeniilor şi a însărcinărilor Consiliului Superior al Agriculturii, înfiinţat prin Legea din 4 mai 1927 pe lîngă minister pentru a coordona activitatea tehnică a acestuia ; aplicarea actelor normative de interes general agricol ; adunarea datelor necesare statisticilor statului ; aplicarea dispoziţiilor privind reforma agrară, păşunile comunale ş.a.

Treptat, la funcţia iniţială a consilieratelor agricole judeţene, de coordonare a lucrărilor practice de reformă agrară s-au adăugat alte atribuţii, similare cu cele ale camerelor de agricultură, legate de îndrumarea agriculturii în general şi de aplicarea legilor cu caracter agricol. Aceste similitudini au determinat încercări de subordonare a consilieratelor de către camere. Astfel, potrivit Legii pentru organizarea camerelor de agricultură din 1 iulie 1930 [5], consilieratele urmau să fie înglobate oficiilor agricole judeţene, noile organe de execuţie ale camerelor, însărcinate cu desăvîrşirea lucrărilor de reformă agrară. Această înglobare ar fi însemnat îngrădirea posibilităţilor statului de a controla camerele, care de fapt erau autonome. De aceea, oficiile agricole judeţene n-au ajuns să fie create niciodată, îmbrăţişîndu-se, în schimb, ideea preluării activităţii consilieratelor agricole de către serviciile agricole judeţene. Această preluare s-a produs prin Legea din 22 iulie 1931 [6] promulgată prin Decretul nr. 2677 [7], însemnînd pentru instituţiile succesoare şi preluarea sarcinilor de coordonare a lucrărilor practice de reformă agrară, încă neterminate.

Conform legii amintite, serviciile agricole au rămas organele exterioare ale Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, devenind în acelaşi timp şi organe de stat de execuţie ale camerelor de agricultură. Ele aveau ca principale atribuţii : dezvoltarea activităţii profesionale prin îndrumarea agriculturii, aplicarea măsurilor de îndrumare elaborate de minister, de camerele de agricultură, de administraţiile judeţene sau de alte organe îndreptăţite, aplicarea legilor cu caracter de administraţie şi poliţie agricolă ; susţinerea propagandei pentru dezvoltarea cooperaţiei şi îndrumarea tehnică a cooperativelor agricole, aplicarea şi desăvîrşirea reformei agrare. Lucrările funcţionarilor acestor servicii aveau, fie caracter administrativ, fie cultural-agricol.

Serviciile agricole şi personalul acestora se aflau sub conducerea unor directori, prin intermediul cărora, statul a reuşit să-şi exercite controlul asupra camerelor de agricultură. Directorii serviciilor erau reprezentanţii guvernului pe lîngă camere. Ei puteau suspenda executarea oricăror hotărîri ale consiliilor de administraţie sau ale comitetelor de direcţie din fruntea camerelor, raportînd despre acestea direct Ministerului Agriculturii şi Domeniilor [8].

Instrucţiunile asupra activităţii acestor servicii şi a inspectoratelor regionale agricole, elaborate la 21 octombrie 1931, prin decizia Ministerului Agriculturii şi Domeniilor nr. 214 162 [9], aduc precizări privind componenţa, sarcinile şi programul lor de lucru. Astfel, serviciile din reşedinţele de judeţ cuprindeau : un director, un subdirector (şeful cancelariei), unul sau doi impiegaţi, secretari-arhivari şi o dactilografă. La nivelul plaselor funcţionau in-

[5] *Ibidem*, vol. XVIII, 1930, p. 475—495.
[6] *Ibidem*, vol. XIX, 1931, p. 611—616.
[7] „Monitorul Oficial", nr. 167, 1931 iulie 22.
[8] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. XIX, 1931, p. 613.
[9] „Monitorul Oficial", nr. 249, 1931 octombrie 24, p. 8863—8865.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ginerii agronomi iar la comune, conductorii sau agenții agricoli. Programul de activitate al serviciilor agricole județene se întocmea pe trimestre, variind după regiuni și anotimpuri. Controlul înfăptuirii acestui program era de competența inspectorilor de regiune.

Organizarea, atribuțiile și desfășurarea activității acestor instituții au fost reluate și de Regulamentul privind aplicarea Legii pentru organizarea camerelor de agricultură din 9 martie 1932 [10].

În perioada în care au funcționat ca organe de stat, serviciile agricole județene s-au subordonat Comitetului Agrar de pe lîngă președenția Consiliului de Miniștri. Dar prin Legea din 2 noiembrie 1932 [11] și prin Regulamentul ei de aplicare din 24 decembrie același an [12], Comitetul Agrar și-a încetat activitatea, atribuțiile sale trecînd asupra Consiliului Uniunii Camerelor de Agricultură.

La 13 noiembrie 1933, a apărut Regulamentul pentru organizarea și funcționarea serviciilor agricole județene și a inspectoratelor agricole [13], care, pentru a le menține ca organe ale statului, le-a separat de camerele de agricultură, scoțîndu-le din subordinea Consiliului Uniunii și le-a fixat un statut propriu de funcționare. În această situație, vechilor atribuții ale serviciilor s-au adăugat altele noi, legate de aplicarea legilor cu caracter de tehnică și administrație agricolă, supravegherea, îndrumarea și controlul exploatării pășunilor, organizarea învățămîntului, întocmirea de statistici agricole, strîngerea datelor necesare mobilizării agricole etc. Pentru controlul, îndrumarea tehnică și coordonarea activității serviciilor din județele Transilvaniei, au fost create trei inspectorate agricole cu centrele la Cluj, Alba-Iulia și Timișoara.

Personalul unui serviciu agricol județean se compunea dintr-un director, un subdirector, un șef de birou, un registrator arhivar, unul sau doi impiegați și o dactilografă. La nivelul unei circumscripții sau regiuni agricole, corespunzătoare ca întindere plășii administrative, funcționau cîte un agronom regional sau șef de circumscripție, un secretar și mai mulți conductori sau administratori agricoli. Conform Legii din 30 aprilie 1934 [14], serviciile agricole județene au redevenit organe de stat de execuție ale camerelor de agricultură, directorii lor fiind membri de drept ai camerelor, secretari ai secțiilor agricole și membri ai comitetelor de direcție ale acestora.

La 2 noiembrie 1936 a fost elaborat Decretul-Lege pentru organizarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor [15] care, menținînd inspectoratele agricole, face din nou distincție între camerele de agricultură și serviciile agricole, acestea din urmă ca organe exterioare ale ministerului. Ele erau conduse de directori și subdirectori cu pregătire de ingineri agronomi și aveau următoarea organizare: serviciile de reședință la nivelul județelor, circumscripțiile agricole la nivelul plășilor și agențiile agricole la nivelul comunelor. Serviciile de reședință funcționau pe lîngă sediile prefecturilor, avînd cîte șase birouri:

[10] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. XX, 1932, p. 115—154.
[11] *Ibidem*, p. 763—768.
[12] *Ibidem*, p. 877—882.
[13] *Ibidem*, vol. XXI, 1933, p. 613—619.
[14] *Ibidem*, vol. XXII, 1934, p. 154—165.
[15] *Ibidem*, vol. XXIV, partea a II-a, 1936, p. 512—581.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1) tehnic agricol ; 2) tehnic viticol şi horticol ; 3) cadastral ; 4) al muncii agricole ; 5) domenial şi de reformă agrară ; 6) al secretariatului, registraturii şi arhivei.

În mediul rural, organele de execuţie ale serviciilor agricole judeţene au fost circumscripţiile şi agenţiile agricole. Circumscripţiile funcţionau pe lîngă sediile preturilor. Ele mai purtau denumirea şi de regiuni agricole şi corespundeau teritoriului unei plăşi sau al unei judecătorii de ocol. Dacă în timpul consilieratelor, denumirea de regiune agricolă succeda celei de circumscripţie, în perioada funcţionării serviciilor agricole, cele două denumiri se identifică. Personalul fiecărei circumscripţii sau regiuni agricole era format dintr-un agronom regional sau şef de circumscripţie cu gradul de inginer agronom, un secretar şi o dactilografă. Agenţiile agricole funcţionau pe lîngă primăriile comunelor, avînd în frunte cîte un conductor agricol [16].

Prin Legea pentru organizarea Ministerului Agriculturii şi Domeniilor din 6 aprilie 1939, serviciile agricole încetează să mai funcţioneze ca unităţi autonome, devenind părţi structurale ale camerelor agricole, alături de serviciile sanitar-veterinare şi de cele silvice [17]. Îşi păstrează însă independenţa şi libertatea de acţiune faţă de camerele agricole în soluţionarea problemelor de specialitate deoarece la nivelul ţinuturilor au fost menţinute vechile inspectorate agricole, coordonatoarele serviciilor cu acelaşi profil din cadrul camerelor. Şefii inspectoratelor controlau personal sau prin inspectori speciali, activitatea serviciilor subordinate.

Conform legii amintite, circumscripţiile sau regiunile agricole au fost desfiinţate, iar în locul lor la nivelul plaselor au fost create ocoalele agricole subordonate serviciilor corespunzătoare din cadrul camerelor agricole judeţene. Aceste ocoale aveau menirea să execute toate lucrările indicate de camerele agricole judeţene, să aplice prevederile actelor normative în vigoare, să organizeze şi să conducă unul sau mai multe centre agricole.

Precizări în legătură cu organizarea serviciilor şi ocoalelor agricole a adus Legea camerelor agricole din 25 aprilie 1940 [18]. Conform acesteia, serviciile agricole erau, alături de cele zootehnice şi sanitar-veterniare şi cele silvice, organe exterioare ale Ministerului Agriculturii şi Domeniilor dar, în acelaşi timp şi organe de execuţie ale camerelor agricole judeţene. Ele erau conduse de ingineri agronomi şi aveau ca atribuţii : să aplice prevederile actelor normative ministeriale să facă referate asupra programului de activitate al camerelor agricole şi să execute acest program în ceea ce priveşte chestiunile ce erau de competenţa lor, să îndrume, să organizeze şi să controleze activitatea centrelor agricole şi alte exploatări ale camerelor. Şefii serviciilor agricole aveau în subordine birourile şi întregul personal agronomic din judeţ.

Ocoalele agricole subordonate trebuiau să colaboreze în activitatea lor cu toate instituţiile şi organele de stat din plăşile unde funcţionau : ferme, pepiniere, şcoli, centre agricole, comitete agricole etc. Personalul lor îl constituiau un inginer şi un conductor sau administrator agricol.

Potrivit Decretului nr. 13 pentru organizarea Ministerului Agriculturii din 28 aprilie 1948 [19], care desfiinţează camerele agricole judeţene, serviciile

---

[16] *Ibidem*, p. 572—574.
[17] *Ibidem*, vol. XXVII, partea a II-a, 1939, p. 1327.
[18] *Ibidem*, vol. XXVIII, partea I, 1940, p. 683—693.
[19] „Monitorul Oficial", nr. 100, 1948 aprilie 29, p. 3882.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

agricole sînt menţionate, alături de cele zootehnice şi sanitar-veterinare, ca organe tehnice exterioare ale ministerului, desfăşurîndu-şi activitatea la nivelul fiecărui judeţ.

După legiferarea înfiinţării comitetelor provizorii ale sfaturilor populare, la 13 ianuarie 1949, activitatea serviciilor agricole a fost preluată de secţiile agricole care funcţionau în cadrul acestora, apoi, din decembrie 1950 în cadrul sfaturilor populare [20].

*

Materialul arhivistic creat de Serviciul agricol al judeţului Tîrnava Mare a fost preluat în 1969 de la fosta filială a Arhivelor Statului Sighişoara, împreună cu documentele Consilieratului agricol şi ale Camerei agricole din acelaşi judeţ, de care au fost apoi separate. În prezent fondul conţine 345 u.a., totalizînd 6,30 ml.

Funcţionînd mai mult de două decenii, în perioada 1928—1949, această instituţie a creat numeroase genuri de documente, reflectînd toate aspectele activităţii sale. O pondere însemnată a acestei activităţi a fost axată pe coordonarea lucrărilor practice de reformă agrară, începute în 1921 şi încă neterminate, sarcină preluată de la Consilieratul Agricol, precum şi pe sprijinirea lucrărilor reformei agrare din 1945. Sînt astfel consemnate în documente, exproprierile şi împroprietăririle cu teren cultivabil şi loturi de casă în toate localităţile judeţului. Lucrările au fost sistematizate pe plăşi, respectiv pe regiunile agricole Agnita, Mediaş şi Sighişoara în care a funcţionat cîte o comisie de ocol pentru reforma agrară [21].

În cadrul aceleiaşi problematici se includ şi cererile de împroprietărire, documentele referitoare la constituirea comitetelor locale de reformă agrară, înzestrarea cu pămînt a şcolilor, a fundaţiilor culturale „Astra" şi „Mihai Voevod", a instituţiilor administrative locale şi a bisericilor, împroprietărirea voluntarilor din primul război mondial, exproprierea optanţilor unguri, întocmirea tabelelor nominale cu terenurile, uneltele şi animalele expropriate repartizate celor îndreptăţiţi, soluţionarea contestaţiilor reclamaţiilor şi diferendelor între localităţi şi între vechii şi noii proprietari. Aspectele tehnice ale lucrărilor de reformă agrară sînt reflectate de măsurătorile şi parcelările de moşii, de schiţele şi planurile parcelelor şi de hărţi topografice. Din categoria documentelor referitoare la definitivarea reformei fac parte referatele la lucrările de plată ale terenurilor expropriate, debitarea împroprietăriţilor şi lichidarea datoriilor lor, actele privind rezolvarea restanţelor de exproprieri şi împroprietăriri, fixarea preţurilor terenurilor expropriate precum şi statistica şi centralizarea proprietăţilor agricole.

Unele terenuri şi bunuri agricole expropriate au trecut în rezerva de stat, fiind apoi arendate unor instituţii sau persoane particulare. Grăitoare în acest sens sînt inventarele bunurilor din patrimoniul statului, situaţiile sta-

[20] *Idem*, nr. 12, 1949 ianuarie 15, p. 566. Vezi şi „Buletinul Oficial" nr. 115, 1950 decembrie 14.

[21] Arh. St. Tg. Mureş, fond Serviciul agricol al judeţului Tîrnava Mare dosarele: 21/1932; 31/1922—1932; 67—68/1923—1933; 71/1933; 88/1928—1934; 89/1925—1934; 139/1924—1936; 153/1936; 165/1937; 228/1927—1938; 256/1923—1939; 257/1921—1939; 288/1931—1940; 296/1923—1940; 305 şi 337/1941 etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tistice ale retervelor de stat și actele de arendare prin licitație sau bună învoială [22].

Configurația geografică de podiș, cu dealuri expuse soarelui, a oferit condiții favorabile cultivării viței-de-vie în întreg județul Tîrnava Mare. Măsurile de protejare a viței-de-vie, achizițiile de portaltoi, întreținerea pepinierelor, replantarea viilor vechi, delimitarea zonelor viticole la Albești, Bodogaia, Eliseni, Ruja, Săcueni, Șoard și Vînători, a celorlalte suprafețe cultivate cu vii, precum și îmbunătățirea procedeelor de preparare și conservare a vinului, au fost cîteva dintre preocupările serviciului agricol în această direcție [23].

Pomicultura s-a bucurat de asemenea de o atenție deosebită, documentele fondului înregistrînd preocupările pentru îngrijirea pepinierelor, achiziționarea și aclimatizarea unor noi soiuri de pomi fructiferi, plantarea puieților, creșterea producției de fructe, încurajarea culturii nucului etc. [24].

N-a fost ignorată nici cultura plantelor textile, a inului și a cînepii, sau a plantelor medicinale acolo unde solul oferea condiții prielnice acestor culturi [25].

Pentru obținerea unor producții mari de cereale, Serviciul agricol județean a luat măsuri pentru înzestrarea agriculturii cu mașini și utilaje agricole, achiziționarea de echipament agricol, procurarea îngrășămintelor chimice și distrugerea dăunătorilor. De asemenea a impulsionat cercetările pentru îmbunătățirea soiurilor cultivate și a angajat specialiști care să îndrume întreținerea culturilor [26].

În domeniul zootehniei, s-au făcut simțite măsurile luate pentru procurarea instalațiilor furajere, fixarea loturilor zootehnice, administrarea fermelor de animale, achiziționarea de reproducători, intensificarea creșterii oilor și a nutriilor, practicarea sistemului asigurării animalelor de către stat, angajarea personalului competent în întreținerea lor și a medicilor veterinari. Dezvoltarea acestui sector de activitate este oglindit de situațiile statistice ale animalelor, ale produselor animale, de cele privind apicultura și sericicultura și de tabelele proprietarilor de animale, de lăptării etc. [27].

Și asupra acestei ramuri a agriculturii s-au exercitat direct consecințele crizei economice mondiale. Pentru a le înlătura statul a fost nevoit să ia anumite măsuri de redresare a zootehniei, măsuri care, sub denumirea de ofensivă agricolă, s-au intensificat după 1933. Serviciul agricol județean a făcut împrumuturi pentru consolidarea acestui sector chiar dacă dobînzile au fost foarte ridicate [28]. În anul de vîrf al economiei capitaliste, 1938, s-au acordat unele despăgubiri țăranilor săraci, sub forma unor ajutoare și îndemnizații [29].

---

[22] *Ibidem*, dosarele : 37/1932 ; 57/1933 ; 100/1934 ; 121/1935 ; 133/1936 ; 216 și 244/1938 ; 258 și 268/1939 ; 307/1941.

[23] *Ibidem*, dosarele : 56/1933 ; 118/1935 ; 198/1937 ; 272/1939.

[24] *Ibidem*, dosarele : 49, 50 și 56/1933 ; 85/1934 ; 118/1935 ; 154/1936 ; 164, 165 și 175/1937 ; 205, 206, 213 și 225/1938, 261 și 272/1939.

[25] *Ibidem*, dosarele : 87/1934 ; 241/1938 ; 264/1939.

[26] *Ibidem*, dosarele : 4/1931, 30/1932 ; 48 și 62/1933 ; 85 și 105/1934 ; 126/1935 ; 137, 141 și 146/1936 ; 169, 171, 179 și 182/1937 ; 217 și 243/1937—1938 ; 202, 207, 209, 239 și 240/1938 ; 264, 270 și 274/1939 ; 311/1941.

[27] *Ibidem*, dosarele : 16/1932 ; 62/1933 ; 137/1936 ; 140/1935—1936 ; 220/1938.

[28] *Ibidem*, dosarele : 105/1934 ; 120/1935 ; 250/1938—1939.

[29] *Ibidem*, dosarele : 200/1935—1938 ; 215/1938 ; 276/1939.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Realizări remarcabile s-au produs și în domeniul învățământului agricol. Elevilor și studenților din școlile agricole li s-au asigurat localuri, loturi experimentale și materiale didactice necesare desăvîrșirii pregătirii lor în acest domeniu al economiei. Cei săraci au beneficiat de ajutoare bănești din partea statului. S-au organizat excursii de studiu cu absolvenții acestor școli sau cu specialiștii din producție [30].

O parte însemnată a documentelor acestui fond se referă la activitatea de conducere, de îndrumare și de control desfășurată de Serviciul agricol al județului Tîrnava Mare. Programele de lucru reflectă aplicarea actelor normative elaborate de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Direcția Aplicării Reformei Agrare, Direcția Viticulturii și Horticulturii, Oficiul Național al Textilelor, Oficiul Național al Cooperației sau de Institutul de Cercetări Agricole. Reprezentanți ai acestor instituții controlau periodic activitatea Serviciului, cu care ocazie încheiau procese-verbale de inspecții, dovezi grăitoare asupra realizărilor obținute. În dosarele care cuprind asemenea acte, se găsesc și buletine agricole referitoare la situația agriculturii în celelalte regiuni ale țării sau la starea atmosferică, dări de seamă asupra activității, rapoarte de teren ale angajaților sau rapoarte ale unităților subordonate [31].

Întreaga activitate desfășurată de această instituție se reflectă în corespondența cu Ministerul Agriculturii și Domeniilor, cu Direcția Inspectoratului Cadastral, cu inspectoratele agricole, silvice și cadastrale, cu camerele agricole și serviciile omologate din alte județe, cu comitetele comunale de reformă agrară, cu asociațiile agricole, apoi cu prefecturile, preturile și primăriile, cu judecătoriile, tribunalele și Curtea de Apel, cu Oficiul Național de Educație Fizică etc. Pentru perioada 1930—1945 s-au păstrat și registrele de intrare-ieșire a acestei corespondențe.

Menționăm și materialele referitoare la exercitarea dreptului de preempțiune al statului, la mișcarea terenurilor prin vînzări-cumpărări sau comasări, la arendarea terenurilor de vînătoare sau ale celor destinate pentru sport și turism [32].

Prin toate aceste aspecte prezentate, fondul arhivistic al Serviciului agricol al județului Tîrnava Mare se recomandă atenției cercetătorilor, contribuind la elucidarea multor probleme controversate din agricultura țării noastre pe o perioadă de mai bine de două decenii.

Anii extremi: 1928—1949; m.l. 6.30; u.a. 345.

BIBLIOGRAFIE

„Buletinul Oficial", nr. 115, din 14 decembrie 1950.

Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. IX—X, 1919—1922; vol. XVII, 1929; vol. XVIII, 1930; vol. XIX, 1931; vol. XX, 1932; vol. XXI, 1933; vol. XXII, 1934; vol. XXIV, partea a II-a, 1936; vol. XXVII, partea a II-a, 1939; vol. XXVIIII, partea I, 1940.

[30] *Ibidem*, dosarele: 8/1931; 23/1932; 77;1933; 130/1935; 155/1936; 242/1938.

[31] *Ibidem*, dosarele: 16, 24, 25 și 30/1932; 87/1934; 151/1936; 171/1937; 212 și 245/1938; 271/1939.

[32] *Ibidem*, dosarele: 7/1931; 38/1932; 55/1933; 123/1935; 167, 183 și 184/1937; 201/1938; 259, 263 și 269/1939; 284/1928—1940.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

„Monitorul Oficial", nr. 97 din 5 mai 1927; nr. 167 din 22 iulie 1931; nr. 249 din 24 octombrie 1931; nr. 100 din 29 aprilie 1948; nr. 12 din 15 ianuarie 1949.

Ştirban Marcel, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie", Cluj-Napoca, XVIII, Edit. Acad. R.S.R., 1975, p. 230—234.

OCOALELE AGRICOLE DIN JUDEŢUL MUREŞ

Pentru a fi în măsură să contribuie la sporirea producţiei agricole, după înfiinţarea consilieratelor agricole judeţene, în iulie 1919, teritoriul acestora a fost împărţit în circumscripţii agricole, apoi în regiuni agricole. Ele erau organe de execuţie ale consilieratelor agricole, care la rîndul lor erau subordonate Ministerului Agriculturii şi Domeniilor avînd rază de acţiune identică cu aceea a judecătoriilor de ocol [1].

Vizînd dezvoltarea agriculturii în general şi realizarea procesului de unificare în domeniul agrar a Transilvaniei cu vechea Românie, regiunile agricole aveau aceleaşi atribuţii ca şi consilieratele. Pentru realizarea acestui scop, agronomii regionali aflaţi în fruntea lor conlucrau cu preturile şi primăriile comunale, informau prefecturile, subprefecturile şi alte organe administrative locale despre activitatea lor şi le solicitau sprijinul [2].

Regiunile agricole şi-au menţinut existenţa şi după preluarea activităţii consilieratelor agricole de către serviciile agricole prin legea din 22 iulie 1931 [3]. Dacă în timpul consilieratelor, denumirea de regiune agricolă succeda aceleia de circumscripţie, în perioada funcţionării serviciilor agricole, cele două denumiri se identifică.

Potrivit legii pentru organizarea Ministerului Agriculturii şi Domeniilor din 6 aprilie 1939 [4], serviciile agricole judeţene au fost incluse în structura camerelor agricole, iar regiunile agricole au fost desfiinţate. În locul lor, la nivelul plăşilor au fost create ocoalele agricole, ca organe de execuţie ale camerelor agricole judeţene. Astfel, atribuţiile vechilor regiuni agricole au fost preluate de camerele agricole judeţene şi de ocoalele agricole. Ambele instituţii făceau parte dintre organele exterioare ale ministerului şi erau ierarhic inferioare inspectoratelor agricole, create pentru a coordona activitatea serviciilor cu acelaşi profil din mai multe judeţe.

În spiritul articolului 30 al Legii amintite, ocoalele agricole aveau menirea, să execute toate lucrările indicate de camera agricolă judeţeană, să aplice dispoziţiile din legile şi regulamentele în vigoare, să organizeze şi să conducă unul sau mai multe centre agricole. Precizări în legătură cu organizarea şi funcţionarea ocoalelor agricole aduce legea camerelor agricole din 25 aprilie 1940 [5]. Potrivit prevederilor acesteia personalul unui ocol agricol era format dintr-un inginer agronom, şeful de ocol, şi dintr-un conductor sau

[1] Ştirban Marcel, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921*, în „Anuarul institutului de istorie şi arheologie, Cluj-Napoca", XVIII, Edit. Acad. R. S. România, 1975, p. 229—231.

[2] *Ibidem*, p. 238—240.

[3] Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. XIX, 1931, p. 613.

[4] *Ibidem*, vol. XXVII, partea a II-a, 1939, p. 1319—1330.

[5] *Ibidem*, vol. XXVIII, partea I, 1940, p. 683—693.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

administrator agricol. Şeful ocolului agricol colabora şi se folosea în activitatea sa de toate instituţiile şi organele agricole de stat din raza ocolului, ca : ferme, pepiniere, şcoli, centre agricole, comitete agricole etc.

Centrele agricole despre care este vorba în ambele legi erau instituţii subordonate ocoalelor agricole, conduse de ingineri agronomi şi însărcinate cu îndrumarea tehnică şi economică a producţiei în raza lor de activitate. Ele erau înzestrate cu staţiuni de maşini agricole, depozite de seminţe şi de materiale, grajduri şi cotete model, staţiuni de montă (aflate sub controlul unui medic veterinar), cîmpuri demonstrative, şcoli de iarnă, săli de conferinţe, biblioteci etc.

Comisiile judeţene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din 23 martie 1945 au primit un important sprijin din partea ocoalelor agricole şi a camerelor agricole judeţene. Ocoalele agricole întocmeau schiţele de plan ale proprietăţilor iar şefii acestora supravegheau şi răspundeau de administrarea viilor expropriate, ajutau pe preşedinţii comisiilor de plasă pentru reforma agrară, alături de judecătorii de pace ai ocoalelor respective şi de pretorii plăşilor, în toate lucrările aplicării şi desăvîrşirii reformei [6].

Ocoalele agricole şi serviciile corespunzătoare judeţene au rămas organe de execuţie ale camerelor agricole pînă la desfiinţarea acestora, prin Decretul nr. 13 pentru organizarea Ministerului Agriculturii din 28 aprilie 1948 [7]. După această dată ocoalele agricole au funcţionat, alături de cele zootehnice şi sanitar-veterinare ca organe tehnice exterioare ale ministerului, desfăşurîndu-şi activitatea în limitele unei plăşi.

În condiţiile în care, la 13 ianuarie 1949, a fost legiferată înfiinţarea comitetelor provizorii, atribuţiile serviciilor agricole judeţene au fost preluate de secţiile agricole din cadrul lor, apoi, din decembrie 1950 din cadrul sfaturilor populare [8], iar ocoalele agricole şi-au încetat treptat activitatea.

*

Documentele create de ocoalele agricole din judeţul Mureş au fost preluate în aprilie 1969, în stadiul de inventariate după selecţionare, de la fosta filială Reghin, cu ocazia desfiinţării acesteia şi a organizării pe structură judeţeană a Arhivelor Statului Tg. Mureş [9].

Ocolul agricol Deda.

Documentele reflectă aspectele concrete ale agriculturii plăşii din anii 1947—1949, printre care : efectuarea reformei agrare din 1945, desfăşurarea campaniilor şi a altor lucrări agricole, dezvoltarea pomiculturii, viticulturii şi horticulturii, situaţia păşunilor comunale şi fîneţelor, colaborarea cu Regia autonomă a Exploatărilor Agricole, Zootehnice, Industrii agricole şi Maşini (REAZIM), creşterea animalelor model, susţinerea propagandei agricole ş.a. Referirile la aceste aspecte le găsim în dosarele cu planuri de producţie, cu

---

[6] *Reforma agrară şi desăvîrşirea ei*, Bucureşti, 1946, p. 27, 28, 51.

[7] „Monitorul Oficial", nr. 100, 1948 aprilie 29, p. 3882.

[8] *Ibidem*, nr. 12, 1949 ianuarie 15, p. 556, vezi şi „Buletinul Oficial", nr. 115, 1950 decembrie 14.

[9] Documentele create de celelalte ocoale agricole formează subdiviziuni în cadrul fondului Camerei agricole a judeţului Mureş.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dări de seamă, cu situaţii statistice, corespondenţă, în dosarele privind bugetul ocolului agricol, precum şi în registrele de procese-verbale de şedinţă şi de intrare-ieşire a corespondenţei [10].

O problematică aparte o reprezintă documentele care reflectă activitatea propriu-zisă a ocolului agricol : aplicarea actelor normative cu caracter general, desfăşurarea muncii de teren, administrarea internă, dotarea cu anumite construcţii, activitatea biroului MONT etc. Mişcarea personalului ocolului agricol este oglindită în dosarele cu numiri, transferări şi ieşiri din serviciu sau în dosarele cu statele de plată ale angajaţilor [11].

Anii extremi : 1947—1949 ; u.a. 28 ; m.l. 0.25 : inv. nr. 165.

Ocolul agricol Gurghiu.

Materialul arhivistic cuprinde în primul rînd ordine, circulare, instrucţiuni şi dispoziţii ale organelor superioare, în măsură să ne edifice asupra direcţiilor generale ale evoluţiei agriculturii în această parte a judeţului Mureş. Susţinerea unei intense propagande agricole, rezolvarea problemelor financiare şi de contabilitate, edificarea unor construcţii şi repararea altora, aprovizionarea cu alimente şi materiale, întocmirea planurilor de cultură, dezvoltarea horticulturii şi viticulturii, colaborarea cu Regia autonomă a Exploatărilor Agricole, Zootehnice, Industrii agricole şi Maşini, grija pentru creşterea animalelor şi combaterea epizootiilor constituie cîteva dintre preocupările ocolului agricol Gurghiu în perioada 1946—1949 [12].

Documentele oglindesc supravegherea lucrărilor edilitare la sate tutelate de Inspectoratul geniului rural, desfăşurarea lucrărilor de aplicare a reformei agrare din 1945, executarea exproprierilor, parcelarea terenurilor expopriate, repartizarea loturilor ţăranilor împroprietăriţi, toate acestea punînd în lumină caracterul democratic al reformei [13].

Cea mai mare parte a materialelor arhivistice o reprezintă rapoartele, situaţiile şi tabelele statistice, pe comune şi pe ocol în legătură cu producţia agricolă, întinderea suprafeţelor însămînţate, starea semănăturilor, procurarea seminţelor, dezvoltarea pomiculturii, a culturii plantelor textile, cultivarea plantelor medicinale, aprovizionarea locuitorilor cu produse agricole etc. Documentele mai atestă măsurile luate pentru îmbunătăţirea producţiei agricole şi anume : organizarea învăţămîntului agrotehnic, a cursurilor agricole exploatarea şi întreţinerea păşunilor comunale şi a fîneţelor etc. [14].

Dosarele cuprind dările de seamă, corespondenţa, inventarele materialelor din dotare, precum şi registrele cu procese-verbale de teren ale şefului de ocol sau cu procesele-verbale de control ale pretorului, registrele de intrare-ieşire a corespondenţei şi statele de plată reflectă multiplele probleme

[10] Arh. St. Tg. Mureş, fond Ocolul agricol Deda, dosarele 3—6 şi 8—11/1947, 12—17, 27—28/1948, 22/1949.

[11] *Ibidem,* dosarele : 1, 2 şi 7/1947, 18—19, 20—21 şi 23—26/1948.

[12] *Ibidem,* fond Ocolul agricol Gurghiu, dosarele : 2, 6 şi 7/1946, 13, 14, 16 şi 18/1947, 21, 22, 24, 25, 27, 28 şi 30/1948, 36, 38, 41, 44—47/1949.

[13] *Ibidem,* dosarele : 3/1946, 17/1947.

[14] *Ibidem,* dosarele : 2/1946, 21, 23, 29, 31 şi 39/1948, 37, 40 şi 43/1949.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

administrative ale ocolului agricol, activitatea biroului MONT şi a administratorilor comunali, mişcările personalului tehnic şi administrativ [15].

Anii extremi: 1946—1949; u.a. 49; m.l. 0,60; inv. nr. 166.

Ocolul agricol Reghinul de Jos.

Documentele fondului, create în perioada 1946—1949, conţin numeroase informaţii de detaliu asupra problemelor agrare de pe teritoriul aflat în competenţa ocolului agricol. Actele normative sînt în măsură a ne sugera cadrul general de evoluţie a agriculturii din ţara noastră şi particularităţile acestei evoluţii în plasa Reghinului de Jos. Informaţiile oferite de aceste documente sînt completate armonios, în primul rînd de datele referitoare la modul de aplicare a reformei agrare din 23 martie 1945. Desfăşurarea lucrărilor reformei, exproprierile de terenuri, constituirea comitetelor comunale de împroprietărire, parcelarea terenurilor expropriate, repartizarea de loturi ţăranilor împroprietăriţi şi măsurile concrete pentru ajutorarea lor demonstrează caracterul democratic al reformei agrare şi a tuturor schimbărilor esenţiale din agricultură în anii de început ai revoluţiei populare [16].

O mare parte a materialului documentar o reprezintă rapoartele, dările de seamă, inventarele cu materialele din dotare, situaţiile şi tabelele statistice, întocmite pe comune sau pe ocol, periodice sau ocazionale, în legătură cu desfăşurarea muncilor agricole, întinderea suprafeţelor însămînţate, a proprietăţilor statului şi a păşunilor, starea semănăturilor, producţia globală, activitatea pepinierelor, situaţia pomiculturii, horticulturii, viticulturii şi a silviculturii, folosirea parcului de maşini şi unelte agricole, preţul muncilor şi al produselor agricole. Un loc deosebit îl ocupă documentele referitoare la creşterea animalelor, la combaterea epizootiilor, la activitatea staţiunii de montă şi a poliţiei sanitar-veterinare. La fel de interesante sînt cele care se referă la natura noilor relaţii dintre agricultori, la starea sanitar-veterinară a animalelor, la constituirea şi activitatea asociaţiilor agricole de tip socialist, mai ales a asociaţiilor comunale de păşuni, la evidenţa nominală pe localităţi a membrilor acestora, la organizarea şi exploatarea islazurilor, la constituirea unor asociaţii pentru îmbunătăţirea creşterii vitelor de rasă [17].

Anii extremi: 1946—1949; u.a. 75; m.l. 1,00; inv. 167.

Ocolul agricol Reghinul de Sus.

Cu toate lipsurile cauzate îndeosebi de cel de-al doilea război mondial, documentele fondului furnizează date preţioase privind situaţia agriculturii din plasa Reghinul de Sus în anii postbelici [18].

---

[15] *Ibidem*, dosarele: 1, 4—6 şi 8/1946, 9/1946—1947, 10—12 şi 15/1947, 19, 20, 22, 26, 27 şi 33/1948, 34 şi 35/1949, 49/1946—1949.

[16] *Ibidem*, fond Ocolul agricol Reghinul de Jos, dosarele: 12/1946, 29, 35—36/1947, 55 şi 68/1949.

[17] *Ibidem*, dosarele 3, 5—8 şi 11/1946, 14, 15, 17, 23, 24, 28, 30—36/1947, 39, 42, 44, 48, 49 şi 52/1948, 53, 56, 57, 59, 61—64/1949.

[18] *Ibidem*, fond Ocolul agricol Reghinul de Sus, dosarele: 2, 6, 7, 9, 10, 12—15, 18, 19, 22, 24 şi 70/1926, 26, 27, 30, 34, 39, 40 şi 71/1947, 47—52, 55, 58 şi 72/1948, 60, 61, 63, 64, 66—68 şi 73/1949.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

O parte din documentele fondului se referă la creşterea animalelor, la efectivul de animale pe localităţi, la activitatea staţiunilor de montă, la combaterea epizootiilor, la asigurarea necesarului de furaje şi nutreţuri prin exploatarea judicioasă a păşunilor şi fîneţelor [19].

Pe lîngă problemele sus-arătate, fondul Ocolului agricol Reghinul de Sus conţine şi informaţii privind situaţia viticulturii, a pomiculturii şi a horticulturii. Unele documente se referă concret la activitatea centrului horticol Batoş. De asemenea, pot fi urmărite modestele încercări ale organelor agricole de a desfăşura propaganda agricolă în direcţia ridicării nivelului producţiei agricole prin folosirea raţională a terenurilor, folosirea îngrăşămintelor naturale, înfiinţarea loturilor model şi a asociaţiilor „bunilor gospodari", iar în cadrul acestora, încercările pentru organizarea învăţămîntului agricol. Ocolul agricol s-a îngrijit de organizarea la sediul său a unei biblioteci documentare cu profil agricol precum şi de achiziţionarea unor publicaţii, de specialitate [20].

Anii extremi: 1946—1949; u.a. 74; m.l. 0,80; inv. nr. 168.

BIBLIGRAFIE

„Buletinul Oficial", nr. 115, din 14 decembrie 1950.

Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. XIX, 1931, vol. XXVII, partea a II-a, 1939; vol. XXVIII, partea I-a, 1940.

„Monitorul Oficial", nr. 100, din 29 aprilie 1948; nr. 12 din 15 ianuarie 1949.

„Reforma agrară şi desăvîrşirea ei", Bucureşti, 1946.

Ştirban Marcel, *Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie", Cluj-Napoca, XVIII, Edit. Acad. R.S.R., 1975, p. 229—246.

OCOALELE ZOOTEHNICE ŞI SANITAR-VETERINARE DIN JUDEŢUL MUREŞ

Ocoalele zootehnice şi sanitar-veterinare, precum şi serviciile judeţene cu acelaşi profil au fost organizate în general după modelul ocoalelor, respectiv al serviciilor agricole.

Potrivit prevederilor Decretului-Lege din 2 noiembrie 1936 [1] instituţiile zootehnice şi sanitar-veterinare au trecut definitiv din subordinea organelor administraţiei de stat, sub autoritatea şi controlul Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, primind următoarea organizare: inspectoratele zootehnice şi sanitar-veterinare regionale, serviciile zootehnice şi sanitar-veterinare judeţene, circumscripţiile sanitar-veterinare de plasă şi agenţiile sanitar-veterinare comunale. Inspectoratele regionale coordonau, îndrumau şi controlau activitatea serviciilor de specialitate din mai multe judeţe. Serviciile, circumscrip-

[19] *Ibidem*, dosarele: 28, 29, 33, 35 şi 42/1947; 56/1948.

[20] *Ibidem*, dosarele: 4, 5, 9 şi 21/1946, 32 şi 38/1947, 43 şi 57/1948, 59, 60 şi 65/1949.

[1] Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. XXIV, partea a II-a, 1936, p. 572—575.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ţiile şi agenţiile funcţionau la reşedinţa organelor administraţiei judeţene, de plasă sau comunale, respectiv prefecturi, preturi sau primării. Pe lîngă reşedinţa fiecărei circumscripţii sanitar-veterinare funcţiona cîte un dispensar veterinar.

Aceste circumscripţii organizate la nivelul plăşilor au fost predecesoarele ocoalelor zootehnice şi sanitar-veterinare, înfiinţate prin Legea din 6 aprilie 1939 [2]. Prin această lege serviciile zootehnice şi sanitar-veterinare judeţene au fost încorporate camerelor agricole, cu toate că ele şi-au păstrat libertatea de acţiune în soluţionarea problemelor de specialitate, datorită menţinerii vechilor inspectorate regionale.

Ocoalele zootehnice şi sanitar-veterinare aveau obligaţia să execute toate lucrările indicate de camerele agricole judeţene să aplice dispoziţiile din legile şi regulamentele referitoare la creşterea animalelor şi la poliţia sanitar veterinară. Ca şi în cazul circumscripţiilor, pe lîngă reşedinţa fiecărui ocol zootehnic şi sanitar-veterinar, funcţiona cîte un dispensar veterinar.

Precizări în legătură cu organizarea şi funcţionarea ocoalelor zootehnice şi sanitar-veterinare aduce Legea camerelor agricole din 25 aprilie 1940 [3]. Conform prevederilor ei ocoalele erau conduse de medici veterinari însărcinaţi să se folosească în activitatea lor de toate instituţiile şi organele agricole de stat din raza ocolului ca: ferme, pepiniere, şcoli, centre agricole, comitete agricole etc. Medicii veterinari controlau şi staţiunile de montă de pe lîngă centrele agricole ce aparţineau ocoalelor agricole. Personalul ocoalelor zootehnice şi sanitar-veterinare era subordonat şefilor serviciilor judeţene de specialitate.

Ocoalele zootehnice şi sanitar-veterinare şi serviciile corespunzătoare judeţene au rămas organe de execuţie ale camerelor agricole pînă la desfiinţarea acestora, prin Decretul nr. 13 pentru organizarea Ministerului Agriculturii din 2 aprilie 1948 [4]. După această dată ocoalele zootehnice şi sanitar-veterinare au funcţionat alături de cele agricole, ca organe tehnice exterioare ale ministerului, desfăşurîndu-şi activitatea în limitele unei plase.

În condiţiile în care, la 13 ianuarie 1949 a fost legiferată înfiinţarea comitetelor provizorii, atribuţiile serviciilor zootehnice şi sanitar-veterinare judeţene au fost preluate de secţiile agricole din cadrul acestora, apoi din decembrie 1950, din cadrul sfaturilor populare [5], iar ocoalele zootehnice şi sanitar-veterinare şi-au încetat activitatea.

•

Serviciul creşterii animalelor şi sanitar-veterinar al circumscripţiei Reghinului de Sus.

Este denumirea sub care a funcţionat acest ocol zootehnic şi sanitar-veterinar în perioada din care datează documentele fondului. Ele au fost preluate de la fosta filială a Arhivelor Statului Reghin, odată cu desfiinţarea

---

[2] *Ibidem*, vol. XXVII, partea a II-a, 1939, p. 1326—1327.
[3] *Ibidem*, vol. XXVIII, partea I, 1940, p. 691—692.
[4] „Monitorul Oficial", nr. 100, 1948 apr. 29, p. 3882.
[5] *Ibidem*, nr. 12, 1949, ianuarie 15, p. 556; Vezi şi „Buletinul Oficial" nr. 115/1950, dec. 14.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

acesteia. În prezent, fondul însumează 21 u.a. totalizînd 0,10 m.l. pentru perioada 1946—1949.

Materialul arhivistic creat de instituţie cuprinde diverse genuri de documente al căror conţinut ilustrează activitatea zootehnică şi sanitar-veterinară cu multiplele ei aspecte din cuprinsul plăşii Reghinul de Sus, ca de exemplu : examinarea sanitar-veterinară a animalelor şi a produselor animale, onorarea exporturilor de animale şi produse animale, producţia şi comercializarea cărnii, activitatea măcelăriilor, prevenirea şi combaterea epizootiilor, întreţinerea loturilor zootehnice, conscrierea numerică anuală a animalelor pe specii, constituirea şi organizarea sindicatelor pentru creşterea oilor, acţiunile de poliţie sanitar-veterinare şi alte probleme zootehnice [6]. Un studiu mai aprofundat al corespondenţei serviciului, al dispoziţiilor financiare şi al documentelor de contabilitate permite obţinerea unor date economice importante referitoare la preţurile de vînzare ale animalelor şi produselor animale, situaţia economică a ţărănimii din plasă, condiţiile de transport şi costul transporturilor de animale pe C.R.R. etc. [7].

În timpul celui de-al doilea război mondial şi al ocupării vremelnice a teritoriului plasei Reghinul de Sus de către armatele horthyste şi hitleriste, o mare parte din cabaline au fost rechiziţionate de către armatele ocupanţilor sau au fost luate cu forţa de la cetăţeni. Din această cauză numărul lor a scăzut foarte mult. În anii postbelici pentru încurajarea creşterii animalelor şi refacerea potenţialului animalier al plăşii, statul a luat măsuri să se distribuie celor care au avut de suferit pagube în timpul războiului în animale domestice, cai de rasă. În acelaşi scop au fost organizate expoziţii zootehnice, la care s-au distribuit premii în bani şi unelte agricole, au fost reorganizate tîrgurile de animale şi oboarele [8].

Pot fi uşor sesizate transformările înnoitoare care s-au făcut simţite an de an în sectorul zootehnic şi sanitar-veterinar, determinate de eforturile întregului nostru popor de a consolida societatea socialistă.

În sfîrşit, o altă categorie de materiale o formează actele personale privitoare la numiri, avansări, concedii, transferări, deplasări, retribuţii ale personalului etc. [9].

Anii extremi : 1946—1949 ; u.a. 21 ; m.l. 0,10 ; inv. nr. 267.

Ocolul zootehnic şi sanitar-veterinar Sîngeorgiu de Pădure.

Documentele create de acest ocol au fost depistate în cadrul fondului Pretura plăşii Sîngeorgiu de Pădure. Datorită cantităţii mici a acestora şi problematicii asemănătoare, ilustrînd activitatea zootehnică şi sanitar-veterinară sub toate aspectele sale, desfăşurată de personalul instituţiei, ele au fost îndosariate împreună.

Printre acţiunile desfăşurate în acest scop, în cuprinsul plăşii Sîngeorgiu de Pădure putem menţiona : examinarea sanitar-veterinară a animalelor

[6] Arh. St. Tg. Mureş, fond Serviciul creşterii animalelor şi sanitar-veterinar al circumscripţiei Reghinului de Sus, dosarele : 2 şi 5/1946, 7/1947, 14, 15, 17 şi 18/1948.
[7] *Ibidem*, dosarele : 2/1946, 9/1947, 11 şi 13/1948.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem* dosarele : 4/1946, 8/1947, 12/1948.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

şi produselor animale, onorarea exporturilor de animale şi produse animale, verificarea sanitară a furajelor, procurarea animalelor de reproducţie, de seruri, vaccinuri şi medicamente pentru animale, organizarea şi controlul sanitar-veterinar al tîrgurilor de vite din plasa Sîngeorgiu de Pădure, lucrările comisiilor comunale de evaluare a animalelor bolnave şi moarte pentru despăgubirea proprietarilor, construirea, întreţinerea şi verificarea sanitară a grajdurilor şi măcelăriilor, prevenirea şi combaterea epizootiilor, întreţinerea staţiunilor de montă, îmbunătăţirea raselor de animale, întreţinerea loturilor zootehnice, organizarea expoziţiilor de animale, conscrierea anuală a animalelor pe specii şi delimitarea răspîndirii acestora, constituirea şi funcţionarea sindicatelor crescătorilor de animale domestice etc.

Şi mai puţine sînt documentele privitoare la numiri, detaşări, transferări, retribuţii ale personalului, organizarea cursurilor de specialitate pentru agenţii veterinari [10].

Anul 1949, u.a. -1 ; m.l. -0,03.

BIBLIOGRAFIE

„Buletinul Oficial", nr. 115, din 14 decembrie 1950.
Hamangiu C., *Codul general al României*, vol. XXIV, partea a II-a, 1936 ; vol. XXVII, partea a II-a, 1939 ; vol. XXVIII, partea I, 1940.
„Monitorul Oficial", nr. 100 din 29 aprilie 1948, nr. 12 din 15 ianuarie 1949.

COMISIILE PENTRU ÎNDRUMAREA APLICĂRII REFORMEI AGRARE DIN 1945 DIN JUDEŢELE MUREŞ, TÎRNAVA MARE ŞI TÎRNAVA MICĂ

Prin Decretul-Lege pentru înfăptuirea reformei agrare, elaborat la 23 martie 1945 şi prin Regulamentul de aplicare a acestuia pămîntul expropriat a trecut în proprietatea statului fiind folosit pentru completarea suprafeţelor gospodăriilor ţărăneşti sub 5 ha., pentru crearea unor noi gospodării de 5 ha. pentru ţăranii fără pămînt, pentru înfiinţarea în apropierea oraşelor şi centrelor industriale a unor grădini de zarzavaturi, în vederea aprovizionării oamenilor muncii, pentru înfiinţarea unor şcoli agricole şi ferme experimentale model în vederea ridicării calităţii culturilor, a producţiei de seminţe selecţionate şi creşterii vitelor, pentru crearea şi dezvoltarea industriei cu profil agricol [1].

Aplicarea reformei agrare a fost încredinţată comitetelor şi comisiilor de ţărani, alese pe comune şi pe plase, creindu-se astfel condiţii ca dispoziţiile Decretului-Lege, să nu poată fi greşit interpretate sau falsificate. Primarii comunelor au fost obligaţi ca pînă la 15 aprilie 1945 să organizeze adunări generale, pentru alegerea comitetelor locale de împroprietărire, com-

[10] *Ibidem*, fond Ocolul zootehnic şi sanitar-veterinar Sîngeorgiu de Pădure, dosar 1/1949.

[1] *Reforma agrară şi desăvîrşirea ei*, Bucureşti, 1946, p. 11, 26—27.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

puse din 7—15 membri. În ziua alegerii, comitetele trebuiau să-şi desemneze preşedintele, 1—3 secretari şi doi delegaţi pentru comisiile de plasă. Primarul trebuia să pună la dispoziţia secretarilor comitetului, funcţionarii comunali necesari la întocmirea lucrărilor de reformă agrară [2].

Pentru coordonarea acestor lucrări, pentru a colabora cu organele de stat în legătură cu înfăptuirea reformei agrare şi pentru a hotărî asupra diferendelor dintre vechii şi noii proprietari, au fost create comisiile de plasă pentru reforma agrară. Compuse din delegaţii comitetelor locale, ele puteau admite îndreptăţiţi la împroprietărire şi din alte plase. Preşedinţii comisiilor de plasă erau magistraţi sau jurişti, delegaţi şi reprezentanţi ai Ministerului Agriculturii şi Domeniilor. Aceştia puteau înlocui pe delegaţii necorespunzători ai comitetelor comunale sau îşi puteau desemna dintre aceştia 1 sau 2 supleanţi. Ministerul Agriculturii şi Domeniilor putea delega supleanţi ai acestor preşedinţi din afara comisiilor de plasă. Organele administrative erau obligate să pună la dispoziţia comisiilor de plasă, materialele şi funcţionarii necesari funcţionării lor. Ele se întruneau de cîte ori era nevoie şi hotărau cu majoritate de voturi [3].

Comitetele comunale aveau următoarele obligaţii : să întocmească tablourile de reformă agrară, tabelele bunurilor trecute în proprietatea statului, tabelele celor îndreptăţiţi la împroprietărire şi la repartizarea de inventar agricol, tabelele comunelor lipsite de păşune, să cerceteze cazurile celor deportaţi în Germania şi Ungaria în lagărele de muncă, pentru a stabili dacă pot fi împroprietăriţi. Dacă împărţirea moşiilor s-a făcut pînă la data Decretului-Lege, comitetele locale aveau obligaţia să întocmească tablouri noi, în conformitate cu prevederile acestuia. Ele purtau răspunderea pentru îngrijirea şi pentru păstrarea uneltelor, a maşinilor şi clădirilor expropriate [4].

Atribuţiile comisiilor de plasă erau : menţinerea în stare de funcţionare a maşinilor agricole expropriate pînă la organizarea centrelor care le închiriau, verificarea şi aprobarea tablourilor de reformă agrară întocmite de comitetele locale, elaborarea de hotărîri definitive privind aplicarea Legii de reformă agrară, cu avizul Ministerului Agriculturii şi Domeniilor. Acolo unde împărţirea moşiilor s-a făcut înainte de promulgarea Decretului-Lege, ele cercetau şi soluţionau cazurile care contraveneau prevederilor acestuia [5].

Atît comitetele comunale de împroprietărire cît şi comisiile de plasă pentru reforma agrară aveau următoarele drepturi şi obligaţii : să se folosească în actele încheiate şi în corespondenţă de ştampila primăriei sau preturii, să înregistreze orice act în legătură cu reforma agrară şi să-l alăture dosarului în cauză, să ţină o condică pentru hotărîrile elaborate şi un registru pentru cererile, adresele, întîmpinările şi contestaţiile primite, să precizeze la cererea celui expropriat, motivele pentru care au hotărît exproprierea, să menţină grădinile de zarzavat cu aceeaşi destinaţie, împărţindu-le ţăranilor îndreptăţiţi şi specialiştilor în grădinărie, să completeze tablourile şi procesele verbale tip, întocmite de Institutul Central de Statistică de comun

[2] *Ibidem*, p. 8, 20 şi 30.
[3] *Ibidem*, p. 20, 21, 30 şi 31.
[4] *Ibidem*, p. 21, 23, 28 şi 31.
[5] *Ibidem*, p. 29, 31 şi 32.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

acord cu Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, care constituiau actele indispensabile definitivării reformei [6].

În cadrul Ministerului Agriculturii şi Domeniilor s-a instituit Comisia Centrală de Reformă Agrară, pentru conducerea şi coordonarea lucrărilor de expropriere şi împroprietărire. Membrii comisiei erau folosiţi ca îndrumători regionali pe cîte o regiune formată din unul sau mai multe judeţe. Alte atribuţii ale Comisiei Centrale au constat în : elaborarea instrucţiunilor necesare comisiilor de plasă, comitetelor comunale şi ţăranilor pentru desfăşurarea lucrărilor de reformă agrară, emiterea unor decizii privind stabilirea suprafeţelor scutite de expropriere, necesare menţinerii fermelor model [7].

Plîngerile şi contestaţiile expropriaţilor erau adresate comisiilor de plasă în scris şi însoţite de dovezi, ori depuse personal sau prin procuratori. Plîngerile ţăranilor se puteau face verbal aceloraşi comisii fiind consemnate în procese-verbale. Contestaţiile în legătură cu diferendele dintre comune şi sate erau depuse tot la comisiile de plasă. Acestea erau obligate să le înregistreze şi să ia hotărîri în privinţa lor. Hotărîrile pronunţate împreună cu dosarul plîngerii sau contestaţiei, erau înaintate, în termen de 15 zile, Comisiei Centrale pentru avizare [8].

Ministerul Agriculturii şi Domeniilor avea controlul general al lucrărilor de reformă agrară. El avea obligaţia să întocmească în colaborare cu Institutul Central de Statistică şi să expedieze formularele tip ale tablourilor şi proceselor verbale necesare în faza definitivării reformei, să hotărască asupra diferendelor şi cazurilor prezentate de preşedinţii comisiilor de plasă sau de îndrumătorii regionali. Diferendele dintre plase sau judeţe erau soluţionate de o comisie numită de minister [9].

Preţul pămîntului era egal cu preţul recoltei medii anuale la hectar (1000 kg, la grîu şi 1200 kg la porumb) pe piaţa liberă, la 1 martie 1945. Împroprietăriţii trebuiau să plătească în bani sau în natură, 10% din preţul de cumpărare, restul fiind eşalonat în rate, pe 10 ani, pentru cei cu pămînt puţin, şi pe 20 de ani, pentru cei fără pămînt. Aceştia din urmă, puteau primi de la prefectura judeţului, după rezoluţia comisiei de plasă, o amînare de trei ani a plăţii primei rate [10].

Pădurile expropriate şi trecute în proprietatea statului au fost preluate de ocoalele silvice iar viile au fost administrate de camerele agricole judeţene prin intermediul şefilor ocoalelor agricole [11].

La 28 februarie 1946, Comisia Centrală a trimis organelor subordonate instrucţiuni privind interpretarea Decretului-Lege, aplicarea, verificarea pe teren şi definitivarea reformei [12]. Conform acestora s-au înfiinţat comisiile judeţene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare. Îndrumătorii judeţeni aveau misiunea să îndrume şi să controleze comitetele comunale şi comisiile de plasă, să verifice pe teren aplicarea Decretului-Lege şi a Regulamentului reformei agrare, completate cu instrucţiunile şi comunicatele Comisiei Cen-

---

[6] *Ibidem*, p. 15 (note) şi 21 (note).
[7] *Ibidem*, p. 6, 33—35.
[8] *Ibidem*, p. 20 (note), 21 (note) şi 31.
[9] *Ibidem*, p. 31 şi 35.
[10] *Ibidem*, p. 23.
[11] *Ibidem*, p. 27—28.
[12] *Ibidem*, p. 45—55.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

trale şi ale Ministerului Agriculturii şi Domeniilor. Ei definitivau tabelele de îndreptăţiţi la împroprietărire, luau măsuri ca preşedinţii comisiilor de plasă să fie ajutaţi de judecătorii de ocol, de pretori şi de şefii ocoalelor ca organe consultative ; propuneau Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, prin Comisia Centrală, înlocuirea membrilor comisiilor de plasă şi a preşedinţilor necorespunzători ; propuneau consiliilor politice judeţene alte persoane pentru aceste posturi ; avizau soluţionarea contestaţiilor ivite din aplicarea reformei agrare ; verificau şi avizau în faza desăvîrşirii reformei, formularele tip ale proceselor verbale de expropriere şi împroprietărire, îndrumau comitetele comunale să nu parceleze livezile expropriate ci să le dea în folosinţă obştilor ţărăneşti [13].

Pentru aplicarea reformei agrare şi pe teritoriul oraşelor, s-au format comitetele comunale urbane care funcţionau după aceleaşi norme ca şi comitetele comunale rurale. Ele depindeau de Comisia de reformă agrară a plasei respective [14]. Notarii comunelor au îndeplinit pînă la definitivarea reformei agrare, funcţia de secretari ai comitetelor comunale. Acestea includeau reprezentanţii tuturor naţionalităţilor, proporţional cu numărul celor îndreptăţiţi la împroprietărire. Sediile comitetelor comunale au fost stabilite la primării, iar sediile comisiilor de plasă la preturi [15]. Ţăranii nemulţumiţi de aplicarea reformei, puteau face contestaţii nu numai în faţa acestor comisii, dar şi în faţa comisiilor de îndrumători judeţeni [16].

Prin Legea nr. 23 din 8 martie 1947, comitetele locale şi comisiile de plasă pentru reforma agrară au fost oficial desfiinţate „pe data terminării lucrărilor de expropriere şi de stabilire definitivă a drepturilor de împroprietărire". Lucrările de definitivare a reformei agrare au trecut asupra Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, care le-a executat prin camerele agricole. În unele locuri, aceste lucrări au încetat în 1948, în 1949 şi chiar în 1950.

Comisia pentru indrumarea aplicării reformei agrare din judeţul Mureş.

O parte a documentelor create de această instituţie agricolă, respectiv 31 u.a., au fost preluate în 1969 de la fosta filială a Arhivelor Statului Reghin, cu ocazia organizării pe structură judeţeană a filialei din Tîrgu Mureş. Prima unitate arhivistică a fondului conţine documente privind reforma agrară din 1921 [17], restul referindu-se la perioada 1945—1948.

Sînt prezente în cadrul fondului documentele şi hotărîrile Camisiei judeţene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare şi a Comisiei de plasă Reghinul de Sus, referitoare la localităţile : Adrian, Aluniş, Beica de Jos, Beica de Sus, Breaza, Caşva, Dedrad, Ercea, Fărăgău, Filpişul Mare, Filpişul Mic, Glăjărie, Goreni, Gorneşti, Gurghiu, Habic, Hodac, Iara de Mureş, Ibăneşti, Ideciul de Jos, Ideciul de Sus, Ilioara, Jabeniţa, Lunca Mureşului (Mureş-Mort), Maioreşti, Monor-Gledin, Nadăşa, Onuca, Orşova, Periş, Poarta,

[13] *Ibidem*, p. 49—55.
[14] *Ibidem*, p. 47—48.
[15] *Ibidem*, p. 51 şi 53.
[16] *Ibidem*, p. 52.
[17] Arh. St. Tg. Mureş, fond Comisia pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din judeţul Mureş, dosar 1/1921—1934.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Petelea, Petrilaca, Sîntu, Solovăstru, Suseni, Şerbeni, Toldal, Urisiul de Jos, Vălenii de Mureş (Porceşti), Voivodeni. Nu lipsesc nici informaţiile privind aplicarea Decretului-Lege pentru reforma agrară în oraşul Reghin şi în cele două localităţi Apalina şi Iernuţeni [18], astăzi înglobate oraşului. Pentru terenurile arabile şi loturile de casă atribuite ţăranilor, ultimele două unităţi arhivistice cuprind titluri de proprietate [19].

Marea majoritate a documentelor Comisiei judeţene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare, adică 294 u.a., create în perioada 1945—1950, au fost preluate tot în 1969 de la Consiliul popular al judeţului Mureş, în prezent totalizînd 325 u.a. şi 13,90 m.l. Primele 213 u.a. sînt hotărîri de expropriere şi împroprietărire ordonate alfabetic pe următoarele plase şi localităţi :

Plasa Band : Band, Căpuşu de Cîmpie, Dileul Nou, Dileul Vechi, Fînaţe, Grebeniş, Icland, Iclandul Mare, Mădăraş, Oarba de Mureş, Oroi, Sînmărghita, Săulia, Ţiptelnic.

Plasa Deda : Deda, Lunca Mureşului (Mureş Mort), Periş, Vălenii de Mureş (Porceşti).

Plasa Gurghiu : Adrian, Caşva, Comori, Glăjărie, Gurghiu, Hodac, Ibăneşti, Jabeniţa, Solovăstru.

Plasa Miercurea Niraj : Bereni, Bedeni, Găleşti, Ibăneşti, Isla, Lăureni, Maiad, Miercurea Niraj, Sîntaia-Nirajului, Sîntandrei, Sînvăsii, Sovata, Şardul-Nirajului, Vadu, Vădaş, Tîmpa, Troiţa.

Plasa Mureşul de Jos : Acăţari, Bolintineni, Budiul Mic, Cerghizel, Crăciuneşti, Cristeşti, Gruişor, Leordeni, Murgeşti, Oaia, Păsăreni, Şăuşa, Ungheni.

Plasa Mureşul de Sus : Berghia, Călueşeri, Ceuaş, Chinari, Corunca, Cuieşd, Curteni, Dumbrăvioara, Ernei, Glodeni, Herghelia, Ilioara, Ivăneşti, Merişor, Moişa, Nazna, Ogari, Păingeni, Porumbeni, Secăreni, Sîncraiu de Mureş, Sîngeorgiul de Mureş, Sîngeorgiul de Pădure, Sînişor, Sîntioana de Mureş.

Plasa Reghinului de Jos : Breaza, Gorneşti, Habic, Iara de Mureş, Petelea, Petrilaca.

Plasa Reghinului de Sus : Batoş, Breaza, Brîncoveneşti, Dedrad, Deleni, Filpişul Mare, Filpişul Mic, Goreni, Gorneşti, Ideciul de Jos, Idicel, Lunca Mureşului (Mureş Mort), Poarta, Sîntu, Suseni, Toldal, Vălenii de Mureş (Porceşti), Voivodeni.

Plasa Rînciu : Băla, Bozed, Crăieşti, Culpiu, Delureni, Fărăgău, Lechinţa, Milaş, Pogăceaua, Rîciu, Săbed, Sîngeorgiul de Cîmpie, Sînmărtinul de Cîmpie, Şincai, Şopteriu, Ulieşul de Cîmpie, Urmeniş.

Plasa Sîngeorgiu de Pădure : Călimăneşti, Cioc, Pădureni, Sîngeorgiul de Pădure, Ştefăneşti, Viforoasa.

Plasa Teaca : Archiud, Iuda, Logig, Miloş, Orosfaia, Pintic, Tonciu, Uila.

Plasa Topliţa : Bilbor, Borsec, Sărmaş, Stînceni, Subcetate, Topliţa.

Au mai fost elaborate hotărîri de expropriere şi împroprietărire pentru aşezările mici şi foarte mici ale judeţului.

---

[18] *Ibidem*, dosarele : 9/1946—1947, 16/1945—1946, 23/1945—1947.
[19] *Ibidem*, dosarele : 30 şi 31/1945.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Altă categorie de documente cuprinde procese-verbale încheiate cu ocazia exproprierilor și împroprietăririlor, însoțite în unele cazuri de extrase de carte funduară și de cererile de expropriere și de împroprietărire [20].

Aplicarea art. 3 din Decretul-Lege nr. 187 pentru înfăptuirea reformei agrare din 1945, referitor la categoriile de cetățeni expropriați, este reflectată de situațiile moșiilor și bunurilor expropriate aparținînd celor rămași în țară sau celor care au părăsit-o și de situațiile bunurilor trecute în proprietatea statului [21]. Pînă la definitivarea reformei agrare, terenurile au fost date provizoriu țăranilor pe baza unor contracte de folosință [22].

Numeroase documente se referă la procedura exproprierilor și împroprietăririlor, conținînd lucrări scriptice de reformă agrară, acte primare necesare întocmirii lor, tabele cu terenurile expropriate, cu cei îndreptățiți la împroprietărire, tabele și liste cu cei împroprietăriți, centralizatoare privind stadiul lucrărilor [23].

Aspectul tehnic al reformei agrare este reflectat de măsurătorile loturilor tip și a parcelelor țăranilor împroprietăriți, de schițele și fișele lor [24]. Aceste documente surprind finalizarea reformei agrare, la care se referă și listele celor îndreptățiți din comunele Fărăgău, Periș, Poarta și Voivodeni, tablourile, tabelele și listele definitive cu cei împroprietăriți [25]. În strînsă legătură cu acestea se află borderourile debitelor de plată pentru folosirea de către țărani, pînă în momentul definitivării reformei agrare, a terenurilor expropriate, apoi tabelele de debite model 1 și 3, pentru locuitorii îndreptățiți la împroprietărire [26].

Soluționarea contestațiilor privind exproprierile și împroprietăririle a determinat în unele locuri întîrzierea punerii în posesie a țăranilor [27].

Comisile de plasă pentru reforma agrară au eliberat pentru locuitori numeroase certificate, titluri de proprietate, aprobări pentru vînzarea terenurilor atribuite, etc. [28]. Ca urmare a soluționării contestațiilor și a revizuirii lucrărilor de împroprietărire, au fost anulate titlurile de proprietate ale unor locuitori din Archiud, Batoș, Comlod, Cozma, Dedrad, Dumbrăvioara, Lunca, Milaș, Mureșeni, Orosfaia, Pozmuș, Rîpa de Jos, Sîngeorgiu de Cîmpie, Teaca, Tonciu și Urmeniș.

Nu în ultimul rînd, în ceea ce privește importanța lor, amintim hotărîrile de expropriere și împroprietărire în perimetrul municipiului Tîrgu

---

[20] *Ibidem*, dosarele : 77 și 78/1946—1947 ; 251—252 și 254/1945—1946 ; 255—257, 261 și 262/1945—1947 ; 265/1946—1947 ; 266/1946—1948 ; 270/1946—1947 ; 273/1948—1949 ; 274/1949 ; 275/1948 ; 276/1949 ; 277/1945—1947 ; 278/1946—1947.

[21] *Ibidem*, dosarele : 199/1946 ; 236/1947 ; 260/1945 ; 271/1946—1947 ; 273/1948—1949.

[22] *Ibidem*, dosarele : 238/1948, 264/1945—1948.

[23] *Ibidem*, dosarele : 119/1946—1947 ; 120, 176 și 196/1946 ; 197/1945—1946, 198/1946—1947 ; 215/1945—1946 ; 216/1945 ; 220/1945—1948 ; 223/1945—1947 ; 225/1945—1948 ; 226/1946—1947 ; 231/1946 ; 232/1947 ; 233/1945—1947 ; 234 și 235/1945—1948 ; 239/1945—1946 ; 242/1947—1948 ; 243/1949 ; 253/1945 ; 258/1945—1947 ; 259/1945—1949 ; 260/1945 ; 266/1946—1948 ; 267/1946 ; 268/1950 ; 270 și 271/1946—1947 ; 272/1950.

[24] *Ibidem*, dosarele : 237/1945, 250/1948—1949, 266/1946—1948, 268/1950, 273/1948—1949, 275/1948, 276/1949.

[25] *Ibidem*, dosarele : 224/1947, 248/1946—1947, 263 și 264/1945—1948.

[26] *Ibidem*, dosarele : 238/1948, 240/1947, 267/1948.

[27] *Ibidem*, dosarele : 261/1945—1947 ; 265/1946—1948.

[28] *Ibidem*, dosarele : 222/1947 ; 277/1945—1947.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mureș și distribuirea împrumutului de semințe selecționate țăranilor din județ.[29]. O valoare deosebită prezintă registrul de ședințe al Comisiei județene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare [30].

Această comisie și-a desfășurat activitatea în temeiul actelor normative elaborate de organele superioare. Despre aplicarea lor și despre unitatea în diversitate a acestei activități stau mărturie, în cadrul fondului, registrele de intrare-ieșire a corespondenței și numeroasele dosare de corespondență [31].

Anii extremi: 1921—1950 ; u.a. — 325, m.l. — 13,90 ; inv. 256—286.

Comisia pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din județul Tîrnava Mare.

Acest fond cuprinde 742 u.a. create în perioada 1945—1950, totalizînd 19,60 m.l. El a fost preluat inventariat în 1969 odată cu fondul Comisiei de expropriere și împroprietărire a județului Tîrnava Mare, de la Consiliul popular al municipiului Sighișoara. Conținutul cîtorva dosare depășește limita anului 1950, așa cum sînt tabelele expropriaților și împroprietăriților din Sighișoara și Hetiur și tabelele terenurilor CFR expropriate [32].

În conformitate cu art. 9 din Decretul-Lege nr. 187, au fost create comitetele comunale de împroprietărire iar în baza art. 10 comisiile de plasă pentru reforma agrară. Documentele fondului surprind constituirea comitetului local în orașul Sighișoara și întocmirea tabelelor cu locuitorii comunelor din județ [33].

Majoritatea covîrșitoare a documentelor se referă la operațiunile de expropriere și împroprietărire. În ceea ce privește exproprierea au fost create următoarele genuri de documente : borderouri, corespondență, decizii, fișe, foi de avere, indexe alfabetice, procese-verbale, registre de evidență, situații statistice, tabele și alte lucrări. Au fost întocmite fișe de expropriere pentru Agîrbiciu, Apoșul, Archita, Ațel, Beia, Biertan, Bîrghiș, Boarta, Bratei, Brădeni (Hendorf), Buzd, Cața, Dealul Frumos, Dîrlos, Drăușeni, Fișer, Homorod, Iacobeni, Idiciu, Mediaș, Mercheașa, Metiș, Moardăș, Moșna, Motișul, Nemșa, Roadăș, Roandola, Răvășel, Retișul, Ruja, Sighișoara, Șaroș, Șeica Mare, Șoala, Vărd, Veseud-Agnita, Veseud-Șeica, Viscri, Vorumloc, Vulcan, Zlagna, iar procese-verbale de expropriere pentru Agnita, Albești, Apold, Buia, Brădeni (Hendorf), Copșa Mare, Coveș, Criș, Daia, Daneș, Florești, Hetiur, Iacobeni, Laslea, Mediaș, Meșendorf, Noul Săsesc, Pelișor, Retișul, Seleuș, Strejărenii (Beșa), Saeș, Sapartoc, Vulcan ș.a. Au fost alcătuite tabelele de expropriere pentru terenurile din Hetiur, Măgheruș, Sighișoara și Țigmandru. Au mai fost expropriate și alte bunuri agricole în localitățile Boiu, Movile, Petiș, Roandola, Sapartoc pentru care s-au întoc-

[29] *Ibidem*, dosarele : 213/1945—1947, 268/1950.
[30] *Ibidem*, dosarele : 269/1946—1947.
[31] *Ibidem*, dosarele : 18 și 77/1946—1947 ; 184/1945—1947 ; 201/1946—1947 ; 202 și 215/1945—1946 ; 216 și 228/1945 ; 229/1946 ; 230/1947 ; 241/1946 ; 242/1947—1948 ; 244/1946 ; 245 și 248/1946—1947 ; 249 și 250/1948—1949 ; 274/1949.
[32] *Idem*, fond Comisia pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din județul Tîrnava Mare, dosarele : 535/1946—1951 ; 559/1945—1953 ; 566/1946—1953.
[33] *Ibidem*, dosarele : 506/1945, 507/1945—1946, 556/1945.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mit liste, situații statistice sau registre, apoi animale în Seleuș și Valchid. La acestea se adaugă exproprierile de mori, întreprinderi cu profil agricol, mașini agricole, unelte, terenuri ale CFR, terenuri cultivate cu hamei, pășuni, vii și livezi. Pentru localitățile Bunești, Drăușeni, Hetiur și Mălîncrav s-au întocmit registre de evidență a expropriaților iar pentru Archita, Cincul Mare, Hetiur, Noul Săsesc, Prod și Roandola, situații ale terenurilor expropriate.

Împroprietărirea a demarat cu întocmirea tablourilor și situațiilor statistice ale celor îndreptățiți la terenuri cultivabile și a tabelelor cu cei propuși a primi animale, atelaje, imobile și loturi de casă. Au depus cereri de împroprietărire țăranii din Agnita, Criș, Mediaș, Sighișoara și Șeica Mare. În cazurile cînd cererile unor îndreptățiți n-au fost aprobate inițial, s-au întocmit noi cereri pentru care s-au efectuat împroprietăriri suplimentare.

În timpul împroprietăririi au fost întocmite avize, corespondență, decizii, liste, procese-verbale, tabele ș.a. Cele mai reprezentative dintre acestea sînt procesele verbale de împroprietărire pentru localitățile : Agîrbiciu, Agnita, Albești, Apold, Archita, Ațel, Axente Sever, Beia, Biertan, Bîrghiș, Boarta, Boiu, Bratei, Brădeni (Hendorf), Buia, Bunești, Cața, Călvasăr, Cloașterf, Copșa Mare, Coveș, Criș, Criț, Cuciulata, Dacia, Daia, Daneș, Dăișoara, Dealul Frumos, Dîrlos, Drăușeni, Dupușul, Feleag, Fișer, Fîntîna, Florești, Grînari, Gogan-Varolea, Hetiur, Hoghiz, Homorod, Ighișul Nou, Ighișul Vechi, Jibert Laslea, Mălîncrav, Mediaș, Mercheașa, Meșendorf, Metiș, Meghindoala, Mihai Viteazul, Mihăileni, Moardăș, Moșna, Motișul, Movile, Nemșa, Noiștat, Noul Săsesc, Paloș, Pelișor, Petiș, Proștea, Răvășel, Roadeș, Ruja, Rupea, Seleuș, Sighișoara, Stejăreni (Beșa), Stenea, Saeș, Șapartoc, Șeica Mare, Șeica Mică, Șoala, Șoard, Telicu, Topa, Valchid, Veseud-Agnita, Veseud-Șeica, Viscri, Vînători, Vorumloc, Vulcan, Zlagna și procesele verbale de împroprietărire a șașilor în plasa Sighișoara, Mediaș și Mercheașa. Urmează în ordinea importanței lor, tabelele împroprietăriților cu terenuri cultivabile din Agnita, Apold, Archita, Ațel, Beia, Bratei, Drăușeni, Dumbrăveni. Hetiur, Laslea, Mediaș, Meșendorf, Metiș, Meghindoala, Moșna, Movile, Roadeș, Sighișoara, Șaeș, Șapartoc, tabelele împroprietăriților cu imobile din Valchid și cu inventar viu și mort din Sighișoara.

Cu ocazia împroprietăririlor suplimentare s-au întocmit tabele cu cei îndreptățiți în orașul Sighișoara, procese-verbale de împroprietărire în Dupușul, Laslea, Mălîncrav, Mercheașa, Meșendorf, Mihai Viteazul, Moardăș, Movile, Nemșa, Noul Săsesc, Răvășel, Richișul Roandola, Saroșul, Șeica Mare, Ungra, Veseud-Agnita, Viscri și Vulcan și tabele suplimentare cu cei împroprietăriți. Ca un caz particular este prezentată împroprietărirea lui Ivanovici Ioan din Sighișoara.

Unele dosare conținînd cereri, corespondență, decizii, procese-verbale, registre de evidență, situații statistice, fișe și tabele, se referă atît la expropriere cît și la împroprietărire. Exemplificative în acest sens sînt fișele de expropriere și împroprietărire din Bunești, Criș, Daia, Florești, Jibert, Meșendorf, Ungra și tabelele cu expropriații și împroprietăriții din Apold, Hetiur, Laslea, Sighișoara, Șaeș și Valchid. Cele două operațiuni ale reformei agrare le găsim îmbinate și în cazul localităților Albești, Alma, Criș, Laslea, Sighișoara, Valchid, Vulcan și Zlagna. Astfel, din cele 119 comune care făceau

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

parte din fostul județ Tîrnava Mare, avem documente privind reforma agrară pentru un număr de 87 comune.

Proporția de 5% din suprafața expropriată a intrat în proprietatea statului împreună cu imobilele, animalele, mașinile și uneltele expropriate care au fost repartizate, la cerere, cetățenilor sau instituțiilor pentru folosință provizorie, în schimbul unor plăți în bani sau în natură. Cu această ocazie au fost create documente de gestiune, inventare, corespondență, lucrări de administrare a rezervelor de stat, procese-verbale și situații statistice referitoare la aceste rezerve și la debitele ce reveneau statului [34]. Pentru animale, în general, s-a folosit sistemul dării lor în custodie unor locuitori din mediul rural, pe baza unor convenții. S-au repartizat astfel cabaline, ovine, porcine și taurine locuitorilor din Noul Săsesc, Roandola, Stejărenii (Beșa), Valchid și Vorumloc. Documentele fondului cuprind și momentul expirării convențiilor de custodie cînd animalele primite, terenurile arabile, pădurile și alte bunuri trebuiau predate statului. S-a practicat pentru terenurile statului și sistemul arendării lor întocmindu-se cu această ocazie contracte, procese-verbale, registre de evidență și tabele cu debitele de arenzi, situații statistice cu locuitorii care au luat pămînturi în arendă și documente de vărsare a banilor către stat [35].

Aspectele tehnice ale reformei sînt reflectate de deciziile și debitele de plată pentru măsurători, de graficele și schițele terenurilor, de descrierea parcelării și de tabelele numerelor topografice ale parcelelor. Schițele terenurilor expropriate din Dacia, Daneș, Drăușeni, Florești, Laslea, Mălîncrav, Noul Săsesc, Sighișoara, Șaeș și Valchid ne oferă informații și despre numărul și întinderea acestora. În cazul comunelor Criș, Măgheruș, Seleuș și Stejărenii (Beșa) este descrisă și procedura de parcelare.

Din categoria documentelor care oglindesc desăvîrșirea reformei, fac parte listele definitive cu cei împroprietăriți din Florești, Hetiur, Șapartoc, Vulcan, procesele verbale de încheiere a lucrărilor de reformă agrară, situațiile și tabelele definitive cu cei expropriați și împroprietăriți din Cloașterf, Hetiur, Noul Săsesc și Șapartoc. Amînarea definitivării reformei agrare pe parcursul mai multor ani s-a datorat soluționării pe cale juridică a unor litigii între expropriați și împroprietăriți.

Întrucît instanțele judecătorești pe lîngă rezolvarea litigiilor, erau obligate să elibereze și extrasele de carte funduară, care însoțeau procesele-verbale de expropriere și împroprietărire sau actele de întăbulare, printre documente se întîlnesc extrase de carte funduară pentru proprietățile din Apold, Laslea, Șapartoc și Vulcan. Comitetele comunale de împroprietărire își înaintau lucrările Prefecturii județului care, în conformitate cu art. 13 din Decretul-Lege elibera titlurile de proprietate. În cadrul fondului se găsesc titluri de proprietate pentru locuitorii din Hetiur, Noul Săsesc, Saschiz, Sighișoara și Vînători și cotoare ale acestora pentru cei din Albești, Archita, Cloașterf, Criș, Dacia, Daia, Daneș, Dumbrăveni, Feleag, Florești, Hetiur, Jibert, Laslea, Mălîncrav, Mihai Viteazul, Noul Săsesc, Roandola, Saschiz, Sighișoara, Stejărenii (Beșa), Șaeș, Șapartoc, Șeica Mică, Șoard, Topa, Valchid, Vînători și Vulcan.

---

[34] *Ibidem*, dosar 528/1945, 540/1947, 592/1946, 673 și 678/1948.
[35] *Ibidem*, dosar 120/1945—1947, 190, 321, 332 și 409/1946, 596/1946—1948.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

După desăvîrşirea reformei agrare a urmat o perioadă de mişcare a terenurilor atribuite ţăranilor sau instituţiilor, prin licitaţii, vînzări-cumpărări, comasări sau schimburi. Edificatoare în acest sens este corespondenţa celor interesaţi cu Comisia judeţeană pentru îndrumarea aplicării reformei agrare sau cererile adresate acesteia [36].

În legătură directă cu înfăptuirea reformei agrare se află tabelul proprietăţilor Direcţiei Circulaţiei Bunurilor, situaţiile terenurilor intravilane, registrele de evidenţă a terenurilor comunale şi a parcelelor. Pentru corespondenţa purtată între instituţiile agricole şi celelalte instituţii sau foruri superioare s-au întocmit registre de intrare-ieşire a corespondenţei [37].

Dezbaterile care au avut loc în şedinţele comitetelor comunale de împroprietărire şi ale comisiilor de plasă pentru reforma agrară, au fost consemnate în registrele de procese-verbale [38].

Gestiunea acestor comitete şi comisii a fost verificată periodic de către organele superioare. În anii 1945—1947 a fost verificată gestiunea comitetelor locale din Agnita, Albeşti, Apold, Apoşul, Aţel, Beia, Brădeni (Hendorf), Cloaşterf, Copşa Mare, Coveş, Dealul Frumos, Floreşti, Iacobeni, Laslea, Mălîncrav, Meşendorf, Movile, Netuş, Noiştat, Noul Săsesc, Proştea, Saschiz, Seleuş, Stejărenii (Beşa), Valchid, Vărd, Veseud-Agnita şi Vulcan. Cu ocazia acestor verificări s-au întocmit procese-verbale şi centralizatoare privind desăvîrşirea reformei agrare.

Activitatea propriu-zisă a Comisiei judeţene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare este oglindită de avizele acesteia şi de corespondenţa legată de exproprieri, excepţii de la exproprieri, împroprietăriri, contestaţii etc. Multe dintre hotărîrile luate şi avizele date în acest sens au fost de competenţa Comisiei Centrale de Reformă Agrară [39].

Aspectele comune, aproape identice, ale activităţii tuturor instituţiilor însărcinate cu înfăptuirea reformei agrare din 1945, sînt uşor sesizabile şi din conţinutul actelor normative elaborate de Ministerul Agriculturii şi Domenilor (din 1948, Ministerul Agriculturii). Se îngrijeau de respectarea lor, în primul rînd Comisia ministerială de control apoi Comisiile judeţene pentru îndrumarea aplicării reformei agrare, care îndrumau şi controlau atît comisiile de plasă pentru reforma agrară cît şi comitetele locale de împroprietărire. Despre modul cum s-a respectat conţinutul actelor normative ne vorbesc informările şi notele către organele superioare [40].

Fondul arhivistic mai conţine şi documente care reflectă alte aspecte din agricultura judeţului, cum ar fi : tabelele candidaţilor pentru posturile de agenţi veterinari, listele loturilor decorate cu ordinul „Mihai Viteazul" şi ale loturilor atribuite celor decoraţi, precum şi reversul acestor aspecte, prin corespondenţa privitoare la împroprietăriţii care s-au dovedit răi gospodari [41].

Anii extremi : 1945—1950, u.a.—742 m.l. — 19,60 inv. nr. 294.

---

[36] *Ibidem,* dosarele : 580/1946, 612, 625, 651 şi 663/1947, 674/1948, 702/1949.
[37] *Ibidem,* dosarele : 529/1945, 561/1945—1948.
[38] Ibidem, dosarele : 144/1946—1947 ; 403—405/1946, 406/1946—1949, 415/1946.
[39] *Ibidem,* dosarele : 358/1946—1947, 603/1946, 623/1947, 676/1948, 711 şi 712/1949.
[40] *Ibidem,* dosar 560/1945.
[41] *Ibidem,* dosarele : 643/1947—1948, 655/1947, 672 şi 690/1948.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Comisia pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din județul Tîrnava Mică.

Acest fond arhivistic a fost preluat în 1969, de la Consiliul popular al municipiului Sighișoara, împreună cu documentele Comisiilor de expropriere și împroprietărire din 1921 ale județelor Tîrnava Mare și Tîrnava Mică, de care a fost ulterior separat și constituit ca fond aparte. În prezent el cuprinde 69 unități arhivistice, create în perioada 1945—1949, totalizînd un m.l.

Majoritatea documentelor o constituie deciziile, tabelele și procesele-verbale de reformă agrară. Au fost elaborate decizii de expropriere pentru comunele : Domald, Gogan-Varolea, Măgheruș, Țigmandru și Zagăr, decizii de împroprietărire pentru locuitorii din Ernea și Hoghilag, decizii de expropriere și împroprietărire pentru cei din Alma [42]. S-au întocmit tabele cu expropriații din Curciu, Hoghilag, Idiciu, Nadeș și Țigmandru, cu împroprietăriții din Ernea și Idiciu, tabele de expropriere și împroprietărire cu cei din Geacăș, precum și tabele definitive cu împroprietăriții din Gogan-Varolea [43]. Cu ocazia lucrărilor de reformă agrară au fost întocmite procese-verbale de expropriere în Gogan-Varolea, Hoghilag, Idiciu, Sîntioana și Țigmandru, de împroprietărire în Gogan-Varolea și Idiciu și de definitivare a lucrărilor de reformă în localitatea Grînari, uneori fiind însoțite de extrasele de carte funduară. [44]. Alte procese-verbale au fost încheiate cu ocazia verificării de către Comisia județeană pentru îndrumarea aplicării reformei agrare a gestiunii comitetelor locale din Domald, Hoghilag și Țigmandru [45].

Conținutul altor documente furnizează informații privind exproprierile și împroprietăririle din Dumbrăveni, Cund, Prod, Senereuș și lucrările de desăvîrșire a reformei agrare din Gogan-Varolea și Sîntioana. Pentru localitatea Domald se găsește o listă definitivă a împroprietăriților iar pentru Cund o statistică a terenurilor expropriate [46]. La cererea unor îndreptățiți, în localitatea Sîntioana s-au făcut exproprieri și împroprietăriri suplimentare. [47].

Fondul se pretează la investigații și în ceea ce privește aspectele tehnice ale reformei agrare, documentele cuprinzînd planuri și schițe ale terenurilor atribuite împroprietăriților din Coroisînmărtin, Cund, Dumbrăveni, Hoghilag și Sîntioana, ale moșiilor expropriate din Domald, Țigmandru și Zagăr, măsurători ale loturilor-tip din Cund, Hoghilag și Sîntioana, definitivări tehnice pentru lucrările din Coroisînmărtin și Sîntioana[48].

---

[42] Ibidem, fond Comisia pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din județul Tîrnava Mică., dosarele : 1/1945—1947, 2/1945, 9/1945—1947, 12/1945, 15/1945—1946, 19 și 30/1946, 37/1947, 45/1949.

[43] *Ibidem*, dosarele : 3/1945, 5/1945—1949, 7/1945—1947, 10/1945—1949, 19/1945, 26, 28 și 30/1946, 45/1949, 53/1950.

[44] *Ibidem*, dosarele : 6/1945, 8/1945—1947, 21, 25—29 și 31/1946, 43/1949, 50/1948—1949.

[45] *Ibidem*, dosarele : 11/1945—1949, 31/1946, 35/1947.

[46] *Ibidem*, dosarele : 13/1945, 14/1945—1947, 16 și 17/1946, 35/1947, 42/1948, 44 și 47/1949, 56/1945—1947.

[47] *Ibidem*, dosarele : 40/1947, 49/1947—1948.

[48] *Ibidem*, dosarele : 10/1945—1949, 18 și 32/1946, 34, 36 și 41/1947, 48/1949, 50/1948—1949, 51 și 52/1949, 54 și 55/1945—1949, 57/1945—1947.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În unele locuri, vechii proprietari nu voiau să înțeleagă rostul schimbărilor survenite în societatea românească după 23 August 1944 și renunțau greu la întinsele proprietăți, pe care au reușit să le refacă prin cumpărări de terenuri, după ce au fost expropriați în 1921. Au existat și excepții de la expropriere în localitatea Cund, datorită serviciilor aduse statului român în timpul celui de-al doilea război mondial. Pentru aceeași localitate deținem însă și contestații la adresa lucrărilor de reformă agrară, soluționarea cărora a determinat întîrzierea definitivării acestor lucrări [49].

Alte aspecte ale înfăptuirii reformei sînt dezvăluite de dosarele de corespondență referitoare la localitățile Dumbrăveni și Gorgan-Varolea [50].

În afară de dosare, fondul mai cuprinde și registre de evidență a terenurilor expropriate din Dumbrăveni, Hoghilag, Hendorf și Sîntioara, registre alfabetice ale împroprietăriților din Gogan-Varolea și Sîntioana, registre ale parcelelor atribuite țăranilor din Chendu Mare, Chendu Mic, Coroi, Coroisînmărtin, Dumbrăveni, Hendorf și Țigmandru [51].

Anii extremi: 1945—1949, u.a. — 69; m.l. 1,00; inv. nr. 287.

BIBLIOGRAFIE

Reforma agrară și desăvîrșirea ei, București, 1946.

C. COMERȚ

ASOCIAȚIA COMERCIANȚILOR DIN TÎRGU MUREȘ

Documentar, asociația este menționată ca fiind întemeiată în anul 1851 [1]. În temeiul legii industriale nr. VIII din anul 1872 s-a stabilit cadrul juridic și organizatoric al asociațiilor industriale și comerciale din Transilvania cît și atribuțiile acestora.

Potrivit prevederilor legii, asociațiile aveau obligația ca la înființare să-și întocmească statutul în care să se menționeze: scopul asociației, atribuțiile și obligațiile membrilor, condițiile de desființare sau comasarea lor cu alte asociații și veniturile lor [2]. Cu unele modificări, neesențiale, aduse de legea nr. XVII din anul 1884 [3], asociațiile comerciale și-au continuat activitatea pînă la 16 decembrie 1918, cînd pe baza decretului lege „Relativ la obligațiile societăților, asociațiilor..." [4] acestea au fost obligate

[49] *Ibidem*, dosar: 33/1947.

[50] *Ibidem*, dosarele: 4/1945, 20 și 44/1946, 69/1945.

[51] *Ibidem*, dosarele: 22 și 23/1946, 38 și 39/1947, 46 și 58/1949, 59/1945—1946, 60 și 61/1949, 62/1947—1949, 63/1946, 64—66/1947—1949, 68/1945.

[1] Arh. St. Tg. Mureș, fond Asociația comercianților din Tîrgu Mureș, dosar 342, f. l.

[2] *Magyar törvenytär, 1872—1874 évi törvényczikkek* (Colecția de legi ungare, *Articole de legi pe anii 1872—1874)*, Budapest, 1896, p. 29.

[3] *Ibidem*, pe anii 1884—1886, Budapest, 1897, p. 81.

[4] Hamangiu, C. *Codul general al României*, 1836—1919, vol. VIII, legi uzuale, 1913—1919, București, f. an, p. 1175.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ca în termen de 15 zile să declare data înființării, scopul și capitalul de înființare, persoanele care au fondat asociația și numele persoanelor asociate. De asemenea decretul lege mai prevedea că asociațiile și societățile din România întregită erau obligate să declare toate acțiunile, obligațiile, titlurile și efectele emise sau pe care le posedă ca fiind ale lor sau ale altor societăți, sau particulari depuse sub orice titlu.

Prin legea din anul 1924, asociațiile au fost declarate persoane juridice de drept privat fiind obligate ca în termen de șase luni de la promulgarea legii să comunice tribunalului din circumscripția respectivă, titlurile pe temeiul cărora au dobîndit personalitatea jurdică, statutele sau actele constitutive [5]. În lege se stipula că asociațiile se constituie prin convenția mai multor persoane care pun în comun în mod permanent, contribuția lor materială, cunoștințele și activitatea lor, pentru realizarea unui scop care nu urmărește foloase pecuniare sau patrimoniale [6].

Organele de conducere ale asociațiilor erau comitetele de direcție sau consiliile de administrație și adunările generale. Acestea din urmă erau în măsură să decidă asupra prestațiilor și cotizațiilor, admiterea și excluderea membrilor, modul de votare, controlul activității și gestiunea organelor de direcție, administrare și control [7]. Toți membri asociațiilor aveau drept de vot egal, hotărîrile putînd fi luate numai dacă adunarea întrunea jumătate plus unu, din numărul total de membri [8].

Prima atestare documentară din fondul Asociației comercianților din Tîrgu Mureș existentă în depozitele filialei, se referă la un registru de înregistrare a corespondenței care începe cu data de 1 februarie 1868 [9]. Începînd cu anul 1869 apare lista cu membrii asociației (cu lipsuri în registru), pînă în anul 1900 [10] și procesele verbale ale adunării generale pe anii 1869, 1871—1872, 1888—1891, 1921—1924, în care se consemnau discuțiile în legătură cu alegerea conducerii asociației, ajutoare acordate unor ucenici, pregătirea școlară a elevilor în meseria de comerciant și altele [11].

O mare parte din documentele create de asociația comercianților din Tîrgu Mureș se referă la organizarea învățămîntului profesional, organizarea unor cursuri serale pentru ucenici, demersuri pentru deschiderea unor școli de comerț și programele materiilor predate [12]. Între documentele cu caracter revendicativ social se remarcă și adeziunea comercianților din Tîrgu Mureș la hotărîrea din anul 1908 de a se respecta repausul duminical și denunțarea acelora care nu se supun acestei hotărîri precum și măsuri pentru reglementarea duratei zilei de muncă, protecția muncii [13], și mărirea salariilor [14].

---

[5] Hamangiu C. *Codul general al României, 1922—1926*, vol. XI-XII, București, fără an, p. 244.
[6] *Ibidem*, p. 249.
[7] *Ibidem*, p. 250.
[8] *Ibidem*, p. 251.
[9] Arh. St. Tîrgu Mureș, fond Asociația comercianților din Tîrgu Mureș, dosar 466 f.l.
[10] *Ibidem*, dosar 463.
[11] *Ibidem*, dosar 467.
[12] *Ibidem*, dosarele : 14, 32, 36, 61, 78, 98 și urm.
[13] *Ibidem*, dosarele : 53, 58.
[14] *Ibidem*, dosar 172.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Între documentele create de asociaţie se numără şi cele referitoare la stabilirea preţurilor de vînzare a bunurilor şi a unor produse şi controlul preţurilor [15], cît şi măsuri luate pentru înfiinţarea unor organisme de control al preţurilor [16].

După 23 August 1944 asociaţia comercianţilor din Tîrgu Mureş se înscrie pe linia eforturilor depuse de întregul popor pentru reconstrucţia ţării. Documentele create în perioada 1945—1952 se referă la ajutoare acordate bătrînilor şi invalizilor de război [17], modificările aduse statutului Federaţiei Uniunii Societăţilor Industriaşilor şi Comercianţilor [18], acordarea unor ajutoare asociaţiei, Apărarea patriotică [19], cotizaţii şi contribuţii băneşti din partea comercianţilor pentru reconstrucţia oraşului Tîrgu Mureş [20] şi altele.

În anul 1952 asociaţia comercianţilor îşi încetează activitatea, mare parte din firmele comerciale fiind naţionalizate începînd cu aplicarea legii de naţionalizare din 11 iunie 1948.

Anii extremi: 1868—1949, cantitatea 1,80 m.l., inventar nr. 39, limba documentelor: română şi maghiară.

CAMERA DE COMERŢ ŞI INDUSTRIE TÎRGU MUREŞ ŞI OFICIUL REGISTRULUI COMERŢULUI AL JUDEŢULUI TÎRNAVA MARE

Camerele de comerţ şi industrie din Transilvania au fost înfiinţate în baza legii nr. 41 din anul 1868 [1], fiind subordonate Ministerului Agriculturii, Comerţului şi Industriei. Potrivit legii, acestea aveau drept scop de a apăra interesele şi nevoile comercianţilor şi industriaşilor, de a face propuneri ministerului în materie de administrare a comerţului şi industriei.

Membrii camerelor de comerţ şi industrie erau de două categorii: a) interni, b) externi, fiind aleşi în număr par pentru cele două secţii ale camerei (comerţ şi industrie). În fruntea camerei se alegeau un preşedinte şi doi vicepreşedinţi [2].

În anul 1869 s-a înfiinţat circumscripţia Tîrgu Mureş, unitate subordonată Camerei de comerţ şi industrie din Cluj, fiind înscrişi ca membri un număr de 470 meseriaşi printre care cei mai mulţi erau cizmari, cîrciumari, dulgheri, pietrari, tîmplari, măcelari, croitori şi cojocari [3]. În anii următori, numărul celor înscrişi ca membrii în circumscripţia camerei de comerţ şi industrie din Tîrgu Mureş este în continuă creştere, astfel că în anul 1875

---

[15] *Ibidem*, dosarele: 133, 142.
[16] *Ibidem*, dosar 153.
[17] *Ibidem*, dosar 395.
[18] *Ibidem*, dosad 396.
[19] *Ibidem*, dosar 378.
[20] *Ibidem*, dosar 376.
[1] *Magyar Törvénytár, 1836—1868 évi Tärvényczikkek* (Colecţia de legi maghiare, Articole de lege din anii 1836—1868), Budapesta, 1896, p. 369—370.
[2] *Ibidem*, p. 371.
[3] Arh. St. Tg. Mureş, fond Camera de comerţ şi industrie, Tîrgu Mureş, dosar 445, f. 1—16.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

circumscripţia număra 858 membrii [4]. Creşterea continuă a numărului membrilor circumscripţiei de comerţ şi industrie Tîrgu Mureş a făcut ca în anul 1891 să se înfiinţeze Camera de comerţ şi industrie Tîrgu Mureş care la 9 februarie a ţinut prima adunare generală ordinară [5]. Ea avea în subordine, în afara teritoriului comitatului Mureş Turda, circumscripţiile oraşelor Cristurul Secuiesc, Gheorghieni, Turda, Sfîntu Gheorghe, Tîrgu Secuiesc, Miercurea Ciuc şi Odorhei [6], situaţie care rămîne în vigoare pînă în anul 1925 cînd au fost reorganizate în baza legii din 12 mai 1925 [7]. Potrivit regulamentului de aplicare a legii camerelor de comerţ şi de industrie, acestea erau „organe consultative şi administrative chemate să contribuie la procesul economic în armonie cu interesele generale ale ţării", fiind investite cu personalitate juridică. Între atribuţiile mai importante se pot enumera : emiterea de avize şi informaţii guvernului şi oricărei autorităţi publice asupra chestiunilor ce privesc interesele comerţului şi industriei, ajută sprijinirea la cerere, a statului în îndeplinirea rolului său economic, studierea chestiunilor ce intrau în cadrul lor de activitate, colaborarea cu instituţiile de statistică ale statului, ţinea evidenţa permanentă a firmelor individuale şi sociale din circumscripţiile lor şi altele [8]. În vederea bunei funcţionări a camerelor de comerţ şi industrie legea prevedea că acestea au ca organe de conducere adunările generale, adunările pe secţiuni, consiliul de administraţie, comitetul de direcţie şi cenzorii.

Adunările generale erau de două feluri : ordinare şi extraordinare, prezidate de preşedintele consiliului de administraţie care la rîndul lui era compus din membrii aleşi, de drept, delegaţi şi corespondenţi [9].

În vederea cunoaşterii cît mai desăvîrşite a nevoilor comerţului cît şi pentru a se realiza legătura permanentă între camere şi guvern, acesta numea prin decret regal pe lîngă fiecare cameră cîte un comisar guvernamental desemnat dintre comercianţi şi industriaşi, reprezentanţii superiori ai Ministerului Industriei şi Comerţului, de preferinţă persoane cu studii economice. Comisarul guvernamental era însărcinat să vegheze la aplicarea legii şi regulamentelor de funcţionare ale camerelor [10].

Prin regulamentul de aplicare a legii [11] Camera de comerţ şi industrie din Tîrgu Mureş avea în componenţa ei circumscripţii în judeţele Mureş-Turda, Ciuc, Odorhei şi Trei Scaune, avînd drept de a alege un consiliu format din 40 de membrii.

Ea a funcţionat în această structură (cu excepţia perioadei 1940—1944, cînd a fost organizată pe baza legislaţiei din 1891 din Austro-Ungaria) pînă în anul 1950 cînd a fost desfiinţată.

---

[4] *Ibidem*, dosar 452, f. 1—21.

[5] A Marosvásárhely Kereskedelmi és Iparkamara, 1891 évi február 9-én tarott I rendes közgyülésének jegyzökönyve (Procesul verbal al primei adunări generale a Camerei de comerţ şi industrie din Tîrgu Mureş ţinută la 9 februarie 1891), Marosvásárhelytt, 1891, p. 1.

[6] *Ibidem*, p. 170.

[7] Hamangiu C., Codul general al României, 1922—1926, Vol. XIII-XIV, Ed. librăriei Universală Bucureşti, fără an, p. 1035.

[8] *Ibidem*, vol. XI—XII, p. 770—771.

[9] *Ibidem*, p. 758.

[10] *Ibidem*, p. 771—772.

[11] *Ibidem*, p. 794.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Oficiul registrului comerțului județul Tîrnava Mare, a fost înființat în baza legii din 10 aprilie 1931 [12], fiind subordonat Camerei de comerț și industrie Alba Iulia. Legea prevedea că la fiecare cameră de comerț și industrie să se înființeze un registru al comerțului care era organizat și completat de către un oficiu special sub controlul unui judecător delegat care avea misiunea să controleze registrul odată pe lună. Registrul comerțului fiind public oricine putea obține pe cheltuiala sa, copie sau certificat după înscrierea efectuată după documentele privind firmele respective. Orice comerciant sau societate comercială erau obligați să ceară înmatricularea tuturor sucursalelor sau agențiilor menționîndu-se numele și firma lor, categoria firmei, socială sau individuală, obiectul societății, locul, numele asociaților, administratorilor și cenzorilor, capitolul subscris, data înscrierii, durata și natura societății. De asemenea, în registru se menționau toate schimbările sau modificările referitoare la faptele a căror înscriere în registru era cerută de cele de mai sus [13]. Oficiul registrului comerțului a funcționat, cu excepția anilor 1940—1944, pînă în anul 1950, cînd a fost desființat.

Documentele create de camera de comerț și industrie din Tîrgu Mureș reflectă modul de organizare în prima fază a circumscripției din Tîrgu Mureș. Cele mai vechi documente se referă la membrii care au achitat taxele pe anul 1869. În această listă figurează un număr de 470 membri [14] care au achitat taxele în funcție de veniturile anuale obținute. Lista oferă informații privind categoriile de meseriași existenți în Tîrgu Mureș, în anul respectiv, cei mai numeroși fiind cizmari, dulgheri, tîmplari, croitori, cojocari, olari, hornari, șelari, năsturari, legători de cărți, săpunari și lumînărari.

În listele pe anii 1870—1876, 1901—1915 figurează membrii cu drept de vot care au achitat taxele potrivit veniturilor declarate. Din anul 1891, camera începe să tipărească procesele verbale de ședință ale adunărilor generale din care s-au păstrat în biblioteca filialei Mureș pe anii : 1891—1898, 1900, 1903, 1906—1907, 1911, care conțin problemele discutate în adunări, propunerile făcute, bilanțul contabil al camerei care este defalcat pe circumscripțiile existente pe teritoriul comitatului Mureș, Ciuc, Trei Scaune și Odorhei. De asemenea au fost tipărite rapoartele anuale din care deținem pe perioada : 1892—1893, 1895—1897, 1904. Valoarea documentară a acestor rapoarte rezidă în faptul că oferă informații prețioase privind evoluția unor ramuri industriale, existența școlilor de ucenici și numărul elevilor care se calificau în diverse meserii sau comerț în localitățile Tîrgu Mureș, Baraolt, Miercurea Ciuc, Gheorghieni, Tîrgu Secuiesc, Sfîntu Gheorghe, Reghin, Cristuru Secuiesc și Odorhei, pe perioada 1890—1892 [15], lista alfabetică a ramurilor industriale și comerciale și altele [16].

---

[12] Hamangiu, C., *Codul General al României,* Legi uzuale 1856—1932, col. XIX, Edit. Libr. „Universală", București, f. an, p. 413.

[13] *Ibidem,* p. 415.

[14] Arh. St. Tg. Mureș, fond Camera de comerț și industrie Tg. Mureș, dosar 445, f. 1—16.

[15] A Marosvásárhely kereskedelmi és ipar kamara jelentése az 1892-ik évben (Raportul Camerei de comerț și industrie din Tîrgu Mureș pe anul 1892) Marosvásárhely, 1893, p. 122.

[16] *Ibidem,* în anexă.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Informaţii preţioase conţin şi procesele verbale ale comitetului de direţie în care erau consemnate pe lîngă discuţiile purtate în legătură cu probleme curente privind activitatea camerei şi propuneri pentru organizarea unor cursuri pentru pregătirea şi calificarea meseriaşilor [17] şi acordarea unor ajutoare în vederea stimulării ucenicilor din Gheorghieni şi alte localităţi.

Fondul mai conţine un număr de 407 dosare ale celor mai importante firme sociale şi individuale (industriale şi comerciale) din localităţile Tîrgu Mureş, Reghin, Luduş, Band, Teaca, Stînceni, Brîncoveneşti, Rîciu, şi altele, în care se găsesc informaţii privind natura şi obiectul firmelor, schimbări intervenite în administrarea sau proprietatea lor, legalizări de acte şi radieri [18].

De asemenea, reţin atenţia registrele analitice şi indexele alfabetice ale firmelor, schimbări intervenite în proprietatea lor, radieri sau anulări de firme [19].

Dintre documentele create de Oficiul registrului comerţului judeţul Tîrnava Mare reţin atenţia cele 403 dosare care conţin actele de înmatriculare, modificare şi radiere ale firmelor industriale şi bancare din judeţul Tîrnava Mare, Mediaş, Agnita şi Rupea, ale cooperativelor de consum, Arhita, Hoghiz, Laslea Mare, Aţel, Saroşul Săsesc şi altele.

Anii extremi: 1868—1949, cantitatea 1,80 m.l. inventar nr. 39, limba documentelor: română şi maghiară.

BIBLIOGRAFIE

A Marosvásárhely kereskedelmi és iparkamara 1891 évi február hó 9-én tartot 1 rendes közgyulésének iegyzönyve (Procesul verbal al primei adunări generale a Camerei de comerţ şi industrie din Tirgu Mureş, ţinută (la 9 februarie 1891), Marosvásárhely, 1891.

Hamangiu, C. *Codul General al României*. Legiuiri de unificare 1922—1926, vol. XI—XII, Bucureşti, fără an, şi pe anii 1856—1932, vol. XIX.

Magpar Jogi Lexikon, IV kötet, Budapest, 1903.

Magyar törvénytár, 1838—1868 évi történyczikkek (Colecţia de legi maghiare. Articole de legi din anii 1836—1868), Budapest, 1896.

[17] Arh. St. Tg. Mureş, fond Camera de comerţ şi industrie Tg. Mureş, dosar 463, f.3.
[18] Ibidem, inventar nr. 42.
[19] Ibidem, dosar 409—444.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

FONDURI ALE INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÎNT ȘI CULTURĂ

LICEUL „ALEXANDRU PAPIU-ILARIAN" TÎRGU MUREȘ[1]

Această instituție de învățămînt și-a cîștigat un binemeritat prestigiu, pe meleagurile mureșene, în procesul de formare a unor generații întregi de intelectuali, încă din perioada celor două războaie mondiale.

Întrucît în anul 1919 în județul Mureș existau 68 de școli primare în limba română și nici una secundară, autoritățile locale au luat hotărîrea să înființeze o astfel de școală încă din toamna anului 1919. Localul destinat în acest scop a fost cel în care funcționează și astăzi liceul. În fruntea liceului a fost numit ca director un fost profesor al Liceului român din Beiuș, Dr. Petru Hetcou.

Înscrierile pentru primul an școlar 1919—1920 au început la 1 august și au durat pînă la 4 octombrie 1919, răstimp în care s-au înscris 238 de elevi din județele Mureș-Turda, Cojocna, Turda-Arieș, Tîrnava-Mică etc. Deschiderea festivă a liceului a avut loc în ziua de 5 octombrie 1919, în prezența a numeroși intelectuali, muncitori și țărani din împrejurimile orașului care au asistat la inaugurarea primului liceu românesc din județ sub numele de Liceul de băieți și fete „Alexandru Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș.

Cursurile au început în ziua de 6 octombrie 1919, cu cinci clase, din care clasa I-a cu clasă paralelă. **Liceul a început deci cu un număr** incomplet de clase, urmînd ca să se completeze în anii următori cu cîte o clasă, pînă la a VIII-a, curs complet, astfel că în anul 1922—1923 a fost în măsură să dea prima promoție de elevi.

Primul corp profesoral al liceului era format din 13 cadre, 12 profesori și un medic care preda igiena. Dintre aceștia doar trei aveau o vechime mai mare în învățămînt, restul doar cîte un an, fiind deci tineri absolvenți a unor facultăți.

Baza material-didactică și biblioteca liceului a început să se constituie încă din primul an de existență, fiind la început modestă, îmbogățindu-se treptat în anii următori.

Principalele materii care s-au predat în liceu au fost : limba română, limba latină, limba germană, matematică, fizică, chimie, istorie, geografie, gimnastică, igiena și religie, la care cu timpul s-au mai adăugat și alte discipline.

---

[1] Datele privind istoricul instituției s-au cules din lucrarea *Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureș, Semicentenar, 1919—1969*, Tîrgu Mureș, 1969, p. 58—175.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Între anii 1923—1948 liceul a funcționat cu cîte patru clase a cursului inferior (I—IV) și cu cîte patru clase a cursului superior (V—VIII), cu excepția anilor școlari 1928/29—1933/34, cînd a dat absolvenți cu șapte clase de liceu.

Între anii 1940—1944 liceul și-a întrerupt activitatea în urma Dictatului de la Viena, în această perioadă arhiva instituției fiind păstrată la Liceul „Titu Maiorescu" din Aiud. În anul școlar 1944/1945 liceul și-a reluat activitatea sub numele de „Liceul român de stat", iar din anul școlar următor a funcționat sub numele de Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" pînă la reforma învățămîntului din 1948, cînd a devenit Școala medie nr. 1, Tg. Mureș. Între anii 1950—1954 a funcționat sub denumirea de Liceul de băieți nr. 1, apoi ca Școala medie de băieți nr. 1 (1954—1955), Școala medie nr. 1 „Alexandru Papiu-Ilarian" (1955—1965) și „Liceul Alexandru Papiu-Ilarian" (1965—1977). În momentul de față, din toamna anului 1977, instituția poartă numele de Liceul de matematică și fizică „Alexandru Papiu-Ilarian" din Tîrgu Mureș. Începînd cu anul școlar 1960—1961 liceul a devenit o școală unificată, avînd la cursul de zi o secție cu limba de predare română și una cu limba de predare maghiară. Pînă în anul 1948 (cu excepția anilor 1919—1920, 1920—1921), la cursul de zi liceul a școlarizat numai băieți, după acest an fiind o școală mixtă.

Menționăm că liceul a avut din primul an și elevi particulari (curs fără frecvență), iar din anul școlar 1954—1955 un curs seral, preluat de la liceul seral muncitoresc, unitate de sine stătătoare în perioada anterioară (1947—1954).

Documentele au fost preluate de filială în anul 1980. Din seria de documente a acestui fond arhivistic se pot menționa : registrele de procese-verbale ale consiliului profesoral, din care rezultă marea majoritate a problemelor de ordin didactic, administrativ și material cu care a fost confruntat liceul de-a lungul întregii perioade de existență, apoi registrele matricole ale elevilor, statele de plată a corpului profesoral și administrativ, corespondența cu caracter administrativ-gospodăresc și corespondența cu forurile superioare privind organizarea și desfășurarea procesului de învățămînt, situațiile privind organizarea concursurilor științifice pentru elevi, evidențele bibliotecii școlii, procese-verbale ale examenelor de bacalaureat, evidențele burselor acordate elevilor, datele privind istoricul instituției, inventarele de bunuri ale școlii, cataloagele de clasă etc. Nu există documente din anii 1940—1944, perioadă în care liceul n-a funcționat. Asupra acestui fond s-au făcut o serie de selectări, cu ocazia cărora s-au înlăturat documentele lipsite de valoare practică sau documentară. Au fost eliminate astfel documente ca : note contabile, acte justificative de casă, corespondență operativă contabilă, dări de seamă trimestriale, lucrări scrise ale elevilor la examene, condici de expediție a corespondenței etc.

Anii extremi : 1919—1952 ; inv. 858 ; 277 u.a.

BIBLIOGRAFIE :

Liceul „Al. Papiu-Ilarian", Semicentenar, 1919—1969, Tîrgu Mureș.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Anuarul Liceului de cultură generală „Alexandru Papiu-Ilarian" din Tîrgu Mureş pe anul şcolar 1969—1970, Tîrgu Mureş, 1970.

Anuarele şcolare pe anii: 1919—1920; 1920—1921; 1921—1922; 1922—1923; 1928—1929, 1929—1930; 1930—1931; 1931—1932; 1932—1935.

LICEUL „PETRU MAIOR" DIN REGHIN

Instituţia şi-a început activitatea în 5 noiembrie 1920, prin transformarea Şcolii civile de băieţi din Reghin, înfiinţată în toamna anului 1919, în liceu sub denumire de Liceul român de stat din Reghin. Primul director al Şcolii civile de băieţi a fost Ion Văleanu. Corpul didactic al liceului, în anul şcolar 1921—1922, era format din 11 cadre care au predat la cele cinci clase existente următoarele discipline: limba română, limba franceză, limba latină, limba germană, aritmetică, geometrie, istorie, geografie, ştiinţe naturale, chimie, fizică, caligrafie, igienă, instrucţiune civică, muzică, educaţie fizică şi religie. Direcţiunea şi comitetul şcolar s-au confruntat în primii ani de existenţă cu mari lipsuri materiale, avînd un imobil necorespunzător, insuficient ca spaţiu, o clădire nouă, proprie, fiind construită abia în anii 1930—1931. Pe lîngă liceu funcţiona şi o bibliotecă şcolară care în anul şcolar 1921—1922 cuprindea 1398 volume [1].

Din toamna anului 1924 liceul se transformă în gimnaziu sub denumirea de Gimnaziul român de stat Reghin, iar în anul şcolar 1931—1932 îşi schimbă denumirea în Gimnaziul român de stat „Petru Maior" din Reghin. Tot din acel an şcolar gimnaziul devine o şcoală mixtă pentru a spori numărul elevilor şi, implicit, a încasărilor din taxele şcolare întrucît şcoala, fiind scoasă din rîndul instituţiilor bugetare, nu se putea menţine decît prin propriile subvenţii. În acel an numărul elevilor s-a ridică la 182 [2].

Şi această instituţie şcolară română îşi încetează activitatea în anul 1940 în urma Dictatului de la Viena, reluînd-o în toamna anului 1944 sub denumirea de Gimnaziul mixt de stat „Petru Maior" din Reghin. Din anul şcolar 1946—1947 gimnaziul a devenit Liceul „Petru Maior" din Reghin, funcţionînd cu această denumire pînă la reforma învăţămîntului din 1948 [3]. După această reformă s-a transformat în Şcoala pedagogică română din Reghin.

Fondul arhivistic creat de această instituţie şcolară se prezintă destul de bogat sub aspect documentar constînd din: matricole şcolare, cataloage de clasă, ordine şi dispoziţii ale forurilor superioare privind personalul didactic şi administrativ, dări de seamă anuale asupra desfăşurării procesului de învăţămînt, procese-verbale de şedinţă a consiliului pedagogic, jurnale de clasă, state de plată (parţial), acte justificative contabile, registre de in-

[1] Arh. St. Tîrgu Mureş, fond Liceul „Petru Maior" din Reghin, dosar 3, f. 1—10; *Anuarul Liceului român de stat din Reghin, Anul 1921—22, Anul al II-lea de la înfiinţare*, Tîrgu Mureş, 1922, p. 3.

[2] Arh. St. Tg. Mureş, fond Liceul „Petru Maior" din Reghin, dosar 102.

[3] Şomodi Antoaneta, *Dezvoltarea învăţămîntului în anii revoluţiei şi construcţiei socialiste*, în „Reghinul Cultural", *Studii şi articole*, Tîrgu Mureş, 1981, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

trare-ieşire a corespondenţei, corespondenţă cu forurile superioare şi administraţia locală privind dotarea şcolii cu materiale didactice şi mobilier, etc.

BIBLIOGRAFIE:

Anuarul Liceului român de stat din Reghin.
Anul 1921—1922, Tîrgu Mureş, 1924; *Anuarul Liceului român de stat din Reghin, Anul 1922—1923*, Reghin 1923; *Anuarul Liceului român de stat din Reghin anul 1923—1924*, Reghin 1924 şi *Anuarul gimnaziului român de stat din Reghin pe anii 1925—1926; 1925—27; 1927—28.*

LICEUL „UNIREA" DIN TÎRGU MUREŞ

Liceul care poartă în prezent acest nume a luat fiinţă tot în toamna anului 1919, în cadrul Liceului de băieţi şi fete „Alexandru Papiu-Ilarian", sub aceiaşi conducere şi în acelaşi corp de clădire, avînd la început două clase, clasa I-a cu 23 elevi şi clasa a II-a cu 19 elevi. Liceul a fost încadrat cu şase profesori care au predat următoarele discipline: limba română, limbă franceză, limba germană, matematică, ştiinţele naturii, istorie, desen, caligrafie, educaţie fizică, gospodărie şi religie [1]. Încă în primul an de funcţionare liceul a avut şi un curs particular urmat, la început, de patru eleve (trei în clasa I-a şi una în clasa a II-a). În toamna anului 1921 liceului i s-a destinat localul Şcolii medii de stat, în prezent corpul I al Institutului de învăţămînt superior din localitate [2].

Treptat numărul claselor a crescut, în anul şcolar 1923—1924 avînd opt clase. Din anul 1923 liceul a funcţionat cu două secţii: secţia cu predare în limba română şi secţia cu predare în limba maghiară. Tot în acest an a fost înfiinţat şi un internat pentru eleve. După separarea de liceul de băieţi, prima directoare a liceului a fost profesoara Maria I. Georgescu.

În primii ani de funcţionare liceul a fost lipsit de material didactic, din această cauză trebuind să se folosească de laboratorul de fizică, chimie, colecţiile de ştiinţe ale naturii şi hărţi ale Liceului „Alexandru Papiu-Ilarian" din localitate. Biblioteca cuprindea la începutul anului şcolar 1921—1922 doar 257 volume, apoi treptat, în anii următori, a fost completată prin noi achiziţii de cărţi şi reviste. Tot în anii următori s-a completat baza materială a şcolii, precum şi laboratoarele de fizică, chimie şi ştiinţele naturii. În cursul anului şcolar 1925—1926, liceul a funcţionat cu opt clase, plus două divizionare la secţia maghiară. Cursurile teoretice au fost întregite pe tot parcursul existenţei liceului, cu lucrări practice de gospodărie, experienţe de laborator, excursii cu caracter didactic, vizite la diferite muzee, participări la spectacole artistice etc. Corpul profesoral al liceului s-a înscris

[1] *Anuarul Liceului de băieţi şi fete „Alexandru Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureş, pe anul şcolar 1919—1920*, Tîrgu Mureş, 1920; Sărăreanu Rodovica, *Monografia Liceului „Unirea" din Tîrgu Mureş* (manuscris).

[2] *Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" Tîrgu Mureş, Semicentenarul 1919—1960*, Tîrgu Mureş, 1969, p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cu o prezență activă în viața culturală a orașului prin organiazrea de spectacole artistice, conferințe cu caracter științific și șezători cultural-artistice.

În perioada 1940—1945 școala și-a încetat activitatea care a fost reluată începînd cu anul 1945—1946, continuînd-o și în prezent.

În această perioadă de funcționare liceul a purtat următoarele denumiri : Liceul de băieți și fete Alexandru Papiu-Ilarian (1919—1920), Liceul de fete „Unirea" (1921—1940), Liceul teoretic de fete „Unirea" (1945—1948), Liceul de fete nr. 1 (1948—1954), Școala medie de fete nr. 3 (1954—1959), Școala medie „Unirea" (1959—1965), Liceul de cultură generală „Unirea" (1965—1973), Liceul real-umanist „Unirea" (1973—1977), Liceul de științe ale naturii „Unirea" (1977—1982), iar din anul 1982, și în prezent, funcționează sub denumirea de Liceul industrial „Unirea" din Tîrgu Mureș.

Arhiva instituției, preluată de filială în anul 1979, cuprinde documentele create în perioada 1919—1960. În cadrul acesteia sînt de remarcat în primul rînd registrele matricole, pentru fiecare an școlar, registrele cu procese-verbale ale consiliului profesoral, registrele de prezență ale cadrelor didactice, ordinele și dispozițiile forurilor superioare privind organizarea procesului de învățămînt, registrele de intrare-ieșire a corespondenței, parțial statele de plată a cadrelor didactice și a personalului administrativ al școlii, evidențele taxelor școlare, dările de seamă statistice, diferitele confirmări privind desfășurarea procesului de învățămînt și a examenelor de absolvire, actele justificative privind administrarea bunurilor școlii etc. Documentele create după anul 1960 continuă să fie păstrate în arhiva rămasă asupra instituției. Nu există documente din anii 1940—1944, pentru perioada cînd liceul și-a încetat activitatea. Asupra fondului arhivistic s-au făcut mai multe selecționări cu ocazia cărora s-au eliminat documentele care nu mai prezentau importanță documentară sau practică, ca : acte justificative-contabile, lucrări scrise la examene, chitanțiere, corespondența contabilă, condici de expediție etc.

Anii extremi : 1919—1960 ; inv. 856, 455 u.a.

BIBLIOGRAFIE

Sărăreanu Rodovica, *Monografia liceului de fete „Unirea" din Tîrgu Mureș* (manuscris) ; *Anuarul Liceului de fete „Unirea" din Tîrgu Mureș*, din anii 1922—1923 ; 1923—1924 ; 1924—1925 ; 1925—1928.

LICEUL COMERCIAL MIXT DIN TÎRGU MUREȘ

Cursurile acestei școli au început la 22 decembrie 1919 sub denumirea de Școala superioară de comerț din Tîrgu Mureș, conducerea fiind încredințată profesoarei Olivia Miculescu, pînă la 25 ianuarie 1920, apoi profesorului Dumitru Voinea. În primul an de învățămînt școala a funcționat cu trei clase, avînd un total de numai 17 elevi și profil mixt numai în acest an. Corpul profesoral al școlii, s-a format treptat, la sfîrșitul primului an de învățămînt funcționînd 11 cadre didactice care au predat următoarele disci-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pline : limba română, limba și corespondența comercială, limba germană, geografia, istoria, matematica, aritmetica comercială, chimia și merceologia de comerț, contabilitatea și lucrările de birou, caligrafia, stenografia, gimnastica, muzica, cunoștințe de drept, economia națională și religia. Școala și-a propus drept scop ca, pe lîngă educația morală, să dea elevilor o pregătire tehnică profesională pentru cariera comercială, dar și pentru formarea unor funcționari care doreau să intre în serviciul unor întreprinderi industriale, agricole, de comunicații sau în administrația publică. În clasa I-a a școlii puteau să se înscrie numai elevi care au absolvit clasa a IV-a dintr-un liceu clasic sau real.

În anii 1924—1936 în cadrul școlii a funcționat și un curs elementar comercial unde se primeau elevi care au absolvit școala elementară, acest curs fiind echivalent cu cel gimnazial.

În primii ani de funcționare conducerea școlii a fost confruntată cu mari lipsuri materiale, neavînd un local propriu, laboratoare și mobilier, trebuind să apeleze sub acest aspect la Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian" și apoi la Liceul „Unirea" din Tîrgu Mureș [1].

Școala a funcționat sub aceeași denumire pînă în anul 1936, cînd a devenit Liceul comercial de băieți. Între anii 1941—1944, în urma Dictatului de la Viena, școala nu a funcționat. Și-a reluat activitatea doar la sfîrșitul anului 1944 sub denumirea de Liceul comercial mixt, pînă în 1948, cînd s-a transformat în Școala tehnică de administrație economică. Din anul 1951 a devenit Școala medie tehnică de comerț, pînă în anul 1956, an în care s-a profilat ca Grup școlar comercial. Sub această denumire a funcționat pînă în anul 1975, devenind Liceul economic de contabilitate și comerț, care funcționează și astăzi.

Deși școala s-a înființat în anul 1919, documentele care ne-au parvenit sînt create numai după anul 1923, soarta celor anterioare necunoscîndu-se pînă în prezent. Cele create din anul 1923, sînt destul de complete, cu excepția celor de natură contabilă care nu s-au păstrat decît în foarte mică măsură. S-au păstrat însă registrele matricole ale elevilor, atît ordinari cît și particulari, registre de prezență ale cadrelor didactice, registre cu procesele-verbale ale consiliului profesional, cotoarele unor diplome de absolvire, parțial statele de plată a cadrelor didactice și a personalului administrativ etc. O bogată sursă informativă din acest fond o constituie corespondența conducerii școlii cu organele superioare privind organizarea procesului instructiv-educativ, aprovizionarea cu manuale și material didactic, organizarea examenelor de absolvire, salarizarea cadrelor didactice și acordarea de grade profesionale acestora etc. O altă categorie de corespondență, purtată cu organele locale sau cu alte instituții școlare, se referă la asigurarea unor săli de clasă, subvenții etc.

Anii extremi : 1923—1948 ; inv. 946 ; 65 u.a.

---

[1] *Anuarul 1 al Școalei superioare de comerț din Tîrgu Mureș pe anul școlar 1919—1920*, Tîrgu Mureș 1920 și Arh. St. Tg. Mureș, fond Liceul comercial mixt din Tg. Mureș, dosar 7.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Anuarul I al Şcoalei superioare de comerţ din Tîrgu Mureş pe anul şcolar 1919—1920, Tîrgu Mureş, 1920.

ŞCOALA NORMALĂ MIXTĂ ROMÂNĂ DIN TÎRGU MUREŞ

Instituţia a luat fiinţă în toamna anului 1923, în localul actual al Consiliului judeţean al sindicatelor, an de an pregătind învăţători, atît de necesari mai ales pentru şcolile din mediul rural. Primul director al şcolii a fost Nicolae Creţu, urmîndu-i la diferite intervale Traian Popa, Ioan Lupşa, Eugen Daschievici şi Stîngescu Emanoil. Corpul profesoral era compus din şapte profesori titulari, trei suplinitori şi cinci maiştri „neasimilaţi" care au predat următoarele discipline: matematica, fizica, chimia, limba română, limba franceză, geografia, psihologia, pedagogia, ştiinţele naturale, istoria, muzica, cunoştinţe de medicină şi igienă, şi cunoştinţe agricole, paralel cu practica agricolă pe terenul agricol al şcolii, cu o suprafaţă de 39 iugăre. Pe tot timpul existenţei sale, pe lîngă şcoală a funcţionat şi un internat, mulţi elevi fiind sprijiniţi prin burse de stat.

Iniţial, şcoala a fost prevăzută cu un profil de şase clase care în ultimii ani de existenţă s-au ridicat la opt. Şcoala s-a bucurat de un deosebit prestigiu în rîndurile tineretului român, fapt dovedit de numărul mare de elevi înscrişi an de an. Astfel, în anul şcolar 1928—1929, şcoala era frecventată de 284 elevi, din care nouă elevi erau din Albania [1]. La început şcoala a fost confruntată cu mari lipsuri materiale, mai ales, după cum se constată din procesele-verbale de inspecţii, în privinţa dotării laboratoarelor de fizică-chimie şi ştiinţe ale naturii. Acestea au fost dotate treptat în anii următori pe măsura obţinerii unor fonduri băneşti de la stat. Pe lîngă şcoală a funcţionat şi o bibliotecă şcolară, cu 1645 volume de cărţi în anul 1928, iar din anul 1932 s-a încropit şi un mic muzeu de etnografie.

Din anul 1935 şcoala se numea Şcoala normală de băieţi „Dr. C. Anghelescu" din Tîrgu Mureş, pînă în toamna anului 1940. După Dictatul de la Viena, şcoala se desfiinţează, reluîndu-şi activitatea la 1 martie 1945, sub numele de Şcoala normală mixtă română din Tîrgu Mureş, fără a mai avea un local propriu [2]. Din acest motiv cursurile s-au ţinut în sălile Liceului „Alexandru Papiu-Ilarian" din localitate [3].

An de an o parte din elevii şcolii au beneficiat şi de excursii cu caracter geografic şi istoric sau de participare la aşa-numitele colonii de vară, în diferite staţiuni montane.

În fiecare an, elevii normalişti din ultimul an de studiu erau obligaţi să facă practică la sate, timp de o lună, în două serii, sub forma unor echipe culturale care efectuau cercetări sociologice şi intreprindeau diferite acţiuni instructiv-educative sau culturale în mediul rural.

Între anii 1938—1940 corpul profesoral al şcolii şi membrii Societăţii de lectură a elevilor „George Coşbuc", din cadrul acesteia au editat cîteva

[1] Arh. St. Tg. Mureş, fond Şcoala normală mixtă română din Tîrgu Mureş, dosar 2.
[2] *Ibidem*, nr. 50.
[3] *Ibidem*, nr. 71.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

numere din „Revista Şcolii normale de învăţători din Tg. Mureş" în care se publicau creaţiile literare cele mai reuşite şi diferite articole cu teme ştiinţifice ale elevilor şi profesorilor.

Şcoala şi-a încetat activitatea la Tîrgu Mureş în anul 1948 în conformitate cu art. XXXI din Decretul 175/1948, care transforma şcolile normale în şcoli pedagogice [4]. În acelaşi an, 1948, şcoala este transferată la Reghin unde a pregătit, în perioada anilor 1948—1956, pînă la desfiinţare, 591 de învăţători [5].

Fondul arhivistic al acestei şcoli s-a păstrat în cea mai mare parte, inclusiv matricolele şcolare şi parţial cataloagele de clasă. Dintre documentele care mai prezintă importanţă remarcăm următoarele categorii de acte: registre, procese-verbale de inspecţie, statele de plată a cadrelor didactice şi a personalului administrativ (parţial), cîteva jurnale de clasă, unele programe analitice şi diferite registre, evidenţe şi acte justificative contabile. O parte din actele justificativ-contabile au fost predate în anul 1931 Parchetului de pe lîngă Tribunalul din Tîrgu Mureş şi altele la Casa şcoalelor pentru cercetări, fără ca să mai fie reintegrate la fond. Asupra fondului nu s-au făcut selecţionări.

Documentele sînt scrise în limba română.

Anii extremi: 1923—1948; inv. 172; 87 u.a.

BIBLIOGRAFIE:

Revista Şcolii normale de învăţători din Tg. Mureş, anul I, nr. 1/1938; anul II, nr. 1/1939; anul III, nr. 3/1940.

ŞCOALA NORMALĂ MAGHIARĂ DIN TÎRGU MUREŞ

Instituţia a luat fiinţă în 15 octombrie 1940 sub denumirea de „A Marosvásárheley magyar Királyi állami tanitóképző és fiu-liceum" (Şcoala normală şi liceul de băieţi de stat maghiar regesc din Tîrgu Mureş). Primul local destinat instituţiei a fost localul şcolii normale române de învăţători din Tîrgu Mureş, desfiinţată în acelaşi an, după Dictatul de la Viena (astăzi sediul Consiliului judeţean al Sindicatelor Mureş). În scurt timp însă în clădire s-a stabilit comandamentul militar iar şcoala este mutată în actualul local al Liceului „Alexandru Papiu-Ilarian" din Tîrgu Mureş [1]. Şcoala, cu patru clase, avea ca scop să pregătească funcţionari pentru poştă, căile ferate, poliţie, dar mai cu seamă învăţători pentru mediul rural [2].

[4] „Monitorul Oficial", partea I-a, nr. 177, din 3 aug. 1948.

[5] Şomodi Antoaneta, *Dezvoltarea învăţămîntului în anii revoluţiei socialiste*, în „Reghinul Cultural", *Studii şi articole*, Tg. Mureş, 1982, p. 62.

[1] *A Marosvásárbelyi Királyi állami tanitóképező intezet és Liceum évkönyve az 1940—41 iskolai évről, az iskola fennállásának I esztendejében* (Anuarul Şcolii normale şi liceului de stat maghiar regal din Tîrgu Mureş pe anul şcolar 1940—1941, în primul an de existenţă a şcolii), Tîrgu Mureş, 1941, p. 1—12.

[2] Arh. St. Tg. Mureş, fond Şcoala normală maghiară din Tîrgu Mureş, dosar 1, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Corpul profesoral inițial a fost format din 12 cadre didactice care au predat: matematica, limba maghiară, limba română, limba germană, geografia, științele naturale, fizica, istoria, desenul, muzica, pedagogia, lucrările practice, educația fizică, practica pedagogică și igiena.

În primul an de funcționare, școala a avut 39 elevi în clasa I-a, 24 în clasa a II-a, 11 în clasa a III-a, 13 elevi în clasa a IV. Numărul cadrelor și elevilor a crescut în anii următori intervenind totodată schimbări în structura programelor analitice. Din anul 1945 școala își schimbă numele în Școala normală de stat de băieți și fete cu limba de predare maghiară din Tîrgu Mureș. Ca școală mixtă, de băieți și fete, a funcționat din toamna anului 1944 pînă în anul 1946 cînd școala s-a divizat în Școala normală de stat de băieți cu limba de predare maghiară din Tîrgu Mureș și Școala normală de stat de fete cu limba de predare maghiară din Tîrgu Mureș.

În ultimul an de funcționare, 1947—1948, școlii de băieți i s-a adăugat la denumire „nr. 3", iar la cea de fete „nr. 1". Din toamna anului 1945 și pînă la desființare, ambele școli normale cu limba de predare maghiară au funcționat în același local cu Colegiul reformat din Tîrgu Mureș (azi Liceul de matematică și fizică „Bolyai Farkas") [3].

Pe lîngă aceste școli au funcționat și internate, pe toată perioada existenței lor.

Școala și-a încetat activitatea la Tîrgu Mureș în anul 1948, cînd, în virtutea art. XXXII, din Decretul 175/1948, școlile normale au fost transformate în școli pedadogice [4]. În același an, 1948, școala a fost transferată la Reghin, prin transformarea Liceului maghiar romano-catolic în Școala pedagogică maghiară, care a dat învățămîntului, în perioada 1948—1956, pînă la desființare, 718 învățători [5].

Documentele fondului s-au păstrat în cea mai mare parte, inclusiv matricole școlare. Majoritatea documentelor păstrate o constituie însă corespondența direcțiunii școli cu organele superioare de resort privind organizarea procesului de învățămînt, numirea, transferarea, destituirea și acordarea de grade cadrelor didactice, corespondența privind acordarea de burse și dotarea școlii cu materiale didactice, corespondența cu diverse instituții și întreprinderi privind acordarea de fonduri bănești sau pentru aprovizionarea cantinei internatului școlar, repararea imobilelor etc. O altă categorie de documente o reprezintă situațiile statistice privind școlarizarea elevilor, schemele de încadrare a corpului didactic și salarizarea acestuia, dotarea materială a școlii etc. O atenție deosebită se poate acorda ordinelor, instrucțiunilor și îndrumărilor date de forurile superioare, existente în fond, privind democratizarea învățămîntului și orientarea lui spre baze materialist-științifice, emise în perioada anilor 1945—1948.

În fond se mai găsesc și documente cu conținut similar provenite de la Școala normală de stat de fete din Tîrgu Mureș din perioada anilor 1946—1948.

Anii extremi: 1940—1948; inv. 173; 37 u.a.

---

[3] *Ibidem*, dosar 13.

[4] „Monitorul Oficial", partea I-a, nr. 177, din 3 aug. 1948.

[5] Somodi Antoaneta, *Dezvoltarea învățămîntului în anii revoluției și construcției socialiste*", în „Reghinul cultural". Studii și articole, Tg. Mureș, 1982, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

BIBLIOGRAFIE:

A Marosvásárhelyi magyar Királyi állami tanitóképzőintézet és liceum évkönyve, (Anuarul şcolii normale şi liceului de stat maghiar regal din Tîrgu Mureş), pe anii 1940—1941, 1941—1942, 1942—1943, 1943—1944.

DESPĂRŢĂMINTELE ASTREI: MUREŞ, REGHIN, GHEORGHIENI ŞI MIERCUREA NIRAJ

Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român, ASTRA, este rodul eforturilor depuse de cărturarii de frunte ai intelectualităţii româneşti George Bariţiu, Ioan Puşcariu, Simion Bărnuţiu, Ion Maiorescu şi alţii, avînd drept scop promovarea culturii, a limbii române şi publicare de cărţi folositoare"[1]. Naşterea propriu-zisă a ASTREI este legată de apelul lansat de Ioan Puşcariu în „Telegraful Român" nr. 12 din 20 martie 1860[2] care marchează începutul unei etape noi în viaţa spirituală a românilor transilvăneni, desfăşurată sub lozinca „viribus unitis", în scopul înfiinţării unei reuniuni pentru cunoaşterea literaturii române şi pentru cultura poporului român[3]. Impresionantul apel lansat de Ioan Puşcariu avea să aibă un răsunet favorabil pentru înfiinţarea Asociaţiei fapt care îl determină ca în articolul „Din Ţara Oltului" să arate calea juridică pe care trebuiau s-o apuce românii în această măreaţă intreprindere subliniind că există şi temeiuri legale pentru constituirea unei asociaţii culturale româneşti[4].

Tot lui Ioan Puşcariu i-a revenit meritul de a formula numele asociaţiei (de fapt a numit-o societate n.a.) cît şi schiţarea programului organizatoric al asociaţiei care „va lua fiinţă pe bază de statute, va avea un loc stabil, un fond realizat din contribuţia membrilor, o administraţie proprie se va întruni anual la un loc hotărît de adunarea precedentă"[5].

Asumîndu-şi un rol important pe linia dezvoltării cuprinzătoare a vieţii spirituale româneşti, ASTRA a devenit cea mai importantă asociaţie culturală şi ştiinţifică a românilor din monarhia austro-ungară în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Organul ei suprem era adunarea generală iar organul executiv comitetul central care stabilea şi organiza desfăşurarea programului ştiinţific şi de culturalizare a maselor pe baza statutelor şi hotărîrilor adunării generale[6].

Potrivit statutului conducerea asociaţiei era formată dintr-un preşedinte, un vicepreşedinte, un secretar primar, un secretar, un bibliotecar şi un arhivar, un casier şi un controlor[7]. De asemenea statutul prevedea, la art. 5, că asociaţia este alcătuită din: membri fondatori, ordinari, corespondenţi şi onorari, fără deosebire de naţionalitate şi religie[8].

---

[1] „Gazeta Transilvaniei", nr. 35, din 9 mai 1852, p. 137.
[2] Curticăpeanu V., *Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 63.
[3] *Ibidem*, p. 62.
[4] *Ibidem*, p. 63.
[5] *Ibidem*, p. 64.
[6] *Ibidem*, p. 72.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*, p. 73.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pentru a ține legătura cu membri săi, în primii ani, ASTRA a înființat așa numiții colectori, cîte unul la fiecare protopopiat care aveau sarcina de a aduna taxele membrilor și vegheau asupra activității lor [9]. La 3 mai 1868 Iacob Bologa, distins membru al comitetului, a propus să se înființeze „Subcomitete sau reuniuni ținutale". În adunarea generală ținută în august 1869, la Somcuta Mare, a fost elaborat regulamentul în care, se prevedea că membrii asociației se împart după ținuturi în despărțăminte, în fruntea fiecăruia fiind un subcomitet iar în fruntea membrilor unei comune cîte o agentură [10]. Despărțămintele aveau să poarte denumirea localității sau ținutului. Scopul acestei arondări era de a servi ca „mijloace pentru ca asociația să poată să intre mai ușor în contact cu poporul" [11]. Încă din anul 1869 s-a propus ca teritoriul de extensiune al Astrei să fie împărțit în 22 despărțăminte, din care în anul 1870 au luat ființă numai 9 și anume Abrud, Bălgrad, Blaj, Brașov, Cluj, Dej, Făgăraș, Sebeș, Turda [12].

În ordinea înființării lor, despărțămîntul Reghin al ASTREI se înscrie la loc de frunte prin activitatea pe care au desfășurat-o membrii ei, de-a lungul a peste șapte decenii, contribuind la ridicarea nivelului cultural, îndeosebi a țărănimii române de pe Valea Superioară a Mureșului.

În anul 1872 comitetul central al ASTREI a dispus ca o parte a Cîmpiei cu cercurile Milaș, Teaca și Ormeniș să fie trecute în noul despărțămînt Reghin care va lua ființă [13]. La data de 3/14 aprilie 1874 a avut loc adunarea generală de constituire a *despărțămîntului Reghin* [14] cu care ocazie a fost ales un comitet format din: Mihail Orbonaș, Mihail Crișan, Iosif Brîncovan, Iosif Frîncu, Marcu Cetățeanu, George Schiopul, Nicolae Marinovici, Ion Mureșan, Ion Urzică, Ion Urziceanu, Ion Avram și Ion Spînu, avînd ca președinte pe Ion Pop Maior [15] distinsul intelectual mureșean.

Încă de la înființare conducerea despărțămîntului s-a confruntat cu numeroase opreliști din partea autorităților comitatense. Astfel vicecomitele comitatului Csik-Somlyo, Puskás Ferencz, a interzis ținerea adunării generale a despărțămîntului [16], programată la Borsec pentru 28 iulie 1874. Adunarea a avut totuși loc datorită autorității și intervenției lui Vasile Pop, președintele Astrei [17].

La adunarea generală a Astrei din anul 1875, ținută la Reghin, Iacob Bologa, vicepreședintele Astrei, arăta în cuvîntul de deschidere că: „avem încă de a conlucra fiecare după puterile sale la propășirea și fericirea patriei

---

[9] „Transilvania", nr. 1911, p. 407.

[10] Așa cum se va vedea la înființarea despărțămîntului Reghin s-a ales comitetul despărțămîntului iar la nivelul comunelor s-au creat cercuri. Curticăpeanu V., *op. cit.*, p. 75.

[11] *Regularea mijloacelor spre ajungerea scopului Asociațiunii transilvănene pentru literatura română și cultura poporului român*, în „Transilvania", 1869, p. 266.

[12] Curticăpeanu V., *op. cit.*, p. 75.

[13] „Transilvania", nr. 3, 1872, p. 34—35.

[14] *Ibidem*, nr. 11, 1874, p. 133.

[15] Nicoară Eugen, *Istoricul și activitatea ASTREI*, Reghin, Edit. Astrei, 1940, p. 13—14.

[16] „Transilvania", nr. 15, 1874, pp. 180—181.

[17] Netea Vasile, *Sub stindardul Astrei. Două decenii de activitate culturală în despărțămîntul Reghinului*, 1919—1939, Tip. Studio, Cluj, 1939, p. 11.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

și națiunii noastre" [18]. De altfel, adunări generale ale Astrei s-au ținut tot la Reghin în anii 1880 [19], și 1925 [20].

O etapă importantă în activitatea despărțământului Reghin este inaugurată de Patriciu Barbu, președinte în perioada 1885—1896, de numele căruia se leagă înființarea băncii „Mureșiana" din Reghin [21].

Printre activitățile desfășurate pe linia ridicării culturale a românilor din Valea Superioară a Mureșului, despărțământul a creat un fond de premii pentru a stimula activitatea învățătorilor, iar în vederea popularizării literaturii române, a datinilor și obiceiurilor străbune, a cunoștințelor științifice, a achiziționat încă înainte de primul război mondial un aparat de proiecție „Skioptikon", cu suma de 100.000 lei cu ajutorul căruia conferențiarii despărțământului străbăteau în duminici și sărbători satele românești înșirate pe salba Mureșului sau pe văile laterale [22].

Sub auspiciile Astrei, la 28 august 1910, a avut loc la Reghin o adunare generală a „Societății pentru fond de teatru român" unde Ion Mihu, președintele societății, arăta printre altele că: „Mizeria și întunericul unei robii de veacuri au apăsat greu asupra vieții sufletești a părinților noștri...". Scoțînd în evidență scopul și necesitatea înființării unui teatru românesc Ion Mihu arăta în continuare că: „teatrul nostru trebuie să fie o școală pentru luminarea minților și întărirea inimilor, teatrul nostru trebuie să fie un templu în care să se preamărească virtutea, dreptatea, frumosul și adevărul etern..." [23].

În perioada interbelică activitatea despărțământului s-a desfășurat sub conducerea medicului Eugen Nicoară, ales în anul 1923 în fruntea lui. În condițiile României întregite, în anul 1925, membrii comitetului despărțământului Reghin au expus un număr de 99 conferințe pentru popor, au organizat serbări și reprezentații teatrale, s-au distribuit 2.500 broșuri, au înființat biblioteci în comunele Aluniș, Brîncovenești, Periș, Deleni, Ibănești Pădure, Orșova, Urisiul de Sus și de Jos [24]. În anul 1926 despărțământul a inaugurat un nou gen de activitate și anume tipărirea de lucrări proprii pentru cultivarea poporului, prima din acestea fiind lucrarea „Boalele venerice" de E. Nicoară, tipărită în 5.000 exemplare și distribuite gratuit [25].

Pe lîngă acțiunile de culturalizare a maselor, și despărțământul din Reghin a contribuit la acordarea unor ajutoare pentru copiii orfani și pentru văduve, consultații medicale gratuite și altele [26]. De asemenea cu sprijinul despărțământului au fost organizate școli țărănești la Reghin, la care cursanții pe lîngă cunoștințele de ordin intelectual erau inițiați în probleme de educație sanitară [27]. Printre acțiunile întreprinse de membrii despărțământului Reghin în alte zone ale țării amintim participarea ansamblurilor de

---

[18] Nicoară Eugen, *op. cit.*, p. 39.
[19] *Ibidem*, p. 44.
[20] *Ibidem*, p. 69.
[21] Netea Vasile, *op. cit.*,
[22] *Ibidem*, p. 15.
[23] Nicoară Eugen, *op. cit.*, p. 59.
[24] Netea Vasile, *op. cit.*, p. 26.
[25] *Ibidem*, p. 27.
[26] *Ibidem*, pp. 42—43.
[27] *Ibidem*, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

călușari din Socolul de Cîmpie la serbările prilejuite de adunarea generală a Astrei din septembrie 1934 la Tîrgu Mureș, călușarii din Cașva, la Satu Mare în anul 1935, iar Șoimii Carpaților din comuna Filea, la serbările Astrei din Blaj în anul 1936 [28]. În anul 1935, din cele 50 de comune din cadrul despărțămîntului, un număr de 48 aveau biblioteci populare, de asemenea a fost construită o casă culturală la Idicel-Pădure, trei monumente ale eroilor neamului, în trei comune, o farmacie școlară la Rîpa de Sus și altele [29].

Despărțămîntul județean Mureș a fost înființată în anul 1885 ca urmare a acțiunilor întreprinse de comitetul central al Astrei cu scopul de a lărgi aria organizării ei în teritoriu [30]. Desfășurîndu-și activitatea în condiții deosebit de grele, despărțămîntul din Tîrgu Mureș a activat pentru menținerea conștiinței naționale a românilor din Tîrgu Mureș și împrejurimi. În anul 1895 într-un raport al comitetului se arată că printre despărțămintele care au desfășurat o activitate meritorie se numără și cele din Tîrgu Mureș, Luduș și Reghin [31].

Începînd cu anul 1903 revista „Transilvania" a luat inițiativa ca periodic să publice listele membrilor despărțămintelor. Astfel la despărțămîntul Tîrgu Mureș în acest an erau membrii fondatori : Cerghedi Nina din Tîrgu Mureș, Draia Enea din Tîrgu Mureș (directorul despărțămîntului), Ladoșan Erimie pretor, din Sîngeorgiu de Mureș, Man Ioan, Pantea Ioan, din Rîciu, Pop Andrei din Tîrgu Mureș, Pop Filip din Bandul de Cîmpie, Pop Molinte din Oroiu, Sasu Ștefan, preot în Nazna, Saltelechi Vasile, preot în Bărdești, Suciu Petru, preot în Săbed, Tămaș Ștefan din Band, Tătar Vasile din Sînișor și Vulc Nicolae din Pogăceaua [32].

Activitatea despărțămîntului în primii ani ai secolului XX s-a desfășurat și pe linia unor expuneri științifice privind profilaxia medicală. Astfel din procesul verbal al adunării generale, a despărțămîntului, care a avut loc la Pogăceaua, reiese că doctorul Aurel Ijac a expus o prelegere cu titlul „Boalele lipicioase" [33].

După desăvîrșirea unirii Transilvaniei cu România, despărțămîntul din Tîrgu Mureș a fost reorganizat de către dr. Ioan Vescan.

Cu ocazia reorganizării a fost ales ca director dr. Petru Hetcou, directorul liceului „Al. Papiu Ilarian", fiind înscriși un număr de 14 membrii fondatori, 12 membrii pe viață și 27 membrii activi [34].

Începînd cu 1 decembrie 1926, la inițiativa conducerii despărțămîntului s-a editat ziarul săptămînal „ASTRA" în care editorul Ioan Bozdog arăta în primul număr că „vreau să dezvoltăm într-un organ de popularizare ideile și țelul urmărit de Asociațiune". Despărțămîntul Tîrgu Mureș a înființat în anii de după unire, biblioteci populare în comunele : Pogăceaua, Veța, Ivănești, Vaidei, Dileu, Cerghidul Mare, Ungheni, Nazna, Berghia,

---

[28] *Ibidem*, pp. 72—74.
[29] „Transilvania", nr. 4, 1937, p. 291.
[30] *Ibidem*, nr. 4, 1934, p. 239—240.
[31] *Ibidem*, nr. 9, 1895, p. 271.
[32] *Ibidem*, nr. IV, 1903, p. 79.
[33] *Ibidem*, nr. III, 1908, p. 185.
[34] Raportul general al comitetului central al Astrei, în „Transilvania", nr. 5—9, 1920, p. 553.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Bolintineni, Murgeşti şi Cristeşti. Au fost expuse conferinţe cu caracter cultural, politic sau ştiinţific [35].

În anul 1928 despărţămîntul central judeţean Mureş conducea activitatea de culturalizare în 38 de comune, înfiinţînd cercuri culturale în comunele: Sîntana, Voiniceni, Tirimia, Mureşeni şi Chinari, iar bibliotecile populare au fost dotate cu cărţi în valoare de 6.800 lei. De asemenea au fost expuse un număr important de conferinţe pe teme de istorie naţională, de ştiinţă şi educaţie patriotică din care mai semnificative sînt: „Educaţia naţională" de I. Popa, „Povestea minunată a trecutului nostru" de I. Bozdog, „Rostul tovărăşiilor săteşti", de I. Bozdog, „Doine şi strigături româneşti" în comunele Văleni, Acăţari şi Murgeşti. Sub auspiciile Astrei şi a Asociaţiei profesorilor secundari „Extensiunea Universitară" din Cluj au fost expuse un număr de 3 conferinţe şi anume: „Monumente de artă naţională din Ardeal" de Coriolan Petranu, „Vechimea noastră în Dacia" de V. Mateescu şi „Cultură şi ştiinţă" de dr. Botez [36].

Activitatea despărţămîntului s-a manifestat şi pe tărîmul instruirii elevilor prin sprijinirea acestora cu rechizite şcolare şi cărţi, îndeosebi a elevilor orfani. Astfel în cursul anului 1927 elevii săraci din Sîntana şi Chinari [37] au primit cărţi şi rechizite în valoare de cîte 1.000 lei.

În deceniul al patrulea activitatea despărţămîntului judeţean Mureş a fost orientată spre sporirea continuă a bibliotecilor populare iar prof. I. Bozdog a expus un număr de 61 conferinţe la Tîrgu Mureş, Leon Ternoveanu la Gurghiu, N. Vulcu 19 la Rîciu şi E. Nicoară 377 în despărţămîntul Reghin [38].

Un fapt semnificativ subliniat de raportul adunării generale a Astrei, ţinută la Tîrgu Mureş în anul 1934, se referă la propunerea de a se acorda burse tinerilor intelectuali români pentru a studia în străinătate şi care să facă propagandă antirevizionistă. De asemenea aceştia să iniţieze demersuri pe cale diplomatică la Budapesta pentru ca statul maghiar să restituie arhivele vechilor instituţii din Transilvania [39].

Pe linia instructiv-educativă a ţărănimii despărţămîntul a organizat şcoli ţărăneşti pentru ridicarea culturală a ţăranilor [40].

Despărţămîntul de plasă Gheorgheni. După înfiinţarea despărţămîntului Reghin, în anul 1874, secretarul lui, Ioan Mureşan, a corespondat cu fruntaşii localităţilor Subcetate, Borsec şi Tulgheş din care rezultă că această zonă, pînă la înfiinţarea unui despărţămînt făcea parte din sfera de activitate a despărţămîntului Reghin.

Activitatea desfăşurată de despărţămîntul Reghin în această zonă s-a înscris pe linia pregătirii instructiv-educative şi ridicarea culturală a românilor.

---

[35] Activitatea despărţămîntului în anul 1926, în „Transilvania" nr. 10—11, 1927, p. 492—495.

[36] Activitatea despărţămîntelor în cursul anului 1927—1928, în „Transilvania", nr. 12, 1928, p. 1056—1058.

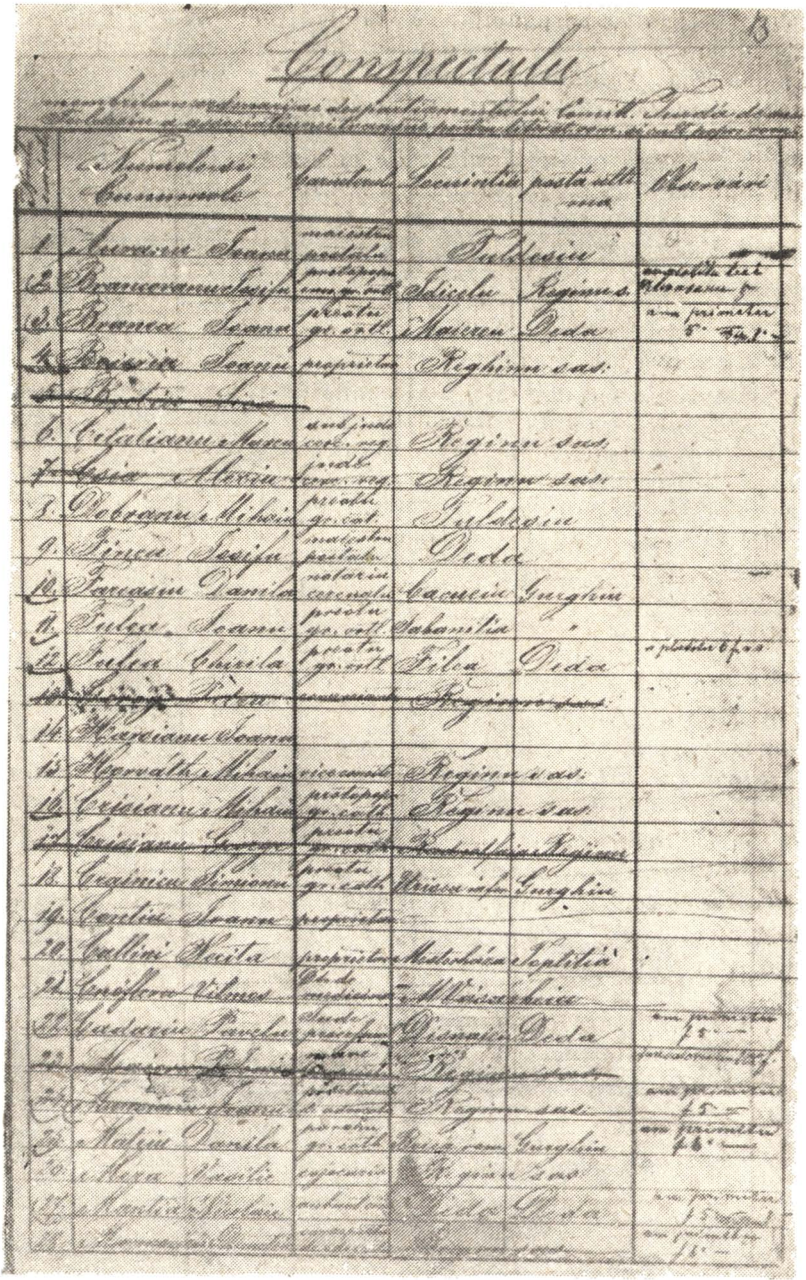
[37] *Ibidem.*

[38] „Transilvania", nr. 4, p. 298.

[39] *Ibidem,* nr. 5, 1934, p. 367.

[40] *Ibidem,* nr. 4, p. 290.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fragment dintr-o evidenţă cu membrii ASTREI din Cercul de sus al comitatului Turda.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

La 4 noiembrie 1934, a avut loc ședința de constituire a despărțământului de plasă Gheorgheni sub președenția lui P. Pașnicu ocazie cu care s-a format un comitet compus din: T. Chindea, președinte, I. Nedelcu vicepreședinte, Gh. Păsat secretar, Gh. Ciuchi casier, Iosif Duma și T. Angheluță censori și încă 9 membri [41].

Documentele create de despărțământul Astra Reghin au fost inventariate cronologic și pe probleme. Din păcate, datorită vitregiei vremurilor, s-au păstrat o cantitate redusă de documente. Pentru completarea informației legată de aceste despărțăminte se poate consulta fondul ASTRA, păstrat la Filiala Arhivelor Statului Sibiu.

Primul document [42] din fond este un discurs inaugural nesemnat, redactat probabil de Ioan Pop Maior.

Într-un alt document intitulat „Asociațiunea" [43] scris într-o frumoasă și limpede limbă românească, la aniversarea a unei jumătăți de secol a Astrei, se arată că menirea și scopurile urmărite de aceasta este „să cultive limba națională, să cerceteze istoria, cu un cuvînt să promoveze interesele poporului nostru, pe toate terenele". Din procesul verbal al adunării generale din 18 iunie 1885, rezultă că fostul președinte al despărțământului Ioan Pop Maior, „ a donat o bibliotecă spre a se înființa în cercul Gurghiului o societate de lectură" [45]. Dintre documentele importante din fond amintim listele membrilor despărțământului în diferite etape. În anul 1886 de pildă erau înscriși un număr de 35 membri ordinari și 18 membri ajutători domiciliați în localitățile Reghin, Hodac, Deda, Idicel, Ibănești, Cueșd, Gurghiu, Stînceni, Subcetate, Topliță-Sărmașu și altele [45]. Documentul este o dovadă în plus că despărțământul Reghin își extindea zona de activitate pe o întinsă arie a Cercului de sus din fostul comitat Turda.

Între activitățile desfășurate de despărțământ, cu privire la încurajarea și dezvoltarea școlilor românești, se înscrie și acordarea unor premii învățătorilor merituoși [46].

Dintre documentele importante din fondul despărțământului se poate aminti și expunerea „Trecutul și prezentul, garanția viitorului" (studiu istorico-filozofic n.a.) întocmită de Simion Zehan, care a fost citită în adunarea generală din 9 august 1893 [47]. În expunere autorul, după ce face un scurt istoric documentat al Transilvaniei, arată că „poporul român deși este cel mai vechi și prin urmare expus invaziilor și calamităților, totuși și-a conservat întrutotul limba și obiceiurile străbune". În continuare, explică originea unor denumiri de localități ca: Bistrița, Zlatna, Reghin, Buda-Baia, Toplița, Potoc, Gurghiu, Hodac, Cașva, Chiher, Jabenița, Solovăstru și Petelea.

Preocupări pentru înființarea unor noi despărțăminte în fostul județ Ciuc existau încă de la începutul secolului. Astfel în scrisoarea lui Octavian Tăslăuanu secretarul Astrei, originar din Bilbor, trimisă despărțământului

---

[41] Arh. St. Tg. Mureș, fond Despărțământul Astra, Gheorgheni, dosarele 1—4.
[42] „Transilvania", nr. 1, 1935, p. 42.
[43] Arh. St. Tg. Mureș, fond. Despărțământul Astra Reghin, dosar 1.
[44] Ibidem, dosar 3, p. 3—4.
[45] Ibidem, dosar 4, f. 5—6.
[46] Ibidem, dosar 7, p. 4.
[47] Ibidem, dosar 11, f. 2—5.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Reghin se recomandă ca pe lîngă înfiinţarea unei „tovărăşii pentru asigurarea vitelor în Jabeniţa" să se analizeze posibilitatea înfiinţării unui „despărţămînt în Topliţa care s-ar putea extinde şi asupra cîtorva comune din Giurgeu" [48].

Despărţămîntul Reghin a fost sprijinit în numeroase ocazii de comitetul central al Astrei cu reviste, lucrări pe teme istorice şi naţionale, ştiinţifice şi literare [49].

La 18 februarie 1909 Astra comunica despărţămîntului Reghin propunerea pentru formarea a trei despărţăminte [50], iar mai apoi două [51]. Asemenea reorganizări au fost de scurtă durată iar cele două despărţăminte s-au unit avînd sediul la Reghin [52].

În cursul anilor 1923—1924 din totalul de 36 localităţi aparţinînd despărţămîntului, un număr de 17 comune aveau biblioteci populare care deţineau între 55—165 cărţi [53].

Printre documentele importante din fondul despărţămîntului Reghin se numără şi un album-broşură, „Vredniciii mureşene" editat în anul 1935, în care sînt trecute în revistă principalele preocupări ale acestei societăţi culturale [54].

Un eveniment important consemnat de documentele din fondul despărţămîntului Reghin se referă la autorizaţia emisă de primăria oraşului Reghin şi planurile clădirii, pentru construirea palatului cultural, edificiu care s-a ridicat la cererea dr. Eugen Nicoară, directorul despărţămîntului [55].

Despărţămîntul Reghin a organizat îndeosebi în deceniul al 4-lea o activitate meritorie îndrumînd acţiunile organizate la căminele culturale din Idicel Pădure, Iernuţeni, Urisiu de Jos, Sînmihaiu de Pădure, Căcuci, Beica de Sus, Maioreşti, Ibăneşti Pădure, Săcalu de Pădure, Ruşii Munţi, Logig, unde au fost organizate şezători literare, coruri, reprezentaţii teatrale şi recitări din poezia naţională [56].

Din fondul despărţămîntului Astra Tîrgu Mureş s-au păstrat un număr mic de documente care au fost ordonate cronologic şi inventariate pe probleme. Reţin atenţia tabele şi liste cu membri [57], — librete de depuneri ale membrilor pentru beneficiul asociaţiei, note de comandă la diferite tipografii de unde s-au achiziţionat cărţi cu conţinut literar-istoric [58]. Din anul 1934 s-au păstrat programe şi afişe legate de serbările Astrei de la Tîrgu Mureş [59].

Dintre documentele Despărţămîntului Gheorgheni se remarcă scrisoarea lui Ioan Pop Maior din 11 iunie 1874 adresată Direcţiunii despărţămîntului asociaţiei Transilvania Turda de Sus, Tulgheş, prin care invită pe Ioan

---

[48] Ibidem, dosar 25, f. 7.
[49] Ibidem, dosar 27, f. 13.
[50] Ibidem, dosar — f. 16—17.
[51] Ibidem, dosar 31, f. 6—7.
[52] Ibidem, dosar 37, f. 21.
[53] Ibidem, f. 4.
[54] Ibidem, dosar 45, f. 1—7.
[55] Ibidem, dosar nr. 46, f. 1.
[56] Ibidem, dosar nr. 48, f. 51—92.
[57] Ibidem, fond Despărţămîntul Tg. Mureş, dosar 1.
[58] Ibidem, dosar 2.
[59] Ibidem, dosar 4.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Urzică, protopop în Subcetate, să facă demersuri pentru recrutarea de noi membrii [60].

Deşi documentele create de *despărţămîntul Astrei Miercurea Niraj* s-au păstrat numai din anul 1939, informaţiile din acestea sînt o dovadă că membrii lui au organizat o activitate culturală şi socială susţinută prin înfiinţarea de case culturale, expuneri şi conferinţe privind metode moderne de cultivarea pămîntului, creşterea animalelor şi viermilor de mătase, organizarea de coruri şi altele [61].

După Eliberare activitatea despărţămintelor Astrei s-a integrat în noile prefaceri social-economice şi culturale deschise de revoluţia democrat-populară pînă în anul 1947 cînd şi-au încetat activitatea, atribuţiile acestora fiind preluate de instituţii de stat pentru învăţămînt şi cultură.

Despărţămîntul Astrei Reghin, anii extremi: 1874—1947, cantitatea 0,10 m.l., 52 u.a., inventar nr. 184, *Despărţămîntul Astra Tîrgu Mureş, anii extremi:* 1913—1935, cantitatea 0,05 m.l, 8 u.a., inv. nr. 987, *Despărţămîntul Astra Gheorgheni, anii extremi:* 1874—1912, cantitatea 0,05 m.l., 8 u.a., inv. nr. 151, *Despărţămîntul Astra Miercurea Niraj*, anul 1939, 0,02 m.l., 2 u.a. inv. nr. 811.

LUCRĂRI PUBLICATE PE BAZA DOCUMENTELOR

Octavian C. Täslăuanu, volum comemorativ, Comitetul pentru cultură şi educaţie socialistă, Miercurea Ciuc, 1978.

Nicoară Eugen, Istoricul şi activitatea Astrei Reghin, Edit. „Astrei" Reghin, 1940.

Netea Vasile, *Sub stindardul Astrei. Două decenii de activitate culturală în despărţămîntul Reghinului*, 1919—1939, Tipografia „Studio", Cluj, 1939.

Sara Marin, Mircea Leon, *Documente şi mărturii privind unirea Transilvaniei cu România, 1 decembrie 1918, în zona Reghinului*, în „Marisia", XVIII 1978.

Sara Marin, *Despărţămîntul Reghin al Astrei, în* „Marisia", nr. VI, 1976.

BIBLIOGRAFIE

Curticăpeanu Vasile, *Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

„Gazeta Transilvaniei", nr. XXXV, 1852.

Netea Vasile, *Sub stindardul Astrei...*, Tipografia, „Studio" Cluj, 1939.

„Transilvania" 1869, nr. 3/1872, 11, 15/1874, nr. 9/1895 nr. 4/1903, nr. 12/1928, nr. 4/1936, nr. 4/1937.

CURSUL LIBER DE ARTĂ DIN TÎRGU MUREŞ

Amploarea manifestărilor cultural-artistice şi muzicale pe care o cunoaşte municipiul Tîrgu Mureş la începutul secolului, a determinat o preocupare corespunzătoare din partea forurilor politice şi administrative locale, pînă la punctul de a realiza că într-un oraş modern aceste componente ale vieţii sînt indispensabile.

[60] Ibidem. fond Despărţămîntul Astra Gheorghieni, dosar 1.
[61] Ibidem, fond Despărţămînul Astra Miercurea Niraj, dosar 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Astfel iau ființă în anul 1907 Biblioteca populară municipală și Școala liberă de artă plastică în proiect fiind și înființarea unui conservator orășenesc, care de fapt își și începe activitatea ca școală de muzică, puțin timp mai tîrziu. Primul director al Școlii libere de artă a fost sculptorul tîrgumureșean Káracsonyi Géza (1880—1945) recunoscut prin înalta lui pregătire academică și cooptat și ca membru al Societății culturale locale Kémeny Zsigmond [1].

Atît școala liberă de artă cît și școala de muzică, n-au beneficiat de un local propriu, funcționînd în edificiul fostei școli de meserii de pe strada ce ducea spre gara mare. Această stare de provizorat a celor două școli au constituit motivația pentru ridicarea în palatul culturii a celui de al treilea nivel în care să-și găsească loc cele două instituții școlare de artă.

Ca instituție de sine stătătoare școala de arte libere funcționează numai pînă în anul 1911, cînd se contopește cu școala orășenească de meserii al cărei profil îl schimbă calitativ astfel transformîndu-se în Școala de arte și meserii.

Contopită cu învățămîntul profesional, școala de arte libere va funcționa ca atare timp de mai bine de două decenii, dar tradiția odată formată, nu putea să nu lase urme trainice, care să aibă puterea repunerii în actualitate a necesității înființării unei școli sau academii de arte.

Astfel, sub denumirea oficială de *„Cursul liber de arte plastice al municipiului"*, cunoscută și ca Academia de arte plastice din Tîrgu Mureș [2] în anul 1932, pe baza deciziei Consiliului Municipal Tîrgu Mureș nr. 844, ia ființă de data aceasta pentru mai lungă durată învățămîntul plastic liber, care, favorizat de o serie de factori obiectivi și subiectivi, avea să împlinească pe plan local și zonal desideratele unei pregătiri de specialitate care să permită formarea artistică a sculptorilor, pictorilor și graficienilor.

Încă din primul an de funcționare cursul liber de artă școlarizează 19 elevi al căror număr crește în anii următori, stabilindu-se la 25—30, ceea ce conferă popularitate și prestigiu de durată noii instituții.

Ca și celelalte patru instituții similare orășenești Conservatorul, cinematograful, biblioteca și pinacoteca, noua academie de arte va fi găzduită de palatul culturii.

Manifestînd interes pentru promovarea intereselor și a scopurilor noii instituții Primăria Municipiului Tîrgu Mureș prin resortul ei cultural, încă din luna martie 1932, a elaborat și aprobat Decizia și Regulamentul ei de funcționare, din care rezultă că i-a fost creat și asigurat un statut de independență față de celelalte instituții culturale municipale, conducerea fiind încredințată unui profesor titular [3].

Conținutul învățămîntului era sintetizat în art. 3 din Regulament potrivit căruia scopul instituției era propagarea și dezvoltarea culturii artelor frumoase și instrucția artistică a celor ce i se vor dedica. În consens cu aceasta, programa adoptată a fost identică cu aceea a academiilor de arte frumoase de stat, constînd din desenul figural, arte decorative, gravură, pictură, modelaj și sculptură. [4]

---

[1] Traian Dușa, *Din tradițiile învățămîntului artistic tîrgumureșean*, în „Marisia", X.
[2] Arh. St. Tg. Mureș, fond Primăria Municipiului Tîrgu Mureș, 1932, nr. 844.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Procesul de învățămînt era de cinci ani defalcat în două cicluri : unul comun de 3 ani și unul special (complimentar) de 2 ani. Vîrsta limită de admitere în anul I era de 14 ani.

Deși înființată în condițiile crizei economice noua instituție artistică ființează normal iar prin comprimarea postului de custode al Pinacotecii orășenești cu acela de director al Cursului liber de artă se creează posibilitatea numirii aici, încă din vara anului 1932 a pictorului Aurel Ciupe din Cluj. Aurel Ciupe se făcuse cunoscut în viața artistică interbelică prin lucrările lui, iar tîrgumureșenilor prin expoziția personală din 1926 în care a înfățișat publicului local 40 de lucrări.

Numit în fruntea academiei de arte plastice Aurel Ciupe face astfel încît lucrări ale elevilor săi să fie selecționate și expuse la Salonul Oficial de Artă din București [5].

Constituind o tradiție remarcabilă expozițiile de sfîrșit de an remarcă mereu talente noi tot mai reprezentative. Expoziția de la finele anului școlar 1937/1938 a remarcat între foștii elevi ai Cursului veritabili pictori între care Csomafay Carol, Barabas Ștefan și Keresztesi Iuliu.

În anul 1940 Aurel Ciupe cu toate meritele pe care le cîștigase nu atît pentru sine cît pentru academia pe care o conducea a fost silit să se refugieze.

Revenit în orașul tinereții sale artistice abia după 31 de ani, în anul 1971, Aurel Ciupe a fost fericit să constate că majoritatea lucrărilor lui și ale elevilor lui dinainte de război au rezistat artistic timpului, constituind fondul principal al lucrărilor din galeriile tîrgumureșene cît și din Muzeul de artă.

Moștenirea progresistă inițiată și lăsaăt Academiei de arte tîrgumureșene de către Aurel Ciupe, a fost preluată între anii 1941—1948 de pictorul A. Bordi, menținînd neschimbate mai ales organizarea și structura Cursului.

Ca urmare a Reformei învățămîntului cursul își încetează activitatea în această formă prin înființarea Liceului de artă plastică din Tîrgu Mureș.

În pofida unei remarcabile activități ce traversează aproape o jumătate de secol, în care rezultatele se numărau în oameni de artă și în lucrările lor care au rezistat timpului, arhiva Cursului liber de artă plastică este foarte săracă. Ea se compune din abia trei registre matricole, un registru de intrare-ieșire și un dosar cu corespondență. Aceasta este consecința unei lipse complete a celei mai elementare evidențe administrative care a permis ca bogatul material documentar aflat odinioară în arhiva Cursului să fie dijmuit de unii colecționari particulari sau de alte persoane.

Anii extremi : 1932—1948, 0,05 m.l. ; 5 u.a. ; inv. 959 lb. română, maghiară.

BIBLIOGRAFIE

Dușa, Traian, *Din tradițiile învățămîntului artistic tîrgumureșean*, în „Marisia", X, Tîrgu Mureș, 1980.

[5] Traian Dușa, *op. cit.*, p. 478.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

SOCIETATEA LITERARĂ „KEMENY ZSIGMOND" DIN TÎRGU MUREȘ

La 31 martie 1876, în revista „Erdély" [1] (Ardealul) a apărut un anunț care informa pe cititori despre necesitatea înființării unei societăți literare maghiare. După mai puțin de un an, la 29 ianuarie 1877, a avut loc adunarea generală de constituire a societății, statutele [2] ei fiind întocmite în 1876, au fost modificate și republicate în anul 1896 [3]. Așa cum subliniază în statutul societății din 26 octombrie 1876, scopul acesteia era de a cerceta și aduna ceea ce este caracteristic limbii maghiare vechi și noi și de a cultiva științele frumoase. În capitolul al 3-lea din statut se arăta că membrii societății sînt de trei categorii și anume: ordinari, onorifici și fondatori neexistînd o limitare a numărului lor [4]. În continuare statutul prevedea drepturile și îndatoririle membrilor, modul de rezolvare a disputelor, comitetul de conducere și funcționarii cît și alegerea, acestora, competența președintelui, vicepreședintelui și secretarului și altele. În total statutul cuprinde un număr de 32 capitole și este semnat de Tolnai Lajos președinte provizoriu și Fekete Gabor secretar provizoriu [5].

La 17 august 1879 la ședința de lectură a societății s-a propus înființarea publicației „Erdelyi Figyelö" (Observatorul Ardealului) care a apărut săptămînal, începînd cu luna septembrie, în format mic cu 24 pagini, pînă în iunie 1880. În această publicație periodică au apărut operele celor mai reprezentativi scriitori și oameni de știință maghiari ca: Apaczai Csere János, Aranka György, Bolyai Farkas și Bolyai János, Dozsa Elek, Fogorasi Pap Jozsef și Kovásznai Sandor.

Printre membrii societății, începînd cu anul 1909 se numărau Bernadi György și arhitectul Toroczkai-Wigand Ede [6].

În anul 1914 cu ocazia centenarului nașterii lui Kemény Zsigmond societatea a tipărit un anuar în care au fost publicate lucrări cu tematică privind arta populară secuiască, istoria societății și despre limba maghiară. [7]

După unirea Transilvaniei cu România se constată o apropiere a Societății de oamenii de litere și filozofie români. În acest sens stau mărturie schimburile de scrisori dintre Osváth Kálman și Emil Isac.

După 23 August 1944 Soicetatea literară „Kémeny Zsigmond" își axează activitatea culturală pe linia noilor prefaceri revoluționare din țara noastră. Astfel în anul 1945 în ședințele literare au fost omagiați Ady Endre, Jozsef Attila, Karinthy Frigyes, Bartok Bela și alții, iar în anul 1948 au avut loc opt ședințe literare care au sărbătorit centenarul revoluției de la 1848.

---

[1] *A Márosvárhelyi Kemény Zsigmond társasság levelesládaja. Levelek*, iratok, adatok 1876—1948). Sato alá rendezte és jegyzettekkel ellátta Marosi Ildiko (*Arhiva societății literare Kemény Zsigmond din Tîrgu Mureș.* Scrisori, corespondență, date. Văzută sistematizată pentru tipar și note de Marosi Ildiko), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973, p. 11—13.

[2] Arh. St. Tg. Mureș, fond Societatea literară Kemény Zsigmond, vol. V, 1876—1944, doc. 1. f. 1—14.

[3] Ibidem, doc. 5. f. 1—12.

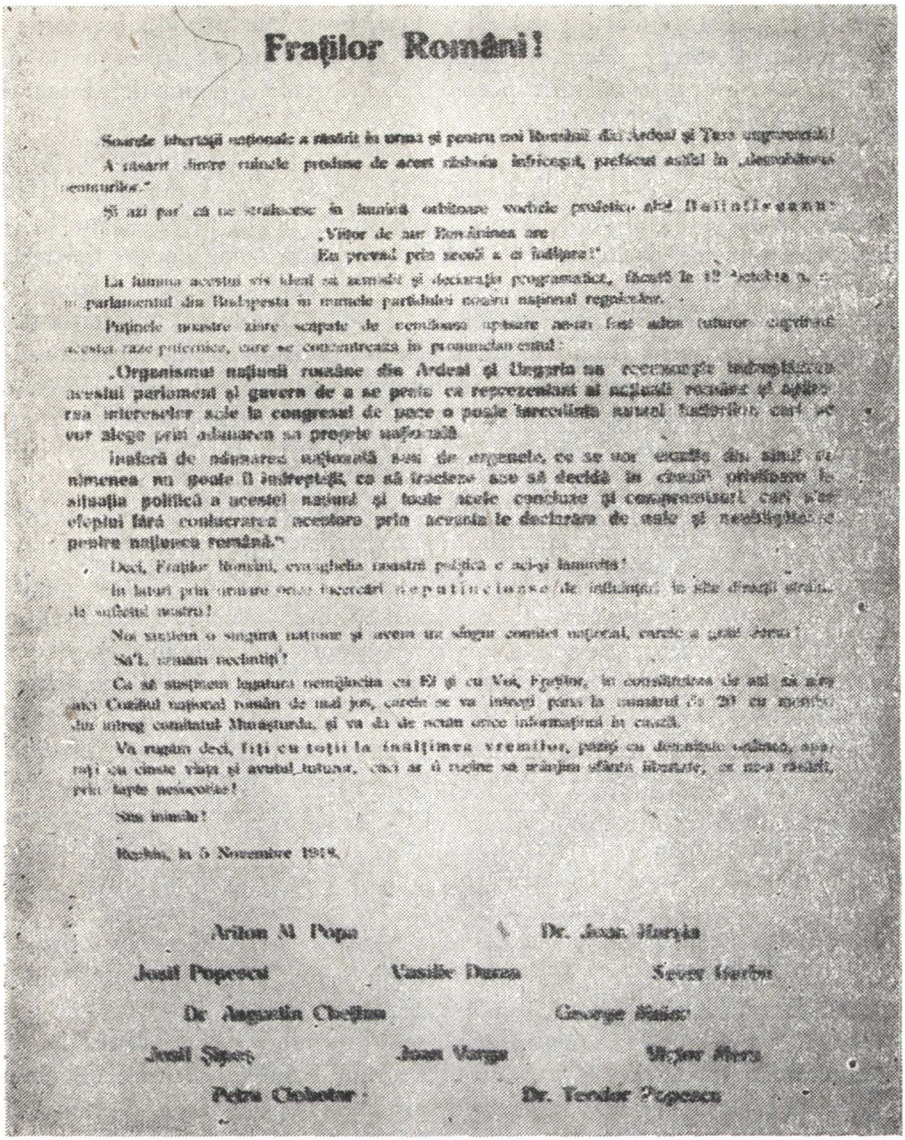
[4] Ibidem, doc. 1. f. 1.

[5] *A Marosvásárhely Kemény Zsigmond társaság...* p. 303—304.

[6] *Ibidem*, p. 26.

[7] *Ibidem*, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Fraților Români!

Sorocul libertății naționale a răsărit în urma și pentru noi Românii din Ardeal și Țara ungurească!

A răsărit dintre ruinele proiectului de acest războiu înfricoșat, proiectul astfel în „Memorabilul comunicat".

Și azi par că se străduesc în lumină schițează vechile profetice ale lui Bolintineanu:

„Viitor de aur Românimea are
Eu prevăd prin secoli a ei înflorire!"

La lumina acestui vis ideal și acestei declarații programatice, făcută la 12 Octobrie a. c. în parlamentul din Budapesta în numele partidului nostru național regăsim.

Pașnicele noastre aspre scăpate de vechiului apăsare acum fost adus tuturor cugetul acestei raze prietenice, care se concentrează în proiectul următor:

„Organismul națiunii române din Ardeal și Ungaria nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și guvern de a se pune ca reprezentanți ai națiunii române și astfel nu va interesele sale la congresul de pace o poate lucrătorii numai bărbații care pe vor alege prin adunarea sa proprie națională.

Înafară de această națională sau de organele ce se vor crea din sânul ei nimenea nu poate fi îndreptățit, ca să trateze sau să decidă în chestii privitoare la situația politică a acestei naționalități și toate acele conclude și compromisuri care s'ar face fără conlucrarea acestora prin acesta le declarăm de nule și neobligătoare pentru națiunea română."

Deci, Fraților Români, evanghelia noastră politică e acuma lămurită!

În luptă prin urmare acum hotărâtoare de înfăptuirea în sfârșit a dreptului nostru de ființă!

Nu uitați o singură națiune și avem un sânge comun național, curat și gata pentru!

Să'i, urmați neclintiți!

Ca să susținem legătura nemijlocită cu El și cu Voi, Fraților, în consiliul de azi s'a ales un Consiliul național român de mai jos, căruia se va întocmi până la viitorul (5) cu 20 cu membri din întreg comitatul Mureș-turda, și va da de acum orice informațiuni în cauză.

Vă rugăm deci, fiți cu toții la înălțimea vremilor, pași cu demnitate cetățeni, apărați cu cinste viața și avutul lucrul, căci ar fi rușine să mânjim sfânta libertate, ce ne-a răsărit, prin lupte neînfrânte!

Stea înainte!

Reghin, la 5 Noembre 1918.

Arilon Al. Popa — Dr. Ioan Hurzia

Iosif Popescu — Vasile Duma — Severe Barbu

Dr. Augustin Cheștian — George Stoica

Iosif Șipeș — Ioan Varga — Victor Mera

Petru Cioloștar — Dr. Teodor Popescu

1918, noiembric 5, Reghin. Apelul Consiliului național român din Reghin către locuitorii din împrejurimi, anunțînd constituirea lui ca organ reprezentativ pentru întregul județ Mureș—Turda.

Documentele din fondul Societății literare Kemény Zsigmond au fost ordonate și inventariate de lucrătorii bibliotecii documentare Teleki-Bolyai fiind apoi depuse la Arhivele Statului. Actele create de societate au fost grupate în șase volume. În volumul I au fost grupate documentele pe anii 1919—1939 inventariate de la nr. 1—1720. Dintre ele se remarcă genuri de acte și

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

probleme ca : scrisori, cărţi poştale ilustrate, programe privind şezătorile literare, concerte, teatre, operă, şi cinema ; afişe de spectacole, rapoarte dări de seamă, extrase şi tipărituri, poezii, broşuri, tabele nominale, fotografii, anunţuri decupate şi necroloage.

În volumul II au fost grupate aceleaşi genuri de documente pe perioada anilor 1940—1942, inventariate de la nr. 1—498. Volumul al III-lea, cuprinde perioada 1942—1944 fiind inventariate de la nr. 1—595. În volumul al IV-lea pe perioada 1917—1947 pe lîngă genurile de documente menţionate mai sus, au mai fost cuprinse : procese verbale ale adunărilor generale, tabele nominale privind comitetul de conducere al societăţii şi situaţii privind veniturile şi cheltuielile societăţii, inventariate de la nr. 1—277. În volumul V au fost inventariate documente din perioada 1876—1944, cuprinzînd : statutele societăţii din anii 1876—1896, procese verbale ale adunării generale şi diferite studii în legătură cu activitatea asociaţiilor culturale maghiare, de la 1—10.

Fondul de documente, pe lîngă informaţiile menţionate în prima parte a prezentării conţine şi unele studii şi articole apărute în presa maghiară. Aşa spre exemplu în articolul „Angol lapok Titulescurol" (Ziare engleze, despre Titulescu) [8], apărut în ziarul „Székelyföld" (pămînt secuiesc) din 24 martie 1928, comentează activitatea desfăşurată de marele diplomat român Nicolae Titulescu şi aprecierile presei engleze la adresa politicii externe româneşti.

Programele şi concertele muzicale ocupau un loc important în activitatea societăţii, în special în perioada 1920—1940. Aşa de pildă la 4 decembrie 1928 a avut loc concertul de orchestră al Conservatorului orăşenesc din Tîrgu Mureş unde s-au prezentat lucrări muzicale de Bethoven, Enescu, Liszt, la reuşita cărora societatea literară şi-a adus o contribuţie hotărîtoare [9].

După 23 August 1944, activitatea societăţii literare Kemény Zsigmond se înscrie în eforturile întregului nostru popor pentru promovarea noii culturi care să slujească interesele maselor populare.

La 15 aprilie 1945, societatea a organizat un program festiv în memoria poetului revoluţionar comunist Salamon Ernö [10]. Ultimul document creat de societatea lirterară, păstrat la Arhivele Statului este un extras din procesul verbal al adunării generale din 18 mai 1948 [11], dată după care societatea îşi încetează activitatea.

Anii extremi : 1876—1948 ; inv. nr. 465, 795 u.a. limbile maghiară şi română.

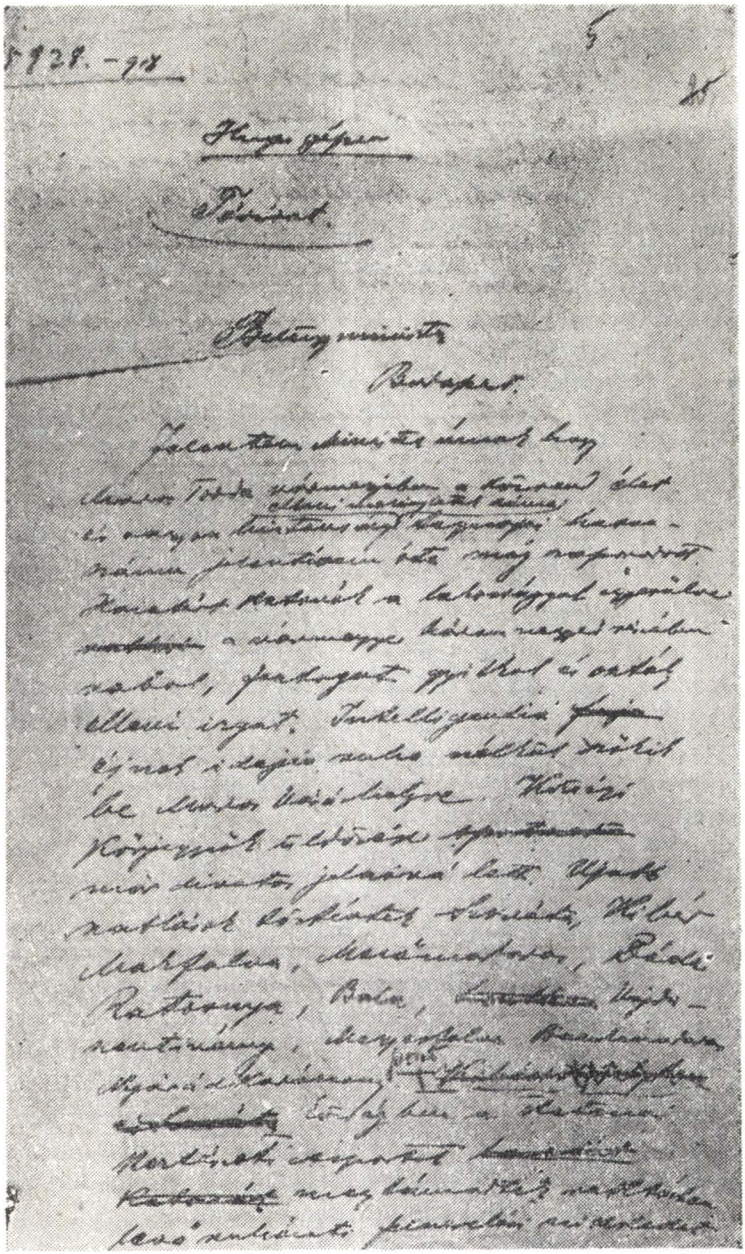
[8] Arh. St. Tg. Mureş ,fond Societatea literară Kemény Zsigmond din Tg. Mureş, vol. I. 1919—1939, doc, 144.

[9] *Ibidem,* doc. 495.

[10] *Ibidem,* doc. 281.

[11] *Ibidem,* doc. 277.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1918, noiembrie 6, Tîrgu Mureș. Raportul prefecturii Mureș—Turda privind acțiunile revoluționare din mai multe localități din județ.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

A Marosvásárhelyi Kemény Zsigmond társaság levelesládja. Levelek, iratok, adatok (1876—1948), Sajto alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Marosi Ildikó. (Arhiva societății literare Kemény Zsigmond din Tîrgu Mureș, Scrisori, corespondență, date. Văzută sistematizată pentru tipar și note de Marosi Ildikó. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

Kemény Zsigmond társaság alapszabályai (Statutele Societății Kemény Zsigmond,) Marosvásárhelytt, 1877 și 1896.

Magyarországi és kissebbségi magyar Közmüvelödési egyesületek névsora bövitett kiadás (Lista alfabetică a societăților culturale din Ungaria, ediție prescurtată), Budapest, fără an.

A magyar kulturális egyesületek száz esztendeje 1840—1940. Jelentès a Magyar Kulturális Egyensületek Országos Szövetsége 1939/1940 évi müködéséről (Societățile culturale maghiare la o sută de ani 1840—1940. Informare despre activitatea societăților și asociațiilor culturale maghiare pe anul 1939/1940), Budapest, 1941.

Milleker, R., Vedres Gábor, *Idegenforgalom ès Kultura* (Afluența vizitatorilor și cultura), Budapest, 1942.

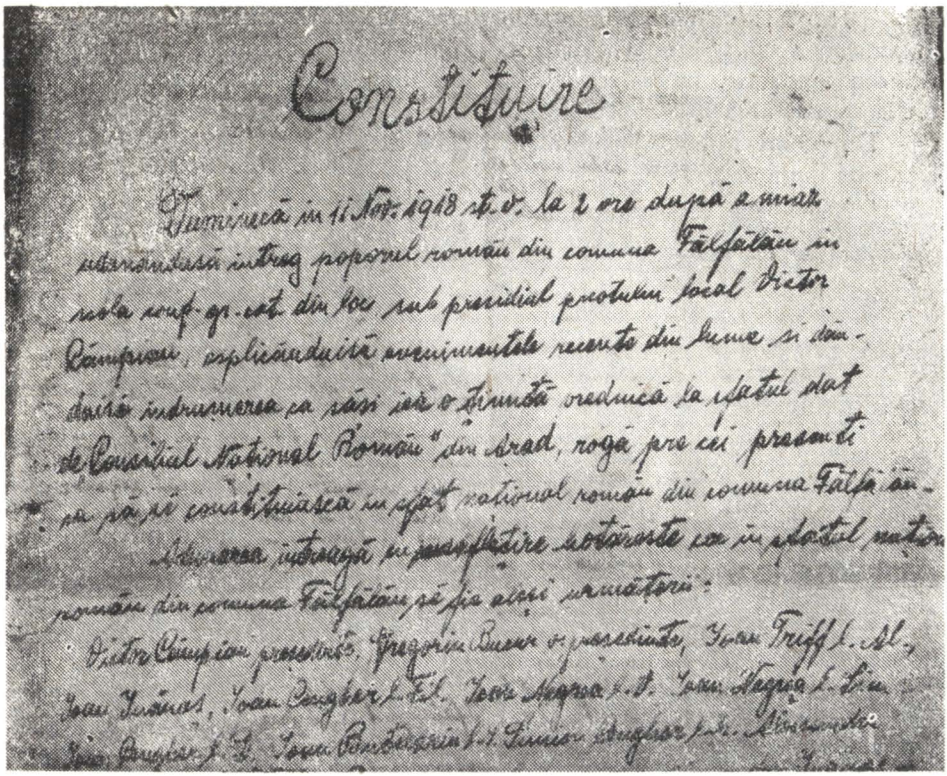
SOCIETATEA „TINERIMEA ROMÂNĂ" DIN TÎRGU MUREȘ

Societatea a luat ființă în ziua de 22 decembrie 1923, dar statutele și calitatea de persoană juridică a acesteia au fost aprobate abia la 4 octombrie 1924, cu nr. 1669/1924 [1]. Societatea și-a propus ca scop să activeze în rîndul tinerei generații din oraș și împrejurimi pentru desăvîrșirea educației culturale, sociale, morale și fizice, să faciliteze cunoașterea reciprocă, să stabilească raporturi amicale între tineri în scopul promovării valorilor naționale. Aceste scopuri urmau să fie realizate prin conferințe, șezători artistice, culturale și științifice, festivaluri, concursuri literare, științifice, muzicale și sportive, prin sprijinirea societăților filantropice, organizarea de biblioteci și prin construirea de cămine culturale în mediul rural.

Societatea funcționa pe baza unui statut, întocmit în anul 1923, care a fost apoi modificat în anii următori. Conform acestui statut societatea era condusă de un comitet format dintr-un președinte, 1—2 vicepreședinți, 1—2 secretari, un casier, 1—2 controlori, opt membri ai comitetului și doi supleanți. Anual comitetul trebuia să prezinte în fața adunării generale raportul asupra activității, inclusiv raportul asupra gestiunii, după care se alegea un nou comitet. Fondurile societății se realizau din cotizații, donații și din vînzarea unor bilete de spectacole. Sediul comitetului societății se afla în imobilul de azi al Palatului Culturii din Tîrgu Mureș, unde i s-a destinat o cameră.

[1] Arh. St. Tg. Mureș, fond Societatea „Tinerimea Română" din Tirgu Mureș, dosar 1, f. 1—5.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Constituire

1918, noiembrie 11, Suseni. Proces-verbal de constituire a Consiliului național român din Suseni (jud. Mureș).

Curent, activitatea societății se desfășura în ședințe ordinare și extraordinare precum și prin organizarea de conferințe cu teme sociale, culturale, științifice. Se organizau programe artistice sau concursuri cultural-artistice, se acordau ajutoare elevilor săraci, societății sportive „Mureșul" și Căminului de ucenici din localitate.

Un fapt pozitiv l-a constituit în activitatea societății și organizarea unor conferințe pentru tineretul din oraș, ținute de oameni de seamă ai culturii noastre ca: Liviu Rebreanu, Sextil Pușcariu, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș etc. O caldă primire în orașul Tîrgu Mureș a manifestat societatea cu membrii săi pentru George Enescu (ianuarie 1927) și pentru Nicolae Iorga (mai 1927). De asemenea societatea s-a afirmat prin strîngerea unor fonduri bănești în scopul ridicării de pietre sau plăci comemorative pentru cinstirea memoriei lui Gheorghe Șincai, Mihai Eminescu, Constantin Romanu-Vivu, Aurel Vlaicu.

Documentele fondului cuprind dări de seamă anuale asupra activității, statute ale societății, cu modificările adoptate, evidențe contabile ale veniturilor și cheltuielilor societății, cereri de înscrieri în societate etc. Cea mai

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mare parte a documentelor o constituie însă corespondența societății cu „Extensiunea Universitară" din Cluj, cu primăria orașului și instituțiile școlare din localitate, în vederea organizării unor conferințe, spectacole culturale și concursuri cultural-artistice, din care reiese și programul acestora.

Din fond lipsesc documentele din perioada 1929—1930, 1934—1935 și cele de după anul 1936.

Documentele sînt scrise exclusiv în limba română.

Anii extremi: 1923—1938 ; inv. 150 ; 7 u.a.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

FONDURI ŞI COLECŢII FAMILIALE

FONDUL FAMILIEI TELEKI DIN TÎRGU MUREŞ

Familia Teleki se trage din neamul Garázda, care în 1408 obţine moşia Telek din comitatul Békés de unde îşi are numele, iar în 1414 moşiile Záporhida, Szék şi altele, după care membrii ei primesc numele atributiv Záporhidai, Széki şi Teleki Garázda. Dintre cele trei ramuri, Teleki şi Szék a jucat un rol însemnat în viaţa politică, culturală şi economică a Transilvaniei şi a Ungariei începînd din secolul al XVIII-lea. Celelalte ramuri în parte s-au stins de timpuriu, iar în parte au convers în ramura Széki. Această ramură s-a ridicat în rîndul marii nobilimi a Transilvaniei în timpul domniei lui Mihail Apafi, prin Mihail (al doilea cu acest nume) Teleki (1634—1690).

Mihail Teleki a intrat de tînăr în viaţa publică a principatului ocupînd funcţii politice şi militare, ajungînd în cele din urmă primconsilier al lui Apafi şi dătător de ton timp de două decenii în viaţa politică a Transilvaniei. În anul 1685 a obţinut titlul de conte, iar fiii lui, în 1697 devin conţi ai sfîntului imperiu roman.

Între timp el şi-a întregit averea pe diferite căi (donaţii, cumpărări, zălogiri etc.), devenind în cele din urmă cel mai mare latifundiar din Transilvania [1].

Descendenţii lui au luat, de asemenea, parte activă în viaţa politică a vremii ocupînd funcţii de comiţi supremi, consilieri guberniali ori aulici sau chiar cancelari. Proprietăţile familiei erau răspîndite în toată Translvania şi Ungaria. Cele mai mari domenii le aveau în apropierea oraşului Tîrgu Mureş, cu centrul la Gorneşti (comitatul Turda), apoi în districtul Chioar şi în Bihor.

Deoarece familia Teleki era numeroasă şi numai simpla prezentare genealogică ar ocupa un spaţiu prea mare, ne rezumăm la linia lui Sándor (I) Teleki, aceasta fiind creatoarea arhivei de care ne ocupăm [2]. (Tabelele genealogice I—V, vezi în Anexa 1).

---

[1] Vezi pe larg: Trócsányi, Zsolt, *Teleki Mihály. Erdély és a kurucmozgalom 1690-ig* (Mihail Teleki. Transilvania şi mişcarea curuţilor pînă la 1690), Budapesti 1972, 1972, p. 300—307.

[2] Nagy, Iván, *Magyarország családai Czimerekkel és nemzedékrendi tálákkal* (Familiile din Ungaria cu emblemele lor şi cu tabele genealogice), vol. XI, Pest, 1863, p. 82—91; Magyar Országos Levéltár, *Levéltári leltárak, 49. A Teleki család iratai* (Arhiva Naţională a Ungariei. Inventar de arhivă nr. 49. Arhiva familiei Teleki), Budapesta, 1970, p. 4—6. Repertoriu de Bakács István.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Sándor (I) Teleki (1679—1754), al 12-lea copil al lui Mihail, a fost consilier gubernial şi aulic. El a moştenit moşiile din comitatul Turda, cu centrul la castelul din Gorneşti, în apropierea oraşului Tîrgu Mureş. Dintre fiii lui s-au remarcat mai ales László (II) şi Sámuel (II).

László (1710—1778) a fost camerar imperial, consilier gubernal şi apoi prim-paharnic al Transilvaniei şi consilier intim. Dintre urmaşii lui menţionăm pe fiii: László (III) (1764—1821), care a fost membru al Tablei Septemvirale şi autorul mai multor lucrări literare, şi pe József (III) (1777—1817), consilier gubernial. Ei au obţinut de la conţii Székely, în contul unor împrumuturi, domeniul Alămor de lîngă Sibiu. Dintre copiii lui László (III), József (VI) Teleki (1790—1855) a fost gubernatorul Transilvaniei în perioada 1842—1848 nov., şi s-a remarcat prin publicarea de lucrări cu caracter istoric, fiind şi primul preşedinte al Academiei Ungare.

Sámuel (1739—1822), fiul cel mai mic al lui Sándor (I) a avut o carieră politică strălucită şi o bogată activitate în domeniul culturii. A fost ani de-a rîndul preşedintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei ce-şi avea reşedinţa în Viena. Ca sprijinitor şi animator al vieţii culturale din părţile natale a întemeiat renumita bibliotecă documentară Teleki din Tîrgu Mureş, cheltuind în acest scop peste 800 mii de florini. Ferenc (I), Teleki (1787—1861), fiul lui Sámuel, a îmbrăţişat cariera militară, fiind în acelaşi timp şi camerar imperial. Nepotul acestuia, Samú (VII) Teleki (1845—1916) şi-a dobîndit un renume ca explorator al Africii.

Arhiva familiei Teleki s-a constituit încă din timpul lui Mihail (II) Teleki rezultînd din activitatea laborioasă a creatorului. Arhiva s-a îmbogăţit şi ca urmare a preluărilor de documente cu caracter economic şi de drept, cu ocazia noilor achiziţii de moşii. După moartea sa văduva lui transportă — potrivit testamentului său — arhiva la Sibiu pentru a o pune în siguranţă, unde aceasta va rămîne pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea [3].

După fondarea bibliotecii Teleki din Tîrgu Mureş cancelarul Samuel mută arhiva familiei aici, unde va fi păstrată şi se va îmbogăţi cu noi piese pînă în august 1916, cînd este transportată, împreună cu biblioteca, la castelul familiei din Gyömrő, de lîngă Budapesta. După primul război mondial din bogata arhivă familială au fost aduse înapoi numai documentele cu caracter economic ale ramurii lui Samuel Teleki, cît şi cele considerate ca avînd tangenţă cu biblioteca. Acestea din urmă, din dorinţa cancelarului Samuel Teleki, erau adunate, legate în volume şi catalogate la un loc cu cărţile, încă în jurul anului 1800.

De la Gyömrő arhiva a ajuns la Muzeul Naţional Maghiar, apoi, în anul 1957, la Arhivele Naţionale din Budapesta unde se află şi în prezent, la Secţia P, în cantitate de 53,29 m.l. [4].

---

[3] Barabás, Samu, *A római szent birodalmi gróf Széki Teleki család oklevéltára* (Diplomatul familiei Teleki de Szék, conţi ai sfîntului imperiu roman), Budapesta, 1895, vol. I, p. VI.

[4] Kosáry Domokos, *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába* (Introducere în izvoarele şi bibliografia istoriei Ungariei), Budapest, 1970, p. 208; Potrivit repertoriului întocmit de Bakács István, arhiva Teleki împreună cu cele ale ramurilor din Gyömrő şi Nagyzáblót însumează 79,23 m.l. (Cf. „Levéltári leltárak" (Inventare de arhivă) nr. 49 p. 3).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

O parte din acestea, procese-verbale de proprietăți, scrisori de chezășie, donații, inventare de bunuri, urbarii, lista boierilor din Făgăraș etc. pe anii 1609—1819, făcînd parte din seria acte juridice (Joglevelek) din secolele XVII—XVIII, au fost aduse în țară sub formă de microfilme [5].

Pe lîngă arhiva generală, comună familiei, din secolul al XVIII-lea ramurile au creat și ele arhivele lor, cum sînt cele de la Gornești, de la Luna, de la Nalațivad sau de la Satu Lung, care au fost depuse la arhiva Muzeului Ardelean din Cluj, de unde au ajuns la Biblioteca Filialei Academiei R. S. România și apoi la Arhivele Statului Cluj.

Arhiva familiei Teleki rămasă la Tîrgu Mureș a fost depusă la Arhivele Statului din localitate în anul 1968, în stare neordonată. În februarie 1975, cu ocazia preluării de documente de la Biblioteca Teleki — Bolyai din Tîrgu Mureș, în virtutea prevederilor art. 18 din decretul 472/1971 — republicat, a avut loc și o completare a acestei arhive cu mai multe acte feudale neinventariate pînă atunci, cît și cu 26 volume de documente și manuscrise ale unor lucrări din biblioteca lui Samuel Teleki care formează seria de documente „Miscellanea".

Documentele au fost ordonate și luate în evidență, în afară de cele economice, în repertorii (indexe), încă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor. Actele economice au fost păstrate în pachete [6]. În 1822, cu ocazia preluării moștenirii după moartea cancelarului Samuel Teleki de către fiul acestuia Ferenc Teleki a avut loc și inventarierea documentelor cu caracter economic.

După depunerea la Arhivele Statului arhiva a fost readusă prin ordonare la forma inițială pe serii de documente potrivit semnelor vechi de arhivă și în parte după conținut.

Seriile snît următoarele :

1. Posesiunile contelui Francisc Teleki, pe anii 1352—1882.
2. Posesiunile baronesei Ecaterina Wesselényi, pe anii 1699—1779.
3. Posesiunile contelui Samuel-Francisc Teleki, pe anii 1845—1879.
4. Domeniul din Alămor, pe anii 1674—1858.
5. Varia, pe anii 1503—1866.
6. Documente privitoare la familia lui Ladislau Teleki, pe anii 1567—1797.
7. Miscellanea, pe anii 1223—1805.

Instrumente contemporane de evidență și informare au numai seriile nr. 1 și 7. Pentru cel dintîi există un repertoriu întocmit în 1882, în care documentele sînt rezumate piesă cu piesă în cadrul a 77 fascicole, excepție făcînd ultimele șase fascicole la care defalcarea nu s-a mai făcut și în cadrul fascicolelor. Documentele Miscellanea sînt cuprinse în catalogul bibliotecii Teleki publicat în patru volume în anii 1796—1819, dar din care nu deținem nici un exemplar, motiv pentru care am întocmit un inventar cu menținerea cotării inițiale.

---

[5] D.G.A.S. *Ghidul microfilmelor, vol. III. Documente din arhive străine*, București, 1979, p. 177, — Rolele 247—251.

[6] Barabás, *op. cit.*, vol. I, p. VI.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Seriile 2—3 şi 6 deşi au semnele vechi de arhivă, din lipsa instrumentelor contemporane de evidenţă, au fost inventariate. La inventariere s-a menţinut, de asemenea, vechea cotare.

Documentelor din seria a 6-a nu li s-a putut stabili cu certitudine apartenenţa. Am dat totuşi acestei serii denumirea de *„Documentele privitoare la familia lui Ladislau Teleki"* pe considerentul că majoritatea lor se referă la membrii acestei ramuri. Documentele privitoare la posesiunile baronesei Weselényi au ajuns în Arhiva familiei Teleki prin moştenire, împreună cu bunurile la care se refereau, baronesa fiind mătuşa cancelarului Samuel Teleki.

Documentele au conţinut divers, cele care nu au putut fi grupate în seriile bine stabilite au fost constituite în seria Varia.

Seria 1-a conţine documente referitoare la moşiile Teleki din Dumbrăvioara, Sîngeorgiu de Pădure, Ţelna, Medieşul Aurit, Grebenişul de Cîmpie, Gîrbova de Jos, Tălişoara, Sînpaul (scaunul Odorhei), Sighet, Ictar, Esztár, Tokaj (în Ungaria), apoi la clădirile din Sibiu şi Tîrgu Mureş, cum sînt: achiziţii de proprietăţi, hotărnicii, adeveriri, arendări, vînzări-cumpărări, schimburi, înzălogiri de moşii, chezăşii, evaluări de pagube etc. Conscripţiile de moşii şi de alte bunuri întocmite cu ocazia deceselor (moştenirilor), la partaje sau cu alte ocazii cuprind o serie de localităţi din Transilvania (pe care le prezentăm în anexa 2). Conscripţiile de bunuri se referă la proprietăţile familiei, dar şi la familii înrudite: Haller, Mikó, Nemes, Rédei, Lázár, Bethlen, Török-Nyári, Barcsai, Wesselényi, Lónyai, Báthori etc.

Seria a 2-a cuprinde contracte de angajări şi instrucţiuni date administratorilor, socoteli de venituri şi cheltuieli, inventare de bunuri şi de animale, cît şi chitanţa de încasări şi cheltuieli făcute de administratori şi juzi dominali de la posesiunile contelui Rédei Zsigmond şi a văduvei sale baronesa Wesselényi Kata din Moreşti, Tălişoara, Strugureni, Sîngeorgiul de Pădure, Pintic, Sînger, Mărtineni, Suveica, Bălăuşeri, Miheş, Tîrgu Mureş, Băbeni, Chimitelnic, Sînpaul, Căian, Bocsig, Kötegyán, Boiu, Piscolt, Ant, Jac şi Medieşul Aurit.

Seria a 3-a prin conţinut este asemănătoare cu documentele din seria a 2-a referindu-se în schimb la moşiile din Şardu ((comitatul Alba de Jos) pe anii 1843—1879, Remetea Chioarului (1845—1875) şi Sîmpetru (Comitatul Cluj) pe anii 1846—1871 şi anume: învoieli, socoteli ale administratorilor împreună cu actele justificative (chitanţe, conturi achitate etc.) contracte de angajări şi liste de salarii date slugilor şi birişilor, evidenţe de încasări şi plăţi ale administratorilor, crîşmarilor şi morarilor, evidenţe de lucrări agricole la vii şi în livezi, a cerealelor folosite la fierberea rachiului, liste de dijmă şi de zile efectuate de zilieri, a uneltelor agricole date lucrătorilor. Tot aici se găsesc şi acte privind lucrările de reglementări urbariale din satele Dumbrăvioara, Borband, Ţelna şi Cricău.

Seria a 4-a, înregistrează istoricul domeniului din Alămor din momentul introducerii în posesie, în 1674, a lui László Székely pînă la 1858, data vînzării moşiei de Domokos Teleki lui Sándor Teleki. Documentele sînt: scrisoarea de donaţie a lui Mihail Apafi din 1676, întărirea donaţiei din 1698, zălogirea domeniului, moştenirea, lăsarea lui prin testament, justificări de scoaterea din domeniile fiscului şi a preluării acestuia de familia Teleki, conscrieri şi schiţe de terenuri şi a sesiilor iobăgeşti, împărţirea moşiei

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

între László și József Teleki, acte privind administrarea acestuia, introducerea asolamentului trienal de cultivare a pămîntului, procesul de hotărnicie avut cu familia Popa devenită prin înnobilare Nemeș de Alămor, reglementarea obligațiilor iobăgești de pe domeniu, conscripții ale terenurilor, recoltelor și a veniturilor domeniului și altele.

Seria a 5-a, are un conținut divers. Pe lîngă unele conscripții de moșii (bunuri Toroczkai și Béldi din Grebeniș și jur ; Teleki din Sînpetru de Cîmpie) se află aici acte ale proceselor purtate pentru moșiile Hust, Sînger, Strugureni, Luna de Jos, procesul pentru moștenirea bunurilor Rédei, procese ale membrilor familiei Teleki purtate împotriva micilor nobili ori a iobagilor români din districtul Chioarului etc., acte de înnobilări, de donații, corespondență privind administrarea bunurilor familiilor Teleki, Rédei și Bethlen, justificări ale familiei Teleki despre utilizarea împrumutului luat de stările din Transilvania de la voievodul moldovan Duca, urmăriri de iobagi fugiți, plîngeri ale iobagilor din Remetea Chioarului împotriva abuzurilor săvîrșite de arendașul moșiei și altele.

Seria a 6-a, ni s-a păstrat fragmentar. Actele existente se referă la ordine și dispoziții aulice ori guberniale referitoare la chemări la dietă, răscumpărări de moșii, chezășii, declarații și audieri de martori, contracte de arendări, convenții între familia lui László Teleki cu familiile înrudite, procese de diviziune de moșii purtate de László Teleki și altele.

Seria a 7-a, conține o serie de acte privilegiate (în copii) începînd din anul 1223, acte istorico-statistice din secolul al XVIII-lea, articole dietale cît și unele manuscrise importante ca : descrierea militară a românilor din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și altele. Se remarcă, de asemenea, prin bogăția informațiilor evidența bunurilor fiscale din 1650, statutele privind secuii și sașii din secolele XVI și XVII, documentele referitoare la răscoala lui Horea, o descriere a românilor ardeleni din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea etc.

Anii extremi : 1223—1879, cant. 10,90 m.l., 2161 u.a. inventar nr. 158, lb. latină, maghiară și germană.

PRINCIPALELE LUCRĂRI PUBLICATE PE BAZA DOCUMENTELOR :

Barabás, Samu, *A római szent birodalmi gróf Széki Teleki család oklevéltára* (Diplomatariul familiei Teleki de Szék, conți ai sfîntului imperiu roman), vol. I—II, Budapest, 1895.

B. Nagy Margit, *Reneszánsz és barokk Erdélyben* (Renașterea și barocul în Ardeal), Edit Kriterion, București, 1970.

Deé Nagy Anikó, *Teleki Sámuel és a Teleki tóka* (Samuel Teleki și biblioteca Teleki) Edit. Kriterion, București, 1976.

Gergely, Sámuel, *Teleki Mihály levelezése* (Corespondența lui Mihail Teleki), 1656—1679, vol. 1—8, Budapest, 1905—1926.

Moldovan, Liviu, *Audieri de martori referitoare la un furtișag de miere* (în satul Alămor, jud. Alba), în „Apicultura", 1969, nr. 11.

Szilágyi, Sándor — Gergely, Samu — Pettkó, Béla : *Alvinczi Péter okmánytára. Diplomatarum Alviczianum*, 1—3 Budapest, 1879—1887.

„Történelmi Tár" (Colecția istorică) din 1881, p. 139—147 (9 documente din anii 1690—1700), din 1888 p. 385—388 (4 documente din anii 1640—1684) etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ANEXA I

Tabelul I

FAMILIA TELEKI

(date genealogice)

Mihály I.
căpitan de gardă
s. Garázda Anna

János
(1614—1662)
comite de Zarand
Bornemissza Anna

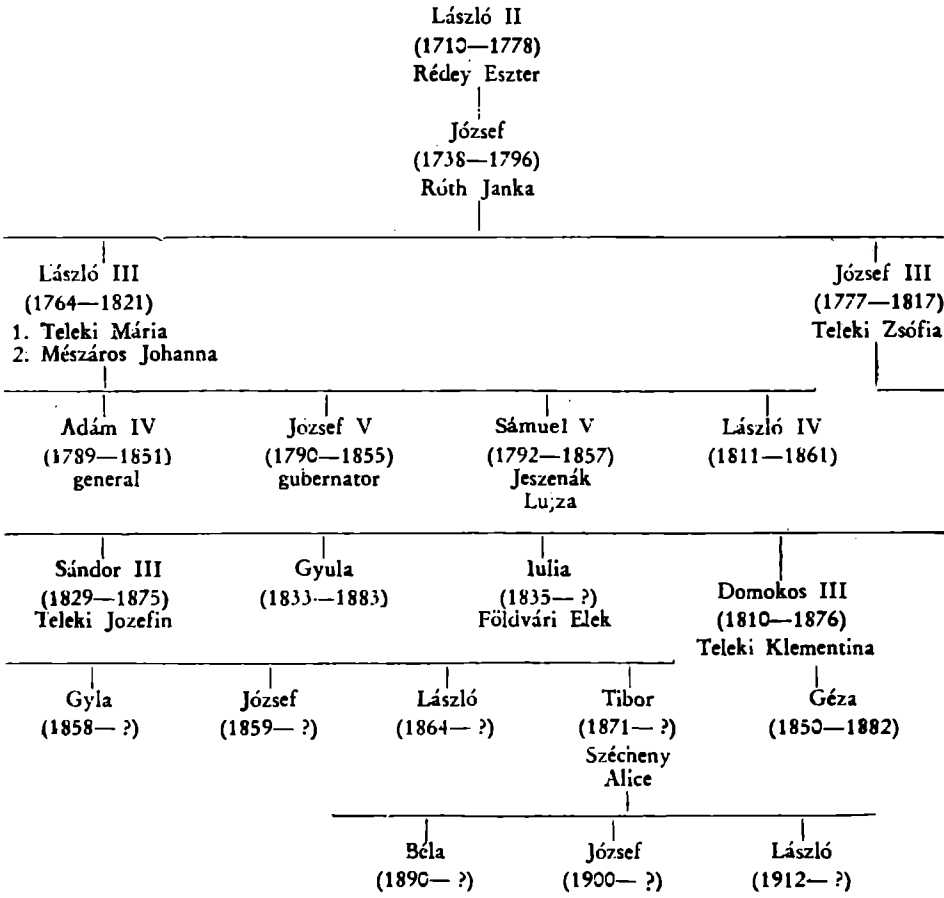
Mihály II.
(1631—1690)
prim consilier princiar
Weer Judit

Mihály III.	László I.	József I.	Pál I.	Sándor I.
(? —1713)	(? —1714)	(? —1732)	(1677—1731)	(1679—1754)
căpitan de chioax	comite de Alba	comite de Alba	Vay Kata	1. Bethlen Iulia 2. Nagy Zsuzsa
Toroczkai Kata	Vay Anna	1. Kun Bora 2. Bethlen Kata		

Miklós	László II.	Lajos I.	Sándor II.	Sámuel II.
(? —1746)	(1710—1778)	(? —1758)		(1739—1882)
	Ráday Eszter	Bethlen Kata	György Maria	cancelar aulic
	vezi tabelul II.	vezi tabelul III.		vezi tabelul IV.

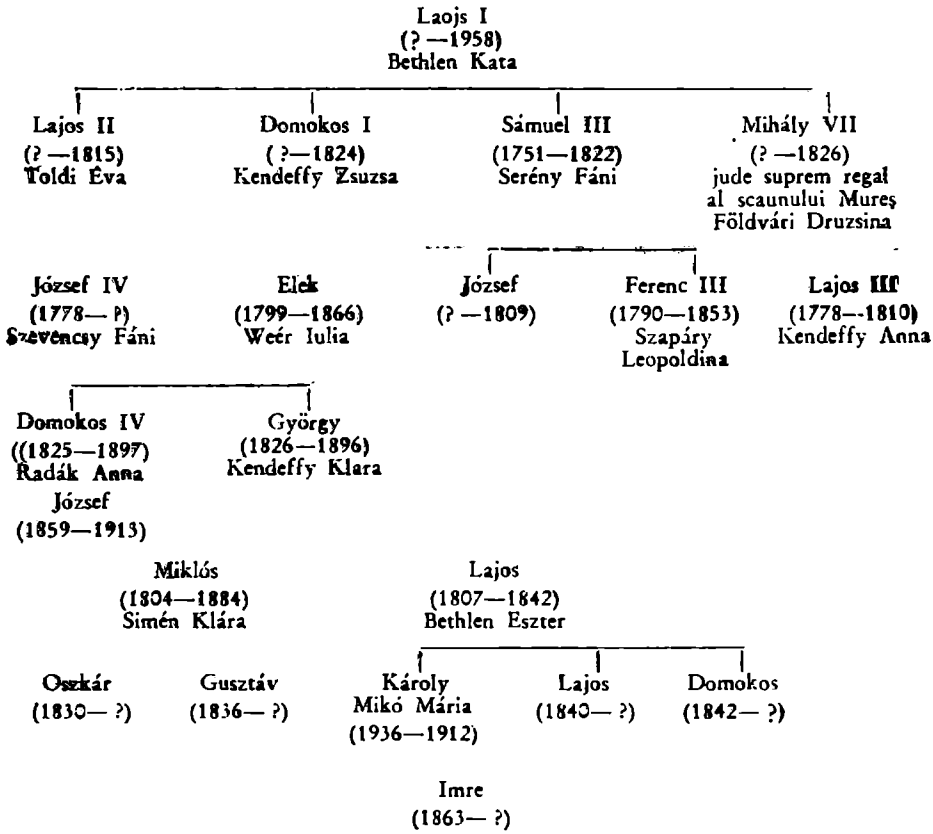
https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RAMURA LUI LÁSZLÓ II

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RAMURA LUI LAJOS I

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RAMURA LUI SAMUEL II

Samuel II
cancelar aulic (1739—1822)

Bethlen Zsuzsa

Domokos
(1773—1796)

Ferenc I
(1787—1861)

Bánffy Eszter

Sámuel VI
(1819—1882)

Bethlen Erzsébet

Sámuel
(1845—1916)
explorator al Africii

ANEXA 2

LISTA
LOCALITĂȚILOR CUPRINSE ÎN CONSCRIPȚIILE BUNURILOR FAMILIEI TELEKI

1. Adrian (Adorján), c. Turda ; 1689 (fasc. 28 nr. 5), 1754 (fasc. 29 nr. 2).
2. Alămor (Alamor), c. Alba de Jos ; 1806 (Dom. Al. nr. 21, 76, 96, 197).
3. Alunișu (Mogioro, Magyaro), c. Turda ; 1608, 1628, 1657, 1687 (Fasc. 28 nr. 13—16, 34, 35 și 38).
4. Alunișu (Magyarokerék), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28, nr. 5).
5. Apața (Apàca), c. Soln. Mijl. ; 1773—1774 (Pasc. 28 nr. 3 și Fasc. nr. 8).
6. Archiud (Erked), c. Soln. Mijl. 1773—1774 (Fasc. 28 nr. 3 și Fasc. 29 nr. 8).
7. Arpașu de Jos (A. Árpàs), d. Făgăraș ; 1797 (Fasc. 29 nr. 3).
8. Arpașu de Sus (F. Árpàs). d. Făgăraș ; 1797 (Fasc. 29 nr. 3).
9. Aranacuta (Arankuth), c. Cluj ; 1642 (Fasc. 28 nr. 19).
10. Baba, c. Soln. Int. ; 1787 (Fasc. 28 nr. 22).
11. Balda (Bald), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
12. Band (M. Bànd), sc. Mureș ; 1729 (Varia. 8).
13. Băbeni (Arany mezö), d. Chioar ; 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
14. Bărboși (Mezö Szakáll), c. Turda ; 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
15. Bărdești (Bárdos), sc. Mureș ; 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
16. Bărsența (Kis Berszó), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
17. Beclean (Bethlen tartománya), c. Soln. Int. ; 1642 (Fasc. 28 nr. 19).
18. Beudiu (Beöd, Beóld), c. Soln. Int. ; 1628 și 1637 (Fasc. 28 nr. 14 și 17).
19. Berghia (Bergenyé), sc. Mureș ; 1613 (Fasc. 28 nr. 33).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

20. Berchez (Sáros Berkesz, Berkes), d. Chioar ; 1754 şi 1807 (Fasc. 29 nr. 1, Fasc. 28 nr. 6).
21. Berchezoaia (Berkeszpataka), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1) şi 1807 (Fasc. 29 nr. 6).
22. Berinţa (Berencze), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
23. Bezid (Bözöd), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 4, 34 şi 38), 1775 (Fasc. 27 nr. 6).
24. Bezidul Nou (Bözöd Ujfalu), sc. Odorhei ; 1687, 1775 (Fasc. 28 nr. 4, 34, 35 şi 38).
25. Bîrghiş (Bürkös), c. Alba de Jos ; 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
26. Blăjel (Balástelke), c. Tîrnava ; 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
27. Bocşita (M. Baxa), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. 29 nr. 8).
28. Bogata de Jos (Oláh Bogát), c. Alba de Jos ; 1816 (Varia 5).
29. Bogdand (Bogdánd), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. nr. 29 nr. 8).
30. Boholt, c. Hunedoara ; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).
31. Boiul Mare (Nagybun), d. Chioar ; 1807, (Fasc. 28 nr. 6).
32. Borşa (Borsa), c. Dobîca ; 1787 (Fasc. 28 nr. 22).
33. Bozed (Bozéd), sc. Mureş ; 1795 (Varia 3).
34. Bozieş (Borzas, Magyar Borzás), c. Dobîca ; 1775 (Fasc. 28 nr. 4), 1637 (nr. 17).
35. Branişte a (Arpástó, Arpastho), c. Soln. Int. ; 1628, 1637 (Fasc. 28 nr. 14 şi 17).
36. Buciumi (Törökfalva), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
37. Budeşti (Budatelke), c. Cluj ; 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
38. Budiul Mic (Bodon), sc. Mureş ; 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
39. Buteaza (Butyásza), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
40. Buza, c. Dobîca ; 1798 (Fasc. 27 nr. 5), 1774 (Fasc. 29 nr. 9).
41. Calna (Kálnok), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
42. Caşva (Casva, Kásva), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
43. Căianu (Kallyán), c. Cluj ; 1774 (Fasc. 28 nr. 3), 1773 (Fasc. 29 nr. 8 şi 12).
44. Călugăreni (Remete), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28, nr. 34, 35 şi 38).
45. Căpuş (Kapus), c. Turda ; 1795 (Varia, 3).
46. Cărbunari (Garbonac), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
47. Cărpiniş (Gyertyános), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
48. Ceaca (Csáka), c. Soln. Int. ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
49. Cerneşti (Csernyefalva), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
50. Certejul (Csertes), c. Hunedoara ; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).
51. Ceuaşul de Cîmpie (M. Csávás), sc. Mureş ; 1729 (Varia, 8).
52. Cheţu (Ketely), c. Dobîca ; 1628 (Fasc. 28 nr. 14), 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
53. Chibed (Kibed), sc. Mureş ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
54. Chilioara (Kirva), c. Soln. Int. ; 1773 (Fasc. 29 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
55. Chimitelnic (Keménytelke), c. Turda ; 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
56. Chinari (Pinard, Finar), c. Turda ; 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687 (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17, 18, 34, 38).
57. Chiochiş (Kékes), c. Soln. Int. ; 1735 (Fasc. 28 nr. 24), 1787 (Fasc. 28 nr. 22).
58. Chişcădaga (Kecskedaga), c. Hunedoara ; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).
59. Ciceu-Giurgeşti (Györgyfalva), c. Soln. Int. ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
60. Cinta (Fintaháza), sc. Mureş ; 1737 (Fasc. 28 nr. 32).
61. Cioc (Csokfalva), sc. Mureş ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1775 (Fasc. 28 nr. 4), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
62. Ciocotiş (Csokot, Csokotye), d. Chior ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
63. Ciocmani (Csokmány), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
64. Ciolt (Csolt), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
65. Cîrjiţi (Kérges), c. Hunedoara ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

66. Coaş (Kovás), d. Chioar ; 1719 (Fasc. 28 nr. 8).
67. Corbeşti (Csoka), sc. Mureş ; 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
68. Corund (Korond), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. 28 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
69. Coşeiu (Kusaly), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. 28 nr. 8).
70. Craiva (Királypataka), c. Alba ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
71. Crăciunel (Karácsonyfalva), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
72. Crăciuneşti (Kratsunesd), c. Zarand ; 1755 (Fasc. 28 nr. 6).
73. Cricău (Karko, Krakko), c. Alba ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1755 (Fasc. 29 nr. 6), 1756 (Dom. Alăm. nr. 86), 1816 (Varia, 5).
74. Cristeşti (Maros Kerssztur), sc. Mureş ; 1718 (Fasc. 28 nr. 37), 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
75. Crişeni (Totháza), c. Cluj ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
76. Culpiu (M. Kölpény), sc. Mureş ; 1759 (Fasc. 28 nr. 9), 1729 (Varia, 8).
77. Cuzăplac (Középlak), c. Cluj ; 1792 (Fasc. nr. 2).
78. Daia (Dálya), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
79. Deda, c. Turda ; 1628, 1629, 1637, 1657 (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17, 18).
80. Dedrad, c. Cluj ; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687 (Fasc. 28, nr. 13—18, 34, 35, 38), 1733 (Fasc. 28 nr. 25), 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
81. Delureni (Ujlak), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
82. Dolheni (Ilondapataka), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
83. Dîmbu (Domb), c. Cluj ; 1628, 1637, 1689 (Fasc. 28 nr. 5, 14, 17), 1754 (Fasc. 29 nr. 2), 1808 (Varia, 4).
84. Dîrja (Derse), c. Dobîca ; 1787 (Fasc. 28 nr. 22).
85. Dragu (Drág), c. Dobîca ; 1773 (Fasc. 29 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
86. Dumbava (Lygeth, Liget, Lüget), c. Turda ; 1628, 1629, 1637, 1657, 1687, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17, 18, 21, 34, 35, 38).
87. Dumbrăvioara (Sáromberke), c. Turda ; 1689 (Fasc. 29 nr. 5), 1701 (Fasc. 28 nr. 27), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
88. Dupăpiatră (Dupapiatra), c. Hunedoara ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
89. Duruşa (Durussa), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
90. Ercea (Ercsye, Ercse, Nagy Ercse), c. Cluj ; 1628, 1637, 1657, 1659, 1687 (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17, 34, 35, 38).
91. Ernei (Nagy Ernye), sc. Mureş ; 1754 (Fasc. 28 nr. 2), 1784 (Fasc. 38, nr. 23).
92. Fărăgaş (Fogaras), d. Făgăraş ; 1797 (Fasc. 29 nr. 3).
93. Figa (Füge, Fige), c. Soln. Int. ; 1628, 1637 (Fasc. 28 nr. 14, 17), 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
94. Pilitelnic (Phületelke, Fületelke), c. Tîrnava ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
95. Filpişul Mîc (Filpes, Szász Fülpös), c. Cluj ; 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687, 1689 (Fasc. 28 nr. 5, 14, 15, 17, 18, 38)
96. Finteuşul Mic (K. Fentós), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
97. Fîntînele (Üs, Üss), c. Dobîca ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 28 nr. 2).
98. Fizeşti (Fizeds), c. Hunedoara ; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).
99. Frînceni (Frinkfalva, Tringfalva), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 29 nr. 6).
100. Găbud (Gabud), d. Alba de Jos ; 1792 (Fasc. 27 nr. 1, 3).
101. Ghejasa de Jos (Also Gezés), c. Alba de Sus ; 1797 (Fasc. 27 nr. 4), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
102. Ghejasa de Sus (Felsö Gezés), c. Alba de Sus ; 1797 (Fasc. 27 nr. 4).
103. Gheorghe Doja (Lukafalva), sc. Mureş ; 1737 (Fasc. 28 nr. 32).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

104. Ghindari (Makfalva), sc. Mureş ; 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
105. Ghineşti (Geges), sc. Mureş ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 38), 1759 (Fasc. 28 nr. 9).
106. Ghipes (Gyepes), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
107. Ghirolt (Girolt), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. 29 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
108. Gorneşti (Gernyeszeg), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1701 (Fasc. 28 nr. 27), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
109. Goreni (Széplak), c. Cluj ; 1735 (Fasc. 28 nr. 25).
110. Giurtelecul Simleului (Gyortelek, Györtelke), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. 28 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
111. Gîmbaş (Gombás), c. Alba ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
112. Gîrbova de Jos (Magyar Orbo), c. Alba ; 1743 (Fasc. 28 nr. 5), 1755 (Fasc. 29 nr. 6).
113. Gledin (Gleden), c. Cluj ; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1687, sec XVII (Fasc. 28 nr. 13—18, 21, 34, 35, 38).
114. Gligoreşti (Szent Márton, Sos Szt. Márton), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
115. Glod (Sosmező), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6), c. Soln. Int. ; 1754 (Fasc. 27 nr. 1).
116. Glodeni (Sárpatak), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1701 (Fasc. 28 nr. 27), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
117. Grebenişu de Cîmpie (Gerebenes), c. Turda ; 1759 (Fasc. 28 nr. 9), 1775 (Varia 2), 1795 (Varia 3), 1729 (Varia 8).
118. Grindeni (Gerend Keresztur), c. Turda ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
119. Groapa (Gropa), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 31).
120. Gruişor (Kis Görgény), sc. Mureş ; 1737 (Fasc. 28 nr. 32).
121. Gurghiu (Görgény Szt. Imre, Görgény), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
122. Hetiur (Hetur), c. Tîrnava ; sec. XVII (Fasc. 28 nr. 21).
123. Hideaga (Hidegkut), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
124. Hodac (Hodak), c. Turda, 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687 (Fasc. 28 nr. 13—18, 34—35, 38), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
125. Hodod (Hadad), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. 28 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
126. Hoghilag (Holdvilág), c. Alba de Sus ; 1740 (Varia 1).
127. Iedăra (Jeder), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
128. Iara de Mureş (Jara), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
129. Idicel (Idecs Pataka), c. Turda ; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1687, (Fond. 28 nr. 13—18, 38).
130. Iernuţeni (Radnotfája), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
131. Ighişul Vechi (Ola Ivánfalva), c. Alba de Sus, 1798 (Fasc. 28 nr. 6).
132. Ileanda (Ilonda, Nagy Ilonda), c. Soln. Int. ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1) ; d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
133. Ioneşti (Jánosfalva), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
134. Jucul de Jos (Suk, Also Sok), c. Cluj ; 1787 (Fasc. 28 nr. 22).
135. Letca (Letka), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
136. Livezile (Kakova, Vládháza), c. Alba de Jos ; 1792 (Fasc. 27 nr. 1, 3).
137. Locodeni (Lokod), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35).
138. Lunca (Nyavalyásfalva), c. Hunedoara ; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).
139. Lunca (Ujfalu), c. Cluj ; 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687, 1689 (Fasc, 28 nr. 5 14, 15, 17, 18, 34, 35, 38), 1733 (Fasc. 28 nr. 25).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

140. Lunca Mureşului (Székely Kocsárd), sc. Arieş ; 1792 (Fasc. 27 nr. 1, 3).
141. Lueta (Lövéte), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
142. Lujerdin (Losád), c. Dăbîca, 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
143. Luna de Jos (Lona), c. Dăbîca ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
144. Lupsa (Lupsa), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
145. Mag (Mág), c. Alba de Jos ; 1806 (Dom. Alăm, nr. 197).
146. Maioreşti (M. Hudák), c. Turda ; 1828 (Varia 6).
147. Malin (Malom), c. Soln. Int. ; 1628, 1637 (Fasc. 28 nr. 14, 17), 1733 (Fasc. 28 nr. 25).
148. Mani (Manyik), c. Dăbîca ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 29, nr. 2).
149. Măgura (Maruritza, predium), c. Soln. Int. ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1).
150. Măgura (Măgura), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
151. Mileni (Majlán), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1).
152. Mărtiniş (H. Sz. Márton), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 38).
153. Mera, c. Cluj ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
154. Mereşti (Homorod Almás), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
155. Merişor (K. Monostor), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
156. Mereşenii de Jos (Kecel), c. Crasna ; 1659 (Fasc. 28 nr. 15).
157. Mesteacăn (Nyires), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
158. Mesteacănu (Nyires), c. Cluj ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
159. Metiş (Martonfalva), c. Alba de Sus ; 1797 (Fasc. 27 nr. 4), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
160. Micești (Kisfalud), sc. Mureş ; 1718 (Fasc. 28 nr. 37).
161. Mihăileni (Sáldorf), c. Alba de Jos ; 1797 (Fasc. 27 nr. 4).
162. Mociu (Mocs), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
163. Mogoşeşti (Magosc.), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
164. Monor, c. Cluj ; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1687, sec. XVII, (Fasc. 28 nr. 13—18, 21, 34, 35, 38), 1733 (Fasc. 28 nr. 25).
165. Morău (Maro), c. Dobîca ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
166. Morăreni (Monosfalva), c. Turda ; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1687, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 13—18, 21, 34, 35, 38).
167. Moreşti (Molomfalva), sc. Mureş ; 1798 (Fasc. 27 nr. 5)
168. Motiş (Mutos), c. Soln. Mijl. ; 1754 (Fasc. 28 nr. 3).
169. Mujna (Musna, Magyar Musna), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
170. Nădaşa (?) (Nádas), c. Turda (?), 1962, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 19, 21).
171. Nadeş (Nádas, Szász Nádas), c. Tîrnava ; 1682, 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), (Fasc. 28 nr. 4).
172. Nadiş (Nádasd), c. Soln. Int. ; 1773 (Fasc. 29 nr. 8), 1774 (Fasc. 28, nr. 3).
173. Nădăşelu (M. Nádas), c. Cluj ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
174. Nazna (Náznánfalva), sc. Mureş ; 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
175. Neaua (Havad), sc. Mureş ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
176. Noţîg (Nagyszeg), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. 29 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
177. Noul Român (?) (Ujfalu), c. Alba de Sus ; 1797 (Fasc. 29 nr. 3).
178. Oarba (Orbo), c. Turda ; 1816 (Varia 5).
179. Ocland (Okland), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
180. Odorheiul Secuiesc (Udvarhely), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 35).
181. Oprea Cîrţişoara (O. Kertsesora), d. Făgăraş ; 1797 (Fasc. 29 nr. 3).
182. Orăşeni (Városfalva), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 38).
183. Oroiu de Cîmpie (Uraj), c. Turda ; 1798, (Fasc. 27 nr. 5).
184. Pata, c. Cluj ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

185. Păcureni (Poka Keresztur), c. Turda ; 1659, 1687 (Fasc. 28 nr. 15, 35).
186. Pădureni (Csenad, Csinád, Erdö Csinád), c. Turda ; 1689, 1701 (Fasc. 28 nr. 5, 7), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
187. Pădurenii (Kok), c. Turda ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
188. Păucea (Potsfalva), c. Tirnava ; 1806 (Dom. Alăm. 195).
189. Păluişul (Burjányfalva), c. Hunedoara ; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).
190. Periceiu (Perecsen)), c. Crasna ; 1735 (Fasc. 28 nr. 24).
191. Perii Vadului (R. Körtvejes), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
192. Petea (Pete, Peteh), c. Turda ; 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687 (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17, 18, 38).
193. Petenia (Petenyefalva), c. Crasna ; (Fasc. 28 nr. 15).
194. Petiş (Peterfalva, Szász Péterfalva), c. Alba de Sus ; 1797 (Fasc. 27 nr. 6), 1798 (Fasc. 27 nr. 4).
195. Petreni (H. Szent Péter), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
196. Petriş (Kövesd), c. Turda ; 1628, 1629 (Fasc. 28 nr. 14, 18).
197. Pinticu (Szászpéntek), c. Cluj ; 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
198. Pogăceaua (Pagocsa), c. Turda ; 1657, 1687, 1689 (Fasc. 28 nr. 5, 15, 38), 1754 (Fasc. 28, nr. 15), 1808 (Varia 5).
199. Posmuş (Paszmos), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
200. Poşta (Pusztafentö), d. Chioar ; 1807 (Fasc. nr. 28 nr. 6).
201. Preluca Veche (Preluka), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
202. Prislop (Kisbun), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
203. Purcăreţ (Purkorecz), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
204. Rareş (Recsenyéd), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
205. Rajtoz (prediu), 1786 (Fasc. 27 nr. 2).
206. Războieni-Cetate (Székelyföldvár), sc. Arieş ; 1792 (Fasc. 27 nr. 1, 3).
207. Răzoare (Velker), c. Cluj ; 1628, 1629, 1637, 1659, 1687, 1689 (Fasc. 28 nr. 5, 14, 15, 17, 18, 34, 35, 38), 1808 (Varia 4).
208. Recea Nouă (T. Retse), d. Făgăraş ; 1797 (Fasc. 29 nr. 3).
209. Reghin (Szászhágen), c. Turda ; 1608, 1637, 1657, 1687 (Fasc. 28 nr. 13, 15, 16, 17, 34, 35, 38).
210. Reghin Sat (Regen, Magyar régen), c. Turda ; 1628, 1629, 1637, 1687, 1689 (Fasc. 28 nr. 5, 14, 15, 17, 18, 34, 35, 38).
211. Remetea Chioarului (Remete), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
212. Rîciu (Rücs, Rücz, Rucs), c. Turda ; 1628, 1629, 1637, 1642, 1657, 1687, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17, 18, 19, 21, 34, 35, 38), 1733 (Fasc. 28 nr. 25).
213. Rigmani (Rigmány), sc. Mureş ; 1687 (Fasc. 28 nr. 35).
214. Rîpa de Jos (Also Repafalva, Repafalva, Also Répa), c. Turda ; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1687 (Fasc. 28 nr. 13—18, 34, 35, 38).
215. Romita (Romlott), c. Soln. Mijl. ; 1787 (Fasc. 28 nr. 22).
216. Roua (Rava), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
217. Satulung (Hosszufalu), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
218. Satu Nou (Ujfalu), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
219. Săbed (Szabéd), sc. Mureş ; 1795 (Varia 3), 1729 (Varia 8).
220. Săcalul de Pădure (Zakal, Szakal, Erdöszakáll), c. Turda ; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 13—18, 21, 34, 35, 38).
221. Săcălăşeni (Szakfalva), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
222. Săcărîmbu (Nagyág), c. Hunedoara ; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

223. Sălniţa (Szelnicze, Szelnyitze), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
224. Săpîia (Szapp. pat.), c. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
225. Sărăţeni (Sovárad), sc. Mureş ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
226. Sărmaşu (Nagy Sármás), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
227. Sărmăşel (Kis Sármás), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
228. Seleuş (Kis Szölös), c. Tîrnava ; 1687, 1698 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1775 (Fasc. 28 nr. 4), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
229. Ser (Szeér), c. Soln. Mijl. ; 1773 (Fasc. 29 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
230. Seredin (?), (Serden), c. Crasna (?) ; 1659 (Fasc. 28 nr. 15).
231. Sîngeorgiu de Pădure (Erdöszent György), sc. Mureş ; 1685 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1773 (Fasc. 29 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 2, 3), 1775 (Fasc. 28 nr. 4), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
232. Sîngeorgiu de Cîmpie (Z. György, Szent György, Mezö Szent György), c. Cluj ; 1628, 1629 (Fasc. 28 nr. 18), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
233. Sîngeorz Băi (Oláh Szent György), d. Năsăud ; 1637 (Fasc. 28 nr. 17).
234. Sînger (Mezöszengyel), c. Turda ; 1775 (Fasc. 28 nr. 4), 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
235. Sînmărghita (Z. Margita), c. Soln. Int. ; 1628, 1629, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 14, 17, 21).
236. Sînmărtinul de Cîmpie (Z. Márton, Szent Márton, Szentmarton), c. Cluj ; 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687 (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17. 18, 35, 38).
237. Sînpaul (H. Szent Pál), sc. Odorhei ; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38).
238. Sînpaul (Szenpál), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
239. Sînpetru (Szent Péter), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 29 nr. 2), 1808 (Varia 4).
240. Sînta Maria (Szemerje), c. Dobîca ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
241. Sîntioara de Mureş (Szent Iványi Csitt Szt. Iványi), sc. Mureş ; 1613 (Fasc. 28 nr. 33), 1754 (Fasc. 28 nr. 36).
242. Sîntu (Z. Andras, Szent András), c. Cluj ; 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687 (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17, 18, 25, 34, 35, 38), 1733 (Fasc. 28 nr. 5).
243. Solovăstru (Oroszfalu, Nagy Orozfalu), c. Turda ; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1687, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 13—18, 21, 34, 35, 38).
244. Stejeriş (Kercsed), sc. Arieş ; 1657 (Fasc. 28 nr. 15), 1792 (Fasc. 27 nr. 1, 3).
245. Stîna (Sztina), c. Soln. Mijl. ; 1787 (Fasc. 28 nr. 22).
246. Stoboru (Vásártelke), c. Cluj ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).
247. Streja Cîrtişoare (Streja Kerecsesora), d. Făgăraş ; 1797 (Fasc. 29 nr. 3).
248. Strugureni (Veresegyháza), c. Dobîca ; 1775 (Fasc. 28 nr. 4).
249. Suciul de Sus (Felsöszüts), c. Soln. Int. ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28, nr. 6),
250. Sumurducu (Szomárdok), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
251. Şard (Sárd), c. Alba ; 1755 (Fasc. 29 nr. 6).
252. Şardu (Sárd), c. Cluj ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
253. Şasa (Sásza), d. Chioar ; 1754 (Fasc. 29 nr. 1), 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
254. Şăulia (Sállyi), c. Cluj ; 1775 (Varia 2).
255. Şăuşa (Soospatak, Soos Pataka), sc. Mureş ; 1718 (Fasc. 28 nr. 37), 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
256. Şerbeni (Soropháza), c. Turda ; 1789 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
257. Şeulia (Saly), c. Turda ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

258. Şieuţ (Kis Sajo), c. Cluj; 1608, 1628, 1637, 1657, 1658 (Fasc. 28 nr. 13—18, 34, 35, 38), 1733 (Fasc. 28 nr. 25).
259. Şigău (Sajko), c. Soln. Int.; 1740 (Fasc. 28 nr. 7).
260 Şincai (Samsond), sc. Mureş; 1795 (Varia 3).
261. Şoimuş (Oláh Solymos), c. Tirnava; sec. XVII (Fasc. 28 nr. 21), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
262. Şoimuş (Maros Solymos), c. Hunedoara; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).
263. Şomcuţa (Somkut), d. Chioar; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
264. Şoroştin (Sorostély), c. Alba; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
265. Ştefăneşti (Szent István), sc. Mureş; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
266. Tankofalva (dispărut), sc. Odorhei, 1687 (Fasc. 28 nr. 35).
267. Tibru (Tybor), c. Alba; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
268. Tg. Mureş (Maros Vásárhely); 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
269. Tîrliua (Felsö Ilosva), c. Soln. Int.; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
270. Tonciu (Tancs), c. Cluj; 1628, 1629, 1637, 1657, 1659, 1687 (Fasc. 28 nr. 14, 15, 17, 18, 34, 38).
271. Topa Mică (Topa), c. Cluj; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
272. Topliţa (Toplicza), c. Hunedoara; 1757 (Fasc. 28 nr. 39).
273. Topliţa (Toplicza), d. Chioar; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
274. Tuşinu (Tuson), c. Cluj; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754 (Fasc. 29 nr. 2), 1808 (Varia 4).
275. Ţăgşoru (Kis Czég), c. Cluj; 1775 (Varia 2).
276. Ţelna (Celna), c. Alba; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1743 (Fasc. 29 nr. 5), 1755 (Fasc. 29 nr. 6).
277. Ţiptelnic (Széltelek), sc. Mureş; 1795 (Varia 3).
278. Ţentea (Czente), c. Dobîca; 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
279. Uila (Vajola), c. Cluj; 1608, 1628, 1629, 1637, 1657, 1687, 1689 (Fasc. 28 nr. 13—18, 21, 34, 35).
280. Ulciug (Vöcsök, Völtsök), c. Soln. Mijl.; 1773 (Fasc. 29 nr. 8), 1774 (Fasc. 28 nr. 3).
281. Ulmeni (Sülelmed), c. Soln. Mijl.; 1735 (Fasc. 28 nr. 24).
282. Uioara de Jos (Csongva), c. Alba de Jos; 1792 (Fasc. 27 nr. 1, 3).
283. Ungheni (Nyárádtö), sc. Mureş; 1613 (Fasc. 28 nr. 33), 1718 (Fasc. 28 nr. 37), 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
284. Unguraş (Bálvárnyos várallya), c. Soln. Int.; 1798 (Fasc. 27 nr. 5).
285. Urisiu de Sus (Felsö Oroszi), c. Turda; 1689 (Fasc. 28 nr. 5), 1754, (Fasc. 29 nr. 2).
286. Urisiu de Jos (Alsó Oroszfalu), c. Turda; 1637 (Fasc. 28 nr. 17).
287. Valea Chioarului (Gaura), d. Chioar; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
288. Valea Pomilor (Motsollya), c. Soln. Mijl.; 1773 (Fasc. 29 nr. 8).
289. Valea Largă (Czikud), c. Turda; 1869 (Fasc. 28 nr. 5).
290 Var (Ormezö), c. Dobîca; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
291. Vădaş (Vadasd), sc. Mureş; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35, 38), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).
292. Vălureni (Kakasd), sc. Mureş; 1798 (Fasc. 28 nr. 5).
293. Vălenii de Mureş (Disznaio), c. Turda; 1608, 1628, 1629, 1637, 1642, 1657, 1687, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 13—18, 21, 35, 38).
294. Vătava (Repa), c. Cluj; 1733 (Fasc. 28 nr. 25).
295 Veresszek (Veres Zek) (dispărut), c. Turda; (?); 1608, 1628, 1637, 1657, 1689, sec. XVII (Fasc. 28 nr. 13—17, 21).
296. Viforoasa (Havadtö), sc. Mureş; 1687 (Fasc. 28 nr. 34, 35), 1775 (Fasc. 28 nr. 4), 1798 (Fasc. 27 nr. 6).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

297. Vima Mică (Drág Vilma), d. Chioar ; 1807 (Fasc. 28 nr. 6).
298. Vişinelu (Csete'ke), c. Gluj ; 1789 (Fasc. 28, nr. 5).
299. Vîrghiş (Vargyas), sc. Odorhei ; 1867 (Fasc. 28 nr. 34, 38).
300. Voivodeni (Vajdaháza), c. Dobîca ; 1689 (Fasc. 28 nr. 5).
301. Voivodeni (V. Sz. Iványi), c. Turda ; 1754 (Fasc. 29 nr. 2).
302. Zimbor (Nagy Sombor), c. Cluj ; 1796 (Fasc. 27 nr. 2).

BIBLIOGRAFIE

Barabás, Samu, *A római szent birodalmi gróf Széki Teleki család scaléd oklevéstéra*, (Diplomatariul familiei Teleki de Szék, conţi ai sfîntului imperiu roman), Budapesta, 1895, vol. I—II.

Gergely, Sámuel, *Teleki Mihály, levelezése* (Corespondenţa lui Mihail Teleki), 1656—1679, vol. 1—8, Budapesta.

Kosáry, Domokos, *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába* (Introducere în izvoarele şi bibliografia istoriei Ungariei), Budapesta, 1970.

Nagy, Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemtedékrendi táblákkal* (Familiile din Ungaria cu emblemele lor şi cu tabelele genealogice), vol. XI, Pesta, 1863.

Trócsány, Zsolt, *Teleki Mihály Endély és a kurucmozgalom 1690-ig.* (Mihai Teleki Transilvania şi mişcarea curuţilor pînă în 1690), Budapesta, 1972.

FONDUL FAMILIEI TOLDALAGI

Familia Toldalagi făcea parte din marea nobilime din Transilvania feudală şi a jucat un rol de seamă în viaţa politică şi socială a principatului în secolele XVII—XIX. Primul membru cunoscut al familiei este din 1268 care a obţinut moşie în Toldal (în ung. Toldalag), localitate aflată în fostul comitat Turda şi de la care se trage şi numele Toldalagi [1]. Ascensiunea familiei începe în secolul al XVI-lea după ce în 1455 regele Ladislau al V-lea îi acordă blazon [2] şi apoi în 1456 le donează întreaga moşie Toldal [3]. În 1469 obţin prin achiziţie moşia Ercea cu Păingeni de la care au luat supranumele „Nagyercsei" (de Ercea). Membrii mai însemnaţi ai familiei au fost Toldalagi Mihály (I) cunoscutul om politic şi memorialist din prima jumătate a secolului al XVII-lea ; Mihály (III) care în 1744 a obţinut titlul de conte ; fiul mai mare al acestuia, László (I), asesor la Tabla regească din Tîrgu Mureş, mare jurist al vremii care şi-a îmbogăţit averea mai ales prin acaparări de terenuri comunale, cît şi de la ţăranii liberi datorită funcţiei şi pregătirii sale juridice ; Ferenc I şi II juzi supremi regali ai scaunului Mureş în anii 1790—1803 şi respectiv 1847—1848 şi 1861.

Genealogia familiei poate fi urmărită începînd din secolul al XVI-lea [4] pe care o redăm în anexa I.

---

[1] *Történelmi Tár* (Colecţia istorică), Budapesta, 1888, p. 80.
[2] *Ibidem*, p. 87.
[3] Arh. St. Tîrgu Mureş, fond familial Toldalagi, nr. 21.
[4] După Nagy Iván, *Magyarország nemes családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* (Fomiliile nobile din Ungaria cu emblemele lor şi cu tabele genealogice) vol. XI. Pesta, 1863, p. 147—156 ; Pálmay József, *Maros-Torda, Vármegye nemes családai* (Fami-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Proprietățile familiei Toldalagi se găseau în diferite localități din zona centrală a Transilvaniei : în comitatele Turda, Tîrnava, Dobîca, Solnocul Interior și Cluj, în scaunul Mureș (vezi și lista conscripțiilor). Reședința lor principală era însă la Corunca lîngă Tîrgu Mureș, dar aveau curți nobiliare și la Ercea, Murgești și Iclod.

Arhiva familiei a avut o soartă vitregă. În timpul răscoalei lui Francisc Rákoczi al II-lea a fost evacuată și depusă spre păstrare la mănăstirea franciscană din Lăzarea de lîngă Gheorghieni, unde la 24 februarie 1709 a fost complet distrusă de un incendiu împreună cu arhivele familiilor înrudite Harinnai și Huszár [5]. Arhiva familiei a fost reconstituită în bună parte între anii 1717—1722 prin volume de copii autentice de documente obținute de la locurile de adevenire de pe lîngă Capitlul din Alba Iulia și Conventul din Cluj-Mănăștur și apoi între anii 1764—1779 prin copii și transumpturi de documente eliberate de Tabla regească din Tîrgu Mureș [6]. De aceea arhiva veche se păstrează în copii autentice legate în volume.

Arhiva familială, de regulă, era păstrată de primul băiat născut din familie. Astfel în 1777, după moartea lui Toldalagi László actele privitoare la familie au fost inventariate și preluate de Ferenc Toldalagi în calitate de „natu maior" [7]. La începutul secolului al XX-lea o parte a arhivei, mai mult corespondența, a fost depusă la arhiva Muzeului Ardelean din Cluj, de la care a ajuns la Biblioteca Filialei Academiei R.S.R. din Cluj și preluată în 1974 de filiala Arhivelor Statului județul Cluj [8].

În timpul celui de-al doilea război mondial o cantitate însemnată de cărți, cca. 8000 de volume, între care și volume de documente, au fost depuse în depozitele Colegiului reformat din Tîrgu Mureș de către scriitorul Sárgy László, secretarul Societății literare Kemény Zsigmond [9]. Restul bogatei biblioteci, împreună cu o parte a arhivei, probabil arhiva mai nouă, cu manuscrise, tipărituri vechi și rare ce au rămas la reședința familiei din Corunca s-au distrus.

De la Colegiul reformat, după mai multe mutări, fondul a fost depozitat în subsolul unei clădiri a Institutului de medicină și farmacie din Tîrgu Mureș, unde a suferit o nouă pierdere în urma unei spargeri a canalului de scurgere care a inundat pivnița [10].

Prin actul de donație din 1 ianuarie 1962 acad. Miskolczi Dezső, al doilea soț al văduvei lui József Toldalagi, depune mai întîi pentru păstrare și donează apoi cărțile și documentele familiei Toldalagi Bibliotecii Bolyai din Tîrgu Mureș „...cu condiția ca scriptele și cărțile salvate de distrugere să rămînă în proprietatea bibliotecii și să slujească cercetării științifice" [11].

---

liile nobile din comitatul Mureș-Turda), Tîrgu Mureș, 1904, p. , completate cu date din arhiva familiei și din registre de stare civilă confesionale ale localităților Tîrgu Mureș, Corunca și Murgești.

[5] Arh. St. Tîrgu Mureș, fond familial Toldalagi nr. 1.

[6] Ibidem, nr. 1, 3, 11, 12, 13, 21 și 28.

[7] Ibidem, nr. 1. Documentele cuprinse în acest inventar, cca. 1500 de acte, grupate în 83 de fascicole, pe anii 1517—1747 nu se păstrează în arhiva familiei din Tîrgu Mureș.

[8] Data exactă a depunerii nu am putut-o stabili.

[9] *A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája* (Arhiva Societății literare Zsigmond Kemény), publicat de Ildikó Marosi, București, Edit. „Kriterion", 1973, p. 496.

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem*, p. 496—498.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

În ianuarie 1975 documentele arhivistice ale familiei Toldalagi au fost depuse la Arhivele Statului din Tîrgu Mureș, unde au fost inventariate. Prima parte a inventarului cuprinde documentele familiei Toldalagi, apoi cele referitoare la activitatea lui Ferenc (I) și Victor Toldalagi și la sfîrșit manuscrise cu conținut istoric și juridic.

După această dată au mai fost depistate și integrate la fond cîteva volume de documente și anume : un volum la Institutul de medicină și farmacie din Tîrgu Mureș, trei volume la „Fondul mixt" al Bibliotecii Teleki-Bolyai și unu la o persoană particulară.

Documentele provin din anii 1334—1886. Există însă în ele și referiri mai vechi, dar acestea sînt mențiuni cu rezumatele documentelor folosite în procesele ulterioare ; lista de acte începînd din 1258 privind bunurile familiei Apafi și respectiv din 1305 a familiei Bethlen. Cele mai vechi documente sînt din 1334 și 1344, primul privind cedarea sfertului (quartalium) părții femeiești din bunurile familiei Toldalagi din Toldal [12] — și al doilea privind acordarea de privilegiu de baronat de către Ludovic de Anjou familiei Balintitt [13], documente necuprinse în colecția de Documente privind istoria României.

După conținut, documentele se împart în trei grupe mari : 1.) privitoare la familia Toldalagi ; 2.) privind viața publică din principat ; 3.) manuscrise.

1. *Documente privind familia Toldalagi.* Majoritatea se referă la bunurile familiei : donații obținute de Toldalagi Balázs în 1446 (Toldal) și 1456 (Toldal, Caila, Șieu-Sfînt), de Toldalagi Mihály în 1623 (Murgești, Acățari, Foi, Ghirborn, Gusu, Mag, Săcel), în 1624 (Moisa, Băla, Chinari), în 1627—1628 (în mai multe sate din scaunul Mureș) și în 1627—1639 (Bălăușeri, Chendu Mare, Chendu Mic, Senereuș, Vidacutul Român și Zagăr din comitatul Tîrnava) [14].

O grupă de acte se referă la achiziții de bunuri prin cumpărări și succesiuni, pe lîngă care găsim proteste, pretenții testamente, acte de zălogiri, de răscumpărare din robia tătărască a lui Huszár Péter în 1662 și altele [15].

Conscripțiile întocmite cu ocazia moștenirilor sau a partajelor efectuate între membrii familiei sau între familiile înrudite sînt din anii 1748—1838 și se referă la bunurile alodiale și urbariale ale familiei din 91 de localități, cu descrierea amănunțită a inventarului viu și mort ale curților nobiliare, ale terenurilor alodiale, apoi a sesiilor iobăgești, a averilor acestora și slujbele prestate de supușii feudali (lista conscripțiilor vezi în anexa 2).

Actele personale sînt de moștenire a ramurei din Iclod din secolul al XVII-lea [16], a familiilor Bánffy și Kálnoki din 1608 [17], de partaj, respectiv de reîmpărțire de moșteniri între membri familiei Toldalagi din 1751, 1757, 1783 și 1794, 1804 și 1814 [18] ; petenții față de alte persoane din 1759—1838 ; de răpire de terenuri comunale de la secuii liberi din Corunca de către László Toldalagi (I) din 1750—1771 [19] și altele.

---

[12] Arh. St. Tg. Mureș, fond familial Toldalagi, nr. 21 (doc. nr. 1).
[13] Ibidem, nr. 3 (doc. nr. 6).
[14] Ibidem, (doc. nr. 3, 28 și 36).
[15] Ibidem, nr. 12, 21 etc.
[16] Ibidem, nr. 21.
[17] Ibidem, nr. 8.
[18] Ibidem, nr. 10, 20, 27, 36, 41, 43, 95.
[19] Ibidem, nr. 15—17, 93—94, 96.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documente privind administrarea moşiilor sînt mai numeroase din secolul al XIX-lea cu referire la Corunca, dintre care menţionăm : un jurnal de evidenţă a producţiei de vin din anii 1826—1857, însemnări zilnice despre activitatea gospodărească din anii 1874—1877 şi evidenţa cheltuielilor gospodăreşti, a salariilor plătite administratorilor, vinţelerilor din anii 1870—1886 etc. [20].

Unele documente se referă la activitatea unor membrii ai familiei : arestarea şi apoi eliberarea lui Toldalagi Mihály (1738—1739) bănuit de complicitate cu Iosif Rákoczi, pretendent la tronul Transilvaniei, numirea ca asesor la Tabla regească a lui László Toldalagi în 1758 şi altele [21].

2. *Acte privind viaţa publică din principat.* Viaţa publică din secolul al XVIII-lea a Transilvaniei este reflectată într-o serie de documente adunate cu diferite ocazii de mai mulţi membri ai familiei. În majoritatea lor covîrşitoare acestea sînt din secolul al XVIII-lea avînd un conţinut variat.

— *Acte privind organizarea principatului ;* o primă grupă de acte se referă la hotarele, respectiv la organizarea administrativă a Transilvaniei : decretul imperial din anul 1732 privind menţinerea districtului Chioar şi ale comitatelor Crasna şi Solnocul de Mijloc în cadrul Transilvaniei, memoriul din 1751 de nedeslipirea de principat a comitatelor din Partium ; înfiinţarea tablelor continute, organizarea Transilvaniei în 10 comitate, mutarea guberniului la Cluj, litigii teritoriale între maramureşeni şi rodneni din anii 1758—1770, revocarea reformelor lui Iosif al II-lea, proiect de instrucţiuni date funcţionarilor secui din 1801 şi altele [22].

Dieta. Documentele dietei, organul legislativ suprem al principatului, însumează mai multe volume : protocoale dietale pe anii 1557—1609, 1737—1741, 1752—1755, 1792, hotărîri dietale din anii : 1542—1755, 1811, raportul comisiei dietale despre starea economiei principalului din anul 1727, instrucţiuni date deputaţilor din comitate şi din scaunele secuieşti din anii 1790—1791, 1794, salariile deputaţilor din anul 1791 [23].

Chestiuni militare : înfiinţarea unor regimente în 1742, regulamentele militare din 1748, 1764 (grăniceri secui) şi 1766 (grăniceri români) organizarea regimentelor de pedestraşi în 1760 ,organizarea comisiei mixte la grăniceri în 1764, lucrările preconizatei insurecţii nobiliare din 1801 [24].

Bunurile fiscului : lista bunurilor fiscului din 1650 [25].

Chestiuni de finanţe : instrucţiuni pentru conscrierea contribuabililor din anii 1750, 1768, 1770, 1772 şi 1783 [26], circulaţia monetară, acceptarea ori interzicerea circulaţiei unor monede străine, urmărirea furtului de aur şi argint [27].

Privitoare la populaţia românească conscripţia nobililor şi puşcaşilor din Chioar din 1668, ordine privitoare la interzicerea persecutării românilor

---

[20] Ibidem, nr. 75—82.
[21] Ibidem, nr. 8, 21.
[22] Ibidem, nr. 3, 5, 71—74.
[23] Ibidem, nr. 3, 54—60, 63—64, 69—71
[24] Ibidem, nr. 62, 72, 73.
[25] Ibidem, nr. 71.
[26] Ibidem, nr. 3, 7, 62.
[27] Ibidem, nr. 72.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de pămîntul crăiesc, privitoare la răscoala lui Horea, la folosirea limbii române şi la practicarea liberă a cultului de greco-orientali sub un episcop propriu (1760) cît şi două exemplare din Suplex libellus Valachorum din 1791 [28].

Privitoare la secui: conscripţii şi privilegii acordate începînd din 1451, lustrele militare ale secuilor din scaunul Mureş din 1636—1711 ; reflexii din 1753 privind nobilitatea primiplililor şi pixidarilor, cererea secuilor adunaţi la Siculeni din 6 ianuarie 1764, plîngerile secuilor din valea Baraoltului din 1782, a celor din Trei Scaune din 1790, împotriva sarcinilor militare, revendicările secuilor din 1791 [29].

Privitoare la saşi: planul „naţiunii" săseşti pentru organizarea dietei, prezentarea situaţiei saşilor (1791) [30].

Privitoare la nobili: proteste împotriva impunerii armaliştilor, a nobilimii în general, prezentări privind poverile publice din 1787, 1790 şi altele [31].

Probleme iobăgeşti: sarcini iobăgeşti şi evidenţe despre iobagi sînt în conscripţiile din 1748 şi altele ; reglementări privind sarcinile urbariale din 1765 şi 1769 (Certa Puncta), Instrucţiuni de conscriere urbarială din 1785, patenta lui Iosif al II-lea de „ştergerea" iobăgiei, actele comisiei urbariale din 1790 cît şi plîngerile satelor Balcaciu şi Jidvei împotriva lui Bethlen Gergely [32].

Probleme de economie agrară: măsuri pentru împrospătarea herghelliilor din Transilvania, de conservare a pădurilor (1781, 1782), combaterea epizootiilor, impulsionarea torsului firelor de plante textile [33].

Privilegii: date oraşelor Dej (1559, 1578), Ocna Dejului şi nobililor din Turda (1668), Miercurea Ciuc (1557—1670), Ocna Sibiului (1770), Gherla (1787) ; scaunului Mureş (sigiliul din 1753), familiilor Garázda (1490), Teleki (1697), Csedő (1713), cît şi bulgarilor aşezaţi în Transilvania (1700) [34].

Cereri şi revendicări ale oraşelor Turda şi Dej din 1790, ale comitatelor Bihor, Gömör, Maramureş şi Bereg privind folosirea limbii germane ca limbă oficială, censura, recrutările etc. [35].

Învăţămînt: înştiinţare despre înfiinţarea unei şcoli pentru surdomuţi (1790), circulară-sondaj pentru aflarea dacă se foloseşte în şcoli gramatica lui Molnár (1752) [36].

Religie: diploma de înnobilare a preoţilor reformaţi emisă de Gabriel Bethlen, ordine, plîngeri, corespondenţă privitoare la conflictele religioase din secolul al XVIII-lea între romano-catolici şi protestanţi, în general, cît şi din localităţile Troiţa (1752), Apalina, Bistriţa etc. ; protocolul Consistoriului reformat din Transilvania din anii 1709—1729, proteste împotriva edictului de toleranţă din 1788 etc. [37].

Vînătoare: regulament de vînătoare din 1786 [38].

---

[28] Ibidem, 3, 62, 71, 73 şi 74.
[29] Ibidem, nr. 6, 8, 71—74.
[30] Ibidem, nr. 67—68.
[31] Ibidem, nr. 66, 73, 74.
[32] Ibidem, nr. 62, 65, 71, 73 şi 74.
[33] Ibidem, nr. 62, 74.
[34] Ibidem, nr. 3, 7, 71, 74.
[35] Ibidem, nr. 74.
[36] Ibidem, nr. 8, 74.
[37] Ibidem, nr. 3, 8, 62, 71, 74.
[38] Ibidem, nr. 71.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

3. *Manuscrise : Lucrări cu caracter istoric :* cîte un exemplar necunoscut pînă acum din lucrările „*Erdély nevezetes viszontagságainak foglalattya (1661—1713)*" de M. Cserei [39]. „*Transilvania, pars posterior sive specialis*, Tom. 5" de J. Benkö [40], „*Columba Noe (1704)*" de N. Bethlen [41], cît și o lucrare fără autor cu titlul „*De origine civitatis Claudiopolis*" din 1734 [42].

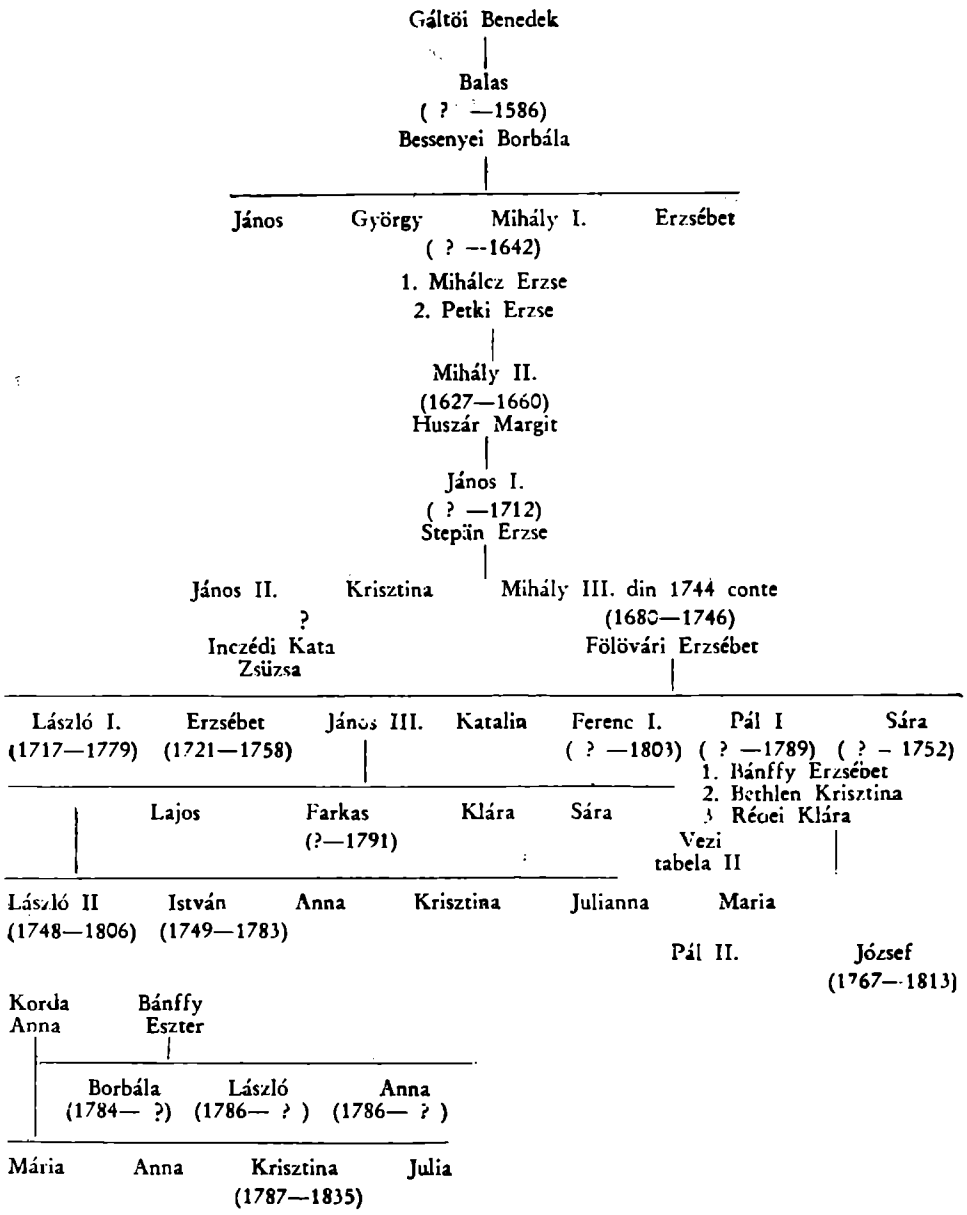
Lucrări cu caracter juridic : proiecte de coduri de legi, manuale de procedură juridică, comentarii despre dreptul regesc scrise în anii 1762—1789 [43].

[39] Ibidem.
[40] Ibidem, nr. 89.
[41] Ibidem, nr. 7.
[42] Ibidem, nr. 90.
[43] Ibidem, nr. 83—88.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

TABELE GENEALOGICE

FAMILIA TOLDALAGI (de Ercea)

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ramura lui FERENC I.
(? —1803)
b. Bánffy Kata

Mihály IV. (? —1822) Zeyk Bora
Zsigmond (1765—1847) Vay Katalin
Katalin

Janka
Ferenc II. (1803—1864)
Katalin (? —1860)
Eszter (1805—1889)
Zsófia
Mihály V. (1818—1876)
Anna (1817—1846)

Polixenia (1820— ?)
Johanna (1820—1849)
Katona Anna
1. Bethlen Ágnes
2. Bethlen Johanna

Victor (1829—1881)
Franciska (1840— ?)
Adél (1842— ?)
Róza
Gábor (1838—1839)

Bánffy Anna

Anna (1861— ?)
Adél (1862— ?)
Ferenc (1863— ?)
László (1865— ?)
Rozália (1866— ?)
Lujza (1871— ?)

Lászó (1892— ?)
József (1899— ?)

Kata (1844— ?)
Zsigmond (1846— ?)
Tibor (1853— ?)
Agnes
Róza-Maria (1855— ?)
Erzsébet (1861— ?)

Fekete Zsófia

Zsigmond (1871— ?)
Samu
Miklós (1880— ?)
Irma-Mária

ANEXA 2

LISTA
LOCALITĂŢILOR CUPRINSE ÎN CONSCRIPŢIILE BUNURILOR FAMILIEI TOLDALAGI

1. Acăţari (Ákosfalva), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38), 1791 (nr. 30), 1795(nr. 40).
2. Apalina (Abafája), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
3. Băcăimţi (Bokaj), c. Hunedoara ; 1748 (nr. 21, 34), 1783 (nr. 38).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

4. Băla (Bala), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 33), 1775 (nr. 29), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40).
5. Bălăuşeri (Balavásár), c. Tîrnava ; 1748 (nr. 21), 1764 (nr. 12), 1775 (nr. 29).
6. Bical (Bikal), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 48).
7. Bozeni (Bos), sc. Mureş ; 1764 (nr. 12), 1826 (nr. 45).
8. Budiul Mic (H. Bodon), sc. Mureş ; 1795 (nr. 40).
9. Budurleni (Budorlo, Budarlo), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
10. Călimăneşti (Kelementelke), c. Tîrnava ; 1825 (nr. 44).
11. Chendu Mare (Nagy Kend), c. Tîrnava ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1775 (nr. 39) şi 1783 (nr. 38).
12. Ciba (Csiba), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1764 (nr. 12), 1783 (nr. 38), 1785 (nr. 44), 1795 (nr. 40).
13. Ciugudul de Jos (Alsé Füged), c. Turda ; 1761 (nr. 37).
14. Corneni (Szükerek), c. Soln. Int. ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
15. Coruncа (Koronka), sc. Mureş ; 1744—1750 (nr. 14), 1748 (nr. 21, 33, 34, 38), 1751 (nr. 9), 1764 (nr. 12), 1775 (nr. 29), 1171 (nr. 30), 1795 (nr. 40), 1826 (nr. 45), 1838 (nr. 51).
16. Cotuşi (Csejd), sc. Mureş ; 1748 (nr. 92).
17. Crăciuneşti (Karácsonfalva), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40).
18. Crăieşti (Királyfalva), c. Cluj ; 1748 (nr. 92).
19. Curteni (Udvarfalva), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1764 (nr. 12), 1775 (nr. 29), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40), 1826 (nr. 45).
20. Dindeşti (Dengeleg), c. Soln. Int. ; 1748 (nr. 92).
21. Doln (Dal), c. Dobîca ; 1748 (nr. 21), 1783 (nr. 38).
22. Ercea (Ercse), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1775 (nr. 29), 1783 (nr. 38).
23. Făgădău (Farago), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1775 (nr. 29), 1783 (nr. 38).
24. Filitelnic (Fületelke), c. Tîrnava ; 1838 (nr. 50).
25. Filpişul Mare (Magyar Fülpös, Fülpes), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
26. Filpişul Mic (Szász Fülpös), c. Cluj ; 1748 (nr. 34).
27. Frunzeni (Harasztos), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
28. Foi (Fojfalva, Folyfalva), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40).
29. Căbud (Gabod), c. Alba ; 1761 (nr. 37).
30. Gligoreşti (Aranyos vagy Sós Szent Márton), c. Turda ; 1761 (nr. 37).
31. Grindeni (Gerend-Keresztur), c. Turda ; 1761 (nr. 37).
32. Gura Arieşului (Vajdaszeg), c. Turda ; 1761 (nr. 37).
33. Hetiur (Hétur), c. Tîrnava ; 1838 (nr. 50).
34. Iacobeni (Sz. Jakab), c. Dobîca ; 1748 (nr. 21, 34, 92).
35. Iara de Mureş (Maros Jára), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 34, 92) ; 1783 (nr. 38).
36. Iclod (N. Iklod), c. Dobîca ; 1748 (nr. 34, 92), 1783 (nr. 38).
37. Iclozel (Kis Iklod), c. Dobîca ; 1748 (nr. 21, 34), 1783 (nr. 38).
38. Ilioara (Illye), c. Turda ; 1748 (nr. 34, 92).
39. Jacodul (Magyar Zsákod), sc. Odorhei ; 1838 (nr. 50).
40. Jacul (Oláh Zsákod), c. Tîrnava ; 1838 (nr. 50).
41. Livezile (Wládháza vagy Kátova), c. Alba ; 1761 (nr. 37).
42. Lunca Arieşului (Székely Kocsárd), sc. Arieş ; 1761 (nr. 37).
43. Maia (Mánya), c. Soln. Int. ; 1825 (nr. 44).
44. Măgherani (Ny. Magyaros), sc. Mureş ; 1791 (nr. 30).
45. Măluţ (Omlásallya), c. Soln. Int. ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

46. Mănăstireni (Magyar és Oláh Gyerö Monostor), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
47. Mătrici (Köszvényes), sc. Mureş ; 1748 (nr. 92).
48. Milvani (Nyilván), c. Dobîca ; 1748 (nr. 21, 34), 1783 (nr. 38).
49. Moişa (Majos, Májos), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 33, 44), 1775 (nr. 29), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40).
50. Moreşti (Malomfalva), sc. Mureş ; 1748 (nr. 92).
51. Mura Mică (Kis Szederjes), c. Turda ; 1748 (nr. 34, 92), 1783 (nr. 38).
52. Murgeşti (Nyárád Szent Benedek), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38), 1791 (nr. 30), 1795 (nr. 40).
53. Nadeş (Sz. Nádas), c. Tîrnava ; 1748 (nr. 34, 92), 1795 (nr. 40).
54. Nicoleşti (Kákosztás Szent Miklós), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40).
55. Ocniţa (Akna), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 34).
56. Osoi (Oszaly, Oszvaj, Oszválly), c. Soln. Int. ; 1748 (nr. 21, 48, 92), 1783 (nr. 38).
57. Pădureni (Tsinád, Csinád), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
58. Pădurenii (Kok), c. Turda ; 1761 (nr. 37).
59. Petea (Pete), c. Turda ; 1748 (nr. 92).
60. Pintic (Péntek), c. Soln. Int. ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
61. Pipea (Pipe), c. Tîrnava ; 1738 (nr. 50).
62. Porumbeni (Galambod), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1775 (nr. 29), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40).
63. Reghin (Szász Régen), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
64. Reghin Sat (M. Régen), c. Turda ; 1748 (nr. 92).
65. Războieni-Cetate (Székely Földvár), sc. Arieş ; 1761 (nr. 37).
66. Rîciu(Rücs), c. Turda ; 1748 (nr. 34, 92).
67. Roteni (Haraszkerek), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 34), 1783 (nr. 38), 1791 (nr. 30), 1795 (nr. 40).
68. Sarăcsău (Szarakszo), c. Alba de Jos ; 1748 (nr. 34), 1783 (nr. 38).
69. Senereuş (Szénevérös, Szena Verös), c. Tîrnava ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40), 1838 (nr. 50).
70. Sînmărtinul de Cîmpie (Mezö Sz. Márton), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
71. Sîngerul de Pădure (Erdö Szengyel), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 34), 1783 (nr. 38).
72. Sînvăsii (Sz. László), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
73. Sita (Szita), c. Soln. Int. ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
74. Sovata (Szováta), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21), 1795 (nr. 40).
75. Stoina (Esztény), c. Dobîca ; 1795 (nr. 40).
76. Suveica (Szövérd), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33), 1791 (nr. 30), 1795 (nr. 40), 1825 (nr. 44).
77. Stejeriş (Cserefalva), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38).
78. Sincai (Samşond), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21).
79. Tîrgu Mureş (Maros Vásárhely) ; 1764 (nr. 12), 1795 (nr. 40), 1826 (nr. 45).
80. Tonciu (Toncz, Tants), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 34, 92).
81. Topliţa (Toplicza), c. Turda ; 1748 (nr. 21, 34), 1783 (nr. 38).
82. Ţicmandru (Czikmántor), c. Tîrnava ; 1838 (nr. 50).
83. Uioara de Jos (Csongva), c. Alba ; 1761 (nr. 37).
84. Ungheni (Nyárádtö), sc. Mureş ; 1765 (nr. 12).
85. Vadu (Vadad), sc. Mureş ; 1748 (nr. 21).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

86. Valcău (Valko), c. Cluj ; 1748 (nr. 92).
87. Văleni (Vaja, Waja), sc. Mureș ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38), 1791 (nr. 30), 1795 (nr. 40).
88. Veţca (Vetzke), sc. Odorhei ; 1838 (nr. 50).
89. Vidacutul Român (Hidegkut, Oláh Hidegkut), c. Tîrnava ; 1748 (nr. 33, 34), 1783 (nr. 38), 1791 (nr. 30), 1795 (nr. 40).
90. Viile Tecii (Nagy Ida), c. Cluj ; 1748 (nr. 21, 34, 92), 1783 (nr. 38).
91. Zagăr (Zágor), c. Tîrnava ; 1748 (nr. 21, 33, 34), 1783 (nr. 38), 1795 (nr. 40), 1838 (nr. 50).

BIBLIOGRAFIE

Csánki, Dezsö, *Magyarország történeti földrajda a Hunyadiak korában*, (Geografia istorică a Ungariei în timpul Huneazilor), V, Budapest, 1913, p. 825—826 (prezentarea documentelor şi scurt istoric a familiei pe anii 1441—1485).

Nagy, Iván, *Magyarország nemes családai és nemzedékvendi tablákkal* (Familiile nobile din Ungaria cu emblemele lor şi cu tabele genealogice), Pesta, 1867, vol. XI.

Pálmay, Jozsef, *Maros-Torda vármegye nemes családai*, (Familiile nobile din comitatul Mureş-Turda), Tîrgu Mureş, 1904.

A Morosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság icvelesládája (Arhiva Societăţii literare Kemény Zsigmond), Bucureşti, Edit. Kriterion, 1973 ;

Imreh, István, *Contribuţii la problema utilizării forţei de muncă a iobagilor*, în „Anuarul Institutului de Istorie), Cluj, 1965, în lb. maghiară sub titlul A jobbágy munkaerö felhasználása a Toldalagi birtokon, în „Acta Universitatis Debreceniensis Series Historica", Decembrie, 1967 ; *Idem, Viaţa cotidiană la secui, 1750—1850, Studii*, Bucureşti, Edit. Kriterion, 1982, p. 208—331, 438—454 ; *idem, Erdélyi hétköznapok, 1750—1850*, Bucureşti, Edit. Kriterion, 1979, p. 135—161, 186—198.

„Történelmi Tár" (Colecţia istorică), 1887, p. 543—558, 734—748, (două documente din anul 1629), 1888, p. 80—103, (20 de documente din anii 1268—1585 din arhiva familiei Toldalagi din Iernuţeni).

FONDUL FAMILIEI PETRITHYEVICH HORVÁTH

Acest fond cuprinde documente create de familia nobiliară Petrityevich Horváth din Suplac, de origine croată, venită în Transilvania în anul 1543. Iniţial numele de familie a fost Petrityevich iar după stabilirea familiei în Transilvania şi-a luat supranumele de Horváth [1].

Primul membru al familiei stabilit pe plaiurile transilvănene a fost Ioan Petrityevich (1556—1620), care pentru serviciile sale faţă de principii Transilvaniei a fost răsplătit cu mai multe moşii în localităţile Deaj, Gănești, Soard, Păucea, Vaidacuta, Odrihei şi Soimuş. Printre membrii mai importanţi ai familiei se numără Petrityevich Horváth Nicolae (1648—1699) care, în calitate de trimis al naţiunilor privilegiate din Transilvania, a negociat cu văduva

[1] Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzekrendi táblákkal v kötet* (Blazoanele şi tabelele genealogice ale familiilor din Ungaria, vol. 5), Pest, 1859, p. 156.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

principelui Gheorghe Rakoczi al II-lea, problema despăgubirilor pentru cei care au luptat în Polonia, iar în anul 1688 a devenit comisar de război în armata austriacă [2]. De asemenea, Horváth Cozma (1634—1690) frate sau rudă apropiată a lui Nicolae [3] a fost căpitanul cetății Făgăraș [4].

Documentele create de familia Petrityevich * Horvàth se păstrează în acest fond, iar o parte din ele se regăsesc la Filiala Academiei din Cluj-Napoca, înglobate în arhiva familiei Suki din Jucul de Sus. Actele create de ramura familiei Petrityevich Horvath din Suplac au fost preluate la filiala Mureș a Arhivele Statului la data de 19 august 1952 de la Sfatul popular al orașului Tîrgu Mureș.

Din documentele acestui fond se desprind informații prețioase care permit să se cunoască în amănunțime unele aspecte ale societății feudale cît și a orînduirii capitaliste în formare. Astfel un document menționează că în anul 1827 se transportă intens sarea pe Mureș [5], iar un alt document oferă informații privind constituirea „Societății Alba Carolina" din inițiativa cîtorva proprietari printre care figurează și Petrityevith Horváth Daniel [6].

Informații prețioase privind desfășurarea revoluției de la 1848 se găsesc într-un document din 14 ianuarie 1849 în care se precizează că locuitorii comunei Sîniacob, la data de 15 octombrie 1848, atestă că doi locuitori cu numele Baba Ioan și Moldovan Vasile, venind din Galații Bistriței, au adunat toată comuna și au arătat trei scrisori, una în limba latină și două în limba română în care se menționa că „națiunea română se înarmează și fiecare comună este obligată să aresteze pe marii proprietari și să-i excorteze pe plaiul Ida" [7].

Într-un alt document se arată că antistia comunală din Sîniacob menționează că în urma luptelor cu răsculații români castelul generalului baron Horváth (Petrityevith n.a.) Ioan a suferit mari stricăciuni în anul 1848 [8]. O mare parte din documente se referă la schimburi de moșii, contracte de vînzare-cumpărare a unor terenuri, procese civile de ieșire din indiviziune, execuții silite, inventare de bunuri mobile și imobile și altele.

Anii extremi: 1568—1909, cantitatea 1,30 m.l., 729 u.a.; inventar nr. 12; limbile: latină și maghiară

BIBLIOGRAFIE

Báthory István, Erdély fejedelem és lengyel Korály levelczése (Corespondența principelui Transilvaniei, Báthori Stefan, cu regele Poliniei), 1576—1586, Cluj, 1944.

Nagy, Iván, *Magyarország családi czimerekkel és nemzetekrendi táblákkal* (Blazoanele și tabelele genealogice ale familiilor din Ungaria), Pest, 1850.

---

[2] „Genealogiai füzetek" Caete genealogice), Kolozsvár, 1908, an. VI, nr. 2, p. 39.

[3] Arh. St. Tg. Mureș, fond familial Petrityevich Horváth din Suplac, dosar 2, f. 1

[4] *Báthory István Erdélyi fepedelem es lengyel Király levelezése* (Corespondența principelui Transilvaniei cu regele polon), vol. II, 1576—1586, Kolosvár, 1944, p. 190, 222.

* În lucrarea citată al ui Nagy Iván numele apare cu ch, Petrichevich, iar în documentele din fond apare sub forma Petytyevith sau Petritevit.

[5] Arh. St. Tg. Mureș, fond familial Petrityevith Horváth, doc. 262, 263.

[6] Ibidem, doc. 259, f. 1.

[7] Ibidem, doc. 497, f. 1.

[8] Ibidem, doc. 514, f. 1, 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Puşcariu, I., cav. de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, partea a II-a, Sibiu, 1895.
Sándor Emerik, *Petrityevich Horváth Széplaki családl*, (Familia Petrityevich Horváth din Suplac) în „Genealogiai füzetek" (Caiete genealogice), Kolzsvárt, 1908, anul VI, nr. 2
Szolnok-Doboka vármegye monográfiája (Monografia comitatului Solnoc-Dobîca), vol. IV, Dés, 1901.

COLECŢIA DE DOCUMENTE BIAŞ ISTVÁN

Colecţia de documente Biaş István a fost constituită de fostul arhivar al Bibliotecii „Teleki-Bolyai" din Tîrgu Mureş, iar mai tîrziu, între anii 1940—1943, arhivar ajutător la fosta Prefectură a judeţului Mureş-Turda.

Cele mai multe documente din această colecţie provin din culegerea tatălui său, care a fost avocatul oraşului Tîrgu Mureş, pasionat colecţionar. Documentele din această colecţie au fost achiziţionate de Arhivele Statului Mureş în anul 1956. În anul 1962 documentele au fost ordonate şi inventariate în două grupe mari şi anume : a) acte familiale şi personale pe anii 1870—1944, b) colecţia de documente pe anii 1482—1944. Din prima grupă semnalăm informaţii cu privire la desfăşurarea unor procese civile, contracte de vînzare-cumpărare, manuscrise privind viaţa şi activitatea lui Bolyai Janos, activitatea literară a lui Arany János şi a unor artişti plastici din Tîrgu Mureş. Din cea de a doua grupă subliniem în mod deosebit un document emis de Matei Corvin în anul 1482 prin care acordă drept de tîrg oraşului Tîrgu Mureş [1]. O mare parte din documente conţin informaţii privind donaţii de moşii, ascultări de martori în probleme de dezbateri şi procese civile, regulamente de bresle, inventare de bunuri imobile, drepturi de cîrciumărit şi altele. Printre documentele de interes şcolar semnalăm pe cel din 1824 în care se atestă că Bolyai Farkas a fost înscris la Colegiul din Aiud la vîrsta de 6 ani [2].

Între documente se află genealogii ale unor familii nobile de origine română printre care figurează şi numele de Boier din Petrilaca [3], care era o ramură a nobililor Boier de Berivoii Mari şi anume cea de Köverd [4], din care se trăgea şi Boier Ştefan din Petrilaca.

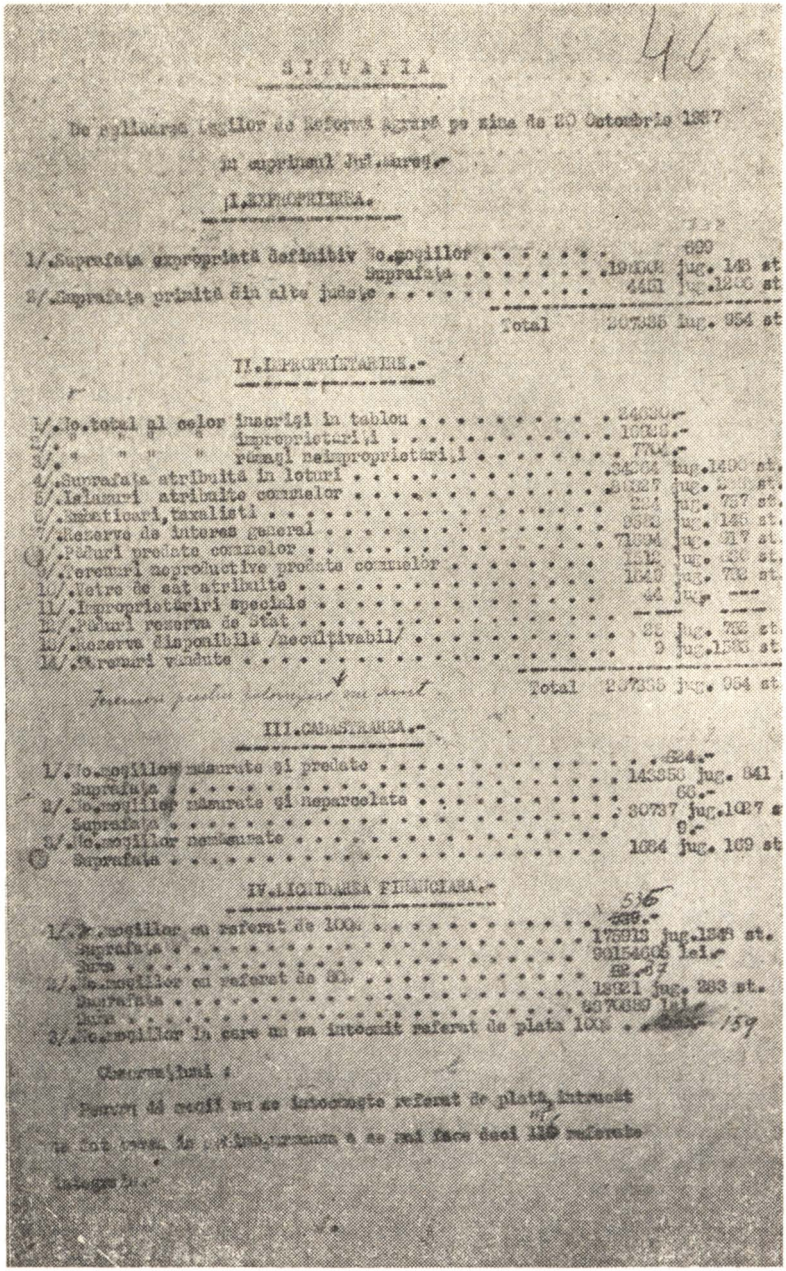
Anii extremi : 1482—1944, cantitatea 0,45 m.l., 564 u.a., inv. nr. 16, limbile latină, maghiară şi germană.

BIBLIOGRAFIE

Nagy Iván, *Magyarország családi czimerekk és nemzedékrendi tálbákkal* (Blazoanele şi tabelele genealogice ale familiilor din Ungaria), Pest, 1859.
Puşcariu, I., cavaler de, *Date istorice referitoare la familiile nobile române*, partea a II-a, Sibiu, 1895.

[1] Arh. St. Tg. Mureş, Colecţia de documente Bias Ştefan, doc. 1.
[2] Ibidem, doc. 248, f. 1.
[3] Ibidem, doc. 273, f. 1—3.
[4] Puşcariu I., cavaler de, *Date istorice privitoare la familiele nobile române*, partea a II-a, Sibiu, 1895, p. 32—33.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

SITUAȚIA

De aplicarea legilor de Reformă Agrară pe ziua de 20 Octombrie 1937

în cuprinsul Jud. Mureș.

I. EXPROPRIEREA.

1/. Suprafața expropriată definitiv de moșiilor 620
Suprafața . . . . . 19[illegible] jug. 143 st
2/. Suprafața primită din alte județe . . . . . 4401 jug. 1200 st
Total 207336 jug. 954 st

II. ÎMPROPRIETĂRIRE.

1/. Nr. total al celor înscriși în tablou 24830.-
2/. " " " împroprietăriți 16910.-
3/. " " " rămași neîmproprietăriți 7704.-
4/. Suprafața atribuită în loturi . . . . . 94304 jug. 1400 st.
5/. Islazuri atribuite comunelor . . . . . 30027 jug. [illegible] st.
6/. Imaticari, taxaliști . . . . . 241 jug. 757 st.
7/. Rezerve de interes general . . . . . 8970 jug. 136 st.
8/. Păduri predate comunelor . . . . . 71894 jug. 317 st.
9/. Terenuri neproductive predate comunelor . . . . . 1412 jug. [illegible] st.
10/. Vetre de sat atribuite . . . . . 1049 jug. 730 st.
11/. Împroprietăriri speciale . . . . . 42 jug. ---
12/. Păduri rezerva de Stat . . . . . 86 jug. 722 st.
13/. Rezerve disponibile /necultivabil/ . . . . . 9 jug. 1250 st.
14/. Terenuri vândute . . . . . Total 207336 jug. 954 st.

III. CADASTRAREA.

1/. Nr. moșiilor măsurate și predate 824.-
Suprafața . . . . . 143350 jug. 841
2/. Nr. moșiilor măsurate și neparcelate 60.-
Suprafața . . . . . 30737 jug. 1027
3/. Nr. moșiilor nemăsurate 9.-
Suprafața . . . . . 1084 jug. 109 st.

IV. LICHIDAREA FINANCIARĂ.

1/. Nr. moșiilor cu referat de lichidare 839.-
Suprafața . . . . . 175913 jug. 1349 st.
Suma . . . . . 90154605 lei.-
2/. Nr. moșiilor cu referat de [illegible] 82.-
Suprafața . . . . . 19321 jug. 283 st.
Suma . . . . . 8670389 lei.-
3/. Nr. moșiilor la care nu s-a întocmit referat de plată încă 157

Observațiuni:

Pentru că încă nu s-a întocmit referat de plată întrucât

[illegible]

1937, octombrie 20, Târgu Mureș. Situația cu aplicarea legii de reformă agrară în județul Mureș

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COLECȚIA PERSONALĂ SZABÓ MIHÁLY

Creatorul colecției, Szabó Mihály, fost inspector școlar, era probabil originar din Sînmărtin Ciuc, fiind descendentul unei familii nobile, din care o ramură s-a stabilit la Tîrnăveni. În jurul anului 1825 Szabó József, unul din membrii ramurii Szabó de Dicsöszenthmárton era cancelist la oficialitatea comitatului Tîrnava [1].

În anul 1886 Szabó Mihály, viitorul colecționar, a obținut diploma de doctor în filozofie a Universității din Budapesta [2], iar în primii ani ai secolului al XX-lea, pînă în anul 1918, a ocupat funcția de inspector școlar în județul Tîrnava Mică.

Colecția personală de documente Szabó Mihály a fost constituită cu intenția de a întocmi genealogia unor familii nobile din Transilvania, în special care aveau numele de Szabó și din care un număr de 70 de familii din Transilvania purtau numele de Szabó de Sînmărtin Ciuc [3].

În vederea adunării documentelor, Szabó Mihály a întreprins o serie de acțiuni de cercetare și colecționare a documentelor referitoare la familiile nobile din Transilvania, mînat desigur, în primul rînd, de orgoliul restabilirii originii nobiliare a familiei sale.

Deși Szabó Mihály a întreprins cercetări speciale privind genealogia, în special a familiilor cu numele de Szabó, din corespondența [4] sa reiese preocuparea colecționarului de a se extinde și asupra genealogiei altor familii nobile din Transilvania înrudite cu familia Szabó. În acțiunea lui de documentare și adunare de informații colecționarul a întreprins cercetări în numeroase fonduri ale instituțiilor administrative din Scaunul Mureș, Ciuc, Odorhei, comitatele Tîrnava, Solnoc-Dobîca, Alba de Sus și altele, de unde nu de puține ori și-a procurat pentru colecția sa acte oficiale care se regăsesc cu ușurință între celelalte documente.

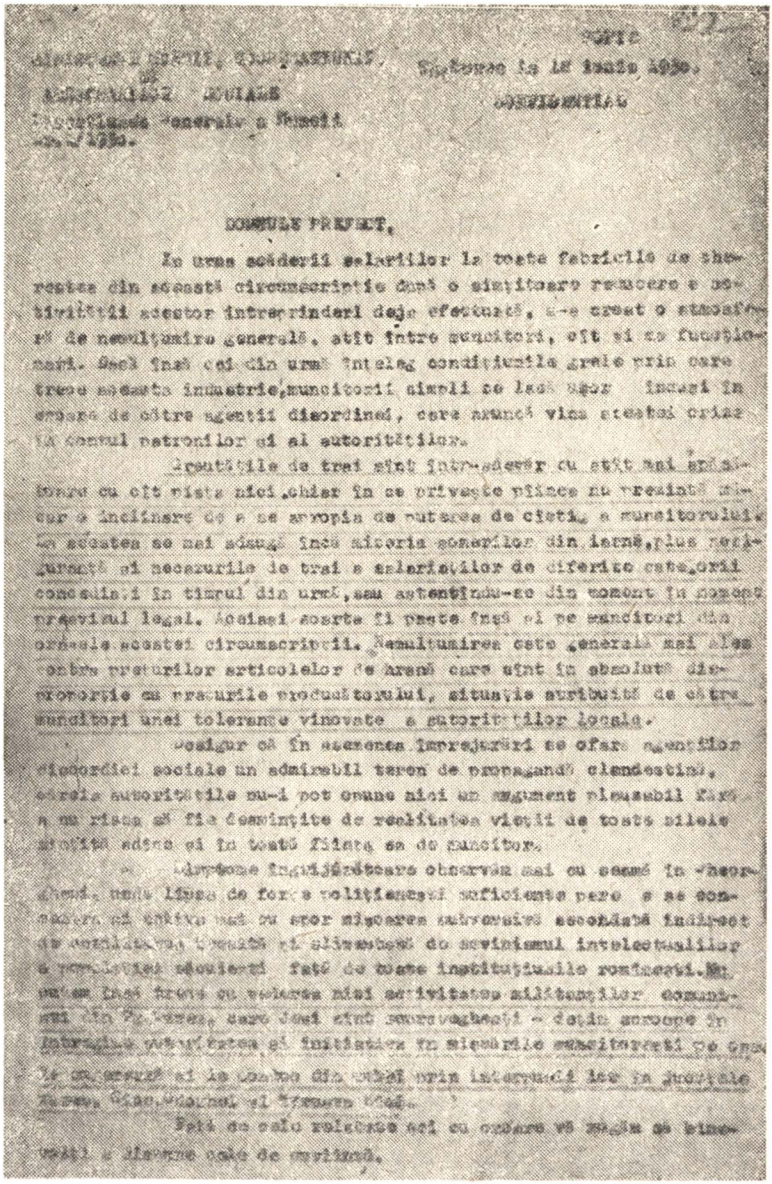
Documentele din colecția personală Szabó Mihály au fost ordonate și inventariate definitiv în anul 1969 fiind grupate astfel :

I. *Colecția de documente Szabó Mihàly și a familiilor înrudite cu el* pe anii 1630—1920, doc. nr. 1—1621, Nagy de Kebele (Sînișor) pe anii 1809—1897, doc. nr. 1622—1899 ; Gál de Dalnak (Dalnic) pe anii 1700—1855, doc. nr. 1900—2406 ; Csato de Iankafalva (Ianca), pe anii 1664—1940, doc. nr. 2407—2542, alte familii, pe anii 1575—1905, doc. nr. 2543—2947.

II. *Documente de apartenență diferită clasate după criteriul tematic :* politice pe anii 1451—1723, doc. nr. 2948—2979 ; economice pe anii 1648—1923, doc. nr. 2980—3038 ; sociale pe anii 1596—1905, doc. nr. 3039—3182, administrative pe anii 1678—1881, doc. nr. 2183—3290 ; judecătorești, a) contracte privind vînzări, cumpărări, zălogiri, arenzi, diviziuni, schimburi de moșii, lăsăminte, licitații, pretenții și acte de proprietate, pe anii 1441—1814, doc. nr. 3291—5184, b) procese cvile și acte de procedură, sec. XV—1909, doc. nr.

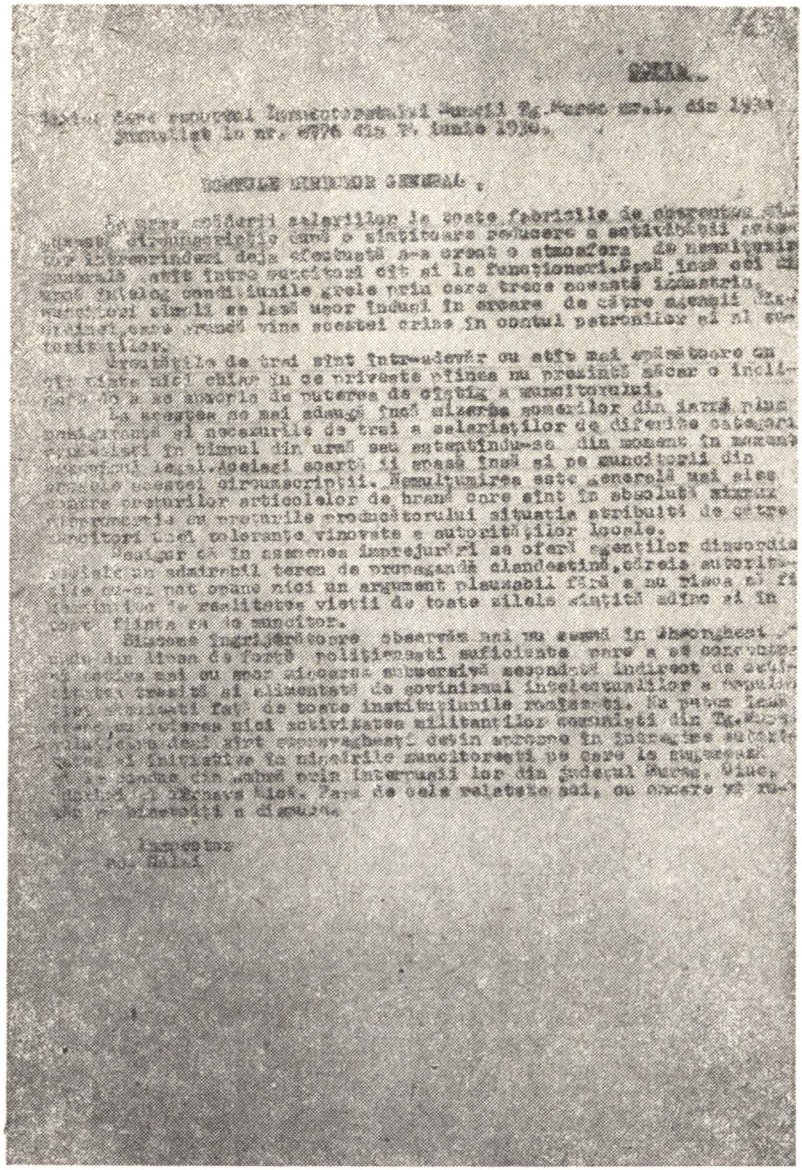
[1] Nagy Iván, *Magyarrosząg esaládi czimerekek és nemezedekrendi tablakkal* (Blazoanele și tabelele genealogice ale familiilor din Ungaria). vol. X, Pest, 1859, p. 427.
[2] Arh. St. Tg. Mureș, Colecția personală Szabó Mihály, doc. 1383, f. 1.
[3] Nagy Iván, *op. cit.*, p. 425.
[4] Arh. St. Tg. Mureș, col. cit., doc. 5710—5823.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

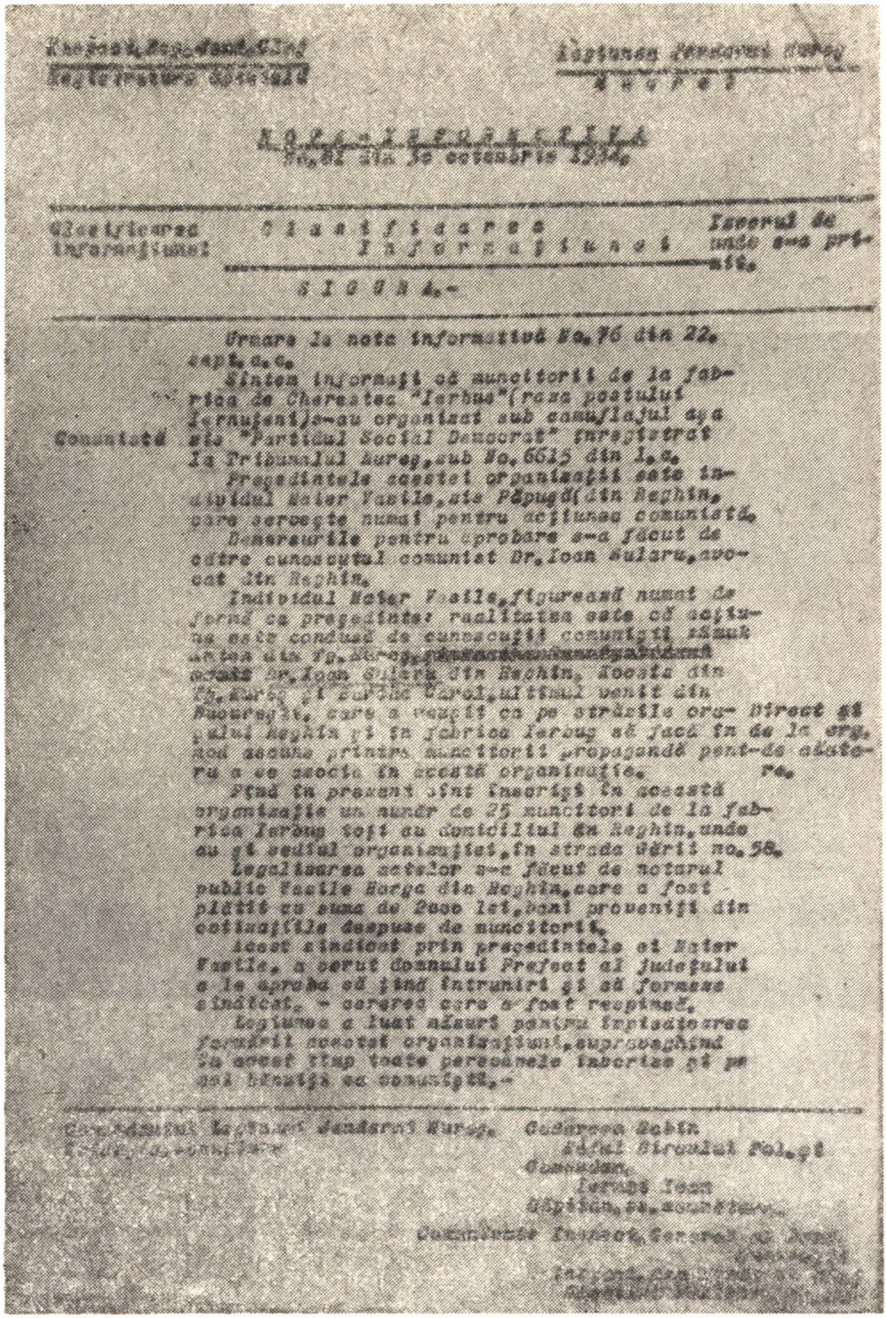
1930, iunie 18, Tîrgu Mureş. Direcţia generală a muncii informează Prefectura judeţului Mureş despre nemulţumirea generală a muncitorilor şi funcţionarilor datorită scăderii salariilor şi reducerii activităţii fabricilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1930, iunie 24, Tîrgu Mureş. Raportul Inspectoratului muncii din Tîrgu Mureş către Direcţia generală a muncii în legătură cu nemulţumirea muncitorilor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Clasificarea informaţiunei

Clasificarea Informaţiunei

Taxeaua de unde s-a primit.

SIGUR.-

Urmare la nota informativă No. 76 din 22. sept. a.c.

Sîntem informaţi că muncitorii de la fabrica de Cherestea "Ierbus"(raza postului Jernuţeni)s-au organizat sub camuflajul ayo Comunistă zis "Partidul Social Democrat" înregistrat la Tribunalul Mureş,sub No.6615 din 1.X.

Preşedintele acestei organizaţii este individul Nater Vasile,zis Păpugă din Reghin, care seroagă numai pentru acţiunea comunistă.

Demersurile pentru aprobare s-a făcut de către cunoscutul comunist Dr.Ioan Sularu,avocat din Reghin.

Individul Nater Vasile,figurează numai de formă ca preşedinte; realitatea este că acţiunea este condusă de cunoscuţii comunişti zîmuk [illegible] Dr.Ioan Sularu din Reghin, acesta din [illegible] şi cumătrul Varol,ultimul venit din Bucureşti, care a rugăciunea pe străzile oraşului Reghin şi în fabrica Ierbuş să facă în de la org. mod secret printre muncitorii propagandă pentru adeziunea a cît mai mulţi la această organizaţie.

Fiind în prezent sînt înscrişi în această organizaţie un număr de 25 muncitori de la fabrica Ierbuş toţi cu domiciliul în Reghin,unde au şi sediul organizaţiei,în strada Mărăşti no.58.

Legalizarea actelor s-a făcut de notarul public Vasile Burga din Reghin,care a fost plătit cu suma de 2000 lei,bani proveniţi din cotizaţiile depuse de muncitorii.

Acest sindicat prin preşedintele ei Nater Vasile, a cerut Domnului Prefect al judeţului a le aproba să ţină întruniri şi să formeze sindicat, - cerere care a fost respinsă.

Legiunea a luat măsuri pentru împiedicarea formării acestei organizaţiuni,supraveghind în acest timp toate persoanele înscrise şi pe cele bănuite ca comuniste.-

Cu Raportul Legiunei Jandarmi Mureş. Cadarusa Sabin
Căpitan,

Comandantul Legiunei Jandarmi Mureş
Colonel
Iercoşi Ioan

1934, octombrie 30, Tîrgu Mureş. Notă informativă a Legiunii de jandarmi Mureş în legătură cu constituirea în organizaţia P.S.D. a muncitorilor de la fabrica de cherestea Ierbuş.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

5185—5619, c) procese penale și acte de procedură pe anii 1632—1843, doc. nr. 5620—5709.

III. *Acte familiale privind ramurile înrudite, probleme militare, de insurecție, de ocrotire socială și culturale.* Din această grupă fac parte : chestiuni familiale, privind ramurile neînrudite, scrisori de interes general, felicitări, necroloage, pe anii :1679—1939, doc. nr. 5710—5823 ; probleme militare pe anii 1617—1869, doc. nr. 5824—5844, insurecția militară pe anii : 1809—1813, doc. nr. 5845—5873 ; ocrotire socială, sănătate, higienă, epidemii, pe anii 1779—1853 ; doc. nr. 5874—5901 ; probleme culturale, școlare de educație și culte pe anii 1699—1912, doc. nr. 5902—5937.

Valoarea documentară a colecției Szabó Mihály se remarcă prin informații prețioase privind relațiile sociale, economice și politice din Transilvania secolelor XVII—XX. Sînt de menționat printre altele relațiile dintre nobili și iobagi, obligațiile acestora din urmă față de domnii de pămînt, conscripții fiscale, probleme de ocrotire socială, culturale, școlare cît și de ordin juridic, civil și penal.

Anii extremi : 1444—1939, cantitatea 6,40 m.l., 5937 u.a., inv. nr. 317, limbile : latină, maghiară și germană.

BIBLIGRAFIE

Báthory István Erdély fejedelem és lengyel Király levelezése (Corespondența principelui Transilvaniei Báthori Stefan cu regele Poloniei — 1576—1586), Cluj, 1944.

Nagy Iván, *Magyarország családi czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* (Blazoanele și tabelele genealogice ale familiilor din Ungaria), Pest, 1659.

Puşcariu, I., cav. de *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Partea II-a, Sibiu, 1895.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

FONDURI ECLEZIASTICE

Documentele create de protopopiatele şi parohiile diferitelor culte religioase, de-a lungul unei îndelungate perioade de timp, constituie astăzi un preţios izvor documentar pentru cercetarea ştiinţifică contemporană datorită multitudinii de aspecte economice, sociale, politice şi culturale, de pe o întinsă arie geografică, pe care le reflectă.

Fondurile ecleziastice deţinute de Filiala Arhivelor Statului Mureş provin de la următoarele unităţi de culte :

A. Protopopiate şi parohii ortodoxe române

Protopopiatul ortodox român Tîrgu Mureş. Data înfiinţării acestui protopopiat nu s-a putut stabili pînă în prezent, prima atestare documentară fiind din anul 1827, cînd la Tîrgu Mureş este menţionat un arhidiacon, în persoana preotului Basiliu Pante [1]. În „Conscripţia Legii Greceşti Neunite în Ardea' la anul 1766", întocmită sub administraţia episcopului Dionisie Novacovici, din care lipsesc datele pentru protopopiatele Idicel, din comitatul Turda, şi Malomfalău (azi Moreşti, jud. Mureş), oraşul Tîrgu Mureş nu este menţionat cu vreo parohie ortodoxă, deşi aceasta trebuie să fi existat, aparţinînd de Protopopiatul ortodox Malomfalău [2].

Protopopiatul ortodox român Sighişoara. Prima atestare documentară se consemnează în 23 aprilie 1859, documentele mai vechi, privind starea civilă, aparţinînd parohiei ortodoxe române din Sighişoara [3].

Protopopiatul ortodox român Reghin. În anul 1766 nu este pomenit un astfel de protopopiat, parohia ortodoxă română din Reghin aparţinînd, după toate probabilităţile de un alt protopopiat. Prima atestare provine din anul 1850, cînd este pomenit un protopopiat ortodox al Gurghiului cu sediul la Reghin, apoi, în 1853, la Aluniş, pentru scurt timp, după care s-a stabilit definitiv la Reghin [4]. Documentele anterioare anului 1850 sînt circulări mitropolitane care nu menţionează existenţa unui protopopiat ortodox la Reghin.

---

[1] Arh. St. Tg. Mureş, fond Protopopiatul ortodox român Tg. Mureş, nr. 3

[2] Keith Hitchins, Beju Ioan, *Statistica românilor ortodoxi din Transilvania din anul 1766*, în „Mitropolia Ardealului", nr. 7—9/1977, p. 510, 514—551.

[3] Arh. St. Tg. Mureş, fond Protopopiatul ortodox român Sighişoara, dosar 1, f. 11.

[4] *Ibidem*, fond Protopopiatul ortodox român Reghin, dosar 4, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Protopopiatul ortodox român Tîrnăveni. În anul 1766 este pomenită doar o parohie ortodoxă aparţinătoare de Protopopiatul ortodox din Ogra. În 1820 protopopiatul de care aparţine parohia din Tîrnăveni funcţiona la Fărău (jud. Alba), apoi în 1833, este atestat un Protopopiat al Mureşului mijlociu cu sediul la Herepea (jud. Mureş). Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, protopopiatul a avut denumirea de Protopopiatul greco-ortodox Iernut, apoi Protopopiatul greco-ortodox al Tîrnavei superioare cu sedii la Uioara (azi Ocna Mureş, jud. Alba), Sînbenedic şi Deag (jud. Mureş), la Tîrnăveni stabilindu-se între anii 1882—1885 [5].

Alături de aceste fonduri protopopeşti filiala mai deţine un număr de 74 fonduri create de parohiile ortodoxe române din judeţul Mureş.

Documentele acestor fonduri, din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea şi pînă în epoca contemporană, sînt bogate în informaţii privind viaţa economică, social-politică şi culturală a comunităţilor sociale din mediul rural. Se remarcă în primul rînd un mare număr de documente privitoare la administrarea averilor bisericeşti, gestiunea fondurilor băneşti şi a bunurilor materiale care, în multe cazuri, au fost folosite şi pentru construirea de şcoli, pentru întreţinerea acestora, ajutorarea dascălilor sau a elevilor, procurarea de cărţi şi în alte scopuri culturale.

Bogata activitate desfăşurată de aceste protopopiate şi parohii, pentru şcolarizarea copiilor atît din mediul urban, cît mai ales din mediul rural, este amplu reflectată prin diverse evidenţe privind frecvenţa, rezultatele la învăţătură ale copiilor şi obiectele de învăţămînt care s-au predat în şcolile confesionale.

Nu mai puţin importante sînt diferitele rapoarte, informări, corespondenţe cu forurile superioare sau organele de stat privind situaţia materială a şcolilor, asigurarea cu manuale şcolare sau materiale didactice, starea materială a învăţătorilor, indicaţiile şi îndrumările metodice. În acest sens sînt semnificative şi proiectele de regulamente, din 1880, pentru înfiinţarea şi funcţionarea şcolilor poporale româneşti, de confesiune greco-ortodoxă şi pentru înfiinţarea şi funcţionarea unui institut pedagogic pentru învăţători, menit să asigure cadrele necesare, cu pregătire corespunzătoare în specialitate, pentru şcolile româneşti, mai cu seamă din mediul rural. [6]

Mulţi preoţi şi învăţători au desfăşurat, după cum reiese din documente, o intensă activitate pentru culturalizarea maselor populare din lumea satelor, difuzînd cărţi, reviste, ziare sau prin conferinţe şi diferite expuneri avînd ca scop răspîndirea unor cunoştinţe practice folositoare despre cultivarea unor noi soiuri de plante, despre metode moderne de lucru în cultivarea pămîntului etc.

Este consemnată de asemenea în documente organizarea de către preoţii şi învăţătorii satelor a unor şezători sau serbări populare care au avut un rol însemnat în transmiterea, prin viu grai, a unor tradiţii populare şi a unui variat folclor în formă şi conţinut.

O altă categorie de documente din aceste fonduri care pot prezenta un deosebit interes pentru cercetarea documentară o reprezintă evidenţele de

[5] Arh. St. Tg. Mureş, fond Protopopiatul ortodox român Tîrnăveni, dosar 33, f. 182—183 şi dosar 57, f. 27.

[6] Ibidem, dosar 33, f. 63—83.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

stare civilă, ținute de preoții satelor cu destulă rigurozitate. Evidențele privind botezații, cununații, morții, numărul membrilor de familie etc., azi păstrate într-o colecție aparte, constituie informații utile pentru evoluția demografică a multor localități din județul Mureș.

Multe din evenimentele politice din perioada constituirii acestor documente sînt reflectate în circularele mitropolitane adresate protopopiatelor și parohiilor precum și în corespondența acestora cu forurile bisericești superioare.

Documentele din aceste fonduri au fost redactate, în marea majoritate, în limba română, dar conțin și documente în limbile maghiară și germană.

B. Protopopiate și parohii greco-catolice române.

Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș. Data precisă a înființării acestui protopopiat nu se cunoaște. Prima atestare a unui „arhidiaconus Marosiensis" provine din anul 1739. În anul 1759 este pomenit un protopop al Mureșului în persoana lui George Maior. În 1763 această funcție o deține Popa Vasile, iar între anii 1779—1782 funcția a fost deținută de Ioan Bob, viitorul episcop. [7] În anul 1900 protopopiatul cuprindea 26 de parohii, cu 60 de filii, deservite de 14 parohi. [8]

Protopopiatul greco-catolic Iernut. În anul 1733 parohiile din acest protopopiat aparțineau în mare parte de Protopopiatul greco-catolic român din Nirasteu (Ungheni, jud. Mureș). Abia în anul 1842 este menționat acest protopopiat cu sediul la Iernut, avînd, în 1900, 23 parohii și o filie. [9]

Protopopiatul greco-catolic Luduș. Pînă în anul 1782 acest protopopiat nu exista, parohiile din zonă aparținînd de districtele Turzii, Bărboși, apoi de al Lechinței de Mureș. În anul 1833 este atestat primul protopop al acestui protopopiat în persoana lui Artimon Ludoși. În anul 1900 protopopiatul cuprindea 21 parohii și 3 filii. [10]

Protopopiatul greco-catolic Reghin. Pînă în anul 1782 acest protopopiat nu exista. Abia în anul 1784 a fost numit ca preot în Reghin și protopop al Gurghiului, Petru Maior, care își avea domiciliul în Reghin. În anul 1900 acest protopopiat se compunea din 39 parohii și 27 de filii. [11]

Protopopiatul greco-catolic Rîciu. Prima atestare a acestui protopopiat provine din anul 1733, cînd este amintit ca arhidiaconat cu 8 parohii. Sediul acestui protopopiat s-a schimbat însă de multe ori, la Pogăceaua, Chimitelnic, Sînmărtin etc., fapt care a afectat integritatea fondului arhivistic. În anul 1900 acest protopopiat, cu sediul la Pogăceaua, se compunea din 17 parohii și 3 filii. [12]

Protopopiatul greco-catolic Sărmașu. Pînă în anul 1931 parohiile din care s-a constituit aparținea de districtul Cătinei (jud. Cluj). Abia după anul 1931 sediul acestui protopopiat s-a mutat la Sărmașu. [13].

---

[7] *Șematismul venerabilului cler arhidiecezei mitropolitane greco-catolice române de la Alba Iulia și Făgăraș pe anul 1900*, Blaj, p. 440—431.

[8] *Ibidem*, p. 440—441.

[9] *Ibidem*, p. 303—304, 316.

[10] *Ibidem*, p. 375—389.

[11] *Ibidem*, p. 497—498, 507—508.

[12] *Ibidem*, p. 465—466, 478.

[13] Arh. St. Tg. Mureș, fond Protopopiatul greco-catolic Sărmașu, dosar 2, f. 89—90.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Protopopiatul greco-catolic Tîrnăveni a fost înfiinţat în anul 1879 prin desfiinţarea districtului Şomfaleului (Corneşti, jud. Mureş). În anul 1900 cuprindea 15 parohii şi 6 filii [14].

Pe lîngă aceste fonduri ecleziastice greco-catolice filiala mai deţine documente de la 109 parohii greco-catolice române de pe actualul teritoriu al judeţului Mureş.

Conţinutul acestor fonduri este asemănător, în cea mai mare parte, cu cel al fondurilor provenite de la parohiile ortodoxe-române, prezentate mai sus.

C. Parohii reformate.

O bogată sursă informativă reprezintă şi documentele create de cele 132 parohii reformate din perioada anilor 1651—1950, care se află în prezent în depozitele filialei.

Cea mai mare parte a documentelor din aceste fonduri au ca obiect probleme şcolare, privite sub toate aspectele : cumpărări de terenuri pentru construirea de şcoli, donaţii, ajutoare pentru construirea de şcoli şi locuinţe pentru învăţători, planuri şi schiţe tehnice pentru construcţia de şcoli, regulamente de funcţionare ale unor şcoli, planuri de învăţămînt, pe obiecte, organizarea procesului de învăţămînt, îndrumări metodice, numiri şi destituiri de învăţători, retribuirea acestora, procurarea manualelor şcolare, evidenţe şi statistici privind şcolarizarea copiilor, frecvenţa acestora la şcoală. Există totodată registre matricole, jurnale şcolare etc. Situaţia materială a diferitelor şcoli rezultată din rapoartele de inspecţii şi cele anuale. Se atestă chiar o preocupare pentru starea sănătăţii copiilor şcolari şi pentru combaterea unor epidemii în general, încă din anul 1804, prin vaccinare [15]. Sînt menţionate documentar de asemenea preocupări pentru organizarea şi funcţionarea unor asociaţii culturale, case de cultură, în mediul rural [16]. Nu lipsesc nici informaţiile despre organizarea şi funcţionarea unor biblioteci poporale încă din secolul trecut [17].

O altă categorie de documente din aceste fonduri pot furniza informaţii cu caracter economic privind administrarea averilor parohiale, situaţia terenurilor comunale, exploatarea pădurilor, practicarea ghindăritului, comasarea de terenuri, exproprierea de terenuri pentru construcţia de căi ferate etc. Tot sub acest aspect sînt utile şi schiţele topografice ale unor hotare comunale care mai prezintă interes şi din punct de vedere toponimic. Semnificative pentru penetraţia capitalului în lumea satelor la începutul acestui secol sînt documentele referitoare la înfiinţarea unor cooperative de credit [18]. Existenţa în aceste fonduri a unor documente ca Patenta din 1785 privind desfiinţarea iobăgiei şi a unei proclamaţii din preajma anului revoluţionar 1848, avînd

[14] *Şematismul veneratului cler arhidiecezei mitropolitane greco-catolice române de la Alba Iulia şi Făgăraş pe anul 1900*, p. 291, 302.

[15] Arh. St. Tg. Mureş, fond Parohia reformată Măgherani, dosar 13.

[16] Ibidem, fond Parohia reformată Culpiu, dosar 2, fond Parohia reformată Dileul Nou, dosar 3.

[17] Ibidem, fond Parohia reformată Silea Niraj, dosar 4.

[18] Ibidem, fond Parohia reformată Găneşti, dosar 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

același scop, este în măsură să completeze informațiile despre frămîntările și luptele sociale ale țărănimii de pe aceste meleaguri pentru dreptate socială [19].

Documentele din aceste fonduri sînt scrise in mare majoritate, în limba maghiară și mai puține în limba latină.

D. Consistoriul districtului evanghelic C. A. Sighișoara și parohiile evanghelice C. A.

În urma hotărîrii Universității săsești din anul 1650, toate comunitățile săsești din Transilvania au început să adopte reforma de confesiune luterană. Inițial parohiile evanghelice erau organizate în așa-zisele „capitluri", din care făceau parte 4—5 parohii, cu reședința într-o localitate unde se întruneau periodic preoții acestora pentru a trata unele capitole din Biblie și totodată pentru a dezbate unele probleme de interes comun. Această formă de organizare s-a menținut pînă în anul 1861, cînd s-a adoptat un nou statut prin care parohiile evanghelice au fost organizate în consistoriate.

Dintre aceste fonduri cele mai importante, atît sub aspectul vechimii cît și al conținutului, sînt cele create de Parohia evanghelică Sighișoara și de Consistoriul evanghelic din această localitate.

Din categoria actelor cu caracter economic se pot menționa foarte multe contracte de vînzare-cumpărare a unor moșii sau terenuri agricole, donații, confirmări de contracte și donații, testamente, puneri în posesii, fixări de hotare, din care rezultă, pentru o lungă perioadă de timp (secolele XIV—XX), raporturile juridice de proprietate. Alte documente se referă la privilegii de ordin economic, obligații fiscale și militare, evidența veniturilor și cheltuielilor unor moșii, scutiri de taxe și vamă, privilegii de breaslă etc. Prezintă de asemenea interes și astăzi o istorie a minelor de aur din Munții Apuseni, scrisă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu mai multe note și observații asupra exploatării acestui metal prețios [20].

Alte documente reflectă starea de nemulțumire și de nesupunere față de domnii de pămînt, rezultată din numeroase ascultări de martori, angajamente pentru a înceta nesupunerea etc. [21].

Evenimentele politice mai însemnate din istoria Transilvaniei, din secolele XVII—XVIII, sînt de asemenea bogat reflectate de documentele acestor fonduri, mai ales de colecțiile de articole dietale din perioada susamintită [22]. Reformele administrative din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sînt reprezentate documentar printr-o descriere a celor 11 noi comitate, înființate în 1784, inclusiv cu schema demnitarilor de la aceste instituții provinciale și de comentarii referitoare la unele modificări cu caracter administrativ [23]. Tot sub acest aspect sînt semnificative unele însemnări despre reformele iluministe ale Mariei Tereza și Iosif al II-lea și asupra vizitelor viitorului împărat în Transilvania. Remarcăm totodată depistarea în aceste fonduri a patru docu-

[19] Ibidem, fond Parohia reformată Chendu Mare, dosar 11 ; fond Parohia reformată Bălăușeri, dosar 8.
[20] Arh. St. Tg. Mureș, fond Parohia evanghelică Sighișoara, dosar 167.
[21] Ibidem, dosar 218, 263.
[22] Ibidem, dosar 55, 57.
[23] Ibidem, dosar 140, 189.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

mente provenite de la voievodul Mihai Viteazul, prezentate în literatura de specialitate [24].

Un mare număr de documente din aceste fonduri au ca obiect fenomenul cultural din Transilvania sub cele mai variate aspecte din perioada secolelor XVII—XX. Un loc aparte între acestea îl ocupă cele referitoare la organizarea și funcționarea unor școli printre care se pot aminti : regu-regulamentele de organizare și funcționare, informări și statistici anuale privind desfășurarea procesului de învățămînt și rezultatele elevilor la învățătură, îndrumări metodice, demersuri pentru procurarea manualelor școlare, numirea, demiterea și retribuirea cadrelor didactice, ajutorarea materială a elevilor și studenților care studiau în străinătate [25]. Remarcăm totodată existența unor bogate informații din anii 1856—1864 (113 file) despre gimnaziul real cu profil industrial din Sighișoara patronat de Consistoriul evanghelic și subvenționat parțial de consiliul orășenesc din Sighișoara [26].

Scrierile și însemnările cu caracter istoric privind trecutul Transilvaniei, colonizarea sașilor, reforma religioasă din secolul al XVI-lea etc., pot constitui prețioase informații asupra acestor aspecte. Există chiar o scurtă prezentare istorică și geografică a orașului Tîrgu Mureș, din anul 1801, dar din care s-a păstrat numai un fragment [27].

Dintre documentele cu caracter științific remarcăm un calendar din 1710, editat de Societatea de științe din Berlin, unele însemnări privind cercetări cu caracter botanic și mineral în Transilvania și însemnări cu privire la geografia Americii de Nord, provenite de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea [28]. Tot din această perioadă provin unele fragmente de cursuri și însemnări cu caracter juridic.

Preocupările literare sînt reflectate destul de frecvent prin poezii omagiale dedicate unor personalități, demersurile pentru organizarea unui spectacol teatral în anul 1726, intervențiile pentru procurarea unor cărți din străinătate etc.

E. Protopopiatul unitarian Cristurul Secuiesc și parohiile unitariene.

Date precise privind înființarea acestor unități de cult nu s-au găsit pînă în prezent. În depozitele filialei sînt păstrate 23 de fonduri create de parohiile unitariene din perioada 1592—1949. Majoritatea documentelor o reprezintă cele privitoare la administrarea bunurilor și averilor parohiilor unitariene : liste de bunuri, contracte de vînzare-cumpărare de terenuri agricole sau păduri, acte de proprietate, înzălogiri, colecte pentru ajutorarea orfanilor etc. Și în aceste fonduri un mare număr de documente au ca obiect problemele școlare ca : construirea de școli, dotarea materială a școlilor, procu-

[24] Ranca, Ioan, *Patru documente sighișorene emise de Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor", nr. 1/1971, p. 101—106.

[25] Arh. St. Tg. Mureș, fond Parohia evanghelică Sighișoara, dosar 53, 59, 185, 187, 201, etc.

[26] Ibidem, dosar 192.

[27] Ibidem, dosar 183.

[28] Ibidem, dosar 66, 125, 165.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

rarea de manuale, numirea, transferarea și retribuirea cadrelor didactice, îndrumări metodice, rapoarte și situații statistice privind școlarizarea elevilor etc. Se evidențiază de asemenea preocuparea pentru organizarea unor biblioteci și cercuri de citit în mediul rural, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Nu lipsesc nici informațiile privitoare la măsurile de profilaxie sanitară și de vaccinare, începînd cu anul 1804, pentru prevenirea unor contagiuni. Există totodată o serie de documente privitoare la numărul, situația socială și materială a populației unor localități, care pot furniza date cu caracter demografic.

Majoritatea documentelor sînt scrise în limba maghiară.

F. **Mănăstiri și parohii romano-catolice.**

Aceste fonduri se compun din documentele create de Parohia romano-catolică Tîrgu Mureș, Mănăstirea Canta, Mănăstirea Lăzarea și Ordinul franciscanilor din Călugăreni.

Parohia romano-catolică Tîrgu Mureș s-a reînființat în 1702, odată cu revenirea în oraș a iezuiților.

Prima atestare documentară a mănăstirii Canta (azi localitatea contopită în orașul Tîrgu Secuiesc) este din anul 1680 [29]. Pe lîngă această mănăstire a funcționat mult timp și o școală gimnazială, după cum reiese și din documentele fondului.

Data precisă a înființării Mănăstirii Lăzarea (jud. Harghita) nu se cunoaște. În anul 1645 exista ca mănăstire, dar pe clopotul bisericii mănăstirii era menționat anul 1617. După anul 1669, edificiile fiind în ruină, a început reconstrucția ei care a durat pînă în anul 1707, ulterior, în cursul secolului al XVIII-lea, făcîndu-se alte completări la clădirile existente [30].

Ordinul franciscanilor din Călugăreni (jud. Mureș) s-a stabilit în această localitate prin anul 1635, întrucît se amintește că în acel an s-a donat un teren pentru construirea unei biserici și mănăstiri. În anul 1656 mănăstirea este luată sub protecția principelui Gheorghe Rákoczi al II-lea.

Între anii 1666—1677 mănăstirea a fost reconstruită din piatră, folosindu-se materiale de la fostele edificii mai vechi [31].

Și pe lîngă aceste ultime două mănăstiri au funcționat cîte o școală, întreținute în bună parte din veniturile lor [32].

Documentele acestor fonduri se compun din evidențe ale ordinelor forurilor superioare, cu conținut laic sau religios, evidențe ale elevilor și jurnale de clasă, jurnalele cronologice privind evenimentele din viața mănăstirilor și școlilor de pe lîngă acestea etc.

Limbile în care au fost redactate documentele acestor fonduri sînt latina și maghiara.

---

[29] Arh. St. Tg. Mureș, fond Mănăstirea Canta, dosar 1.

[30] Arh. St. Tg. Mureș, fond Mănăstirea Lăzarea, dosar 1 ; Orbán Balázs *A Székelyföld leirása. Csikszék.* (Descriedea pămîntului secuiesc. Scaunul Ciuc), vol. II, Pesta, 1870, p. 114—115.

[31] Orbán Balázs, *op. cit., Marosszék* (Scaunul Mureș), vol. IV, Pesta, 1870, p. 89—90.

[32] Informații suplimentare despre aceste mănăstiri a se vedea și în Boros, Fortunát. *Az Erdélyi Ferencrendiek* (Ordinul franciscanilor din Ardeal), Cluj, 1927.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Rezultă deci, că documentele create de aceste instituții ecleziastice, acoperind o lungă perioadă de timp, mai cu seamă din secolul al XVIII-lea și pînă în prima jumătate a secolului nostru, pot furniza importante informații documentare de ordin economic, social-politic sau cultural pe care astăzi ne străduim a le pune în circuitul științific pentru valorificare. Este de reținut însă faptul că atît protopopiatele cît și parohiile diferitelor confesiuni mai dețin încă documente din aceeași perioadă în fondurile proprii al căror obiect se referă însă la cultul religios propriu-zis.

BIBLIOGRAFIE

Boros, Fortunát, *Az Erdélyi Ferenczrendiek*, (Ordinul franciscanilor din Ardeal), Cluj, 1927.

Fabritius, Karl. *Urkundenbuch zur Geschichte des Keisder Kapitels vor der Reformation*, Hermannstadt, 1875.

Fabritius, Karl, *Zwei Funde in der ehemaligen Dominikanerkirsche zu Schässburg*, în Archiv. Bd. V. Heft 1 (1861), S. 1—40.

Ghibu, Onisifor, *Ordinul franciscanilor conventuali din Transilvania*, vol. I—II, București, 1937—1938.

Giurescu, C. Constantin, Giurescu, C. Dinu, *Istoria românilor*, Edit. Albatros, București, 1971.

Hitchins, Keith, Beju, N. Ioan, *Statistica românilor ortodoxi din Transilvania din anul 1766*, în „Mitropolia Ardealului" nr. 7—9, Sibiu, 1977, p. 504—551.

Istoria României în date, Edit. Enciclopedică română, București, 1971.

Kemény, Josef, *Deutsche Fundgruben der Geschichts Siebenbürgens*, Band, 2, Klausenburg, 1840, p. 92—140.

Müller, Friedrich, *Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1864, Druck und Verlag von Theodor Steinhausen.

Müller, Friedrich, *Die Schässburger Bergkirche*, în Archiv, Bd. I, 3 Haft, 1853, S. 303—362.

Păcurariu, Mircea, *Istoria bisericii ortodoxe române*, ed. II, Sibiu, 1978.

Popa, Traian, *Monografia orașului Tîrgu Mureș*, Tîrgu Mureș, 1932.

Ranca, Ioan, *Patru documente sighișorene emise de Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor", anul XLVIII, vol. XXXI, 1971, nr. 3, p. 101—106.

Ranca, Ioan, *Circulația cărții vechi românești din Țara Românească și Moldova pe Valea Mureșului în secolele XVII—XVIII*, în „Studii și materiale", Tg. Mureș, vol. III—IV, 1972, p. 259—266.

Schuller, Richard, *Geschichte des Schässburger Gymnasiums Beilage zum Schässburger Gymnasial-Program 1895/96 und 1896/97*, Schassburg, 1896.

Teutsch, Georg, Daniel, *Urkundenbuch der Evangelischen Landeskirche*, A. B., in Siebenbürgen, I. Teil, Hermannstadt, 1862.

Teutsch, Georg, Daniel, *Die Synodalverhandlungen der Evangelischen Landeskirche*, A. B. in „Siebenbürgen in Reformationjahrjundert", II, Teil, Hermannstadt, 1883.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lista fondurilor eclcziastice

Nr. crt.	Denumirea creatorului de fond	Anii extremi	Număr u.a.	Numărul inventarului
0	2	3	4	5
	Protopopiate ortodoxe române			
1.	Reghin	1833—1950	1565	848
2.	Sighişoara	1778—1960	134	854
3.	Tg. Mureş	1786—1962	745	928
4.	Tîrnăveni	1820—1959	431	917
	Parohii ortodoxe române			
5.	Albeşti	1850—1939	4	716
6.	Aluniş	1911—1939	1	784
7.	Apold	1835—1977	38	727
8.	Archita	1894—1932	2	719
9.	Bahnea	1793—1950	12	774
10.	Băiţa	1878—1948	10	785
11.	Berghia	1858—1941	8	754
12.	Bernadea	1935—1955	2	800
13.	Bistra-Mureş	1922—1949	4	788
14.	Boiu	1793—1974	9	724
15.	Căpîlna de Sus	1882—1947	12	838
16.	Cerghid	1889—1966	17	797
17.	Cheţani	1858—1948	4	924
18.	Corneşti (T-va)	1878—1950	12	803
19.	Corunca	1798—1949	19	793
20.	Cristeşti (Mureş)	1884—1944	17	816
21.	Criş-Stejărenii	1794—1879	4	713
22.	Cuştelnic	1878—1958	9	772
23.	Daia	1794—1946	11	703
24.	Daneş	1848—1946	10	718
25.	Deda	1858—1948	15	786
26.	Feleag	1898—1918	9	709
27.	Filea	1870—1954	60	789
28.	Gorneşti	1946	2	794
29.	Hetiur	1855—1932	4	710
30.	Hodac	1812—1944	8	840
31.	Ibăneşti Pădure	1925—1948	4	763
32.	Iclandu Mare	1844—1847	41	922
33.	Idicel Pădure	1941—1948	2	792
34.	Idicel Sat	1905—1947	3	738
35.	Ivăneşti	1841—1953	25	471
36.	Jabeniţa	1873—1944	7	837
37.	Laslăul Mare	1879—1966	15	861
38.	Lepindea	1890—1919	3	776

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	4	5
39.	Lunca Bradului	1913—1950	5	791
40.	Mihai Viteazul	1793—1962	10	706
41.	Miheşul de Cîmpie	1884—1948	14	131
42.	Moreşti	1882—1962	4	769
43.	Murgeşti	1847—1948	38	226
44.	Nadeş	1826—1951	5	715
45.	Nazna	1848—1950	10	733
46.	Papiu Ilarian	1926—1947	5	938
47.	Periş	1910—1948	4	795
48.	Petrilaca	1921—1948	6	936
49.	Pietriş	1880—1969	25	737
50.	Poieniţa	1900—1951	11	472
51.	Praid	1929—1939	4	833
52.	Răstoliţa	1943—1946	5	745
53.	Rîpa de Jos	1815—1971	6	824
54.	Saschiz	1822—1947	24	704
55.	Sălcud	1380—1946	8	932
56.	Seleuşul Mare	1836—1937	6	717
57.	Sîncraiu de Mureş	1812—1948	15	764
58.	Sîngeorgiu de Pădure	1891—1944	4	812
59.	Sînger	1853—1947	17	834
60.	Sîngerul de Pădure	1931	1	796
61.	Sîniacob	1915—1952	1	937
62.	Sîntioana	1903—1975	4	705
63.	Sovata	1802—1961	48	874
64.	Stînceni	1928—1958	1	827
65.	Suplac	1919—1928	1	767
66.	Suseni	1878—1943	14	699
67.	Saeş	1895—1965	2	726
68.	Şoard	1892—1936	3	708
69.	Tîrgu Mureş	1780—1784	1	420
70.	Ţopa	1864—1949	4	741
71.	Urisiu de Sus	1924—1948	3	736
72.	Valea Izvoarelor	1870—1948	17	798
73.	Vătava	1869—1940	4	832
74.	Vidrasău	1906—1946	1	750
75.	Viişoara	1874—1946	7	725
76.	Vînători	1783—1974	16	721
77.	Zau de Cîmpie	1883—1948	17	935
	Protopopiate greco-catolice române			
78.	Gheorghieni	1784—1922	104	124
79.	Iernut	1878—1948	8	712
80.	Luduş	1846—1948	355	703
81.	Reghin	1844—1948	187	920
82.	Rîciu	1850—1950	472	453
83.	Sărmaş	1876—1944	5	700

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	4	5
84.	Tîrgu Mureş	1775—1946	511	125
85.	Tîrnăveni	1881—1948	193	918
	Parohii greco-catolice			
86.	Adămuş	1831—1948	27	768
87.	Agrişteu	1850—1949	6	436
88.	Aţintiş	1850—1948	24	939
89.	Balada	1811—1934	2	714
90.	Băgaciu	1878—1948	4	806
91.	Bărdeşti	1797—1962	26	751
92.	Beica de Sus	1851—1925	6	735
93.	Bobohalma	1927—1942	1	805
94.	Bogata	1887—1948	67	432
95.	Bolintineni	1893—1950	8	740
96.	Bord	1881—1948	11	921
97.	Bozed	1844—1948	161	430
98.	Boziaş	1803—1934	20	778
99.	Breaza	1889—1926	2	787
100.	Căpuşu de Cîmpie	1865—1972	89	433, 711
101.	Cerghizel	1928—1948	2	923
102.	Ceuaşul de Cîmpie	1872—1935	30	743
103.	Chiherul de Jos	1906—1965	5	747
104.	Chiherul de Sus	1824—1948	33	746
105.	Chimitelnic	1848—1948	134	434
106.	Chinari	1906—1945	10	752
107.	Chirileu	1895—1957	15	741
108.	Cinta	1918	1	829
109.	Cipău	1897—1948	7	749
110.	Comori	1855—1954	11	435
111.	Corneşti (T-va)	1825—1948	34	802
112.	Crăciuneşti	1881—1955	26	738
113.	Crăeşti-Cîmpie	1925—1946	5	756
114.	Crăeşti (T-va)	1918—1936	2	777
115.	Cucerdea	1881—1948	16	897
116.	Culpiu	1843—1945	37	431
117.	Dătăşeni	1841—1958	17	819
118.	Deag	1886—1932	8	720
119.	Delenii	1876—1948	3	775
120.	Dîleul Vechi	1842—1948	5	929
121.	Dîmbu	1908—1950	4	783
122.	Dumbrava	1850—1938	8	830
123.	Fărăgău	1896—1939	11	829
124.	Frunzeni	1915—1947	2	807
125.	Găneşti	1848—1949	5	765
126.	Gheja	1902—1956	23	821
127.	Giuluş	1870—1958	5	779
128.	Goreni	1951—1945	4	873

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	4	5
129.	Grebenişu de Cîmpie	1900—1958	7	822
130.	Gurghiu	1857—1883	6	782
131.	Habic	1812—1973	8	825
132.	Hădăreni	1872—1948	17	894
133.	Hărănglab	1841—1948	5	771
134.	Hărţău	1827—1949	21	442
135.	Hărţău-Cuieşd	1934—1951	2	814
136.	Herghelia	1826—1947	19	744
137.	Ibăneşti Sat	1851—1948	25	734
138.	Iernuţeni	1854—1978	45	762
139.	Jacul Român	1868—1953	4	722
140.	Lăureni	1910—1964	3	445
141.	Lechincioara	1809—1948	5	753
142.	Lechinţa de Mureş	1863—1922	10	940
143.	Luduş	1846—1948	355	703
144.	Lueriu	1883—1955	6	835
145.	Lunca	1834—1948	52	473
146.	Maioreşti	1910—1921	1	753
147.	Mădăraş	1931—1948	20	441
148.	Mădăraş — Ţiptelnic	1927—1950	34	813
149.	Mercurea Niraj	1922—1970	46	710
150.	Milăşel	1834—1956	5	820
151.	Morăreni	1846—1948	13	739
152.	Nadăşa	1862—1948	10	826
153.	Nima Rîciului	1927—1948	1	815
154.	Oarba de Mureş	1891—1950	47	943
155.	Orşova	1889—1948	7	790
156.	Petelea	1884—1960	6	831
157.	Pogăceaua	1872—1949	4	761
158.	Porumbeni	1896—1948	10	896
159.	Reghin-Sat	1869—1948	46	849
160.	Ruşii Munţi	1829—1948	9	839
161.	Sărmaş	1833—1948	16	701
162.	Sărmăşel	1887—1948	3	933
163.	Seuca	1811—1909	5	766
164.	Sîngeorgiu de Mureş	1852—1937	10	742
165.	Sînmărtinul de Cîmpie	1917—1962	4	760
166.	Sînmihaiul de Pădure	1851—1930	11	438
167.	Sînpaul	1876—1954	6	799
168.	Sînpetrul de Cîmpie	1896—1935	6	443
169.	Sîntara de Mureş	1893—1943	22	748
170.	Sîntandrei	1903—1948	4	808
171.	Sîntioana de Mureş	1873—1948	90	919
172.	Sîntu	1906—1968	5	836
173.	Socolul de Cîmpie	1906—1967	4	828
174.	Solovăstru	1850—1944	5	841
175.	Subpădure	1896—1963	9	780

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	4	5
176.	Şardul Niraj	1793—1964	29	447,734
177.	Şerbeni	1940—1944	11	437
178.	Şăulia de Cîmpie	1900—1948	7	707
179.	Şincai	1827—1949	96	439
180.	Şomoştelnic	1841—1946	15	801
181.	Tăureni	1888—1948	5	927
182.	Tirimia	1838—1948	7	842
183.	Tirimioara	1838—1948	4	804
184.	Troiţa	1834—1945	64	448,811a
185.	Tuşin	1824—1949	11	440
186.	Ulieş	1854—1945	10	757
187.	Ungheni	1907—1957	4	770
188.	Vaidacuta	1901—1957	8	773
189.	Vaidei	1902—1948	5	930
190.	Valea (Iobăgeni)	1833—1905	4	781
191.	Valea Largă	1892—1948	8	941
192.	Văleni (Pogăceaua)	1931—1950	6	730
193.	Vătava	1860—1948	14	446
194.	Voiniceni	1826—1920	7	444
	Parohii reformate			
195.	Abud	1887—1946	27	613
196.	Acăţari	1900—1947	21	540
197.	Adămuş	1894—1945	96	614
198.	Adrianul Mare	1927—1943	7	890
199.	Agrişteu	1873—1941	10	615
200.	Albeşti	1888—1939	37	616
201.	Apalina	1870—1943	201	541
202.	Bahnea	1828—1949	2	622
203.	Band	1918—1920	3	542
204.	Băla	1867—1878	1	178
205.	Bălăuşeri	1674—1936	45	617
206.	Bedeni	1877—1941	11	618
207.	Beica de Jos	1916—1942	67	543
208.	Berghia	1767—1945	47	547
209.	Bezid	1877	1	620
210.	Bichiş	1879—1926	85	545
211.	Bîra	1781—1838	1	621
212.	Bogata	1787—1932	16	546
213.	Boiu	1878—1946	86	623
214.	Breaza	1868—1902	3	547
215.	Brîncoveneşti	1720—1946	71	548
216.	Budiu Mic	1820—1943	85	549
217.	Călimăneşti	1895—1948	11	624
218.	Cecălaca	1902	2	550
219.	Ceuaş (T-va)	1780—1846	22	891
220.	Ceuaşul de Cîmpie	1841—1948	31	551

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	4	5
221.	Ghendu Mare	1757—1896	17	625
222.	Ghendu Mic	1684—1946	48	626
223.	Cinta	1878—1946	31	552
224.	Cîmpeniţa	1871—1947	11	553
225.	Cîndu	1894—1943	40	627
226.	Corbeşti	1866—1942	9	554
227.	Corneşti (Mureş)	1714—1946	73	555
228.	Corneşti (T-va)	1887—1949	13	628
229.	Coroisînmărtin	1789—1949	15	629
230.	Corunca	1780—1946	2	556
231.	Coruş	1780—1927	5	557
232.	Crăciuneşti	1792—1948	54	558
233.	Crăieşti	1788—1933	77	630
234.	Cristeşti	1923—1948	7	559
235.	Cuieşd	1676—1944	59	561
236.	Culpiu	1784—1942	4	562
237.	Curteni	1885—1944	12	560
238.	Daia	1895—1947	40	631
239.	Dileul Nou	1874—1932	9	563
240.	Drojdii	1821—1943	8	887
241.	Dumbrăvioara	1779—1948	71	564
242.	Eremieni	1917—1943	12	632
243.	Ernei	1716—1942	21	565
244.	Filpişul Mic	1865—1938	4	567
245.	Fîntînele	1945—1947	2	633
246.	Gălăţeni	1824—1924	6	634
247.	Găneşti	1883—1924	12	635
248.	Gheorghe Doja	1773—1949	35	568
249.	Ghindari	1871—1946	7	636
250.	Ghineşti	1651—1925	4	637
251.	Gogan	1849—1949	12	638
252.	Gogan-Varolea	1878—1945	28	639
253.	Goreni	1858—1948	56	570
254.	Gorneşti	1865—1944	38	569
255.	Fruişor	1736—1846	33	571
256.	Gurghiu	1810—1908	10	572
257.	Hărănglab	1786—1868	2	640
258.	Hărţău	1850—1931	6	574
259.	Hoteşti	1793—1842	7	662
260.	Iara de Mureş	1876—1948	31	573
261.	Iernut	1847—1945	58	576
262.	Iernuţeni	1786—1945	30	577
263.	Iştihaza	1887—1935	31	575
264.	Leordeni	1903—1940	25	580
265.	Livezeni	1945—1948	24	581
266.	Luduş	1904—1948	14	578
267.	Luduş (Colonia)	1913—1939	14	579

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	4	5
268.	Maia	1894—1942	3	641
269.	Mădăraş	1830—1925	13	582
270.	Măgherani	1713—1909	15	642
271.	Mărculeni	1882—1925	2	643
272.	Miercurea-Niraj	1861—1947	9	644
273.	Mica	1783—1859	2	292
274.	Miheşul de Cîmpie	1893—1944	19	583
275.	Mureni	1877—1940	62	645
276.	Mureş-Mort	1867—1941	25	591
277.	Murgeşti	1846—1944	12	584
278.	Neaua	1689—1943	19	646
279.	Nicoleşti	1847—1889	2	585
280.	Ogra	1877—1943	20	586
281.	Ozd	1894	1	587
282.	Papiu Ilarian	1923—1924	4	590
283.	Păcureni	1868—1944	32	588
284.	Pădureni	1754—1948	37	589
285.	Păingeni	1735—1928	8	5
286.	Pănet	1767—1904	10	592
287.	Păsăreni	1795—1893	7	647
288.	Păucişoara	1925—1942	5	648
289.	Periş	1874—1942	9	595
290.	Petrilaca	1945—1947	6	594
291.	Reghin I	1853—1947	18	596
292.	Reghin II	1848—1937	5	597
293.	Roteni	1896—1942	15	649
294.	Săcăreni	1800—1942	27	888
295.	Seuca	1861—1950	35	650
296.	Sighişoara	1903—1931	4	651
297.	Sîncrai	1810—1845	1	603
298.	Sîngeorgiu de Mureş	1885—1948	22	600
299.	Sîrgeorgiu de Pădure	1796—1933	22	652
300.	Sînger	1780—1932	21	566
301.	Sîmpetru de Cîmpie	1790—1946	13	601
302.	Sînsimion	1915—1940	5	653
303.	Sîntana de Mureş	1891—1924	6	604
304.	Sîntana Nirajului	1788—1942	12	654
305.	Sîntioana	1761—1780	2	598
306.	Solocma	1783—1950	3	887
307.	Stejeriş	1686—1911	24	605
308.	Suplac	1901—1945	2	655
309.	Suseni	1775—1949	36	606
310.	Suveica	1814—1906	2	656
311.	Sărmaş	1901—1947	21	599
312.	Şilea-Niraj	1667—1942	14	657
313.	Şincai	1705—1897	7	602
314.	Tîmpa	1894—1948	14	658

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	4	5
315.	Tîrnăveni	1889—1948	13	659
316.	Tonciu	1870—1948	94	610
317.	Torba	1840—1939	12	660
318.	Trei Sate	1779—1940	55	661
319.	Troiţa	1897—1941	3	619
320.	Tuşin	1866—1924	7	607
321.	Ulieş	1823—1922	21	608
322.	Vădaş	1782—1948	29	663
323.	Vălureni	1892—1948	58	609
324.	Vărgata	1914—1948	7	664
325.	Viforoasa	1765—1948	23	665
326.	Voivodeni	1830—1940	83	611
327.	Zau de Cîmpie	1896—1938	10	612

CONSISTORIUL EVANGHELIC

C. A. Sighişoara şi parohii evanghelice C. A.

328.	Consistoriul evanghelic Sighişoara	1509—1929	347	467
329.	Apold	1830	1	697
330.	Băgaciu	1757—1814	5	527
331.	Cloaşterf	1758—1761	8	538
332.	Daia	1826—1862	2	528
333.	Idiciu	1757—1828	2	530
334.	Nadeş	1639—1788	4	531
335.	Ormeniş	1815—1822	2	532
336.	Saschiz	1614—1825	57	533
337.	Seleuşul Mic	1708—1816	4	534
338.	Sighişoara	1369—1952	411	539
339.	Saeş	1801—1877	3	535
340.	Ţigmandru	1786—1826	2	536
341.	Zagăr	1726—1758	3	537
342.	Protopopiatul unitarian Cristuru Secuiesc	1805—1853	11	476

Parohii unitariene

343.	Adămuş	1675—1949	25	505
344.	Bezid	1806—1858	4	506
345.	Bezidul Nou	1853—1868	1	507
346.	Bordoşiu	1782—1933	6	508
347.	Căluşeri	1734—1922	68	508
348.	Cioc	1780—1858	3	265
349.	Deaj	1773—1874	6	510
350.	Dîmbău	1693—1897	9	511
351.	Gălăţeni	1667—1898	35	512
352.	Găleşti	1886—1945	23	513
353.	Hărănglab	1776—1955	11	514

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	4	5
354.	Jacod	1841—1896	21	515
355.	Maiad	1847—1928	8	516
356.	Mitreşti	1673—1941	12	517
357.	Pipea	1760—1899	29	518
358.	Roua	1693—1909	157	519
359.	Săbed	1848—1898	19	520
360.	Seuca	1592—1888	20	521
361.	Şoard	1874—1907	23	526
362.	Tîrgu Mureş	1836—1894	13	47 şi 526
363.	Tîrnăveni	1903—1945	18	522
364.	Troiţa	1781—1947	32	523
365.	Vadu	1797—1898	43	524
	Parohii şi mănăstiri romano-catolice			
366.	Parohia romano-catolică Tîrgu Mureş	1702—1924	12	45
367.	Mănăstirea Canta	1680—1931	60	463
368.	Mănăstirea Lăzacea	1646—1949	82	462
369.	Ordinul franciscanilor din Călugăreni	1773—1929	9	123

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COLECȚII

COLECȚIA DE CONSCRIPȚII URBARIALE

Conscripțiile urbariale din 1785 și 1818—1820 sînt doar două din șirul încercărilor îndelungi de reglementare a raporturilor social-juridice dintre stăpînii feudali și iobagii și jelerii din perioada destrămării feudalismului din Transilvania.

*

Întrunită la Sibiu, în conjunctura creată de pacea de la Satu-Mare, din 1711, care domina prin efectele ei situația internă, dieta din 1714, deschide doar, șirul unor preocupări sporadice de uniformizare a cuantumului de zile de robotă ce trebuiau prestate de iobag și de jeler, cuantum ce nu se lăsa uniformizat decît parțial, în pofida stăruințelor depuse de dietă. Faptul însă de a fi fost așezat ca ultim punct pe agenda Dietei, cu tot interesul major și grav ce-l prezentau pentru economia Principatului servituțiile iobăgești și jelerești a fost determinat de teama de a nu dezmembra dieta ca organ legislativ ai cărui membri în majoritate feudali, erau puși să voteze o reglementare contrară voinței și intereselor lor. Astfel la 15 februarie 1714, „*...ultima videlicet Comitiorum die*", se statornicea că pentru interesul public sau de stat *...Jobbagiones quaternis et Inquilini ternis diebus hebdomadatim serviant...*" deci robota să fie de patru zile pentru iobagi și trei pentru jeleri.

După 12 ani, în iunie-august 1726, o ascultare de martori din Țara Făgărașului cît și una din Comitatul Tîrnavei, aveau să repună în actualitate problema servituțiilor iobăgești, demonstrînd că uniformizarea obligațiilor față de domnii de pămînt, departe de a fi realizată, prezenta încă o mare diversitate de forme. Hotărîrea dietală nu preciza că numai unul din din membrii gospodăriei avea obligații de muncă, fapt care deschidea, cum s-a întîmplat, posibilitatea de abuz, nobilimea proprietară adesea obligînd la robotă și alți membrii ai familiei iobagului. Nu se prevedea nici perioada prestării muncii, lăsînd la latitudinea stăpînului feudal ca cele 208 zile de robotă să-i fie cerute iobagului exclusiv în perioada muncilor agricole, ceea ce leza, desigur, interesele economiei iobăgești.

Perpetuarea acestei dereglări în raporturile sociale va determina Curtea, peste încă 16 ani, la 20 iulie 1742, să emită Rescriptul autograf al Mariei Tereza, motivat în același mod, ca fiind izvorît din necesitatea curmării stării

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

actuale de fapt, ea fiind atît în detrimentul proprietarilor, cît şi al statului, „...*tam Proprietarium, quam publici detrimento...*"

Rescriptul imperial din 1742, nu aduce de fapt nimic nou în statuarea obligaţiilor faţă de domnii de pămînt. Faptul că „reglementarea" dietală din 1714 s-a izbit de nulitate în cea mai mare parte a ei, încă de la introducere, din cauza intereselor majore ale nobilimii, vehiculate pe direcţia menţinerii situaţiei existente neschimbate, este confirmat şi de conţinutul rescriptului din 1742, care este de fapt o reluare, aproape în aceiaşi termeni şi o confirmare a hotărîrii dietale anterioare. Dovada acestei realităţi o face repunerea pe planul actualităţii, abia peste cinci ani, în 1747, a problemei.

Noul rescript din 1747 nu modifică nici el structural situaţia raporturilor feudale a supuşilor, fixînd ca şi normativele anterioare, trei zile cu vitele sau patru cu palmele pentru iobag, două zile pe săptămînă cu vitele pentru jelerul cu pămînt sau una pentru cel ce posedă numai casă.

Cum nici această ultimă încercare n-a îmbunătăţit soarta iobagului, Maria Tereza face demersuri mai statornice pentru o reglementare a obligaţiilor supuşilor faţă de domnii de pămînt. În acest scop, după o investigare a comitatelor scaunelor şi districtelor care a durat cîţiva ani, la 1769 elaborează norma *Certa Puncta* prin care nu diminuează cuantumul robotei, dar dispune ca în aceasta să se socotească de aci înainte drumul pînă la locul de muncă, precum şi timpul consumat de iobagi cu vînătoarea, pescuitul sau alte obligaţii, pe care este pus să le facă.

Problemele fundamentale ale sesiei iobăgeşti, ocolite intenţionat de Certa Puncta, vor fi reluate de Iosif al II-lea care încă din primii ani ai domniei, bazat pe realităţile cunoscute nemijlocit cu prilejul călătoriilor sale anterioare în ţările răsăritene ale imperiului, ia unele măsuri de uşurare a vieţii iobăgeşti împovărată peste măsură cu sarcini şi obligaţii de tot felul. Începînd cu emiterea Edictului de toleranţă religioasă şi continuînd apoi cu alte legi şi reforme, Iosif al II-lea lasă să mijească în sufletul ţăranului oprimat, speranţa într-o viaţă mai bună. La 16 august 1783 o infimă uşurare a vieţii amare de iobag aduce prin decretul menit să-i dea libertate acestuia de a se însura fără încuviinţarea stăpînului său, de a învăţa meserii, de a dispune de averea sa, putînd s-o doneze, vinde, sau moşteni. Tot atunci interzice stăpînului feudal de a-şi scoate iobagii din locuinţe şi de a-i pune la dări abuzive, obligînd în acelaşi timp pe avocaţii comitatelor să apere, în procese cauzele iobăgeşti pornite împotriva abuzurilor feudalilor.

Doi ani mai tîrziu, în 1785 împăratul emite alte două dispoziţii importante, impuse de situaţia creată în principat şi în imperiu chiar, de marea răscoală ţărănească condusă de Horea. Acum se emite ordinul care avea să pornească efectuarea conscripţiei urbariale rămasă neîncheiată şi patenta din 22 august 1785, menită să desfiinţeze dependenţa personală a iobagului.

Conscripţia urbarială începută în 1785 a continuat şi în anul următor ajungînd în faza de întocmire a primei clasificări a localităţilor dar lucrările de definitivare n-au mai avut loc.

Epoca „restituţiilor" inaugurată de Dieta întrunită la Cluj la sfîrşitul anului 1790, avea să repună pe planul actualităţii printre alte multe probleme ardente pentru nobilime şi chestiunea iobăgească adusă la un stadiu „prea avansat" de reformele iosefine, după concepţia păturilor suspuse, predominante în dietă. Faţă de libertatea iobagului de a se strămuta de pe o moşie

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

pe alta, statuată prin „Decretum liberae migrationis", la 1785, stările au cerut, iar dieta a votat, legea potrivit căreia, iobagul care se muta pe alt domeniu era obligat să aducă în schimb un iobag de aceeaşi valoare. Cu privire la întocmirea urbariului propus, dieta hotărî prin lege instaurarea unei comisii care să reia studiul problemei, urmînd a face propuneri în proxima sesiune. Pînă atunci iobagul urma să slujească stăpînului feudal, potrivit reglementării „Certa puncta" din 1789. Comisia instituită în 1791 era încredinţată cu elaborarea planului „reglementării urbariale corespunzătoare adevărului şi a stării Marelui Principat al Transilvaniei".

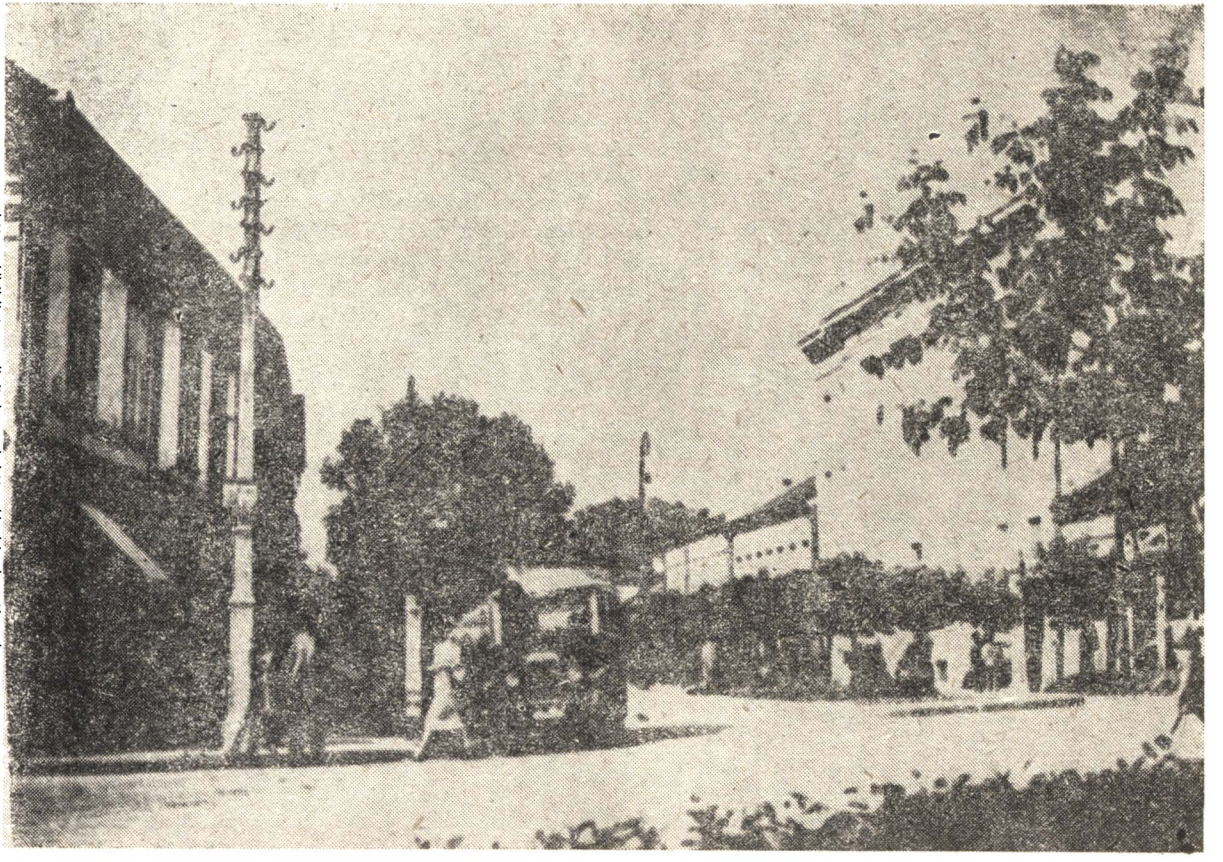
Timp de două decenii din 1791—1811, demersurile făcute pe această direcţie sînt nesemnificative, mişcîndu-se pe orbita dintre Curte şi Cancelaria aulică mai ales, sau între aceasta din urmă şi Guberniul ardelean. Dieta din 1810—1811 a cărei activitate principală a fost legiferarea propunerilor prezentate de comisiile constituite cu două decenii în urmă, este dizolvată de Curte înainte de a fi ajuns să ia în dezbatere „operatum-ul" comisiei urbariale.

În anul 1813, după o îndelungată, perioadă de secetă, de foamete şi de războaie se porneşte un veritabil exod migrator al iobăgimii ardelene spre Principatele Române, spre Ungaria sau în alte zone din ţară mai puţin lovite de foamete. Se reia în asemenea împrejurări mai atent decît pînă acum în discuţie, problema reglementării urbariale, care însă abia după patru ani, în 1817 va recîştiga la Curte din nou terenul pierdut cu ani în urmă. Repunerea problemei în actualitate a fost determinată şi de vizita împăratului în Transilvania în 1817 anul de vîrf al ravagiilor foametei, cu care prilej i se înmînează peste 14.000 de plîngeri iobăgeşti. Comisia urbarială prezidată de Katona Szigmond reia la 16 iulie 1817 dezbaterea problemei urbariale. Nici reactualizarea chestiunii în 1817 n-a urgentat începerea operaţiunilor propriu-zise de conscriere, fiind nevoie de încă doi ani, pînă cînd Curtea avea să se convingă că ardenta problemă a raporturilor iobăgeşti nu poate fi rezolvată prin măsuri parţiale. În acelaşi timp Curtea s-a şi edificat pe delin asupra atitudinii reacţionare şi retrograde a Guberniului Transilvaniei cu privire la politica iobăgească, de aceea demersurile ce s-au făcut pe această linie de acum înainte au evitat Guberniul. S-a conturat tot mai precis concepţia că încredinţarea dirijării lucrărilor de reglementare pe mîna nobilimii transilvănene, ar însemna un mare risc, de aceea iniţiativa, organizarea şi conducerea întregii activităţi a aparţinut puterii centrale.

La începutul anului 1819, din iniţiatva Consiliului de stat, Cancelaria aulică repune în atenţia tronului, problema conscripţiei. Francisc I împăratul Austriei, printr-o rezoluţie stabileşte începerea, încă în acelaşi an a lucrărilor de conscriere care urmau să premeargă reglementarea. Ca urmare a acestui fapt la 17 mai 1819, Guberniul transilvănean este încunoştiinţat oficial, printr-un rescript, de iminenţa începerii lucrărilor de conscriere.

Atît în conscripţia din 1785 cît şi cea din 1819—1820 s-au finalizat pentru fiecare localitate iobăgească din Transilvania într-un fascicol documentar avînd mai multe componente. Culegerea datelor unei localităţi, începea obişnuit printr-un preambul în care se redă numele localităţii, data efectuării conscrierii, numele conscriptorilor şi reprezentanţii aflaţi de faţă din ambele părţi, a nobililor proprietari din localitate, respectiv posesoratul şi juraţii sau bătrînii satului din partea obştei iobăgeşti. În continuare erau redate cele nouă întrebări cu răspunsurile lor.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Imagine din orașul Tîrgu Mureș înainte de cel de al II-lea război mondial

https://biblioteca-digitala.ro/ http://arhivelenationale.ro

Răspunsurile la întrebările ce vizau obligaţiile feudale au fost structurate pe stăpîni, cînd ele erau diferite de la un stăpîn la altul sau, chiar şi în cazul satelor cu mai mulţi stăpîni, juraţii au dat răspunsuri la obligaţiile uniforme menţionînd la sfîrşit în ce constau deosebirile de la unul, la altul.

O substructurare a răspunsurilor observăm şi în cazul iobagilor sau jelerilor aceluiaşi stăpîn feudal care potrivit obligaţiilor ce aveau, puteau fi grupaţi în situaţii identice asemănătoare, sau diferite. Conscripţia oferă o gamă variată de situaţii, impuse nu numai de întinderea sau calitatea „constitutivum"-ului sesiei, ci şi de alte condiţii specifice locale.

Datele înmagazinate în răspunsul la întrebarea a patra, cuprinzînd îndeosebi descrierea „beneficiilor" — a avantajelor pe care le au locuitorii şi a „maleficiilor" — a dezavantajelor sau cum plastic le-au intitulat ei înşişi, a „bunătăţilor" şi a „răutăţilor", vizau arăturile iobagilor şi a jelerilor, calitatea pămîntului precizată adesea pe locuri de hotar, în cîte asolamente se împarte hotarul satului, cum poate fi lucrat, cu plugul, în acest caz cu cîţi boi de jug, sau numai cu sapa, apoi soiurile de plante şi producţia lor. Urma apoi descrierea fineţelor cu date amănunţite asupra calităţii, cantităţii cît şi a productivităţii lor. Un alt subpunct al răspunsului la întrebarea a patra cuprindea înşirarea locurilor de tîrguri cu numele, distanţa în ceasuri de mers sau mile, piedicile, calitatea drumului, podurile cu vamă, iar uneori mărfurile care obişnuit se comercializau. Cu privire la păşuni, juraţii răspund dacă le sînt suficinete sau sînt nevoiţi să apeleze la hotarul altui sat. Nu puţine sînt cazurile cînd păşunile sînt, insuficiente, arendîndu-se în schimbul unor prestaţii sau pe bani, cu precizările necesare, din satele învecinate. Se mai fac menţiuni despre existenţa sau inexistenţa locului distinct de păşunat pentru boi, despre folosirea părţii de hotar rămasă în ogor, pentru păşunat, dacă au locuri pentru adăpat sau le obţin de la stăpînul feudal în schimbul unor prestaţii. Dacă satul are sau nu pădure, cum o foloseşte ? e divizată sau e comună. Cînd folosesc pădurea stăpînului feudal ce dau în schimb ? Cînd nu există nici pădure domnească de unde şi în ce condiţii îşi procură lemne ? Se dau apoi date asupra dreptului de ghindărit, unde sînt şi în ce condiţii se practică ; stufăritul, unde este, cum şi în ce condiţii se face ?

Răspunsul la întrebarea a patra, cuprinde şi datele referitoare la vii, la calitatea vinului produs, apoi la grădinile cu pomi fructiferi sau cu zarzavat de pe lîngă gospodăria ţărănească.

Posibilităţile de cîştig în afara prestaţiilor la stăpînul feudal, adică din cărăuşii, plutărit, lucru cu ziua în eventualele manufacturi, „fabrici" în terminologia conscripţiei, din vînzarea mărfurilor ţărăneşti produse în gospodărie sau ca rezultat al iscusinţei proprii, ocupă de asemenea loc în răspunsul la aceeaşi întrebare. În rîndul „bunătăţilor", înşiră apoi dreptul de cîrciumărit. Dacă satul are cîrciumă, ţăranii au sau nu dreptul de a-şi cîrciumări vinul propriu şi în ce condiţii. Pescuitul şi vînatul se practică şi le este îngăduit, cum şi în ce condiţii. Satul are mori suficiente ? dar cuptoare de var ? are proprietate comunală şi din ce constă ? dar comunitatea bisericească are proprietăţi ? cît sînt de mari şi din ce se compun ? sînt întrebările la care răspund încheind „rîndul bunătăţilor".

Răspunsurile la „rîndul răutăţilor" a „maleficiilor" din terminologia conscripţiei, sînt mai succinte, folosindu-se negaţia pentru toate cazurile cînd

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

s-a răspuns pozitiv la „bunătăți". Au precizat însă dacă hotarul este mic și prost, dacă animalele nu se îngrașă cu iarba fînațelor, sau dacă satul e izolat și la mare distanță de tîrg.

Răspunsul al cincilea mai scurt ca cel anterior, dă relații din păcate insuficiente, asupra mărimii sesiei, a fertilității hotarului, uneori menționînd și practica sau necesitatea îngrășării lui prin gunoire și posibilitatea cosirii a doua oară pentru otavă, a fînețelor. Răspunsurile mai fac referiri la modul de împărțire a hotarului sau asupra caracterului sigur sau constant al veniturilor obținute după sesii.

Cum se vede din modul formulării întrebării a șasea, răspunsul dat pe jurați, se referă la numărul zilelor de slujbă, diferențiat cu palmele sau cu vitele și la faptul dacă stăpînul feudal le-a socotit în slujbă mersul și venitul de la lucru, problemă care a generat destule neajunsuri iobagului. Unde le-a fost posibil au explicat pe larg necazurile ce le pricinuiesc abuzurile atît de variate, în această privință.

Cel de al șaptelea răspuns furniza date cu referire la exsistența și extensiunea dijmei și a nonei, la geneza sau caracterul lor : fiscal sau urbarial și din ce produse sau bunuri se constituie.

Sesiile pustii au putut fi evaluate după răspunsul la întrebarea a opta, care precizează cîte sînt în sat, de cînd și din ce cauză s-au părăsit și cine le folosește. Pentru mișcarea populației nu sînt lipsite de importanță precizările destul de bogate uneori, mai ales avîndu-se în vedere anii de secetă și de foamete ce au precedat conscripția, cu efectele nefaste pentru economie, înregistrate sistematic în acest răspuns.

Punctul al nouălea și ultim reia — datorită aceluiași motiv al formulării birocratice a chestionarului ce avea să provoace răspunsurile reflectînd situația veridică social-economică a Transilvaniei în parte întrebarea a patra cerînd acum completări cu privire la păduri și anume dacă sătenii pot comercializa lemnul, și cum, vizînd se pare și micile meșteșuguri țărănești legate de prelucrarea lemnului. Partea a doua a răspunsului al nouălea, referitoare la posibilitatea vînzării libere a sesiei, în general este negativă, excepție făcînd în această privință satele săcelene, unde stăpînul feudal, orașul Brașov, condiționat de aprobarea lui și cu aducerea unui iobag în schimb — condiție destul de grea dealtfel — permitea vînzarea „moșiei" (sesiei).

Textul cuprinzînd răspunsurile la cele nouă puncte este urmat uneori, de centralizatorul obligațiilor anuale ale iobagilor și jelerilor, după care conscriptorii au scris numele reprezentanților satului în dreptul cărora, s-au trecut crucile, însemnînd neștiința de carte, respectiv a scrisului, la cei chemați să jure și apoi să realateze realitățile satului.

Cînd în cele relatate în răspunsuri de către iobagi se strecurau și adevăruri care nu conveneau stăpînului feudal sau reprezentantului său, sau inexactități și dispuneau de dovezi sau probe în măsură să combată cele afirmate de jurații satului, sau numai să-i corecteze ori să-i completeze, între centralizatorul obligațiilor sau semnături (dacă centralizatorul nu s-a redat sau lipsește, erau intercalate argumentele sau opiniile stăpînului feudal sau a reprezentantului său, în privința conflictului de raport).

În cea de a doua parte a ei, conscripția redă, sub forma unor tabele, înscrierea posesiunilor, (Conscriptio possessionis Szelistye urbarialis) a viilor,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

(Connotatio vinearum possessionis Szelistye ad dominium ajusdem nominis spectantis), a fondurilor censualiste (Conscriptio, et investigatio fundorum censualisticorum anno 1819, per nos infrascriptos in possesisione Szelistye peracta — numai cea din 1819—1820) și a defrișărilor (Conscriptio extirpaturarum possessionis Szelistye).

Deosebit de cele de mai sus, pentru multe din localități conscripția conține, anexe prețioase azi, pentru istoria localității. Este vorba de contractele, scrisorile de înzălogiri, copii sau extrase din urbarii, acte de cercetări și de aplanări de conflicte de proprietate, decrete, rescripte și patente imperiale, sau guberniale, sau extrase de pe „bunătățile și răutățile" localității, întocmite desigur în copii sau extrase pentru uzul lucrărilor de conscriere.

Filiala deține din conscripția iosefină de la 1785 pe cele din cercul Mureș și Tîrnava astfel: fascicolele comunelor: Adrianu Mare, Adrianul Mic, Band, Bărdești, Bereni, Berghia, Beu, Bîra, Bolintineni, Bozed, Bozeni, Budiul Mic, Călimănești, Călugăreni, Călușeri, Ceuașu de Cîmpie, Chibed, Ciba, Cîmpenița, Cîndu, Cornățel, Corunca, Cotuș, Crăciunești, Cuiești, Culpiu, Curteni, Dămieni, Drojdii, Dumitrești, Eremieni, Eremitul, Ernei, Fîntînele, Foi, Găești, Gălești, Gheorghe Doja, Ghindari, Grîușor, Hărțău, Herghelia, Hotești, Icland, Ihod, Isla, Ivănești, Lechincioara, Leordeni, Livezeni, Maiad, Mădărașu de Cîmpie, Măgherani, Mărculeni, Mătrici, Micești, Miercurea Nirajului, Mitrești, Morești, Moșuni, Mureșeni, Murgești, Nazna, Nicolești, Oreiu, Pănet, Păsăreni, Podeni, Poienița, Porumbeni, Remetea, Rigmani, Săbed, Săcăreni, Sărățeni, Sîncraiul de Mureș, Sîngeorgiul de Mureș, Sîngeorgiu de Pădure, Sînsimion, Sîntana Nirajului, Sîntandrei, Sîntioana de Mureș, Sînvăsîi, Sovata, Stejeriș, Surda, Soard, Sardul Nirajului, Săușa, Silea Nirajului, Ștefănești, Tîmpa, Tofalău, Torba, Tiptelnic, Vadu, Vădaș, Valea, Vălureni, Vărgata, Voiniceni; *Comitatul Tîrnava:* Abuș, Adămuș, Agriștеu, Alma, Bahnea, Bălăușeri, Bernadea Biia, Blăjel, Bobohalma, Boian, Boiu și Topa, Bord, Boziaș, Căpîlna de Jos, Căpîlna de Sus, Cerghizel, Cetatea de Baltă, Ceuaș, Chendul Mare, Chendul Mic, Chesler, Chinciuș, Chiruleu, Cipău, Cornești, Coroisînmartin, Crăciunelul de Sus, Crăiești, Cucerdea, Custelnic, Daia, Deag, Deaj, Delenii, Dîmbău, Dîrlos, Ernea, Făget, Feișa, Geacăș, Giuluș, Glogovăț, Gogan, Gogan Varolea, Hărănglab, Hundorf, Iclod, Idiciu, Idrifaia, Iernut, Jacul, Laslăul Mare, Lăscud, Lepindea, Lodromani, Lunca, Lunca Tîrnavei, Mica, Micăsasa, Odorhei, Ogra, Pănade, Păucea, Păucișoara, Petrisat, Pipea, Proștea Mare, Proștea Mică, Satul Nou, Sălcud, Sîncel, Sîntămărie, Seuca, Suplac, Sînmiclăuș, Sînpaul, Subpădure, Seulia de Mureș, Șoard, Șoimuș, Șomoștelnic, Smig, Șona, Tăuni, Tătîrlaua, Tirimia, Vaidacuta, Valea Izvoarelor, Valea Lungă, Valea Sasului, Veseuș, Vaidacutul Român, Vidrasău;

*

Conscripția din 1819—1820 aflată în păstrarea filialei reflectă lucrările efectuate de comisarul regal Geczi István al circumscripției Tg. Mureș, căruia i-au fost încredințate lucrările de conscriere a satelor din estul Transilvaniei aflate pe teritoriile scaunelor Odorhei, Mureș, Trei Scaune, Ciuc, Giurgeu și Cașin în districtul Făgăraș, în enclavele comitatului Alba de Sus cît și pe cele

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

aparţinînd de domeniile feudale ale celor şapte juzi (Universitatea săsească din Sibiu) şi oraşului Sibiu cît şi satele dependente de oraşul Braşov (Domeniul Bran şi satele săcelene).

Colecţia cuprinde fascicolele următoarelor localităţi : *Comitatul Alba de Sus :* Albeşti, Araci, Ariuşd, Augustin, Beneşti, Stejărenii, Bicsad, Bîrghis, Boarta, Bogata, Budila, Buia, Canta, Caratna, Călvasăr, Cornăţel, Coveş, Crihalma, Criş, Dăişoara, Dopcea, Feleag, Floreşti, Galaţi, Găinari, Ghijasa de Jos, Ghijasa de Sus, Hăghig, Hălmeag, Hoghiz, Ighişul Vechi, Jimbor, Mateiaş, Mălîncrav, Mărcuş, Metiş, Mighindoala, Mihai Viteazul, Grînari, Motişul, Mureni, Noul Săsesc, Noul Român, Nucet, Ormeniş, Paloş, Petecu, Petiş, Petriceni, Racoşul de Jos, Racoşul de Sus, Răvăşel, Retişul, Roandola, Rucăr, Săcel, Stenea, Şalcău, Şapartoc, Şoala, Teliu, Valea Seacă, Vecerd, Veseud, Fîntîna, Vînători, Volajul de Sus şi de Jos, Văleni, Vulcan, Zlagna ; *Scaunul Ciuc, Giurgeu şi Caşin :* Armăşenii Noi, Bancu, Bîrzava, Caşinul Nou, Cetăţuia, Chilieni, Ciceu, Cioboteni, Ciucani, Ciucsîngeorgiu, Ciumani, Cîrţa, Cozmeni, Dăneşti, Delniţa, Ditrău, Gyergyo Marcslaka, Frumoasa, Gheorgheni, Satu Nou, Iacobeni, Imper, Ineu, Jigodin, Joseni, Lăzarea, Leliceni, Mădăraş, Mihăileni, Misentea, Nicoleşti, Păuleşti, Păuleni, Plăieşii de Jos, Plăieşii de Sus, Racul, Remetea, Siculeni, Sîndominic, Sîncrăieni, Sînmartin, Sînsimion, Sîntimbru, Subcetate, Suseni, Şoimani, Şumuleu, Tomeşti, Topliţa-Ciuc, Tuşnad, Valea Strîmbă, Văcăreşti, Voşlobeni, Vrabia ; *Scaunul Mureş :* Adrianul Mic, Bandul de Cîmpie, Buza, Călimăneşti, Lechincioara, Chibed, Cîndu, Corbeşti, Curteni, Dămieni, Drojdii, Dumitreşti, Eremieni, Eremitul, Fîntînele, Ghindari, Gruişor, Iobăgeni, Isla, Mătrici, Mitreşti, Rigmani, Roteni, Sărăţeni, Sîngeorgiul de Pădure, Sînsimion, Sîntandrei, Surda, Suveica, Şăuşa, Ştefăneşti, Vadu, Vărgata ; *Scaunul Odorhei :* Aldea, Alexandriţa, Aluniş, Andreeni, Arvăţeni, Atia, Atid, Avrămeşti, Bădeni, Bătani Tileadului, Bătanii Mici, Beclean, Beta, Beteşti, Benţid, Bezid, Bezidu Nou, Biborţeni, Bisericani, Bodogaia, Bordoşiu, Brădeşti, Brăduţ, Bulgăreni, Cădaci, Cădişeni, Călugăreni, Ceheţel, Cecheşti, Chedea Mare, Chedea Mică, Chinusu, Cibu, Cobăteşti, Comăneşti, Corund, Crăciunel, Timafava azi contopit cu oraşul Cristurul Secuiesc, Cristurul Secuiesc, Crişeni, Cuşmed, Daia, Dealu, Dejuţiu, Dobeni, Doboşeni, Dumitreni, Eliseni, Feliceni, Filia, Filiaş, Firtănuş, Firicel, Forţeni, Ghipeş, Goagiu, Heculian, Hoghia, Jacodul, Iaşul, Ighiu, Ioneşti, Inlăceni, Locodeni, Lueta, Lupeni, Lutiţa, Mărtiniş, Matişeni, Medişor, Mereşti, Mihăileni, Mugeni, Mujna, Nicoleşti, Nicoleni, Obraneşti, Ocland, Ocna de Jos, Ocna de Sus, Odorheiul Secuiesc, Orăşeni, Oşeni, Păuleni, Petreni, Poloniţa, Porumbenii Mari, Porumbenii Mici, Praid, Rareş, Roua, Rugăneşti, Satu Mare, Satu Mic, Satu-Nou, Sălaşuri, Secuieni, Sîncraiu, Sînpaul, Sîmbăteni, Şiclod, Şimoneşti, Şoimuşul-Mare, Şoimuşul Mic, Tăetura, Tălişoara, Tălmaşul, Tărceşti, Tăureni, Teleac, Tibodul, Tîrnăviţa, Turdeni, Ulcani, Ulieşul, Vasileni, Văleni, Veţca, Vidacutul Unguresc, Vîrghiş, Zetea ; *Scaunul Trei Scaune :* Aita-Mare, Aita-Mijlocie, Aita-Seacă, Albiş, Alungeni, Angheluş, Arcuş, Baraolt, Bătanii Mari, Belani, Beleni, Beşineu, Bicfalău, Bita, Bodoc, Bodoş, Boroşneul Mare, Boroşneul Mic, Brateş, Bretcu, Calnic, Catalina, Cernatul de jos, Cernatul de Sus, Chepeţ, Chichiş, Chilieni, Chiuruş, Comolău, Coşeni, Covansa, Dalnic, Dobîrlău, Dobolii de Jos, Dobolii de Sus, Eresteghin, Estelnic, Fotoş, Ghelinţa, Ghifalău, Harale, Hătuica, Hilib, Icafalău,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ilieni, Imeni, Întorsura Buzăului, Lemnia, Leț, Lisnău, Lunga, Lutoasa, Malnaș, Măgheruș, Mărcușa, Mărtănuș, Mărtineni, Mătișeni, Mereni, Micloșoara, Moașca, Ojdula, Olteni, Ozun, Pachia, Pava, Păpăuți, Peteni, Várhegy, Poian, Reci, Ruseni, Saciova, Săsăuși, Semeria, Sfîntul-Gheorghe, Sîncraiu, Laborfalău, Sîntion, Sînzieni, Surcea, Talpatak (azi cătun la Buzăul Ardelean), Tamașfalău, Telechia, Tinoasa, Tg. Secuiesc, Turia de Jos, Turia de Sus, Țufalău, Valea-Crișului, Valea-Scurtă, Valea-Zălanului, Zagon, Zăbala, Zălan, Etfalău, Zoltan. *Districtul Făgăraș :* Arpașul de Jos, Arpașul de Sus, Beclean, Berivoii Mari, Berivoii Mici, Breaza, Comana de Jos, Comana de Sus, Corbi, Cuciulata, Drăguș, Dridif, Făgăraș, Grid, Hîrșeni, Holbav, Hurez, Iași, Ileni, Ludișor, Lupșa, Luța, Mîndra, Olteț, Oprea-Cîrțișoara, Părău, Perșani, Poiana-Mărului, Porumbacul de Jos, Porumbacul de Sus, Rîușor, Sărata, Săscior, Săvăstreni, Scoreiu, Sîmbăta de Jos, Sîmbăta de Sus, Streza-Cîrțișoara, Șercaia, Șercăița, Șinca-Nouă, Telechi Recea, Todericța, Ucea de Jos, Ucea de Sus, Veneția de Jos, Veneția de Sus, Vișlea de Jos, Vișlea de Sus, Voila, Voivodenii Mari, Voivodenii Mici ; *Posesiunile „celor șapte juzi" și ale orașului* Sibiu : Bălcaciu, Bolța, Fîntînele, Cisnădioara, Cloașterf, Colun, Criț, Galeș, Apoș, Jidvei, Meșendorf, Porcești, Proștea Mare, Proștea Mică, Rucăr, Rușii, Sălișteș, Sebeșul de Jos, Sebeșul de Sus, Sibiel, Tălmaciu, Tălmăcel, Tilișca, Vale, Cîrța, Cornățel. *Cetatea Bran :* Bran, Satul Nou, Tohanul Nou, Vlădeni, Zărnești ;

BIBLIOGRAFIE

Bariţiu, George, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889.

Meteș, Ștefan, *Viața Agrară, Economică a Românilor din Ardeal și Ungaria*, Documente contemporane (1508—1820), vol. I, București, 1921.

Trocsányi. Zsolt. *Erdelyi osszeirások. A történeti statisztikai forrásai, II, Az 1819/20 erdelyi urbéri összeirás* (A Conscriptio Czirákiana) ; (Conscripţiii ardelene. Izvoarele statisticii istorice. Conscripţia urbarială din Ardeal din 1819/20). Budapesta, 1957.

Trocsányi Zsolt, *Az északi Partium 1820-ben.* (A Conscriptio Czirákiana adatai (Partiumul de nord în 1820). Datele conscripţiei czirakiene) Budapesta. 1966 (litografiat).

D. Prodan, *Topliţa în 1785*, Cluj, 1947.

St. Pascu, Tr. Gherman, *Urbariul satului Cetan în prima jumătate a secolului al XVIII-lea* în Anuarul Institutului de Istorie Cluj III, 1960.

Berlász Jenö, *Az erdélyi iobbágyság helyzete a XVIII-században* (Situaţia iobăgimii transilvănene în secolul al XVIII-lea) Budapesta, 1958.

Berlász Jenö *Az erdély urbervendezés problémái 1770—1780.* (Problemele reglementării urbariale în Transilvania 1770—1780) în Szazadok, 1941.

Csetri E. *Conscripţiile urbariale din satul Chiochiș din 1785 și 1820*, în Anuarul Institutului de Istorie Cluj, VII, 1964.

Liviu Moldovan, Ioan Pop, *Conscripţii urbariale mureșene din anul 1785* în *„Marisia"* V, Tîrgu Mureș, 1975 p. 113—162 și VI, 1976 p. 167—222.

Szabo N, Ristea, V. Pop, I. *Două conscripţii urbariale ale satului Sîngeorgiu de Pădure*, în *Apulum*, VIII, Alba Iulia, 1979, p. 169—195.

Conscripţia urbarială din Transilvania 1819—1920 vol. I. Posesiunile oraşului Braşov ; II—III. Domeniul celor şapte juzi, 1971—1972, mss.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COLECȚIA DE DOCUMENTE A FOSTEI BIBLIOTECI RAIONALE DIN SIGHIȘOARA

Secția documentară a acestei biblioteci a colecționat cu timpul și manuscrisele unor lucrări de istorie politică, juridică și ecleziastică mai ales a sașilor din Transilvania, care nefăcînd obiectul păstrării în biblioteci, potrivit genului lor, au fost depuse în patrimoniul Arhivelor Statului.

Între manuscrisele lucrărilor de istorie menționăm pe cele ale lui Huszti András, D. Wolf, I. K. Goose privind istoria Transilvaniei, apoi cel intitulat Hydras Transsylvanica, despre înăbușirea răscoalei lui Rákoczi, cît și un fragment din studiul monografic, cu autor nemenționat, privind Marele Ducat al Transilvaniei. Mai semnalăm manuscrisul semnat cu inițialele D.T. conținînd într-un coligat, un planetariu, pronosticuri meteorologice și însemnări contemporane despre călătoria din 1773 a lui Iosif al II-lea în Transilvania.

O bună parte din manuscrise au conținut religios cu referire la cultul luteran, apoi psiho-pedagogic, de morală, și de filozofie cît și comentarii sau texte din autorii clasici greci și latini.

Inventarul sumar al acestei colecții este în măsură a orienta tematic pe cercetător permițînd o ușoară regăsire a manuscriselor.

Anii extremi: 1411—1856, 2,10 m.l. 122 u.a. inv. 322 lb. germană și latină.

COLECȚIA DE DOCUMENTE ALE RECENSĂMINTELOR POPULAȚIEI

Recensămintele de populație sînt lucrări statistice cuprinzătoare care reflectă datele personale ale persoanelor la o dată numită „punct critic". Primul recensămînt de acest fel din Transilvania este cel din timpul lui Iosif al II-lea (1785—1786) care a fost urmat de altul abia în anul 1850, fiind executat de autoritățile austriece. Acestora le-a urmat recensămîntul din 1857, după care, începînd din 1870 înregistrarea statistică a populației a fost efectuată la intervale de 10 ani. Documentele întocmite cu ocazia acestor din urmă recensăminte au fost concentrate și centralizate, apoi prelucrate și publicate.

Documentele recensămintelor din 1857 și 1870 pentru localitățile din zona Tîrgu Mureșului s-au păstrat în arhiva Prefecturii județului Mureș și apoi în cea a Sfatului popular al regiunii Mureș Autonomă Maghiară, fiind depuse la Arhivele Statului în anul 1964.

Recensămîntul din 1857 a înregistrat populația pe case (după numărul casei) cu următoarele date: numele și prenumele capului și ale membrilor de familie, anul nașterii, religia, ocupația, vîrsta, starea civilă și prezența lor. Datele de pe colile de recenzare au fost trecute apoi pe un centralizator al localității.

Recensămîntul din 1870, care a fost efectuat la 1 ianuarie, avînd ca punct critic 31 decembrie 1869, a înregistrat atît datele privitoare la populație, cît și cele ale caselor și animalelor domestice. „Colile de recepțiune" cuprind rubricile: denumirea străzii, numărul casei, utilizarea casei, numele, prenumele, titlul și rangul de rudenie ale locuitorilor, sexul (genul), anul naș-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

terii, religia, starea familială, ocupația, locul nașterii, cetățenia, prezența (absența), știința de carte. Dintre animale s-au înregistrat caii (armăsari, iepe, jugănițî, mînzi), vitele cornute (pe rase și gen), catîri, asini, oi (obișnuite sau de rasă), capre, porci și stupi.

Datele furnizate de colile de recenzare constituie surse indispensabile pentru cercetări cu caracter demografic, onomastic și în general pentru istoria locală. Documentele sînt cele cuprinse în lista anexă.

Anii 1857 și 1870, cantitatea 10,30 m.l. 345 u.a., inv. nr. 137, limba germană, maghiară, română.

LISTA
RECENSĂMINTELOR DE POPULAȚIE

I. RECENSĂMÎNTUL POPULAȚIEI DIN 1857.

CERCUL TG. MUREȘ

Plasa Ghindari

Localitățile Abud, Adrianul Mare, Adrianul Mic, Bedeni, Bereni, Bîra, Chibed, Cîndu, Călimănești, Drojdii, Dumitrești, Fîntînele, Ghindari, Ghinești, Hotești, Ilieși, Miercurea Nirajului, Măgherani, Maia, Neaua, Rigmani, Sărățeni, Sîntana Nirajului, Sînsimion, Suveica, Șilea Nirajului, Surda, Sîntandrei, Sîngeorgiul de Pădure, Sovata, Ștefănești, Torba, Vădaș, Viforoasa.

Plasa Mădărașul de Cîmpie

Band, Bărdești, Berghia, Bozed, Culpiu, Chinari, Curteni, Cuieșd, Cîmpenița, Ceuașu de Cîmpie, Glodeni, Hărțău, Herghelia, Mădăraș, Morești, Nazna cu Micești, Podeni, Pănet, Porumbeni, Păcureni, Remetea, Sîncraiu de Mureș, Săbed, Sîntana de Murcș, Sîntioana de Mureș, Șăușa, Șincai, Țiptelnic.

Plasa Tîrgu Mureș

Acățari, Beu, Bozeni, Budiul Mic, Bolintineni, Călugăreni, Călușeri, Ciba, Cinta, Cioc, Corbești, Cornățel, Cornești, Corunca, Cotuși, Crăciunești, Cristești, Dămieni, Eremieni, Eremitu, Ernei, Foi, Gătști, Gălățeni, Gălești, Gornești, Gheorghe Doja, Hodoșa, Iara de Mureș, Icland, Ivănești, Ihod, Ilieni, Ilioara, Isla, Lăureni, Lechincioara, Livezeni, Maiad, Mărculeni, Mătrici, Mitrești, Moșuni, Mura Mare, Mura Mică, Mureșeni, Nicolești, Pădureni, Periș, Poeniță, Săcăreni, Sîmbriaș, Sîngeorgiu de Mureș, Sîngeru de Pădure, Sînișor, Sînvășii, Timpa, Tofalău, Troița, Ungheni, Vadu, Valea, Văleni, Vălureni, Veța, Voiniceni.

Plasa Zau de Cîmpie

Locailtatea : Oroiu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Plasa Gurghiu

Localităţile : Aluniş, Deleni, Filea, Habic, Idicel, Ideciul de Jos, Ideciul de Sus, Lunca Mureşului, Nadăşa.

Plasa Reghin

Beica de Jos, Beica de Sus, Brîncoveneşti, Deda, Lunca Bradului, Lueriu, Maioreşti, Petelea, Pietriş, Răstoliţa, Săcalu de Pădure, Stînceni, Suseni, Topliţa, Vălenii de Mureş.

Plasa Şieu

Dumbrava, Rîpa de Jos.

Recensămîntul populaţiei din 1870

SCAUNUL MUREŞ

Localităţile : Abud, Adrianul Mare, Adrianul Mic, Band, Bărdeşti, Bereni, Beu, Bîra, Bolintineni, Bozed, Călimăneşti, Călugăreni, Ceuaşu de Cîmpie, Chibed, Cioc, Cîndu, Corbeşti, Cornăţel, Corneşti, Crăciuneşti, Cristeşti, Cuieşd, Culpiu, Curteni, Dămieni, Drojdii, Dumitreşti, Eremieni, Eremitu, Filea, Fîntînele, Găleşti, Ghindari, Ghineşti, Grîuşorul, Hărţău, Herghelia, Hoteşti, Ilieşi, Lăureni, Maia, Mădăraş, Măgherani, Mărculeni, Matrici, Miceşti, Miercurea Nirajului, Mitreşti, Moreşti, Moşuni, Mureşeni, Nazna, Neaua, Podeni, Porumbeni, Remetea, Rigmani, Roteni, Săbed, Sărăţeni, Sîngeorgiu de Pădure, Sînsimion, Sîntana de Mureş, Sîntana Nirajului, Sîntandrei, Sîntioana, Surda, Suveica, Şardul Nirajului, Şincai, Ştefăneşti, Tîmpa, Torba, Troiţa, Ungheni, Valea, Vădaş, Vărgata, Veţa, Viforoasa, Voiniceni.

Cercul de sus al Comitatului Turda

Localităţile : Adrian, Aluniş, Apalina, Băla, Beica de Jos, Beica de Sus, Breaza, Brîncoveneşti, Caşva, Căcuci, Chiheru de Sus, Chinari, Comori, Deda, Dumbrava, Dumbrăvioara, Filea, Filipişul Mare, Glăjărie, Glodeni, Gorneşti, Grigoreşti, Gurghiu, Habic, Iara de Mureş, Ibăneşti, Ideciu de Sus, Idicel, Iernuţeni, Ilioara, Jabeniţa, Lueriu, Lunca Bradului, Lunca Mureşului, Maioreşti, Merişor, Moişa, Mura Mare, Mura Mică, Nadăşa, Orşova, Păcureni, Pădureni, Păingeni, Periş, Petrilaca, Pietriş, Pogăceaua, Răstoliţa, Reghin Sat, Rîciu, Rîpa de Jos, Rîpa de Sus, Ruşii Munţi, Săcalu de Pădure, Sîngerul de Pădure, Sînmihaiul de Pădure, Stînceni, Suseni, Şerbeni, Teleac, Topliţa, Urisiu de Jos, Urisiu de Sus, Vălenii de Mureş, Vătava şi Voivodeni.

COLECŢIA DE DOCUMENTE A MUZEULUI JUDEŢEAN DIN TÎRGU MUREŞ

În decursul activităţii sale muzeul a achiziţionat sau i-au fost donate o serie de documente cu caracter foarte eterogen, bună parte din ele provenind din arhivele autorităţilor locale, Primăria Tîrgu Mureş şi Scaunul Mureş pe care ulterior le-au întregit aşa cum era şi normal.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documentele *secției de istorie feudală* încep cu anul 1578 dar nu reflectă numai evenimente din orînduirea feudală, ci depășesc cu mult această limită (din sec. XVI s-au păstrat două referindu-se la o înzălogire și la acordarea unui privilegiu).

Documentele din secolele XVII—XIX reflectă înnobilări, ascultări de martori, recuperări de iobagi fugiți, împosesionări, donații de posesiuni, privilegii de bresle, inventare de moșii, însemnări economice, contracte, sentințe și alte acte procedurale.

Colecția se mai compune și din documente provenind din arhiva Consiliilor orășenești Tîrgu Mureș și Aiud reflectînd raporturi bilaterale și conflicte în care era necesară intervenția autorităților municipale sau chiar guberniale.

Documentele *secției de istorie modernă și contemporană* (1851—1972) sînt în principal de factură economică și politică. Multe din ele provin din sighișorene din cea de-a doua parte a activității lor începînd cu secolul al momente istorice mai importante. Caracterul lor este de asemenea eterogen predominînd însă cele ce reflectă organizarea și activitatea grupărilor muncitorești, sindicale și a partidelor, socialist, social-democrat și comunist.

Anii extremi: 1578—1972, 1,80 m.l., 854 u.a. inv. 698, lb. lat. magh. germană, română.

COLECȚIA DE DOCUMENTE A MUZEULUI DIN SIGHIȘOARA

Colecția se compune din peste 5000 de acte provenind de la breslele sighișorene din cea de a doua parte a activității lor începînd cu secolul al XVI-lea și încheindu-se cu secolul nostru.

În lumina acestor documente, Sighișoara unul dintre orașele care au întreținut vechi legături comerciale cu Țările Române este redat așa cum a fost el în această vreme, găzduind o mare varietate de bresle cu o vie activitate atît în sectorul producerii cît și mai ales în acela al desfacerii produselor meșteșugărești.

S-au păstrat documente de la breslele dogarilor, măcelarilor, țesătorilor, pielarilor, tăbăcarilor, cojocarilor, pantofarilor, croitorilor, frînghierilor, tîmplarilor, săpunarilor, pălărierilor și ceaprăzarilor, lăcătușilor etc.

Deosebit de documentele breslelor, în colecție și-au găsit loc în timpul constituirii ei și actele unor vecinătăți din orașul de pe Tîrnava Mare cum sînt cele ale vecinătăților din Piață (2), Baiergasse, Cetate (2), și Mühlgasse. Ele sînt relativ recente, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și pînă în prima jumătate a secolului nostru.

În colecție se mai păstrează și copiile unor cronici locale aparținînd lui Georg Kraus și Schenker.

Inventarul documentelor din această colecție orientează pe cercetător asupra tematicii lor bogate și permite o ușoară regăsire.

Anii externi: 1520—1930, 4,20 m.l., 3029 u.a., inv. 322 lb. germană, latină, rom., magh.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

COLECȚIA DE DOCUMENTE ȘI MANUSCRISE A BIBLIOTECII DOCUMENTARE „TELEKI BOLYAI" TÎRGU MUREȘ

Documentele și manuscrisele din această colecție au fost depuse la Filiala Arhivelor Statului Mureș în baza prevederilor Decretului nr. 472/1971, art. 23, de către Biblioteca județeană Mureș.

Această colecție a fost constituită parțial de către Mike Sándor [1], fost arhivar al guberniului Transilvaniei, care pe lîngă arhiva lui personală a adunat, cercetat și transcris numeroase documente referitoare la genealogia unor familii nobile, diplome de înnobilare, privilegii și altele.

Depunerea documentelor și manuscriselor la filiala Mureș s-a efectuat pe baza registrului inventar unde documentele și manuscrisele erau inventariate împreună cu alte manuscrise și cărți, pe fascicole. Din cele peste 3000 unități fișate s-au depus la filiala noastră numai un număr de 156 dosare și 99 manuscrise care în anul 1976 au fost grupate în două serii fiind ordonate pe probleme mari după cum urmează :

I. *Seria documente* a. Liste de documente aflate în arhivele instituțiilor centrale din Transilvania, situații financiare ale guberniului, organizarea administrativ-teritorială a Transilvaniei, mutări de arhivă, probleme de personal și altele ; b. Tabele genealogice ale familiilor imperiale regale și nobiliare din Imperiul habsburgic, Ungaria și Transilvania (ordonate alfabetic pe familii) ; c. Anunțuri mortuare (ordonate alfabetic pe persoane). d. Documente referitoare la activitatea cultelor religioase din Transilvania, memorii proteste, acte de zălogire, mișcări sociale, dări militare, impozite etc. e. documente referitoare la familiile Lugosi și Mike. f. Documente diverse legate în fascicole sec. XVII—XVIII.

II. *Seria manuscrise*. a. Manuscrise referitoare la istoria României și Ungariei, lucrări privind istoria instituțiilor din Transilvania, b. Lucrări referitoare la istoria diferitelor țări din Europa și evenimente din istoria universală. c. Lucrări cu caracter politic și religios, dispute religioase, drept canonic și altele. d. Lucrări cu caracter juridic, legislativ și financiar. e. Informări cu privire la activitatea dietei Transilvaniei, hotărîri ale unor consilii orășenești, procese verbale de ședință ale unor adunări comitatense sau orășenești etc.

Din seria documente se remarcă informațiile privind politica de stat, relațiile externe, procesele-verbale de ședință ale dietei Transilvaniei, hotăriri ale suveranilor în probleme de politică-economică și administrativă, edicte privind emigrarea, asigurări de bunuri și colonizări de populație [2].

Referitor la activitatea muncii de arhivă la diferite instituții centrale din colecție se pot obține informații în legătură cu mutări de arhivă, controale efectuate pe această linie din anul 1752, pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea [3].

---

[1] Révai Nagy Lexikons, XIII, Kötet (Marele lexicon Revai, vol. VIII), Budapest, 1915, p. 740.

[2] Arh. St. Tg. Mureș, Colecția de documente și manuscrise ale bibliotecii documentare „Teleki-Bolyai", seria documente, dosar 2.

[3] Ibidem, dosar 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Urmările răsoalei lui Horea și pregătirea unor adunări ale națiunii române din Transilvania și Banat au fost semnalate în rapoartele întocmite de adunarea generală a comitatului Turda [4] și ordinele comitatului Tîrnava [5] în care se menționează acțiunile întreprinse de fruntașii națiunii române din Transilvania în lupta pentru dreptate socială și națională a poporului român, documentul făcînd aluzie că s-ar putea să se repete o nouă Horiană (Horaianus tumultus). În colecție se găsesc informații prețioase privind memorii și plîngeri ale românilor uniți și neuniți cît și măsurile luate de autorități pentru oprirea emigrărilor din Transilvania în Țara Românească și Moldova [6].

Din seria manuscrise reținem atenția informații care se referă la: descrierea comitatelor orașelor și satelor din Marele Principat al Transilvaniei, istoria diferitelor țări și popoare, lucrări cu caracter politic și religios, precum și lucrări cu caracter variat în care se găsesc elemente, date și situații privind clima, economia agrară, probleme de matematică, chestiuni militare, administrative, de statistică cu caracter literar și fragmente de dicționare din diferite domenii [7].

1. Seria documente: *anii extremi:* 1726 sec. XIX, 156, u.a.; 2. Seria manuscrise, *anii extremi* sec. XVIII — 1905, 99 u.a., inv nr. 478, limbile: maghiară, latină și germană.

BIBLIOGRAFIE:

Benkö, Joseph, *Transilvania si ve Magnus Transilvaniae principatus olim Dacia, Dacia Mediteranea*, Editio Secunda, Claudiopoli, 1834, tom. I, II.

Istoria României (tratat) vol. I—IV, Editura Acad. R.P.R. București, 1960—1964.

Révai Nagyi Lexikon, XIII, Kötet (Marele lexicon Révai, vol. XIII), Budapest, 1915.

„Vechile legislații transilvane I. Aprobatae constitutiones 1653" Studiu și traducere, A. Herlea, V. Sotropa, I. N. Floca, în „Mitropolia Ardealului", anul XXI, 1976, nr. 7—9.

Weböczi, István, *Tipartitum*, Bartphae, Typis Jacoli Flosz, 1682

Werböczius, *Illustratus Sive Decretum Tripartitum*, Tyranaviae, 1763.

COLECȚIA DE EVIDENȚĂ CADASTRALĂ

Primele măsurători cadastrale din Transilvania s-au efectuat după revoluția de la 1848, avînd ca scop să se evalueze terenurile proprietarilor în vederea impunerii lor. Prin patenta imperială din 20 octombrie 1849, paragraful 2, emis în trei limbi, germană, maghiară și română, se ordona întocmirea la nivelul localităților a „protocolului mărturisirilor cadastrului pentru provisoriul de contribuțiunea pămînturilor". Patenta stabilea că vor fi luate în considerare următoarele categorii de terenuri: arătoare, fînațe, vii, pășuni,

[4] Ibidem, dosar 71 f. 3—4.
[5] Ibidem, f. 5, 6.
[6] Ibidem, dosar 75, f. 70—72.
[7] Ibidem, seria manuscrise, dosar 12.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

păduri, trestişuri (locuri cu trestie şi papură) [1]. Pînă în anul 1875 impozitul asupra proprietăţilor se percepea pe baza declaraţiilor care erau consemnate de organele oficiale ale administraţiei. Prin legea nr. VII din anul 1875 privind reglementarea impozitului [2] funciar s-a pus bazele organizării cadastrului funciar ca instituţie care avea ca atribuţii să execute măsurătorile terenurilor pe localităţi şi să le parceleze în vederea stabilirii impozitului funciar. Nu cădeau sub incidenţa legii următoarele terenuri: drumurile, străzile şi grădinile publice, curţile şi spaţiile construite, cursuri de apă, cimitirele, terenurile publice alte terenuri ale autorităţilor publice, pădurile şi terenurile destinate şcolilor agricole şi silvice [3].

Organizarea cadastrului funciar cu personal de specialitate s-a efectuat pe baza legii nr. XXII din 1885, cînd s-au înfiinţat posturi de comisari de evidenţă cadastrală şi funcţionari pentru arhivă, inspectori de evidenţă cadastrală la nivelul inspectoratelor locale cadastrale şi o direcţie cadastrală la Cluj [4].

Inspectorii şi comisarii cadastrali aveau ca sarcină să execute ordinele inspectorilor regali avînd în principal îndatoriri ca: supravegherea activităţilor percepţiilor oraşelor şi notarilor comunali în materie de schimbarea proprietăţii, înregistrarea şi efectuarea transcrierii lor, lucrări de parcelare şi proporţionalizare, să urmărească modul de rezolvare a cererilor şi reclamaţiilor cu privire la măsurători adresate antistiilor comunale şi inspectoratelor cadastrale. De asemenea, comisarii locali examinau şi informau organele superioare despre erorile de înregistrare cu privire la măsurători, schimbarea cuantumului de impozite, rezolvarea cererilor de scutire provizorie de impozite, cazuri de pagube minore, schimbări în structura hotarelor şi altele [5].

În anul 1933 s-a organizat administrarea impozitului funciar stabilindu-se şi procentele acestuia în funcţie de suprafeţele de terenuri deţinute de proprietari [6].

După Unirea de la 1 decembrie 1918 organizarea lucrărilor de cadastru în Transilvania s-a efectuat în linii generale pe baza prevederilor legilor prezentate mai înainte. În anul 1933 au fost introduse cărţile funciare pe întreg teritoriul României întregite, lucrările tehnice de cadastru fiind tutelate de Ministerul Agriculturii şi Domeniilor [7].

Legea avea ca scop să organizeze şi să execute descrierea tuturor proprietăţilor funciare şi reprezentarea lor topografică pe hărţi. În vederea redactării şi administrării din punct de vedere juridic a cărţilor funduare au fost înfiinţate, după necesitate, pe lîngă judecătoriile din circumscripţiile curţilor de apel din Bucureşti, Chişinău, Constanţa, Craiova, Galaţi şi Iaşi cîte o secţie de carte funciară condusă de un judecător, iar la nivelul Ministerului Justiţiei a fost înfiinţat un consiliu al cărţilor funciare format din patru jurişti şi un inginer cadastral. Aşa cum reiese din prevederile legii,

---

[1] Arh. St. Tg. Mureş, Colecţia de evidenţă cadastrală, dosar 2341, f.l.

[2] *Révai Nagy Lexikona. (Marele lexicon Révai,* vol. VII, Budapest, 1913, p. 753.

[3] *Corpus Juris Hungarici, 1875—1876. Évi törvénczikkek (Articole de legi din anii 1875—1876).* Budapest, 1896, p. 13.

[4] *Ibidem,* 1884—1886, p. 227.

[5] *Ibidem,* 1909, p. 41—54.

[6] *Ibidem.*

[7] Hamangiu C., *Codul general al României,* Bucureşti 1934, vol. XXI Imprimeria centrală, p. 420.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

scopul cadastrului funciar era „de a înființa, completa, rectifica sau reconstitui cărțile funduare și hărțile acestora" în vederea „creării unei baze juste pentru stabilirea contribuțiunilor publice asupra proprietăților" [8]. În principiile generale prevăzute de lege se arăta că organizarea cadastrului funciar contribuie la „facilitarea executării lucrărilor de reformă agrară, de colonizare și de comasare a proprietăților" [9].

Principalele instrumente de evidență ale cadastrului funciar erau grupate astfel : a) hărțile cadastrale, planurile și schițele lor ; b) registrul cadastral, c) dosarele pe baza cărora s-au făcut inscripțiunile cadastrale, d) indexele cadastrale. Lucrările cadastrale se efectuau pe comune, fiecare comună putînd să se constituie în una sau mai multe categorii cadastrale. Legea clasifica proprietatea funciară în două categorii. Din prima categorie făceau parte imobile, cu venit cadastral, adică care în principiu erau supuse contribuțiilor publice, acestea fiind : terenurile arabile, fînețele, grădinile, viile, pășunile, podurile, zăvoaiele (bercuri), trestiș (stufăriș), bălți, lacuri naturale și artificiale. Din categoria a doua făceau parte imobile fără venit cadastral și anume : terenuri clădite și curți, terenuri neproductive, bălți și lacuri naturale sau artificiale care nu erau exploatate economic și nu aduceau vreun venit prin exploatarea pescuitului sau turbei [10].

În vederea organizării și executării lucrărilor de cadastru ministerul delega din partea direcției cadastrului un inginer care împreună cu primarul și notarul comunei formau comisia cadastrală de clasificare în atribuția căreia intra redactarea registrului cadastral funciar întocmit în trei exemplare din care un exemplar cu anexele lui și cu planul originial cadastral se păstrau în arhiva direcțiunii cadastrului, al doilea exemplar cu indicativul topografic alfabetic al posesorilor se trimitea spre păstrare la judecătorii pentru redactarea foilor de carte funciară, iar al treilea exemplar împreună cu planurile de posesiune și registrul alfabetic al posesorilor intra în păstrarea comisiei cadastrale de clasificare și evaluarea proprietăților pentru completările ulterioare [11].

În anul 1939 s-a înființat Direcțiunea cărților funciare și a cadastrului funciar, în subordinea Ministerului Justiției, cu două servicii : 1. Serviciul cărților funciare, 2. Serviciul cadastrului funciar. Ca organe exterioare în teritoriu au fost organizate, în subordinea Serviciului cadastral funciar, inspectoratele cadastrului funciar în orașele : Cernăuți, Cluj, Oradea, Arad, Brașov și Timișoara, [12] care au rămas în vigoare pînă în anul 1949 cînd au fost desființate. În anul 1950 au fost create serviciile de organizare a teritoriului avînd drept scop să efectueze măsurători precise ale terenurilor din patrimoniul statului, a sectorului cooperatist și cel individual. În anul 1962 denumirea de serviciu a fost înlocuită cu cea de oficiu (O.C.O.T.). iar în anul 1967 s-a transformat în Direcția regională de îmbunătățiri funciare și organizarea teritoriului (D.R.I.F.O.) După reorganizarea administrativă din anul 1968 a fost înființat Oficiul de fond funciar, gospodărire a apelor și îm-

[8] *Ibidem*, p. 421.
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem, Codul general al României*, vol. XXVII, II, 1939, București, f. an. p. 1336.
[11] *Ibidem*, p. 432—425.
[12] Hamangiu C., *op. cit.*, vol. XXVI, II, p. 1336—1337.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

bunătăţiri funciare, iar după un an s-a creat Oficiul cadastral de organizare a teritoriului agricol (O.C.O.T.A.) denumire existentă în prezent.

Documentele de evidenţă cadastrală păstrate la filiala noastră au fost preluate în urma inundaţiilor din anul 1970, cînd majoritatea lor au fost transportate de la O.C.O.T. în turnurile cetăţii din Tîrgu Mureş, unde au fost supuse unui proces de uscare şi recondiţionare. Ulterior în anii 1975—1982 registrele de cadastru, lucrările de clasificare cadastrale, schiţele topografice, descrierile hotarelor, diviziunile, parcelările de terenuri, cărţile funciare au fost grupate în Colecţia de evidenţă cadastrală fiind ordonate şi inventariate pe localităţi, cronologic. Deşi inspectoratele cadastrale au fost înfiinţate, aşa cum s-a mai arătat, în anul 1885, în colecţie au fost inventariate documentele întocmite anterior încă din anul 1849. Din acest an s-a păstrat „Extrasul din protocolul mărturisirilor cadastrului pentru provisoriul de contribuţiunea pămînturilor ce se introduce prin prea înaltul patent din 20 octombrie 1849, paragraful 2 în ţara de coroană Transilvania privitoriu la posesiunea locuitoriu, în comuna" redactat în limbile germană, maghiară şi română [13].

În anii următori au fost efectuate descrieri de hotare sau „terminaţiuni" prin care se consemnau punctele principale ale hotarelor menţionîndu-se toponimele şi microtoponimele de hotar. Aceste descrieri erau întocmite de reprezentanţii comisariatelor de cercuri din subordinea cercurilor de contribuţiune şi erau semnate de „oamenii comitetului" [14], atît din localitatea respectivă cît şi din comunele limitrofe. Aşa spre pildă „descrierea terminaţiunei a hotarului comunităţii Comori (Kincses) din anul 1851" este semnată de reprezentanţii comitetului din Comori, Orşova, Gurghiu, Sînmihaiul de Pădure, Urisiul de Jos şi Urisiul de Sus, fiecare cu sigiliul comunităţii respective iar la sfîrşit era încheiată, semnată şi parafată de comisarul cercului.

Descrierile de hotare a multor localităţi din anii 1851—1852, cu populaţie românească, din care ilustrativ amintim : Adrian, Chiherul de Sus, Comori, Hodac, Ibăneşti, Nădaşa sînt redactate într-o frumoasă şi colorată limbă românească. Este semnificativ începutul descrierii hotarului localităţii Adrian şi anume „Hotarul se începe de după dealu din Vîrful Tecii Poienicii la mighila cei dintîia..." după care urmează enumerarea microtoponimelor româneşti : Părăul Izvorului, Poiana Izvorului, Capul Pîrîului Izvorului, Zăpode, Capul Radioaselor, Capul Labului celui Domnesc şi altele ca puncte de limitare a hotarului [15].

Această categorie de documente prezintă importanţă documentar istorică şi prin sigiliile aplicate din ceară roşie pe a căror legendă figurează înscrisuri în limba română. Aşa de pildă în descrierea satului Hodac apar aplicate sigiliile satelor limitrofe Ibăneşti, Caşva, Filea, Topliţa şi Stînceni. [16]

Pe legendele sigiliilor apar şi alte elemente cum sînt cele din localităţile Hodac şi Ibăneşti unde sînt cîte un călăreţ pe un cal călare in poziţie de trap [17], dovadă că locuitorii acestor meleaguri erau mari crescători de cai.

[12] Arh. St. Ng. Mureş, Colecţia de evidenţă cadastrală, dosar 234, f. 1.
[14] *Ibidem*, dosar, 951, f. 1—8.
[15] *Ibidem*, dosar nr. 40 f. 1—3.
[16] *Ibidem*, dosar 1920, f. 8.
[17] *Ibidem*, dosar 1920, f. 7—8.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documentele de evidență cadastrală create în prima jumătate a secolului al XIX-lea și scrise în limba română, în majoritatea localităților cu populație românească de pe Mureș și Tîrnave, prin conținutul lor de autentică și plastică limbă românească, la care se adaugă elementele de onomastică, microtoponimie și sigilografie, sînt dovezi incontestabile ale perenității și continuității poporului român pe aceste meleaguri.

Registrele de cadastru, hărțile, schițele și planurile, oferă cercetătorului atît conturul hotarelor de localități cît și parcelarea sau comasarea proprietăților respective în diferite etape ale procesului de concentrare și formare a marii proprietăți moșierești și ruinarea micilor producători agricoli. Aceste documente au stat la baza aplicării concrete a reformei agrare din anii 1921 și 1945 oferind elemente de măsurători și parcelări pentru uzul organelor de stat.

În anii revoluției democrat populare documentele de evidență cadastrală au stat la baza organizării teritoriului din punct de vedere al reprezentării topografice iar mai tîrziu pentru îmbunătățiri funciare.

Anii extremi: 1849—1968, cantitatea 93 m.l.; 5012 u.a. inv. nr. 691, 986, limbile: română, maghiară, germană.

BIBLIOGRAFIE

Hamangiu, C., *Codul general al României*, vol. XXI, XXVII, București, Imprimeria centrală, București, 1934, 1940.

Corpus Juris Hungarici, 1875—1876 évi törvényczikkek (Articolele de legi din anii 1875—1876), Budapest, 1896, 528 p.

Révai Nagy Lexikona, VII kötet (Marele lexicon Revai, vol. VII), Budapest, 1913.

Moldovan, Liviu, *Instanțele de carte funciară și arhivele lor, în „Revista Arhivelor, nr. 2*, 1964.

COLECȚIA DE TABELE DE IMPUNERE

Activitatea fiscală, derivînd din funcția internă a statului are încă din antichitate un rol esențial, menținîndu-se ca atare și în epoca de destrămare a orînduirii feudale. Această activitate a fost substanțial îmbunătățită în ceea ce privește Transilvania, mai ales după înglobarea acesteia în Imperiul austriac, prin Diploma Leopoldinum, din 1691.

Prerogativ al suveranului, încă din vechime încasarea impozitelor se menține și în timpul Principatului transilvănean autonom, ca un drept al principelui pe care acesta și-l exercită prin organe numite de el și subordonate nemijlocit. Încă din această epocă veniturile de stat au fost sistematizate grupîndu-se în două: ordinare și extraordinare. În prima grupă intrau veniturile așa-ziselor bunuri fiscale, apoi cele provenite din vămi, de la mine și ocne de sare, cele din baterea monedei, din taxele orașelor libere, precum și veniturile din dijma sașilor și din arendarea dijmei din comitate. Cea de a doua grupă a veniturilor numite extraordinare proveneau din impozitele acordate și votate de stările și ordinele feudale, în dietă, pentru o anumită necesitate și pentru o singură dată.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

După consolidarea stăpînirii habsburgice în Transilvania cele două venituri vor fi administrate de două instituții diferite. Veniturile ordinare, considerate ca aparținînd visteriei suveranului și denumite acum venituri camerale vor fi administrate de Tezaurariatul Transilvaniei, iar cele extraordinare, respectiv impozitele, considerate ca venituri provinciale vor fi administrate de Comisariatul Suprem Provincial (Supremus Commissariatus Provincialis) din Transilvania.

Înființarea Comisariatului Suprem Provincial este strîns legată de pătrunderea trupelor austriece în Transilvania ce se încheie în 1686.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea activitatea acestei instituții provinciale constă din repartiția impozitelor, ordonanțarea și evidența plăților făcute armatei încartiruită în Transilvania, cheltuieli pentru armament, echipament, perceperea și ținerea socotelilor altor venituri etc [1].

În vederea îndeplinirii funcției lui principale, încasarea veniturilor extraordinare respectiv a impozitelor, Comisariatul Suprem Provincial cu reședința la Sibiu, era organizat și teritorial, Transilvania fiind împărțită în patru districte fiscale : Sibiu, Brașov, Cluj și Deva conduse fiecare de cîte un comisar provincial adjunct.

La rîndul lor în aceste districte fiscale funcționau perceptorii impozitelor, iar sumele percepute se vărsau la Casieria cezaro-crăiască provincială [2].

Această organizare a sistemului fiscal transilvănean s-a menținut pînă la reformele inițiate de Iosif al II-lea, cînd prin Rescriptul din 23 ianuarie 1786 a fost desființat Comisariatul Suprem Provincial atribuțiile acestuia fiind trecute asupra unui consilier al Guberniului, iar comisarii provinciali adjuncți au fost repartizați în cadrul comisariatelor districtuale nou înființate ca unități teritorial-administrative, realizîndu-se astfel o descentralizare fiscală. Această organizare însă a fost sistată odată cu moartea lui Iosif al II-lea la 1790 cînd se revine la vechea structură fiscală dinainte de 1786. Prin descentralizarea din acest an, deservirea financiară a armatei și a General Kommando-ului provincial a trecut asupra unui nou Comisariat Suprem Provincial (Oberland commissariat) subordonat comandantului suprem al armatei din Transilvania [3].

După 1790 Comisariatul Suprem Provincial avea în subordine de data aceasta cinci districte comisariale, la : Brașov, Bistrița, Deva, Cluj și Sibiu în care funcționau comisari provinciali.

*

După votarea în dietă a cuantumului impozitelor, acestea erau defalcate pe comitate, scaune și districte și în cadrul acestora pe comune. Din această activitate care presupunea mult discernămînt, s-au născut tabele de impunere pe localități așa zisele *Tabella Rectificationis Anni...*", și cum sumele co-

---

1 Trocsányi, Zsolt, *Erdélyi Kormányhatósági Levéltárak, (Arhivele autorităților transilvănene de guvernămînt)*, Budapest, 1973 p.

2. *Comisariatul Suprem Provincial din Transilvania*, în „Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Cluj", vol. I, coordonator Al. Matei, București, 1979.

3. Ioan Ranca, *Instituțiile din evul mediu din Transilvania*, mss. în Arh. St. Mureș, Col. Col. de mss. nr. 199 p. 86—88.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

lectate serveau în principal întreținerea armatei, avem numele de *Tabella Rectificationis anii militaris...*"

Ele se întocmeau pentru fiecare localitate în parte, pe foaia de titlu menționîndu-se numele acesteia cît și numele autorității administrativ-teritoriale căreia îi aparținеau apoi plasa și numele perceptorului care le-a întocmit din partea Perceptorului regesc zonal. Tot pe foaia de titlu era menționată și clasificarea dată localității respectiv categoria de fertilitate a pămîntului care dădea clasa localității, ceea ce influența impunerea propriu-zisă.

Ele sînt, așa cum au și fost concepute în primul rînd un document fiscal, dar prin datele pe care le furnizează cercetării sînt în aceeași măsură surse de economie agrară, de demografie, și nu în ultimul rînd de onomastică.

Ele conțin de asemenea date privind nobilii cu o sesie, țăranii liberi, iobagii, jelerii și alții, cu situația lor, suprafața de pămînt ca criteriu principal de impozabilitate, numărul animalelor deținute de fiecare. Este menționat apoi numele celor scutiți de „taxa capitis" respectiv darea directă.

Din aceste tabele de impunere rezultă pentru cercetătorul de istorie politică numărul și numele celor emigrați și al sesiilor pustii rămase după aceștia cît și, uneori, locul unde s-au așezat cei fugiți.

Unele tabele de impunere sînt însoțite pentru justificare de anexe, care astăzi facilitează cercetătorului descifrarea unor fenomene altfel greu de explicat. Așa e cazul anexării în copie desigur, a unor învoieli, acte juridice sau de stare civilă cu un scop limitat.

*

Colecția tabelelor de impunere care face obiectul acestei prezentări este una din cele mai mari din țară, fiind constituită din 6761 de tabele pe anii 1809—1852, pentru 236 de localități din partea central-sud-estică a Transilvaniei corespunzînd comitatelor Tîrnava, Făgăraș, Brașov și scaunelor săsești Sighișoara și Mediaș.

Tabele de impunere similare, filiala mai deține și în fondurile : *Scaunul Mureș* pentru localitățile din acest scaun pe anii 1776—1819 ; *Comitatul Tîrnava* (vezi anexa la prezentarea fondului la pag. 18—20) cît și *Primăria Tg. Mureș* pe anii 1611—1860.

Anii extremi : 1809—1852, cantitatea 36,00 m.l. 6761 u.a. inv. 960 lb. latină.

BIBLIOGRAFIE

1. Trocsányi, Zolt, *Erdélyi Kormányhatósági levéltárak* (Arhivele autorităților transilvănene de guvernămînt, Budapest, 1973.
2. *Comisariatul Suprem Provincial din Transilvania,* în „Îndrumător în Arhivele Statului județul Cluj", vol. I, coordonator Al. Matei, București, 1979.
3. Ioan Ranca, *Instituțiile din evul mediu din Transilvania,* mss, în Arh. St. Mureș. Col de mss. nr. 199.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

LISTA ALFABETICĂ A TABELELOR DE IMPUNERE PE LOCALITĂŢI

Nr. crt.	Localitatea	Anii extermi	Nr crt.	Localitatea	Anii extremi
0	2	3	0	2	3
1.	Abuş	1818—1846	43.	Cerghid	1818—1845
2.	Adămuş	1819—1846	44.	Cerghizel	1818—1846
3.	Agîrbiciu	1818—1846	45.	Cetatea de Baltă	1818—1846
4.	Agnita	1819—1846	46.	Ceuaş	1818—1847
5.	Agrişteu	1818—1848	47.	Chendu Mare	1818—1844
6.	Albeşti	1819—1848	48.	Chendu Mic	1818—1849
7.	Alma	1819—1846	49.	Chesler	1818—1847
8.	Alma între Vii	1818—1846	50.	Chinciuş	1818—1846
9.	Apold	1818—1846	51.	Chirileu	1818—1846
10.	Aţel	1818—1846	52.	Cincşor	1818—1846
11.	Augustin	1818—1847	53.	Cincu Mare	1818—1846
12.	Bahnea	1818—1846	54.	Cipău	1818—1847
13.	Bazna	1818—1820	55.	Cloaşterf	1818—1846
14.	Băgaciu	1818—1846	56.	Cobor	1818—1846
15.	Bălăuşeri	1818—1848	57.	Copşa-Mare	1818—1846
16.	Bălcaciu	1818—1846	58.	Copşa-Mică	1818—1846
17.	Bărcuţ	1818—1846	59.	Corneşti	1818—1847
18.	Bernadea	1818—1846	60.	Coroisînmărtin	1818—1846
19.	Biertan	1818—1832	61.	Coroiu	1818—1847
20.	Biia	1818—1847	62.	Coveş	1818—1848
21.	Bîrghiş	1818—1848	63.	Crăciunelu de Sus	1818—1947
22.	Blăjel	1818	64.	Crăieşti	1818—1846
23.	Boarta	1819—1845	65.	Crihalma	1818—1846
24.	Bobohalma	1818—1848	66.	Criş	1818—1848
25.	Bogata	1818—1848	67.	Cucerdea	1818—1846
26.	Boholţi	1818—1846	68.	Cund	1818—1846
27.	Boian	1818—1846	69.	Curciu	1818—1846
28.	Boiu	1818—1847	70.	Cuştenic	1818—1846
29.	Bord	1819—1847	71.	Dacia	1819—1846
30.	Boziaş	1818—1847	72.	Daia (Săsească)	1818—1846
31.	Brateiu	1818—1846	73.	Daia	1818—1846
32.	Brădeni	1818—1846	74.	Daneş	1818—1846
33.	Breaza (Frauendorf)	1818—1846	75.	Dăişoara	1818—1846
34.	Bruiu	1818—1846	76.	Deag	1819—1831
35.	Buia	1818—1849	77.	Deaj	1818—1847
36.	Buneşti	1818—1846	78.	Dealul Frumos	1818—1846
37.	Buzd	1818—1846	79.	Delenii (Kis Sáros)	1818—1846
38.	Calbor	1818—1846	80.	Dîmbău	1822
39.	Calvaşăr	1819—1848	81.	Dîrlos	1818—1846
40.	Cata	1818—1846	82.	Dopca	1818—1848
41.	Căpîlna de Jos	1818—1846	83.	Dumbrăveni (Ibaşfalău)	1818—1847
42.	Căpîlna de Sus	1818—1848			

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	0	2	3
84.	Dumbrăveni (oraş)	1818—1835	131.	Merghindeal	1820—1846
85.	Dupuşul	1818—1846	132.	Meşendorf	1819—1846
86.	Erpea	1819—1845	133.	Metiş	1819—1847
87.	Făget	1818—1846	134.	Mica	1818—1846
88.	Feişa	1819—1846	135.	Micăsasa	1819—1847
89.	Felmer	1819—1846	136.	Mighindoala	1819—1847
90.	Filitelnic	1819—1846	137.	Mihai Viteazul	1819—1848
91.	Fişer	1818—1846	138.	Mihăileni	1819—1846
92.	Găneşti	1818—1843	139.	Moardăş	1819—1846
93.	Gherdeal	1819—1846	140.	Mohu	1819—1848
94.	Chijasa de Jos	1819—1948	141.	Motişul	1817—1852
95.	Chijasa de Sus	1819—1848	142.	Moşna	1819—1846
96.	Geacăş	1818—1845	143.	Movile	1818—1846
97.	Giuluş	1818—1846	144.	Nadeş	1818—1846
98.	Gloruţ	1818—1846	145.	Nemşa	1819—1846
99.	Gogan	1819—1846	146.	Netuş	1819—1846
100.	Gogan Varolea	1818—1847	147.	Noiştat	1820—1846
101.	Haşag	1818—1846	148.	Noul Săsesc	1819—1848
102.	Hălmeag	1818—1846	149.	Ormeniş	1819—1848
103.	Hărînglab	1818—1847	150.	Paloş	1819—1846
104.	Hetiur	1818—1846	151.	Pănade	1817—1849
105.	Hoghilag	1819—1846	152.	Păucea	1819—1846
106.	Hoghiz	1818—1848	153.	Păucişoara	1818—1846
107.	Homorod	1818—1846	154.	Pelişor (Magarei)	1819—1846
108.	Iacobeni	1818—1846	155.	Petea	1821—1846
109.	Ibăneşti	1818—1846	156.	Petiş	1819—1848
110.	Iclod	1818—1846	157.	Petrisat	1819—1847
111.	Idiciu	1818—1846	158.	Pipea	1819—1846
112.	Idrifaia	1818—1846	159.	Prejmer	1820—1846
113.	Iernut	1818—1846	160.	Prod	1820—1846
114.	Ighişu Nou	1818—1846	161.	Racoşu de Jos	1819—1848
115.	Ighişu Vechi	1818—1848	162.	Răvăşel	1818—1846
116.	Jacu	1818—1846	163.	Retişul	1819—1848
117.	Jidvei	1819—1846	164.	Richişul	1818—1846
118.	Jbert	1819—1846	165.	Roadăş	1819—1846
119.	Laslău Mare	1819—1847	166.	Roandola	1820—1846
120.	Laslău Mic	1819—1847	167.	Rotbav	1820—1846
121.	Laslea	1820—1846	168.	Rupea	1819—1846
122.	Lăscud	1819—1846	169.	Ruja	1820—1846
123.	Lepindea	1819—1846	170.	Rîşnov	1845
124.	Lodroman	1819—1846	171.	Saschiz	1820—1846
125.	Lovnic	1819—1846	172.	Satu Nou	1819—1847
126.	Lunca (Lunka)	1819—1946	173.	Sălcud	1818—1847
127.	Mateiaş	1819—1846	174.	Seleuşu Mic	1809—1848
128.	Măgheruş	1819—1846	175.	Seliştat	1818—1846
129.	Mercheaşa	1819—1846	176.	Senereuş	1819—1847
130.	Mediaş	1819—1842	177.	Seuca	1819—1946

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

0	2	3	0	2	3
178.	Sighişoara	1820—1834	206.	Tăuni	1819—1846
179.	Sîncel	1819—1847	207.	Ticuşu-Nou	1819—1846
180.	Sînmiclăuş (Bethlen Szent Miklos)	1819—1847	208.	Ticuşu-Vechi	1819—1846
181.	Sînpaul (Kerelő Szent Pál)	1819—1846	209.	Ţigmandru	1819—1846
182.	Sîntămărie	1819—1846	210.	Tirimia	1819—1846
183.	Sîntioana (Szász Szent Ivány)	1819—1848	211.	Tîrnava	1819—1846
184.	Spini	1819—1847	212.	Tîrnăveni	1819—1852
185.	Stejărenii	1819—1848	213.	Tîrnăvioara	1819—1846
186.	Stejărişul	1820—1846	214.	Ţapu	1819—1846
187.	Stenea	1819—1848	215.	Ungra	1819—1846
188.	Subpădure	1818—1846	216.	Vaidacuta	1818—1846
189.	Suplac	1819—1845	217.	Valchid	1819—1846
190.	Şaeş	1820—1846	218.	Valea Lungă	1819—1830
191.	Şalcău	1819—1848	219.	Valea Sasului	1819—1846
192.	Şapartoc	1819—1848	220.	Valea Viilor	1819—1846
193.	Şaroşul pe Tîrnave	1820—1846	221.	Valea Izvoarelor	1819—1846
194.	Şard	1819—1841	222.	Văleni	1818—1846
195.	Şeica Mare	1818—1846	223.	Vărd	1820—1846
196.	Şeica Mică	1818—1846	224.	Vecerd	1819—1848
197.	Şeulia	1819—1846	225.	Velţ	1819—1846
198.	Şmig	1819—1847	226.	Veseud	1819—1849
199.	Şoala	1819—1846	227.	Veseud-Agnita	1820—1846
200.	Şoimuş	1819—1846	228.	Veseuş	1819—1847
201.	Şomartin	1820—1846	229.	Vidacut	1819—1848
202.	Şomoştelnic	1819—1847	230.	Vidrasău	1819—1846
203.	Şona	1819—1847	231.	Viişoara	1820—1846
204.	Şoroştin	1819—1846	232.	Viscri	1819—1846
205.	Tătîrlaua	1819—1845	233.	Vînători	1819—1848
			234.	Vulcan	1819—1848
			235.	Zagăr	1819—1846
			236.	Zlagna	1819—1845

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

INDICE GENERAL

A

abator 100
Abrud 248
absenteist 72, 181
absolvent 154, 239
Abuc, loc. 47, 312, 328, 329; — plasă 13
Abud-Sovata, judecătorie singulară delegată 45
Abus 324, 339
abuz 38, 170, 198, 269, 317, 318, 322; — de putere 40, 42
Academia de arte plastice (Tg.-Mureş) 256, 257
Academia Ungară 266
academie de stat 256
acaparare de terenuri 281
Acăţari 47, 225, 251, 283, 288, 312, 328
accidente 164; — de muncă 112
achiziţie 212, 218, 329; — de cărţi 200; — de proprietăţi 268
acid azotic 143; — sulfuric 144
acord 181; — economic cu Germania (1939) 202
acţionar 148, 162, 163; — particular 165
acţiuni colective 163; — bancare 147; — greviste 113
Adămuş 18, 310, 312, 315, 324, 339
adăpost antiaerian 153
administrator 99, 163, 284; — agricol 209, 210, 215; — comunal 217; — financiar 89, 194; — de moşie 268; — tehnic 151
administraţie 3, 32, 79, 86, 98—101, 111, 116, 121, 127, 166, 175, 176, 194, 200, 208, 215, 218, 219; — agricolă 209; — austriacă 41; — centrală 129; — civilă 16; — comunală 54, 64; — de stat 119, 175, 218; — de fabrică 153; — financiară 189; — generală 64; — horthystă 64, 97; — judeţeană 129, 208; — locală 70, 119, 175; — militară 15, 53, 64; — municipală 88; — municipală comitatensă 88; — a oraşului Tg.-Mureş 94; — pădurii 119; — publică 113; — românească 71, 120; — scăunală 33
admitere (învăţământ) 257
Adrian 60, 224, 225, 273, 329, 335
Adrianul Mare 47, 312, 324, 328, 329
Adrianul Mic 47, 324, 325, 328, 329
adunare 128; — a naţiunii române 332; — comitatensă 331; — generală 13, 14, 22—25, 29, 32—34, 36, 47, 66, 76, 77, 80, 84, 88, 111, 113, 121, 143, 152, 162, 188, 190, 194, 221, 233, 247, 248, 253, 258, 260; — generală a societăţii culturale ASTRA 120, 250; — generală ordinară 235; — generală scăunală 21; — naţională 95, 127; — românească 117
Adunarea Naţională de la Blaj din 3/15—5/17 mai 1848 95, 117
Ady Endre 258
Africa 266
agent agricol 167, 207, 209, 210; — veterinar 221, 230; — sanitar-veterinar 176, 218, 219
Agirbiciu 74, 227, 228, 339
Agnita, loc. 74, 191, 227, 228, 230, 339; — plasă 75, 76

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

agricultor 122—149, 169, 172, 193, 195, — 198, 201, 203, 206, 217
agricultură 6, 34, 54, 81, 85, 91, 116, 122, 123, 126, 127, 146, 160, 166, 167, 169—172, 185, 187, 190, 193, 194, 197—203, 205—208, 214—217, 230, 244; — extensivă 170; — intensivă 167, 170; — raţională 167
agronomie 184
agronom regional 167, 171, 173, 174, 182, 183, 209, 210, 214; — şef 207
Agrişteu 18, 173, 310, 312, 324, 339
Aita-Mare, loc. 325; — subcerc 55
Aita-Mijlocie 325
Aita Seacă 325
Aiud 239, 330
ajutor 203, 206, 217, 249, 263; — bănesc 118, 212, 213
ajutorarea familiilor sărace 86; — a şomerilor 85
Ákosfalvi Szilágyi Károly, arhivar 28
Alămor, loc. 260, 273; — domeniu 266—268
Alba, comitat 270, 275—276, 279—280, 289—290
Alba de Jos, comitat 11, 273, 277, 280
Alba de Sus, comitat 11, 55, 74, 75, 82, 268, 275, 278, 295, 324, 325
Alba-Iulia, loc. 31, 97, 110, 128, 180, 209; — district militar 14, 53, 54
Albania 244
Albert stăpîn feudal, (din Tîrnăveni) 125
Albert cel Mare 125
Albeşti 75, 192, 203, 212, 227—230, 308, 312, 325, 334
Albină 205
Albiş 325
Albu Nicolae 117, 123
Aldea 325
al II-lea război mondial 67, 97, 113, 178, 179, 185, 197, 198, 201, 206, 217, 220, 257
alegere 42, 71, 79, 80, 90, 99. 102, 118, 183, 192, 222; — comunală şi judeţeană 85; — de deputaţi 32, 34, 69; — de funcţionari 21, 25, 32, 34, 42, 76; — locală şi parlamentară în sfaturi populare 65
alergare de cai 177
Alexandriţa 325
„Alexandru Papiu Ilarian", liceu 250
aliment 198, 206, 216
Alma 19, 74, 173, 228, 231, 324, 339
Alma Între Vii, (azi Alma) 339
Alungeni 325
Aluniş (comitatul Turda) 60, 224, 249, 273, 308, 325, 329; — plasă 61; — protopopiat ortodox-român 300
Alunişul (comitat Cluj) 273
ameliorare funciară 185; — a soiurilor 199
amendă 132
America de Nord 305
amoniac 143, 145
analfabetism 80
Andreeni 11, 325
Andreneasa 60
angajament sanitar-veterinar româno-german 178
Angheluş 325
Angheluţă T. 253
animal 176—179, 197, 200, 202, 203, 205, 206, 211, 212, 216—218, 220, 221, 226, 228, 268, 322, 338; — dăunător 32; — de prăsilă 81, 84; — de rasă 178, 202; — de reproducţie 177, 221; — de tracţiune 198; — domestic 171, 178, 199, 202, 205, 220, 221; — model 215; — recensăminte 327
ansamblu de călăuşari 250
Ant 268
antichitate 336
antistie, comunală 33, 333; — permanentă industrială 140
Antohi T. 92
Apáczai Csere János 258
Apafi Mihail, principe 34, 126, 136, 265, 268
Apalina 60, 225, 285, 288, 312, 329
aparat central 168; — de stat 3; — de vacuum 149
apartenenţă politică 154
Apata 273
apă 123, 199; — aprovizionare cu — 113; — gazoasă 157; — reziduală 154
„Apărarea patriotică" 234
apăduct 121
apicultor 205
apicultură 212
Apold 74, 227—230, 308, 315, 339
Apoşul 75, 192, 227, 230
Araci 325
Arad 119, 334

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Aranka György 258
Arany János 293
arătură 321
arbitraj 184; — de stat 6
Archita 75, 227—229, 237, 308
Archiud 225, 226, 273
Arcuș 325
Ardeal 43, 95, 134, 146, 148, 180
arendare 39, 100, 113, 123, 167, 170, 171, 174, 185, 188, 191, 198, 201, 206, 213, 229, 268, 336; — forțată 71, 167, 172, 180, 182
arendaș 187, 269
arendă 181, 196, 204, 206, 211, 212, 215, 229, 321
arestare 30, 41, 97, 209, 284
Argentina 159, 169
Argeș, episcopie 121
argint 144, 284
arhidiacon 300; — „arhidiaconus Marosiensis" 302
arhidiaconat 302
arhivar 75, 77, 99, 104, 106, 107, 110
Arhivele Naționale Ungare (Budapesta) 36, 66, 71, 266
Arhivele Statului 67, 68, 145, 267, 327; — Cluj 36, 113, 267, 282; — Cluj-Napoca 141; — Reghin 219, 224; — Sighișoara 82, 169, 172, 177, 203, 211; — Tîrgu Mureș 3, 5, 7, 29, 57, 82, 92, 109, 118, 128, 164, 177, 185, 191, 197, 200, 204, 215, 259, 267, 283, 292, 293, 300
Arieș, scaun 277—280
aritmetică comercială, materie de înv. 243
Ariușd 325
armalist 34, 38, 285
armament 337
armată 3, 16, 33, 36, 41, 59, 80, 86, 94, 113, 179, 202, 206, 220, 337, 338; — aliată 86; — imperială 41; — română 97, 128, 148
armăsar 177
Armășenii Noi 325
armă, confiscări 16, 41; — de vînătoare 123
Arpașul de Jos 273, 326
Arpașul de Sus 273, 326
artă 256, 257; — decorativă 256; — frumoasă 256
Aruncuta 273
Arvățeni 325
ascultare de martori 293, 317, 330
asesor 13, 38; — orfanal 119
asfalt 147
asfaltarea străzilor 113
asigurare de animale 178, 212; — socială 139
asistență socială 34; — veterinară 177
Asociația calfelor de meseriași (1868) 96
Asociația de autoeducare (1897) 96
Asociația fabricii de cărămizi și țigle, Tîrgu Mureș 155
Asociația industrială a blănarilor, Tîrgu Mureș 135, 136
Asociația industrială a cizmarilor, Reghin 147
Asociația industrială a cizmarilor, Tîrgu Mureș 137
Asociația industrială a comercianților, Tîrgu Mureș 139
Asociația industrială a frînghierilor, Tîrgu Mureș 138
Asociația industrială a măcelarilor, Tîrgu Mureș 137
Asociația industrială a meseriașilor constructori din Tîrgu Mureș și împrejurimi 138
Asociația industrială a patronilor pantofari, Tîrgu Mureș 139
Asociația industrială a șelarilor, caretaților, tapițerilor și vopsitorilor, Tîrgu Mureș, 136
Asociația industrială a tîmplarilor, Tîrgu Mureș 138
Asociația industriașilor de trăsuri, Tîrgu Mureș 139
Asociația pentru cultura poporului român din Transilvania ASTRA 91, 120, 121, 127, 186, 192, 211, 247—249, 250, 253, 254; — desp. 247, 248, 255; — din Reghin 129; — din Sighișoara 192; — ziar 250
Asociația profesională a industriașilor de trăsuri, Tîrgu Mureș 136
Asociația profesorilor secundari „Extensiunea universitară" 251
Asociația șelarilor, caretașilor, tapițerilor și vopsitorilor, Tîrgu Mureș 140

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

asociație 247; — agricolă 206, 213, 217; — „bunii gospodari" 218; — comercianților 232—234; — comunală de pășuni 200, 217; — culturală 303; — culturală maghiară 260; — de întrajutorare materială 191; — industrială 131, 133, 135—142; — industrială și comercială 232; — interprofesională 131, 133; — profesională 96, 133; — viticolă 200
asolament 34, 201, 321; — trienal 269
atelier 6, 56, 101, 119, 129, 161
Atia 325
Atid, loc. 325; — subcerc adm. 55
atitudine reacționară 319; — retrogradă 319
Áts József, arhivar 106
Ațel 74, 227, 228, 230, 237, 339
Ațintiș 310
Augustin 75, 325, 339
aur 144, 284
Austria 119, 319
austriac 99, 146
Austro-Ungaria 146
automatizare 164
automobilism 147
autonomie 116; — locală 78
autoritate 182; — administrativă locală 135; — administrativ-teritorială 338; — agricolă 176; — austriacă 327; — comitatensă 116; — de guvernămînt 99; — de stat 139; — industrială locală 140; — gubernială 330; — locală 129, 133, 139, 329; — municipală 330; — de control 218
avere 111, 318; — bisericească 301
avocat 100, 119, 121, 128, 318
Avocatura de stat a jud. Tîrnava Mare 6
Avram, Ion 248
Avrămești 325
avut public 128
axă comercială 93
Axente, Sever, loc 74, 228

B

Baba, loc. 273
Baba, Ioan 292
Bahnea, loc. 12, 19, 308, 312, 324, 339; — cetate 11; — plasă 13
baie; — comunală 100; — de aburi 113; — publică 127
Baiergasse, vecinătate la Sighișoara 330
Bakács, István 265
Balda 273, 310
Balintitt, familie 283
Banat 167, 180, 182—184, 192, 332
Banca agrară 180, 181; — agricolă din Tîrgu Mureș 155; — anglo-română 155; — comercială română 180; — comercială ungară 143; — de credit ungar 143; — de petrol, mine și industrie, București 165; — de scont din Tîrgu Mureș 155; — elvețiană de depozite din România, București, 165; — mixtă pentru industrie și ipotecă, Sighișoara 165
bancnote: — circulație 59; — falsificare 33, 39
Bancu 325
Band 47, 59, 187, 237, 250, 273, 310, 312, 324, 325, 328, 329; — plasă 13, 61, 199, 200, 225; — regiune agricolă 189; — Șamșud, judecătorie singulară delegată 46
Bánffy, familie 283; — Anna 288; — Erszébet 287; — Eszter 272, 287; — Kata 288
bani 104, 110, 170, 198, 204, 206, 220, 223, 229, 321
Barabás, Samu 115, 266, 267, 269, 281; — Ștefan 257
Baraolt 236, 325; — valea 285
Barbu, Patriciu 120, 249; — Sever 120, 121
Barcsai, familie 268
Barițiu, George 247, 326
Báró Bors Megyesfalvi gyára (Fabrica din Mureșeni a baronului Bors) 155
Bartók, Béla 258
Baruch, familie 147; — Ieremia 147
Basta, Georgio 94
Báthori 268; — Ștefan 126, 292, 299
Batoș 218, 225, 226
bază materială 118, 129
Bazna 11, 15, 87, 339
Băbeni 268, 273
Băcăinți 288

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Bădeni 325
Băgaciu 11, 15, 87, 310, 315, 339
Băţia 308
Băla 60, 225, 283, 289, 312, 329
Bălăuşeri 12, 173, 268, 283, 289, 312, 324, 339; — plasă 14
Bălcaciu 11, 12, 285, 316, 339
Bălgrad, despărţământ al ASTREI 248
Bărăul Izvorului, microtoponimie 335
Bărboşi 273, 302
Bărcuţ 74, 76, 339
Bărdeşti 47, 250, 273, 310, 324, 329, 329
Bărnuţiu, Simion 247
Bărseniţa 273
Băţanii Mari 325
Băţanii Mici 325
Băţanii Teleagului 325
băuturi spirtoase 81
Becheciul, plasă 60
Beclean (Solnocul Interior) 273
Beclean (districtul Făgăraş) 326
Beclean (scaunul Odorhei) 325
Bedeni 47, 225, 312, 328
Beia 75, 227, 228, 230
Beica de Jos 60, 224, 312, 329
Beica de Sus 60, 224, 254, 310, 329
Beiuş 238
Beju, N. Ioan 300, 307
Békés, comitat 265
Belani 325
Béldi, familie 209
Beleni 325
Belgia 164
Bendiu 273
Bendorf 75
Benefalva, dispărută 47
Beneşti 76, 325
Benkő, Iosephus 21, 50, 286, 332; — Károly 50, 114
Beţid 325
benzină 147
berbeci 177
Berchez 274
Berchezoaia 274
Bereg 285
Bereni 47, 225, 324, 328, 329
Berghia 47, 225, 250, 273, 308, 312, 324, 328
Berinţa 274
Berivorii Mari 326
Berivorii Mici 326
Berlász, Jenő 326
Berlin 305
Bernadea 19, 173, 308, 324, 339
Bernádi, György 258
Bersenyei, Borbála 287
Beşa 75
Beşineu 325
Beta 325
Beteşti 325
Bethlen, familie 268, 269, 283; — Ágnes 188; — Erszébet 272; — Eszter 272; — Gabriel, principe 36, 93, 109, 137, 138, 285; — Gergely 285; — Johanna 288; — Julia 270; — Kata 270, 272; — Krisztina 287; — Nicolae 286
Bem 47, 324, 328, 329
Bezid 274, 312, 315, 325; — subcerc administrativ 55
Bezidul Nou 274, 315, 325
Biás, István, arhivar 107, 293; — colecţie de documente 293
Biblioteca filialei Academiei R. S. România din Cluj-Napoca 267, 282; — judeţeană din Tîrgu Mureş 142, 256; — populară municipală din Tîrgu Mureş 256; — Teleki-Bolyai din Tîrgu Mureş 259, 266, 267, 282, 283, 293, 331
bibliotecar 247
bibliotecă 86, 120, 200, 215, 238, 239—241, 244, 249, 262, 306, 327; — documentară 218; — poporală 303; — populară 250, 251, 254
Biborţeni 325
Bical 289
Bicfalău 325
Bichiş 312
bicromat de sodiu 144, 145
Bicsad 325
Bielz, E. A. 21
Biertan 74, 227, 228, 339
Biia 19, 203, 334, 339; — plasă 13, 15
Bihor, comitat 265, 285
Bilbor 187, 225, 253
bioxid de sulf 144
biriş 268
birocraţie 170, 322

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

birou(l) — de armistiţiu 176, 177; — cadastral 210; — de carte funduară 123; — domenial şi de reformă agrară 210; — financiar şi de constatare 101; — industrial şi de poliţie comunală 101; — de mobilizare 101; — muncilor agricole 210; — populaţiei 100; — prezidenţial 101; — secretariatului, registraturii şi arhivei 210; — taxelor înscrise în roluri 101; — taxelor neînscrise în roluri 101; tehnic agricol 210; — viticol şi horticol 210; — sanitar-veterinar 176, 177; — zootehnic 176
Bisericani 325
biserică 81, 84, 90, 117, 132, 173, 186, 192, 211, 306, 321; — greco-catolică 72; — săsească 117
Bistra-Mureş 308
Bistriţa 103, 253, 285, 337; — cerc 17, 329; — district 54; — prefectură cercuală 58, 59; — sediu administrativ 53
Bita 325
Bîra 47, 312, 324, 328, 329
Bîrghiş 75, 227, 228, 274, 325, 339
Bîrghiş-Agnita, plasă 75
Bîrzava 325
Blaj 11, 89, 90, 95, 96, 117, 125, 127, 250; — cerc administrativ 127; — despărţământ al ASTREI 248; — filială a Arhivelor Statului 16
Blăjel 274, 324, 339
blănar 135, 136
Boarta 75, 191, 228, 325, 339
Bob, Ioan 302
Bobohalma 310, 324, 339
Bodoc 325
Bodogaia 76, 212, 325
Bodor, Ştefan 22
Bodoş 325
Bogata 40, 310, 312, 325, 339
Bogata de Jos 274
Bogata Olteană 75, 192
bogăţie: — silvică 198; — în subsol 129
Bogdand 276
Bogdan, Paul 171
Bogsig 268
Boholţ 74, 75, 274, 339
Boian 18, 324, 339
Boianul de Sus 87
boi de jug 321
boier: — din Făgăraş 267; — de Berivorii Mari 293; — din Petrilaca 293
Boier, Ştefan 293
Boilă, Romul 91, 128
Boitoş, Olimpiu 116, 117, 121, 124
Boiu 19, 227, 228, 268, 308, 312, 324, 339
Boiul Mare 75, 274
boli 199; — contagioase 112; — de animale 177, 179
Bolintineni 47, 225, 251, 310, 324, 328, 329
Bologa, Iacob 248
Bolţa 326
Bolyai, János 105, 258, 293; — Farkas 258, 293
Borband 268
Bord 324, 339
Bordi A. 257
Bordoşiu 315, 325
Bornemissza, Anna 270
Boros, Fortunat 306, 307
Boroşineul Mare 55, 325
Boroşineul Mic 325
Bors, Frigyes 155
Borsec 187, 225, 248, 251
Borsos, Tamás 94, 132
Borşa 274
Borşiţa 274
Botez 251
Botorca 125
Bozdog, Ioan 250, 251
Bozed 77, 225, 274, 310, 324, 328, 329
Bozeni 47, 289, 324, 328
Boziaş 19, 125, 310, 324, 339
Bozieş 274
Bozzaszegh, dispărut 47
Bözödi, György 95, 114
Bran 325, 326
Branea, Ştefan 117, 124
Braniştea 274
Branu, Zaharie 127
Bratei 75, 227, 228, 339
Brateiu, plasă 75
Brateş 325
Braşov 22, 103, 322, 325, 334, 337, 338; — despărţământ ASTRA 248; — district 54
braţe de muncă 198, 201

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Brădeni (Hendorf) 227, 228, 239, 339
Brădești 325
Brăduț 325
breasla: — agricultorilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — aurarilor din Sighișoara 142; — aurarilor din Tîrgu Mureș 142; — bărbierilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — blănarilor din Reghin 142; — blănarilor din Sighișoara 142; — blănarilor din Tîrgu Mureș 94, 135, 142; — cordovanilor din Tîrgu Mureș 141; — ceaprăzarilor din Sighișoara 142; — cizmarilor din Reghin 141, 142; — cizmarilor din Sighișoara 142; — cizmarilor din Tîrgu Mureș 142; — curelarilor din Reghin 142; — curelarilor din Sighișoara 142; — curelarilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — cuțitarilor din Reghin 142; — cuțitarilor din Sighișoara 142; — cuțitarilor din Tîrgu Mureș; — croitorilor de șepci de pîslă din Tîrgu Mureș 137; — croitorilor din Reghin 142; — croitorilor din Sighișoara 142; — croitorilor din Tîrgu Mureș 94, 141, 142; — dogarilor din Reghin 142; — dogarilor din Sighișoara 142; — dogarilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — dulgherilor din Sighișoara 142; — fierarilor din Reghin 142; — fierarilor din Sighișoara 142; — fierarilor din Tîrgu Mureș 139, 141, 142; — frînghierilor din Reghin 142; — frînghierilor din Sighișoara 142; — frînghierilor din Tîrgu Mureș 138, 141, 142; — lăcătușilor din Reghin 142; — lăcătușilor din Sighișoara 142; — lăcătușilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — măcelarilor din Reghin 116, 142; — măcelarilor din Tîrgu Mureș 94, 141, 142; — mănușarilor din Sighișoara 142; — morarilor din Sighișoara 142; — morarilor din Tîrgu Mureș 142; — năsturarilor din Cluj 137; — năsturarilor din Sighișoara 142; — năsturarilor din Tîrgu Mureș 136, 141, 142; — olarilor din Reghin 142; — olarilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — pălărierilor din Sighișoara 142; — pieptănarilor din Sighișoara 142; — pieptănarilor și strungarilor din Tîrgu Mureș 142; — postăvarilor din Sighișoara 142; — rotarilor din Sighișoara 142; — rotarilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — tăbăcarilor din Sighișoara 142; — tăbăcarilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — tecarilor din Tîrgu Mureș 141; — tinichigiilor din Tîrgu Mureș 142; — tîmplarilor din Reghin 142; — tîmplarilor din Sighișoara 142; — tîmplarilor din Tîrgu Mureș 138, 141, 142; — țesătorilor din Reghin 142; — țesătorilor din Sighișoara 142; — țesătorilor din Tîrgu Mureș 141; — săpunarilor din Sighișoara 142; — săpunarilor din Tîrgu Mureș 141, 142; — șelarilor din Sighișoara 142; — șelarilor din Tîrgu Mureș 136, 142; — zidarilor din Sighișoara 142; — zidarilor din Tîrgu Mureș 138; — zidarilor și dulgherilor din Tîrgu Mureș 138; — cizmarilor, curelarilor și pielarilor 116; — cojocarilor 330; — croitorilor 132, 330; — dogarilor 330; — frînghierilor 330; — lăcătușilor 330; — măcelarilor 330; — pantofarilor 330; — pălărierilor și ceaprăzarilor 330; — pielarilor 330; — săpunarilor 138, 330; — țesătorilor 330; — zidarilor și dulgherilor 138
Breaza 60, 224, 225, 310, 312, 326, 329, 339
bresle 94, 110, 113, 116, 119, 131, 132—138, 141, 293, 330
breslaș 94, 95
Bretcu 325
brevet comercial 18; — meșteșugăresc 18, 56
Brîncovan, Iosif 248
Brîncovenești 60, 225, 237, 249, 312, 329
Bruiu 74, 75, 339
brutari 131
Buciumi 274
București 144, 152, 159, 161, 166, 168, 176, 180, 184, 185, 193, 257, 333
Buda-Baia 253
Budapesta 36, 91, 144, 251, 266
Budești 274
Budila 325
Budiul Mic 47, 225, 274, 289, 312, 324, 328
Budurleni 289
buget 18, 65, 70, 80, 81, 83, 85, 89, 90, 176, 216, 245; — anual 113; — comunal

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

90, 92; — de venituri și cheltuieli 128; — general 128
Bugnariu, Alexandru 119, 124
Buia 75, 227, 228, 325, 339
Buia-Brateiu, plasă 75
Buia-Șeica Mare, plasă 75
bulgari 285
Bulgaria 119
Bulgăreni 325
bunătăți 321, 324
Bunești 74, 238, 339
bunuri 128, 201, 222, 226, 229; — agricole 191, 227, 322; — alodiale 283; — comunale 54; — de consum 123, 199; — de folosință 199; — fiscale 269, 336; — imobile 170, 181; — mobile 181
burghezie sătească 198
burse 239, 244, 251
Buteaza 274
Buza 274, 325
Buzăul Ardelean 326
Buzd 74, 227, 339
Bürger, Albert 155

C

cadastru, funciar 185, 333—336
cadre didactice 86, 238, 305, 306
cafenele 56
cai 80, 202, 328; — cabaline 220, 229; — de rasă 220
Caila 282
calamitate naturală 30, 33, 56, 149
Calbor 74, 75, 339
cale ferată 81, 188, 303; — Războieni-Tîrgu Mureș 155;
Căile Ferate Române (CFR) 187, 220, 227, 228
cale rutieră 125
calendar (1710) 305
calfă 116, 133, 135—137, 139, 162; — de meseriași industriali 120; — de tîmplari și lustruitori 163
Calna 274
Calnic 325
cameră agricolă 6, 193; — județeană 176, 177, 194—197, 214, 215, 219, 223, 224; a județului Mureș 197—199; — a județului Tîrnava Mare 169, 172, 177, 178, 200, 203, 211; — a județului Tîrnava Mică 203, 206
cameră de agricultură 89, 208—210, 213; — județeană 168, 194, 195; — regională 168, 194, 207
cameră de industrie și comerț 140, 193, 234; — Alba Iulia 236; — Cluj 234; — Tîrgu Mureș 146, 234—236; — Tîrnava Mare 203; — de comerț industrie și muncă 89
cameră de muncă 193; — a județului Tîrnava Mare 203
cameră profesională 195
campanii agricole 199, 203, 206
canalizare 100, 121, 193; — a orașului Tîrgu Mureș 113
Cancelaria Aulică a Transilvaniei 266, 319; — imperială 3
cancelist 95
Canta (înglobat în Tîrgu Secuiesc), loc. 306, 325; — mănăstire 306, 316
capital 144, 156, 147; — austriac 149; — italian 147; — maghiar 147; — social 151, 163
capitlu 304; — din Alba Iulia 282
capre, animal 328
Capul Labului celui Domnen (microtoponim) 335; — Piriului Izvorului (microtoponim) 335; — Radioaselor (microtoponim) 335
Caratna 325
carbid, 143, 145
carburanți 147
carbură de calciu 143
caretași 136
carieră 96
carne 202, 220
Carol VI, împărat 133, 141
Carpați, munți 145, 147
carte 241, 301, 322; — a orașului (Tîrgu Mureș) 99; — străină 305
carte funciară 333—335; — funduară 173, 181—183, 191, 226, 229, 231, 334
cartofi 199, 205
Casa Centrală a Cooperației și Împroprietăririi Sătenilor 166, 168, 180—184, 191, 192, 207; — de cultură (culturală) 250,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

251, 303; — pentru săraci (Tîrgu Mureș) 101; Școalelor 245; — pentru administrarea și supravegherea bunurilor inamice (CASBI) 68, 72, 86, 160
Casieria Cezaro-Crăiască Provincială 337
Cașin, scaun 325
Cașinul Nou 325
Cașva 60, 224, 225, 250, 253, 274, 329, 335
Catalina 325
catolicism 17
catîri 328
Cața 74, 227, 228, 339
cazane 82; — cu aburi 149
cazarmă 96, 102, 113
cauciuc 202
Căcuciu 60, 254, 329
Cădaciu 325
Cădișeni 325
Căianu 268, 274
călătorie 327; — de studiu 193
Călimănești 47, 63, 225, 289, 312, 324, 325, 328, 329
Călugăreni, scaunul Odorhei 274, 325
Călugăreni, scaunul Mureș 47, 306, 316, 324, 328, 329
călușari 250
Călușeri, loc. 47, 225, 315, 324, 328; — plasă 13; — subcerc 55
Călvasăr 75, 228, 325, 328, 339
cămătar 198
cămătărie 122
cămin cultural 254, 262; — muncitoresc 85; — de ucenici din Tîrgul Mureș 263
căpitan 96, 119, 120; — de poliție 76, 88; — de stradă 99; — scăunal 22
Căpitănia de Poliție (Tîrgu Mureș) 112
Căpîlna de Jos 19, 324, 329
Căpîlna de Sus 19, 112, 173, 308, 324, 339
Căpușu de Cîmpie 225, 274, 310
cărăușie 321
Cărbunari, loc. 274
Cărpiniș 274
Ceaca 274
ceară roșie 335
Cecălaca 312
Cecheși 325
ceh 151
Ceheței 325
Cenade 172
centre agricole 177, 199, 202, 210, 214, 215, 219; — meșteșugărești 131; — urbane 146
cenzor 163, 235
cercuri agricole 70; — culturale 251
cereale 122, 198, 201, 202, 205, 268
Cerghedi, Nina 250
Cerghid 19, 63, 250, 308, 339
Cerghidul Mare, vezi Cerghid
Cerghidul Mic, vezi Cerghizel
Cerghizel 19, 63, 225, 310, 324, 339
Cernatul de Jos 325
Cernatul de Sus 325
Cernăuți 334
Cernești 274
„Certa puncta" 285, 318, 319
Certejul 274
Cetate 15, 133, 326, 330; — din Tîrgu Mureș 102
Cetatea de Baltă 12, 14, 125—127, 324, 339; — cetate 11; — plasă 13
Cetățeanu, Marcu 120, 248
cetățenie 100
Cetățuia 325
Ceuaș 19, 312, 324, 339
Ceuașu de Cîmpie 48, 225, 274, 310, 312, 324, 328, 329
Ceușianu, Alexandru 117, 120, 124
Chedea Mare 325
Chedea Mică 325
Chendu Mare (azi Chendu) 14, 19, 173, 232, 283, 289, 304, 313, 324, 339
ceanamina de calciu 143
Ciba 48, 289, 324, 328
Cibu 324
Ciceu, scaunul Ciuc 325
Ciceu Giurgești 274
cimitire 100, 333
Cincul Mare 74, 75, 228, 339; — plasă 75; — scaun săsesc 74, 82
Cinești 74, 75, 339
cinema 86, 260
cinematograful (Tîrgu Mureș) 256
Cinta 48, 274, 310, 313, 328
Ciobotar, Petru 121
Cioboteni 325
Cioc 48, 63, 225, 274, 315, 324, 328, 329
Ciocmani 274,
Ciocotiș 274

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ciold 274
Cipău 14, 310, 324, 339
circumscripție agricolă 166, 209, 210, 214; — sanitară 81; — sanitar-veterinară 176, 178, 218, 219
circulație 82; — cerealelor (lege) 86
Cisnădioara 326
Ciuc, comitat 236, 248; — județ 187, 253; — scaun 295, 324, 325
Ciucani 325
Ciuchi, Gh. 253
Ciucsîngiorgiu 325
Ciugudul de Jos 289
Ciumani 325
Ciupe Aurel, pictor 257
cizmari 116, 126, 137, 141, 234, 236
Cîmpenița 48 313 324 328
Cîmpian, Ioan 160
Chendu Mic 19, 173, 232, 283, 313, 324, 339
Chepeț 325
Chertes, A. 50, 51
Chesler 325, 339
Chețan, Augustin 121
Chețani 308
Chețu 274
chezășie 39, 268, 269
Chibed, loc. 48, 63, 274, 324, 325, 329; — subcerc. 55, 58
Chichiș 325
Chiher 253
Chiherul de Jos 60, 310
Chinerul de Sus 60, 329, 335
Chilieni 325
Chilioara 274
chimie, disciplină de înv. 238, 240, 244; — și merceologie de comerț (disciplină de înv.) 243
Chimitelnic 268, 274, 302, 310
Chinari 60, 225, 251, 274, 283, 310, 320, 329
Chindea, T. 253
Chinciuș 18, 324, 339
Chinușu 325
Chioar 270, 284; — district 265, 269, 273—281, 284
Chiochiș 274
Chiorean, Ioan 96, 115, 124
Chirileu 310, 324, 339
chirurg 13
Chișcădaga 274
Chiuruș 325
Cîmpia Transilvaniei 7, 95, 145
Cîmpiei, plasă 61
Cîndea, Nicolae 96
Cîndu 48, 313, 324, 325, 328, 329
cînepă 199, 205
cîrciumă 321
cîrciumar 234
cîrciumărit 15, 18, 293, 321
Cîrjiți 274
Cîrța 326
Cîrța, scaunul Ciuc 325
clasa muncitoare 164
clădiri agricole 222; — comunale 121; — particulare 121; — publice 54, 118
clima 332
Cloașterf 74, 228—230, 315, 326, 339
clor 143
clorură de potasiu 145
Cloșca 110
Cluj (Napoca) 14, 102, 109, 113, 166, 168, 180—184, 191, 209, 231, 257, 264, 284, 286, 318, 333, 334, 337; — comitat 60, 268, 273—282, 289, 291; — despărțămînt ASTRA 248; — district militar 53, 54
Coaș 275
Cobătești 325
Cobor 74, 75, 334
cocsaciz 202
Cod de legi 286; — silvic 84
Coveș 75
cohan Gheorghe, patron 158, 160, 161
Colun 326
cojocari 131, 234, 236
Cocna, județ 238
Colegiul Reformat din Aiud 293; — din Tîrgu Mureș 3, 5, 26, 27, 105, 246, 282
colectări 86, 338
coloniști 192, 201
colonizări 116 185, 197, 201, 334
cnezate 93
Comana de Jos 326
Comana de Sus 326

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Comandamentul districtului militar Odorhei 57
Comandament militar 101; — militar districtual 54; — militar administrativ al județului Mureș-Turda 68; — al pompierilor (Primăria orașului Tîrgu Mureș) 101
comandant 117; — militar 16; — suprem al Armatei 337
comasări terenuri 213, 230, 334, 336
Comănești 325
Combinatul Chimic Tîrnăveni 143, 144
Combinatul chimico-metalurgic, Tîrnăveni 144
— chimic „Karl Marx", Tîrnăveni 144
— de pielărie și mănuși, Cluj 161
— textil, Sighișoara 165
comercianți 117, 119, 120, 139
comerț 3, 54, 71, 116, 119, 123, 126, 147, 232, 330; — ambulant 81; — de vite și cereale 30, 33; — extern 160
comisar 194, 207; — cercual (subcercual) 54, 335; — de evidență cadastrală —333; — de plasă 13, 15, 23; — de stațiune militară 13; — districtual 15, 16, 54; — imperial plenipotent 16; — local 133; — guvernamental 39, 68, 72, 168, 235 — guvernamental al comitatului Mureș-Turda 69; — guvernamental al scaunului Mureș 41; — provincial 337; — rectificator 23; — regal 324
Comisariat cezaro-crăiesc 337; — de cerc 335; — cercual Tîrgu Mureș 59; — districtual 337; — guvernamental (1848) 25; — Suprem Provincial 54, 99, 337; — subcercual Cuieșd 58; — subcercual Ghindari 58; — subcercual Iernut 58
Comisia administrativă 84, 90, 167; — Tîrgu Mureș 100, 113
— cadastrală de clasificare 334
— centrală 61, 69, 81, 84
— Centrală de Reformă Agrară 223, 224, 230
— comunală de evaluare a animalelor bolnave și moarte 221
— de administrare a pădurilor 68
— pentru administrarea pădurilor Tîrnava Mare 69,83, 84
— de asistență socială (Tîrgu Mureș) 101
— de control 194
— de control a penitenciarului Tîrgu Mureș 100, 101
— de expropriere și împroprietărire a județului Mureș 185, 187, 188, 190
— de expropriere și împroprietărire a județului Tîrnava Mare 190, 191, 192, 227, 231
— de expropriere și împroprietărire a județului Tîrnava Mică 231
— de impozite Tîrgu Mureș 101
— de învoieli agricole a județului Tîrnava Mică 206
— de ocol de expropriere și împroprietărire 169
— de ocol pentru împroprietărire din Reghin 122
— de ocol pentru reforma agrară 167, 211
— de plasă pentru reforma agrară din 1945 222—224, 226
— de plasă pentru reforma agrară Reghinul de Sus (1945) 222
— de prețuri 123
— de propuneri 26
— de stat pentru colectarea cerealelor, Reghin 122
— de validare 61, 69, 81
— de verificare 81
— financiară, Tîrgu Mureș 101
— gubernială 99
— interimară 64, 65, 79, 101, 128, 195
— interimară a județului Mureș 65
— interimară a județului Tîrnava Mare 79
— județeană de expropriere și împroprietărire Tîrnava Mare 169
— județeană de expropriere și împroprietărire Tîrnava Mică 172—174
— județeană de reformă agrară 6, 167
— județeană pentru colectarea cerealelor Mureș 68. 72
— locală de reformă agrară 167, 169, 172, 173
— militară guvernatoare din Tîrgu Mureș 25, 40, 41
— mixtă delegată pentru combaterea răscoalei (lui Horea) 127
— pentru combaterea speculei, Tîrgu Mureș 101

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

— pentru controlul casieriei (primăria orașului Tîrgu Mureș) 101
— pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din județul Mureș 224, 225, 227
— pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din 1945 din județul Tîrnava Mare 191, 227, 230
— pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din 1945 din județul Tîrnava Mică 205, 231
— pentru lucrări agricole Tîrnava Mare 68, 71
— pentru propuneri de numiri și înaintări 69
— pentru sprijinirea dezvoltării industriei (comitatul Mureș-Turda) 68, 70
— permanentă 26, 61, 69
— permanentă de verificare 26, 61, 69
— polițienească 25, 41, 47
— silvică 81
— urbarială 285, 319
— uzinelor (Tîrgu Mureș) 101
comitate 56, 80, 81, 127, 304, 318, 336, 337; — Cluj 60, 268, 273—282, 289—291; — Mureș 25; — Mureș-Turda 17, 27, 37, 60, 61, 67, 70, 106, 107, 235, 236; — Turda 116, 118; — Zarand 275
comite 11; — suprem 13—15, 18, 25, 61, 63, 72, 78, 88, 127, 175; — din Mureș-Turda 63, 72, 76, 78; — din Tîrnava Mare 83, 86
Comitet administrativ 62, 66, 68, 71, 72, 111; — Mureș-Turda 62, 66, 69, 71, 72; — Tîrnava Mare 78, 80, 83; — al orașului Tîrgu Mureș 100, 111; — Agrar 166, 178, 181—185, 189, 207, 209; —agricol 177, 210, 215, 219; — agricol comunal 195; — agicol județean 168, 169, 194, 207; — agricol local 193; — comunal de împroprietărire 217; — comunal de reforma agrară 213; —comunal rural (1945) 224; — comunal urban (1945) 224; — de cenzori 151; — de direcție 208, 209, 233, 235, 237; — economic 82; — executiv al sfaturilor populare 102; — executiv Tîrnăveni 128; — local de împroprietărire 221, 222; — local de reforma agrară 221; — municipal comitatens 63, 69, 76, 84, 88; — municipal Tîrnava Mare 78; — municipal al comitatului Mureș-Turda 26, 42, 61, 70; — municipal al scaunului Mureș 42; — permanent al scaunului Mureș 26, 42; — provizoriu 65, 73, 79, 80, 101, 177, 211, 219; — provizoriu al județului Mureș 66, 68, 70, 72; — provizoriu al județului Tîrnava Mare 80; — provizoriu al Sfatului Popular Orășenesc Reghin 123; — provizoriu al Sfatului Popular Orășenesc Tîrnăveni 128, 129; — reprezentativ al scaunului Mureș 25, 26, 34, 42; — școlar 86; — școlar (primăria orașului Tîrgu Mureș) 101; — școlar comunal Tîrgu Mureș 101; — școlar județean Mureș 69; — de țărani 221
Comlod 226
Comolău 325
Comori 60, 225, 310, 329, 335
Compania comercială grecească 116
composesorate ale foștilor urbarialiști 84; — de pășuni 172
comune 102; — rurale 90, 171—174, 176, 178, 182, 183, 186, 187, 189, 190, 194, 196, 201, 202, 204, 207, 216—218, 219, 221—224, 227 — 230, 324, 327; — românești 186; — urbane 90, 185
comunicații 33, 34, 42, 69; — feroviare 146; — rutiere 146
comuniști 260
comunitate 98, 104, 125, 321; — agricolă 6, 166—169, 171, 172, 194, 195, 207, 208, 210, 214; — a juraților (Tîrgu Mureș) 98, 99; — orășenească 102; — românească 116
Consilierat agricol al județului Mureș-Turda 171; — Tîrnava Mare 169—171, 191, 192, 211; — Tîrnava Mică 171, 172, 174
consilier 81, 100, 106, 118—120, 182, 183; — agricol 89, 167, 168, 171—173, 180, 182, 183, 194, 207
Consiliu de administrație 151, 163, 194—196, 208, 233, 235; — al cărților funciare 333; — de colaborare 79; — Dirigent 78, 128, 166, 171, 174, 180, 181, 191; — dirigent de fabrică 63; — igienic al orașului Tîrgu Mureș 101; — județean

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

al sindicatelor Mureș 244, 245; — județean 63, 64, 69, 71, 78, 89; — de meșteri 131; — de Miniștri 3, 80, 166, 181, 207, 209; — municipal 18, 88, 149; — municipal Tîrgu Mureș 102, 104,256; — național (1918) 84; — Național German Tîrnava Mare 84; — Național Român din Reghin 121; — Național Român din Suseni 263; — Național Român din Tîrnăveni 128; — Național Român Tîrnava Mare 84; — orășenesc 330, 331; — orășenesc Aiud 330; — orășenesc Reghin 218—220; — orășenesc-Tîrnăveni 128; — orășenesc Tîrgu Mureș 3, 41, 99—102, 104, 106, 107, 112, 113, 330; — politic județean 86, 224; — de patronaj Tîrnăveni 128; — popular 65, 90; — popular județean Mureș 68, 86, 185, 197, 225; — popular municipal Sighișoara 83, 191, 227; — de prefectură 79; — profesoral 239; — de Stat 319; — sindicatelor muncitorești din Tîrgu Mureș 97; — Superior al Agriculturii 208; — Superior Economic 195; — Uniunii Camerelor de Agricultură 185, 209

consistorat (organizare bisericească) 304

conflicte de muncă 137, 139; — religioase 285; — urbariale 59

confiscare arme 16; — averi 59

congrese de agricultură 91; — internaționale 203, 206; — interne 203, 206

Congresul de constituire al P.C.R. din 1921 97; — de la Alba Iulia 1912, 128

Connert János 40

conscripție fiscală 27, 34, 36, 47; — Iozefină de la 1785 324; — militară 27; — a neuniților 300; — statistică 36, 47; — urbarială 32, 285, 317—319, 321, 322, 324

Conservatorul de muzică din Tîrgu Mureș 100, 102, 256, 260

consistoriu districtual 6; — evanghelic C.A. Sighișoara 304, 305, 315; — reformat din Transilvania 285

Constanța 333

constituția (R.P.R.) 16, 65, 90

„constituțiile" scăunale 24

construcții 56, 59, 69, 81, 120, 121, 129, 186, 190, 216; — din lemn 163; — particulare 110; — publice 85, 110, 111, 113, 120; — rurale 185

contabilitate 72, 200, 216, 220, 243; — orășenească Tîrgu Mureș 100; — Mureș-Turda 68, 70

contencios 64, 79, 82

contracte 295; — agricole 199; — colective de muncă 151, 153, 163; — de folosință 226

control cetățenesc 86; — al statului 208

contribuabil 16, 95, 284

contribuție 13, 99, 106, 111, 113, 121

Conventul din Cluj-Mănăștur 282

convenție 152; — veterinară 202; — cu Grecia 178; — cu Iugoslavia 178

Cooperativa de consum „Victoria" din Tîrgu Mureș 157

cooperativa agricolă 208; — de consum 237; — de credit 303; — meșteșugărească 139; — de producție 167

cooperație 89, 208

Copșa Mare 75, 227, 228, 230, 339

Copșca Mică 74, 339

cor 255

Corbești 48, 275, 313, 324, 325, 328

Corbi 326

Corbu 187

cordonavii români 141

Cornățel 48, 324, 326, 328, 329

Corneni 289

Cornești, comitatul Tîrnava 19, 303, 308, 310, 313, 324, 339

Cornești, scaunul Mureș 48, 313, 328, 329

Coroi 173, 232, 339

Coroisînărtin 19, 173, 231, 232, 313, 324, 339

corp de gardă 101

Corporația industrială din Miercurea Niraj și împrejurimi 140

— corporație industrială 131, 135, 140; — meșteșugărească 135, 241

Corunca 48, 155, 225, 282—284, 289, 308, 313, 324, 328

Corund, scaunul Odorhei 325

Corund, comitatul Solnocul Mijlociu 275

Coșeiu 275

Coșeni 325

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

cote obligatorii 122
Cotuș 48, 289, 313, 324, 328
Covasna 325
Coveș 227, 228, 325, 339
Cozma 226
Cozmeni, loc. 325; — subcerc administrativ 55
Craiva 275
Craiova 333
Crasna, comitat 277, 279, 284
Crăiești, comitatul Cluj 63, 225, 289, 310
Crăiești, comitatul Tîrnava 19, 310, 313, 324, 339
Crăciunești, 11, 48, 225, 275, 289, 310, 324, 328, 329
Crăciunel 275, 325
Crăciunelul de Sus 324, 339
creșterea animalelor 33, 83, 176—179, 187, 201, 202, 216—222
Crețu, Nicolae, prof.-dir. 244
Crihalma 75, 129, 325, 339
Cricău 268, 275
crimă 41
Cristești 48, 225, 251, 275, 308, 313, 328, 329
Cristurul Secuiesc, loc. 225, 325; — protopopiat unitarian 305, 315; — subcerc administrativ 55
Criș 75, 227—229, 325, 339; — plasă 75
Criș-Ștejereni parohie 308
Crișan 110
Crișana 17, 182—184
Crișan, Mihai, protopop 117
Crișan, Mihail 248
Crișeni 275, 325
Criț 228, 326
criză economică 146, 151—153, 155; — din 1929—1933 115, 170, 195, 198, 201, 256
crîșmărit 83
crișmari 268
croați 291
croitori 126, 149, 234, 236
Crucea Roșie 86
Csánki Deszo, istoric 11, 12, 21, 125, 129, 291
Csató de Jankafalva, familie 295
Csedő, familie 295
Cserei M., istoric 271
Csetri Elek,, istoric 326
Csittafalva loc. (dispărut) 48
Csomafáy Carol 275
Csutor Ladislau 160
Cucerdea 310, 324, 339
Cuciulata 75, 228, 326
Cuieșd, loc. 48, 225, 238, 313, 324, 329; — subcerc 55
Culpiu 48, 225, 275, 303, 310, 313, 324, 328, 329
culte religioase (confesiuni) 18, 32, 34, 82, 107, 299, 300, 307, 321, 327, 331; — greco-catolic 301
cultivarea pămîntului 225, 301; — plantelor 122, 170, 187, 190, 197, 201, 202, 205, 216, 221
cultură 3, 5, 107, 238, 251, 301; — fizică și sport 80; — materială 39, 93; — dacică și romană 93
Cund 173, 231, 232, 339
cupru 144,
Curciu 15, 87, 173, 231, 339
curelari 116
curent electric instalație 149
cursul de administrație comunală 70
— liber de arte plastice din Tîrgu Mureș 255—257
cursuri de agricultură 167, 216
Curtea de Apel din Cluj 180, 183; — din Tîrgu Mureș 6, 95, 118
Curtea Imperială din Viena 26, 104, 317, 319
Curteni 48, 225, 289, 313, 324, 325, 328, 329
curți de apel 184, 185, 213, 333; — nobiliare 283
Cușmed 325
Cuștelnic 308, 324, 339
cutumă juridică 98
Cuzăplac 275

D

Dabóczi István, arhivar, 107; — vicecolonel, comisar gubernial 39

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Dacia, loc. 74, 228, 229, 339; — Apulensis 125; — Superior 125
Daia 19, 74, 173, 227—229, 275, 308, 313, 315, 325, 339; — Săsească 339
Daicoviciu, C., istoric 50
Dalnic 295, 325
Damian, Ioan 20
Damian, A. Ioan 20, 125, 126, 128, 129
Dandea, Emil 101
Daneș, loc. 74, 227, 229, 308, 339; — plasă 76
Dankanits Adám 114
dare 16, 34, 36, 38, 318, 338
dascăl 301
Daschievici, Eugen. profesor 244
datorii 59, 170; — agricole 85, 211
daune (în arhive) 104
Dobîca, comitat 274, 275, 277, 279—281, 289, 290
Dăișoara 75, 228, 325, 339
Dămieni 48, 324, 325, 328, 329
Dănești 325
Dătășeni 310
dăunători 91, 172, 199, 205, 212
Deac, Al. 20
Deag, loc. 310, 324, 339; — protopopiat 310
Deaj 173, 291, 315, 324; 339
deal 197, 199
Dealu 325
Dealul Frumos 74, 227, 228, 230, 339
Dealul Spinii 97
decanat bisericesc 115
declin economic 126
decorații 230
Deda, loc. 60, 121, 187, 215, 225, 253, 275, 308, 329; — ocol agricol 215; — plasă 199, 225
Dedrad 224—226, 275
Deé Nagy, Anikó 269
defrișări 324
Dej, loc. 285; — desp. ASTRA 248; — district militar 54
Dejuțiu 325
delegație permanentă 34, 36; — județeană 63, 64, 78, 79, 89, 101, 111; — de apel în cauze tutelare 101
Deleni 60, 329
Delenii 19, 125, 225, 249, 310, 324, 339
Delnița 325
Delureni 225, 275
demografie 126, 127, 302, 306, 328, 338
demonstrații muncitorești 96, 113
deportați în lagăre de muncă 222
deputat (Dietă) 17, 19, 284
„Dermagant, Industrie de piele. Societate cu răspundere limitată, Tg. Mureș" 152, 160
„Ders, magister comes de Kükülő", 11
descoperiri arheologice 93, 125
Deva 337
dezertori 19, 33, 41
deznaționalizare 128
dezrobire 186
Diciosînmartin, Vezi Tîrnăveni
Dictatul de la Viena 64, 97, 160, 198, 239, 240, 243—245
dietă 21, 25, 34, 269, 284, 285, 331, 336, 337; — de la Tg. Mureș din 5 aprilie 1707, 95; — din 1714, 317; — din 1790, 319; — din 1810—1811, 319
diguri 55
dijmă 170, 173, 200, 268, 322; — în natură 190; — papală 125
Dileul Nou, loc. 63, 225, 313; — parohie 303
Dileul Românesc, vezi Dileul Vechi
Dileul Unguresc vezi Dileul Nou
Dileul Vechi 53, 225, 310
Dindești, loc. 289
Diploma leopoldină 16, 336
Direcția Agricolă Mureș 200; — aplicării reformei agrare 168; — cadastrului 333, 334; — circulației bunurilor 230; — creditului ipotecar 174; — Generală a Îndrumărilor agricole 168, 207
— Generală a Reformei Agrare (Cluj) 166, 168, 180, 181, 182, 184, 191;
— Generală a Teatrelor și Operelor Române 260;
— Generală Zootehnică și Sanitar-Veterinară 176
— Geniului Rural 185
— Inspectoratului Cadastral 213
— Reformei Agrare 185
— regională de îmbunătățiri funciare și organizarea teritoriului (DRIFCOT) 334

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

— Viticulturii şi Horticulturii 213
Direcţiunea cărţilor funciare şi a cadastrului funciar 334
— comercială a uzinelor oraşului Tîrgu Mureş 100
— uzinei de apă, Tîrgu Mureş 100
discotecă 100
dispensare veterinare 176, 179, 219
district 53, 56, 318, 337; — al Chioarului 265, 269, 273—281, 284; — comisarial 337; — fiscal 337; — militar: Alba Iulia, Cluj, Dej, Odorhei, Reteagului, Sibiu 53, 54
distrugeri 122, 148; — de război 152
Ditrău 325
diviziune a muncii 131
Dîmbău 19, 315, 324, 339
Dîmbu 275, 310
Dîrja 275
Dîrjiu 76
Dîrlos, loc. 19, 75, 227, 228, 329, 339; — plasă 13
Dobeni 325
dobînzi 212
Dobîrlău 325
Dobolii de Jos 325
Dobolii de Sus 325
Doboşeni 325
Dolheni 275
Dolu 289
Domald 19, 173, 231
domeniu; — feudal 319, 325; — al fiscului 268; — Bran 325; — celor şapte juzi 325
donaţii 30, 57, 102, 126, 262, 268, 269, 283, 303, 318, 329; — de moşii 293, 304, 330
Dopca 75, 325, 339
Dorner, specialist din Germania 159
Dósa, Elek 21, 50, 258
Douăzeci şi trei August 1944 3, 6, 72, 79, 153, 196, 198, 203, 206, 232
Dragomir Silviu, 50, 263
Dragu 275
Draia, Enea 250
Draoş 75
Drăguş 326
Drăuşeni 76, 192, 227—229
dregători de districte 15, 16, 126
drept (de) apă 69, 81, 84; — apel 182; — autodeterminare 98; — circiumărit 59, 109, 321; — împroprietărire 321; — ghindărit 321; — jurisdicţie proprie 94, 109; — opoziţie 182; — pensie 100; — politic 81; — preemţiune al statului 213; — privat 32; — proprietatte 40, 59; — recurs 182; — regesc 286; — tîrg 191, 293; — vînătoare 123; — vot 120, 167
dreptul de alegere 119; — principelui 336; — drepturi economice şi politice 96; — naţionale pentru români 91; — publice 107; — social-politice şi culturale 110
Dridif 326
Drojdii 48, 313, 324, 325, 328, 329
drumuri 34, 44, 59, 81, 89, 100, 180, 318, 321, 333; — întreţinere 32, 41; — publice 54; — şi poduri 33, 55, 81, 109, 113, 118, 122
duálismul austro-ungar 119, 186
Duca, voievod moldovean 269
dulgheri 234, 236
Duma, Iosif 253
Duma, Vasile, episcop 121
Dumbrava 60, 275, 310, 313, 329
Dumbrăveni, loc. 87—90, 174, 207, 228, 229, 231, 232, 239, 340; — ocol agricol 207; — oraş liber regesc 14; — plasă 13, 14, 87, 88; — regiune agricolă 174
Dumbrăvioara 60, 225, 226, 268, 275, 329
Dumitreni 325
Dumitreşti 48, 324, 325, 328, 329
Dupăpiatră 275
Dupuşul 75, 228, 340
Duruşa 275
Duşa, Traian 256, 257

E

echipament 337
economat 72, 86
economie 86, 97, 98, 100, 129, 145—147, 151, 317, 322; — agrară 285, 338; — capitalistă 122, 206; — naţionaală 98, 121, 243
edict de toleranţă religiosă 285, 318

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

edificiu 5, 95, 117, 133, 146, 256; — privat 120; — public 42, 113, 120
Egyed, Akos 50
electrificare 113
Elek, Ioan 164
eliberare 90, 97, 152, 233, 255; — socială și națională 7
Eliseni 76, 212, 325
emigrant 338
emigrare 16, 33, 90, 332
Eminescu, Mihai 263
energie mecanică 122
Enescu, George 263
epidemie 16, 18, 84, 86, 299, 303
episcop 121
episcopie 128; — maghiară 128; — ortodoxă 285
epizootie 16, 18, 30, 32, 33, 41, 59, 84, 176—179, 200, 202, 216—218, 220, 221, 281
Ercea 60, 70, 173, 224, 275, 281, 282, 289
„Erdély" (Ardealul), rev. 258
„Erdély Figyelő" (Observatorul Ardealului), rev. 258
Eremieni 48, 313, 324, 328, 329
Eremitu 48, 324, 325, 328, 329
Eresteghin 325
Ernea 231, 324, 340
Ernei 48, 225, 275, 313, 324, 328; — subcerc 55
Estelnic 325
Esztár, moșie 268
Etfalău 326
etnografie 39
Europa 331
evanghelic-luteran, cult 6, 192
expert zootehnic 179
exploziv 143
exploatare 121; — bușteni; — păduri 118; — forestieră 123, 145
export 133, 135, 164, 171, 178, 220, 221
expoziție 193; — agricolă 70, 202, 205; — de animale 177, 205, 221; — de pictură 257; — industrială 138; — internațională 200; — internă 200; — zootehnică 202, 220
expropriat 122, 174, 181, 185—191, 204, 222—224, 226—229, 231, 232
expropriere 83, 100, 153, 167—170, 173, 174, 180—188, 190—192, 197, 201, 204, 211, 215—217, 221—232; — suplimentară 231
„Extensiunea universitară", societate (Cluj) 264

F

Fabrica de bere, Tîrgu Mureș 113; — de cărămizi și țigle „Mureșeni", Tîrgu Mureș 155, 156; — de cherestea din Deda 121; — de confecții „Mureșul", Tîrgu Mureș 165; — de confecții „Tîrnava", Sighișoara 165; — de mobilă „Székely și Réti", Tîrgu Mureș 162; — de pielărie „Dermagan", Întreprindere industrială de stat, Tîrgu Mureș 160; — de produse ceramice „Mureșeni", Tîrgu Mureș 155; — de spirt „J. Farkas", Reghin 119; — de spirt, Tîrgu Mureș 113; de sticlă, Tîrgu Mureș 157; — de talpă „Neptun", Reghin; — de zahăr „Bernáth Andrei", Tîrgu Mureș 152; — de zahăr S. A. pe acțiuni a cultivatorilor de sfeclă de zahăr 148
fabrică 146, 152, 153, 162, 321; — și atelier particular de industrie ușoară 156; — de bere 149; — de cărămizi 70, 113, 149; — de cărămizi și țigle 155; — de căruțe 120; — de cherestea 120; — de mașini și utilaje 148; — de mobilă 164; de spirt 113, 119, 147, 149; — de țigle 120; — de zahăr 149, 151
Fabritius, Karl 307
familii 116, 122, 125, 126, 173; — iobăgești 317; — nobiliare 291; — princiare 126
farmacie școlară 250
fasole 199
faună 123
Făgăraș, loc. 188, 192, 275, 324, 326, 338; — despărțămînt ASTRA 248; — district 53, 54, 79, 267, 273, 275, 277—279, 314, 326; — județ 75, 76; — ocol silvic 192
Făget, loc. 15, 324, 340

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

făină de oase 157
Fărăgău 224—226, 289, 310
Fărău, protopopiat ortodox român 301
Federația Uniunii Societăților Industriașilor și Comercianților 234
Feisa 324, 340
Fekete, Gábor 258
Fekete, Zsófia 288
Feleag, jud. Alba 76, 228, 229, 235, 308
Feliceni 325
Felmer 74, 75, 340
Ferdinand al III-lea, împărat 126
fermă 100, 177, 210, 212, 215, 219; — experimentală 221; — model 171, 173, 181, 221, 223
festivaluri 262
feudali 317, 318, 319, 321, 322, 325, 330; — ism 317
„FIAT", firmă italiană de autovehicule 147
fierari 126, 131, 139
Figa 275
filantropie 100
Filea 60, 250, 308, 329, 335
Filia 325
Filiaș 325
Filitelnic 275, 289, 340
filozofie 327; — filozofi români 258
Filipișul Mare 60, 224, 225, 289, 329
Filipișul Mic 224, 225, 275, 289, 313
finanțe 69, 70; — locale 64
Finteușul Mic 275
Firical 325
firma 129, 157—159, 202; — comerciale 112, 123, 234; — industriale și bancare 237; — sociale și individuale 237
Firtănuș 325
fisc 44, 284, 322, 336, 338
Fișer 74, 227, 228, 340
Fizești 275
fizică, disciplină de înv. 238, 240, 244, 246
Finațe, loc. 225
finațe 169, 172, 196, 198, 215, 216, 218, 321, 322, 332, 334
Fîntîna 75, 228, 325
Fîntînele, scaunul Mureș 48, 63, 275, 313, 324, 325, 328, 329
Fîntînele, jud. Sibiu 326
floarea soarelui 72, 199
Florești 75, 227—230, 325
foamete 319, 322
Fodor István 51, 95, 114
Fogarasi Pap, József 258
Foi 48, 283, 289, 324, 328
folclor 301
fotografie 161, 260
fonduri bănești 128, 154; — censualiste 324
for dominal 22; — sătesc 22
fortificații 133
forță de muncă 122, 123, 132, 133, 171, 172; — democratică 197; — de producție 72, 93, 94, 97, 131; — militară 132; — progresistă 97
Forțeni 325
Forum Siculorum vezi Tîrgu Mureș
foruri administrative 255; — bisericești 302; — de judecată 185; — politice 255
Fotoș 325
Föglein, Antal 50
Földvári, Druzsina 272; — Elek, 271; — Erzsébet 287
Francisc I, împărat 133, 319
franciscani 282
Franța 164
Frăția Sfîntului Ioan a calfelor de cizmari (Brüdenschaft) din Sibiu 116, 167
Freiburg în Germania 144
Fritsch, Toma 117
Frînceni 275
Frîncu, Iosif 248
Fringheria mecanică „Istok Albert", Sighișoara 158
frînghieri 138
front 198, 206
Frontul Național Democrat 64
Frunoasa, loc. 325; — subcerc administrativ 15
Frunzeni 289, 310
Fuchs, Simion 96, 114, 146, 148, 155
fuga de pe moșie 338
funcționari 33, 99, 107, 120, 126, 149, 163, 164, 208, 333; — administrativi 77; — comitatenși 61, 77; — comunali 222; — tehnici 151; numiri de — 41
fundațiuni 81
furaje 206, 218, 221

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

G

Gál de Dálnok (Dalnic) 295
Galați (Comitatul Alba de Sus) 325
Galați, oraș 333
Galații Bistriței 292
galerie de artă 257
Galeș 326
Gáltői, Benedek 287
Gámán, Zs. 50
Garázda, familie 265, 285; — Anna 270
gardă civilă 177; — militară 96; — națională românească 96, 128; — nobiliară 95
Gárdonyi, Albert 51
garnizoană 3, 96
gaz metan 155
„Gazeta Oficială" a Consiliului Dirigent 181
Găbud 275, 289
Găiești 48, 324, 328
Găinari 325
Gălățeni 48, 313, 315, 328
Gălești loc. 48, 225, 315, 324, 328, 329; — plasă 13
Gălești-Călușeri, judecătorie singulară delegată 46
Gănești 12, 14, 19, 30, 126, 127, 291, 303, 310, 313, 340
Geacăș 19, 173, 231, 324, 340
Géczi, István, comisar regal 324
genealogie 39, 293, 295, 331
General Kommando (Sibiu) 337
geografie, disciplină de înv. 238, 240, 243, 244, 246
geometrie, disciplină de înv. 240
Georgescu, D. C. 90, 92
Georgescu, I. Maria 241
Gergely, Sámuel 269, 281
germani 75, 90, 148
Germania 202, 222; — Republica Democrată 148; — Republica Federală 164
Gheja 310
Ghelința 325
Gheorghe Doja, loc. 48, 275, 313, 324, 328
Gheorgheni, loc. 236, 237, 282, 309, 325; — circumscripție 235; — despărțământul ASTRA 249, 251, 253, 255; — subcerc administrativ 55
Gherdeal 74, 75, 340
Gherla 285
Gherman, Traian 326
Ghibu, Onisifor 307
Ghidfalău 325
Ghijasa de Jos 75, 76, 275, 325, 340
Ghijasa de Sus 75, 76, 275, 325, 340
Ghindari, loc. 26, 35, 48, 63, 72, 276, 313, 324, 325, 328, 329; — plasă 16, 328; — pretură cezaro-crăiască 55, 58; — subcerc administrativ 55
ghindărit 303, 321
Ghinești 48, 276, 313, 328, 329
Ghipeș 276, 325
Ghirborn 283
Ghirolt 276
Giurescu, C. Constantin, istoric 307
Giurescu, C. Dinu, istoric 307
Giurtelecul Șimleului 276
gimnastica, disciplină de înv. 238, 243
gimnaziu 5
Gimnaziul crăiesc romano-catolic, Tîrgu Mureș 3; — mixt de stat „Petru Maior", Reghin 240; — real, Sighișoara 305; — român de stat, Reghin 240; — român de stat „Petru Maior", Reghin 240
Giuluș 310, 324, 340
Giurgeu, scaun 324, 325; — zonă 254
Gîmbuț 276
Gîrbova de Jos, loc. 296; — moșie 268
Glăjărie 60, 224, 225, 329
Gledin 276
Gligorești 276, 289
Glodeni 60, 225, 276, 328, 329
Glogovăț 324
Goagiu 325
Gogan 19, 173, 313, 324, 340
Gogan-Varolea 19, 173, 174, 228, 231, 323, 313, 324, 340
Golopenția, A. 90, 92
Goose, I. K. 327
Goreni 224, 225, 276, 310, 313
Gornești loc. 60, 224, 225, 267, 276, 308, 313, 328, 329; — castel 266; — moșie 265
gospodar 230; — al orașului Tîrgu Mureș 110
gospodărie agricolă de stat 6; — țărănească 199, 221, 317, 321; — disciplină de înv. 241

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Gömör, comitat în Ungaria 185
grafician 256
graniță 116
gravură 256
grădină 100, 122, 169, 198, 221, 222, 321, 334; — de legume 202, 205; — de zarzavat 172, 202, 221, 222, 321; — model 202; — publică 333
grădiniță de copii 107
grănicer 117, 284
Grebenișul de Cîmpie 63, 225, 269, 276, 311; — moșie 268
greci 116
Grecia 178
greco-catolic, cult 6, 88, 121, 128, 192
greco-oriental, cult 285
Grecul, Petre 117
grevă 71, 96, 162, 163; — generală din 1920, 97; — a muncitorilor din Mediaș 85
Grid 326
Grigorești 329
Grimmil, A. 54
Grindeni 276, 289
Grînari 75, 192, 228, 231, 325
grîu 199, 201, 202, 205, 223
Grîușorul 48, 329
Groape 276
Groza, dr. Petru, președintele Consiliului de Miniștri 152, 221
Gruișor 48, 225, 276, 313, 324, 325
Grupul Etnic German 86, 201
Grupul întreprinderilor din industria blănăriei și mănușilor, Tîrgu Mureș 161
Grupul școlar comercial, Tîrgu Mureș 243
Guberniul Transilvaniei 14, 15, 17, 38, 99, 100, 104, 133, 284, 319, 331, 337
Gudea 60
Gura Arieșului 289
Gurghiu, loc. 60, 116, 117, 187, 216, 224, 225, 251, 253, 276, 311, 313, 329, 335; — cerc ASTRA 253; — ocol agricol 216; — plasă 61, 199, 225, 329; — pretură cezaro-crăiască 58; — protopopiat ortodox-român 300; — rîu 198
Gusu 283
guvern 64, 78, 152, 194, 195, 207, 208; — democrat 197, 221; — profascist 206; — ungar 181
Guvernul civil și militar al Transilvaniei 53
Gyergyó, Marcslaka 325
Gyömrő, loc. (Ungaria) 266
György, Mária 270

H

Habic 60, 224, 225, 311, 329
Habsburgi, familie 337
Hajdudorog, episcopie greco-catolică maghiară 128
Halle, familie 268
Hamangiu, C. 101, 166—168, 175, 179, 180, 182, 184, 185, 192—194, 207, 209, 214, 218, 232, 237, 334, 336
hamei 228
haraciu 111
Harale 325
Harinnai, familie 282
Harșia, Ioan 120, 121
hartă 334, 336; — cadastrală 334; — topografică 211; — zootehnică 178
Hașag 74, 75, 340
Hatvani Lili 260
Hădăreni 311
Hăghig 325
Hălmeag 74, 75, 325, 340
Hărănglab 173, 311, 313, 315, 324, 340
Hărtău 48, 311, 313, 324, 328, 329
Hărțău-Cuieșd, parohie 311
Hătuica 325
Heculian 325
Hendorf, loc. 74, 232; — plasă 76
Herepea 301
Herghelia 48, 225, 311, 324, 328, 329
herghelie 285
Hetcou, Petru 238, 250
Hetiur 19, 75, 227—229, 276, 289, 308, 340
Hideaga 276
Hilib 325
Hirsch Wilhelm 158
Hitchins Keith 300, 307
Hîrșeni 326
Hodac 60, 187, 224, 225, 253, 276, 308, 335
Hodod 276
Hodoșa 48, 328
Hoghia 325

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Hoghilag 74, 75, 173, 231, 232, 276, 340
Hoghiz 75, 192, 228, 237, 325, 340
Holbav 326
holeră 126
Homorod 74, 192, 227, 228, 340
honvezi 81
Horea 5, 18, 110, 127, 318
horticultură 197, 199, 215—218
Horváth, general 292; — familie 291
Hossu, Onisie 94, 95
hotar 172, 321, 322
hotărnicie 268, 269
Hotești 48, 63, 313, 324, 328, 329
Hundorf, vezi Viișoara
Hunedoara, comitat 274—276, 278, 280, 288
Hurez 326
Hust, moșie 269
Huszár, familie 282; — Margit 287; — Péter, rob 283
Huszti András 327

I

Iacobeni 74, 227, 230, 289, 325, 340
Ianca 295
Iancu, Avram 95
Iara de Mureș, loc. 60, 224, 225, 276, 289, 313, 328, 329; — plasă 61
Iași (districtul Făgăraș) 326
Iași, oraș 333
Iașul 325
Ibașfalău (azi Dumbrăveni) 173
Ibănești 60, 187, 224, 225, 253, 329, 335, 340
Ibănești Pădure 249, 254, 308
Ibănești Sat 311
Icafalău 325
Icland 48, 225, 324, 328
Iclandul Mare 225, 308
Iclănzel 289
Iclod 282, 289, 324, 340
Ictar, moșie 268
Ida, hotar 292
Ideciul de Jos 224, 225, 329
Ideciul de Sus 60, 224, 329
Idicel, loc. 60, 225, 253, 276, 329; — protopopiat 300
Idicel Pădure 250, 254, 308
Idicel Sat 308
Idiciu 173, 227, 231, 315, 324, 340
Idrifaia 173, 324, 340
Iedăra 276
Iedu (azi Livezeni) 36
Iernut, loc. 40, 125, 173, 174, 309, 313, 324, 340; — plasă 13, 14, 17, 18, 87, 88; — pretură cezaro-crăiască 57, 58; — protopopiat greco-catolic 302; — protopopiat ortodox român 301
Iernuțeni 60, 120, 225, 254, 276, 311, 313, 329
iezuit 99
Ighișul Nou 75, 228, 340
Ighișul Vechi 75, 228, 276, 325, 340
Ighiu 325
igienă, disciplină de înv. 238, 240, 246, 299; — alimentară 176
Ihod 48, 324, 328
Ijar, Aurel 250
Ileanda 276
Ileni 326
Illésy, János 28, 51
Ilieni (scaunul Mureș) 48, 328
Ilieni (scaunul Trei Scaune) 326
Ilieși 48, 328, 329
Ilioara 60, 224, 225, 289, 328, 329
iluminat 149
Imeni 326
imigrare 33, 171
imobil 128, 200, 203, 228, 229; — cadastral 334; — vînzare-cumpărare 163
Imper 325
Imperiul austriac (habsburgic) 16, 99, 149, 318, 331, 336; — otoman 116
impiegat 208
import 170, 177, 178, 199
impozit 18, 33, 63, 69, 80, 91, 99, 109, 111, 128, 206, 333, 336, 337; — așezare 65; — direct 56; — funciar 57, 333; — în natură și bani 16; — militar 12; — ordinar 111; — scutire de — 333; — și taxă 60, 82, 85
Imreh, István 291
in 199, 205; — și cînepă 70
incendiu 33, 39, 118, 148, 160, 282
Inczédi, Kata 287

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

independenţă 256; — de stat a României; — cucerire (1877), 5; — economică şi politică 93
indigenat 81
INDUMIN — Societate anonimă pentru întreprinderi industriale şi miniere 152, 153
Industria de piele „Cerb" Cohan Gheorghe, Tîrgu Mureş 158, 160
— de piele societate anonimă, Tîrgu Mureş 159
— forestieră, societate pe acţiuni, Reghin 120
industrializare 113, 120, 129; — capitalistă 145, 146; — produse agricole 172
industriaş 112, 120, 180; — de trăsuri 139
industrie 6, 54, 71, 81, 96, 98, 119, 122, 131, 133, 146, 147, 148, 169, 171, 206, 221; — agricolă 221; — alimentară 6; — capitalistă 96; — casnică 70; — chimică 6; — constructoare de maşini 6; — de piele 158; — forestieră 146, 147; — lemnului 163; — meşteşugărească 146; — de prelucrare a lemnului 6; — textilă 165, 166; — uşoară 6, 96, 156; — a zahărului 149
Ineu 325
infirmerie 186, 187
inginer 119; — agronom 167, 195, 196, 209, 210, 214, 215; — cadastral 333; — geometru 180, 182; — operativ 191; — silvic 180, 191; — topograf 182
Inlăceni 325
inovaţie 165
insecte 199
inspectorat agricol 195, 208—210, 213, 214; — cadastral 336; — cadastral-funciar 334; — local cadastral 333; — regional zootehnic şi sanitar-veterinar 176; — sanitar veterinar regal 175; — silvic 213; — şcolar judeţean 5; — zootehnic şi sanitar-veterinar regional 218, 219
Inspectoratul geniului rural 216; — muncii 151, 162; — silvic regal 84; — şcolar Tîrnava Mare 86
inspector agricol 118; — de cîmp 110; — de evidenţă cadastrală 333; — de păduri 110; — de regiune 209; — general zootehnic 176; — regal de cadastru 333
instigator 30
institut de agricultură 205; — de învăţămînt superior 5; — pedagogic 301
Institutul Central de Statistică 222, 223
— de asigurări contra incendiilor 81, 82
— de cercetări agricole 213
— de credit şi economii „Vulturul", Tîrnăveni 127
— de Medicină şi Farmacie, Tîrgu Mureş, 282, 283
— de pensii pentru notarii comunali şi cercuali, Mureş-Turda 68, 71
instituţii; — absolutiste 82; — administrative 56; — agricole 185, 197, 199, 208, 215, 219, 220, 224, 230; — artistice 257; — autonome 196; — culturale 256; — culturale naţionale româneşti 117; — de binefacere 54; — de cult 6; — de cultură 5, 80; — de finanţe şi credit 6; — de învăţămînt şi cultură 129, 255; — exterioare 168, 207; — neoabsolutiste 67; — provinciale 304, 337; — publice autonome 194; — şcolare 264; — şcolare de artă 256; — zootehnice şi sanitar-veterinare 218
insurecţie 299; — militară 299; — nobiliară 32, 34, 36, 284
insurgenţi 34
intelectual 91, 95, 127, 238
intravilan 184
inundaţie 122, 145
invalid 181, 186
invenţie 165
Ioan de Kükülló 11
Ioan Sigismund, „rege al Ungariei" 98
iobag 15, 30, 33, 126, 127, 285, 299, 317—319, 321, 322, 330, 338; — fugit 269; — român 269
Iobăgeni (azi Valea) 325
iobăgie 285, 303; — iobăgime 319
Ionescu, I. 126, 129
Ioneşti 276, 325
Iorga, Nicolae 12, 263
Iosif al II-lea, împărat 13, 23, 27, 28, 88, 133, 285, 304, 318, 327, 337; reformele lui — 23, 284
IPROFIL „23 August", Tîrgu Mureş 164
— „Simó Géza" 164

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

IPROLEMN „Simó Géza" 164
irigație 193
Isac, Emil 258
Isla 48, 225, 324, 325, 328
islaz 171, 172, 184, 189, 192, 200, 217; — comunal 186, 200
istoria României 331
istorie (disciplină de înv.) 238, 240, 241, 243, 244, 246; — a culturii românești 126; — eclesiastică 327; — feudală 330; — juridică 327; — locală 324; — modernă și contemporană 330; — a orașului Tîrgu Mureș 106; — politică 327, 338
Iștihaza 313
Italia 119
Iuda 225
Iugoslavia 178
Ivanovici, Ioan 228
Ivănești 48, 225, 250, 308, 324, 328

Î

împărțire administrativă 25, 91; — a pămîntului 322
împroprietărire 167—170, 173, 180—185, 187—192, 196, 197, 200, 201, 204, 205, 211, 216, 217, 221—223; — suplimentare 228, 231
împroprietăriți 122, 174, 181, 184, 185, 187—189, 192, 201, 203, 204, 206 223, 227—232
împrumut 59, 118, 178, 201, 212, 227; — de stat 60
Înalta Curte de Casație și Justiție 184
închisori 81, 127
îndiguiri 193
îndrumarea agriculturii 208
îndrumări 171; — metodice școlare 305; — tehnice 176
îngrășăminte agricole 143; — artificiale 143; — chimice 143 198, 202, 205, 212; — naturale 218
înnobilări 30, 34, 39, 269, 285, 330
Întorsătura Buzăului 326
întreprindere 5, 6, 96, 97, 119, 123, 128, 129, 163, 164, 197; — agricolă 193, 228; — agricolă de stat 6; — comercială 85; — de construcții 163; — de industrializare a lemnului 164; — particulară 164; — silvică 193; — zootehnică 193
Întreprinderea chimică „Nitrogen", Tîrnăveni 143, 144
— dărăcitoare de lînă „Horea", Reghin 123
— de piele și mănuși, Tîrgu Mureș 158, 161
— de prelucrare a lemnului (I.P.L.) „23 August" 164
— de produse ceramice, Sighișoara 156
— de stat „Petőfi Sándor", 161
— de stat „Robot", Tîrgu Mureș 157
— de stat „Simó Géza", 164
— „Herbák János" (Cluj) 160
— industrială de stat „6 Martie", Sighișoara 165
— pentru exploatarea și industrializarea lemnului „Simó Géza" 164
— pentru industrializarea sfeclei de zahăr 153
— pentru produse finite din lemn 164, 165
întruniri 102, 127; — muncitorești 112
învățămînt 5, 44, 69, 82, 86, 90, 91, 183, 238, 245, 246, 256, 257, 285, 301, 303; — agricol 200, 203, 205, 209, 213, 218; — agrotehnic 26; — de stat 84; — elementar 301; — plastic liber 256; — profesional 139, 256; — public 54, 59
învățători 91, 183, 245, 246, 301, 303
învoieli agricole 181, 198, 199, 201, 202, 206, 268, 338
înzălogiri 305, 324, 330

J

Jabenița 60, 224, 225, 253, 254, 308, 329
Jacul 76, 268, 289, 324, 340
Jacul Român 19, 311
Jacodul 289, 316, 325
jandarmerie 59, 60, 64, 85
jeleri 317, 318, 321, 322, 338
Jeszenák, Lujza 271
Jibert 74, 75, 228, 229, 340
Jidvei 11, 19, 285, 326, 340
Jigodin, loc. 325
Jimbor 325
Joseni 325
József, Attila 258
Jucul de Jos 276

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

jude (-zi) 13, 325; — comunal 36; — nobiliar 15; — primar 94, 102; — sătesc 15; — scăunal 22; — suprem regal 21, 22, 29, 32, 39, 42, 45, 46
judecători 6, 180, 182, 183, 333; — ambulanți 22; — de ocol 180 224; — de pace 215
judecătorie (i) 100, 109, 187, 191, 333, 334; — de plasă 28; — de poliție 101; — de ocol 166, 181—183, 191, 210, 213, 214; — singulare delegate 45
județe 102, 166, 171, 174, 180, 186, 187, 189, 191, 192, 194—200, 202, 204—209, 211, 214—216, 218, 219, 221—225, 227, 230, 231
juranți 98, 99, 100, 322; — ai satului 319, 321, 322
jurământ de fidelitate 34, 36, 83, 96
jurisconsult 68, 70, 77, 90, 100, 120
juriști 95, 184, 222, 333
justiție 26, 32

K

Kállay, Ferencz, 51
Kálnoki, familie, 283
Karácsonyi, Góza (1880—1945), 256
Karinthy, Frigyes, 258
Katona, Anna, 288; — Zsigmond, 319
Kelemen János, 109; — Lajos, 93, 114
Kemény, Iosif 307; — Zsigmond, 258, 262
„Kemény Zsigmond", societate culturală din Tg.-Mureș, 256
Kendeffy, Anna, 272; — Klára, 272
Keresztes, M., comite, 12
Keresztesi, Iuliu, 257
Kézdi, Ladislau, 125
Kolosvári, Sándor, 51, 114
Korda, Anna, 287
Korniș, Ștefan, comite suprem, 12
Kosáry, Domokos, 51, 266, 281
Kovács, Dezideriu, 160
Kovásznai, Sándor, 258
Krauss, Georg, cronicar, 330
Kõtegyán, loc. R.P.U., 268
Kõvesdi, ramură a familiei Boier, 293
Kun, Bora, 270

L

Laborfalău 326
lacuri naturale și artificiale 334
Ladislau al V-lea, regele Ungariei 281
Ladoșan, Erimie 250
lagăre de muncă 222
Laslăul Mare 173, 308, 324, 340
Laslăul Mic 340
Laslea 19, 192, 227—230, 240
Laslea Mare 237
Lassalle 149
László, Pavel 160
Lázár, familie 268
lăptărie 212
Lăscud 324, 340
Lăureni 11, 48, 225, 311, 328, 329
Lăzarea 306, 316, 325; — mănăstire din — 306, 316
Lechincioara 48, 311, 324, 325, 328
Lechința 225
Lechința de Mureș 311
legători de cărți 236
legătorie 120
legături comerciale 330; — culturale 260; — economice și comerciale 109, 110; — între țările române 110
legi 80, 98, 101, 152, 174, 176, 182, 183, 185, 187—189, 191—197, 206—208, 214, 215, 219, 221, 222, 224, 318, 319; — agricole 168; — industriale 232; — ale municipalităților 26, 44, 61
legislație 186, 203; — administrativă 86; — agrară 180; — vamală 147
Legiunea a XII-a din Transilvania (1848) 118
legume 199, 202, 205; — și zarzavaturi 199
Leliceni 325
lemne 119, 123, 321, 322; — de construcție 119, 120, 123; — de foc 123; vînzare de — 162
lemnari 131
Lemnia 326
Lenk von Treuenfeld, Ignatz 51, 115, 116, 124
Leordeni 48, 225, 313, 324
Lepindea 19, 173, 308, 324, 340
Letca 276
Leț 326

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

liceu 5; — seral-muncitoresc 239
Liceul „Alexandru Papiu-Ilarian", Tîrgu Mureș 238, 239, 241, 243—245
— comercial de băieți, Tîrgu Mureș 243
— comercial mixt, Tîrgu Mureș 242, 243
— de artă plastică, Tîrgu Mureș 257
— de băieți și fete „Alexandru Papiu-Ilarian", Tîrgu Mureș 238, 241, 242
— de fete nr. 1, Tîrgu Mureș 242
— de fete „Unirea", Tîrgu Mureș 242
— de matematică și fizică „Alexandru Papiu-Ilarian", Tîrgu Mureș 239
— de matematică și fizică „Bolyai Farkas", Tîrgu Mureș, 246
— de științe ale naturii „Unirea", Tîrgu Mureș 242
— economic, de contabilitate și comerț, Tîrgu Mureș 243
— industrial „Unirea", Tîrgu Mureș 242
— maghiar romano-catolic, Reghin 246
— „Petru Maior", Reghin 240
— real-umanist „Unirea", Tîrgu Mureș 242
— român de stat, Reghin 240
— român de stat, Tîrgu Mureș 239
— român din Beiuș 238
— teoretic de fete „Unirea", Tîrgu Mureș 242
— „Titu Maiorescu", Aiud 239
— „Unirea", Tîrgu Mureș 241, 243
licitații 39, 123, 201, 212, 230, 295; — execuționale 189; — publice 170
limba franceză (disciplină de înv.) 240, 241, 244; — germană 110, 118, 121, 238, 240, 241, 243, 246, 285, 302, 327, 330; — latină 107, 110, 114, 238, 240, 304, 306, 327, 330; — maghiară 110, 114, 239, 246, 302, 304, 306, 330; — română 110, 114, 238—241, 243—246, 285, 302, 330; — și corespondența comercială (disciplină de înv.) 243
linie ferată 113, 155, 156
liniște publică 30, 39, 55; — și siguranță publică 33
Lisnău 326
Livezeni 48, 313, 324, 328
livezi 122, 184, 196, 199, 224, 228, 268, 276, 289
Livezile 276, 289
loc de adeverire 282; — de casă 122, 188; — de hotar 321; — de muncă 318; — de pășunat 321; — viran 122
localuri 256; — proprii 102
Locodeni 276, 325
Locotenența cezaro-crăiască a Transilvaniei 55
locuințe 163, 318; — muncitorești 153, 164
locuitor 111, 329; — rural 186
Lodromani 19, 324, 340
Logig 225, 254
Lónyai, familie 268
Losonczi, Ladislau, voievod 94, 125
lot 181, 186; — agricol 190, 216, 217, 230; — cultivabil 122, 190; — de casă 173, 174, 189, 190, 191, 225, 228; — demonstrativ 171, 202; — de pămînt 197; — de pășunat 174; — experimental 212; — model 171, 218; — parohial 181; — școlar 181; — tip 182, 183, 187, 192, 201, 204, 226, 231; — zootehnic 186, 218, 220, 221
Lovnic 74, 76, 340
lucrări agricole 197, 203, 206, 215; — artistice 257; — de parcelare și proporționalizare 333; — de pictură 257; — de reconstrucție 151; — edilitare 216; — publice 22, 42, 44, 82, 84; — tehnice 193
lucrător 120, 152, 154, 163
lucru cu ziua 321
Ludișor 326
Ludoși, Artimon, protopop 302
Ludovic de Anjou, rege al Ungariei 283
Luduș 237, 309, 311, 313; Colonia — 313; — despărțămînt ASTRA 250; — protopopiat greco-catolic 302
Lueriu 60, 311, 329
Lueta 277, 325
Lugosi, familie 331
Lujerdin 277
luminărari 236
Luna de Jos 277; — moșie 267, 269
Lunca (comitatul Cluj) 276, 311
Lunca (comitatul Hunedoara) 276
Lunca Arieșului 289
Lunca Bradului 60, 309, 329
Lunca Mureșului (comitatul Turda) 60, 224, 225, 329

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lunca Mureșului (scaunul Arieș) 277
Lunca Tîrnavei 19, 226, 324, 340
Lunga 326
Lupaș, Ioan 263
Lupeni 325
Lupșa 75, 277, 326
Lupșa, Ioan, prof. dir. 244
lustre militare 29, 34—36, 47, 285
luteran, cult 304, 327
Lutița 117, 325
Lutoasa 326
Luța 326

M

mac 199
Macedonia 116
maestru de încartiruire 118
Mag 277, 283
maghiari 16, 75, 87, 88, 90, 95, 116, 119, 125, 184, 204
magistrat orășenesc 137; — din Reghin 118; — din Tîrgu-Mureș 3, 22, 92, 98, 100, 102, 104, 110—112
magnați 145
Magyar Bőripari Részvénytársaság (Societate maghiară pe acțiuni pentru industrializarea pieilor) 160
Maia 48, 289, 314, 328, 329
Maiad 48, 225, 316, 324, 328
Maior, familie 126; — George, protopop 121, 302; — Petru, protopop 108, 117, 126, 302; — Pop, Ioan 120, 253, 255
Maiorescu, Ion 247; — Titu 126
Maiorești 224, 254, 277, 311, 329
Malnaș 326
Malin 277
Manic 277
manifestații 113
manifeste muncitorești 85
manuale școlare 301, 305, 306
manufacturi 321
Maramureș 167, 182—184; — comitat 285
maramureșeni 284
Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918 97, 128
„Marea companie", societate pentru comerțul cu plute 119
Marea Unire din 1918 5, 120, 121
Maria Tereza, împărăteasă 3, 14, 23, 133, 138, 304, 317
Máriaffi, Gavril, proprietar 188
Marienburg, J. Lucas 21, 51
Marinovici, George 117; Nicolae 117, 248
„Maros-Torda", ziar 146
Marosi, Ildikó 282
„Marosvidék", ziar 149
Márton, Iosif, 160; — Simon 158
Marx 149
mașini 82; — agricole 123, 170, 172, 185, 192, 196, 201—203, 205, 212, 215, 217, 222, 228, 229; — cu aburi 83, 119, 147, 149; — industriale 123; — unelte 193
Mateescu, V. 251
Matei Corvin 94, 98, 109, 125, 293
Mateiaș 75, 192, 325, 340
matematică, disciplină de înv. 238, 241, 243, 244, 246
materiale 216, 222; — de construcții 155; — didactice 212, 241, 246, 301; — lemnoase 119, 123
materie primă 131, 132, 138, 148, 158
Mătișeni 325
măcelari 135, 137, 234
măcelării 135, 220, 221
Mădăraș-Ciuc 325
Mădăraș-Țiptelnic, parohie 311
Mădărașul de Cîmpie, loc. 26, 48, 95, 134, 225, 311, 314, 324, 328, 329; — plasă 26, 328; — pretură cezaro-crăiască 55, 58
Măgherani 48, 289, 303, 324, 328, 329
Măgheruș 173, 174, 227, 299, 231, 326, 340
Măgura (district Chioar) 277
Măgura (comitat Soln. Int.) 277
Măleni 277
Mălincrav 75, 228—230, 325
Măluți 280
Mănăstireni 290
mănăstire 282, 306, 316
mărfuri 321
Mărculeni 48, 314, 324, 328, 329
Mărcuș 325, 326
Mărcușa 326
Mărtănuș 326

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Mărtineni 268, 326
Mărtiniș 277, 315
Mătișeni 326
Mătrici 48, 290, 324, 325, 328, 329
Mediaș 74, 75, 82, 95, 125, 191, 192, 227, 228, 237, 340; — plasă 75, 76; — regiune agricolă 211; — scaun 11, 15, 74, 82; 91, 338
medicamente 221
medici 13, 76, 77, 88, 119, 120; — de circumscripție 81; — primari 77, 100; — veterinari 76, 77, 88, 175—177, 179, 212, 213, 215, 219; — veterinari comunali 176; — veterinari primari 176, 177
medicină și igiena 244
Mediașul Aurit, moșie 268
Medișor 325
„Memorandum" 127
Mendel Alexandru 160
Mera 277
Mera, Victor 121
Mercheașa 74, 227, 228, 340
Mereni 326
Merești 277, 325
Merghindeal 74, 76, 340
Merișor 60, 225, 277, 329
Meruțiu Vasile 11, 15, 21, 92
meseriaș 72, 120; — construcții 138
meserie 119, 163, 179, 256, 318
Mesteacăn 277
Mészáros Johanna 271
Meșendorf 74, 227, 228, 230, 326, 340
Meșterhaza (azi Stînceni) 60
meșter 126, 131; — de breaslă 136
meșteșugar 94, 131, 132
meșteșug 3, 93, 116, 126, 127, 131
metale neferoase 157
meteorologie 327
Meteș Ștefan 326
Metiș 75, 227, 228, 277, 325, 340
Mica 314, 324, 340
„Mica" S. A. 144, 145
Micăsasa, loc. 324, 340; — cetate 11; — oraș 12; — plasă 13
Micești 48, 272, 324, 328, 329
Micloșoara 326
Miculescu, Olivia, prof. dir. 242
Miercurea, scaun 21
Miercurea-Ciuc 236, 285; — cerc-adm. 55; — circ. 235
Miercurea Nirajului 21, 48, 72, 140, 141, 225, 311, 314, 324, 328, 329; — desp. Astra 247, 255; — plasă 61, 199, 200, 225; — sediu scaun de judecată 23
Mighindoala 75, 191, 228, 325, 340
migratori 93, 112
migrări 112
Mihai Viteazul, loc. 5, 22, 75, 94, 110, 228, 229, 309, 325, 340; — voievod 305
„Mihai Voievod", fundație culturală 211
Mihálcz, Erzse 287
Mihăileni 75, 228, 277, 325, 340
Miheșul de Cîmpie 309, 314
Mihu Ion 249
Mike, familie 331; — Sándor, arhivar 331
Mikó, familie 268; — Mária 272
Milaș 225, 226, 268; — cerc al Astrei 248
Milașul Mare 63
Milășel 60, 311
Milleker R. 262
Milvani 290
mine 184, 336; — de aur 304
minister 176, 184, 207—209, 214, 215
Ministerul Agriculturii 176, 177, 182, 196, 210, 215, 219, 230; — Agriculturii Industriei și Comerțului 140, 234; — Agriculturii și Domeniilor 84, 168, 174, 176, 177, 183—185, 189, 193—197, 207—210, 213, 214, 218, 222—224, 230, 333; — de Interne 79, 107; — cezaro-crăiesc 54; — ungar 66, 67, 78; — Industriei și Comerțului 235; — Justiției 182, 183, 333, 334; — Sănătății Publice și Ocrotirilor Sociale 89
Misentea 325
Miskolczi, Dezső, acad. 282
mișcarea populației 86, 322
mișcarea antihabsburgică (1851—1854) 96; — de emancipare politică 117; — memorandistă 91, 96; — muncitorească 71, 85, 96, 97, 113, 127, 151; — muncitorească și socialistă 92; — națională 80, 127, 128; — socială 18; — politică 80
miting de solidaritate 96
Mitrești 48, 316, 324, 325, 328, 329
Mîndra 326

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Moacșa 326
Moardăș 74, 227, 228, 340
mobilă 164; modele de — 162; — sculptată 161
mobilizare 80, 84, 206; — agricolă 171, 172, 200, 202, 206, 209
Mociu 277
Mogoreseşti 277
Mohu 340
Moişa 60, 225, 290, 329
Moldova 12, 16, 110, 332
Moldovan, Ioan 114
Moldovan, Liviu 20, 28, 51, 67, 114, 115, 117, 124, 142, 269, 326, 336
Moldovan, Vasile 292
monarhia austro-ungară 247
monedă 284, 336
monopol 133
Monor 277
Monor-Clediu 224
M.O.N.T. 64, 79, 216, 217
monumente ale eroilor 250
morală 327; — publică 33
morar 122, 131, 268
Morăreni 277, 319
Morău 277
Moreşti, loc. 48, 268, 277, 290, 300, 309, 324, 328, 329; — subcerc 55
mori 55, 59, 110, 228, 325; — hidraulice 122; — naţionalizate 72; — ţărăneşti 86
moşier 170, 184, 188, 191, 198
moşierime 190
moşie 113, 122, 170, 172, 174, 180, 184, 186, 187, 189, 191, 197, 201, 209, 222, 226, 231, 268, 269, 288, 304, 318, 322, 330; — particulară 184
Moşna 74, 227, 228, 340
moştenire 38, 122, 268, 318; — artistică 257
Moşuni 49, 324, 328, 329
Motişul 75, 192, 227, 228, 277, 325, 340
motoare cu ardere internă 147; — Diesel 123
Movile 74, 227, 228, 230, 340
Moys, comite 124
Mugeni 325
Mujna 76, 277, 325
muncă manuală 172; — agricolă 71, 167, 171, 201, 206, 217
muncitori 61, 79, 92, 96, 97, 112, 113, 121, 149, 151—153, 162—164, 173, 201; — forestieri 71
municipalitate 80, 81; — comitatensă 61; — lege 62
Munteanu Ioan, preot 95, 134
Mura Mare 60, 328, 329
Mura Mică 60, 290, 328, 329
Mureni 76, 314, 325
Mureş, cerc 5, 13, 324; — circ. adm. 44; — comitat 25; — desp. ASTRA 247, 250; — filiala Arh. Stat. 16, 331; — judeţ 3, 6, 7, 63, 64, 147, 164, 171, 180, 185—190, 193, 197—200, 214—216, 218, 221, 224, 225, 238, 263, 300, 303; — plasă 14; — prefectură 5, 60, 64, 68, 71, 72, 238, 327; — prefectură cezaro-crăiască 5; — regiune 90; — riu 21, 93, 95, 113, 119, 122, 197—199, 292; — scaun 3, 5, 11, 13, 21, 23, 25—27, 29, 30, 32, 39—42, 44, 47, 57, 59, 60, 66, 67, 93 ,94, 127, 273—283, 285, 288—291, 295, 324, 325, 329, 338; — scaun unit cu comitatul Tirnava 12; — tribunal judeţean 158; — zonă 17
Mureş-Mort (Lunca Mureşului) 314
Mureşan, Ion 248, 251
Mureşeni 49, 155, 226, 251, 283, 324, 328, 329
„Mureşiana", bancă 249
Mureş-Turda, comitat 17, 27, 37, 60, 61, 67, 70, 235, 236; — judeţ 64, 71, 121, 171, 238, 293; — prefectură 68, 71,72, 121, 293; — reuniune agricolă 68, 70
Mureşul de Jos, plasă 61, 199, 200, 225
Mureşul Mijlociu, protopopiat 301
Mureşul de Sus, plasă 61, 199, 200, 225
Murgeşti 49, 225, 251, 282, 283, 290, 309, 314, 324
Muzeul Ardelean (Cluj) 109, 267, 282; — de Artă (Tg.-Mureş) 257; — de istorie al R.S.R. 145; — din Sighişoara 142, 330; — Judeţean Mureş, Tg.-Mureş 138, 329; — Naţional Maghiar 266; — regional, Tg.-Mureş 68
muzica, disciplină de învăţămînt 240, 243, 244, 246
Mühlgasse, vecinătate din Sighişoara 330
Müller Friedrich 307

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

N

Nadăşa 60, 224, 277, 311, 329, 335
Nadeş 231, 277, 290, 309, 315, 340
Nagy-Bányai Székely, Lázár, arhivar 104
Nagy de Kebele (Sinişor), familie 295
Nagy, Iván 281, 291, 292, 293, 295, 299
Nagy Szabó, Ferenc 94
Nagy, Zsuzsa 270
naturalii 36
naţionalităţi 184, 204, 224
naţionalizare 144, 145, 156, 161, 162, 164, 234; — de fabrici 153; — a principalelor mijloace de producţie (11iunie 1948) 98, 123, 129, 152
Nazna 47, 49, 188, 225, 250, 277, 309, 324, 328, 329
Nădăşelu 277
Nălaţvad 267
Năsăud, loc. 96, 117; — district militar 279
năsturari 136, 236
Neaua 49, 277, 314, 328, 329
Nedelcu, 253
negustori 116, 135, 180
nemeşime 96
Németh, Géza 160
Nemşa 75, 227, 228, 268 340
nemulţumiri 112, 153, 162, 163, 191, 204, 224
neolitic 93, 125
nesupunere 97
Netea, Vasile 117, 120, 121, 124, 255
Netuş 74, 230, 340
Neumarkt, vezi Tîrgu Mureş
Nicoară, Eugen, medic 249, 251, 254, 255
Nicoleni 325
Nicoleşti 49, 290, 314, 324, 325, 328
Nima Riciului 311
Niraj, circumscripţie administrativă 44; — riu 21; — vale 11
Niraşteu, vezi Ungheni
Nistor, Ioan Silviu 118, 120, 121, 124
„Nitrogen", Societate anonimă 143, 145
— Societate Anonimă Română pentru produse chimice, metalurgice şi îngrăşăminte agriole 144
— Societate Anonimă Ungară 144
nobil 16, 17, 22, 25, 30, 34, 36, 98, 125, 126, 261, 285, 299, 317—319, 338, 344; — privilegii 30; — român 284
nobilitate 110, 126
Nocrich, scaun săsesc 74, 75, 82
Noiştat 74, 228, 230, 340
nonă 322
norme juridice 318
notar 13, 23, 85, 98, 99, 102, 104, 106, 119, 121, 128, 183, 224, 334; — cercual 81; — comunal 189, 333; — orfanal 77; — public 6; — al scaunului Mureş 23
notariat de stat 6
Noţig 277
Noul Român 277, 325
Noul Săsesc 75, 227—230, 325, 340
Novum Forum Siculorum, vezi Tîrgu Mureş
Nucet 325
nutreţ 199, 202, 206, 218; — artificial 172

O

Oaia, loc. vezi Văleni, judeţul Mureş; — subcerc. 55
Oarba de Mureş 63, 225, 277, 311
oaste otomană 95; ridicarea la — 21
obligaţii 111, 170, 181, 198, 202, 229, 317 318, 322; — feudale 321; — fiscale 118, 304; — iobăgeşti 269; — în muncă 317; — natură 36; — militare 16, 304
oboare 220
Obrăneşti 325
obşti 206; — de arendare 167; — iobăgeşti 319; — săteşti 171; — secuieşti 145; — ţărăneşti 196, 224
Ocland 277, 325
Ocna de Jos 325
Ocna Dejului 285
Ocna de Sus 325
Ocna Mureş 280, 290; — cetate 11; — protopopiat ortodox român 301
Ocna Sibiului 285
Ocniţa 290
ocol agricol 6, 196, 197, 199, 200, 203, 207, 210, 214—219, 223, 224; — silvic 223; — zootehnic şi sanitar-veterinar 176, 177, 196, 215
ocrotire socială 299

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

ocupație 111; — horthystă 206
ocupare forțată 204; — a pămînturilor moșierești 280
Odorhei, cerc administrativ 55, 235; — comitat 236; — district militar 14, 25, 53, 55, 57; — județ 75, 76, 169; — localitate 11, 236, 291; — prefectură 57; — prefectură cezaro-crăiască 55; — scaun 11, 55, 274—281, 289, 291, 295, 324, 325
Odorhei-Saschiz, plasă 76
Odorheiul Secuiesc 49, 55, 277, 325
Odrihei 324
oficialitate (administrativă) 16, 26, 33, 39, 44, 46, 47, 330
oficiu 98; — agricol-județean 168, 169, 194, 208; — comitatens 175; — economic 68, 72, 83, 86, 90; — ingineresc 100; — regal 175; — veterinar 175; — viticol 127
Oficiul cadastral și de organizare a teritoriului (OCOT) 334
— cadastral și de organizare a teritoriului agricol (OCOTA) 335
— de fond funciar de gospodărire a apelor și îmbunătățiri funciare 334
— județean de aprovizionare 86
— Național al Cooperației 313
— Național al Textilelor 213
— Național de Educație Fizică 213
— notarului 98
— pentru administrarea și supravegherea bunurilor inamice (CASBI) 90
— primarului 100
— registrului comerțului al județului Tirnava Mare 234, 236, 237
— stării civile 101
— suprefectului 68
— vicecomitelui 66—68, 70, 78, 80
— vicejudelui regal 26, 44
Ofițerul stării civile 100
Ogari, vezi Poienița
Ogra, loc. 19, 314, 324; — protopopiat ortodox român 301
oi, ovine 179, 187, 220, 229, 328
Ojdula 326
olari 236
Olteni 326
Olteț 326
om al muncii 113, 221; — de artă 257; — de litere 258; — de seamă 126
Onuca 60, 224
Oprea-Cîrțișoara 277, 326
Oradea 159, 161, 334
orașe 93, 102, 119, 131, 132, 137, 171, 175, 206, 221, 224, 225, 255, 322, 325, 326, 330; — libere 336; — libere regești 133; — medievale 95
orator 99, 104
Oravița 159
orășeni 3, 95
Orășeni 277, 325
Orăștie 132, 137
Orbán, Balázs 114, 306
Orbonaș, Mihai 120, 148
ordine publică 69, 109, 112, 117, 120, 128; — socială 174; — și liniște publică 54; — și siguranță publică 41, 64, 71
ordine (stări) feudale 336
Ordinul „Mihai Viteazul" 230
— franciscanilor, Călugăreni 306, 316
orez 202
orfani 18, 33, 34, 39, 59, 84, 90, 181, 186, 249; — văduve și invalizi de război 85
organe administrative 98, 111, 112, 193, 194, 214, 219, 222; — agricole 177, 215, 218, 219; — consultative 168, 182—184, 193 194, 224; — de autoadministrare 102; — de autoconducere 102; — de autodeterminare 98, 99; — de conducere 99, 194; — de control 176; — de execuție 168, 169, 177, 194, 195, 208, 214, 215, 219; — de informare 166; — deliberative 194; — de partid 113; — de stat 112, 121, 169, 193, 195, 208, 222; — de supraveghere 194; — executive 39, 166, 167; — exterioare 168, 176, 177, 208, 214, 215, 219; — înarmate 127; — județărești 168, 184, 191; — legislative 119, 317; — nobiliare 127; — reprezentative 68—70, 83—85, 111, 127; — specializate 182; — tehnice 215
organizare administrativă 42, 63, 76, 79, 101, 119, 166, 284; — bisericească 304; — a breslelor 133, 135, 136, 138; — a conscrierii 319; — a fiscului 337; — socială 132; — teritorială 42

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

organizații centrale 185; — de asistență socială 68, 72; — muncitorești 112; — politice 112; — revoluționare de tineret 97; — sindicale 121; — ale tineretului comunist 113
orînduire capitalistă 197, 206; — feudală 330, 336
Ormeniș, loc. 75, 76, 173, 174, 315, 325, 340; — cerc ASTRA 248; — plasă 63
Oroiu 63, 225, 250, 277, 324, 328
Orosfaia 225, 226
Orșova 60, 224, 249, 311, 329, 335
ortodox, cult 6, 17, 88, 121, 308
orz 199, 205
Osoi 290
Osváth, Kálmán 258
Óvári, Kelemen 51, 114
ovăz 199, 205
Ozd 314
Ozun, loc. 326; — subcerc 55
oxid de zinc 145

P

Pacea de la Satu Mare 317
pactul dualist 26
Pachia 326
palat administrativ județean (construcție) 91; — cultural 100, 254; — culturii din Tîrgu Mureș 256, 262
paleografie 110
Pallós, Albert, istoric 52
Pálmay, József, istoric 115
Paloș 75, 228, 325, 340
Panel-Furnir, S. A. pentru industrializarea și comercializarea lemnului, București, sucursala Tîrgu Mureș 165
Pante, Baziliu, preot 300
pantofar 139, 149
Papiu Ilarian, Alexandru 95, 103, 309, 314
parcelare 126, 170, 179, 186, 197, 201, 211, 217, 224, 229, 335, 336
Parchetul de pe lîngă Tribunalul din Tîrgu Mureș 245
parc 122, 184
parlament 18
Parohia evanghelică, Sighișoara 304, 305; — romano-catolică din Tîrgu Mureș 306, 316
parohie 6, 191, 307, 308, 313; — greco-catolică română 302, 310; — ortodoxă română 300, 301, 302, 308; — reformată 303, 312; — romano-catolică 306, 316; — unitariană 305, 315
partide burgheze 79; — politice 72, 85, 91
partid comunist 330; — Partidul Comunist Român 64, 97
Partidul Național Român 91, 127
Partidul Social-Democrat 330, secția Tîrgu Mureș 96
Parțium 284
Pascu, Ștefan, acad. istoric, 11, 52, 92, 115, 116, 120, 126, 130, 131, 137, 143, 326
Pașnicu, P. 253
Pata 277
„Patria", ziar 173
patrimoniu cultural 120, 137; — documentar-istoric 5; — public 725; — statului 152, 153, 211, 334; — științific național 5
patron 112, 139
patronaj 193
Pauler, Gyula 52
Pava 326
pază 112, 163; — publică 67, 109, 113
Păcurariu, Mircea 307
păcură 147
Păcureni 60, 278, 314, 328, 329
pădure 4, 69, 83, 84, 99, 100, 118, 122, 123, 169, 172, 184, 185, 187, 190, 192, 196, 198, 223, 229, 303, 305, 321, 322, 332; — proprietate bisericească 4; — proprietate comunală 84, 170, 188; — proprietate domnească 321; — proprietate de stat 84; — proprietate seculară 84
Pădureni 60, 225, 278, 290, 314, 328, 329
Păingeni 60, 69, 225, 281, 314, 329
pămînt, teren 110, 170, 171, 173, 181, 183, 187, 188, 189, 199, 204, 229; — agricol 205, 206, 221, 223, 338; — arabil 172, 173, 191, 192; — comunal 38; — conscris 186; — cultivabil 188; — expropriat 182; — iobăgesc 34; — moșieresc 170, 180, 204, 205; — neproductiv 190; — obștesc 99

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Pănade 19, 324, 340
Pănet 49, 314, 324, 328
Păpăuți 320
Părău 326
Păsat, Gh. 253
Păsăreni 49, 55, 225, 314, 324
păsări 205; — dăunătoare 33
păşunat 33, 34, 197, 184, 187, 197, 321
păşune 122, 169, 172, 173, 184, 187, 189, 192, 196, 198, 200, 201, 217, 218, 222, 228, 321, 332, 334; — comunală 170, 171, 188, 190, 208, 216
Păucea 20, 278, 291, 324, 340
Păucişoara 314, 324, 340
Păuleni 325
Păuleşti 325
Păulişul 278
pedagogie 244, 246
pedepse corporale 96
Pelişor 75, 227, 228, 340
pepinieră 177, 193, 199, 202, 210, 212, 215, 217, 219
percepţie 110; — orăşenească Tîrgu Mureş 100, 333
perceptor 13, 110, 118, 337, 338; — alodial 110; — cercual 15; — general 13; — regal 36, 338
pergament 109
Pericei 278
Perii Vadului 278
Periş 60, 224, 225, 226, 249, 309, 328, 329
persoană juridică 262; — suspectă 33
personal 128, 174; — administrativ 123, 217; — agricol 196, 201, 206; — de întreţinere 178; — de specialitate 171; — didactic 186; — de intendenţă 65; — lucrător 154; — muncitor 154, 197, 203; — de ocol agricol şi zooveterinar 216, 220, 221; — pază 101; — de prefectură 72; — sanitar 81, 84; — sanitar-veterinar 177, 196; — de serviciu agricol 179, 208; — silvic 187, 196; — tehnic 217
Perşani 326
Pescariu, Olivia 14, 15
pescuit 33, 81, 123, 318, 321
Petea 63, 278, 290, 340
Petecu 76, 325
Petelea 60, 225, 253, 311, 329
Peteni 326
Petenia 278
Petiş 227, 228, 278, 325, 340
Petişul 75
Petki, Erzse 287
Petran, Coriolan 251
Petreni 278, 325
Petriceni 325
Petrilaca 60, 225, 293, 309, 329, 314
Petrilaca Română 11
Petrini, Emil 168, 175, 184, 193
Petrisat 324, 340
Petriş 278
Petrityevich Horvát, familie 291; — Daniel 292; — Nicolae 291; — Ioan 291
petrol 147, 148
Pettkó, Béla 269
piaţă 116, 119, 123, 146, 152, 172, 199, 201, 205, 223, 330
pictor 250, 257
pielar 116, 131
pietrar 234
pietre comemorative 263
Pietriş 60, 309, 329
Pinacoteca, Tîrgu Mureş 101, 256, 257
Pintic 225, 268, 290
Pinticu 278
Pipea 173, 174, 290, 316, 324, 340
Pişcolt 268
pixidar 285
plan 164, 334, 336; — de construcţie 121, 149; — de producţie 162
planetariu 327
plantaţie 100
plante 205, 321; — de nutreţ 199, 202, 205; — industriale 172, 205; — leguminoase 172; — medicinale 170, 202, 210, 212; — oleaginoase 202; — tehnice 170, 285; — textile 171, 202, 205, 212, 216
plan economic de stat 90; — cincinal 98; — de învăţămînt 303
plasă 5, 80, 145, 166, 169, 175, 176, 178, 179, 196, 197, 200, 205, 208, 209—211, 214, 215, 218—223, 225, 338
plăci comemorative 263
Plăieşii de Jos 325
Plăieşii de Sus 325
Plenara P.M.R. din noiembrie 1958, 152

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

plîngere 16, 18, 112, 223, 281, 319, 332
Ploeşteanu, Grigore, cercetător 20, 115, 117, 118, 120, 121, 124
plutărit 123, 321
plute 119
plumb (minereu) 144
Poarta 60, 224–226
pod 55, 99, 334; — de vamă 100, 120, 321
Podeni 49, 324, 329
Podişul Transilvaniei 93
Pogány Ladislau 147
Pogăceaua 60, 225, 250, 278, 302, 311, 329
Poian 326
Poiana Izvorului 335
Poiana Mărului 326
Poieniţa 49, 309, 324, 328
politică: — agrară 167, 200; — antiotomană 95; — de fascizare 97; — economică 200; — vamală 146
Poliţia oraşului Tîrgu Mureş 111
poliţie 64, 81, 85, 109, 119, 120; — de cîmp 81, 82; — sanitar-veterinară 176, 177, 217, 219, 220
Polonia 292
Poloniţa 325
pomicultură 171, 197, 199, 212, 216, 217, 218
pomi fructiferi 199, 202, 205, 321
pomi sălbatici 202
Porceşti 326
porumb 173, 199, 202, 205, 223
Porumbacul de Jos 326
Porumbacul de Sus 326
Porumbeni 49, 225, 290, 311, 324, 328, 329
Porumbenii Mari 325
Porumbenii Mici 325
Popa, I. 251
Popa, M. Ariton 116–118, 120, 121
Popa, Nemeş 209
Popa, Traian, istoric 52, 93, 95, 98, 109, 115, 121, 124, 135, 137, 143, 244, 307
Popa, Vasile, protopop 302
Popescu, Iosif 121
Popescu, Teodor 121
Pop, Filip 250
Pop, Ioan 326
Pop, Ioan Gheorghe 114, 117, 124
Pop, Ioan Maior 248, 253
Pop, Melinte 250
Pop, Vasile, preşedinte al ASTREI 248
Pop, Vasile, tribun 96
poporul român 69, 93, 95, 110, 129, 253, 336
populaţie 65, 111, 322; — agricolă 197, 198; aprovizionarea — 79, 80, 86; — autohtonă 36; — contribuabilă 36; — maghiară 97; — românească 82, 97, 110, 116, 117, 335; — rurală 95
porcine 229
posesiune 268, 322, 326, 330
posesiunile „Celor şapte juzi" 326
posesorat 319
Posmuş 226, 278
posturi de jandarmi 187
poştă 33, 82, 107, 278
poveri publice 285
Pozmuş, vezi Posmuş
Praid 309, 325
prefect 55, 63, 64, 79, 89, 96, 180, 196; — de poliţie 100, 101
prefectură (-a) 5, 55, 66, 67, 73, 80, 176, 194, 209, 213, 214, 219, 223; — prefectura a XII-a (1848) 118; — judeţeană 166, 167; — poliţiei din Tîrgu Mureş 101
pregătirea de specialitate 256; — profesională 138; — a ucenicilor 137
Prejmer 74, 340
Preluca Veche 278
preot 16, 17, 91, 183, 301, 302; — reformat 295; — unit 117
Presa de ulei „Republica" din Reghin 123
presă 80, 117; — burgheză 260; — locală 149
Prescurea, Ioan, consilier agricol 169
prestaţii în muncă 321
pretor 56, 77, 183, 215, 216, 224; — al oraşului 99
pretură 5, 55, 56, 66, 167, 219, 220, 222, 224; — de plasă 81
preţ 56, 85, 135, 139, 140, 210, 213, 214; — carne 80; — de cost 110, 119, 145, 164, 170, 171, 174, 178, 181, 183, 188, 198, 201, 204–206, 217, 220, 223; — maximal 85, 100, 123, 206; — mediu 206; — minim 206; — piei 135; — produs agricol 59, 211; — zahăr 152, 153
primar 98, 99, 100, 102, 104, 107, 118–120, 183

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

primărie 210, 213, 219, 221, 222, 224; — comunală 5, 167, 214; — orășenească 5
primipil 25, 285
primjurisconsult 119
primnotar 77, 100, 119, 120
primpretor 62, 67, 77, 182
primul război mondial 69, 71, 96, 97, 151, 180, 211
Principatele Române 319
principe 133, 135, 291, 336
Prislop 278
privilegiu 16, 93, 94, 98, 102, 103, 109, 110, 112, 126, 133, 209, 282, 285, 304, 330 334; — de breaslă 131, 133, 135, 138, 142, 304; — nobiliar 98
prizonier de război 76, 86
procesul din Dealul Spirii 97
procurator 223
Prod 74, 75, 228, 231, 340
Prodan, David, acad. istoric 20, 52, 127, 130, 326
producător agricol 336
productivitatea muncii 321
producție agricolă 170—172, 174, 180, 182, 190, 193, 195, 197, 199, 201—203, 205, 210, 214, 216—218, 321; — capitalistă 133, 202; — de breaslă 136; — de carne 220; — de mobilă 163, 164; — de război 148; — de semințe 221; — meșteșugărească 330; — silvică 193; — zootehnică 193
produs agricol 59, 110, 167, 170, 198, 200, 201, 202, 205, 206, 217, 322; — alimentar 123; — animalier 171, 176, 179, 198, 200, 202, 205, 206, 220, 221; — apicol 70; — ceramic 155; — cerealier 171; — chimic 143; — din sticlă 157; — finit 164; — industrial 98; — meșteșugăresc 116, 123, 131; — pomicol 205; — silvic 205
profesor 107, 241, 242, 244, 246; — titular 256
profilaxie 109, 250; — sanitar-veterinară 109
profit 198
proletariat 96, 97
Pronunciamentul de la Blaj 96
proprietar 91, 117, 122, 126, 148, 171, 173, 174, 180, 181, 185, 187—189, 191, 201, 204, 221, 222, 232, 317—319, 332
propagandă 153; — agricolă 167, 171, 200, 208, 215, 218; — antirevizionistă 251; — culturală 256; — zootehnică 177
proprietate 6, 120, 173, 181, 186, 189, 204, 205, 215, 225, 226, 229, 230, 232, 321, 324; — agricolă 170, 172, 197; — comunală 321; — funciară 334; — mică 198; — mijlocie 181, 182; — moșierească 186, 187, 336; — de stat 180, 184, 185, 191, 217, 221, 223, 226, 229; — rurală 201
Proștea 74, 228, 230
Proștea Mare 16, 324, 326
Proștea Mică 15, 324, 326
Protase, Maria 117, 124
protecție domnească 94, 110
protecția muncii 154, 233
protestanți 285
protopopiat 248, 307—308; — greco-catolic român 302, 309; — ortodox român 300—302, 308; — unitarian 305
provincii românești 179
psihologie 244
psihopedagogie 327
Purcăreț 278
Pușcariu, Ioan 52, 247, 293, 299
Pușcariu, Sextil 263
pușcașii din Chioar 284
Puskás Ferenc, vicecomite 248

R

Rachișul 192
Racoșul de Jos 75, 192, 325,
Racoșul de Sus 325
Racu 325
Rađák, Anna 272
Ráday, Eszter 270, 271
Rafinăria de țiței Tîrgu Mureș, 145, 147, 148
rafinărie 145, 147, 148, 149
Rajtoz, prediu 278
Rákóczi, II, Francisc, principe 95, 282, 327 — Rákóczi, II, Gheorghe, principe 95, 137, 292, 306
Rákóczi, Iosif 282; — Samuel 126

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Rankó, familie 159; — Gheorghe 158, 160
raporturi 151, 191; — de muncă 198; — de proprietate 198; — de subordonare 110; — feudale 318; — iobăgeşti 319; — juridice social-economice şi politice 112; — sociale 188, 197, 198, 317, 322, 330; — social-juridice 317
Rappaport, Franz 147
Rareş, loc. 278, 325
Rareş, Petru, voievod 12, 94, 126
răscoală 18, 327; — din 1703—1711, 95, 126, 327; — din 1784, 5, 30, 110, 127, 269, 285, 331, 332; — din 1809, 36; — din 1907, 91
răsculaţi 18, 95
răscumpărare 70, 192, 204; — a pământului 174, 190
Răstoliţa 60, 309, 329
Răvăşel 75, 227, 228, 325, 340
război 314; — mondial 153; — cu Franţa 133; — de independenţă a României 69, 96; — napoleonian 34; — vamal 146; — vamal dintre Austro-Ungaria şi România (1886—1891) 146
Războieni 113
Războieni-Cetate 278, 290
Răzoare 278
Rebreanu, Liviu, scriitor 263
Recea Nouă 278
recensământ: — agricol 203; — de cereale 86; — de animale 86; — de populaţie 57, 58, 88, 91, 113, 128, 171, 327, 328
Reci 326
rechiziţii 198, 202, 206; — de animale 179; — pentru armată 113
recoltă 198, 208, 223, 269
reconstrucţie 72, 118, 119, 284
recrutare 34, 41, 42, 44, 55, 59, 84, 109, 111, 113, 160, 285
recuperare de iobagi 330
Rédei, familie 268, 269; — Klára 287; — Sigismund 268
redresare economică 126
refacere economică şi edilitară 118
referent agricol 166, 167
reforma învăţământului 238, 240, 244, 245, 257
reformat, cult 6, 191, 192
reformă 133, 318, 377; — administrativă 65, 79, 99,101, 175, 304; — administrativă şi juridică 104; — agrară 70, 72, 85, 166, 334; — agrară din 1921, 121, 122, 146, 166, 167—170, 172—174, 180—187, 189, 191, 192, 194, 196, 197, 201, 204, 205, 208, 211, 224, 336; — agrară din 1945, 121, 122, 196, 197, 201, 205, 211, 215, 217, 221—232, 236; — democratică 221; — iozefină 17, 104, 318; — de justiţie 23; — religioasă (sec. XIV) 304
refugiu 97
„Regele Mihai", fundaţie culturală 186
Reghin: — oraş 60, 71, 115—125, 215, 219, 224, 225, 236, 237, 240, 245, 246, 248, 249, 253, 278, 290, 302, 308, 309, 329; — comisariat cercual 59; — despărţământ al Astrei 247, 248, 250, 251, 253, 255; — parohie 314; — pretură 59; — primărie 115, 118, 120, 121, 123; — protopopiat greco-catolic 302; — protopopiat ortodox român 300; — zonă 59; — Reghinul de Jos, ocol agricol 217; — plasă 61, 199, 217, 225; — Reghinul de Sus, circumscripţie 219; — ocol agricol 217, 218; — plasă 61, 121, 199, 217, 218, 220, 224, 225; — Reghin, sat 60, 116, 117, 121, 278, 290, 311, 329; — Reghinul săsesc, cerc, 59; — oraş 61, 116, 121
regii Ungariei 93, 98, 109, 131, 132, 133, 135
regim (-ul): — burghezo-moşieresc 170; — democrat popular 72; — fiscal 36; — horthyst 97; — liberal 18; — străinilor 109; — taxelor de vamă 110
regiment 284
Regimentul II de graniceri român 117
regiune: — agricolă 166, 174, 175, 189, 209—211, 214, 223; — muntoasă (Sc. Mureş) 42; — zootehnică şi sanitar-veterinară 176
reglementări urbariale 268
regulament 81, 99, 100, 111, 187, 193, 195, 203, 206, 214, 219, 233, 248; — de breaslă 133, 135, 142; — de funcţionare 62, 63, 71, 79, 89, 95, 98; — de organizare 76, 80; — militar 284; — poliţienesc 112; — şcolar 301, 303, 305

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

reîmpădurire 198
relații comerciale 179; — de muncă 201, 206; — de producție 169, 170; — de producție capitalistă 71, 170, 185; — de producție feudală 145; — de proprietate 201, 206; — sociale 132, 133, 257
religie 33, 238, 240, 241, 243, 285, 327
Remetea, scaun Mureș 49, 324, 328, 329
Remetea, scaun Ciuc 325
Remetea Chioarului 269, 278; — moșie 268
reorganizare; — administrativă 100, 189; — bresle 133—135
repaus duminical 92, 233
represalii 118
reprezentații teatrale 254
resortul pentru agricultură și comerț (din cadrul Consiliului Dirigent) 166, 171, 174, 180, 181, 191; — cultural 256
Reteag (district) 53, 58, 59
Retișul 75, 227, 325, 340
Réthi, Anton 12
reuniune 81, 82; — agricolă 68, 70; — statut 86
revendicări 162, 163
revistă 206, 241; — a Școlii Normale de învățători din Tîrgu Mureș 245
revizor școlar 89
Revoluția burghezo-democratică de la 1848—1849, 25, 28, 32, 55, 95, 96, 100, 110, 117, 118, 127, 140, 258, 303, 332
Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, 97, 122, 129
Revoluția de la 1821, 110
revoluție democrat-populară 9, 255, 336; — populară 217; — socialistă 179
revoluționar 16, 54, 97, 260
rezervă de interes obștesc 187; — de stat 186, 196, 211, 212, 229
Richișul 75, 228, 340
Rigmani 49, 278, 324, 325, 328, 329
Ristea V. 326
Riciu, loc. 225, 237, 251, 278, 290, 309, 329; — plasă 199, 200, 225; — protopopiat greco-catolic 302
Rîpa de Jos, 60, 187, 226, 250, 278, 309, 329
Rîșnov 340
Rîușor 326
Roadăș 74, 227, 228, 340
Roandola 75, 227—229, 325, 340
robie 283
robotă 317, 318
romano-catolic, cult 6, 99, 100, 173, 285, 306, 316
Romanu-Vivu Constantin, prefect de legiune 96, 118, 263
român 75, 87, 88, 90, 96, 116, 117, 119—121, 125—128, 151, 166, 180, 184, 204, 247, 269, 284; — ardelean 209; — răsculat 292; — revoluționar 16; — uniți și neuniți 332
România 3, 84, 89, 91, 95—97, 100, 121, 134, 146—148, 186, 214, 233, 249, 250, 258, 260, 333
„Românul tîrnăvean", publicație 127
„Romcereale", societate pentru export 122
Romita 278
Rosemberg, Albert 160
Rosemblat, Izrael 158
Rosenfeld, Eugen 158
Rosner, Hermann 158
rotar 126, 139
Rotbav 74, 75, 340
Roteni, 49, 290, 314, 325, 329
Róth, Janka 271
Roua 278, 316, 325
Rucăr 325, 326
Rugănești 325
Ruja 74, 212, 227, 228, 340
Rupea, loc. 74, 191, 228, 237, 340; — plasă 75, 76; — scaun săsesc 74, 82
Rupea-Hoghiz 75
Rus, Traian 190
Ruseni 63, 326
Rusu (Oros), Ioan 95
Ruși 326
Rușii-Munți 60, 254, 311, 329

S

sabotaj economic 80, 86; — lege 86
Saciova 326
Salamon, Ernő 260
Saltelechi, Vasile 250
Sándor, Emeric 293
Sangerhausen (azi loc. în R.D.G.) 148

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Sasu, Ştefan, 250
Saschiz 74, 229, 230, 309, 315, 340; — plasă 76
sat maghiar 322, 325; — românesc 115; — săsesc 116
sate săcelene 322, 325
Satu Lung 267, 278
Satu Mare 250, 317, 325
Satu Mic 325
Satu Nou (scaunul Odorhei) 278; — (comitatul Tîrnava) 20, 63, 325, 326
sare 34; furt de — 33; — marfă 292; transport de — 16, 33
saşi 95, 116, 119, 125, 204, 228, 267, 285, 327, 336, 338
Săbed 49, 225, 250, 278, 316, 324, 328, 329
Săcalu de Pădure 60, 254, 278, 329
Săcălăşeni 278
Săcăreni 49, 314, 324, 328
Săcărîmbu 278
Săcel, — (judeţul Odorhei) 261; — (comitatul Tîrnava) 18, 20, 283, 325
Sălaşuri 325
Sălcud 20, 309, 340
Sălişte 326
Sămărtin 60
sănătate 33, 71, 178; — publică 34, 42, 44, 69, 80, 81
Săpiia 279
Sărata 326
Sărăreanu, Rodovica, 241, 242
Sărăţeni 49, 279, 290, 324, 325, 328, 329; — plasă 13
Sărăuşi 326
Sărmaşu 225, 279, 309, 311, 314; — plasă 63; — protopopiat greco-catolic 302
Sărmaş (Topliţa) 253
Sărmăşel 279, 311
Săscior 326
Săvăstreni 326
scaun 53, 56, 127, 318, 337, 338; — filial 17, 22, 24, 25, 37; — de judecată 14, 21; — general de judecată 17, 22, 23, 24, 25, 45, 47; — parţial de judecată 17
scaune săseşti 45, 54, 74, 82, 85, 338; — secuieşti 15, 21, 25, 94
scaunul, — Arieş 277, 278; — Ciuc 295, 324, 325; — Giurgeu 324, 325; — Mediaş 11, 15, 74, 82, 91, 338; — Miercurea 21; — Mureş 11, 13, 21, 23, 25, 27, 29, 30, 32, 39—42, 44, 47, 55, 57, 59, 60, 66, 67, 93, 94, 127, 273—283, 285, 288—291, 295, 324, 325, 329, 338; — Rupea 74, 82
Schenker, cronicar, 330
Schuller, Richard 307
Schüler, von Libloy Friedrich 52
Scoreiu 326
Sebeş 132, 137; — desp. ASTRA 248
Sebeşul de Jos 326; — de Sus 326
secară 205
Secăreni 225
secetă 319, 322
Secţiunea Comitetului Agrar pentru Bucovina 183, 184; — din Cluj 181, 182; — pentru Vechiul Regat 183, 184
secui 93, 94, 117, 145, 184, 269, 284, 285; — liberi 25, 34, 36, 293
Secuieni 76, 212, 325
sedria judiciară 38; — a scaunului Mureş 23
sedria orfanală 29, 39 66, 68, 71, 77, 78, 85; — a oraşului Tg. Mureş 100, — a comitatului Tîrnava Mare 78, 83
Seleuş 20, 227, 228; — v. Seleuşul 74, 228, 229, 230, 279
Seleuşul Mare, v. Seleuşul 309; — Mic, v. Seleuş 315, 340
Seliştat, 76, 340
Senereuş 173, 231, 283, 290, 340
Sény, László, scriitor, 282
Ser 279
serbări 249, 250, 254
Seredin 279
Serény Fáni 272
sericicultură 212
serviciul agricol 168, 169, 176, 177, 195, 196, 209, 210, 213, 214, 315; — agricol al jud. Mureş 189; — agricol Tîrnava Mare 207, 208, 211, 212, 213; — Arhivelor Statului 3, 68, 109; — sanitar veterinar al circ. Reghinul de Sus 219, 220; — zootehnic şi sanitar-veterinare judeţene 70, 75, 177, 195, 196; — zootehnic şi sanitar veterinar al jud. Tîrnava Mare 175, 177, 179
servicii silvice 176, 195, 210
servitori 163

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

sesie 321, 322, 338; — iobăgească 268, 283, 318; — pustie 338
Seuca 311, 314, 316, 324, 340; — plasă 13, 127
Sfatul popular al regiunii Mureș Autonome-maghiare 5, 28, 57, 68, 327, — al orașului Tg. Mureș 13, 292
sfaturi populare raionale 5, 65, 80, 86, 129, 177, 196, 259; — comitete provizorii ale — 196
sfeclă de zahăr 153, 202, 208
Sfintu Gheorghe 55, 235, 236, 326; — cerc administrativ 55
Sibiel 326
Sibiu 103, 116, 118, 127, 132, 137, 253, 266, 268, 317, 325, 326, 337; — district militar 53, 54; — județ 75, 76
Siculeni 285, 325
Sighet 268
Sighișoara 6, 74, 75, 82, 132, 137, 142, 165, 169, 177, 178, 191, 192, 200, 203, 209, 227, 228, 229, 231, 308, 314, 315, 327, 330, 341; — cetate 82; — consiliu popular 231; — district parohial 304; — plasă 75, 76, 228; — protopopiat ortodox 300; — raion 327; — regiune agricolă 211; — scaun 13, 74, 338
sigilii 36, 335; — atîrnate 109
sigilografie 336
Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei și împărat, 94
silitră 16
silvicultori 183
silvicultură 69, 187, 193, 194, 217
„Simó Géza" IPROLEMN, 164
Simén, Klára, 272
sindicat 121, 152, 162, 330; — agricol 203; — al crescătorilor de animale 221; — al cultivatorilor de sfeclă de zahăr din Reghin 121; — al funcționarilor comunali din Reghin 121; — al funcționarilor publici din Reghin 121; — al funcționarilor publici din plasa Reghinul de Sus 121; — al funcționarilor și angajaților comunei urbane Reghin 121; — pomicol 203; — pentru creșterea oilor 179, 220; — viticol 223
Sita 290
Simbăta de Jos 326
Simbăta de Sus 326
Simbăteni, subcerc administrativ, 55, 325
Simbriaș 49, 328
Sînbenedic, protopopiat ortodox, 301
Sîncel 324, 341
Sîncraiu (Odorhei), 325; — (Trei Scaune) 326
Sîncraiu de Mureș 49, 225, 324, 328
Sincrăieni 325
Sîndominic 325
Singeorgiu de Cîmpie 63, 225, 226, 279
Singeorgiu de Mureș 49, 155, 225, 279, 309, 311, 314, 324, 328
Singeorgiu de Pădure 49, 63, 220, 221, 225, 268, 279, 290, 309, 314, 325, 328, 329; — fabrică de cărămizi 50; — ocol zootehnic și sanitar veterinar 220; — plasă 199 , 200, 225
Singeorz Băi 279
Sînger 209, 268, 279, 364
Sîngeru de Pădure 328, 329, 601
Siniacob 292, 309
Sinișor 49, 225, 250, 295, 328
Sînmărghita 63, 225, 279
Sînmărtinul de Cîmpie 60, 229, 279, 290, 302, 311
Sînmărtin Ciuc (azi Sînmartin), (Harghita) 295, 325
Sînmiclăuș 324, 341
Sînmihai de Pădure 60, 254, 311, 329, 335
Sînpaul (comitatul Cluj) 278, 279, 311, 324, 341; — (scaunul Odorhei) 278, 268, 325
Sînpetru 268, 279, 311, 314
Sînsimion, — (scaunul Mureș), 49, 314, 324, 325, 328, 329; — (scaunul Ciuc) 325
Sînta Maria 279
Sintana, — de Mureș 47, 251, 311, 314, 328, 329; — Nirajului 225, 314, 324, 325, 328, 329
Sîntandrei 225, 311, 324, 325, 328, 329
Sîntămărie 324, 341
Sîntioana 49, 173, 231, 232, 279, 309, 311, 314, 324, 328, 329, 341; — de Mureș 225
Sîntimbru 325
Sintion 325
Sîntu 225, 279, 311
Sînvăsîi 94, 225, 290, 324, 328
Sînzieni 326
slugi 82, 268

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

societate, 163, 164, 247, 282; — anonimă 149, 157; — comercială 119; — culturală 120, 186, 192; — pe acțiuni 120, 148; — pe acțiuni maghiaro-italiană 148; — de lectură 253 — literară maghiară 258, 260
Societatea: Alba Carolina 292; — anonimă pentru industria de piele brută din Tg.-Mureș 158; — de lectură a elevilor „George Coșbuc" 244; — literatură „Kemény Zsigmond" 258, 282; — de științe din Berlin, 305; — pentru fond de teatru român 249; — „Tinerimea română" din Tg.-Mureș 262; — cu răspundere limitată 157; — ungară U.E.G. de gaz metan 143
Socolul de Cîmpie 250, 311
sodă caustică 143
Solnoc-Dobîca, comitat, 295
Solnocul Interior, comitat, 273—277, 279—280, 282, 289—290; — de Mijloc 273—280, 284
Solocma 314
Solovăstru 60, 225, 253, 279, 311
Sovata 49, 225, 290, 309, 324, 328
specula 61, 79
Spielmann, József, 52
Spini 341
spital 86, 89, 100
Spînu, Ion, 248
stabilimente industriale 51, 85
stare civilă 81, 84, 302
statistică 70, 81, 85, 167, 170, 171, 173, 174, 178, 187, 189, 193, 197, 199, 202, 205, 208, 217, 228, 229, 231; — agricolă 192, 209, 211, 212; — de clădiri 86; 86; — personal 154; — populație 86, 88; — sanitară 86
statut 118, 132, 143, 144, 153, 163, 203, 232, 256, 258, 262, 269; — de asociație industrială 140; — de breaslă 131, 132, 133, 136, 137, 140, 142; — ASTRA 247; — de organizare bisericească 304; — al orașului Tg.-Mureș 191
stațiuni de mașini agricole 215
Stejărenii 227—230, 325, 341
Stejeriș 49, 278, 290, 314, 324, 341
Stenea 75, 228, 325, 341
stenografia 243
sticlă 157
Stîna 279
Stînceni 187, 225, 237, 253, 309, 329, 335
Stingescu, Emanoil, 244
Stoboru 279
Stoina 290
strămutare 319
struguri 202
studenți 202, 205
Straetz, Hermann, 155
Streja Cîrțișoara 279, 326
Strugureni 268, 279; — moșie 269
Stupi 328
Sbcetate 63, 225, 251, 253, 255, 325
Subpădure 311, 324, 341
Succesorii Frații Singer Alexandru Schönfeld și Izrael Stern din Tîrgu Mureș 157
Suciu, Coriolan, 92, 93, 115, 116, 124, 125, 126, 130, 250
Suciul de Sus 279
Suki din Jucul de Jos, familie, 292
sulfat de aluminiu 145
Sumurducu 279
Suplac 29, 173, 291, 309, 314, 324, 341
Supplex Libellus Valachorum, 5, 285
Supremus Comisariatus Provincialis 337
Surcea 326
Surda 49, 324, 325, 328, 329
Suseni 225, 263, 309, 314, 325, 329
Suveica 49, 314, 290, 325, 328, 329
Szabó, de Dicsőszentmárton, familie, 295; — de Sînmartin Ciuc, familie, 295; — József 295; — Károly 115, 126, 130; — Lázár, 107; — Mihály, 124, 229; — Nicolae 12, 53, 98, 99, 102, 104, 115, 326
Szádeczky, Lajos, 52, 115, 126, 130, 142, 143
Szapáry, Leopoldina, 272
Száva, Farkas, 107
Szász, Martin, 160
Széchenyi, Alice, 271
Székely, familie 266; — László, nobil 268
Széki, (familie), 265
„Székely și Réti", întreprindere, 162
Szilágyi, Dániel, 106; — Sándor 269
Szinai, Miklos, 71

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ş

Şaeş 74, 227—229, 309, 315, 341
Şalcău 75, 325, 341
Şamşud, plasă 13; — loc. Vezi Şincai
Şandru, D. 168, 175, 180, 182, 184, 193
Şapartoc 75, 227—229, 325, 341
Şara, Marin 115, 120, 121, 124, 255
Şard 279, 341
Şardu, comitatul Cluj 279
Şardu, comitatul Alba de Jos 268
Şardul Nirajului 49, 225, 312, 324, 329
Şaroş 227
Şaroşul 75, 192, 228
Şaroşul pe Tîrnave 341
Şaroşul Săsesc 237
Şasa 279
Şăulia de Cîmpie 63, 225, 279, 312
Şăuşa 63, 225, 279, 324, 325, 328
Şăuşa Secuiască 49
Şchiopul, George 248
Şcoala civilă de băieţi, Reghin 240
— de artă, Tîrgu Mureş, 256
— de artă şi meserii, Tîrgu Mureş 256
— de meserii, Tîrgu Mureş, 256
— de muzică, Tîrgu Mureş 256
— liberă de artă plastică, Tîrgu Mureş 256
— medie nr. 1, Tîrgu Mureş, 239
— medie nr. 1 „Alexandru Papiu-Ilarian", Tîrgu Mureş 239
— medie de băieţi nr. 1, Tîrgu Mureş 239
— medie de fete nr. 3, Tîrgu Mureş, 242
— medie tehnică de comerţ, Tîrgu Mureş, 243
— normală de băieţi „Dr. C. Anghelescu", Tîrgu Mureş 244
— normală de stat de băieţi cu limba de predare maghiară, Tîrgu Mureş 246
— normală de stat de băieţi şi fete, cu limba de predare maghiară, Tîrgu Mureş, 246
— normală de stat de fete cu limba de predare maghiară, Tîrgu Mureş, 246
— normală maghiară, Tîrgu Mureş, 245
— normală mixtă română, Tîrgu Mureş 244
— normală şi liceul de băieţi de stat maghiar regesc, Tîrgu Mureş, 245
— orăşenească de meserii, Tîrgu Mureş 256
— pedagogică maghiară, Reghin 246
— pedagogică română, Reghin 240
— superioară de comerţ, Tîrgu Mureş 242
— tehnică de administraţie economică, Tîrgu Mureş 243
şcolarizare 256, 303, 306
şcoli 32, 71, 81, 83, 48, 90, 117, 121, 186, 228, 239, 240, 243—245, 256, 285, 301, 303, 305, 306; — agricole 171, 177, 189, 193, 203, 205, 210, 211, 213, 215, 219, 221; — comerciale 139; — comunale 5; — confesionale 5, 301; — de agricultură 169; — de comerţ 233; — de construcţii 301, 305; — de fete 127; — de iarnă 215; — de stat 5, 127; — elementare 301; — gimnaziale 306; — medii tehnice 154; — normale 245, 246; — particulare 5; — pedagogice 245, 246; — pentru surdomuţi 285; — poporale româneşti 301; — primare 117; — româneşti 117, 253, 301; — triviale 117; — ţărăneşti 249
Şeica Mare, loc. 74, 227, 228, 341; — plasă 76
Şeica Mică 75, 228, 229, 241
şelari 136, 236
şeptel de animale 172, 202
Şerban Lupu, Teodor 117
Şerban, Tereza 190
Şerbeni 225, 279, 312, 329
Şercaia 326
Şercăiţa 326
Şeulia 279, 324, 341
şezători 301; — artistice, culturale şi ştiinţifice 262; — artistice şi literare 260; — literare 254, 260
Şiclod 325
Şieu, plasă 329
Şieu-Sfînt 283
Şieuţ 280
Şigău 280
Şilea Nirajului, loc. 49, 314, 324, 328; — parohie 303; — plasă 13
Şilea Nirajului-Iobăgeni, judecătorie singulară delegată 45
Şimoneşti 325
Şincai loc. 49, 225, 280, 290, 312, 314, 328, 329
Şincai, Gheorghe 112, 263
Şinca Nouă 326

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Şipoş, Iosif 121
Şmig 173, 174, 234, 341
Şoala 18, 75, 227, 325, 341
Şoard 20, 75, 212, 228, 229, 291, 309, 316,324
Şoarş 74, 75
Şoimani 325
Şoimuş, comitatul Hunedoara 280
Şoimuş, comitatul Tîrnava 63, 291, 324, 341
Şoimuşul Mare 325
Şoimuşul Mic 325
Şomartin 74, 75, 341
Şomcuta 280
Şomcuta Mare 248
Şomfaleu v. Cornești 303
Şomodi, Antoaneta 240, 245, 246
Şomoştelnic 312, 324, 341
Şona 20, 75, 324, 341
Şopteriu 225
Şoroştin 280, 341
Ştefan cel Mare, domnitor 12, 125
Ştefăneşti 49, 63, 225, 280, 324, 325, 329
ştiinţe economice 184; — frumoase 258; — ale naturii 240, 241, 244, 246
Şumuleu 325

T

tabele de impuneri 15, 16, 18, 29, 36, 111, 336—339; — de rectificare 111
Tabla continuă 14, 15, 17, 37, 38, 47, 284; — a comitatului Tîrnava 30, 126; —a scaunului Mureş 23; — districtuală 14; — judiciară şi continuă 14; — Regească din Tîrgu Mureş 3, 28, 39, 95, 100, 281, 282, 284; — Septemvrială 266
Tálpatak (dispărută) 326
Tămaşfalău 326
Tankófalva (dispărută) 280
tapiţeri 136, 139
tapiţerie 161
tarif vamal 33, 146
taurine 226
taxaliştі 187, 190
taxă 33, 59, 110, 113, 120, 192, 206, 248, 304, 336, 338; — adiţională 42, 44, 81; — comitatensă, comunală 82; — comunală 128; — de consumaţie 128; — de drum, poduri şi trecătoare; — de industrie 81; — în bani 170
tăbăcari 131
Tăietura 325
Tălişoara 325; — moşie 268
Tălmaciu 326
Tălmăcel 326
Tămaşul 325
Tărceşti 325
Tăslăuanu, C. Octavian 253, 255
Tătar, Vasile 250
Tătîrlaua 324, 341
Tăureni 312, 325
Tăuni 210, 324, 341
Teaca, loc. 226, 237; — cerc ASTRA 248; — plasă 63, 199, 225
teatru 260; — românesc 248
tehnologie industrială 154
Teleac 60, 325, 329
Telechia 326
Telechi-Recea vezi Recea Nouă
telegraf 82
„Telegraful Român", ziar 247
telefoane 81, 82
Teleki, familie 265, 267—270, 273, 285; — Ádám 271, — Béla 271; — Domokos 268, 271, 272; — Elek 272; — Ferenc, comisar imperial 266, 267, 272; — Géza 271; — Gusztáv 272; — György 272; — Gyula 271; — János, comite de Zarand 270; — Imre 272; — József 266, 269 — 272; — József guberbator 266; — Josefin 271; — Julia 271; — Károly 272; — Klementina 271; — Lajos 270—272; — László 266—271; — Maria 271; — Mihail, primconsilier princial 265, 260; — Mihály 270, 272; — Miklós 270, 272; — Oszkár 272; — Pál 270; — Samu 266; — Sámuel, cancelar 265—268, 270—272; — Sámuel-Francisc, conte 267; — Sándor 265—268, 270, 271; — Tibor 271; — Zsófia 271
Telciu 228
Teliu 325
teren 109; — agricol 111, 113, 180, 188, 191, 192, 199, 201, 211, 216—218, 226—228, 230—232, 304, 305; — arabil 122, 169, 173, 174, 187, 188, 198, 199, 225, 229, 334; — comunal 110, 230,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

283; — cultivabil 184, 201, 228; — de cultură 173; pentru cosit 188; — defrişat 198; — expropriat 122, 129; — de fînat 173; — intravilan 122, 230; — neproductiv 122, 169, 172, 198; — public 333; — de sport şi tir 186; — de sport şi turism 213; — al statului 185, 299; — taxal 16; — de vînătoare 216, 213 — viticol 171
Ternoveanu, Leon. 251
testament 39, 98, 268, 283, 304
Teutsch, Georg 307
tezaurariat 337
Thirring, Gusztáv 120, 129
Tibodu 325
Tibru 280
Ticuşu Nou 74, 341
Ticuşu Vechi 74, 76, 341
Tilişca 326
Timafalva (contopit cu Cristurul Secuiesc) 325
Timişoara 70, 159, 161, 209, 312, 334
„Tinerimea română", societate, Tîrgu Mureş 262
tinichigiu 149
Tinoasa 326
Tipografie 120, 127; — „Burhardt Rudolf", Reghin 120; — a oraşului Tîrgu Mureş, 101; — „W. Schebesch", Reghin 120
Tirimia, loc. 20, 251, 312, 324, 341; — plasă 13
Tirimia Mare 63 vezi Tirimia
Tirimia Mică 63 azi Tirimioara
Titulescu, Nicolae 260
tilhărie 39
Tîmpa 49, 225, 314, 324, 328, 329
tîmplari 138, 234, 236
tîmplărie 164; — de artă „Vigh Stefan", 161
tîrg 60, 70, 109, 115, 131, 126, 127, 132, 202, 205, 221, 321, 322, 325; — forum oppidum 93; — de animale 172, 200, 220; — anual 119, 123; — de produse agricole 193; — săptămînal 56, 119, 123; — de vite 193, 221
Tîrgu Mureş 3, 5, 6, 14, 24, 26, 40, 70, 71, 93, 98, 103—106, 109—115, 125, 127, 131, 132, 135, 142, 145—149, 155, 159—164, 185, 188, 197, 215, 226, 227, 232—234, 236—239, 243—246, 250, 251, 255, 256, 258, 262, 263, 265, 267, 268, 280, 282, 290, 293, 305, 306, 308, 309, 316, 324, 329, 330, 335, 338; — ateliere pentru meseriaşi din — 70; — cerc administrativ 16, 55, 328; — cetate din — 94; — circumscripţie 226, 324; — despărţămînt ASTRA 254, 255; — district militar 54; — oraş liber regesc 31; — parohie ortodoxă 300; — plasă 26, 328; — prefectură 17, 83, 85; — prefectură cesaro-crăiască 26, 55, 57, 66; — pretură 55, 59; — primăria municipiului 5, 106, 141, 155, 256, 264, 329, 338; — protopopiat greco-catolic 302; — protopopiat ortodox român 300; — reşedinţă 12, 15, 25, 27, 53, 60, 61, 70; — sediu subcercual 58; — scaun de judecată 23; — teatru de vară 148; — tribunal 155, 156; — tribunal penal 45, 97; — tribunal provincia regesc penal 6; — tribunal regesc 28, 67
Tîrgu Secuiesc, loc. 236, 315, 326; — circumscripţie 235; — subcerc 55
Tîrliua 280
nava, cerc 324; — circumscripţie 44; — comitat 5, 11—14, 16—18, 23, 29, 30, 55, 75, 87, 88, 126—128, 274, 280, 282, 283, 289, 291, 295, 324, 332, 338; — protopopiat greco-ortodox 301; — rîu 11; — vale 336
Tîrnava, loc. 87, 341
Tîrnava Mare, comitat 66, 74, 78, 82; — judeţ 6, 7, 75, 76, 166, 169, 171, 175, 177—180, 188, 190—193, 200—202, 207, 211, 212, 221, 227, 229, 231, 237; — prefectură 5, 14, 220; — rîu 7, 95, 330; — vale 85
Tîrnava Mică, comitat 15, 87, 88, 91, 127; — judeţ 7, 75, 89, 90, 92, 166, 171, 172, 174, 193, 203—206, 221, 231, 238, 295; — prefectură 5, 87; — rîu 7, 21, 95, 125; — vale 58, 91; — zonă 128
„Tîrnava Mică" (Kis-Küküllö), ziar 127
Tîrnăveni, loc. 14, 15, 125—129, 144, 171, 174, 210, 295, 308, 315, 316, 345; breaslă din — 142; — comisariat cercual 17; — oraş 12, 87, 88, 89, 91; — parohie ortodoxă 301; — plasă 15, 17, 18, 55, 57, 87, 88; primăria oraşului — 125, 128,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

129; — protopopiat greco-catolic 303; — protopopiat ortodox român 301; — regiune agricolă 174
Tîrnăvioara 87, 341
Tîrnăviţa 325
Toarcla 75
Todea, Absolon 120
Toderiţa 326
Todor, Nicolae 127
Tofalău 49, 324, 328
Tohanul Nou 326
Tokaj, moşie în Ungaria 268
Toldal 60, 225, 281, 283
Toldalagi, familie 281—285; — Adél 288; — Ágnes 288; — Anna 287, 288; — Balázs 283, 287; — Erzsébet 287, 288; — Eszter 288; — Farkas 287; — Ferenc, jude suprem regal 281, 283, 287, 288; — Franciska 288; — Gábor 288; — György 287; — Irma-Mária 288; — István 287; — Janka 288; — János 287; — Johanna 288; — József 282, 287, 288; — Júlia 287; — Juliana 287; — Kata 288; — Katalin 287, 288; — Klára 287; — Krisztina 287; — Lajos 287; — László 281—284, 287, 288; — Lujza 288; — Mária 287; — Miklós — 281, Mihály 281, 283, 284, 287, 288; — Pál 287; — Polixenia 288; — Róza 288; — Rozália 288; — Róza-Mária 288; — Samu 288; — Sára 272, 287; — Tibor 288; — Viktor 283, 288; — Zsigmond 288; — Zsófia 288; — Zsuzsa 287
toleranţă religioasă 318
Tolnai Lajos, scriitor 258
Tomeşti 325
Tonciu 225, 226, 280, 290, 345
topitorie de in 70, 72
Topliţa, comitatul Turda, loc. 60, 70, 71, 186, 225, 253, 290, 329, 335; — despărţămînt ASTRA 254; — plasă 199, 225;
Topliţa, comitatul Hunedoara 280
Topliţa, districtul Chioar 280
Torba 49, 315, 324, 328, 329
Toroczkai, familie 269; — Kata 270
Toroczkai-Wigand, Ede 258
Tóth, Iosif 164
tovărăşie agricolă 181
Török-Nyári, familie 268
Transilvania 3, 11, 14, 16, 18, 25, 26, 33, 45, 56, 87, 91, 93—100, 102—104, 109, 113, 116—118, 121, 122, 125—128, 131, 136, 137, 140, 142, 145—147, 153, 166, 167, 169, 175, 176, 180—185, 189, 192, 197, 198, 204, 207, 209, 214, 232, 234, 250, 251, 253, 258, 268, 281, 282, 284, 285, 291, 295, 304, 305, 317, 319, 322, 324, 327, 331—333, 335—337; — administraţie 23, 25, 54, 55; — ASTRA 255; — de Nord 64, 97, 147, 198, 206; — instituţii din — 331; — Mare Principat 332; organizare judecătorească din — 55; — principat 3, 265, 284, 318; — principat autonom 336; — unirea cu România 60, 63, 64, 69, 71, 78, 84, 85
„Transilvania", revistă 250; — societate a crescătorilor de cai de rasă 179
transport 178, 220; — de animale 83; — a bușteni lor pe apă 118
tranzacţii 98, 110, 206; — comerciale 143
Trapold 192
Trei Sate 315
Trei Scaune, judeţ 76, 188; — scaun secuiesc 55, 285, 324, 325
trestiş 333, 334
tribunal 6, 180—183, 185, 213; — civil ordinar 41; — penal 41; — scăunal 29, 45
trifoi 202
Trócsányi, Zsolt 265, 281, 326, 337, 338
Troiţa 49, 225, 285, 312, 315, 316, 328, 329
trupe austriece 102, 337; — germane 152; — habsburgice 177; — imperiale 117; — militare 94, 117
Tulgheş 251, 255
Turda 281; — circumscripţie 235; — comitat 11, 60, 66, 253, 265, 273—282, 288—290, 300, 329, 332; — despărţămînt ASTRA 248; — district militar 302; — judeţ 7, 63
Turda-Arieş, judeţ 238
Turda de Sus, cerc 255
Turdeni 325
Turcia 119
Turia de Jos 326
Turia de Sus 326
Tuşnad 325

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tușinu 288, 312, 315
Tutelă 18, 32
tutun 199, 202

Ţ

Ţapu 341
Ţara Făgăraşului 317
Ţara Românească 16, 110, 332
Ţăgşoru 280
ţărani 65, 79, 95, 96, 117, 170, 172, 173, 180, 181, 184, 186—192, 196—199, 201, 203—206, 216, 217, 221—228, 230, 232, 318, 321, 338; — liberi 36, 281, 338
ţărănime 127, 187, 206, 220
ţările române 16, 45, 330
Ţelina 74
Ţelna, loc. 268, 280; — moşie 268
Ţentea 280
Ţesătoria de mătase, Sighişoara 165
— mecanică de mătase, Societate anonimă, Sighişoara 165
— mecanică de mătase „11 Iunie", Sighişoara 165
Ţigmandru 20, 227, 231, 232, 290, 315, 341
Ţiptelnic 49, 225, 280, 324, 328
ţiţei 145, 147
Ţopa 75, 228, 229, 280, 309, 324
Ţufalău 326

U

Ucea de Jos 326
Uceade Sus 326
ucenici 120, 121, 136—139, 162, 163; calificare de — 133, 135, 138, 139; cursuri serale pentru — 233
Uila 225, 280
Uilac 76
Uioara, vezi Ocna Mureş
IUioara de Jos, vezi Ocna Mureş
Ulcani 325
Ulciug 280
uleiuri lubrifice 147; — minerale 157
Ulieş 60, 225, 312, 315
Ulieşul 325
Ulmeni 280
unelte agricole 170, 172, 199, 211, 217, 220, 222, 228, 229, 268; — de muncă 171; — de producţie 167, 172
Ungaria 91, 93, 98, 117, 119, 142, 147, 198, 222, 260, 265, 319, 331
Ungheni, loc. 11, 49, 70, 225, 250, 280, 290, 302, 312, 328, 329; — protopopiat greco-catolic român 302
Ungra 74, 192, 228, 341
Unguraş 280
Unguri 93
unificare 121, 214,; — administrativă 63, 75, 76, 78, 100, 176; — agrară 185; — instituţională 169
unirea Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918, 3, 96, 97, 100, 146, 147, 258, 333
unitarian, cult 6
unităţi administrative 199, 201; — cooperatiste 154; — de exploatare a lemnului 119; — economice 12; — neproductive 121; — productive 121
uniune culturală 85; — profesională 85
Uniunea breslelor blănarilor, Sibiu 136
— Camerelor de Agricultură 193—195, 201
— fabricantilor de zahăr din Transilvania 153
Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) 164
Universitatea din Budapeste 295; — săsească 118, 304, 325
unt 179
Unu Mai 151
Urban, Carol, colonel 117
urbanistică 3, 121
urbariu 18, 116, 267, 283, 319, 322, 324
Urisiiul de Jos 225, 249, 280, 329, 335
Urisiul de Sus 60, 249, 254, 280, 309, 329, 335
Urmeniş 225, 226
Urzică, Ioan 248, 255
Urziceanu, Ion 248
utilaj 152; — agricol 212; — tehnologic 148
Uzina chimică „Genero", societate cu răspundere limitată (SCRL), Tirgu Mureş 157
— electrică, Reghin 122, 123
— metalurgică „Mica", Tirnăveni 143

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

uzină de apă 113; — de carbid 143; — de gaz 113; — electrică 113, 122, 143
Uzinele chimice, Tîrnăveni 144

V

vaccinări 100, 179, 221, 303, 306
Vadu 49, 225, 290, 316, 324, 325, 328
vagabondaj 109
Vaidacuta 11, 219, 291, 312, 324, 325, 341;
Vaidacutul Român vezi Vidacutul
Vaidacutul Unguresc vezi Vidacutul
Vaidei 63, 250, 312
Valcău 291
Valchid 75, 228—230, 341
Vale 326
Valea, loc. 49, 312, 324, 328, 329
Valea Chioarului 280
Valea Crișului 326
Valea Gurghiului 118, 198
Valea Izvoarelor 309, 324, 341
Valea Largă 280, 312
Valea Lungă, loc. 324, 341; — plasă 87
Valea Mureșului, vale 7, 71, 122, 145; — plasă 61
Valea Oltului, vale 145
Valea Pomilor 280
Valea Sasului 20, 329, 341
Valea Scurtă 326
Valea Seacă 325
Valea Strîmbă 325
Valea Superioară a Mureșului, vale 97, 115, 116, 118, 198, 248, 249
Valea Tîrnavei, plasă 61
Valea Viilor 74, 227—229, 341
Valea Zălanului 326
vamă 113, 304, 321, 336
var 280
Varga, Ioan 121
Várjú, Elemér 115, 125
Vasileni 325
Vay, Anna 270; — Kata 270; — Katalin 288
Văcărești 325
Vădaș 49, 225, 280, 315, 324, 328, 339
văduve 249,; — de război 181, 186
Văleanu, Ioan, prof. — dir. 240
Vălenii de Mureș, 60, 225, 329
Vălenii de Munte 280
Văleni, scaunul Odorhei 325
Văleni, jud. Mureș 49, 75, 76, 225, 251, 328, 341
Văleni, comuna Pogăceaua 312
Vălureni 49, 280, 315, 324, 328
Vărd 74, 227, 230, 341
Vărgata 49, 351, 324, 325, 329
Vătara 60, 280, 309, 312, 329
Vecerd 75, 325, 341
vecinătăți 330
Vedres, Gábor 262
Vekov, Károly 40
Velț 11, 15, 87, 341
Veneția de Jos 326
Veneția de Sus 326
venituri 111, 113, 322, 337; — cameraje 337; — de stat 336; — extraordinare 336, 337; — ale orașului Tîrgu Mureș 99; — ordinare 336, 337; — provinciale 337
Veresszék loc. dispărută 280
Vescanu, Ioan 250
Veseud 74, 325, 341
Veseud-Agnita 227, 228, 230, 341
Veseud-Șeica 75, 227, 228
Veseuș 20, 324, 341
veterani 185
Veța 49, 250, 328, 329
Veța 291, 325
viață culturală 71, 116, 257, 301; — economică 32, 71, 301; — economică, social-politică și culturală 112; — iobăgească 318; — politică 32, 69, 76, 85, 94; — publică 284; — socială 32, 76; — social-economică 93, 94; — social-economică și politică 100; — social-politică 95, 301; — științifică
vicecomite 15, 18, 25, 32, 41, 62, 66, 72, 77, 82, 84, 86, 90, 91
vicejude nobiliar 13; — regal 23, 44, 47
vicenotar 77, 99, 118
viceprefect 96
vicepreședinte 101, 121, 194, 247
vicescaun de judecată 21, 24, 25, 36, 37, 45, 47
vicevoievod 126

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Vidacutul 324, 325, 341
Vidacutul Român 283, 291
Vidra-Orăştie 161
Vidrasău 309, 324, 341
Vidresan, Victor 160
Viena 45, 97, 146, 239, 240, 243, 245, 266
viermi de mătase 202, 205, 255
Viforoasa 49, 63, 225, 280, 315, 328, 329
Vigh, Ştefan 161
vie 112, 169, 172, 184, 196, 198, 215, 223, 228, 268, 321, 322, 332, 334
Viile Tecii 291
Viişoara 18, 20, 173, 174, 309, 324, 341
Vima Mică 281
vin 199, 321
vinificaţie 199, 212
vinţeler 284
violenţă 38, 39
Virág, Dániel, arhivar 106
viriliști 76
Viscri 74, 277, 288, 341
vistierie 337
Vişinelu 281
Viştea de Jos 326
Viştea de Sus 326
vite 221, 318, 322; — de rasă 202, 217
viticultură 116, 118, 127, 170, 172, 194, 197, 199, 215—218
viţă de vie 172, 199, 202, 205, 212
vinat 123, 321
vînătoare 33, 81, 285
Vînători 75, 212, 228, 229, 309, 318, 325, 341
vînzare 123, 170, 188, 189, 201, 220, 226, 318, 321, 322; — cumpărare 39, 178, 191, 197, 230, 268; — cumpărare de terenuri 213
Virful Tecii-Poienicii (microtoponim) 325
Virghiş 281, 325
Vladislav II, rege 135
Vlaicu, Aurel 263
Vlasa, Nicolae 93
Vlădeni 326
voievod 93, 94, 89, 125, 133
voievodat 93
Voila 326
Voinea, Dumitru, prof.-dir. 242
Voiniceni 49, 251, 31,2, 324, 328, 329
Voievodeni 60, 61, 225, 226, 281, 315, 329
Voivodenii Mari 326
Voivodenii Mici 326
Volanul de Jos 325
Volanul de Sus 325
voluntar de război 211
vopsitor 136, 139
Vorum loc. vezi Valea Viilor
Voşlobeni 325
vot universal 101
Vrabia 325
Vulc, Nicolae 250
Vulcan 95, 227—230, 325, 341
Vulcu, N. 251

W

Weer, Judit, 270
Weér, Julia, 272
Werbőczi, István, 332
Weseslényi, familie, 268 — Ecaterina, 267; — Kata, 268
Wolf D., 327

Z

zahăr 153; — brut 149; — cubic 152
Zagăr, loc. 20, 173, 231, 283, 291, 315, 341; — plasă 13
Zagon 326
Zápolya, Ioan, voievod 126
Záporhidai, familie 265
Záporhida, moşie 265
zarzavaturi 199, 202, 205
Zarand, comitat 275
Zau de Cîmpie 309, 315,; — plasă 318; — pretură 55
Zăbală 326
Zălan 326
zălogire 39, 268, 283, 295
Zăpode (minotoponim) 335
Zărand 270
Zărneşti 326

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Zehan, Simion 253
Zetea 325
Zeyk, Bora 288
ziare 127, 173, 206, 301
ziduri de apărare 133
zile de muncă 317, 318, 322; — de repaus 151
zilieri 151, 268
Zimbor 281
Zlagna 75, 192, 227, 228, 325, 341
Zlatna 253
Zoltán 326
zootehnie 171, 178, 193, 194, 199, 212

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

CUPRINSUL

Introducere (Ioan Ranca) . . . 3
Lista prescurtărilor . . . 9

FONDURI ADMINISTRATIVE

— Comitatul Tîrnava (Viorel Grama) 11
— Scaunul Mureș (Alexandru Pál-Antal) 21
— Instituțiile administrative din timpul absolutismului austriac (1849—1861) (Alexandru Pál-Antal) 53
— Prefectura județului Mureș (Alexandru Pál-Antal) 60
— Prefectura județului Tîrnava Mare (Alexandru Pál-Antal) . . 74
— Prefectura județului Tîrnava Mică (Viorel Grama) . 87
— Primăria municipiului Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) . 92
— Primăria orașului Reghin (Ionel Mureșan) . . 115
— Primăria orașului Tîrnăveni (Ionel Mureșan) . 125

FONDURI ECONOMICE

a) **Industrie**

— Bresle și societăți industriale (Ioan Moldovan) 131
— Combinatul chimic Tîrnăveni (Alexandru Pál-Antal) . . . 141
— Rafinăria de țiței Tîrgu Mureș (Ioan Ranca) 145
— Fabrica de zahăr Tîrgu Mureș (Viorel Grama) 148
— Fabrica de produse ceramice „Mureșeni" Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) 155
— Fabrici și ateliere particulare de industrie ușoară (Ioan Moldovan) 156
— Întreprinderea de piele și mănuși din Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) 158
— Întreprinderea de exploatarea, prelucrarea și comercializarea lemnului (Viorel Grama) 161
— Țesătoria de mătase Sighișoara (Ioan Moldovan) . . 165

b) **Agricultură**

— Consilieratele agricole ale județelor Tîrnava Mare și Tîrnava Mică (Ionel Mureșan) 166

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

— Serviciul zootehnic și sanitar-veterinar al județului Tîrnava Mare (Ionel Mureșan) 175
— Comisiile de expropriere și împroprietărire ale județelor Mureș și Tîrnava Mare (Ionel Mureșan) 180
— Camerele agricole ale județelor Mureș, Tîrnava Mare și Tîrnava Mică (Ionel Mureșan) 193
— Serviciul agricol al județului Tîrnava Mare (Ionel Mureșan) . 207
— Ocoalele agricole din județul Mureș (Ionel Mureșan) 214
— Ocoalele zootehnice și sanitar-veterinare din județul Mureș (Ionel Mureșan) 218
— Comisiile pentru îndrumarea aplicării reformei agrare din 1945 din județele Mureș, Tîrnava Mare și Tîrnava Mică (Ionel Mureșan) 221

c) **Comerț**

— Asociația comercianților din Tîrgu Mureș (Viorel Grama) . . . 232
— Camera de comerț și industrie Tîrgu Mureș și oficiul registrului comerțului și județului Tîrnava Mare (Viorel Grama) . . . 234

FONDURI ALE INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÎNT ȘI CULTURĂ

— Liceul „Alexandru Papiu Ilarian" Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) 238
— Liceul „Petru Maior" din Reghin (Ioan Moldovan) 240
— Liceul „Unirea" din Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) . . . 241
— Liceul comercial mixt din Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) . . 242
— Școala normală mixtă română din Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) 244
— Școala normală maghiară din Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) . . 245
— Despărțămintele ASTREI : Tîrgu Mureș, Reghin, Gheorghieni și Miercurea Niraj (Viorel Grama) 247
— Cursul liber de artă din Tîrgu Mureș (Ioan Ranca) 255
— Societatea literară „Kemény Zsigmond" din Tîrgu Mureș (Viorel Grama) 258
— Societatea „Tinerimea Română" din Tîrgu Mureș (Ioan Moldovan) 262

FONDURI ȘI COLECȚII FAMILIALE

— Fondul familial Teleki din Tîrgu Mureș (Alexandru Pál-Antal) 265
— Fondul familial Toldalagi din Corunca (Alexandru Pál-Antal) . 281
— Fondul familial Petrithyevits-Horváth din Suplac (Viorel Grama) 291
— Colecția Biaș din Tîrgu Mureș (Viorel Grama) . . . 293
— Colecția Szabó Mihai din Tîrnăveni (Viorel Grama) . 295

FONDURI ECLEZIASTICE

COLECȚII

— Colecția de conscripții urbariale (Ioan Ranca) 317
— Colecția de documente ale fostei Biblioteci raionale din Sighișoara (Ioan Ranca) 327
— Colecția de documente ale recensămintelor populației (Alexandru Pál-Antal) 327

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

— Colecția de documente a Muzeului județean din Tîrgu Mureș (Ioan Ranca) 329
— Colecția de documente a Muzeului din Sighișoara (Ioan Ranca) . 330
— Colecția de documente și manuscris a Bibliotecii documentare Teleki-Bolyai din Tîrgu Mureș (Viorel Grama) 331
— Colecția de evidență cadastrală (Viorel Grama) 332
— Colecția de tabele de impunere (Ioan Ranca) 336
INDICE GENERAL 343

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tiparul executat la I. P. „13 Decembrie 1918", sub comanda 1401.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lei 22

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro